

TÜRK-İŞ TARİHİNDEN PORTRELER

**Eski Sendikacılardan
Anılar - Gözlemler**

(II)

Yıldırım Koç

**Türk-İş Yayınları
Ekim 1999**

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Abdi Erol

Ali Demirayak

Ali Rıza Özdemir

Arslan Yılmaz

Bektaş Aydoğdu

Burhan Cahit Taşkın

Demirhan Tuncay

Durmuş Yurt

Emin Kaya

Ferit Kafadar

Fuat Alan

İbrahim Sancak

İlhami Açıksöz

İsmail Menevişoğlu

İsmail Özkan

Kadir Barbarosluoğlu

Kemal Baydar

Kemal Çelik

Kenan Durukan

Mehmet Ali Çamurali

Mehmet Ali Sarı

Mehmet Naci Tunçel

Metin Önem

Mustafa Alpdünder

Necati Devrim

Necmi Gürçay

Rahmi Rakıcı

Recai Emre

Recep Erdal Yücel

Sabri Türkan

Süreyya Gezer

Şükrü Korkmaz Gider

Tahir Gerek

Tevfik Erdem

Yılmaz Örnek

SUNUŞ

TÜRK-İŞ Tarihinden Portreler, Eski Sendikacılardan Anılar - Gözlemler'in birinci cildi 1998 yılında yayımlanmıştı. İlk ciltte 42 eski sendikacı ile görüşülmüştü. İkinci ciltte ise 35 eski sendikacı ile yapılmış görüşmeler yer alıyor. Böylece şimdilik toplam 77 sendikacının yoğun yaşamlarından çeşitli dilimler, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihi ile uğraşanlara sunulmuş oluyor.

Öncelikle görüşme yapabildiğim eski sendikacılara, bana zaman ayırdıkları için teşekkür etmek istiyorum. Bazılarıyla TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliklerinde, bazılarıyla Sendikalarımızın çeşitli illerdeki şubelerinde, bazılarıyla da evlerinde görüşebildim. Bazıları hasta yatağında görüşmeyi kabul etme inceliğini gösterdi. Anlattıklarını aktarmada eksikliklerim ve kusurlarım oluyorsa, peşinen özür diliyorum.

Bu görüşmelerin büyük bir bölümü, TÜRK-İŞ veya YOL-İŞ'teki görevim nedeniyle yaptığım geziler sırasında, asıl işime ek olarak ayrılan zaman içinde gerçekleştirilebildi. Eski sendikacılara ulaşılmasında ve onlarla görüşülmesinde TÜRK-İŞ Bölge Temsilcilerinin ve birçok şube başkanımızın büyük yardımlarını gördüm. Kendilerine de teşekkür ediyorum.

Ülkemizde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihine ilişkin kitap ve makale yazarların büyük bir bölümü eğer eski sendikacılarla görüşme olanağını bulsaydı veya bu olanağı yaratsaydı, zannediyorum ki yazdıkları önemli ölçüde farklı olurdu. Bunu ben öncelikle kendi deneyimimde yaşadım. Eski sendikacılardan öğrenmeden düşündüklerimin ve yazdıklarımın önemli bir bölümünü, örneğin rahmetli Halit Mısırlıoğlu gibi deneyimli sendikacılarla görüştüğümde sonra değiştirdim.

Bu görüşmelerde hemen hemen yalnızca anlatılanları aktarmaya çalıştım. Bazen anlatılanlar arasında farklılıklar ve hatta çelişkiler olduğunu gördüm; ancak bu konuda kendimi karar verme durumunda kabul etmedim. Bu kitabın amacı, kendileri yazma alışkanlığı olmayan bazı önemli insanların bazı anılarını ve gözlemlerini kaydetmekle sınırlıdır. Keşke çok sayıda eski sendikacı anılarını ve gözlemlerini yazsa da, bu tür çalışmalara gerek kalmasa. Bu nedenle asıl dileğim, eski sendikacıların anılarını ve gözlemlerini yazmalarınıdır. Bugünkü basım teknolojisi ile bunları sınırlı sayıda yayımlamak da mümkündür. Bu hayal gerçekleşinceye kadarki dileğim ise, her sendikacının en azından kendi geçmişinde yöneticilik, işyeri sendika temsilciliği ve hatta üyelik yapmış kişilerin gözlemlerini yazılı olarak veya video kaydı aracılığıyla kayda geçirmesi, kendi tarihini yazmasıdır. Ayrıca, bugünkü sendikacıların da günlük not tutmaları ve en azından önemli belgeleri saklamaları, sendikalarımızın da ciddi arşivler oluşturmaları, geleceğimiz açısından önemlidir.

İkinci ciltte yer alan kişilerin belirlenmesi de belirli bir plan ve programa göre yapılmadı. Rize'de bir toplantıya gittiğimde, sayın Rahmi Rakıcı ile görüşebildim. Bursa'da, Aydın'da, Sivas'ta, İzmir'teki toplantılar ise başka görüşmelere olanak sağladı. Başta İstanbul olmak üzere daha kendileriyle görüşülmesi gereken çok sayıda eski sendikacı var. Özellikle Türkiye'de sendikacılığın gelişmesinde belirleyici bir yeri olan İstanbul'da yaşayan eski sendikacılar, umarım üçüncü bir cildi oluşturur. Kendilerine henüz ulaşamadığım eski sendikacılardan da, bu elde olmayan gecikme nedeniyle, özür diliyorum.

Ekim 1999

ABDİ EROL ¹

Abdi Erol 1928 yılında Mardin’de doğmuş. Babası idadi mezunuymuş. İlk başlarda babasından kalan toprakları işlemeye çalışmış. Ancak istediği sonucu elde edemeyince memuriyete girmiş ve Mardin Özel İdaresi’nde memurluk yapmaya başlamış. Ancak daha önceleri Suriye’deki dedesi, Mardin bölgesinde jandarma yüzbaşısıymış. Ermeni isyanında da önemli görevler üstlenmiş.

“Suriye’de büyükanneannemden kalan 7 köy varmış. Suriye tarafında Mardin sınırındaymış. Bu köylerin 18 mirasçısı vardı. Babam, dedemin ölümünden sonra bu toprakla uğraşıyor; ancak yapamayınca Türkiye’ye dönüp devlet memuriyetine giriyor. Ben doğduğumda babam memurdu. 1946 senesine kadar bu topraklar bize irat getiriyordu. Az çok birşeyler geliyordu. Suriye sosyalizme geçtikten sonra bu topraklarımızın iradını vermemeye başladılar. Biz bunlar için bir hayli uğraştık. Tüm topraklarımıza el koydular. Bizi mahrum bıraktılar. Tapularımız vardı. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü’nde ben gördüm. Genel müdür tapuları çıkarttı, bana gösterdi. Ninemin, büyükbabamın isimleri tapularda gözüküyordu. Suriye ile bu konuların düzenlenmesi için görüşmeler yapılıyordu. Irak hududundan Hatay’a kadar olan bölgede sınırın üstünde yaşayanların karşılıklı toprakları vardır. Görüşmeleri gazetelerden okuyunca Tapu Kadastro Genel Müdürü’ne gitmişim. Sorun bugüne kadar da bir türlü çözülmemişti.

“Annemden birşey kalmadı. Onun babası da memurdu.

“İlkokula Cizre’de gittim. Babam o aralar Cizre’de görev yapıyordu. Ortaokulu Mardin’de okudum. O günün şartlarında Mardin’de lise yoktu. Benim dediğim 1940-41 seneleri. Biraz da imkansızlıktan okuyamadım. Babam memurdu. Sürekli dolaşıyordu.

“Okurken 16 yaşında boya badana işçiliği yaptım. 18 yaşında köy katipliğine geçtim. Köy katibinin belirli görevleri vardı. O yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da okuma yazma oranı çok düşüktü. Köy katibi olduktan sonra size 10-12 köy veriyorlardı. Köye gideceksiniz, köylünün mektubunu ve dilekçesini yazacaksınız; devletle ilgili yazışmalarda muhtarlara yardımcı olacaksınız; köy bütçelerinin düzenlenmesine yardımcı olacaksınız. Maaşınız ayda sekiz liraysa, sizin bölgenizde de sekiz köy varsa, köylerden salma yoluyla birer lira toplanır, köy katibine verilir. 1946-1947 yıllarında köy katipliği yaptım. 1948 yılında askere gittim.

“1948 yılında Balıkesir Susurluk İlçesi’nde muhabere sınıfında askerliğe başladım. Tümen daha sonra Bandırma’ya geçti. Oraya taşındık. 1949 yılında Bandırma’daydık. 1950 yılının başlarında Bursa’ya intikal ettik. Burada terhis oldum, ama askerliğim devam etti. 1950 yılında ordunun sanat sınıfına ihtiyacı vardı. Ordu içerisinde becerikli, iş yapabilen işçiler arasında uzman çavuşluk ihdas edilmişti. Uzman çavuşluk için talep hasil oldu. Bir yüzbaşım vardı. Müstakil bölük komutanıydı. Beni çok seviyordu. Önce yazıcılık yapıyordum bölük karargahında. ‘Gitme, benimle beraber kal,’ dedi. O zamanlar otomobile, makine aksamına da aşinalığım vardı. Beni Konya nakliye okuluna gönderdi. Orada üç dört ay kurs gördük. Oradan döndüm, tayinim çıktı. Orduda uzman çavuş olarak, maaşlı olarak göreve başladım. Yine Bursa 6. Tümen Muhabere Komutanlığındaydım. Bir süre sonra 6. Tümen Balıkesir’e intikal etti. Benim mecburi hizmetim vardı dört yıl. O dört yılım dolmak üzere iken ben tümen komutanı Fevzi Paşa’dan izin istedim, terhis edilmemi istedim. Önce muvafakat etmek istemedi. Ancak ben ısrar edince, emir verdi, beni terhis ettiler. 1955 senesinde Bursa’ya tekrar döndüm.

“1952 senesinde Bursa’da evlendim. Eşim Bursalı. Eşim, ilk tanıştığımızda, akşam kız sanat okulunda okuyordu. Yugoslav göçmeniydi. Ailesi, Makedonya’dan göçmüştü. Manastırlıydı.

“Oğlum şimdi 46 yaşında. DSİ’de ve özel sektörde çalıştı. Şimdi emekli. Bir de manevi kızım var. Yakın akrabamızdı. 2 yaşından beri bizim kızımız.

“1955 yılında askerlik beni sıkıya başlamıştı. Oğlum Balıkesir’de rahatsızlanıyordu. Askerliği hazmedemedim de. Haksızlığa tahammül edemiyordum. İyilikle ayrıldım. Amirlerim

¹ Tes-İş Federasyonu’na bağlı Mar-İş Sendikası’nın 1964-1981 döneminde Bursa Bölge Başkanı olan Abdi Erol ile 3 Mart 1999 günü Bursa’da TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliği’nde görüştüm.

beni bırakmak istemiyordu. Paşam da, bölük komutanım da çok severdi beni. Disiplinin getirdiği bir sıkıntı vardı.

“Askeriyeden ayrıldıktan sonra bir süre boşa kaldım. İş aramaya başladım. 1955 yılında Bursa’da trafik şube başkanlığı ihdas edildi, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde. O dönemin emniyet genel müdürü bir yakınımın tanıdığıydı. ‘Bari trafik polisi olayım,’ dedim. Bu yakınım beni Emniyet Genel Müdürü Kemal Bey’e götürdü. Otomobili de iyi biliyordum. Kemal Bey’e gittik. Bizi iyi karşıladı. ‘Seni ben hemen bir ay kursa göndereyim, senin gibi adama çok ihtiyacımız var,’ dedi. Mayıs ayıydı. ‘Bu ay içerisinde gel,’ dedi. Dönüp Bursa’ya geldim. Ailemle konuştum. Çok sevdiğim bir polis arkadaşım vardı. O bana, ‘askerlikten kurtulmuşsun, sen ne yapmak istiyorsun,’ dedi. Ancak maddi olarak çok sıkılmıştım. Eşim var, çocuğum var. ‘Yapma, gitme polisliğe, Allah rızkını verir,’ dedi. Bunun üzerine polislikten vazgeçtim. Bu arada bir arkadaşımın ortak olduk. 1956 senesinde eski bir araba satın aldık. İngiliz yapımı bir vanguard arabaydı. Bir gün öğlene kadar ben, öğleden sonra arkadaşım çalışıyordu. Yarım gün çalışıyorduk, yarım gün tamirat yapıyorduk arabada. 1959 senesine kadar böyle devam ettik. Bu yıl arabayı sattık. Bir doktorun yanında özel şoför olarak çalışmaya başladım. Bu dönemde sigortasızdım. Emekli Sandığı’nda 5,5 senelik uzman çavuşluktan gelen hizmetim vardı.

“1960 senesinde Devlet Su İşleri’nde imtihan açıldı. 12 kişi imtihana girdik. 2 kişi alınacaktı. Çok sıkı bir denetimden geçtik. Bize soracakları konuları bitirdiler, iki zamanlı motorları sormaya başladılar. İki kişi kazandık. Devlet Su İşleri’ne şoför olarak işbaşı yaptım. Bir ara makam şoförlüğü yaptım. Makam şoförlüğünden baş şoförlüğe, oradan garaj ve saha amirliğine kadar devam ettim.

“1960 yılına kadar sendika üyesi değildim, ama TÜRK-İŞ’e karşı bir sempati vardı. 1960’da DSİ’ye girdim. İşyerinde Bayındır-İş Sendikası vardı. Altı ay sonra yapılan ilk genel kurulda sendikanın murakabe heyetine seçildim. Bayındır-İş sendikası daha önceki yıllarda kurulmuştu. Bayındırlık İl Müdürlüğü, DSİ ve Nafia bu sendikada örgütlüydü. Hepimiz Bayındırlık Bakanlığına bağlıydık.

“1963 yılında İşkolları Yönetmeliği çıktı. İşkollarımız ayrıldı. Biz de Bayındır-İş’ten zorunlu olarak ayrıldık. Biz de 1963 senesinde kendi sendikamızı, Mar-İş Marmara Bölgesi Su ve Barajlar İşçileri Sendikası’nı kurduk. Ben de Mar-İş’in kurucuları arasındaydım. Müteşebbis heyetteydim. Yönetim kurulu üyesi oldum. Amatördüm. İşyerinde çalışıyordum.

“1964 yılında bölündük. Tes-İş Federasyonu kuruldu. Diğer tarafta Ges-İş vardı. Bu bölünme Bursa’ya da yansıdı. Marmara havzasında yetkileri hep biz alıyorduk. Biz hep birleşmeyi öneriyorduk. Ancak baştaki arkadaşlarımız birtakım pürüzler çıkarıyorlardı. Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç bizleri hep birleştirmeye çalıştı; ancak bir türlü olmadı. Teşkilatlanmada, yetki alınmasında büyük zorluklar çektik. Üyeleri teşkilatlandırmak için gece gündüz çalıştık.

“DSİ’nin Bursa’daki 1. Bölge Müdürlüğü bütün Marmara bölgesini kapsıyordu. Çalışan işçi sayısı toplam 700-800 kişi kadardı. 1963 yılında Sendikalar Kanunu çıktığı zaman biz toplu iş sözleşme düzenine kadar doğru dürüst teşkilatlanamadık, işçilerin hepsini üye yapamadık. Ne zaman imzaladığımız toplu iş sözleşmesi ile iki lira zam aldık, o zaman işçi arkadaşlarımız ‘burada menfaat var,’ dediler. Sendikanın menfaati gözükte. Bu arada biz sürekli olarak propaganda yapıyorduk. ‘Sizin sosyal hayatınız bu sendikaların içinde; üye olmazsanız ne sizin ne de bizim başarılı olma şansımız var,’ diyorduk. Tezgah tezgah, il il, şube şube dolaştık. Kendi aramızda toplantılar yaptık. Sendikanın getireceği hak ve menfaatleri, toplu sözleşme düzeninin ne olacağını, işçinin kendi sendikasına ve yöneticisine bağlı olması durumunda her sorunun üstesinden gelinebileceğini anlattık. İşverenler arasında işçiyi ürküten şefler ve müdürler vardı. Yanlış bilgiler veriyorlardı arkadaşlarımıza. İşçi örgütlenebilirse sonuçta neler olabileceğini düşünüyorlardı. Ancak biz işvereni açıkça karşımıza almıyorduk. Biz işvereni karşımıza almıyorduk, ama onlar örgütlenmemizi istemiyorlardı. Zaman zaman bizi tehdit ediyorlardı. ‘Sizi işten atarız,’ diyorlardı. Bu hareketin üzerine fazla gitmememizi istiyorlardı. Ama biz kararlıydık, azimliydik.

“1960’lı yıllarda çalışan işçi içinde yan geliri olan çok azdı. DSİ’de biz sürekli olarak sanat sınıfı personel alırdık. Genelde biraz kültürlü, biraz tahsilli işçi alırdık. Sanat okulu mezunları

hemen alınırdı. DSİ'de bir sanat sınıfı vardı. Maliyet hesapçıları, teknik hesapçılar vardı. Makineyle uğraşanlar vardı. İşçi genelde vasıflıdır, kültürlüdür ve bu kuruluşlar birer hayat üniversitesidir. Çok şey öğrendik biz. İşçi genellikle mahallinden temin edilirdi. Öncelik bölgeye verilirdi.

“Sendikadaki görevlerim sırasında CHP ve siyasetle irtibatım vardı; ancak hiçbir zaman parti ile sendikayı karıştırmadım. Partiye üye olmadım. Partilerden bir sürü teklif aldım; ancak kabul etmedim, girmedim. İşim zaten çok yoğundu. Yapamazdım. Yapmadım.

“Mar-İş'te önce müteşebbis heyette yönetim kurulu üyesiydim. 1964 yılında da Mar-İş Bölge Başkanı oldum. Beş il bana bağlıydı. İstanbul, Çanakkale, Balıkesir, İzmit, Kütahya ve Bursa. 1982 yılında milli tipe geçinceye kadar sendika bölge başkanlığım devam etti.

“Özel sektörde işverenle ilişkilerimiz pek iyi değildi. Barajlardaki müteahhitlerle sorunlar çıkardı. Özel barajlarda örgütlenmede birçok tehditle ve baskıyla karşılaştık. Bir keresinde Doğancı Barajı'nı teşkilatlandırıyorduk. Buradaki işçilerin çoğu Sivas'tan gelmişti müteahhitle beraber. Yani, müteahhit kendi işçisini birlikte getirmiş buraya. Bir gece iki arkadaşıyla birlikte müteahhite görünmeden Doğancı Barajı şantiyesine girdik. Amacımız, yatakhanelere gidip, işçileri toplayıp, onlara sendikal anlayışlarımızı anlatmak, ezilmemeleri için, haklarını alabilmeleri için sendikalı olmaları gerektiğini söylemekti. Bu işçilerin geldikleri yerde sendika yoktu. Bize, ‘bizi sendikalı yapmaya kalkıyorsunuz, ama bizi işten atarlar, tehdit ederler; burada çoğumuz sigortalıyız, hiç olmazsa ondan olmayalım,’ diyorlardı. Sendika üyesi olmaya pek istekli değillerdi. Ancak bırakmadım. Bir akşam barajdaki şantiyeye gittim. Kovboy yürüyüşlü, belinde silah bir adam bana doğru geldi. ‘Sen kimsin; bu işçiler benim işçilerim; ben onların çavuşuyum; sen burada ne geziyorsun, hemen burayı terket,’ dedi. Ben herşeyi göze almıştım. ‘Ben senin lafınla burayı terketmem,’ dedim. ‘Ben adamı keserim,’ dedi. ‘Hadi buyur, kes,’ dedim. Sonunda aramıza işçiler girdi. Biz arabamıza bindik. Ancak peşlerini bırakmadım. 200 küsur işçiydi. Örgütledim. Kamu kesiminde işverenlerimizle ufak tefek şeyler hariç önemli sorunlarımız olmadı. Çıkan sorunları da aştık. Ama ne kadar zaman zarfında aştık. 1981'e gelene kadar ancak aşılabildik.

“Devlet Su İşleri'nde memurlarla ilişkilerimiz çok iyiydi. Memur arkadaşlarımızı sürekli olarak korumaya çalışırdık. Biz ücretlerimizi karşılaştırdığımızda utanıyorduk. İki masada oturanın biri işçi, biri memur. İşçi toplu sözleşmeden istifade ediyor. Memur arkadaşım eziklik duyuyordu. Biz de çok üzülüyorduk. Memur - işçi ayrımı vardı. O yıllarda işçi arkadaşlarımızı memur yapmak için baskı uyguladılar. Memur yapılmamaları için büyük mücadeleler verdik.

“1981 yılına kadar iyiniyetle ve sendika başkanlarının basireti ve bilgileri ile sorunlar halledildi. Direnişe mahal kalmadan sorunlar aşılabildi. Bizi çok zorladılar zaman zaman ama sorunları bu yolla aşabildik. Ayrıca ülkemiz yeni yeni kalkınıyordu. Ülkemizin kalkınması için biz sendikalar olarak büyük gayret gösterdik. İşçi arkadaşlarımızı teşvik ettik. Çalışma barışını sağlamak için çok uğraştık. Tavsiyelerimiz oldu işverenlere. ‘Bize yardımcı olduğunuz müddetçe bu devlet hizmetinde biz de varız,’ dedik. Bizim kuşağımız Türkiye'nin kalkınmasında büyük hizmetler verdi. Bugüne gelinmesinde büyük katkısı oldu. Geceler boyu barajlarda ve kanallarda çamurlar içinde çalıştığımızı çok iyi hatırlıyorum.

“Tes-İş Federasyonu'yla ilişkilerimiz iyiydi. Zaman zaman ufak tefek pürüzler çıkıyordu. Ama onları da gideriyorduk. Mümkün mertebe pürüz çıkarmamaya çalışıyorduk. Federatif sistemde insiyatif mahalli sendikalarda olduğu için, talimatlar tabandan yukarıya gidiyordu.

“Bu yıllarda baskı olmadı. Ancak 1964 yılından sonra sürekli izlendik. Zaman zaman telefonlarımız dinleniyordu. Zaman zaman bize gelen emniyet mensupları olurdu. Bizim hareketlerimizi çok yakından izlerlerdi. Ancak doğrudan ve açık bir taciz olayı olmadı.

“DSİ İşçileri Kooperatifi'ni 1964 yılında benim öncülüğümde kurduk. Kooperatifi kurmadan önce bir yardımlaşma sandığıyla başladık. Sendikal harekete geçtikten sonra da yardımlaşma sandığını veya derneği, tüketim kooperatifine çevirdik. İlk Bursa'da açtık. Daha sonra Çanakkale'de şubesi açıldı. Karacabey, Balıkesir, İstanbul'da şubeleri açıldı. Karacabey'de halen var. Bursa'daki halen devam ediyor. O dönem beyaz eşya yeni çıkmıştı. Arkadaşlarımız çok hevesleniyordu. Değişik müzik setleri vardı. Buzdolapları vardı. Arkadaşlarım mali

sıkıntıya düşüyordu. İşçinin ve kooperatifin en büyük güvencesi sendikasıydı. Bizim aidatımız 1960'lı yılların başlarında 2,5 liraydı. 1963 sonrasında 5 lira oldu. Daha sonra 1966 yıllarında 10 liraya yükseldi. Ben o 10 lirayla azami tasarrufta bulunuyordum ve kooperatiflerime borç para vererek, yardımda bulunuyordum. Üyelerime taksitle buzdolabı, televizyon, radyo satıyordum. Tüketim kooperatifimiz bizim kefaletimiz altında hizmet veriyordu.

“Konut kooperatifi ise benden sonra kuruldu. 600 dairesel bir kooperatifti.

“İşçilerin toplumdaki itibarı 1964 sonrasında daha çoğaldı. Bilhassa sendikalı işçiye esnaf daha çok itibar etmeye başladı. Gözünü kırpmadan taksitle mal veriyorlardı. Esnaf bizi izliyordu. ‘Sendikalı işçinin geliri sendikasızdan daha fazladır; ödeme gücü vardır,’ derlerdi. Arkadaşlarımız o dönemlerde birtakım ihtiyaçlarını karşılayabildiler.

“12 Eylül 1980 sabahı ben Ankara'daydım. Bursa'da beni arıyorlar. Sendikaya geliyorlar. Diğer yönetici arkadaşları çağırıyorlar ve sendikayı açtırıyorlar. Bütün evraklarımızı didik didik arıyorlar. Beni soruyorlar. Ankara'da olduğumu söylüyor arkadaşlarım. Akşam üzere Bursa'ya döndüm. Güvenlik güçleri birşey bulamamışlar. Bunun üzerine bırakıp çıkmışlar. Benim hakkımda bilgi almışlar. 1980 evvelinde sağ-sol meselesinde, TÜRK-İŞ - DİSK anlaşmazlıklarında tehditler alıyorduk. Vurulma endişemiz oluyordu. Sendikalarımıza hücumlar oluyordu. Bu endişeleri yaşadık.

“1981 yılında kendi isteğimle sendika yönetiminden ayrıldım. Büyük bir yorgunluk yaşadım. Kalbim teklemeye başladı. Doktorlarım da, heyecandan ve üzüntüden kaçınmamı istediler. Kendi arzumuyla 1981 senesinde emekliye ayrıldım.

“1981 yılından sonra iki sene sanki izinliymişim gibi dinlendim. Aklıma ne iş geldi, ne başka birşey. Yorgunluğu bir türlü atamadım. Uzun yılların verdiği bir yorgunluk varmış. Daha sonra canım sıkılmaya başladı. 1985 veya 1986 yılında beni SODEP'in Bursa il yönetim kuruluna aldılar. İki sene çalıştım. Yine bir takım hizipler ve yakışık olmayan ve mizacıma uymayan şeyler cereyan etmeye başladı. Siyasi atmosfer hoşuma gitmedi. Ayrıldım.

“1986 senesinde Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Bursa Şubesi'yle uğraşmaya başladım. 1971 senesinde Bursa Merinos işçileri tarafından Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti şubesi kurulmuştu. 1986 yılında arkadaşlarımdan bir kısmı rahatsızlandı, bir kısmı da rahmetli oldu. Bursa işçisi beni tanıyordu. Bursa işçisine de önemli hizmetlerim, gayretlerim olmuştu. Teksif grevinde, DİSK'le mücadelede önemli katkılarımdan olmuştu. Emekli Cemiyeti Bursa Şubesi 1986 yılında iki metrekairelik bir dükkan içinde faaliyet gösteriyordu. 1110 üyesi ve kasasında 580 lira parası ile göreve geldim. Arkadaşlarımla beraber bunu ilerlettik. Bugün 6 odalı, faksıyla, bilgisayarlı, 25 bin üyesiyle güçlü bir kuruluş durumunda.”

ALİ DEMİRAYAK²

Ali Demirayak 1921 yılında (1337) Eskişehir’de doğdu. Babası da, annesi de Eskişehirliymiş. Babası inşaat ustalığı yapıyormuş.

“Babamın köyde toprağı yoktu. Umumiyetle yazın çalışırdı. Kışları hiç iş yapamazdı. Zamanın tanınmış bir ustasıydı. Ama sefilleri oynuyorduk. İki kız, iki erkek kardeşlik. Erkek kardeşim Eskişehir Şeker Fabrikası’ndaydı. Kız kardeşlerim evlendi. Onlar hiç ücretli olarak bir işyerinde çalışmadı.

“İlkokula Eskişehir’de gittim. İlkokulu bitirdikten sonra berber çıraklığı ve kalfalığı yaptım. Berber çıraklığım üçbuçuk sene sürdü. Bir birbuçuk sene hiç para almadım. Daha sonra kalfa olduktan sonra traş etmeye başladım. Kazanca ortak olurdum.

“Daha sonra Demiryolları çırak okuluna başladım. Çırak okulunda ve Demiryollarında gelecek garantisi vardı. Yatılı okudum. Okulun süresi beş yıldır. Bütün gün dersle geçerdik. Okul, Demiryolları’nda atelyenin içindeydi. Atelyede de çalışırdık. Bir miktar harçlık verirlerdi. Giyimimiz, yememiz, içmemiz, her türlü giderimiz okula aitti. Bizim sınıfta 80 kişi vardı. Ama okul mevcudu daha fazlaydı. Tahminen 200 kişi vardı. 1938 yılında çırak okuluna girdim. Beş sene sonra çırak okulunu bitirdim.

“Çırak okulundan mezun olur olmaz Demiryolları’nın fabrikasında işe başladım. Askerliğimi bir iki yıl tecil ettiler. İkinci sınıf işçi olarak işbaşı yaptım. O zaman elime ayda 28 lira net para geçerdik. Biraz daha fazla geçsin diye vergi muafiyeti yapardık. Ücretin 31 lira tutarsa daha fazla vergi kesilirdi. Ama bir gün işe gitmezsek, maaşımız 28 lira tutardı ve daha az vergi verirdik. O nedenle bir gün işe gitmezdik bazen. O zamanın 28 lirası çok paraydı. Günde sekiz saat çalışılıyordu. Cumartesi günü de 5,5 saat çalışırdık. Tesviyeciydim.

“1943 yılında ben işe girdiğimde, bildiğim kadarıyla, işyerinde herhangi bir teşkilatlanma yoktu. O yıllarda işçiler genellikle Eskişehirliydi. Hamit Kızılkaya ile birlikte çalışıyorduk. Hatırladığıma göre, 1940’lı ve 1950’li yıllarda işyerlerinde direniş filan olmadı. İşçi arasında bir görüş birliği yoktu. Birlik beraberlik filan yoktu. Herkes yalnızca kendi işini gücünü bilirdi. Başka işe karışmazdı. İşyerimizde işçi mümessilliği kurumu işliyordu. Mümessil seçilirken seçim kurulu başkanlığı yaptım. İşyerinde çırak okulu mezunlarının filan ayrı bir gruplaşması yoktu. Benim bildiğime göre, işyerinde kökene göre saflaşmalar da olmadı.

“1947 yılında askere gittim. 4 ay talim devresine tabii tutulduk. Daha sonra izinli saydılar. Fabrikada çalışmaya devam ettik. Hem askerlik yaptık, hem de maaş aldık. Askerliğim 1949 yılında sona erdi. Hemen Demiryolları fabrikasında işçi olarak işbaşı yaptım. İşbaşı yaptığımda aynı ücretim devam etti.

“O tarihlerde Demiryolları fabrikasında çalışan bir işçinin hayat standardı iyiydi. O günlerde en iyi yevmiye alan, ayda 51 lira maaş alırdı. O adam da, ‘51 lira maaş alıyor,’ diye parmakla gösterilirdi. 3 liraya, 5 liraya aylık ev kirası vardı.

“Bizim sendikanını kuruluşu 1952’dir. 1952 yılında sendika kurulurken Ali Usta vardı. Kurucular genellikle ustalardı. Ben kurucular arasında değildim, ama idare heyetine girdim.

“1952 yılında sendika kuruldu. İşçiler hemen iyi baktı sendikaya. İşyerinde ileri gelen ustaların hepsi sendikaya yardım etti. Bazı ustalar ellerine işçi giriş beyannamesini alıp işçileri kaydediyorlardı. İşyerinde sendika için bize bir yer verdiler. Bir oda verdiler. Tahta baraka gibi bir yerdi. İşverenden bir baskı gelmedi. Hoş karşıladı. Biz de saygılıydık. Şimdiki gibi değildik.

“Ücret artışı için toplulukla iş ihtilafı çıkarttık. Yüzde beş zam verdi iş mahkemesi. Ankara’dan genel müdürlükten Abdullah isminde biri geldi. Hakime itiraz etti. Hakim de, ‘bunların ne kabahati var fabrika zarar ediyorsa; siz idare edemiyorsunuz, işyerinin zararı ondan,’ dedi hakim. Sonra da bize yüzde 5 oranında bir zam verdi.

² Eskişehir Demiryolu İşçileri Sendikası eski başkan vekili ve DYF-İş’in eski genel muhasibi Ali Demirayak ile 25 Şubat 1999 günü Eskişehir’de evinde görüştüm.

1950'li yıllarda cumartesi günleri bize yemek yerine birer ekmek verirlerdi. Yine ücretlerle ilgili bir anlaşmazlık söz konusuydu. İşçiler kaçmasın diye etrafa adamlar koyduk. Fabrikadan çıkan işçiyi önümüze kattık. Ekmekler koltuğumuzun altında vilayetin oraya kadar gittik, İstiklal Marşını söyledik. Dağıldık.

“İşyerinde memurlarla ilişkilerimiz iyiydi. Memurların tepeden bakması olmazdı. Abi-kardeş ilişkisi vardı. Hep saygılıydık. Zaten iktisadi devlet teşekküllerinde saygılıdır ilişkiler. Özel sektörde iş değişir. İktisadi devlet teşekküllerinde çalışan sendikacılar herkesin yetkisini ve görevini bilir. Özel sektörde çalışan işçinin durumu farklıdır.

“İşyerinde ekonoma vardı. Eskişehir’de hemen hemen ilk konut kooperatifi bizimkidir. Şimdi oturduğum ev bu kooperatiftir. Demiryolu Çalışanları Yapı Kooperatifi’ni kurduk. 1954 yılında da evlerimize girdik. Demiryolları da, hükümet de, partiler de çok yardım etti bu kooperatife. Hasan Polatkan Eskişehir’de mahallemize geldiğinde bu merdiven parmaklıklarını yapılmamış gördü. ‘Yok mu fabrikada hurda birşey,’ dedi. Bunun üzerine bizim kooperatifin bütün evlerinin parmaklıkları Demiryolları fabrikasında yapıldı. Herkes yardımcı oldu. 180 üyemiz vardı. Demiryolları’nın dışından kimse yoktu.

“Askerden döndükten sonra Eskişehir Demiryolu İşçileri Sendikası idare heyeti üyesi oldum. Bir süre sonra başkan vekili seçildim. Ardından DYF-İŞ’te önce murakıp olarak seçildim. Daha sonra ise, İstanbul Eminönü Halkevi’nde yaptığımız kongrede Federasyon genel muhasipliğine getirildim.

“Federasyon’umuzun binası, ufacık bir odaydı. Gece sabaha kadar kurum yağardı. Daha sonra temizlik yapardık. Ertesi gün gelince yine kurum dolmuş olurdu. 2,5 liralık odun alır, teneke sobada yakardık, ısınırdık. Federasyon’un genel merkezi uzun süre Eskişehir’deydi. Federasyon’un Ankara’ya gittiği dönemde ben de Federasyon genel muhasipliği görevimden ayrıldım.

“27 Mayıs İhtilali olduğunda işçi sessizliğe büründü. İşyerinde radyolar vardı. 27 Mayıs günü de işyerindeki radyo açıldı. Ben tesviyecilerin ustasıydım. Benim çalıştığım yerde 60 küsür kişi vardı. Bazı işçiler radyoyu duyunca radyoyu kapatmaya kalktılar. Ben müdahale ettim. ‘Açın radyoyu,’ dedim. Grup amiri geldi. O gün öyle geçti. 27 Mayıs sonrasında atılanı bilmiyorum, ama sağa sola sürgün gidenler oldu. Bunların başında Hamit Kızılkaya, Ahmet Kovancı gelir.

“1962 yılında TÜRK-İŞ bölge temsilcilikleri kuruldu. Önce İstanbul, sonra Eskişehir. Burada bölge temsilciliği kurulunca önce Ahmet Aras atandı. Ahmet Aras Kütahya yolunda trafik kazasında öldü. Daha sonra İsmail Aras atandı. İki ay kadar kaldı. Daha sonra ben atandım. 1976 yılına kadar bölge temsilciliğini sürdürdüm. Benden sonra Yüksel Türemiş atandı. Yüksel Türemiş’in atanmasını TÜRK-İŞ Genel Mali Sekreteri Ömer Ergün’e ben teklif ettim. ‘Yapabilir mi,’ dedi. ‘Yapar,’ dedim. İki gün sonra Yüksel elinde bir çiçekle geldi bana.

“Hiçbir siyasi partiye girmedim. Ama belirli bir partinin sempatzanı olduk.

“Hatırımda kaldığına göre Değirmisaz kaymakamı, ‘işçiler komünist,’ demiş. Onu protesto etmek için bir yürüyüş yaptık. Türk bayrağını ben taşıyordum. Ankara’dan konuşmacılar geldi. Konuşmalar yapıldı. Dağılındı. Biz toplantıyı meydana yapacaktık. Vilayet müsaade etmedi. ‘Kapalı yerde yapın,’ dedi. Asri Sinemada yaptık toplantıyı. Hasan Özgüneş filan hep geldi.

“Eskişehir’de bir dönem Ahmet Aras’ın başkanlığında Sakarya İşçi Sendikaları Birliği vardı.

“1950’li yıllarda polis bizi izlerdi. Fiş tutulurdu. Ama gözaltına alınma, baskı olmadı. Hatta bir gün polisler beni takip etmişler; karşiki komşu pencerede oturuyormuş, durumu görmüş. Babamı uyarmışlar, ‘senin oğlunu polis takip ediyor,’ diye. Hükümetten de bir baskı gelmedi. Kongrede bir baskı gördük. Ankara’da TÜRK-İŞ’in 1957 yılındaki kongresinde hükümetten baskı geldi, Nuri Beşer’in seçilmesi için. Tepki gösterdik. Üçüncü gün araya adamlar girdi. Sonunda Nuri Beşer’i ikna ettiler ve seçilmesi sağlandı.

“31 Aralık 1961 günü İstanbul’da düzenlenen Saraçhanebaşı mitingine bir tren işçi götürdük. Genel müdürle aramız iyiydi. Rıza Tetik başkandı. Normal trenin arkasına vagonlar taktılar. İşçilerle birlikte mitinge gittik. Toplu sözleşme grev kanunu çıksın diye gittik.

“1962 yılındaki Çalışma Meclisine katıldım. TÜRK-İŞ’in 3. ve 4. Kongrelerine delege olarak katıldım. 1976 yılında sağlık sebebiyle TÜRK-İŞ bölge temsilciliği görevinden ayrıldım. Daha sonra herhangi bir işyerinde çalışmadım. 1976 yılında emekli oldum.

“1947 yılında evlendim. İki kız, iki erkek çocuğum oldu. Büyük oğlum TEDAŞ’ta çalışıyor. Diğer bir çocuğum SSK’dan emekli oldu, memurdu. Bir kızım öğretmen emeklisi. En küçük oğlum da serbest çalışıyor.”

ALİ RIZA ÖZDEMİR³

Ali Rıza Özdemir 1933 yılında Tunceli'ye bağlı Çemişkezek'in Şenga Köyü'nde doğdu. Babası rençberdi. Arazi ancak geçime yetiyordu. 50 baş kadar koyun ve keçisi vardı. Ali Rıza Özdemir'in annesi de aynı köyden. Annesine ailesinden kalan bir arazi yoktu. Ali Rıza Özdemir'in iki erkek kardeşi daha vardı. Erkek kardeşlerinden biri İstanbul'da bir kibrit fabrikasında çalıştı. Oradan emekli oldu. Diğer kardeşi Ankara'da ticaretle uğraşıyordu. Çalışmayı bıraktı. Babasının arazisinin yarısı Keban Barajı'nın altında kaldı. Parasını aldılar. Diğer yarısı eskisi gibi duruyor. **“Bıraktık geldik. Uğraşan kimse yok. Ekilmiyor. Ortakçıya da verilmedi.”**

Ali Rıza Özdemir ilkokulu Sığnek Köyü'nde bitirdi. Ortaokula sonradan, sendikal çalışmalara başladıktan sonra gitti. Dışarıdan imtihanlara girdi, ortaokul diploması aldı.

“Askere gidene kadar babamın yanında kaldım. Benim ilkokula başladığım sene babam rahmetli oldu. Apendisiti patladı, vefat etti. 50 kadar davamız vardı. Askere gidinceye kadar aramızın üstünde durdum.

“Askerlikte önce Sarıkamış'a gittim. Oradan Rize'ye gönderildim. Askerlik şubesinde yazıcı olarak çalıştım. 18 ay askerlik yaptım.

“Ben askerdeyken tarlaları ve davarı annem yürüttü. Askerden döner dönmez davarı sattık, kendimizi idare edecek kadar bıraktık. 1956 yılının altıncı ayında Ankara'ya geldim. Burada akrabamız vardı. Atatürk Orman Çiftliği'nde hukuk müşaviriydi. Onun yanında kaldım birkaç gün. Ondan sonra onun yardımıyla Atatürk Orman Çiftliği'nde 16 Haziran 1956 tarihinde işbaşı yaptım. İkibuçuk lira yevmiyeye işe başladım. İlk başlarda çeşitli yerlerde çalıştırdılar. Daha sonra çavuşluk görevi verdiler. O tarihlerde Atatürk Orman Çiftliği'nde 110 kişi civarında işçi çalışıyordu. Süt Fabrikası, Şarap Fabrikası ve Hayvanat Bahçesi bulunuyordu.

“Ben işyerine girdiğimde işyerinde herhangi bir sendikal faaliyet yoktu. Sendikanın ismini bilen de yoktu, işçi mümessilliği de yoktu. İşçilerin hemen hemen tümünün tek gelir kaynağı aldığı ücretti. İşçi arasında bölgecilik yoktu. Her taraftan işçi gelmişti. O günlerde işçiye ihtiyaç vardı. O zamanlarda ortaokul mezunu filan mümkün değildi, bulunmuyordu. ‘İlkokulu bitirmiş de burada çalışıyor,’ diye parmakla gösteriliyordu. İşçi bulamazdık. Samanpazarı'na gider, çavuş olduğum için Ayaşlılardan veya kimi bulursak adam getirirdik. Gelir bir hafta - on gün veya borcunu harcını ödeyinceye kadar çalışırlardı. Sonra da bir sabah bakardın, çekip gitmiş. Anladığım kadarıyla, bir kısmı daha rahat iş istiyordu. Hafif iş aranıyordu. ‘Şartlar ağır,’ deniliyordu.

“O günlerde mesai saati filan yoktu. Sabahleyin gün ışığınca işbaşı yapılırdı. Gecenin karanlığına kadar çalışılıyordu. Sendika yoktu. Temsilci yoktu. Sonradan temsilciler seçilince, işçinin hakkı hukuku ve mesai saati aranınca, şartlar değişti.

“Hayvanat Bahçesi'nde mesai saati için dava açtım. Kazandım. O açtığımız dava, bütün Atatürk Orman Çiftliği işçisini bize bağladı. ‘İlkokul mezunu bir işçi böyle dava açtı,’ dendi. Günlük mesaiyi sekiz saate kadar düşürebildik. Ayrıca fazla çalışmada ücret almaya başladık. Buranın daha çok garantili olduğunu görünce, işçiler işyerinden ayrılmamaya başladı. Arkadaşlar uzun seneler, hatta emekliliğe kadar orada kaldılar.

“1957-58 yıllarında altı ayda bir, senede bir, yevmiyeye 10 kuruş, 20 kuruş zam yaparlardı. 2,5 lira yevmiye artıyordu bile. Çocuklarıma ve hanımına para gönderiyordum. Hele yevmiyemiz üç liraya çıkınca durumumuz daha da düzeldi; aldığımız para o günün şartlarında iyice yetmeye başladı.

“Askere gitmeden evvel evlendim. Galiba 1950 filan olacak. 1956 yılında Ankara'ya geldiğimde iki çocuğum vardı. Eşim ve çocuklar Çemişkezek'te kaldı. Ben burada işçi koşusunda yatıyordum. İşçi koşuuları ranzalıydı. Üç katlı ranza olurdu. Tek katlı bir

³ Tarım-İş Sendikası'nın kurucusu ve eski genel sekreteri Ali Rıza Özdemir ile 9 Eylül 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde görüştüm.

binaydı. Koğuşta kalan işçi sayısı 20 kişiydi. Geri kalanlar akşamları evlerine gidiyordu. Öğlen yemeği verilirdi. Diğer öğünler verilmezdi. Öğlen yemeğinde, makarna, yoğurt, bulgur gibi yemekler olurdu. Sebze zamanında taze fasulye filan verilirdi. Fakat temsilciler olduktan sonra yemekler de değişti; temsilcilerin kontroluna girdi. Yemek listesi hazırlanacaksa, işyeri temsilcisi de çağırılıyordu. Onunla birlikte görevli memur liste hazırlıyordu. Şartlar temsilciyle birlikte değişmeye başladı.

“Temsilcilik konuları başlayınca, sosyal konulara müdahale başlayınca, memurlarla aramız açılmaya başladı. Mesela diyorduk ki, bugün pirinç pilavıyla tas kesabı çıksın; tartışıyorduk. Memurlar temsilcileri yıldırma için zorluyorlardı. Memurlar işveren durumundaydı. İlişkilerimiz gerilmeye başladı. Atatürk Orman Çiftliği’nde 70-80 civarında memur vardı. Bizden epey fazla maaş alırlardı. Hemen hemen yarısı lojmanlarda kalırdı. Onlar da öğlenleri bizimle birlikte yemek yerlerdi. O dönemlerde kurduğumuz sistem bugün de devam ediyor.

“Ben işbaşı yaptığımda yemek verilmezdi; yemekhane de yoktu. Yemek tamamiyle işverenin takdirine kalmıştı. İsterse yemek verirdi, istemezse vermezdi. Konuşma hakkımız yoktu. Yemek verildiğinde de zeytinyağı tenekelerinde yemek dağıtılır, ağaçların altında yenirdi. Temsilcilik kurulduktan sonra, Atatürk Orman Çiftliği’ne yemekhane yaptırtdık. Bazı kişiler, işçilerin bu yemekhaneyi kullanamayacaklarını, istediğimiz porselen tabaklarda yemek yiyemeyeceğimizi, çok zarar vereceğimizi söylüyorlardı. Çok ısrarcı olduk. Hakikaten, o gün bugün o sistem devam ediyor.

“O yıllarda işçinin iş güvencesi yoktu. İstedikleri zaman istedikleri işçiyi koğuştan çıkarırlar, işten atarlardı.

“O günlerde Çalışma Bakanlığı’ndan gelen bir yazı, işyerlerinde bir işçi temsilcisinin seçilip, belirli bir güne kadar bildirilmesini istiyordu. İş Kanunu dahilinde olan yerler için bu zorunluymuş. O günkü şartlarda arkadaşların durumuna bakıyordum veya onlar benim durumuma bakıyordu. İşçi yemekhanede toplanıyordu. Böyle bir toplantı yaptık. Tek aday ben oldum. Seçildim. Benim adım hem Atatürk Orman Çiftliği müdürlüğüne, hem de Çalışma Bakanlığı’na bildirildi. Eziliyorduk. Mesai saati yoktu. Ne kadar çalışacağız? Gece midir, gündüz müdür? Ne kadar çalışacağımız belli değildi. Akşam ‘git’ demezlerse orada kalıyordun.

“Arkadaşlarla toplantılar yaptık. ‘Hakkımızın hukukumuzun peşinde koşalım,’ derdik. Temsilcilik nedir, onu araştırdık. Halil Tunç bira fabrikasının temsilcisiydi. Bira fabrikasının temsilcisi kim seçilmiş diye araştırdım. Halil Beymiş. Onunla görüştük. O günler Demokrat Parti zamanıydı. Kilisli Nedim Ökmen tarım bakanıydı. Halil Tunç, ancak bir toplantı yapmak suretiyle bu işlerin çözülebileceğini söylerdi. Akşamları, işverenlerin de haberi olmadan, bira fabrikasının yanında küçük bir oda vardı, orada tartışırdık. Sonradan toplantılar yaptık. Salon tuttuk. Kim daha iyi hitap edebiliyorsa, o öne çıktı. Bazı bakanları toplantılara çağırtdık. Şaşıyorlardı. İşverenlere verilen bilgi, bizim tehlikeli adamlar olduğumuzdu. Birçok defa müdürün yanına çağırılıp, tehdit edildim.

“Bir defasında her tarafın ilave tediyesi ödendi, Atatürk Orman Çiftliği’ninki verilmedi. Çiftlikten iki arkadaş, ‘gidip telefon edelim,’ dedik. O zamanın başbakanı rahmetli Adnan Menderes’ti. Onu nasıl bulabiliriz, ona baktık. Sivaslı bir arkadaşım da benimle geldi. Telefonla başbakanın evini aradım. Bir hanım çıktı telefona. Kendimi tanıttım. Bu hanım başbakanın direkt telefonunu verdi bana. Telefonu çevirdik; karşımıza Adnan Menderes çıktı. Ne diyeceğimi şaşırdım. ‘Nerelisin?’ dedi. ‘Tunceliliyim,’ dedim. Çiftlik hakkında bilgi sordu. Çalışanların sayısını sordu. ‘Hiç üzülme, bana kavuştuyun, pes,’ dedi. Çok heyecanım vardı. Derdimi anlattım. İlave tediye alamadığımızı söyledim. Sabahleyin 9’u 10 geçene kadar tarım bakanına talimat vereceğim; eğer eline ilave tediye geçmezse, beni bu numaradan ara,’ dedi. Telefon ahizesini tutuyorum ama, elimden ter akıyordu heyecandan. Su içinde kalmıştım.

“Geldik. İşçileri topladık. Durumu anlattım. Gerçekten sabahleyin dokuzu beş geçe bir araba geldi çiftliğe. Beni arıyorlar. Gittim ki, gelen çiftliğin memuru Hakkı Bey. ‘Memleketin altını üstüne getirdin,’ dedi. Bindik arabaya. O zamanın Kilisli müdürü Tarık Bey vardı.

İhtilalde görevden alındı. Müdürün yanına çıktım. ‘Adnan Menderes’i aramışsın; sen onun ne iş yaptığını biliyor musun?’ dedi. ‘Başbakan,’ dedim. ‘Niçin rahatsız ettin başbakanı,’ dedi. ‘İşçiler çok sıkıntıda; her taraf ilave tediyele, ikramiyeleri aldı, bir biz alamadık,’ dedim. ‘Başbakana nasıl ulaşabiliyorsun?’ diye sordu. ‘Ben şahsım için birşey istemedim; burada olan sıkıntıları ilettim; eğer bu suçsa, temsilci olarak benim görevim bu,’ dedim. İfadem alındı. İşyerine gittim ki, ilave tediye dağıtılmış, herkes parasını almış.

“Aradan iki veya üç hafta geçti. Adnan Menderes sabahleyin Marmara Oteli’ne bakmaya gelmiş. Ben de o günlerde lojmana geçmişim, çocukları getirmişim. Baktım, polislerle rahmetli Menderes yürüyor. Kendisiyle konuşmak istedim. Polislerle biraz tartıştık. ‘Ne istiyor?’ diye sordu. Yanına gittim. Durumu anlattım, hatırlattım. ‘İşiniz çok, belki hatırlayamazsınız,’ dedim. Ama o, konuşmamızı hatırladı. Ondan sonra artık Ali Rıza Özdemir’e kimsenin gücü yetmiyordu. Hiç korkmuyorduk.

“Köydeyken DP’liydim; ama partiye üye değildim. Ankara’ya gelir gelmez, 20 gün geçmeden, DP’ye gittim; üye oldum. İşyerindeki işçi temsilciliğim sırasında da partiye üyeliğim devam etti. Ancak partide ocak yada bucak başkanı olmadım. Vatan Cephesine de girmedim.

“O yıllarda kürsüde Halil Tunç kadar güzel konuşanı yoktu.

“Çok azimliydik. Mesela düşünün, Hayvanat Bahçesi’ne birçok dava açtım. Ben bir gün izinliydim. Bir de baktım, işçilerden birisi geldi. Fazla mesai davası açmıştık ve kazanmıştık. Alacağımız o zamanın parasıyla iyi para tutuyordu. Parayı istedik. Müdür benim yokluğumu fırsat bilip işçiyi toplayacakmış ve ‘bunu şimdi istemeyin, sonra alın; şimdilik vazgeçin,’ diyormuş. Ben evdeydim. Hemen işyerine gittim. Müdür öğlen 12’de toplantı istemiş.

“Müdür geldi. Toplantıya girdi. Söze başladı. Ben de toplantıya girdim. Ancak saygısızlık etmedim. Konuşması bitince söz aldım. ‘Atatürk Orman Çiftliği’nde işçiler benden sorulur, müdürden değil; ben emir vermedikçe bu haktan vazgeçmek için kimse imza veremez, müdürle konuşamaz; bu davayı biz kazandık; para müdürün değil, bizim; müdüre saygı duyarım ama kazanılmış parayı alırız; bu parayı Çiftliğin diğer işyerlerinden tahsil etmek mümkün,’ dedim. Sonra da, ‘oylama yapacağım; bu işten ben sorumluyum, başka sözü olan var mı,’ dedim. Herkes benim önerimi destekledi. Benim işyerimdeki bu gücümde DP’li olmamın hiçbir etkisi yoktu. Zaten partide hiçbir zaman faal olarak çalışmadım.

“27 Mayıs sonrasında işten atılan olmadı. Bira Fabrikasından bazı işçiler, galiba on kişi, çıkarıldı. Bizden bir arkadaşımızın bile burnu kanamadı.

“Bizim orada tarım bakanlığına bağlı merkez atelyesinde tarım işkolunda bir Tarım ve Tarım Sanayii İşçileri Sendikası vardı. Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğü’ne bağlıydı. İşyerlerimiz yan yanaydı. Bizim işyerimizden on-onbeş kişi bu sendikaya üyeydik. Mustafa Koyuncu isminde Konyalı bir arkadaşımız vardı. Bu sendikanın başkanı oydu. Mustafa Koyuncu biraz da bakanın ve genel müdürün ağızına bakan bir kişiydi. Bir fayda görmedik ondan. Daha sonra da bu sendikadan ayrıldık. TÜRK-İŞ’in 1960 yılı kasım ayında yapılan genel kuruluna, bu sendikanın üst kurul delegesi olarak katılmışım. Bu sendika dernek gibi birşeydi esasında.

“1961 öncesinde TÜRK-İŞ’le bağımız vardı. Nuri Beşer benim hemşehrimdir. Ara sıra ona uğurdım. 1961 yılında Tarım-İş Sendikası’nı kurduk. TÜRK-İŞ’e de hemen üye olduk. Tarım-İş’in kurucularından bugün bir ben hayattayım. Geride kalanların hepsi vefat etti. Devlet Üretme Çiftliklerinde, Atatürk Orman Çiftliği’nden işçiler vardı. Kuruluş sırasında kimseden yardım almadık. Kamil Yıldırım’la birlikte başladık. İlk genel başkanımız oydu. Kendisi Devlet Üretme Çiftliği merkez atelyesinde torna tesviyeciydi. Galiba sanat okulu mezunuydu. Kastamonuluydu. O tarihlerde neredeyse emekliliği yaklaşmıştı.

“1960 öncesinde Atatürk Orman Çiftliği’nde çalışanlara çiftlik ürünlerinden verme uygulaması yoktu. İlk başta iş elbisesi de verilmezdi. Sendika kurulduktan sonra iş elbisesi almaya başladık. Sendika kurulduktan sonra çalışma saatleri, hafta tatili gibi konularda

düzenlemeler getirildi. Daha sonra öyle bir noktaya geldik ki, işyerinde müdürden sonra ben gelirdim; birçok olayda da ben ne dersem o olurdu.

“Sendikayı kurduğumuzda işçiler hemen üye olmadı. Yavaş yavaş bu işe başladık. Paramız pulumuz yoktu. Müdürle görüşüp, Atatürk Orman Çiftliği’nde bir yer aldık. Telefonumuzu taksitle edindik. Sendikal çalışmayı ve örgütlenmeyi, sendika başkanıyla birlikte hafta tatillerinde veya izin alarak devam ettirdik. Diğer işyerlerinde bizi içeri almak istemezlerdi. Bu engelleri yavaş yavaş aştık. İşverenler ürküyordu. ‘Bunlara üye olmayın, bunlar ilerde başınıza felaket açar,’ diyorlardı.

“Küçük bir yerimiz vardı. Müdür isteseydi bu yeri sendika merkezi olarak bize vermeyebilirdi. Belki bizi böylece kontrolü altına alacağını zannediyordu. Devlet Üretim Çiftliklerini bu şekilde örgütledik. 21 çiftliği toparlayabildik. 15 kuruş, 20 kuruş aidatı elden toplardık. TÜRK-İŞ’ten herhangi bir para yardımı görmedik. O tarihlerde TÜRK-İŞ de zaten zayıf durumdaydı.

“İlk toplu iş sözleşmesini, Bülent Ecevit çalışma bakanıyken, Atatürk Orman Çiftliği’nde Atatürk’ün kaldığı odada, onun masasında imzaladık. Çok heyecanlıydık. İlk toplu sözleşme bizim için çok önemliydi. Tarım iş kanunu da olmayınca, toplu iş sözleşmesi daha da önem kazanıyordu.

“Sendikal çalışmada büyük engeller ve zorluklarla karşılaşılıyorduk. Bir gün genel başkanla birlikte Samsun’a gittik. Akşam 10 kişinin üyelik beyannamesini doldurduk. Borç parayla geri dönüş biletini aldık. Yemek yiyeceğim; para yok. Lokantanın kapısında oturdum. Suyun parasını sordum. Cebimdeki parayla ancak bir şişe su alabildim, içtim. Ankara’da otobüsten indim; üstümde para yok. Bereket dolmuşçu tanıdık. Eve ancak öyle gelebilirdim. Sabah bir arkadaştan tedarik edip dolmuşçuya borcumu ödedim.

“1963 yılında yapılan bir genel kurulda seçimi kaybettim. Hemen işyerine döndüm. Altı ay sonra genel kurul olağanüstü olarak toplandı. Yeniden genel sekreter seçildim. Hiçbir zaman genel başkanlığı düşünmedim.

“İlk iki yıl kadar amatör çalıştım. Genel başkan profesyoneldi. Çok az bir para alıyordu. Daha sonra işyerinden ayrıldım. Sendikadan ücret alarak devam ettim. 1972 yılında genel başkanla ters düştük. Ben ayrıldım. Görevim sona erince işyerinden yeniden davet ettiler. Ama ben kabul etmedim. O güne kadar karşıma başka aday çıksa, 6-7 ay ancak alırdı.

“Sendikayla ilişkimi kestikten sonra, 1973 yılında, bir arkadaştan Atatürk Orman Çiftliği mamulleri satan bir dükkanı devraldım. Devamlı dükkanda kaldım. Sendikacılık yapmadım.

“Atatürk Orman Çiftliği’nde işçiyi ve memuru kapsayan bir tüketim kooperatifi kurduk; şu anda da çalışmalarına devam ediyor. Konut kooperatifi kurmadım. Memurlar kurdu. İşçilerden birkaç kişiyi de üye yapmışlar. Atatürk Orman Çiftliği arazisinden aldılar. Atatürk Orman Çiftliği’nin özel bir kanunu vardır. Herhangi bir arazinin satılması veya devredilmesi için TBMM kararı gereklidir. Bu kooperatife arazi verebilmek için böyle bir karar çıkarıldı.

“Antalya’da İngilizlere ait Çinef Şirketi vardı; yasemin ürettiyordu. Bu işyerinde üç ay grev yaptık. 110 kişi çalışıyordu. Herkes greve çıktı. Grevin yürütülmesini ben üstlenmişim. Ankara’da Atatürk Orman Çiftliği ve devlet üretim çiftliklerinde grev kararı aldık. TÜRK-İŞ de ağırlığını koydu. Greve çıkmadan anlaşma sağlandı. Benim zamanımda uzun zaman bir greve gitmedik.”

ARSLAN YILMAZ⁴

Arslan Yılmaz 3 Ağustos 1923 tarihinde Selanik'in Kayalar Kazası'nda doğdu. 1924 yılında da mübadele ile Türkiye'ye gelmişler.

“Babam jandarmaymış. Önce Osmanlı ordusunda jandarmalık yapmış. Jandarma başçavuşluğa kadar yükselmiş. O zamanın ‘çantadan çıkma’ veya ‘alaylı’ dediklerindenmiş. Selanik Osmanlı'nın yönetiminden çıkınca belirli bir süre Yunan ordusunda askerliğe devam etmiş. Babam toplam 19 yıl askerlik yapmış. Bizim köyümüz 29 haneymiş. Köyümüzde tek Rum yokmuş. Hepsi halis Türkmüş. İlk mübadele bizim kazamızdan olmuş. Ailemiz Giresun vapuruyla Türkiye'ye gelmiş.

“Selanik'te Kayalar Kazası'nda Guguva Çiftliği adıyla bir çiftliğimiz varmış. ‘Guguva’nın anlamı cennet imiş. Annemin gelin olduğu sene bu çiftlikten 40 yük ceviz bizim hissemize düşmüş. Çiftlik bizimmiş, ama ‘bulgar la’ları çiftliği işletir, ürün yarı yarıya paylaşılırmış. Annem de aynı köyden. Ama sülalemizin esası Konya Karaman'dan gidenlermiş. 200 sene önce Selanik'e göç etmişlermiş.

“Bindiğimiz Giresun vapuru mübadelede bizi ilk evvela Çanakkale'ye getirmiş. Bizimkiler Çanakkale'ye itiraz etmişler. Çanakkale'ye geldiklerinde geminin ikinci kaptanı, ‘siz İzmir'e yerleşin,’ demiş. Bizimkiler de, ‘biz gavur İzmir'e gitmeyiz,’ demişler ve İstanbul'a geçmişler. Ama İstanbul'da mübadele edilecek yer yok. Bunun üzerine aynı gemiyle Samsun'a götürülmüşler ve karaya çıkmışlar. Samsun Valisi gelmiş, çok rica etmiş yerleşmeleri için. Bizimkiler Samsun'da iki gün misafir kalmışlar. Babamlara bölgeyi göstermişler. O yıllarda Atatürk'ün talimatı varmış. İstedikleri yere iskan edilecekler, diye. Samsun'u da sevmemişler. Samsun'dan sonra Giresun'a gelmişler. 10 gün kalede misafir edilmişler. Kazanlar kaynatılmış. 8-9 aylıkım ben o zaman. 1924 mayıs ayı. Fındık bahçelerini göstermişler. Bizimkiler orayı da kabul etmemişler. Şebinkarahisar o zaman vilayetmiş. Orayı istemişler. Rahmetli babamın adı Muhtar Yılmaz idi. Sülalenin adı muhtarlarımış. Dedelerimin adıymış. Mübadelenin kuralına göre, gittiğin yerden geri dönmek yok. Şebinkarahisar'a girdiklerinde, ekinler daha kısa kısıymış. Geri dönmek istemişler. O da olmamış. Mali durumu daha müsait olanlar kazalarda kalmış, diğerleri köylerde iskan edilmiş. Gelenler Şebinkarahisar'a yerleşmişler. Her yerde nüfus başına 12,5 dönüm arazi verirlermiş. Ancak babamlar araziyi almadan, Sivas'ın Suşehri'ne geçmişler. Suşehri'nde 12,5 dönüm arazi verilmiş. O zaman beş nüfustuk. İki abim, annem babam ve ben; hepimiz arazi aldık.

“Ailece Suşehri'ne yerleştik. Babam çok zor şartlarda çalıştı. Göz Köyü'nde köy çobanlığı bile yaptığını hatırlıyorum. Ama bir gün bile şikayetini duymadım. Daha sonra doğan kardeşlerimle birlikte altı kardeş olduk. Hepsi oğlan. Hepsi orada rençberdi. En küçüğümüzü okuttuk, eczacı oldu. Kardeşlerimden biri 19-20 yıl Almanya'da çalıştı. Diğeri 27 sene Piyale Makarna Fabrikası'nda işçi olarak çalıştı. En büyük abimiz de babamın Sivas'tan getirdiği parayla aldığımız bağda çalıştı. 20 yıl Suşehri'nde kaldık. 1943 yılında bütün arazimizi satıp, İzmir'e geldiler.

“O yıllarda köylerde ilkokul üç yıllıktı, kazalarda beş yıllıktı. İlkokulu bitirdim. Babam beni iki yıl Şebinkarahisar'a ortaokula gönderdi. Babam okumama çok meraklıydı. Ancak çok kış vardı. Gidilmiyordu. Bunun üzerine okuldan ayrıldım.

“Ortaokuldan ayrıldıktan sonra babamın yanında, arazimizde çalıştık. Oradan biraz arazi aldık. Yazın çalışmalara yardım etmesi için işçi tutardık. Arpa, buğday, son zamanlarda bostan ekmeye başladık. Şimdi Suşehri'nde pancar var. O zaman yoktu. Daha sonraları fasulye ekmeye başladık. Ancak ektiğimizin yüzde 90'ı arpa ve buğdaydı. Askere gidene kadar ücretli olarak hiçbir yerde çalışmadım.

“Askere 11.10.1942 günü gittim. Doğunun en kış zamanıydı. Erzurum'dan sonra bir trene bindirildiler. Sarıkamış'a kadar öyle gittik. Doğubeyazıt'ten Ağrı'ya kadar yedi gün yürüdük.

⁴ İzmir'de çeşitli işkollarında sendikacılık yapan ve son olarak da Metal-İş Federasyonu üyesi Ege Bölgesi Metal-İş Sendikası'nın Başkanı Arslan Yılmaz ile 12 Mart 1999 günü İzmir'de TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliği'nde görüştüm.

Başımızda bir teğmen vardı. İstanbullu. Ayakları kabardı. Çok sıkıntı çekti. Ağrı-Doğubeyazıt bölgesinde acemiliğimi ve usta erliğimi yaptım. Süvari topçusuydum. 1. Süvari Tümeni, 73. Dağ Top Alayındaydım. 45 ay askerlik yaptım. 46 ayda terhis olduk.

“Askerlik 4.8.1946 günü sona erdi. Terhis edildim. Oradan Sivas’a döndüm. Babamlar bu ara 1943 yılında İzmir’e taşınmışlardı. Suşehri’ndeki arazilerini de satmışlar, İzmir’de Buca’da iki bağ ve bir ev satın almışlardı. Babam bağla uğraşmaya başladı, ama artık o tarihlerde yaşlanıyordu. Aynı aileden üç kişi aynı anda askerdik.

“1946 yılı ekim ayı ortalarında Basmane Garına ayak bastım. Buca’ya gittim. Nisan ayına kadar orada vakit geçirdim. Tahsin Piyale Makarna Fabrikası vardı Alsancak’ta. Oraya işçi olarak girdim. İşyerinde 14-15 işçi vardı. Çalışma süresi günde on saattti. Ancak bir saat öğle tatili vardı. İlk başta yemek vermiyorlardı. 4 ay çalıştım. Fabrikanın çalışması mevsimlik gibiydi.

“Ben askerde muhaberecilik kursu görmüştüm. Ondan çok faydalandım. Devlet Demiryolları’nda imtihana girdim. Muvaffak oldum. 1948 yılında işçi yardımcısı olarak Halkapınar Cer Atelyesinde santralda işbaşı yaptım. Daha sonra atelyede vagonaj kısmında kaynakçılık öğrendim. Ana mesleğim kaynakçılık oldu. 1948 yılının altıncı ayında işbaşı yaptım. 27.9.1952 tarihine kadar Devlet Demiryolları’nda çalıştım.

“Devlet Demiryolları’nda işe girdiğimde işyerinde İzmir Demiryol-İş Sendikası vardı. Dört ay sonra kongre yapıldı. Nedim Borucuoğlu başkandı. Beni yönetim kurulu üyeliğine aldılar. En genç üye bendim.

“Sendikalar içinde en güzeli bizim sendikamızdı. İşyerimiz devlete ait olduğu için, Halkapınar Cer Atelyesi toplu işyeriydi. Sendikamızdan çok memnunduk. İşyerinde başımızda Celal Bey vardı. Değerli ve sert bir adamdı. Makine yüksek mühendisiydi. İşçiyi çok tutardı. İşyerindeki yemekler çok iyiydi. İşçiler sendikalıydı.

“1948 yılı bitti. 1949 yılı mayıs veya haziran aylarıydı. İsmet Paşa beyaz treniyle İzmir’e geldi. Bizim cer atelyesinin önünden geçecekti. Sendika idare heyetini topladık. Fabrika müdüründen izin aldık. ‘Bir saat fazla çalışacağız, ama sayın Cumhurbaşkanı’ni karşılamaya çıkacağız,’ dedik. Halkapınar İstasyonu ile fabrikanın arası elli metre zaten. Fabrika müdürü isterse kabul etmesin. Bir saat fazla çalışacağımızı söyledik. İşletme müdürüne bilgi vermemiş. Sendika başkanımız Nedim Borucuoğlu çok sanatkardı. Adam yapardı tornadan. Biz hazırlık yaptık. Bayrak bulduk. İdareden de bayrak aldık. Ulaştırma Bakanı Kemal Satır’dı. Devlet Demiryolları Genel Müdürü de Galip Güral’dı. Onlar da birlikteydiler. İnönü geldi. Başladık bağırırmaya. İzmir Valisi de vardı. Tam da öğle yemeğine yakın. 400-500 kişiydik. İnönü’yü yemeğe davet ettik. Yemeğe girdi. Galip Bey birkaç kelime konuştu. Kemal Satır konuştu. Son olarak da sayın Cumhurbaşkanı konuşmaya başladı. Bu arada, sendika başkanı Nedim Borucuoğlu masanın üstüne sıçradı. ‘İzmir’e gelmeden fabrikamızı ziyaret ediyorsun; bizi ziyarete mi geldin, Cumhuriyet Halk Partisi’nin propagandasını mı yapmaya geldin,’ dedi. Maiyet memurları onu hemen aşağı aldılar. İnönü de hemen sesini kesti, eliyle selam verdi, ayrıldı. İki saat sonra İzmir Emniyetinden geldiler. Nedim Borucuoğlu, Arslan Yılmaz, Hüseyin Kaya ve diğer iki kişiyi, yani idare heyetini vilayete götürdüler. Biz de kendi aramızda konuştuk. Nedim Borucuoğlu’nun bize önceden yapacakları konusunda birşey söylemediğini söyledik. Aldığımız kararı tekrarladık. ‘Nedim’in söylediklerinden bizim haberimiz yok,’ dedik. O akşam karakolda kaldık. Baktılar bir suç unsuru yok. Nedim Borucuoğlu 7-8 gün sonra Soma’ya gönderildi. Ömer Şahbazoğlu ikinci başkanımızdı. Başkanlığa o getirildi.

“Bu zaman Devlet Demiryolları’na girmek meseleydi. Buca küçüktü. İşe girince herkes bana hayret etmişti. Sivas’tan kalkıp gelip Devlet Demiryolları’na nasıl girdiğimi merak etmişler. Askerdeki muhaberat kursunda çok iyi yararlanmıştım. Demiryolları, en büyük bir yere girmekten önemliydi. Güzel maaş veriyorlardı bize. Dışarda benim diyen bir sanatkarın aylığı 25-30 lira ise, bizim burada elimize 55-60 lira temiz para geçerdi. 1952 yılının üçüncü ayına kadar cer atelyesinde devam ettim. Sendika da devam ediyor. Daha sonra Ulaştırma Bakanlığı’ndan bir emir geldi, Halkapınar Cer Atelyesi lağvedildi. Bizi Eskişehir ve Sivas’a gönderdiler. Marangoz atelyeleri ve tornacılar, Sivas’a, dökümcüler

Eskişehir'e. Buradaki ağaç kısmını da Adapazarı'nda kurulan vagon fabrikasına gönderdiler. Ben Sivaslı olduğum için Sivas'a gönderildim. Vagonlar verdiler, çoluk çocuk, çiçeğimizi bile götürdük Sivas'a. Sivas'ta 8-9 ay kaldım. 1952 yılının 9. ayında istifa ederek ayrıldım. Hanımımın sağlık sorunları nedeniyle istifam kabul edildi.

Arslan Yılmaz 1948 yılı aralık ayında evlendi. Eşinin ailesi de Selanik'ten Suşehri'ne gelmişti. Onlar da bir süre sonra Suşehri'nden ayrılmışlar, Manisa'nın Akhisar Kazası'na yerleşmişlerdi. Arslan Yılmaz'ın ilk oğlu 1949 yılında doğdu.

“Sivas'tan İzmir'e döndük. Eshot'un havagazı vardı. Yedi-sekiz ay orada çalıştım. Bu arada, Çimento Fabrikası faaliyete geçecek, diye duydum. Devlet Demiryolları'nda kaynakçılığımı gayet iyi geliştirmiştim. Çimento Fabrikası'nda imtihan açıldı. İmtihanda başarılı oldum. 7.5.1953 tarihinde Çimento İzmir Çimento Fabrikası A.Ş. işyerinde kaynakçı ustası olarak işe başladım. Atelyede hemen ustabaşı yaptılar.

“Fabrika yeni kuruluyordu. 150 dolayında işçi çalışıyordu taş ocaklarında ve atelyede. Atelyede 27-28 kişi vardı. Ayrıca fırınlar vardı. 13 lira yevmiyeyle işbaşı yaptım. O günlerde bu para da büyük paraydı. Çimento Fabrikası'nda Demiryolları'ndan eski birkaç arkadaşımız vardı. Onlar işyerine girer girmez, hemen işçileri şişirmişler. Orada hemen Çimento İşçileri Sendikası'nı kurduk. İzmir'de bizim faaliyete geçtiğimizi duyunca, Tahir Öztürk bizi ziyarete geldi. Ama bizim sendika Tahir Öztürk'ün Yapı İşçileri Federasyonu'na üye olmadı.

“Ben kuruculardandım. Bu arada beni ittifakla sendika başkanı yaptılar. İşyerindeki temsilcilik odasını hem sendika binası, hem de temsilci odası olarak iki sene kullandık. Kapıya çıkardık. 2,5 lira aidatı elden topladık. Daha sonra Kestane Pazarında Turgutlu İşhanı'nda bir oda tuttuk. Küçük bir odaydı çatı katında. O yıllarda işçilerin sendikaya bakışı iyiydi. Ama dünyanın en iyi, en sevimli işçisi ol, işverenin iki dudağı arasındadır ekmeğın. 1958'e kadar çok mücadele ettik. Fabrikanın müdürü Prof. Muhittin Alam iş hukukçusuydu. İşe gidiş gelişte ya vasıta tutacaksınız, ya da yolda geçen süreleri çalışma süresinden sayacaksınız, diye mücadele ederdik. 1957 yılında genel seçimler vardı. Fabrika müdürü CHP'den adaydı. Ben de onun işçi dostu değil, işçi düşmanı olduğunu söyledim; bu demecim gazetelerde yayınlandı. 6 Temmuz 1957 günü beni işten attılar.

“Hem işyeri sendika temsilcisi, hem de sendika başkanıydım. Birgün beni fabrika müdürünün oraya çağırdılar. Müdür, bana, 'namuslusun, dürüstsün, milliyetçisin, ama gözlerin çakır, ben siyah gözlü istiyorum; iş akdini feshediyoruz; hemen muhasebeye git, paranı al,' dedi. 'Ben para almam,' dedim. İşçi temsilcisiyken beni atamayacağını söyledim. Yetkili yerlere müracaat ettim. 12 ay süren bir mücadele oldu. 12 aylık süre içinde sendika başkanlığım devam etti. Ben bütün gün fabrikanın önüne giderdim. Bir kahve açılmıştı. Çocukları daha güzel işliyordum. Bu sürenin sonunda temsilci olduğum için boşta geçen sürelerin ücretini aldım. İşyerine döndüm. Ancak üç gün çalıştım. Çalışmanın imkanı yoktu. Bunlar herşey yaparlar. Bütün haklarımı aldım. Çekildim.

“Çimento Fabrikasında kazanların kaynağını Hollanda'dan gelen mühendis çocuk yapıyordu. Ben de yaptım kaynak. Hollandalı benim yaptığım kaynağı görünce, 'bizi buraya neden getirdiniz, burada böyle sanatkar varken,' dedi. 'Benim ustalarımın daha iyi kaynak yapıyor,' dedi.

“Bu arada Efes Oteli'nin temeli atılıyordu. Kaynakçılara ihtiyaç varmış. Efes Oteli'ne girdim. Efes Oteli'nin inşaatına girdikten sonra, sendika başkanlığını 15.9.1959 tarihinde Feyzullah'a (Sakallı Feyzullah derdik) devrettim.

“Bir ara Efes Oteli'nde iş durdu. Bunun üzerine kontrol mühendisi geldi, 'kendine iş ara,' dedi. Almanlar yapıyordu Efes Oteli'ni. Bu arada duydum ki, Çiğli Havaalanı'nın inşaatını yapan Morison Şirketinde kaynakçı aranıyor. İmtihana girdim. Fazlasıyla başarılı oldum. On lira yevmiyeyle işe girdim. Her gün ayrıca iki saat mesai yapacak, ek para alacaktım. Çimento İşçileri Sendikası'nı burada da örgütledim. Çiğli'de bir ara 800 işçi vardı. Bir an önce havaalanını bitirmek istiyorlardı. Devamlı işçi 300 kişiydi. Bir de Reynolds Şirketi vardı. İşçilerle akşamları Karşıyaka'da toplanmaya başladık. İşyerinde yemek yoktu. İşyeri

uzaktı. Sabah 6'da Buca'dan kalkıyor, iki saat yolda gidiyordum. Halkapınar'dan Büyükçiğli'ye geliyor, oradan da işyerine yayan gidiyorduk. İşçileri topladım. İşverene başvurduk. 'Ya bizim yolda geçen iki saatimizi ödersiniz, veyahut bize vasıta tutun,' dedik. 'Vasıtayı Büyükçiğli'ye kadar tutun, yeter,' dedik. Kabul etmediler. Bunun üzerine bir yürüyüş yapmaya karar verdik.

"Bir gösteri yapmadan önce Vilayete başvurduk. 'Mesainin dışında istediğinizi yapabilirsiniz, yakmak, kırmak yok,' dediler. Bunun üzerine bir gün iş bitti, hadi bakalım yürüyüş. Yürüyüş başladıktan sonra işveren bizi aradı, 'Çiğli'ye kadar vasıta verelim,' dediler. Bu defa da biz kabul etmedik; İzmir merkezinde Basmane'ye kadar araç istedik. Ama ister tren bileti ve paso olarak, ister vasıta tutarak. Yürüyüşten sonra işten çıkarıldım.

"Morison'dan atıldıktan sonra önce Reynolds Construction Co. Çiğli Havameydanı inşaatında işbaşı yaptım. O arada da Kemal Türkler'in Maden-İş Sendikası'na kaydoldum. Beraberce işyerindeki işçileri üye kaydettik. Burada Cüneyt Dinç diye bir hukukçuları vardı. O zaman TİP'in en faal zamanıydı. O zaman Maden-İş içinde hem bölge temsilciliği, hem şube başkanlığı vardı. Mevcut şubenin yönetimini feshettiler. Genel kurula gittik. Kemal Türkler ne derse o oluyordu. Ben şube başkanı oldum. Bir taraftan da işyerinde çalışmaya devam ediyordum. İsmet Demir Uluç o zaman Maden-İş bölge temsilcisiydi.

"Daha sonra tekrar Efes Oteli inşaatı başladı. Şirketin adı Fenni Sıhhi Tesisat Ltd.Ş. olmuştu. 22.10.1962 tarihinde burada kaynakçı olarak işbaşı yaptım. 1.9.1963 tarihine kadar bu işyerinde çalıştım. Son aldığım net yevmiye 28 liraydı. Efes Oteli inşaatına geçtikten sonra Maden-İş üyeliğim devam etti.

"1963 yılı ocak ayında idi. Türkiye İşçi Partisi'nin İzmir il kongresi yapılacaktı. Kemal Türkler'in talimatına göre bizim de Pazar günü saat 10'da Akasyalar'da birleşip, Kemal Türkler'i ziyaret etmemiz gerekiyordu. Bütün işyeri temsilcilerine haber gönderdim. Akasyalara gittik. 'Kemal Türkler gelemiyor, sizi oraya davet ediyor,' dediler. İşçilerimizin yüzde 98'i İşçi Partisi'ni tasvip etmeyen kişilerdi. Bana, 'ne yapalım,' diye sordular. 'Ben gitmem,' dedim. Ben DP'den Buca belediye encümen üyesiydim. 27 Mayıs'ta bu görevdeydim. Ocak başkanıydım. Ama siyaseti sendikamın eşiğinden içeriye sokmadım. Bu nedenle, 'ben gitmem,' dedim. İsmet Demir Uluç koyu İşçi Partiliydi. İsmet Bey, 'ben gidiyorum, gelen gelsin,' dedi. Hayri isminde bir kişi gitti. İsmet gidip Kemal'in kulağına olanları anlatmış. 'Seni bekliyorlar,' demiş. Bir saat sonra İsmet geldi. 'Başkan akşam beşte sendika şubesine gelecek,' dedi. Gittik şubeye. Saat altı oldu. Gelmedi. İstanbul'a gittiği haberi geldi. Kimbilir ne söz verdi ki, olmayınca kızdı. Ertesi gün postacı bana bir yazı getirdi. Sendika şube başkanlığı görevinden alındığımı bildiriyordu. Maden-İş'te hep amatördüm. O zamana kadar da hep amatördüm.

"Bunun üzerine 24 saat içinde 19 işyerine haber verdim. Artık Akasyalar'daki kapalı çay salonunda toplanalım, diye. Hemen geldiler. İsmet Demir Uluç da geldi. 'Toplantımız özel,' dedim. Gitmedi. İşçiler dövmeye kalktılar. Engel oldum. Ayrıldı. İlerde bir yerde durdu. Durumu anlattım. 'Kemal Türkler, genel başkanımız olarak değil, İşçi Partili olarak hareket ediyor,' dedim. Şube mühürünü devredecektim. Yıldırım Şahin diye lise mezunu, zehir gibi, Etitaş'ta postabaşılık yapan, felaket bir çocuk vardı. 'Ne düşünüyorsun,' dedi. 'Siz ne düşünüyorsunuz,' dedim. 'Sen ne yaparsan, biz de oradayız,' dedi. Bir kişi dışında hepsi benimle oldu. 'Şu andan itibaren bir sendika kurmaya karar veriyorum,' dedim. 17.3.1963 günü akşam üzeri sendikayı kurduk. Ege Bölgesi Metal-İş Sendikası kuruldu.

"Hemen tutanakları imzaladık. Beni tekrar başkan seçtiler. TÜRK-İŞ bölge temsilcisi Burhanettin Asutay'a gittik. Akşam oturup tüzüğü ayarladık. Bizim Metal-İş Federasyonu ile bağlantımızı kurdu. Kaya Özdemir'e haber verdi. 'Senin paraya ihtiyacın olur, yardım sağlanır,' dendi. Ertesi gün toplandık. Tüzüğü kabul ettik. Attığımız adım İzmir'de bomba gibi etki yaptı. İzmir'de bizim işkolumuzda işler çok iyiydi. Etitaş, Döküm Limited, Gırgır, Bisan Bisiklet, Metaş işyerlerinin durumu çok iyiydi. Ertesi gün baktık, işverenler TÜRK-İŞ'e telefon etmişler. Burhanettin Asutay'la konuşmuşlar. İşverenler, toplu sözleşmeye hazır olduklarını söylemişler. Ben de bir taraftan çalışmayı sürdürüyorum işyerinde. Kaya Özdemir'le bağlantı kurulmuş. İşçilere gittim. Evlerine gittim. İşçilerin yüzde birinde telefon yok. Orhan Demir Sorguç, Burhanettin Asutay, Ali Rıza Akkemik ile bir otelde toplantı

düzenledik. Kaya Özdemir, 'ben buraya geldim, bana iltihak olmadan geri gitmem,' dedi. İki gün süre verdi. Ege Bölgesi Metal-İş böylece kuruldu. Federasyona da üye olduk. Bir ay sonra 14 işyerinde Maden-İş'e verilenden yüzde 10 daha fazlasıyla toplu sözleşme imzaladık. Hem işçi bayram yaptı, hem de işveren sevindi. 21 işyerini Maden-İş'ten istifa yoluyla ayırdık."

Arslan Yılmaz Sağlık-İş Sendikası'nın kuruluş çalışmalarına da katıldı. 1962 yılı sonlarında midesinden rahatsız olarak İzmir'de hastanede yatarken Sağlık-İş Sendikası'nın tüzüğü'nün hazırlanmasında Abdullah Uzun'al'a yardımcı oldu.

Arslan Yılmaz 1966 yılında TÜRK-İŞ'in 6. Genel Kurulunda divanda görev yaptı. 1967 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Bir ara da Almanya'daki kardeşini ziyaret etti. Arslan Yılmaz, Metal-İş olarak kooperatif işine girmedi. Ancak Buca'da işçi evlerinin yapılması çalışmalarına katıldı. İki dönem de SSK Genel Kuruluna katıldı. 1974 yılı mayıs ayına kadar, önce sendika başkanlığını, daha sonra Metal-İş Federasyonu'nun milli tipe dönüşmesi sonrasında şube başkanlığı görevini sürdürdü.

BEKTAŞ AYDOĞDU⁵

Bektaş Aydoğdu Rize İli Çallıhemşin Kazası Yukarışimşirli Köyü'nde 1929 yılında doğdu. Babası gençliğinde Rusya'ya gurbete gider, birçok Rizeli gibi orada fırıncılık yapar, anadili gibi Rusça bilirmiş. 1917 Rus İhtilalinden sonra kaçıp memlekete gelmiş. Rize'de geçim imkanları çok sınırlı olduğu için bu defa İzmir'e gurbete çıkmış. İzmir'de Kemeraltı'nda fırıncılık yapmış. Ancak daha sonra kansere yakalanmış ve 1957 yılında vefat etmiş.

“Babam gurbete alışkındı. Bizim orada geçim yoktu. Moskova'daki işlerini kaybetmişti. O yıllarda Rize'de çaycılık da yoktu. Arazi çok azdı. Maldan geçiniliyordu. 300-500 koyunumuz vardı. Zaten az olan toprakta da mısır ekilirdi. Başka birşey ekilmiyordu. Annem karşı köydendi. Annemden biraz mal mülk kaldı, ama almadık. Başka varisler aldı. Zaten önemli değildi. Alınan işe yaramıyordu. Dağ köyüydü. Kaçgar dağının etekleridir bizim orası.”

Bektaş Aydoğdu ilkokulu köyde bitirdi.

“O yıllarda ilkokul üç sınıflıydı. Diplomayı aldıktan sonra kendi malımıza çobanlık yaptım. İkinci sene dördüncü sınıf açıldı ve bu sınıfı okudum. Beşinci sınıf olmadı. Mecburi İzmir'e gittik. 1941 yılıydı. Ekmekte karne uygulaması devam ediyordu. İzmir'de ortaokula başladım. Ancak ortaokulu bıraktım. Okumadım. Fırında işçiliğe başladım. Babamın fırınıydı. Babamla dayım ortaktı.

“1942-1945 yıllarında İzmir'de fırın işçilerinin bir derneği vardı. Bu derneği kuran ve başında bulunan Kadir Ataman bir Çamlıhemşinliydi, bizim köyümüzdendi. Derneği Kadir Ataman kurmuş ve fırın işçilerini örgütlemişti. Çok aydın biriydi. Hayatının çoğunu Moskova'da gurbette geçirmiş. Valiyle de çok iyi geçiniyordu. Kadir Ataman fırın işçilerinin meselesini valiyle görüşürdü. Geçmişte Rusya'da büyük iş sahibiymiş. Komünistlikten sonra kaçmış. Ben 1943 yılında derneğin farkına vardım. Derneğe üye oldum. Fırın İşçileri Derneği. O dernek daha sonra sendikaya dönüştü. Yaklaşık üye sayısını hatırlayamıyorum. O yıllarda İzmir'de en kalabalık yer Kemeraltıydı. Zaten, o tarihte İzmir'de kimse yoktu ki. Yunanlıların yaktığı yerler hala harap haldeydi.

“Dernek esasında fazla birşey yapamazdı. Kadir Ataman patronlara tek başına baskı uygulardı. Kendi mesleği fırıncılıktı. ‘Bunları şu şekilde çalıştıracaksın,’ derdi. O zamanlar fırınlarda çalışan işçilere iş elbisesi verdirtmiş. Şimdi hatırlıyorum da, bilimselliğe bak. Adamın ileri görüşlülüğüne bak. O zaman takunya verdirtirdi. Sosyal haklarda birşeyler yapıyordu. Ücretler konusunda birşey yapacak durumu yoktu. Fırınlarda çalışan işçiler bu adamı öyle seviyordu ki, herkes aidatını götürüp veriyordu. Kadir Ataman geçimini işçilerin her ay verdikleri 100 para, bir kuruş, beş kuruş gibi aidatlardan sağlardı. Burhanettin Asutay, Kadir Ataman'ın iyi ahbabıydı. Asutay, Sürücüler Sendikası'nın başkanıydı. Asutay ayrıca o zaman iş mahkemesinde üyeydi.

“Fırınları gezip denetleme yapan özel idare müfettişleri vardı. Bunlar bu yıllarda fırınları gezip inceleme yaparlardı. Ücret düzeyini sorarlardı. O müfettişlere ben babamın fırınına şikayet ettim. Babam işçilerini aşırı biçimde yorulana kadar çalıştırıyordu. İşçilerin yatacak yeri yoktu. Kendisini şikayet ettiğimi babama söylemişler. Babam geldi, bana fırında bir tokat attı. ‘Sen komünist misin,’ dedi. Babam hafızdı. ‘Baba, ben komünist mi oldum,’ dedim. İkinci tokadı vurdu. Dayım yetişti ve babamı tuttu. Oradan bir çıkış çıktım; doğru Ankara'ya geldim. Daha sonra akrabalarım aracılığıyla beni tekrar İzmir'e istediler. İzmir'e döndüm. O arada babam yaşlanmıştı. Köyden gelmedi. Fırın da ağabeyime kaldı. O ise fırını zedeledi. Bu defa akrabalar sahip çıktılar ağabeyime. Sermaye verdiler. Ama tutunamadık. Ankara'ya geri döndüm. Ankara'ya 1959 yılında geldim.

“O yıllarda İzmir'deki fırın işçileri İzmirli değildi. Her patron kendi köyünden işçi getirirdi fırınına. Fırındaki işçiler fırın sahibinin yabancıları değildi. Mesela dayının fırınında çalışıyorsun. Kendim de aynıydım. Benimki biraz daha sertti. Tokatlandım. O zamanlarda

⁵ Eskişehir'deki Gıda-İş Sendikası'nın 1967-1970 dönemi genel başkanı ve Tekgıda-İş Sendikası'nın 1970-79 döneminde Eskişehir Şube Başkanı Bektaş Aydoğdu ile 25 Şubat 1999 günü TÜRK-İŞ Eskişehir Bölge Temsilciliğinde görüştüm.

pişirici en iyi ustaydı. 125 kuruş yevmiye alırdı. Savaş yılları, karne zamanlarıydı. Karne 1945 yılına kadar devam etti. Fırında belirli bir çalışma süresi yoktu. Zaten onu şikayet etmişim. İşçiler iyice yorulana kadar çalıştırılırdı. Fırın işçilerinin çoğunun eşi memlekette kalırdı. Fırıncılar onlara yatakhane yaparlardı. Askeri ranzalar yaptırtmıştı Kadir Ataman. Kadir Ataman, fırınlarda işçiler için yemek pişirtirdi. Sosyal yardım yaptırtırdı. 'Bu çocuklar senin yeğenin, onlara yemek ver,' derdi. Yatakhane kurdurttu. Fırın işçisi Karadeniz'den bekar veya yalnız gelirdi. Evli olanın çoluk çocuğu da memleketteydi. Karadeniz işçisi o yıllarda, ya Zonguldak'a madene, ya da fırına gelirdi çalışmaya.

"Askerlik öncesinde tekrar Ankara'ya gittim. Ankara'da bir pastanenin Dışkapı'daki satış şubesine girdim. O zaman Dışkapı'da tek bir bina vardı. Ulus'ta da imalathaneleri vardı bizim köylülerin. Bu işyerinde sigorta yoktu. Ayaküstü satış yapıyordum. İmalatta olsam, 'sigorta yap,' derdim. Ama satışta olduğumdan bunu diyemedim. Burada beş altı ay çalıştım.

1949 yılında 11. ayın 11'inde askere gittim. 24 ay askerlik vardı. Bu arada Demokrat Parti iktidara geçti. İzmir Güzelyalı'da bir sene kaldım. Tümen karargahına sevkim çıktı. Ama beni bir yere vermediler. Emsalimden 50 gün geç gitmişim. Acemilik görmeden, tümen postanesinde görevlendirildim. Daha sonra Balıkesir'e gittim. Bu arada İkinci Hava Üssü feshedildi. Çadırlarda kaldık. Daha sonra da terhis olduk.

"Askerden sonra İzmir'de bir fırında sigortalı olarak çalıştım. İlk sigortalılığım burada. 1952 yılı. Fırında toplam 7 kişi vardı. Yabancılar da vardı o zaman. 1940'lar gibi değildi. İki üç kişi Karadenizli vardı. Eski dernek hala sendikaya dönüşmemişti.

"1953 yılında ağabeyimle Edremit'te bir fırın tuttuk. İyiydi işimiz orada. Orada kısa bir süre sonra bir olaya karıştım. DP zamanıydı. Tantana büyüktü. Bir sürü yalanlar vardı. Yanımızda bir terzi dükkanı bulunuyordu. Terzi gelip bana takılırdı. Bir gün ona kızdım. Ekmek pişiriyordum. Küreği onun kafasına vurdum. Emniyet amiri bizim o taraflı. Abimin çok iyi ahbabı. O abimi çağırmış. Gece beni İzmir'e gönderdiler. Terzi DP'liydi. Benim de ağırımaya gitti. On kuruş için ekmek pişiriyorum. O orada tantana yapıyor.

"İzmir'de bir işyerinde çalışmadım. Bir süre sonra İzmir'den Ankara'ya geldim. 1954 olacak.

"1954 yılında Ankara'da çalışmaya başladım. Mesleğim pişiricilikti. İyi bir işçiydim. İşverenimin mallarına kendi malım gibi önem verirdim. Fırınlarda çalıştım. Sigortalılığım devam etti. İyi patronlardı. 1959 yılına kadar fırınlardaydım. Akralarım Eskişehir'de fırın tutmuşlardı. Beni alıp Eskişehir'e getirdiler. Eskişehir'de Sakarya Caddesinde Güzel İzmir Fırını vardı. Çok sevdiğim bir arkadaşımın fırınıydı. Beni götürmek için iki defa Ankara'ya geldi. Çok iyi bir işim olmasına rağmen onu kıramadım ve Eskişehir'e geldim. Burada devam ettim çalışmaya. 1959-60 yıllarında sendika faaliyetim başladım.

"Haksızlığa tahammül edemiyordum. Her gittiğim yerde fırıncılara karşı hakkımı korudum. Hiç haberim yokken, aklıma gelmezken, işçiler beni el üstünde tuttu. Eskişehir'de bir sendikamız vardı. Tütün Müskirat Federasyonu'na bağlı Gıda-İş Sendikası vardı.

"Bu sendika 1952 yılında kurulmuş. Kuruculuğunda başı çeken, Hilmi Özbey isminde bir fırın işçisiymiş. Arnavut kökenliydi. Profesyonel sendikacıydı 1960 yılında. 1961 yılında Eti Fabrikası kuruldu. Daha önce un fabrikaları vardı. İşçiler kendi aralarında para toplayıp Hilmi Özbey'e verirlerdi. Öyle geçiniyordu. 1959 yılında Eskişehir'e geldim. Beni sendikaya davet etti. Benim sendikada çalışmamı istedi. Birkaç defa gittim. Ama işin içine de girmemişim. Nihayet çalıştığım fırına kadar geldi. Rahmetli babamın bana o hakareti çok ağır gelmişti. Hilmi Özbey beni zorladı. Sendikacılığa atıldım. İşyerinde çalışırken sendikacılıkta örgütlenmede çok çalıştım. Birçok işçinin sendikaya üye olmasını sağladım. Ben farkında değilim, ama bu faaliyetler Eskişehir'de duyulmuş. O yıllarda kimse fazla mesai filan bilmezdi. Biz bu hakkı isterdik. 1961 yılında Doğan Ekmek Fabrikası kuruldu. Ali Rıza Doğan isminde birinindi. 1962 yılında beni o fabrikaya götürdüler. Orada çalışmaya başladım. Bu arada, buradaki işçilere fazla mesai ücreti aldım. Kayseri'den çarıkla getirdiği işçilere fazla mesai ücreti vermesini sağladım. Adama işçiye para vermek çok zor geliyordu. Kendi hemşehrilerine de fazla mesai ücreti verdim, kendim de fazla mesai ücreti aldım. Ordan çıkardılar. Nerede çalışırsam, rahat durmuyordum; ama işçiler de beni çok seviyordu.

“Sendikada ilk yönetim kurulu üyeliğim 1965 yılında. Bu yıla kadar çok sayıda iş değiştirdim. Eskişehir’de o yıllarda 30 kadar fırın vardı. Ayrıca unlu mamuller üreten işyerleri de bulunuyordu. 1979 yılında sendikayı bıraktığımda 4100 üyem vardı. Örgütlü olduğum işyerlerinde dayanışma aidatı ödeyen filan yoktu. Çalışanların hepsi üyemdi.

“1967 yılında kendimi sendikada buldum. Kongre yapılıyordu; işçi ise beni bekliyordu. Sendika başkanı Hilmi Özbey benden rahatsız oldu. Ben genel başkanlığa getirildim. Hilmi Bey de fırıncılığa başladı.

“Böylece 1967 yılında Gıda-İş, yani Gıda, Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası genel başkanı oldum. Bu sendika 1970 yılına kadar Federasyon üyesiydi. Federasyon 1970 yılında milli tipe dönüşünce, ben de Eskişehir şube başkanı oldum.

“1970’li yıllarda işyerlerimde bir tek direniş oldu. 1973 yılındaydı. Bir un fabrikası vardı, Örnek Un Fabrikası. 275 sayılı Kanundaki hak grevini, 19/2. maddeyi kullandım. İşyerlerim hemen hemen hep özel sektördeydi. Bu un fabrikasındaki işveren sendikaya karşı bazı baskılara girdi. Sendikayı yok etmeye çalıştı. Fabrikanın sarhoş bir müdürü vardı. Rica ettik. Dinlemedi. Eski tavrını sürdürdü. Bunun üzerine toplu sözleşmedeki bazı uygulanmayan düzenlemeleri gerekçe göstererek, şalterleri indirdik. Patronu işyerine sokmadık. Her vardiya işe girip çıkıyordu. Ancak çalışmıyordu. Emniyet müdürü bizi tehdit etti. Emniyetle aram iyiydi. Direniş sırasında biraz hoşgörölü davrandılar. Bu arada bazı un fabrikaları araya girdi. İstedığımızı aldık. Müdürü değiştirdiler. İşbaşı yapıldı.

“Sendika bünyesinde tüketim kooperatifi kurulmadı. Ben sendikada tektim. Sonradan bir sekreter aldık. İşyerlerim çok dağınıktı. Yalnız Eti Fabrikasında bir sandık kurdurttum. Patrona kurdurttum sandığı. Patronun işçiden külliyetli miktarda alacağı vardı. Patron, ‘ben bu alacağı sandığa devrediyorum; işçiler bu borçlarını bu sandığa ödesinler,’ dedi. Ankara’ya gittik patronun bir elemanıya. Koç’un bir şirketinde de böyle bir uygulama varmış. Onu öğrendik. Patronun işçilerden alacağı olan parayı bu sandığa aktardık. Bu sandık bugün bile varlığını sürdürüyor.

“Sendika bünyesinde bu yıllarda konut kooperatifi de kurulmadı.

“Profesyonelliğe 1967 yılında genel başkan olunca geçtim. O tarihte Eskişehir’de Kanatlı İşhanı’nda birbuçuk odalık bir genel merkezimiz vardı. Kiradaydık. Profesyonel sendikacılığa geçtiğimde aylığım 250 liraydı. Aidat gelirimiz yeterliydi. İyi bir örgütlenme yapılmıştı. Biz de onu devam ettirdik. Federasyonu de biz besledik. Yükümlülüklerimizi düzenli olarak yerine getirdik.

“Biraz hırçındım. Haksızlığa dayanamazdım. Birgün Eti’den çıktım. Akşamüstü gelirken kurşun yağmuruna tutuldum. Dört kurşum yedim. Hava Hastanesi’ne yetiştirdiler. Kılıpayı kurtuldum. Sendikayı kongreye götürüp, ayrıldım. Alelacele yaptığım bu kongreyi haber vermedim diye bütün mahalli sendikalar bana küstü. Kongreye yaralı gelebildim. Ayrıca, Tekgıda-İş Sendikasının genel merkezi ile de biraz ters düşmüştük. Ters düşünce ayrılmak zorunda kaldım. İşçi kolay kolay bırakmadı. Ayrıldıktan sonra epey mağdur oldum. 400 bin lira tazminat verdiler. Dört çocuğum vardı. Okuyorlardı. Ancak iç sürtüşmeler de beni çok rahatsız ediyordu. Yönetimde kalsaydım yaşama imkanım olmazdı. Çok hassastım. Bir işçiye birşey oldu mu, bir işçinin işini yapamadım mı, kendi kendimi yerdim. Bugünkü sağlığımı o günlerde sendikadan ayrılmış olmama borçluyum.

“1970 yılında evlendim. Eşim memlekettendi. Kendi köyümüzden, bildiğimiz ailedendi. Evlendiğimde 41 yaşındaydım. İki tane ikizimiz oldu. İki kız, iki oğlan. Büyük kızım doktor. İkinci kızım öğretmen. Hacettepe’yi bitirdi. Adıyaman’da çalışıyor. Oğlanlardan birini okumak için Amerika’ya gönderdim. Diğeri de Anadolu Üniversitesi’nde Turizm Bölümünde.

“Sendika yöneticiliğim döneminde diğeri sendikalarla aramız çok iyiydi. Siyasi görüşlerimizin ayrı olmasına rağmen fevkalade bir işbirliğimiz vardı. Ali Demirayak bölge temsilcimizdi. ‘Ali Abi, bir yere gideceğiz,’ dediğimizde, atlayıp hep birlikte giderdik. Toplanırdık, yemekhanelere giderdik çeşitli fabrikalara. Oralarda işçilerle yemek yerdik, onların gönlünü alırdık. Grevlere

desteğe giderdik. Kılıçoğlu'nda grev oldu. İki üç günde bir sıra bize gelirdi. Yemek yaptırırđık. Kimse kimseye darılmazdı. Siyasi görüş başkaydı. Bu çatı altına geldiğimizde siyasi görüş farklılıkları kenara atılırdı.

“Parti için pek faaliyetim olmadı. Bundan da çok memnunum. 1970’li yıllarda Ecevit için kavgalar ettim. İşçi kesiminden Ecevit’e oy alamadık o zaman. Demiryolları’nın 6000 işçisi vardı. CHP o zaman bunlardan yalnızca 150 tane oy alırdı. Neden? Çünkü Demiryolları’na Adalet Partililer köylerden adam getirip sokmuşlar; sonra da, ‘senin partin bu,’ demişler. ‘Ecevit komünisttir,’ derlerdi. ‘Komünist nedir?’ diye sorardık. Kötü birşey zannederlerdi. Bilmezlerdi ne olduğunu.

Eskişehir Demiryolu Fabrikasını Ecevit kamu sektörü yaptı. Ancak bu durumu bazılarının kafasına sokamadık. Kavga da ettik. Ecevit’in Meclis’teki faaliyetlerini okurdum. Tutanakları alır okurdum. 1966 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu’nun bir sorunu için Eskişehir sendikaları olarak birlikte gittik ve Ecevit’i ziyaret ettik. Ulus’ta CHP genel merkezinde ziyaret ettik, toplantıdan çıkardık. Biz altı kişiydik. Bize orada çeşitli konuları anlattı. ‘Bu yasalar çıktı da biz komünist mi olduk,’ dedi. Eskişehir’de birçok arkadaş Ecevit’e destek verdik. Sonradan bir sürü olaylar oldu. Ecevit değişti. Şimdi bize ters geliyor belki, ama bizde iz bıraktı. Cumhuriyet Halk Partisi belediye meclisine bizden adam istedi. Kamu sektöründe çalışanlardan verdik. Sendika başkanı olmadan önce CHP’ye üye oldum. Ancak faaliyette bulunmadım. 1973 ve 1977 seçimlerinde Ecevit için faal biçimde çalıştım.

“Yaralanma olayına gelince; ben biliyorum bana neden kurşun atıldığını. Ama bunu söylemek istemedim. O zamanın valisi ile aramız çok iyiydi. Valiye telefon ettik mi, randevu istemezdi. Nazif Demiröz. Vurulduğum zaman Vali Bey hemen sekreteri Sıtkı Bey’i bana gönderdi. Emniyet şube müdürleri de çok yakından ilgilendiler. Vali Bey sürekli haber gönderiyordu. ‘İyi olup kendine güvenip dışarı çıkabileceği an beni ziyaret etsin, kimseyle görüşmesin,’ demiş. Hastanede 11 gün yattım. Daha sonra eve çıktım. Birkaç gün sonra Vali Bey’e gittim. Kapıda karşıladı. ‘Birşey söyleyeceğim; bu işe seni karıştırmak istiyorlar; biliyorum; bu işe karışma,’ dedi. ‘Nasıl karışmayayım,’ diye sordum. ‘Bu işin arkasını arama; sen herhalde bu kurşunun nereden geldiğini bilirsin,’ dedi. ‘Bilmem,’ dedim. ‘Bilirsin, bilirsin,’ dedi. Kurşun, benim kesimin aşırı ucundan, solun aşırı kanadından geldi. İşin üzerine gitmedim. Bu işe karışmayacağıma göre, sendikayı bırakacaktım. Akrabalar da baskı yaptılar. Mecbur kaldım, sendikadan ayrıldım.

“Sendikayı teslim ettiğim grup, DİSK’i isteyen gruptu. Seçimi onlara vermek zorunda kaldım. Ben ayrılırken, benim burada yetiştirdiğim arkadaşlarım bölge şubeye ve genel merkeze gittiler. Ben emekliliğimi ancak 1978 yılında aldım. Emekli olunca üç ayda 16 bin lira para verdiler.

“Sendikamın şube kongresini yaptım. Aday olmadım. Açılışı yaptım. Bütün sendikacı arkadaşlar şaşırđı kaldı. Aylarca konuşmadı bir sendikacı arkadaşım kendisini çağırmadığım için. ‘Benim işyerlerim kozmopolittir; herkes ayrı telden çalışıyor; artık baş edemedim,’ dedim. Kongreden bir hafta sonra sendikaya uğradım. Yeni seçilen yönetici, ‘biz DİSK’e hazırlanmıştık; bizim hesaplarımızı altüst ettin,’ dedi. Ben de, ‘ben bunu biliyordum,’ dedim. İki kişilik işyerinde bile sendikayı örgütlemiş, toplu sözleşme yapmıştım. Nasıl bırakabilirdim? Böylece DİSK’e gidilmesini engelledim. Kongrede yönetime gelen muhalif ekip, DİSK’e gidemedi, sendikada kaldılar.

“Sendika şube başkanlığından ayrıldıktan sonra ekonomik olarak çok kötü duruma düştüm. Bir fırında tezgahçılık yaptım. Hiçbir insan bunu hazmedemez. Ama ben hazmettim. Dürüsttüm. Onun bedelini ödedim. 2500 lira yevmiyeyle çalıştım.

“Önce Eti’ye girdim. Ben görevi bıraktıktan bir süre sonra Tekgıda-İş Eskişehir Şubesi ile genel merkez arasında anlaşmazlıklar oldu. Tekgıda-İş burada bölge temsilciliği kurdu. Orada bölge temsilcisi olarak çalıştım. Bu nedenle Eti’den ayrıldı. İki sene kadar sonra, Tekgıda’dan iş akdimizi feshettiler.

Toleyis sendikası genel başkanı Mustafa Aras hemşehrimizdi. Mustafa Aras’ların burada bir şubeleri vardı. Ama adam yoktu şubelerinde. Biri beni önermiş. Mustafa Aras, Eskişehir’e

uğradığıında beni buldu. Hiç tanıımıyordum. O aralar çok sıkıntıdaydım. Ama karamsar değildim. İstanbul'a gittim. Tarlabası'nda Toleyis Sendikasını buldum. Kendimi tanıttım. O zamanın parasıyla 300 bin lira avans verdiler. Eskişehir'de şubeyi teslim aldım. Bölge temsilcisi oldum. Aldığım o avansla doktor olan kızımı üniversiteye kaydettirdim. Toleyis'te üç sene çalıştım. Sonra kendim bıraktım. Belediyede otobüs işletmesinde hareket şefliği yaptım. Dörtbuçuk sene. Belediye bittikten sonra tekrar Eti'ye girdim. Halen burada çalışmaya devam ediyorum."

BURHAN CAHİT TAŞKIN⁶

Burhan Cahit Taşkın 1934 yılında Aydın'a bağlı Beyköy'de doğdu. Babası yan iş olarak kahvecilik yapardı. Asıl işi çiftçilikti. 100 dönümün üstünde toprağı vardı. Toprak, ailesinden kalmıştı. Mübadele sonrasında arazi almamış. Esasında babasına ailesinden daha fazla arazi kalmış. Bunların bir kısmını satmış. Arazide incir, zeytin, hububat, mısır yetiştirilirdi. Ancak araziden elde edilen gelir, 7 çocuklu ailenin geçimine yetmiyormuş. Babası onun için bir taraftan da kahve işletirmiş. Burhan Cahit Taşkın'ın annesi de aynı köydenmiş. Ona da ailesinden 20-25 dönüm kadar bir arazi kalmış. B.C.Taşkın'lar yedi kardeşti: Beş erkek, iki kız. Bir erkek kardeşi bir süre memurluk yaptıktan sonra matbaacılığa geçmiş ve gazetecilik yapmış; mahalli gazete çıkarmış. Diğer üç erkek kardeşi işçi olmuş, özel sektörde çalışmış. Bu kardeşlerinden biri 1968 yılında Almanya'ya gitti. Aklında dönmek varmış; ama çocukları varmış, onları bırakamıyormuş. Malulen emekli olmuş.

“İlkokula Beyköy'de gittim. İlkokulda ilk beş yıllığa biz başladık. Okulda eğitimle başladık, öğretmenle bitirdik. Bizim okul yeni açılmıştı; daha camları bile yoktu. Okula takunyalarla giderdik. İlkokuldan sonra okumadım; çıraklığa başladım. Kısa bir müddet berber Mustafa'nın dükkanına gittim. Açmadı. Sonra bir terzinin yanına geçtim. O da sıktı. Halbuki kalfalık dönemine kadar gelmişim. Sonra traktör şoförlüğü yaptım. Muhtelif yerlerde çalıştım. Söke'de birinin çiftliğinde iki kış, başka birinin çiftliğinde de üç kış çıkarttım. Damlarda kış geçirdim. Çiğitli pamuk balyasının üstünde yataydık. Yemeğimizi de kendimiz yapardık. Askere gidinceye kadar bu işlerde çalıştım.

“1954-1957 arasında 30 ay askerlik yaptım. Jandarmaydım. Acemiliğimi Hatay'da yaptım. Ardından Balıkesir Edremit'e geldim. Onbaşı, çavuş olmadım. Sevmem öyle şeyleri.

“Terhis olduktan sonra Beyköy'e döndüm. Kahve açtım. İşlettim. Malsahibi ile geçinemediğim için kendi kahvemi kapattım. Biraz müşteri gördüler mi kira artırmaya başladılar. Daha sonra Aydın'a geldim. Yine kahvelerde biraz çalıştım. Kahveciliği seviyordum. Ancak bazı müşterilerin yanlış tavırlarına dayanamadım. 1958 yılında Aydın Tekstil'de evvela montaj bölümünde işbaşı yaptım. Fabrika yeni kuruluyordu. Montaj bitmek üzereydi. İşe başladığımda 5 lira brüt yevmiyem vardı. Elime 430 kuruş net para geçiyordu. Ben işbaşı yaptığımda makineler oturmuştu. Biz kısmen elektrik montajı yapıyorduk. Elektrik montajını bitirdik. Dokuma kısmında makinelerin çalıştırılmasına başladık. Elim bu işlere yatkındı. Beni hemen ustalığa ayırdılar.

“Aydın Tekstil TARİŞ'e aitti. Fabrika ilk faaliyete geçtiğinde 1900-2000 civarında işçi vardı. İşçi acemiydi. Aydın dışından gelen işçi çoktu. Yozgat'tan, Denizli'den, çeşitli yerlerden işçi vardı. Vasıflı işçiler Adana ve Kayseri'de biraz öğrenmiş ustalığı. Sümerbank'tan geçenler de vardı. İşçi genellikle gençti. Bu nedenle kendisi toprak sahibi değildi. Ama köyünde oturan, babasından yardım alan çoktu. Bu işçiler daha sonraki yıllarda babalarından kalan toprağı da işledi. O yıllarda İşçi Sigortaları Kurumu ev yaptırır, bunları ya kiralar, ya da satarı. Aydın İşçi Sigortaları'nın evleri kiralık olarak başladı. Daha sonra satacaklardı. Alan yok. Hasan Özgüneş İşçi Sigortaları Kurumu'nun yönetim kurulu üyesiydi. 'Sizin toprağınız vardır, alın, taksit taksit ödeyin,' dedi. Alamadık. İşçinin babasının toprağı vardı, ama işçinin kendisinin çoğunluğu ücrete bağlıydı. Muhtaç olmayan kimse çok azdı. Adres belli olsun diye işe giren kimse sayılıdır. Mesela bizim zamanımızda Katmercinin İbrahim vardı. Toprak ağası. Endüstri meslek lisesini bitirdi. 'Niye çalışıyorsun?' derdik. 'Okudu da ne oldu, yine tarlada çalışıyor demesinler, teknisyen oldu da onun için çalışıyor desinler diye çalışıyorum,' derdi. Ama bu istisnaydı. Ayrıca o yıllarda teknisyenliğin itibarı vardı.

“Aydın Tekstil Fabrikası ilk satışlara başladı. İlk yıl sonuç aldı. Hesap raporu çıkarttı. O tarihte fabrikada 81 tane memur çalışıyordu. 1700'ün üzerinde de işçi vardı. Bilançoyu okuduk. 81 personele hem teşekkür ediyorlar, hem de birer maaş temettü ikramiyesi veriliyor. Ne kar ettiyse. Bunun üzerine fabrika müdürüne çıktık. Hem işyeri temsilcisiyim, hem de sendikacıyım. 'Bize de hiç olmazsa bir teşekkür etseydiniz; teşekkürden vazgeçtik,

⁶ Aydın Tekstil Fabrikası işçilerinin kurduğu sendikanın eski başkanı, Teksif Aydın Şubesi eski başkanı ve Teksif eski Genel Başkan Vekili Burhan Cahit Taşkın ile 27 Eylül 1999 günü Aydın'da Teksif Şubesinde görüşüm.

bir maaş ikramiye istiyoruz,' dedik. Müdür, 'Genel kurul kararı olmadan olmaz,' dedi. Biz de, 'bu moralle bizden birşey alamazsınız,' dedik. O kadar. Bütün kısımlarda güvendiğim 14 kişi seçtim. 14 kişiyle yüzde 80-82'lerde giden randımanı yavaş yavaş düşürdük. Yüzde 45'lere kadar inmişiz. Tabii bu arada içeride tahkikat üzerine tahkikat başladı. Sıkıştırmalar oluyor. Ustaları topluyorlar. O tarihte amatör sendikacıydım. 'Neden randıman düştü?' diye soruluyor. Komple ustalarına tek tek soruyorlar. Bir kısmı, 'işçim acemi,' diyor. Bir kısmı, 'klima iyi değil,' diyor. Ben de, 'işçinin morali bozuk; her işçinin başına bir usta diksen, moral bozukluğundan ipliği yine de kopuyor,' dedim. Randıman böyle düşük gidince bizi müdüriyete çağırdılar. Diğer temsilcilerle birlikte gittik. Tam fabrikanın müdürünün odasına gidiyoruz, bizim kısım şefi müdürün odasından çıktı. 'Hadi çocuklar gözünüz aydın,' dedi. Sanki bize baskı yapan o değilmiş gibi. 'İkramiye verilecek,' dedi. Müdürün odasına girdik. 'Tebrik ederim; ikramiye veriyoruz, ama şu randımanı düzeltin,' dedi. Biz de, 'siz ikramiyeyi tahtaya yazın, moral düzelince randıman da yükselir,' dedik. 1959 sonu veya 1960 başıydı. Randıman düşüklüğü iki ay kadar sürdü. İşçi arasında tam bir birlik sağlandı. Direnişi organize eden 14 kişiydi.

"İşe girdiğim dönemde 3008 sayılı İş Yasasına göre işyerinde işçi mümessilliği seçimleri yapıldı. Ben sendikacılığı daha evvel kahvede çalışırken biraz araştırmıştım. Çok okurdum. Sendikacılığa merak sardım. Sendika kurmaya karar verdim. Aydın bölge çalışma müdürüne başvurdum. 'Paranız mı var ki sendika kuracaksınız,' dedi. Ben de, 'paramız yok, ama zaten para kazanalım diye sendika kuruyoruz,' dedim. Ama bu tavrı benim moralimi bozdu. Sonra vazgeçmişim. Ben bu aralar Şakir Palas Oteli'nde kalıyordum. İstanbul'dan Zeynel Ekal adında bir ağabey geldi. İstanbul'da Tekstil sendikasıydım, sendikacıymış. Konut kooperatifleri varmış. Muğla'dan kereste almaya gelmiş. Bu meseleleri ona açtım. 'Bölge çalışma müdürü sizin sendika kurmanızı korkusundan istemez; bunlar kanundan anlamazlar, onlara kanunu siz öğreteceksiniz,' dedi. Adamla bayağı konuştuk. Fabrikaya girdikten sonra bu işlerle ilgilenmeye başladım. Cesareti ilk Zeynel Bey'den aldım. Bu yıllarda Nazilli Sümerbank'ta bir sendika vardı. Ama onlarla bir bağımız olmadı. Aydın'da bir puantör arkadaş vardı. Sendika işine karar verince ilk başlarda o biraz koşturdu. Nazilli Sendikasına gitmiş. Ona yalan yanlış bazı isimler vermişler. Geri geldi. Kuruculardandı. Nazilli Sendikasıyla başka bir ilişkimiz olmadı. Sendikayı kurduk. İlk başkan Ahmet Tonel idi. Germencikliydi. Sanat okulu mezunuydu. Daha sonra tekniker oldu.

"1959 olayları olduğunda sendikamız kurulmuştu. Adı Aydın Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası idi. Sonra adını Aydın Tekstil İşçileri Sendikası olarak düzelttik. Fabrikanın kaşesine göre isim yapmıştık. İşyeri sendikasıydı. Sendikanın ilk genel merkezi Aydın'da, fabrika dışındaydı; bir dükkanın üst katındaydı. Lokal açmadık. Avcılar kulübünün ayırdığı yerde bir kitaplık yapmıştım. Sendikayı kurduktan sonra ayda 2,5 lira aidat topluyorduk. Makbuz bastırmıştık. Tuvaletlerde, yemekhanelerde, kahvelerde elden aidat toplamak için koştururduk. Demokrat Parti'nin kapatılmasından sonra hazinenin el koyduğu bir ocak binası vardı. O parayla onu satın aldım. Bir kitaplık kurdum. Kampanyayla kitap topladım. Okuma salonu yaptım. Milli Kütüphane'den yardım istedim. Ödünç verme sistemine ilişkin belgeler gönderdiler.

"Toplulukla iş ihtilafı çıkarttık, ancak resmiyete dökmeden hallettik. Yevmiyelere 130 kuruş zam aldık. O tarihte yevmiye ortalaması 6 liraydı.

"İşyerinde işverenin hazırladığı bir iç yönetmelik vardı. Ancak iç yönetmelikte 3008 sayılı İş Yasası'nın üstünde bir hak yoktu. Yalnızca bir yemek verilmesini öngörüyordu. İki veya üç kap yemek ve ekmek verirdiler. İlk başlarda, fabrikanın montaj döneminde yemeği kendimiz götürürdük.

"1960 öncesinde herhangi bir siyasi faaliyetim olmadı. İşçiler 27 Mayıs'a tepki göstermedi. Ne olumlu, ne olumsuz bir tepki oldu.

"Sendikada başkan vekiliydim. Aynı zamanda işyeri temsilcisiydim. Amatör sendikacıydım. Başkan da, baş temsilci de teknisyendi. Ben ustaydım. Yevmiyem 12 liraydı. İşyerinde müdürle bir anlaşmazlığım da oldu. Fabrika müdürüne çok sert çıktım. O aralar Sümerbank Bergama yeni açılıyordu ve ustaya 21 lira yevmiye veriyorlardı. Bergama'ya başvurdum.

Fabrikanın açılışını bekliyorduk. Açılışa Adnan Menderes de gelecekti. Fabrikanın açılışını beklerken parkın içindeki bir kahveciyle anlaştık. Orada garsonluğa başladım. Adnan Menderes'in fabrikayı açmaya geldiği gün garsonluk yapıyordum. İşbaşı yapmaya gittim. Ancak yevmiyeyi 21 liradan 17 liraya düşürmüşler. 17 lira yevmiyeyi duyunca, 'söz verdiniz, 21 lira diye geldim,' dedim. Çalışmayacağımı söyledim. Oradan Manisa Sümerbank'a gittim. İşe girmek için torpil gerekiyormuş. Manisa fabrikasında 22 lira yevmiyeyle, torpille işbaşı yaptım. İşbaşı yapmak için bazı belgeler istendi. Belgeleri toplamaya başladım. Köye gittim. Gittiğim gün müydü, bir gün sonra mıydı, 27 Mayıs İhtilali oldu. Bu arada bana Aydın Tekstil'den 26 Nisan günü telgraf çekmişler. Beni yeniden işbaşı yapmaya davet ediyorlardı. Ben de eski işime dönmeyi tercih ettim. Aydın Tekstil'de 17 lira yevmiyeyle yeniden işbaşı yaptım. İşbaşı yaparken fabrika müdürü beni çağırdı. Ben kendisine ayrılırken son derece sert davranmıştım. O bana çok iyi davrandı, eski gerginlikleri unutmamız gerektiğini söyledi.

"Sendikamızın ilk başkanı Ahmet Tonel idi. Ondan sonra ben başkan oldum. Galiba 1961 yılındaydı. Başkanlığı kısa bir müddet amatör olarak götürdüm. 1962 yılındaki genel kurulda, 'sen profesyonelliğe çık,' dediler. İşyerindeki yardım sandığına 2 bin lira borcum vardı. 'Borçluyken profesyonelliğe geçemem,' dedim. Genel kurul kararıyla 2 bin lira borcumu ödediler. Bunun üzerine işyerini bıraktım. Bu arada Teksif'le ilişkilerimiz güçlendi. Ortak seminerler oldu. Bursada bir seminer yapıldı. Milli tip sendikaya geçme kararı o toplantılarda alındı.

"İşyerimizde bir yardım sandığı vardı. Bu sandık fabrikanın montaj döneminde kuruldu. Sümerbank'tan gelen işçilerin girişimiydi. İşveren de destekledi. Kuruluş sermayesine işverenin katkısı oldu. Sandık resmen kuruldu. Yönetiminde fabrika yöneticileri bulunuyordu. Önceleri yönetimde işçiden kimse yoktu. Yıllar sonra kooperatife çevrildi. Şimdi yönetimi tamamiyle işçinin elinde.

"Ben ayrıca bir dayanışma derneği kurdum. 1963 yılında dernek faaliyeteydi. Herkesten ayda 2,5 lira toplanıyordu. Milli Aydın Bankasına yatırılıyordu. Sıkışana borç veriyorduk. Banka benim parama faiz vermiyor, borç verdiğinde de faiz almıyordu. Sermayenin iki katına kadar kredi açıyordu. Ben ayrıldıktan sonra bu uygulama sona ermiş. Sendikadaki buzdolabı da o dernektendir. Dayanışma derneğinin adresi sendikaydı. Kira yerine o buzdolabını almıştık.

"Teksif Federasyonu milli tip sendika oluncaya kadar işyerinin dışına çıkmadık, çıkamadık. İşyeri sendikası olarak kaldık. 1962 yılından sonra Yenipazar, Söke, Fethiye bölgelerinde çırçır fabrikalarının büyük çoğunluğunda örgütlendik. Aydın Tekstil'de 1600 civarında işçi çalışıyordu. 1200 kadar işçi de çırçır fabrikalarında örgütlüydü.

"Milli tipe geçtikten sonra şube başkanı oldum. 1964 yılı ekim ayında Genel Merkezdeki bir başkanlar kurulu toplantısında bazı uygulamalara katılmadım; bunları protesto ederek İstanbul'a gittim. Bazı ilişkiler sayesinde hemen yurtdışına işçi olarak gitmeyi ayarladım.

"Önce Belçika'ya maden işçisi olarak gidiyordum. O arada bir kontenjan geldi. Beni Almanya'ya gönderdiler. Bir ay sürmedi, Almanya'ya gittim. Evvela Freiburg'a bağlı bir kazanın köyünde iplik fabrikasında çalıştım. Metz İplik Fabrikasıydı. Orada işbaşı yaptıktan bir ay sonra iki ayrı işte çalışmaya başladım. Sekiz saat iplik fabrikasında, 4 saat de bir metal fabrikasında frezecilik yapıyordum. Altı ay geçti. Hanım burdan bastırdı, 'geliyorum,' diye. İşyerine bayağı uzak mesafede bir yerde bir ev buldum. Bu arada işyerinde de hakkımı aramaya başladım. Bizim mukavelede gece çalışmaları yüzde 30 zamlı yazılıyordu. Fakat bize zam vermiyorlardı. 'Bu parayı verin,' diye başvurdum. 'Devamlı gece çalışırsan, verimiz,' dediler. 'O zaman devamlı gece çalışayım,' dedim. Gece çalışmasına geçtim. Günde iki saat fazla mesaiyle birlikte yüzde 30 zamlı işe kabul ettiler. Bir sene orada çalıştım. Ardından aks yapılan bir başka fabrikaya geçtim. Aldığım para gece çalışmayla aldığımın da üstündeydi. Ancak bu ara 1965 krizi geldi. Biz elimizi çabuk tuttuk. Güneyde bir başka yere gittik. Eşimle birlikte ikimiz bir dokuma fabrikasında çalışmaya başladık.

"Bu arada Aydın'da bazı olaylar oldu. Mektuplaştığımız arkadaşlar bir bülten gönderdiler. İlk dönem toplu iş sözleşmesini ben yapmıştım. Sözde işçileri satmış da öyle gitmişim.

Daha önce anlattığım iş yavaşlatmasıyla aldığımız bir maaş ikramiyeyi toplu sözleşmeye koymuştuk. Adını da temettü ikramiyesi yazmışlardı. Görüşmeler sırasında bu ikramiyenin verilmesini işyerinin karlılığına bağlamak istemişlerdi. Ben de, 'işyerinde işçilerin de temsil edildiği bir işletme komitesi olursa, ikramiyenin verilmesi işletmenin kar etmesine bağlı olsun; ama eğer işletme komitesi olmazsa, kara zarara bakılmaksızın ikramiye verilsin,' demiştim. İşyeri yöneticileri ve danışmanları, işletme komitesini komünistlik gibi görüyorlardı. İşletme komitesi yoluyla yönetime katılma önerimizi kabul etmediler. Meğer o ikramiyeyi silmişler, onun yerine ücretlere zam yapmışlar. Bazı kişiler de bunu dedikoduya dönüştürmüşler.

"Aydın'daki arkadaşlara bir mektup yazdım. Bana yetki belgesi verin; ben bu konuyu mahkemede hallederim; bu ikramiyeyi alırım,' dedim. Uygun gördüler. 1967 yılında işyerinden izin aldım. Türkiye'ye geri geldim. Bu sefer de, 'ne yüzle geri gelmiş,' dediler. Benim bıraktığım teksir makinesiyle aleyhimde bülten çıkarıyorlar. Bunun üzerine şube yönetim kurulunu topladım. 'Kongre yapalım,' dedim. Genel Merkez de talebimizi uygun gördü. Kongre oldu. Yeniden şube başkanlığına seçildim. Ondan sonra Almanya'ya gittim. Eşimi alıp geri geldim. On sene şube başkanlığına devam ettim. 1976 yılında Teksif Genel Merkezi'nde genel başkan vekilliğine seçildim. 1978 yılında bazı anlaşmazlıklar oldu; yeni seçimlere 6 ay kala, görevimden istifa ettim. Şubede yeniden aday oldum. Esasında seçilmek de istemiyordum. Seçim sırasında misafirlerle genel kurul salonunun dışındaydım. Benim listem olduğu gibi seçildi. Benim bir oyla kaybettiğim açıklandı. Şube genel kuruluna itiraz etmedim. Huzurum kalmamıştı. Maddi çıkarım da yoktu. Sendikacılığı bıraktım. Daha sonraki yıllarda müşavirlik, üçüncü tarafsız aracılık yaptım. İki sene kadar araba alıp sattım. 12 Eylül'den sonra müşavirlik işi öldü. Artık işverenlerin müşavire ihtiyacı kalmadı. Çalışma müdürlüğü işveren vekili haline geldi.

"Buradaki dükkanı sattım. Köye ev yaptım. Çiftçilik yapmaya başladım. Bir ara bir yerel gazetede köşe yazarlığı da yaptım. Çiftçilik de tutmadı. Köydeki araziyi sattım. Bu ara bol bol kitap okudum. Hala da okuyorum. 8 yıl kadar Nurculuğun etkisi altında kaldım. Sonra okumam sayesinde bu işten kurtuldum.

"Fazla bir siyasi faaliyetim olmadı. Ben İzmir'de bir toplantıdayken benim birader beni Cumhuriyet Halk Partisi listesinden belediye meclis üyeliğine aday yazdırmış. Bülent Ecevit Aydın'a geldiğinde bizi de bir toplantıya davet ettiler. Ecevit'in katıldığı bu toplantıda Parti'ye üye oldum. Seçimlerde de Aydın belediye meclis üyeliğine seçildim. Üç toplantıya gitmeyince düştü üyeliğim. Sevmiyorum politikayı. 1973 seçimlerinden evvel bazı arkadaşlarla anlaştık, Adalet Partisi'ne karşı açık tavır koyma kararı aldık. Halk Partisi'nden milletvekili adayı oldum. Ama Parti'nin hiçbir toplantısına veya mitingine katılmadım. Bir Ecevit Aydın'a geldiğinde, ayıp olmasın diye istasyona gittim. Onda da cüzdanımı çaldılar. En büyük masrafım o oldu. 12 ilçe başkanı bir toplantı yapmış. Bizi harcama kararı almışlar. Oyları yönlendirmişler. Önseçim yapıldı. Beni elediler. Daha sonra da aktif politikayla hiç uğraşmadım.

"Aydın Tekstil'de arka arkaya iki grev yaptık. Yanılmıyorsam 1971 toplu sözleşmesiydi. Aydın Tekstil'de, yevmiyelere dört liradan fazla zam vermeyeceğiz, diye bir genel kurul kararı çıkarttılar. Biz de greve gittik. Grev 87 gün sürdü. İşçilerin çoğunun ilk greviydi. 87 gün davul çaldırttım burada. Valiye ve emniyet müdürüne gittim, 'ya bana yardımcı olun, ya suçluyu siz arayın,' dedim. 'Nasıl yardımcı oluruz,' dediler. 'İşime karışmayın; ben işçiyi eğlendireceğim, sağa sola yönlendirmesini engelleyeceğim; ama yok işbirliği yapmayalım, suçluyu yakalarız dersiniz, buyrun yakalayın,' dedim. İkisi de 'tamam,' dedi. Kimsenin burnu kanamadan, hiçbir kavga gürültü olmadan grevi sürdürdük ve 87 gün sonra, istediğimizi alarak grevi bitirdik.

"Daha sonra, 1973 veya 1974 yılında Aydın Tekstil'de ikinci grevi yaptık. Bu grevde 1224 kişi hakkında tahkikat açıldı. Grev 56 gün sürdü. Vali, emniyet müdürü, savcı aleyhimizdeydi. Açılan davalar beraatle sonuçlandı.

"İkinci grevde bir gün dışarıdan gelen bazı çocuklar yasak bir gazete dağıtmışlar. Gazete toplatılmışmış. Polisler gelmiş. Gazeteyi kimin dağıttığını soruyorlardı. Sonra da gazeteyi dağıtan çocukları yakaladılar. Bu arada benim de tanık olarak ifademi almak istediler.

Sorular sordular. Birşey bilmediğimi söyledim. ‘Grev yeriyle arkadaşlar ilgileniyorlar,’ dedim. Böylece bu işin kapandığını sanıyordum. Meğer kapanmamış. On sene sonra beni mahkemeye çağırdılar. Ağır ceza mahkemesi. Gittim. Komünizm propagandasından, anarşiye teşvikten hakkımda dava açılmış. Avukatla gittik. Daha önce çeşitli kereler mahkemeye çıkmıştım, ama ağır cezaya ilk defa giriyorum. ‘İddianameyi görmedim, tanıklık yaptığım bir dosyada sanık olmuşum; ben bu dosyanın içeriğinden birşey çıkacağına inanmıyorum; davayı açan savcı beni teşhir etmek mi istiyor?’ dedim. Hakimler bu ara dosyayı karıştırdılar. Hakimlerden biri, ‘hakikaten yahu, bu dava nasıl açılmış,’ dedi. Sonra da bana, ‘buraya her giren suçlu çıkmaz,’ dedi. Beni duruşmadan varestede tuttular. Dava da beraatle sonuçlandı.

“Yine bir on sene sonra köy kahvesindeyim. Köy bekçisi geldi. ‘Seni karakoldan istiyorlar, iki de fotoğraf götür,’ dedi. Jandarma karakoluna gittim. ‘Beni istemişsiniz,’ dedim. ‘Amca, sen fişlisin; yeni emir var, fişlilere bir fotoğraf yapıştırıyoruz,’ dediler. Durumu anlattım. ‘Beraat kağıdını getirirsen fişliliğini kaldırırız,’ dediler. Aydın Valiliğine bir yazı yazdım. Durumu bildirdim. Cevap alamadım. Gazetede köşe yazarlığı yapıyordum. Bu konuya değinmeye başladım. Ama yine bir sonuç çıkmadı.

“1957 yılında evlendim. Eşim Çanakkale Küçükkuyu’lu. Türkiye’de iken ücretli olarak hiç çalışmadı. Almanya’da çalıştı. İki kız çocuğumuz oldu. Biri tıp doktoru. Diğeri Anadolu Üniversitesinde açık öğretimde Sosyal Bilimler Bölümünden mezun oldu. Şimdi ev hanımı.

“Yapı kooperatifinin kurulmasına yardımcı oldum. Teksif Yapı Kooperatifi, bir de 52 Evler Kooperatifi kuruldu. Ama ben fiilen görev almadım.”

DEMİRHAN TUNCAY⁷

Demirhan Tuncay 1926 yılında, o zamanlar Ankara'nın Keskin İlçesi'ne bağlı Yahşihan'da doğdu. Babası öğretmendi. Babası esas Kızılcahamam'a bağlı Pazarköy'denmiş. Annesi Mardin'in İdil'inden. Babası, Birinci Dünya Savaşı sırasında yedeksubay olarak Mardin'de görev yaparken annesiyle evlenmiş. Demirhan Tuncay'ın babasının babası köy imamıymış. Aileden önemli bir arazi kalmamış. **“Babamın arazisi vardı, ama var sayılacak bir arazi değildi. Halen o araziyi koruyoruz. Üzerine birşey eklemedik. Annemden birşey kalmadı. Ne mal, ne mülk, ne akraba, ne haber.”**

Demirhan Tuncay'ın babasının bir erkek ve bir kız kardeşi varmış. Amcası Kırıkkale'deki Milli Savunma Bakanlığı Çelik Fabrikasında işçiymiş (Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu). Daha sonra ustabaşı olmuş. 1964 yılında vefat etmiş. Halası sağmış. 90 yaşındaymış.

“Kendi annemden bir çocuğum. Babam 1913 yılında öğretmen okulunu bitirmiş. Babaanem, babama, kendi dayısının kızıyla evlenmesi için çok ısrar etmiş. Babam kabul etmeyince, babaannem, babama, ‘beni kırma, dayımın kızıyla evlen, sana söz veriyorum, ikinci bir kızla seni evlendiririm,’ demiş. Böylece babamı dayısının kızıyla evlendirmiş. Bu evlenme babam daha öğretmen okulunda öğrenciyken gerçekleşmiş. Daha sonra babam asker olmuş. Çanakkale’de çarpışmış. Oradan Doğu cephesi. Askerliğin sonu gelmiyor. Savaş bitmiyor. O yıllarda subaylar çoğunlukla gittikleri her yerde evleniyorlarmış. Halkın varlıklıları veya ileri gelenleri, askerlerle akrabalık kurmakta menfaat görüyorlarmış. Babamınki böyle olmamış. Mardin’de benim annemi tanımış. Bu evlilik annemin ailesinin arzusu hilafına gerçekleşmiş. Böyle bir evlilik. Bunları yazdım. Ama yayınlanmadı. Yayınlanması için kimseyle de görüşmedim.

Demirhan Tuncay ilkokula Kızılcahamam'ın Pazar bucağında gitti. İki yıl ortaokulda okudu.

“Ama olmadı, devam edemedim. İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı. Ailem çok zor durumdaydı. Babamın diğer eşinden olan büyük abim ticaret lisesi son sınıfındayken apandisit patlaması nedeniyle öldü. Babamın maaşı ikiye bölünüyordu. Çocuklarının dördü Ankara'daydı. Çocuklarının hepsi okuyordu. Bu durum, babamın mali gücünü aşan bir olaydı. Okulu bırakmak zorunda kaldım. Okuldan ayrıldıktan sonra Kırıkkale'ye amcamın yanına giderek, askeri fabrikalar çırak okuluna girdim.

“Askeri fabrikalar çırak okulunun, o günün şartlarına göre disiplinli, öğrenciyi kontrol eden, öğrenciyi canı yürekte yetiştirmek isteyen bir yapısı vardı. Kırıkkale’de bir ortaokulun bodrum katı yatakhaneydi. Çırak okulu her ihtiyacımızı, giyeceğimizi, yiyeceğimizi karşıladı. Ayrıca bir harçlık verilmezdi. Sabah, öğle, akşam yemeklerini askeri fabrikada yiyorduk. Giyim de fabrikada karşılanıyordu. Sabahtan öğlene kadar atelye çalışması, öğleden akşama kadar da nazari ders olurdu. Fabrikanın müdürü subaydı. Bizim top mühimmatın müdürü Mehmet Nuri Altınok isminde bir mühendisti. Kurtuluş Savaşının meşhurlarıydı hep yöneticiler. 8 bin kişinin çalıştığı fabrikada zaten ancak 3 - 4 mühendis vardı. Çırak okulundaki öğretmenlerimiz genellikle sanat enstitüsü mezunu başarılı ustalardı. Aralarında Osmanlı döneminin Tophane mezunları vardı. Bizim çırak okulundan mezun olanlar o yıllarda orta sanat okullarından mezun olanlardan daha iyiydi. Bunun teknik ve mali nedeni var. Sanat okulunda 30 öğrenciyeye veya 60 öğrenciyeye bir torna tezgahı düşerdi. Bizde ise üç tornacıya bir tezgah. Bizde ameli ders daha fazlaydı. Sanat okulunda öğrenci torna tezgahında bir gün çalışmaya fırsat bulamaz. Bizim her gün iki saat bilfiil tezgahta çalışma imkanımız vardı.

“Ben torna tesviye bölümünden mezun oldum. Çok iyi yetiştirildik. Mesela kendi kullandığım kumpası kendim yaptım. Çırak okulu bir yıldır. Fabrikada da bir eğitim devresi geçiriliyordu. 1942-43 yıllarında çırak okulunu bitirdim. Milli Savunma Bakanlığına bağlı Top Mühimmat Mermi Fabrikası'nda çalışmaya başladım. Burası daha sonra Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu oldu.

⁷ Besin-İş ve ardından Gıda-İş Sendikaları Genel Başkanı Demirhan Tuncay ile 2 Eylül 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde görüştüm.

“Askeri fabrikada işçilere öğlen yemeği veriliyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı sıralarda rahmetlik İsmet İnönü Kırıkkale'deki fabrikaları gezmeye gelmiş. O zaman yemek verilmiyormuş. Anlatılanlara göre, işçiler evlerinden ne getirebilirlerse, onu yerlermiş. Yemek yemek için ayrılmış bir yer de yokmuş. Fabrikanın içinden bir demiryolu geçer. İşçiler yemeklerini rayların üzerinde oturur öyle yerlermiş. İnönü bu durumu görmüş. Beş altı kişinin de dağarcığına bakmış, ne yiyorlar, diye. O zamanlar Kırıkkale'de sıtma filan da çok yaygındı. Benim de kinine ilişkin hatıralarım var. İşyerinde sıtmadan ve beslenme yetersizliğinden kaynaklanan sağlık sorunları olunca, İnönü işçilere bir öğün yemek verilmesini emretmiş. Mermi Fabrikası'nda cephane ambarlarından biri boşaltılmış. Orası yemekhane yapılmış. '100 metre ambarı' denirdi buraya. Fabrikada iş elbisesi verilirdi. Herhangi bir prim ödenmezdi. Fazla mesai yaptırılırdı. Ücreti de ödenirdi. Ücretler zamanında ödenirdi, gecikme olmazdı. Memurlarla ilişkimiz hemen hemen hiç olmazdı. Memur kendini yüksek görürdü, ama bizi etkilemezdi bu. Memurlar işçiye pek yüz vermezdi, işçiye tepeden bakardı. Yakın zamana kadar da bu böyleydi. İşçi mümessili seçimini hatırlamıyorum. Galiba da yoktu. Tam asker olacağımız sırada bir sendika kurma meseleleri oldu. Tam benim asker olacağım günlere rastladı. Beni hiç ilgilendirmedi. Fabrikada hiç grev veya direniş yapıldığı söylenmezdi. Ama hatırladığım bir şeyi söyleyeyim. Bir gün, herhalde Kırıkkale'de işçi olarak çalıştığımın ilk yılıydı. Kurstayken rastlamadım öyle bir olaya. Bir gün fabrikaya gidiyorum. Mermi Fabrikası şehrin dışındaydı. O zaman bütün fabrikalar dışardaydı. İki tarafı ağaçlıklı dar bir yoldan gidiyordum. İki tarafta da silahlı askerler gördüm. Demiryolunun yanına ağır makineli tüfek de konmuş. Ne var acaba, diye sordum kendi kendime. Savaş da devam ediyordu. Ben de pasif korumada görevliydim. Makineli tüfek nişancısıyım. Hava savunmasında görevliydim. İşçiler de arasıra talim yapardı fabrikanın korunmasıyla ilgili. Ama askerlerin havası, sanki yoldan gidenleri denetliyor gibiydi. Yoldan zaten yalnız biz gidiyoruz. Merak ettim. Bir ustabaşı vardı. Çok güzel, çok temiz giyinirdi. Tophane'den yetişme. Herkesin hürmet ettiği bir kişiydi. Saygın bir kişiliği vardı. Çok dikkatli biriydi. Kendimde cesaret buldum. Ona yanaştım. 'Ustacığım, bu ne? Askerler niye yola dökülmüşler?' dedim. 'evladım, 1 Mayıs ya,' dedi. Benim o zamanlar ne 1 Mayıs'tan haberim var, ne birşeyden. 'O ne,' dedim. Daha sonra bu ustanın yanına yine gittim. 'Kusura bakma, 1 Mayıs ne?' dedim. 'Evladım, işçinin haberi yok 1 Mayıs'tan, ama bu ahmak yöneticiler kendi kendilerine iş çıkarıyorlar,' dedi. 'Rusya'da komünizm işbaşına gelmiş de, işçiler arasında da komünistler varmış da,' dedi. Belki adam bana anlatmaya da çekindi. Böyle bir olay hatırlıyorum. İşçinin gerçekten komünizmden filan haberi yoktu. Öyle bir hareket olsaydı, o hareket beni bulurdu. Ben işyerinde genç grubun elebaşısıydım. Yarışmada, oyunda, kavgada hep öndeydim. Ama siyasi düşünce filan yoktu. İşçi bu durumdaydı, ama yönetimin böyle bir endişesi olurdu 1 Mayıs'larda.

“1 Mayıs'la ilgili ikinci bir olay askerliğim sırasında oldu. Elmadağ'da askerim. Topçu çavuşuyum. Çavuş kursunu birincilikle bitirdim. Hem öğretmen hem öğrenciydim çavuş kursunda. Bir gün tabur komutanı telefon etti. O yıllarda subay kıtlığı vardı. Bana, 'güvendiğin erlerden bir grup teşkil et, hemen aşağıya in,' dedi. Sebebini binbaşıya soramam ki. Hemen bir takım er buldum. Birkaç onbaşı aldım. Tabura indik. Bir saat kadar mesafe vardı aramızda. Elmadağ o zaman küçücük yer. Tren istasyonunun çevresinde beş altı tane ev ancak vardı. Bir de tabur karargahı vardı; bir iki tane de motorlu birlik vardı. Tabur komutanına gittim. 'Geldim,' dedim. Binbaşı, 'sana güveniyorum,' dedi. Bir de nutuk çekti. Sonra da, 'emir subayıyla görüş; ondan emir alacaksın,' dedi. Genç bir üsteğmendi emir subayı. Onun anlattığına göre, Barut Fabrikası civarında güvenlik tedbiri alacakmışız. Savaş bitmişti. 1947-1948 yılı olsa gerek. 'Ne var, ne oluyor,' diye üsteğmene sordum. 'Bugün komünistlerin bayramı, fabrikaları yakma yıkma olabilmemiş,' dedi. Fabrikada kendi yaşadığım olayı anımsadım, güldüm. Bizim hiçbirşeyden haberimiz yoktu, ama fabrikanın yoluna asker döküyorlardı. Şimdi ben askerim; bu defa beni dikiyorsun bunların başına, tedbir al, diye. Saçma şeyler. Ne yapalım, emir. Erlere sıkı sıkı tedbir aldırđım. Ama 1 Mayıs'tan ne köylünün haberi vardı, ne de işçinin.

“Askeri fabrikada çalışırken amcamın yanında kalıyordum. Sonra babam Kırıkkale'ye naklini istedi. O zamanlar Kızılcahamam'daydı. Kırıkkale'de münhal kadro yoktu. Babam eski öğretmendi, asli maaşı yüksekti. Üst sınıf memurdu. Ancak Kırıkkale'de kadro bulunamayınca bir köyde çalışmayı kabul etti. Kırıkkale'nin bir köyüne başöğretmen olarak atandı. Ben uzun süre amcamlarda kaldım. Kısa bir süre yalnız başına, bekar hayatı

yaşadım, 18-19 yaşımıdayken. Daha sonra babam geldi. Ondan sonra da askerlik başladı. 1946 yılı aralık ayında askere gittim.

“O zaman eğitim birlikleri yoktu. Askerliğimi 5. uçaksavar top alayında, Elmadağ'da yaptım. Ağır uçaksavar topçusuydum. Bizden öncekiler harp sanayi askeri olurdu. Savaş yeni bitmişti. Milli Savunma Bakanlığı harp sanayi askerliğinden vazgeçti. Teknik sınıftandım, Ordunun tekniğe en fazla ihtiyaç olan kısmı da hava kuvvetleriydi. Ağır uçaksavar birlikleri de hava kuvvetlerine bağlıydı. Teknik açıdan ileriye. Beni hava kuvvetleri emrine verdiler. Bizden evvelkiler 26 ay askerlik yaptı. Biz 36 ay askerlik yaptık. 1949 yılında terhis oldum.

“Terhis olduktan sonra askeri fabrikalara dönmedim. Gençlik dönemimdi. Biraz benim yapıma da ters geliyordu askeri yönetim. Asker olup işyerinden ayrılırken dönmemeye karar vermiştim. Ben daha askerken bir uçak motor fabrikasının kurulacağı söyleniyordu. Terhis olunca, Ankara'ya gidip uçak motor fabrikasına gireceğim, dedim. Uçak motor fabrikası Türk Hava Kurumu'na aitti. Türk Hava Kurumu daha Atatürk'ün sağlığında bu girişimi başlatmış. Planlı programlı bir konuydu. Ciddi bir yatırım yapılmıştı. THK bir uçak motor fabrikası kurmaya karar verince, Anadolu'nun muhtelif illerinden, ilkokulu başarılı olarak okuyan çocuklar sanat okullarında yatılı olarak okutulmuşlardı. Bunların bir kısmı daha sonra İngiltere'ye ve Avrupa'nın muhtelif ülkelerine gönderilmiş, oralarda staj yapmaları sağlanmıştı. İkinci Dünya Savaşı başlayınca buna ara verilmiş. Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği'nde bugünkü traktör fabrikasının olduğu yerde uçak motor fabrikası kurulmuş. Uçak gövdeleri için de Ankara Etimesgut'ta bir fabrika yapılmış.

“1950 yılı nisan ayında burada işbaşı yaptım. İşyerinde 225 kadar işçi vardı. Bunların hemen hemen hepsi benim yaşımıdaydı; iki yaş büyük, iki yaş küçüktü. Çoğunluğu da Türk Hava Kurumu adına okumuş arkadaşlardı. Şimdi bu arkadaşların bir kısmıyla birlikte Gazi Mahallesinde oturuyorum. Bunlarla ilgili bazı belgeler de var elimde. Grup fotoğrafları var. Mesela Kastamonulular var. Türk Hava Kurumu zamanında Kastamonu'dan 7-8 genci almış, okutmuş.

“Uçak motor fabrikası modern bir fabrikaydı. İşçiye yemek veriliyordu. Her işçinin soyunma dolabı, ayrı lavabosu vardı. Havalandırma sistemi çok güzeldi. İşyerine trenle gidiliyordu. Yemekhanesi güzeldi. Ücretler de o döneme göre yüksekti, çünkü işçi kalifiyeydi. Uçak motor fabrikasında kapanana kadar, dört yıl çalıştım. İlk özelleşen fabrikadır burasıdır. Türk Hava Kurumu bu fabrikayı devam ettiremedi. Teknik personel isteyen, para isteyen bir işti. Büyük kadro istiyordu. Türk Hava Kurumu'nun böyle bir gücü yoktu. Hele 1950 sonrasında işin niteliği değişti. İşyerinde işçi mümessili seçildim. Maaş ödemesinde sürekli gecikme olurdu. Türk Hava Kurumu bu işyerini 1952 yılında MKE'ye devretti. 1954 yılında da uçak motor fabrikasının kapatılmasına karar verildi. Türkiye bir tarım ülkesidir, diyerek, Amerikalılarla bir ortaklık kurdular ve bu fabrikayı Minneapolis Türk Traktör Fabrikası'na dönüştürdüler. Fabrikanın kapısına da kilidi vurdular. 'İsteyen işçi, MKE'nin diğer fabrikalarına nakledilecek,' dediler. O zaman MKE'de çok iyi bir genel müdür vardı. Bana, 'seni istediğin fabrikaya göndereyim,' dedi. Ben istemedim. Tazminatımı aldım; ayrıldım. Fabrika uzun süre kapalı kaldı. Daha sonra laf ola açıldı. Kısa bir süre sonra yeniden çalışamaz hale geldi. Döviz sorunları çıktı. Döviz darboğazı başlamıştı. Amerika para vermiyordu. Bütün bu olaylar nedeniyle fabrika 27 Mayıs'a kadar böyle geldi. 27 Mayıs'tan sonra askerler bağırıyorlar, çağırıyorlar; o gürültüyle traktör fabrika çalışmaya başladı.

“1951 yılında Ankara'da Mihaniki ve Kimya Sanayii İşçileri Sendikası vardı. Ankara Bira Fabrikası da, Zirai Donatım Kurumu da, Uçak Motor Fabrikası da bu sendikaya bağlıydı. 1952 yılının sonlarına doğru hem işçi mümessili seçildim, hem de sendikanın yönetimine getirildim. 1954 yılına kadar bu görevim devam etti. Ankara Sendikası'nın yöneticisiydim. Kırıkkale'de, Elmadağ'da, Ankara'da birer sendika vardı. Ama biraraya da gelemezlerdi. Ankara İşçi Sendikaları Birliği'nde de kısa bir dönem yönetimde görev aldım. Ama gayriciddi kuruluşlardı bu birlikler. Bir işe de yaramıyorlardı. Eğer sermaye ve siyasi iktidar senin gücünü ve yapını biliyorsa, fazla bir etkinliğin de olmuyordu. Konuştuğun zaman, 'bırak konuşsun,' diyorlardı.

“1954 yılında fabrikadan ayrıldıktan sonra köyüme gittim. ‘Köyde bir-iki ay dinleneyim,’ dedim. Yeni evlenmişim. 6 Mart 1954 tarihinde evlendim. Mayıs ayında fabrika kapandı. Babam yine öğretmenliğe devam ediyordu. Ama köylü dinlendirmedim beni. ‘Utanmıyor da, karısını da babasına besletiyor,’ diye dedikoduya başladılar. Birkaç ay dinlendirmediler. Bunun üzerine iş aramak için Ankara’ya geldim. TÜRK-İŞ Genel Mali Sekreteri Ömer Ergün’le buluştuk. Mihaniki Kimya Sendikası’nda yöneticiyken, TÜRK-İŞ biçare durumdaydı. TÜRK-İŞ’e gelir, yardımcı olurduk. İş aramak için geldiğimde, Ömer, ‘gel buraya, burada çalış,’ dedi. Ben mesleğimi de seven bir insanım. ‘Memurluk benim işim,’ değil,’ dedim. Ömer, ‘yine iş bulursun, biz çok dardayız,’ dedi. İllaki beraber çalışalım diye çok ısrar etti. Ben de, ‘peki,’ dedim. O zamanlar İşçi Sigortalar Kurumu’nun bir binasında idi TÜRK-İŞ. 1963 yılında İşçi Sigortaları Kurumu’nun adı Sosyal Sigortalar Kurumu olurken, ‘komünist oluyoruz,’ diye karşı çıkanlar olmuştur.

“TÜRK-İŞ’te büroda çalışmaya başladım. TÜRK-İŞ’e geçmiş yıllarda gelen evraklar çuvallara doldurulmuştu. Aranılan bir yazı bulunamazdı. İlk iş olarak, 1952’den beri yapılmış olan yazışmaları çuvaldan çıkardım. Aylarca sabahlara kadar çalışarak bunların tasnifini yaptım. Büroda uzun bir koltuk vardı, orada yatardım. TÜRK-İŞ, odacı Hasan’la bendim. Ömer Bey çoğu zaman yoktu. Genel Başkan Naci Kurt milletvekili olup ayrılmıştı. Genel Sekreter İsmail İnan bir trafik kazası geçirmişti; karısı ve çocuğu ölmüştü. Zaten aylarca hastanede kaldı. Ben geldiğimde TÜRK-İŞ’te Ömer Bey’le odacı Hasan vardı. Aybaşları kirayı veremezdim. Evsahibimiz olan İşçi Sigortaları Kurumu bizi protesto ederdi. Telefon parası ödenemezdi. Telefon kapanırdı. Ömer Bey, ‘para verin,’ diye sendikaların kapısına yalvarmaya giderdi. Bakanlıkla ilişkilerimiz de iyi değildi. İsmail İnan biraz laf etmiş. Çalışma Bakanı talimat vermiş, ‘bunu bakanlığa sokmayın,’ diye.

“Benim TÜRK-İŞ’te çalışmamı bazı Demokrat Partili milletvekilleri önlemeye çalıştılar. Bana iş teklif etmeye başladılar. ‘Sen sanatkar adamsın, sana iş bulalım,’ dediler. Ama ben teklifleri kabul etmedim. Sonra İsmail İnan iyileşti. TÜRK-İŞ’te çalışmaya başladı. İsmail Bey’in davranışlarından çok rahatsız oluyordum. Büyük bir kaza geçirmişti. Ailesi tarumar olmuştu. Ben onun psikolojik durumunu da değerlendirebilecek durumda değildim. Ama bazı kaba davranışlarını da zamanla hazmedemez oldum. Mesela, sekreterin masasının camının altına bir yazı koymuş. ‘Genel sekreter büroda olduğu sürece bürodan memur ayrılamaz,’ denmiş. Geç vakte kadar beni gereksiz yere büroda tutuyordu. Bir gün bir olay bahane oldu. TÜRK-İŞ’ten ayrıldım.

“Bir gün TÜRK-İŞ’e bir telgraf geldi. Telgraf İngilizceydi. Avrupa sendikalarından biri TÜRK-İŞ’i ziyarete geliyormuş. Aşağı yukarı ilk ziyaretlerden birisi bu. Adam, ‘Türkiye’nin yabancısıyım, beni Yeşilköy’de karşılayın, alın,’ diyor. Ben bir parça İngilizce ders almıştım. Kırıkkale’de sendikanın ilk başkanı olan Niyazi Talu diye biri vardı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’ya mühendislik tahsiline gitmiş. Ancak son sınıfta bırakmış, dönmüş gelmiş. İngilizce biliyordu. Uzun süre ondan ayda beş lira verip, İngilizce ders aldım. Ayda beş lira verip, ayda on öğün yemek yiyordum evinde. Rahatsız oldum. ‘Yemek saatleri dışına alalım dersi,’ demiştim. Bana, ‘benim bir çocuğum var, ama burada değil; sen onun yerini işgal ediyorsun,’ dedi. İyi bir insandı. Ondan bir parça İngilizce öğrenmişim. Telgrafı tercüme ettim. Bizim genel merkezin karşısında İş Bankası şubesi yeni yapılmıştı. Bankanın tercümanını da tanıyorum. Telgrafı ve çevirimi bizim odacı Hasan’la ona da gönderdim. Bankanın tercümanı metni ve çeviriyi okumuş, üzerine de ‘bravo, kutlarım’ diye yazmış. Böylece çeviriden de emin oldum. Bunun üzerine İstanbul’u arayarak Ziya Hepbir’e talimat verdik. Yabancıнын geleceğini bildirdik. Havaalanından almasını söyledik. Ama ben ayın 5’ini yanlışlıkla 15’i olarak çevirmişim. Bir gün adam çıktı geldi. İsmail İnan’la aramızda şiddetli bir münakaşa oldu. Ben de, ‘TÜRK-İŞ’in bir tercümanı yok ki; kendim tercüme ettim; bankanın tercümanından da onay aldım,’ dedim. Sonra da hemen o gün işten ayrıldım. Ayrılmak için de herhalde bir bahane arıyordum. TÜRK-İŞ’te toplam 8 - 10 ay bir süre çalıştım. Daha sonra Et ve Balık Kurumu’na tesviye ustası olarak girdim.

“Ankara Et ve Balık Kurumu’nda o zamanlar 650 civarında işçi çalışıyordu. Genel müdürlük merkez işyeri de Ankara’daydı. 650 işçi genel müdürlük, merkez atelyesi, Ankara et kombinasyonu işyerlerine dağılmıştı. Giriş çıkış olmazdı. Üç grup işçi vardı. Şoförler birinci grubu oluşturuyordu. Meslek sınıfı vardı, yani kasaplık ve et sanayiyle ilgili grup. Bir de

teknik sınıf, atelye personeli çalışırdı. Üçünde de pek giriş çıkış olmazdı. Meslek sınıfına bağlı işçiler, yani kasaplar filan, tamamiyle köyden gelmişti. Onların toplum hayatı ve fabrika hayatı Et ve Balık'la başlamıştı. Kasabın, dericinin toprakla bağları vardı, ama fiilen bitmişti. Yıllık izinlerinde filan köylerine gidemezlerdi. Zaten yıllık ücretli izin 1960'da geldi. Daha önce kimse ücretsiz izin alıp da köyüne gitmezdi.

“Et ve Balık Kurumu'nda bir işyeri iç yönetmeliği vardı. Büyük ölçüde de uygulanırdı. Ama yöneticilerin işçilere karşı despotça davranışları olabiliyordu. Bunlar görmezden geliniyordu, bu tür davranışlara göz yumuluyordu. Ben işbaşı yaptığımda sendika yoktu. Şoförlerin bir kısmının sendikası vardı. Sendika başkanları İbrahim Fertelli diye biriydi. Alkolikti. Bir parça bilgisi vardı. Ağzı laf yapardı. Bir kısım şoförler oraya üye olmuşlar. Belki ben fabrikaya girmeden önce olmuş. O tarihte işkolları ayrımı yoktu. Galiba Fertelli bizim kasapları da almış üyeliğe. İşyerindeki bir kısım işçi beni Uçak Motor'dan tanıyordu. Beni dürtmeye başladılar. ‘Edepsizlik oluyor, haksızlık oluyor; sendika kurulsun,’ demeye başladılar. ‘Bu iş o kadar kolay değil,’ dedim. ‘Sendika kurulur, yarın hepiniz kaçır dağılırsınız, ben sipsivri kalırım,’ dedim.

“Nitekim, sendikanın kuruluşu bir başka biçimde olgunlaştı. İşverenden gelen bir hareket oldu. Onu da biz iyi değerlendirdik. Et Balığın genel müdürü sosyal olaylara çok açık bir insandı. Hala sağ. Ekrem Bey. Ekrem Bey'in başka düşünceleri varmış işçilerle ilgili. Ankara yakınında Et Balıkçıların oturabileceği bir mahalle kurulsun, işçiler orada tavukçuluk, sütçülük yapabilsin, onlara kredi verilsin, cins inekler besleyebilsinler. Böyle hayali bir tarafı vardı. Bu iş için işçilere önderlik yapacak, onlarla ilgilenecek, onların güvenini sağlayacak, bizim de güvenebileceğimiz birisi var mı, diye bir araştırma yapmış. Nereden verilmişse, benim ismim verilmiş. ‘Genel müdür seni istiyor,’ dediler. ‘Beni tanımaz, nereden çıktı,’ dedim. Meğer genel müdürün odasına girmek muazzam bir işmiş. Kombina müdürü götürdü beni oraya. Özel kalemi bizi bekletiyor. Kombina müdürü de özel kalemi aşır, ‘ben genel müdürü göreceğim,’ diyemiyor. Asabi mizaçlı biriydi kombina müdürü. Zaman geçti. Ben sinirlendim. Kombina müdürüne, ‘genel müdürle görüşecekse görüşelim; akşam oldu, üzerimde tulum var, atelye kapısı kapanırsa üstümü değiştiremem; ben, genel müdürün kapısında beklemeye alışık değilim,’ dedim. Özel kalem müdürüne gitti. O sırada genel müdürün odasından bir grup çıkıyordu. Ben fırsattan yararlandım ve kendiliğimden odaya girdim. Kombina müdürü giremedi. ‘Beni istemişsiniz,’ dedim. ‘Yanlışlık var,’ dedi genel müdür. O sırada kombina müdürü de kapıya geldi. ‘Bana emretmişsiniz,’ diye hatırlattı. Ben bu arada izin filan istemeden, yağlı elbiselerle koltuğa oturdum. Bu, ilk round meselesi; ve sigaramı yakmaya kalkıştım. Genel müdür, baktı bu iş değişik, kendisi sigara ikram etti. Çakmağı da çaktı, sigaramı yakmak için. Teşekkür ettim. Kendi çakmağımla sigarayı yaktım. Bu arada kombina müdürü bir türlü içeriye giremiyor. O tarihteki bürokrasiye anlatmak için söylüyorum. Bu arada genel müdür, ‘çocuklar nasıl,’ diye sordu. Sanki eskiden tanışıyor muyuz, gibi. Derken konuyu açtı. ‘İşçilerimiz için Ankara yakınında bir kent kuralım; işçilerimiz burada modern imkanlara kavuşsun, sağlık içinde otursunlar; çocuklarının eğitimini de sağlayalım; inekler getirelim; hanımlarını da eğitelim; süt, tavuk, yumurta üretsinsin; olur mu bunlar?’ dedi. ‘Neden olmasın,’ dedim. ‘Tabii başlangıçta işçileri yönlendirmek, hanımlarını ikna etmek kolay olmaz; en azından 40-50 aileden bir öncü grup oluşturmalı,’ dedim. ‘Onları görünce diğerleri de gelirler. Ama mali kaynak nasıl sağlanacak, krediyi nasıl bulacaksınız?’ Genel müdür, ‘İşçi Sigortaları'ndan,’ dedi. ‘İşçi Sigortaları bu işler için kredi vermez; sadece mesken için verir,’ dedim. ‘Niye vermesin, verir,’ dedi. Verir, vermez diye bir tartışma başladı. Çok hoş bir adamdı genel müdür. ‘Ben bu müessesenin genel müdürüyüm; bu işi ben bilmeyeceğim de sen mi bileceksin,’ dedi. Ben de, ‘o zaman beni niye çağırdınız; bana soruyorsanız, olmaz bu iş; parayı oradan alamazsınız; Ticaret Bakanlığı'ndan, Maliye'den bulacaksınız,’ dedim. Genel müdür, bunun üzerine, ‘hukuk işleri müdürünü çağırın,’ dedi. Hukuk işleri müdürü geldi. Sonradan dost olduk adamla. Kendisi de genel müdür oldu sonradan. Genel müdür bu hukuk müşavirine sordu. ‘Kooperatif işine İşçi Sigortaları'ndan kredi alabilir miyiz,’ dedi. O da, ‘elbette alırız,’ diye cevap verdi. Genel müdür bunun üzerine bana döndü, ‘o da mı bilmiyor,’ dedi. Sonra hukuk müşavirine, ‘git de kara kaplıya bak da gel, rezil olmayalım,’ dedi. İhsan Bey gitti. Kimlere sorduysa, ezile büzüle geldi. İşçi Sigortaları'nın bu işlere kredi veremediğini söyledi. Velhasıl, bu arada hesapsız kitapsız bir yapı kooperatifi kurulmuş. Genel müdür, bu konuşmalar üzerine, ‘yapı kooperatifinin etkili olabilmesi için bir sendikaya ihtiyaç var,’ demiş. Böylece sendikanın kurulmasına karar

verildi. Sendikanın, yani Besin-İş'in kuruluş sürecinde ben hep dışında kalyordum; ama yönetime ve kurucu heyete girecekleri düzenledim. Bunun da farkında değillerdi. Nihayet sendikayı kurduk. Ahmet Bezirci diye Demokrat Partili ve hiç de iyiniyetli olmayan bir kişiyi başkan yaptık. İşçi zaten yeni bir topluluktu. Sivas'tan, Erzurum'dan, Kars'tan, Ankara'nın falan köyünden gelmiş, birbirini tanımayan, içinde bölgecilik, mezhepçilik olan bir topluluk. Yönetimi oluşturduk. Sendikanın daha ikinci ayında, bir sürü rezillik yaptı başkan. Görevden alındı. Böylece 1958 yılında sendika başkanlığına ben getirildim. Hemen TÜRK-İŞ'e üye olduk. Yıllarca böyle devam ettik. 1961 yılı birinci ayında sendika yönetiminin hepsini işyerinden çıkardılar. Benim dışındakilere diğer işyerlerinde iş bulduk. 'Sen de kavgayı sürdüreceksin,' dediler. Ben de sendikada devam ettim. 1961 yılından sonra herhangi bir işyerinde işçi olarak çalışmadım.

"İşyerinde 1961 yılı öncesinde toplulukla iş ihtilafı çıkarttık. Zam alamadık. Uyuşmazlık sürecinde başarımız oldu. İşyeri iç yönetmeliğinin bazı maddelerini iptal ettirdik. İşveren, beğenmediği işçiyi, 'senin kaşını gözünü beğenmiyorum,' diyor ve Erzurum'a sallıyordu. İşyeri iç yönetmeliğinin bazı maddelerini değiştirerek, 'işçinin rızası olmadan işyeri değiştirilemez,' diye bir karar çıkarttık. Yüksek Hakem Kurulu'nun bu doğrultudaki ilk kararıydı. Örnek oldu. Birçok işyeri bu karara dayanarak bu konuda uyuşmazlık çıkardı. Çocuk parasını da uyuşmazlık konusu yapacağımız anlaşılınca, 'memurunki çocuk da bizimki değil mi,' diyerek meseleyi kendi aramızda hallettik.

"Bu yıllarda Türkiye İşçi Partisi çalışmalarına katılmadım. 1962 yılındaki Çalışanlar Partisi rezilliğinde de hiç payım yok. 1950'li ve 1960'lı yıllarda hiçbir partiye üye olmadım. Gıyabımda bir kişi beni Millet Partisi'ne üye yapmış. Ayrıca bir de, yönetici bile seçilmişim. Bu arkadaşımı mahçup etmemek için 'ben üye olmadım,' demedim. istifa ettim.

"Halk Partili olarak tanınırdım ama 1965 yılına kadar CHP'nin kapısından içeri bile girmedim. İştten atıldığımda partiye gidebilirdim. Ama onur meselesi yaptım; gitmedim.

"Besin-İş'in örgütlenmesi çok zordu. 1950'den önce İstanbul'da Gıda-İş Sendikası vardı. İlk kurucusu Zühtü Tetey'di. Ahmet Muşlu'nun bir sendikası vardı. Muzaffer Daysal'ın TOMİS'i vardı. Besin-İş Sendikası, Et Balık'tan sonra süt sanayiinde örgütlenmeye başladı. Ekmek fabrikalarında örgütlendi. İzmir'de önce Turyağ'da ve sonra Tariş'te örgütlendi. Turyağ'ın ilk grevi bizim grevimizdir. İzmir tarihinde önemli bir grevdir. Üç ay devam eden Turyağ grevi çok başarılıydı. Dışediş bir örgütlenme yaptık. Erzurum'da Doğu Limited fırınında 6 ay grev yaptık ve şirket iflas etti. Bu işyeri çok kötüydü. Devletin kanunları işyerinin kapısından içeri giremiyordu. 'Fırınlarda durum hala budur,' dersem yanlış olmaz. Yaygın biçimde sigortasız işçi çalıştırılıyordu.

"12 Mart 1971 sonrasında beni tutuklamaya kalkıştılar. Hiçbir sebep de yoktu. Sebep, rakip sendikanın jurnalcılığıydı. Belgesi de elimde vardı. Bir akşam adını vermeyen bir kişi telefon etti. 'Seni gözaltına almaya gelecekler, evden uzaklaş,' dedi. Alay etmek için de olabilirdi. Ama bazı grev hazırlıklarımız vardı. O da olabilirdi. Telefondaki kişi, 'şu anda ev adresini arıyorlar,' diye devam etti. 'Evden ayrılalım,' dedim. Hemen evden uzaklaştım. O yıllarda ara sıra ava giderdim. Bizim avcı grubuna telefon ettim. Cuma veya cumartesi akşamıydı. Onlar da ava gideceklermiş. 'Akşamdan gidelim,' dedim. Polatlı'nın bir köyüne ava gittik. Pazartesi günü sabahı eve telefon ettim. Pazar sabahı 50-60 kişilik bir askeri birlik evi kuşatmış. Bir sürü sıkıntı olmuş. O zaman ben Halk Partisi işçi komitesinde görevliydim. Bahir Ersoy'a telefon ettim. Genel saymandı partide. Gözaltına alınırsam ilgilenmesini söyledim. Sonradan Bahir Bey'e hiç sormadım ilgilenip ilgilenmediğini. Haberi duyunca sendikaya geldim. Biraz sonra da polis geldi. 'Emniyete gideceğiz,' dediler. Gittik. Oturdum; beklemeye başladık. Birkaç saat geçti. Sıkıldım. 'Ne yapacaksınız, bir an önce yapın,' dedim. Askeri savcıya götürdüler. Askeri savcı çok efendi bir insandı. Herhalde bir yüzbaşıydı. Bizim sendikanın örgütlenmesinin önlenmesi isteniyormuş. Denmiş ki, 'başkanı tutuklayıp atın içeri, bu sendika dağılır.' Bir ara Et Balık'ta grevdeydik. Bir general sendikaya geldi. 'Milli Savunma'nın et ihtiyacını karşılayın,' dedi. Et ve Balık Kurumu'nun en büyük ve hatta tek müşterisi, ordu. Generale, 'niye işverene değil de bana baskı yapıyorsunuz,' demiştim. Askeri savcı beni dinledi. Sıkıyönetimden izin almadan bildiri neşrettiğimi söyledi. Suçum oymuş. Bildiri de grev ilanı ile ilgili. Kanuni zorunluluk bu; kanuni süresi içinde bunu ilan etmezsem, grev hakkım düşecek. Durumu anlattım. 'Siz

gidin, ben bu işi hallederim,' dedi. 'Halledemezsiniz, ama hiç olmazsa davayı usturuflu açın,' dedim. Dava açıldı. Beraat ettim.

"Besin-İş Sendikası 1958 yılında kurulduktan sonra ilk kongrede TÜRK-İŞ'e üye olduk. 1974 yılına kadar TÜRK-İŞ üyesiydik. Ben 1971 yılında TÜRK-İŞ içindeki 12'ler hareketinde vardım. TÜRK-İŞ'te bazı yönetici arkadaşlarla aramızda ciddi ayrılıkları vardı. Ayrılıklar siyasi ve ideolojik değildi. İnsani ilişkiler açısından farklıydık. Bazı konularda ciddi ihtilaflar çıktı. Bir defa, ben sendikacılık hayatımda hep yalnız adam oldum. Sendikal görevin dışında sendika yöneticisi arkadaşlarla arkadaşlığım olmadı. Bu bile bazı sıkıntılara yol açıyordu. Hiçbir iddiam da olmazdı başka konularda. Kendilerine benzemeyişim arkadaşları rahatsız ederdi. Sadece TÜRK-İŞ'te değil, daha sonraki yıllarda DİSK'te de böyleydi. Ciddi bir münakaşam olmadı. Bazı ters davranışlarıma da hoşgörülü bakarlardı.

"TÜRK-İŞ aynı işkolunda tek sendika kararı aldığında, gıda işkolunda çok sendika vardı. Tekgıda-İş dışında TÜRK-İŞ'e doğru dürüst aidat ödeyen, örgüt disiplinine uyan tek sendika Besin-İş'ti. Diğer sendikalarla karşılaştırıldığında da ciddi bir sendikaydık. Seyfi Demirsoy, belki de bu nedenle, benim kahrımı çekerdi.

"Türkiye İşçi Partisi'nin dışında kaldım. Bunun sebebi, TİP'i beğenmemekten ziyade, amaçlananı gerçekleştirmeye gücümüzün yetmeyeceği inancıydı. Parti kurmanın amacı nedir? İktidara talip olmaktır. İşçi hareketinin böyle bir seviyeye ulaştığı kanısında değildim. Bizim sırtımızdan birilerinin iktidar olmasına da yardımcı olmak istemiyordum. İstanbul'da TİP'i kuranlar bizi oldu bittiyle karşı karşıya bıraktılar. Partiyi kurdular; sonra da, 'biz partiyi kurduk, gelin,' dediler. Biz de, 'kurduysanız, güle güle gidin,' dedik. Bu nedenle TİP olayının dışında kaldım. Buna rağmen TİP'liler bana Ankara il başkanlığını teklif ettiler. Ben de, 'ben size katılmam, ama aleyhinizde de konuşmam; yardımcı da olmam, engel de olmam; size inanmıyorum; bu harekete inanmıyorum; bu hareketi gerekli görmüyorum; böyle düşünen bir adama nasıl il başkanlığı teklif ediyorsunuz; çok çirkin,' dedim. Kabul etmedim.

"Çalışanlar Partisi olayı gündeme geldiğinde, program hazırlıkları başladı. Seyfi Demirsoy beni de çağırmış. Kabul etmedim. 'Ben o işte yokum,' dedim. 'Bu iş ciddiye hazır TİP var; TÜRK-İŞ karar alsın; beş ay sonra bütün kademelerini işgal ederiz; programında bize ters gelen birşey varsa, onları da düzeltiriz,' dedim.

"Bu yıllarda gıda işkolundaki sendikaların birleştirilebilmesi için büyük çaba sarfettim. Küçük bir sendikayla özel sektörde kavganın verilmesi mümkün değildir. Seyfi Bey'i sıkıştırdım birkaç defa. Gıda işkolunda özel sektörde işçinin durumu çok kötüydü. İşyerlerinin kapısından kanun girmiyordu. İşçi pislik içindeydi. Bizim fırın işçisinin pişirdiği yenmezdi. Çoğu tüberkülozluydü. Saçını traş etsen yarısında bit çıkardı. Kim ilgilenenecekti tüm bunlarla? Devlet ilgilenmiyordu. Fırın işçisi günde 12 saat çalışıyor, fırında yatıp kalkıyordu. Birleşme bir türlü sağlanamadı.

"Besin-İş Sendikası TÜRK-İŞ'ten ayrıldı ve 1977 yılında DİSK'e katıldık. Daha sonra Besin-İş ile Türkiye Gıda-İş birleşti. Katılmada ben de Gıda-İş'in genel başkan yardımcısı oldum. Hiçbir işlevim yoktu. Çoluk çocuğum Ankara'daydı. Mesleğimden ayrı kalmak içimi sızlatıyordu. O zaman teknoloji bugünkü gibi gelişkin değildi. Başarılı bir ustaydım. Gıda-İş'in yönetiminden memnun kalmadık. Kavgayı sürdürmek kararı aldık. Gıda-İş'te 1978 yılında eski kadroyu tasfiye ettik.

Gıda-İş'in 1978 yılındaki genel kurulunda genel başkanlık için Kemal Nebioğlu ve Demirhan Tuncay aday oldu. Demirhan Tuncal genel başkanlığa getirildi. Ancak karşı taraf, genel kurulun iptali için dava açtı. Bu dava 12 Eylül 1980 sonrasında sonuçlandı ve Demirhan Tuncay'ın genel başkanlığı düştü.

"12 Eylül sonrasında güvence altına çağırıldık. Selimiye'ye gittik. Oradan Metris'e gönderildik. Metris Hapishanesi daha inşa halindeydi. Bir motorize birlikte kaldık. Cumhuriyet Bayramı günü Davutpaşa'ya götürüldük. Baskı ve işkence başladı. 4 yıl kadar yattım.

“Tahliye olduktan sonra, SODEP’in Ankara il yönetiminin kuruluşunda bana da görev verdiler. Para yol. pul yok. Emekli maaşından başka bir gelirim yok. 1958 yılında Et Balık’tayken bir kooperatif sayesinde bir ev sahibi olmuşum. Tek malım buydu. Hala da bir katında kendim oturuyorum. bir katında kiracı var. Ankara’da Gazi mahallesinde.

“1989 yılında belediyelerde seçimi katıldı parti. Abdurrahman Oğultürk, Yenimahalle belediye başkanı adayydı. Eskiden beri tanırım. 1977 seçimlerinde önseçimde onun için çalışmışım. Beni aradı. Seçim propagandasında yardım istedi. ‘Partime yardım için çalışırım,’ dedim. Çalıştım propaganda işinde. Seçimi kazandıktan sonra belediyede görev önerdi. ‘Bu iş kadro meselesi, ben sana güveniyorum,’ dedi. Danışman olarak görev aldım. Bir birbuçuk ay sonra bir kadro buldular; işçi kadrosunda. Belediyenin gıda işkolunda bir işyerinde çalışıyor gösteriliyordum. Ama bir işe yaramadığımı görünce, izin aldım, teşekkür ederek ayrıldım. Zaten DİSK de açılacaktı.

“Gıda-İş Sendika 1991 yılında açıldı. Kısa bir süre genel başkan yardımcısı olarak görev aldım. Ankara’da kalıyordum. Sadece iade-i itibar gibi görev aldım. Orada da bana göre sürem dolunca, ‘allahısmarladık,’ dedim. Genel başkanlığa Kemal Nebioğlu’nu getirdik. Aday olduğunda seçilme şansı yüzde 100 olan bir kişi ilk defa aday olmadı. O günden beri evdeyim.”

DURMUŞ YURT⁸

Durmuş Yurt 1941 yılında Sivas'ın Yıldızeli Kavak Köyü'nde doğdu. Babası çiftçiydi. 300 dönüm kadar toprağı vardı. Ancak arazisi kurak yerdeydi. Yarısı nadasa bırakılır, yarısı ekilirdi. Bilindiğı kadarıyla, geçmişten beri bu köyde otururlarmış. Annesi de aynı köyden di. 4 kız, 2 erkek kardeşi vardı. Babası bir evin tek oğlan çocuğuymuş. Gurbete çıkacak zaman bulamamış.

“Ailemin geçim durumu iyi değildi. Harman sonunda bir pantol, bir ceket alırdık. Ayağımıza da Soğukkuyu lastik, kara lastik giyerdik. Babamın son çocuğuydum. Büyük abimler beni okutmaya niyetlendiler. İlkokulu Kavak'ta, ortaokulu Yıldızeli'nde, liseyi de Sivas'ta bitirdim. Yazları çalıştım. Ortaokula kadar hayvan otlattım, çift sürdüm, babama yardımcı oldum, çiftçilik yaptım. Liseye Tokat'ta başladım. Halam Tokat'taydı. Onların yanında kalıyordum. Benim dönemimde Almus Barajı inşaatı başladı. Bir inşaat mühendisi barajın yapım şefiydi. Onun sayesinde yaz aylarında Almus Barajında sürveyanlık yaptım. Sigortam 1961 yılında orada başladı. Ben DSİ'deydim. Sendikacılığı ilk defa orada gördüm. O günlerde sendikacı adı altında bazı kişiler geldi. Arı inşaat şirketi iş almıştı. İşverenler sendikaya karşı çıktı. Sendikacıları tanıımıyordum. Şirket, ustabaşları çağırdı. Onlara bir miktar zam verdi; ancak hep birlikte sendikanın kurulmasını önlediler. İkinci sınıfta Tokat'tan Sivas'a naklettim. Sivas Lisesinde edebiyat bölümünden 1964 yılında mezun oldum.

“Babamın fakirliğinden üniversiteye gidemedim. Üniversite imtihanına da girmedim. O dönemde lise mezunları yedeksubay olarak askerlik yapıyordu. Ancak 27 Mayıs'tan sonra bu olanak kaldırılmıştı. Liseyi bitirdikten sonra askere gittim. İzmir Narlıdere'de acemi eğitim ve çavuş talimگاهını bitirdikten sonra, Birinci Ordu 5. Kolordu 65. Tümeinde tümen istihkam taburunda, Babaeski'de askerliğimi tamamladım. 13 Aralık 1966 tarihinde terhis oldum.

“Askerden sonra Yıldızeli Bedel Köyü'nde öğretmen vekilliğı yaptım. Okul tatil olduktan sonra 1967 yılında Karayolları 16. Bölge Müdürlüğü kurulmuştu. Orada muhasebe memuru olarak işbaşı yaptım. D cetveli, E cetveli, barem içi, barem dışı vardı. Bilemiyordum. D cetvelinden göreve başladım. O zaman D cetveli memurların izin hakları yoktu ve hastane bakımları kapsam dışıydı. Hastaneye çıkamıyorduk. Bunların sonradan farkına vardık. Ben sendikacılık hayatıma orada başladım. Orada memurlar sendikasını kurmaya çalıştım. Sendika deyince işverenler ürperiyordu. Sendika kurmada ilk başta birlikte girişimde bulunduğumuz bütün arkadaşlar vazgeçti; ben ortada kaldım. Baskı yapıldı. Memur sendikası doğmadan öldü. Dışarıdan kimse yardımcı olmadı. O zaman bazı memur arkadaşlar arasında birliğı sağlamaya çalıştık. Başımızdaki şefler de D cetvelindeydi. Bizi daha sonra işverene ispiyonladılar. Bu yıllarda işçi sendikasıyla, işyerimizde örgütlü bulunan Sivas Yol-İş Sendikası ile hiçbir bağımız olmadı.

“Karayolları'nda 4 sene çalıştım. Fakat TÜRK-İŞ'e saygım devam ediyordu. Yol-İş Federasyonu Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlunu, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy'u biliyordum. Onların yapmış oldukları sendikacılığı takdir ediyordum. Aynı topluluğa dahil olma eğilimim vardı.

“Karayollarında çalıştığım dönemde işçilerin veya memurların herhangi bir direnişi olmadı.

“İşçilerle memurlar arasındaki ilişki iyiydi. Özellikle benim samimi ilişkilerim vardı. Ethem Cankurtaran, Hüseyin Başkara ve Mustafa Saçlı gibi sendikacılar arkadaşım di. Onlarla benim aramda hiçbir sorun yoktu. İşçiler arasında yakın arkadaşlarım vardı. Onlar ikramiye aldıklarında, biz daha az ücret aldığımız için, bize de katkıda bulunurlardı. Karayolları camiasında bir arkadaşlık havası vardı; memur-ışçi ayrımı olmazdı.

“1970 yılında Sivas'ta YSE 15. Bölge Müdürlüğü kuruldu. İşçi statüsünde YSE 15. Bölge Müdürlüğü'ne naklettim. Orada muhasebe görevlisi olarak, muhasebe memuru olarak işbaşı yaptım. Erzincanlı Dursun Çimen isimli yedekparça teknisyeni arkadaşım ile birlikte

⁸ YSE-İŞ Sendikası Sivas Şubesi eski başkanı Durmuş Yurt ile 2.12.1998 günü Sivas'ta TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliğinde görüştüm.

YSE-İŞ Sendikası'nın Sivas şubesini kurduk. Bölge Müdürümüz Timuçin Turhan demokrat bir insandı. Onun da yolgöstericiliği ve desteğiyle bu şubeyi oluşturduk. Bu sendikada şube mali sekreter görevini üstlendim. Şubenin tüm yöneticileri amatördü. Daha sonra genel sekreterlik görevine geçtim. YSE Sivas Bölge Müdürlüğü işyerlerinde örgütlüydük. Erzincan, Tokat, Sivas bizim bölgemize bağlıydı. Bu sendika daha sonra Köy-İş Sendikası ile birleşerek, Köy-İş oldu. Köy-İş olunca şubede görev almadım. Bütün bu dönemde Sivas Bölge Müdürlüğünde görevime devam ettim.

“YSE’de çalıştığım dönemde işyerimizde hiç direniş olmadı. Memurların da eylemi yoktu.

“Daha sonra YSE Bölge Müdürü Timuçin Turhan ile aram açıldı ve 1975-76 yıllarında makine arazi teknisyeni oldum. Daha sonraki dönemde Köy-İş Sivas şube başkanlığına aday oldum. Kazanamadım. Entrikalar yapıldı. Seçim havasının dışında, işveren baskısı oldu. Çok az bir oy farkıyla kaybettim.

“Sivas Lisesi tarihi bir lisedir. Çok iyi hocalardan ders aldık. Çok iyi bir eğitim gördük. Atatürkçülüğü benimsedik. Cumhuriyetçiliği ve laikliği bilerek, bu memleketin ne şekilde kurtarıldığını bilerek adım attık. Çok iyi bir tarih hocamız vardı. Bize o dönemleri çok iyi anlattı, öğretti. Bunların etkisiyle demokratiğimizden kimseye ödün vermedik. Demokrasiyi savunduk. Sendikada da mütemadiyen demokrasi mücadelesi verdik. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkeleri doğrultusunda bir sendika yöneticisi olmaya çalıştım, mücadelemi bu ilkeler doğrultusunda sürdürmeye çalıştım.

“İlk başlarda YSE Sivas İl Müdürlüğü'nde Köy-İş sendikası vardı. Sağ eğilimli bir sendikaydı. Yol-İş toplu sözleşme imzaladıktan sonra, onlar da toplu sözleşme imzalardı. Sonradan bu iki sendika birleşti; Köy-İş oldu. Amaç, birlikte güçlü olmaktı. 1978 yılında sendika tekrar ikiye ayrıldı. YSE-İŞ sendikası kuruldu. Ben YSE-İŞ sendikasına katıldım, ama iktidar baskısıyla kurulan bir sendikanın ömrünün çok kısa olacağını, bu iktidar gittikten sonra gidileceğini daha başında söyledim. ‘Rüzgarla gelen, selle gider,’ demiştim.

“Bu dönemde YSE işyerleri karmaşık bir yapıya sahipti. Bir yandan vali, bir yandan bölge müdürü, bir yandan köy muhtarı, milletvekili, encümen üyeleri işverenindi. Herkes işe karışırdı. YSE’de en çok sağ tandanslı memurlar ve işçiler barınırdı. Birçoğumuzun da canı yandı.

“YSE-İŞ 1978 yılında hükümetin desteğiyle kuruldu. Müteşebbis heyet atandı. İlk seçimlerde sendika başkanı adayı da olmadım; çünkü felsefeme tersti sendikanın kuruluşu. Fakat gerek Sivas'ta gerek Türkiye’de o zaman sağcılık ve solculuk aşırı boyutlardaydı. Ancak YSE’de böyle bir ayrımı doğurtmadık. Ölümümüzde, bayramımızda, düşünümüzde birlikte olduk. Sağcı solcu ayrımını işyerine Sivas'ta sokmadık. Bir gerginlik yaşamadık. YSE-İŞ Sendikası kurulunca işçiler işyerinde bazı tahribatlar yaptı. İşyerinde siyasal görüşlere göre ayrımcılık yapıldı. İnsanların görevleri değiştirildi. Sözü geçen arkadaşlar bana baskı yaptılar, ‘dengeyi sen kuracaksın, işyerindeki huzuru yeniden sen getireceksin,’ dediler. Ben onlara şart koydum. Ekibimi kendim kurarım. Kendim çalışırım. Kimsenin burnunu kanattırmam. Tayin ve transfer gibi işlemler yaptırmam. ‘Sivaslı Sivas'ta kalacak,’ dedim. Genel kurulda şube başkanlığına seçildim. 1978 sonlarına doğruydum. İki yıl kadar başkanlık yaptım. Hep amatördüm. Daima sendikacılığın ızdıraplarını çektik. O arada Erzincan’a geçici görevle gönderildim. Hizmet akdim de feshedildi. İkinci Milliyetçi Cephe dönemindeydi. Yazı elime geldi, ama işçiler bana sahip çıktılar ve fesih geri alındı.

“Bir keresinde maaşlarımızı üç ay süreyle alamadık. Şube başkanıyım. Bildiri dağıttık. İşverenlerle mahkemelik olduk. Sağ tandanslı işçiler çoktu. 60-70 kişi demokrat zihniyette işçi vardı. Sağ eğilimli arkadaşlarımız da bizim bildirimize uydular. Tüm eylem, bir bildirinin dağıtılması ve bir yürüyüşü. Diğer sendikalar da bize destek verdiler. Sağcı solcu ayrımı yapılmadı. İşyerimizde 1980-1987 arasında hiçbir direniş olmadı. 1987 yılı mart ayında emekli oldum. 1987 yılından sonra kendi Yurtöğlü İnşaat Malzemeleri Firmamı kurdum. Şimdi kendi işimde çalışıyorum.

“Sivas'ta 1977-1978 yıllarında 84 konutluk Saadet Yapı Kooperatifi'nin kurulmasına öncülük ettim. 1981 yılında evlere girdik. Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan kredi aldık.

Kooperatifin başkanı bendim. Tüketim kooperatifi de kurduk. YSE-İŞ'e bağlı işçilerle kurduğumuz kooperatife sonradan diğer sendikadaki arkadaşlar da katıldı. Bugün hala bu kooperatif yaşamaktadır. Ayrıca bir yardımlaşma sandığı kurduk. Toplanan aidatlara kredi dağıtırdı. Düğünü olanlara, cenazesi olanlara, geçinemeyenlere ve toplu paraya ihtiyacı olanlara, cüzi bir faizle borç verirdi. O yardımlaşma sandığı da sürüyor. Abdülkadir Şimşek isimli bir makine mühendisinin başkanlığında kurduk. Ben de kurucu üyeler arasındayım.

EMİN KAYA⁹

Emin Kaya, Gaziantep'in İslahiye ilçesi Fevzipaşa bucağında 1935 yılında doğdu. Babası Devlet Demiryollarında çalışıyordu. Yol çavuşuydu. Ülkenin dört bir yanında görev yapmıştı. Aslen Bitlisliydi. Bitlis'ten iş aramak için arkadaşlarıyla birlikte çıkmış. İslahiye'de Emin Kaya'nın annesini görmüş. Orada kalmış. Evlenmişler. Emin Kaya'nın babasının Bitlis'te malımlükü varmış. Ancak daha sonra memleketiyle bağı sınırlı kalmış. Emin Kaya da Bitlis'e hiç gidememiş. Ancak Bitlis'teki akrabalarıyla ilişkileri olmuş. Emin Kaya'nın annesi tarafından da 20 dönüm kadar bir tarla kalmış. Bu tarla da daha sonraki yıllarda satılmış.

Emin Kaya'nın bir erkek, beş kız kardeşi oldu. Kardeşi de Devlet Demiryollarına girdi. Tren şefiydi. Memur statüsünde çalıştı. Kız kardeşleri ise ev kadınıydı; hiçbiri işe girmede.

Emin Kaya ilkokulu Fevzipaşa'da 1943-1944 öğrenim yılında bitirdi. Daha sonra Kayseri'ye giderek ortaokula girdi. Ortaokulu, Devlet Demiryolları hesabına, pansiyonda yatılı olarak okuyacaktı. Birinci sınıfta kaldı. İkinci yılda da kalınca, belge aldı. Bunun üzerine Fevzipaşa'ya geri döndü. Ticaret işine girdi. Yaş meyve sebze işi yaptı. Ancak işler istediği gibi gitmeyince, 1948 yılının sonunda Karayollarına işçi olarak girdi.

“İşe ahçı yamağı olarak girdim. Yevmiyem 275 kuruştı. Kesintilerden sonra elime ayda 60 lira bir para geçerdi. Evde kalıyordum. Cep harçlığımı alır, geriye kalan parayı anneme babama verirdim.

“O yıllarda Karayollarında vasıflı işçi son derece azdı. İş makinelerini astsubaylar çalıştırıyordu. Astsubayları iş makinesi operatörü olarak devlet görevlendiriyordu. Operatör dendi mi, doktor zannediliyordu. Kimsenin iş makinesi operatöründen anladığı yoktu. Ekskavatör operatörleri, dozer operatörleri hep astsubaydı. Astsubayların yanına da, yetiştirmeleri için işçi verirdiler. Ben de bu iş makinelerinden birinde yağcı oldum. Narlı Haydarlı şantiyesi kurulmuştu. Orada yağcılığa başladım. Daha sonra Doğanşehir Erkenek'e gittim. Tünel işinde çalıştım.

“1949 senesinde İskenderun Grup Amirliği'nde iş makinelerinin kullanımının öğretilmesi için kurslar düzenlenmeye başlandı. Hocalar Amerikalıydı. Birkaç tane de Türk hoca vardı. Ben de bu kurslardan birine gönderildim. 45 günlük eğitimden geçtim. Başarılı olanlara ehliyetleri verildi. İş makinesi operatörü olduk. Ondan sonra da bölgelere dağıtım yapıldı. Daha sonra Karayolları Genel Müdürlüğü'nün bölgelerinde de kurslar açıldı. İskenderun'daki kursta yetişmiş olanların da katkılarıyla işçiler eğitildiler. Yağcılar arasından yetenekli olanlar iş makinesi operatörü yapıldı. Böylece, Devlet Su İşleri'nin iş makinesi operatörü ihtiyacı da Karayolları bünyesindeki kurslardan karşılandı. Daha sonra, YSE'ler teşekkül etti. Buraların iş makinesi operatörü ihtiyacını da Karayolları karşıladı.

“1949-1950 yıllarında ülkede vasıflı eleman yoktu. Teknik eleman da bulunmuyordu. Bu nedenle Karayolları vasıflı elemanı elinde tutmaya çalışıyordu. İlk başlarda şöförlerin yevmiyesi brüt 4 lira, iş makinesi operatörlerinin yevmiyesi brüt 5 liraydı. 1950'li yıllarda şöförlerin yevmiyesi brüt 8 liraya, iş makinesi operatörlerinin yevmiyesi de brüt 10 liraya çıkarıldı. O yıllarda teknik okulu bitiren ve mecburi hizmeti olan mühendislere ayda brüt 150 lira maaş verilirdi.

“O yıllarda bir de mütehassis işçi adı altında çalıştırılan mühendisler vardı. Mesela şantiye şefi olan Osman Bilgi ve Fethi Kömürcüoğlu gibi 45-50 yaşlarındaki yüksek mühendislerin pozisyonları mütehassis işçi idi ve ayda ellerine 225-250 lira para geçerdi.

“1949 yılında iş makinesi operatörü olarak Konya'ya gittim. 1951 yılında ayda brüt 240 lira maaş alıyordum. Elime 220 lira gibi bir para geçerdi. Çok paraydı.

⁹ Mersin Yol-İş Sendikası eski başkanlarından Emin Kaya ile 13 Eylül 1998 günü Silifke'deki Yol-İş Dinlenme ve Eğitim Tesisleri'nde görüştüm.

Parayı saklayacak yer arardım. 1951 yılında İhsan Sabri Çağlayangil Antalya valisiydi. Onun aylığı ise 300-350 lira civarındaydı.

“Konya’da görev yaparken bazı haksızlıklara maruz kaldım. O yıllarda işçinin iş güvencesi yoktu. İşveren isterse işçiyi ve hatta teknik elemanı işten çıkarabilirdi. İşten çıkarılmak işveren vekilinin iki dudağının arasındaydı. Konya Ereğli’nin yolunu yapıyorduk. Günde 14 saat çalıştığımız olurdu. Hakkımızı istedik. Şantiye şefinin keyfi uygulamalarına karşı çıktık. O tarihlerde gazete okuyordum. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partiliydim. Gelişmeleri izlemeye çalışıyordum. Daha sendikacılık yapmadığım dönemde CHP’yi maddi ve manevi olarak destekliyordum. Haksızlıklara karşı çıkıyordum. Bu tavrım, şantiye şefinin hoşuna gitmedi. Şef beni üç gün işe gelmemiş gibi gösterdi. Halbuki benim işe gelmediğimi ileri sürdüğü günlerde ben bazı işçilerin çalıştırılmalarına nazaret etmiş, onların çalışma belgelerini imzalamıştım. Ancak kimseye derdimizi anlatamadık. Haksız yere işten çıkarıldım. Benim sendikacılığa ilgi duymaya başlamam, bu haksızlıktan sonradır.

“Daha sonra Antalya’da yeniden işbaşı yaptım. 1951 yılı sonlarında Karayollarının Antalya’daki şubesinde görevliydim. Bu arada Adana’da İncirlik Havaalanı inşa ediliyordu. O tarihlerde Adana’da vasıflı işçi ve özellikle iş makinesi operatörü bulamıyorlardı. Bizden daha az kalifiye olan işçilere ayda 500 lira verildiğini duymuştuk. Bunun üzerine Karayollarından istifa ettim. İncirlik Havaalanı inşaatına iş için başvurmak amacıyla yola çıktım. Bu arada Mersin’e uğradım. Mersin’de bazı arkadaşlarımın ısrarlarına dayanamayarak Karayollarında yeniden işbaşı yaptım. Ancak bu defa yevmiyem brüt 13 lira oldu.

“Mersin’e geldiğimde Mersin Yol-İş sendikası kurulmak üzereydi. Ben kurucu olmadım; ancak daha kuruluşun itibaren sendika için yoğun bir biçimde çalıştım. Görevim nedeniyle işyerinden işyerine geziyordum, seyyardım, bütün şantiyelerde işim oluyordu. Bu yüzden çok sayıda işçi tanıyordum. Sendikanın kurulmasının hemen ardından kendim üye olduğum gibi, çok sayıda işçinin üye olmasında da yardımcı oldum.

“İşe girdiğim dönemde ve daha sonraki yıllarda çalışma şartları çok iptidaiydi. Çalışanlar arasında tahsilli kimse yoktu. Vasıflı işçi bulamazdın. Akliselim sahibi insan da çok azdı. ‘Yürü’ dersin, yürürler, ‘dur’ dersin, dururlardı. 1952 -1953 yıllarında yavaş yavaş bazı değişiklikler olmaya başladı. Bilinçli olan operatörlerin, şantiye şeflerinin çabalarıyla ve kurdukları diyalogla ve açılan kurslarla, işçiler vasıf kazanmaya başladı. Daha doğrusu, yavaş yavaş işçileştiler.

“Bu yıllarda Karayollarında iki tür işçi vardı. Şubelerde ve bakımevlerinde çalışan işçilerin genellikle yan gelirleri vardı. Bölgeye göre bu gelirin biçimi değişirdi. Bazı bölgelerde bahçe ve bağ, bazılarında tarla, bazılarında da fıstıklık olurdu. Seyyar görev yapanlar ve özellikle benim gibi iş makinesi operatörlerinin ise genellikle işçilikten aldığı ücret dışında başka bir yan gelirimiz yoktu. Operatörler genellikle günlük kazancını yiyen kişilerdi.

“Sendika kurulurken ve üye kaydederken açık bir baskıya maruz kalmadık; ama MİT’in ve Emniyet’in takibine uğradık. Sendikacıya komünist diye bakılıyordu. Üye kaydetmeye çalıştığımız kişiye, bizi çalıştıranların bizim hakkımızı gaspettiğini söyledik. Esasında işverenin kendisinin de bir sendikaya ihtiyacı var, ama bunun farkında değil, diye anlatırdık. 1950’li yıllarda genelde kişi kendinden korkuyordu. Bu korkuyu aşmak kolay olmadı.

“Bu yıllarda kimse bize İş Kanununu veya Sendikalar Kanununu öğretmedi. Ortaya bir sorun çıkınca kanunu okuyup kendimiz öğrenmeye ve sorunu çözmeye çalışıyorduk. Özellikle de işçilerin kanundan doğan haklarının verilmesi için şantiye şefleriyle görüşüyor, bu sorunların bir bölümünün çözümlenmesini sağlıyorduk. Böylece işçinin bizlere olan güveni sağlandı ve artırıldı. Ayrıca, bazı

yerlerde şantiye şefiyle yaptığımız görüşmeler sonucunda, bazı işçilerin ücretlerine zam yapılmasını da sağladık.

“Bu yıllarda Karayollarında çalışan işçilerin arazide kalacak yer sorunları önemliydi. İşçilerin şantiyelere götürülüp getirilmesi de ciddi sorunlar yaratıyordu. İlk başlarda işçiler üstü açık kamyonlarda, benzin bidonlarıyla birlikte seyahat etmek zorunda kalırlardı. Bu uygulamaya karşı çıktık. Bir kaza olsa, benzinin patlayacağını, işçilerin öleceğini veya yanacağını anlattık. Dini bayramlardan birinde tenteli kamyon uygulamasını getirdik. Kamyonun arkasında işçilerin ve araç gerecin ayrı bölümlerde taşınmasını sağladık. Daha sonra, Adana İncirlik Havaalanı inşaatı sırasında Amerikalıların kullandığı ve daha sonra hurdaya çıkarılmış olan otobüsleri satın aldirttik. Bunları elden geçirdikten sonra, işçilerin servis ihtiyacına ayırttik. Böylece adım adım işçi lehine bazı değişiklikler gerçekleştirerek işçinin sendikaya olan güvenini sağladık.

“1964 öncesinde işçi niçin sendikaya üye oluyordu? İşçi arasında gözü açılmış olan vardı; gözü daha açılmamış olan vardı. Sendikacılığa inanan vardı; inanmayan vardı. İlimli bir çizgi izleyerek onları ikna ediyorduk. Amacımızı anlatıyorduk. Çocuklarımızın geleceğini anlatıyorduk. Biraraya gelmemiz gerektiğini söylüyorduk. Onlar da, ‘anamızın babamızın bile yapmadığını siz yapabilirsiniz, sizin yanınızdayız,’ diyorlardı. Bazı sorunları çözdükçe ve belirli haklar sağladıkça bize duydukları güven arttı. 1964 yılında ilk dönem toplu iş sözleşmesinin imzalanmasıyla birlikte de verdiğimiz sözlerin gerçekleştiğini gördüler.

“Özellikle pozisyon harici çalışmanın önlenmesi bize büyük destek verilmesini sağladı. Eskiden her işçiye, pozisyonuna bakılmaksızın, her iş yaptırılmak istenirdi. Bunu engelledik. Herkesin yalnızca kendi pozisyonunda yer alan işleri yapmasını sağladık.

“1964 yılına kadar çalıştığım işyerlerinde hiç direniş olmadı. İstenilen birşey verilmediğinde birşey yapılamıyordu; herkes ekmeğinden korkuyordu. Sendikanın verebildiği hizmet çok sınırlıydı. İnsanlar sendikaya yeni yeni alışıyorlardı. Şeflerin yetkileri çok genişti. Sendikanın elinde bir güç yoktu.

Emin Kaya ilk kez 1954 yılında işçi temsilciliğine seçildi. Daha önceki yıllarda da işyerinde önde gelen işçilerden biriydi ve fiilen işçi önderliği yapıyordu. Ancak resmen bir göreve atanması 1954 yılında gerçekleşti. 1968 yılına kadar da, işyerinde işçi temsilcisi ve daha sonra sendika baştemsilcisi görevini üstlendi. Aynı zamanda da formendi; diğer bir deyişle, işveren vekiliydi. Bir taraftan da, Mersin Yol-İş Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. Seyyar görevde olması nedeniyle teşkilatta tanınıyor ve seviliyordu. Mersin Yol-İş’in başkanlığını bu yıllarda, daha sonra Yol-İş Federasyonu’nun 1963-1980 dönemi genel başkanlığını yapan Halit Mısırlıoğlu üstlenmişti. Halit Mısırlıoğlu’nun 1963 yılında Yol-İş Federasyonu’na seçilmesinin ardından, Mersin Yol-İş başkanlığına Fikri Caner getirildi. Emin Kaya ise, Halit Mısırlıoğlu ve Fikri Caner döneminde yönetim kurulu üyeliğini sürdürdü. Ancak Fikri Caner’e duyulan tepki artınca, 1968 yılında Fikri Caner’in karşısında başkanlığa aday oldu ve Mersin Yol-İş başkanlığına seçildi.

Emin Kaya 1979 yılı sonuna kadar Mersin Yol-İş Sendikası başkanlığı görevini sürdürdü. Bu arada, Mersin Yol-İş Sendikası’nın üyesi bulunduğu Yol-İş Federasyonu içinde de görev yaptı. 1979 yılı sonunda yapılan genel kurulda ise aday olmadı; başkanlığı kendi isteğiyle bıraktı.

“1968 sonrasında, Mersin Yol-İş başkanlığım sırasında bize bağlı işyerlerinde çeşitli defalar direnişler oldu. Toplu sözleşme görüşmelerinde netice alınamayınca, araziye çıkar, işçinin işe gitmesini engelledik. Alacakların ödenmesinde gecikme olduğunda da, ‘işe çıkmayın’ talimatı verirdim, direniş yapılırdı. Ancak Mersin bölgesinde yasal grev yapmadık. 1976 yılında Konya’da bir grev oldu. Bu grev sırasında Federasyon tarafından Konya’da görevlendirildim. Fahri başkanlık yaptım. Ankara’dan 140 arabayla TÜRK-İŞ

Genel Sekreteri Halil Tunç'u Konya'ya getirdim. Büyük bir mücadele verdik. Konya grevi başarıyla sonuçlandı.

Emin Kaya 1959 yılında evlendi. Eşi ev hanımıydı. 4 oğlan, 2 kız çocukları oldu. Erkek çocuklarının dördü de Karayollarına işçi olarak girdi. Üçüncü oğlu daha sonra Karayollarından ayrıldı. Bugün özel sektörde çalışıyor. Diğer üç oğlu Karayollarında çalışmaya devam ediyor. Kızları ise ev hanımı.

Emin Kaya 1968 yılında Mersin Yol-İş başkanlığına seçilince Karayolları'ndan ayrıldı. 1975 yılında da sendika başkanlığı sırasında emekli oldu.

“Ben sendika başkanı olduktan sonra ailemle gerektiği gibi ilgilenemedim. Bazan haftalarca eve bile uğrayamazdım. Aldığım maaşın önemli bir bölümü bu çalışmalar sırasında harcanıyordu. Ayrıca kalan mal-mülkü de sattım, bu işlere harcadım. Mersin Yol-İş bünyesinde bir yardımlaşma sandığı kurulmadı. Ancak insanlar arasında dayanışma örgütlenirdi. Sendikacı olarak işçi arkadaşların bütün sorunlarıyla ilgilenirdim. Ben kendi eşimi ve çocuklarımı hastaneye götürmedim. Ama işçi arkadaşımı da, ailesini de hastaneye götürdüm, çocuğunu okula yazdırdım. O dönemlerde sendikacı bu gibi işlerde işçinin yanında olurdu.

“Başkanlığım döneminde Mersin'de diğer sendikalarla ilişkilerimiz iyiydi. Onların öncülüğünü biz yapardık. Bütün toplantılar benim uhdemde oluyordu. Yapılan toplantılarda özellikle Sosyal Sigortalar Kurumu'na ilişkin sorunları ele alır, yetkililerle birlikte görüşürdük. Sendikaların diğer sorunları da değerlendirilirdi.

“Sendika başkanlığına seçildiğimde 550 bin lira paramız vardı. Federasyon'dan ve Federasyon üyesi bazı sendikalardan borç alarak, Mersin Yol-İş'e bir bina yapma işine giriştim. Bugün Mersin 1 No.lu Şube'nin bulunduğu binanın arsasını 1970 yılında 152 bin liraya aldık. Daha sonra da inşaatı emanet usulüyle yürüttüm. 8 dairesi, düğün salonu, tüketim kooperatifi için yeri olan koca binayı 1 milyon 800 bin liraya malettim ve 1972 yılında hizmete açtım. Federasyondan ve diğer sendikalardan aldığımız borçları da ödedik.

“Sendika binası biter bitmez, bir işçi tüketim kooperatifi kurdum. Kooperatifin 1 no.lu üyesi bendim. Kooperatif bugün de çalışmalarını aynı yerde sürdürüyor.

“Yönetime geldikten sonra, işçi konut kooperatifçiliğine de giriştik. İlk olarak 1970 yılında 88 kişilik bir kooperatif kurduk. SSK'dan 60 bin lira kredi aldık. Bu parayla evi bitirdik. 1972 yılında 108 konutluk yeni bir kooperatif başlattım. Yine SSK'dan aldığımız krediyle evleri tamamladık ve 1979 yılında teslim ettik.

“Çocukluğumdan beri CHP'liydim. Sendikacılığa başlamadan önceki işçilik yıllarımda CHP için çalıştım, maddi manevi açılarından destek oldum. Sendikacılık dönemimde de CHP'ye yakındım; ancak partililiği sendikacılıkla karıştırmadım. Bu yıllarda CHP'ye verdiğim destek de tamamıyla kendi cebimden çıktı; sendikanın beş kuruşunu bile parti işleri için harcamadım. Sosyal demokratım. 1983 yılında Sodep kurulurken destekledim, kurucu oldum. Üç beş ay siyasetle uğraştım. Karşılığında hiçbirsey beklemeden çok büyük maddi destek verdim. Ancak hoşuma gitmeyen durumlarla karşılaştım. Bunun üzerine istifa ettim. Bugün aktif politikayla bir ilgim yok. Dışarıdan izlemekle yetiniyorum.”

FERİT KAFADAR¹⁰

Ferit Kafadar 1934 yılında İzmir Buca'da doğdu. Babası ilk zamanlarda dokumacılık yapardı. Sonra bakkallık yapmaya başladı. Babası asıl Tikveşli tarafından gelmiş. Mübadele döneminde İstanbul'a gelmişler. Sonra Bergama'ya taşınmışlar. Son olarak da Buca'ya gelmişler ve yerleşmişler.

“Yunan çıkmışmış. Evler boşmuş. Bizimkileri evlere yerleştirmişler. 6 dönüm kadar üzüm bağı, 10 dönüm civarında bir tarla, 4-5 dönüm civarında bir zeytinlik vermişler. O zaman İzmir boşmuş. Yunan hep kaçmışmış. Babamlar Yunanistan'dan kaçarak gelmişler. Babamlar iki oğlan kardeşmiş. Amcam tütün eksperliği yaptı. 80 yaşında. Hala tütün eksperliği yapıyor.

“Babam çok genç yaşta Şark Sanayi Fabrikası'nda dokumacı olarak çalışmaya başlamış. Yunanistan'dayken çocukmuş. Dokumacılıkla filan ilgisi yokmuş. O zamanlar fakir bir aileymişiz. Tarlayı idame ettirememişler. Dedemle birlikte bir bakkal dükkanı açtılar. Bağı ve tarlayı sattılar. Arazi satıldı. Bir ev kaldı. Şimdi 1300 metre kare bahçesi olan, tarihi eser sayılabilecek bir Yunan evi olarak duruyor. Benim hatırladığım çağlarda, dedemle babam pazarlara sergi açıyorlardı. Çeşitli ilçelerden yumurta ve zahire toplayıp burada satıyorlar, ilçe pazarlarında ise buradan aldıkları malları satıyorlardı. Babam önceleri dedemle beraber iş yapıyordu. Dedemden ayrıldıktan sonra İzmir Pamuk Mensucat Fabrikası'na girdi Özel sektör. 1946 yılında. Ben o zamanlar ortaokula gidiyordum. Ortaokul ikiden sonra okuyamadım. Fakir bir aile çocuğuydum. 15 yaşında, 1948 yılında ben de aynı fabrikaya müracaat ettim. Çocuktum. Nüfus cüzdanıma ilk defa fotoğraf yapıştırtım. Dokumaya çırak olarak, babamın yanına çırak olarak verdiler beni. Boynuma pamuk iplerini asardık, düğüm bağlamasını öğrenirdik. Dokumacılık hayatıma orada başladım. İlkokula Buca'da gittim. Normal ortaokula da Buca Ortaokulunda başlamıştım.

“Pamuk Mensucat'ta çırakken 150 kuruş yevmiye alırdım. 6 ay kadar çıraklık yaptım. Eski tezgahlardan iki tezgah verdiler. Dokumacılığa geçtim. Zaman içinde usta dokumacı oldum. Usta dokumacı 4 lira civarında ücret alabiliyordu. Akort çalışılırdı. Üretilen miktara göre, en fazla haftalıklar 24-25 lira civarındaydı. 4000 civarında işçi vardı. Üç vardiya çalışılırdı. 1948 yılında işyerinde yemek verilmeye başlanmış. Bizden önce yokmuş. Daha önceden herkes kendi yemeğini götürürmüş. 1948 yılında fabrika bir yemekhane yapmış. Öğle yemeklerini biz orada yedik. O zaman bir kap yemek verilirdi. İstenildiği kadar ekmek yenilirdi. Doymayan kaçak olarak ikinci defa yemek alırdı. Ama kontroller de vardı. İş Yasası uygulanırdı. Günlük çalışma süresi 8 saattir. 7,5 saat çalışır, 8 saatlik ücret alırdık. Vardiyalı çalışırdık. Yazlık ve kışlık iş elbisesi verilirdi. İş elbiselerini kendi mamullerinden verirlerdi. İşyerinde işçi mümessili vardı. Ama işçi mümessillerinin pek fonksiyonları yoktu. O yıllarda işyerinde sendika yoktu. Pamuk Mensucat İşçileri Sendikası 1950'li yıllarda ortaya çıktı.

“Babam sendikayla hiç ilgilenmedi. 1952 yılında yedek işçi mümessili seçildim. Pamuk Mensucat İşçileri Sendikası'na üyeydim. Ayda 20 kuruş aidat öderdik. İşyerinin bünyesinde kurulu bir sendikaydı. Ekseriyetle ustalar ve ustabaşıları. Sendikanın kuruluşunda bir sorun olmamış. Yalnızca bir fabrikada örgütlüydü. Toplu pazarlık imkanı yoktu. Toplulukla iş ihtilafı çıkarılmadı.

“1955 yılına kadar bu işyerinde çalıştım. 1955 yılına kadar işyerinde hiç direniş olmadı. Memurlar bizden daha iyi ücret alırlardı, ancak o zaman paranın alım gücü vardı. Orta halli bir dokumacı evine rahat bakabiliyordu. Kirada olsa bile kıt kanaat idare edebiliyordu. İşçi bulmada sıkıntı yaşanabilirdi. 1952-53'lü yıllarda Bulgaristan tarafından göçmen kafilesi geldi. Göçmen öncesinde işçi sıkıntısı vardı. İşçi sirkülasyonu da vardı. Göçmen gelmesinden sonra fabrikalar daha nazlı olmaya başladı. Bedo sistemi denilen bir sistem uygulanırdı. Akort sistemiydi. İplik bağlamasını, iplik geçirmesini ölçen bir sistemdi. Ücretlerimizde bir noksanlık olduğu zaman hakkımızı rahat arayabilirdik. Öğlenleri filan kızdığımız zaman tezgahlarımızı kapatırdık bazen. Biz yemeğe gittiğimizde yedeklerimiz tezgahı çalıştırırdı normal olarak. Ancak işçi bollandıktan sonra bu tür işleri yapamaz olduk. İşçi çıkarmalar çoktu. Mesela, Pamuk Mensucat işçiyi eskitmezdi. İşçi eskiyinci kıdem tazminatı hakkı doğardı. İşçiyi pek

¹⁰ Teksif İzmir Merkez Şube eski genel sekreteri ve 1974-1983 dönemi başkanı Ferit Kafadar ile 12 Mart 1999 günü İzmir'de TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliğinde görüştüm.

eskitemezdi. Çok tensikatlar oldu. Özel sektör umumiyetle bunu yapardı. Kapıda çok işçi vardı. Bugün 100 kişi çıkarsa, kapıda işe girmeye hazır 100 kişi bulurdu.

“1955 yılında askere gittim. Askerliğimi Bandırma’da yaptım. Piyade, levazımcı olarak. Hesabım iyiydi. Levazıma verdiler. 1957 yılında terhis oldum.

“Askerden geldikten sonra, bir süre babamın Buca’daki bakkal dükkanında ona yardım ettim. Sonra tekrar İzmir Pamuk Mensucat’a girdim. 16-17 lira civarında brüt yevmiyemiz olurdu. Dokuma ustasıydım. Aynı sendika devam ediyordu.

“Askerlik dönüşü işe girdikten sonra, Teksif’in işyerinde örgütlenmesine kadar İzmir Pamuk Mensucat İşçileri Sendikası’na tepki duyuyordum. Bu sendikanın Halkapınar’da bir lokali vardı. Bu bina da fabrikaya aitti. 1963-64 yıllarında toplu sözleşme yapılmaya başlandı. Pamuk Mensucat İşçileri Sendikası işyerinde bir dönem toplu sözleşme imzaladı. Bu devirde fabrikanın sendikasının başında bazı şefler vardı. Son dönemde bu şeflerle idare arasında anlaşmazlık çıktı. İdare bu şefleri işten çıkardı. Bu şefler, sendikal nedenlerle işten çıkarıldıkları iddia ettiler. Mahkemeye gittiler. İşveren mahkemeyi kazandı. Bu sendika daha sonra fesholdü.

“1963 yılından sonra güzel bir sendikacılık başlamıştı. Aklıma sendikacılık yapmak gelmiyordu. İşyerinde çok sevilen bir kimseydim. Bir süre sonra işyerinde sendikal rekabet başladı. Bir yanda Pamuk Mensucat İşçileri Sendikası diye bir sarı sendika vardı, diğer tarafta Teksif vardı. İçerde aşırı sola meyyal bazı kişiler Birlik Mensucat İşçileri Sendikası’nı savunuyordu. Biz de TÜRK-İŞ’e bağlı Teksif sendikasının yetkili olmasını istiyoruz. Sendikal mücadele başladı.

“İzmir’de Teksif Sendikası’na üye 10 bin işçi vardı. Teksif 36 işyerinde örgütlüydü. Merkez şubenin dışında dört tane de semt şubesi vardı. Fabrikada mücadeleye başladık. Tüm işçiyi Teksif’e kaydettik. Teksif’e yetki aldık. Merkez şubeye tanışıklığımız ve diyalogumuz bu şekilde başladı. Halkapınar semt şubemizin genel kurulu olacaktı. 1966 yılında ben de yönetim kuruluna seçildim Halkapınar semt şubesinin. Yönetim kurulunun kendi içinde yaptığı işbölümünde sekreterliğe getirildim. Benden önce Yün Mensucat’tan Orhan Erturan vardı. Profesyoneldi. Merkez şubenin başkanıydı. Askerde yazıcılık yaptığım için yazışmam iyiydi. Çok iyi cümleler kurardım. Merkez şube ile semt şubesi arasındaki yazışmalarda, karar defterlerinin işlenmesinde göz doldurdum. 1968 yılında yapılan genel kurulda merkez şubesine sekreter olarak seçildim ve profesyonel sendikacılığa başladım.

“1968 yılına kadar işyerinde hiç direniş olmadı. Yemek boykotu, iş yavaşlatma gibi eylemler yapılmadı. 1968 yılında işyerinde 1300 işçi çalışıyordu. Bu yıllarda otomasyon oldu. Daha önceden bir dokumacı 2 tezgaha bakardı. Fabrikayı modernize ettiler. Bir dokumacı 28 tezgaha bakmaya başladı. İzmir’deki bütün dokuma fabrikalarında bu olay yaşandı. Teknoloji ilerleyince modernizasyona gittiler. Fabrikanın sahipleri Fransız tebasıydı. Üretilen ürün ilk başlarda iç piyasaya ve askeriye dokunurdu. Bir süre sonra konfeksiyon kurdular. Daha sonra ihracata da başladılar.

“1974 yılına kadar merkez şube genel sekreteri olarak görev yaptım. 1974 yılında merkez şube başkanımız Orhan Erturan emekli olup ayrıldı. Merkez şube başkanı oldum. 1983 yılına kadar bu görevde devam ettim. 1983 yılından sonra herhangi bir iş yapmadım. TÜRK-İŞ İzmir Bölge Temsilcisi Orhan Demir Sorguç’un yanında yardımcılık teklif ettiler. Kabul etmedim. Emekli olarak hayatımızı götürüyoruz.

“1970 yılında bir gün gazete okuyordum. Bornova belediyesinin gecekondu önleme kanununa göre kooperatiflere arsa vereceğine dair bir haber gördüm. Bornova belediye başkanı Naşit Kılıç’tı. Kendisi geçmişte Petrol-İş İzmir şube başkanlığı yapmıştı. Benim de evim yoktu. Kirada oturuyordum. Sendikacı arkadaşlarla bayramlaşmaya gidiyordum. ‘Yedi kişi biraraya gelelim, kooperatif kuralım,’ dedim. O zaman kuruluş kitapları vardı. Bunlardan birini doldurduk, imzaladık, noterden onaylattık. Teksif İşçileri Yapı Kooperatifi’ni kurduk. 156 üye vardı. Belediyeye müracaat ettik. Bize bir broşür verdi. İşyerlerine ve muhtara tasdik ettirdik. Dar gelirli olduğumuzu anlatan belgelerdi bunlar. Bu ara İmar ve İskan Bakanı Selahattin Babüroğlu bir genelge yayınladı. Arsa tahsislerini dondurdu. Kiralama yöntemine geçtiler.

Dört yıl Ankara'da koşturduk. O kadar ümitsiz bir duruma düştük ki. Herşey hazır, arsa yoktu. Kooperatifi dağıtma noktasındaydık. Bu sırada Turgut Toker, İmar ve İskan Bakanı oldu. Turgut Bey'in sendikalarla çok yakın ilişkisi vardı. Gazetede okuduğum gibi, dosyayı aldım, Ankara'ya gittik. Şevket Yılmaz'la birlikte hemen makamına çıktık. 'Dört senedir perişanınız,' dedim. 'Sen git, müsterih ol, yanlış bir genelge yayınlamışlar, kiralık arsaya kim kredi verir,' dedi. Bir hafta sonra tahsisler açıldı. 1974 yılında metre karesi 8 liradan 28.108 metre kare arsa aldık. 39 blokta 156 daire yaptırıldı. 100 metrekarelik evler yaptık. SSK'nın verdiği kredi maliyetin ancak üçte birini karşılıyordu. İşçi fakirdi. Bir yandan evi biraz büyük tuttuk. Bu şartlar altında 112 bin liraya daireleri ihale ettik. Kredi 50 bin liraydı. 50 bin liranın üstünün ödenmesi zordu. 14 kooperatif başkanı birleştik, SSK yönetim kurulu işçi üyeleri Ekrem Özkılıç ve Hasan Özgüneş'e gittik. Kredilerin artırılması için çaba gösterdik. Krediler 75 bin liraya yükseltildi. Meşakkatli bir dönemden sonra 1980'li yıllarda evleri 800 biner liraya mal ettik. SSK kredileri de 600 bin liraya çıkmıştı. Teksif Sitesi oldu. Evler şimdi çok kıymetlendi.

"Tüketim kooperatifi kurmadık.

"Teksif olarak daha önceleri Çankaya'da Mezarlıkbaşı'nda kiradaydık. 1969 yılında Emlak Kredi Bankası'ndan bu bina olduğu gibi satın alındı. Teksif o zaman buraya taşındı.

"Şube başkanırken 36 işyerim vardı. İşyerleri irili ufaklıydı. Ödemiş, Torbalı, Bayındır gibi yerlerde çırçır fabrikaları da vardı, Kula Mensucat, Şark Sanayii gibi büyük işyerleri de. Pamuk Mensucat, Şark Sanayii gibi fabrikalar Halit Narin'in Tekstil İşverenleri Sendikası'na üyeydi.

"Sendikada merkez şube başkanıydım. 1975 yılındaydık. Bayram öncesinde 15 günlük ikramiyenin verilmesini istiyordum. Şark Sanayii'nin bir patronu vardı, Mösyö Verbek isminde. Belçika'nın fahri konsolosluğunu da yapıyordu. İşyeri İzmir'in en eski fabrikasıydı. Bir tarihte, İkinci Dünya Savaşı sırasında amerikan bezi filan karaborsa olmuş. Şark Sanayii hep normal satış yapmış. Karaborsaya girmemiş. İşyeri sayesinde birçok manifaturacı iyi para kazanmış. Esnaf arasında babadan oğula vasiyet kalmış. 'Bu fabrikayı bırakma, bize çok faydası dokunurdu,' diye. Ancak işyerinde sıkıntı vardı. Ücretler zor ödenirdi. Bir bayram öncesinde bize ikramiyelerin verilemeyeceğini söylediler. Anarşinin işçinin arasında kol gezdiği yıllardı. 'Fabrikayı işçiler basacak, direnişe götürecekler,' dedik. Fabrika yöneticileri, 'götüremezler,' dediler. Kestiler, attılar. Bayram arifesiydi. Haftalık ücret ödemesi yapılırdı. Cumartesi günü ikramiye verilmeyince, iki vardiya birleşti. Direniş başladı. Bir telefon geldi. Şube sekreterim o fabrikadandı. Beraber fabrikaya gittik. Anarşistler dolmuş. İki vardiyanın işçisi kaynıyor fabrikanın içinde. İşverene gittik. İşveren vekilleri kaçmışlar. Bütün memur kitlesi işçi tarafından rehlin alınmış. Fabrikanın etrafını anarşistler sardılar. İşçinin arasında provokasyon yapıyorlardı. Dışardan bir sürü militan getirmişlerdi. Fabrikanın içinde mahsur kaldık. İzmir Emniyet Müdürlüğü'nde bir arkadaşımız vardı. Polis ekipleri fabrikanın kapısına geliyorlar. Anarşistlerle polis pazarlığı başladı. Biz hepimiz fabrikanın içine mahsuruz. Memurlar evlerine gidemiyor. Gece onbire kadar pazarlık sürdü. İşveren, 1526 işçinin ikramiyesi olan 1 milyon liranın ödenebilmesi için Teksif Sendikası'ndan borç para istedi. Emniyet müdür muavini de Şevket Yılmaz'la görüştü. Bunun üzerine, gece saat 12'de bize bir taksit tuttular. Yanımıza iki militan verdiler. Biri kız, biri erkek. İşçi değildi bunlar. Ankara'ya doğru yola çıktık. Kış aylarındaydık. Afyon'a geldik sabaha karşı. Köroğlu beline gelmeden yol buzlanmıştı. Çok büyük güçlüklerle Ankara'ya vardık. İki militan içerdeki odada kaldı. Biz görüşme yaptık. Sendika bir memur da görevlendirdi. Göksel Bey'i verdiler bir çekle. Ben de iki militana, 'telefon edin, para sağlandı' dedim. 'Çek mi, nakit mi,' diye sordular. İşverenler de bizi Kent Otel'de bekliyordu. Kent Otel'e geldik. 'Yola çıkmadan bir yemek yiyelim,' dediler. Fabrikanın Müdürü Atilla Bey, direnişçi arkadaşların temsilcilerine, 'hadi fabrikaya telefon edin, direniş bitsin, gider gitmez parayı vereceğiz,' dedi. Onlarsa, 'hayır, bizim işçiye işbaşı yap demeye yetkimiz yok,' dediler. Direniş kaldırılmadı. İzmir'e doğru yola çıktık. Yine güç koşullarla geldik. Arife günüydü kurban bayramının. Çek İstanbul Bankası'ndan kesilmişti. Bankada para yokmuş. Ankara'dan merkezden 500 bin lira para gelecek. Onu bekliyoruz. İşveren bana, 'bugün parayı alabilecekseniz, ikramiyeyi dağıtalım,' dediler. Meğer paraları varmış. Parayı fabrikaya ödedik. İşçinin ikramiyesinin ödenmesine rağmen, işçiyi fabrikadan bırakmadılar, direniş devam etti. Direnişçiler bir protokol istiyorlardı. İşveren ve sendikanın imzalamasını istedikleri protokolda, direnişten kimsenin sorumlu tutulmayacağını ve hiçbir işçinin işten çıkarılmayacağını karara bağlanmasını istiyorlardı. Fabrika buna yanaşmadı. Bu arada, dışarda kalan işçiler de işbaşı yapamadıkları için işten atılma korkusuyla duvarlardan

atlayarak işe girmeye çalışıyorlardı. Direnişi örgütleyenleri sendikaya çağırdım. Sendika olarak teminat verdim. Bir yazı yazdım. İmzaladım, mühürleyip verdim. İşçi atılmasını da önledim. Fakat tabii, elebaşılar belliydi, ilerki zamanda fabrika bunları yedi.

“16 Haziran 1975 günü İzmir’de genel direniş çerçevesinde elektrikler kesildiğinde bütün işyerlerimiz durdu.

“2. MC döneminde sanayi bakanlığı MSP’nin elindeydi. Sümerbanklarda sözleşme arifesindeyiz. Teksif Genel Başkanı Şevket Yılmaz, ‘İkinci MC hükümeti MSP ile kurulursa, biz Sümerbank’ı işgal ederiz,’ diye bir açıklama yapmıştı. Sümerbank’ta sözleşmeye başladık. Ne yaptysak, inat ettiler, başarılı olamadık. Ankara’da bir başkanlar kurulu toplantısı yaptık. Şevket Bey, Ulus’ta Sümerbank Genel Müdürlüğü’nün önünde, getirilecek işçilerle basın toplantısı yapılmasını öneriyordu. Herkes farklı birşey öneriyordu. Ali Gelen isminde Hereke şube başkanımız vardı. Ali Gelen bizim abimizdi. Çok nüktedan bir kişiydi. Söz aldı. Uludağ’ın esas adı Keşiş Dağıdır. ‘Keşiş Dağı arpalıktır, eğer saban yürürse; her dereye bir değirmen, eğer suyu gelirse; her ere bir yumurta, eğer köylü verirse; bu irad çok iyi irad, eğer sonu gelirse; adamakla mal tükenmez, hak saklasın vermeden; laf ile pilav pişer ise, deniz kadar da yağ benden,’ dedi. Tartışmalar devam etti. Bir alternatif bulamadık. Sümerbank Genel Müdürlüğü, sırf memurlara bir ikramiye verilmesine karar verdi. İşçiye yok. Bu ikramiyenin verildiği günlerde, Şark Sanayii’nin 3 milyon liralık borcu nedeniyle elektriği kesildi ESHOT tarafından. Sümerbank ile Şark Sanayii arası çok yakındır. Şark Sanayii’de ceryanlar kesildi. Atlayıp gittik fabrikaya. Fabrika iflas etmiş, elektrik parasını ödeyemiyor. İşçi başladı direnişe. Biz koşturuyor, Ankara’ya gidiyoruz. O zaman TÜRK-İŞ genel başkanı Halil Tunç. Kış kıyamet. İhbar ve kıdem tazminatı yok. Aç sefil kaldı işçi açıkta. Sendikanın işçiye bir yardım yapması da mümkün değil. Şube başkanı olarak çaba sarf ediyorum. İzmir basını ile diyalogumuz çok iyiydi. Önce Ankara’ya gittik. Şark Sanayii’ne TARIŞ’ten orta vadeli kredi ve pamuk alındı. ‘Başbakan Süleyman Demirel’e çıkalım,’ dedik. Buluşamadık. Halil Tunç’a durumu anlattım. İşçimin aç olduğunu söyledim. Bir yardım kampanyası istedim. Duygulu bir toplantıydı. İzmir’e geldim. Bir basın toplantısı düzenledim. İzmir’de de bir yardım kampanyası başlatacaktım. Sümerbank bu ara memura ikramiye verince, burası karıştı. Basın toplantısı yapacağımız zaman 400-500 kişilik bir kalabalık TÜRK-İŞ İzmir Bölge Temsilciliği’nin önüne geldi. Her taraf insan doldu. İçlerinde bir sürü militanlar vardı. ‘Şark Sanayii Sümerbank elele’ sloganını atıyorlardı. TÜRK-İŞ bölge temsilciliği de işçiyle doldu. Siyah çelenk koymuşlar. Sanki işvereni iflas ettiren bizmişiz, gibi.

“Ben aşağıya şubeye iniyorum. Kadınların kucagında çocukları var. ‘Al, çocuğuma sen bak,’ diyorlardı. Şubeye indim. Şevket Yılmaz’a telefon açtım. ‘Burada çok mühim hadiseler var, bize yardım edin,’ dedim. İşçi arasındaki militanlar bana, ‘yürü, Sümerbank’ta şalter indireceksin,’ diye baskı yapmaya başladılar. ‘Ben şalter indiremem,’ dedim. ‘Aç işçim var; Sümerbank’ta bir direniş daha yaparsak, yeni birçok işçi çıkar; size nasıl bakarız,’ dedim. Emniyet’ten Cemiyetler Masası’ndan sivil polisler de var aralarında. Daha önce Pamuk Mensucat’ta lokavt olmuştu. Ondan kalan pankartlar vardı sendikada. ‘Kahrolsun patronlar,’ diye. İnce ince yağmur yağıyordu. İndik aşağıya. Öne biz geçtik. Önde pankart. Yavaş yavaş yürümeye başladık. 15-16 Haziran olaylarında İstanbul’da atılan sloganlar arkamızda atılıyor. İnsiyatif kimsenin elinde değil. ‘Dur,’ duruyoruz. ‘Yürü,’ yürüyoruz. Hiçbirşey yapma şansımız yok. 500-600 kişiyle yürüyüşe başladık. Militanlar öyle bilinçli davranıyordu ki, trafiği iyice aksattılar. Polis, yol açıp gelemiyor. Trafik birikti. Sloganlar atıla atıla, yavaş yavaş ilerliyoruz. Alsancak’tan stadyuma doğru döndük. İki saatte oraya gidebildik. Köşeyi dönünce Şark Sanayii Fabrikası geliyor. Yürüyüşte zaten 5-6 bin kişi olmuştuk. İzmir’de işçi arasında ne kadar militan varsa, herkes geldi. İşçinin şuuru kaybolmuş. Her kafadan bir ses çıkıyor. Polis müdahale edemedi. Şark Sanayii Fabrikası’nın önündekiler de bize katıldı. Olduk 10 bin kişi. Sümerbank’ın önüne geldik. ‘Satılmış TRT’ diye slogan atmaya başladılar. Şark Sanayii Fabrikasının işçi temsilcilerini çağırdım. İlle şalteri indirecekler Sümerbank’ta. O zaman Sümerbank’ın müdürü Nadir Bey isimli biri. Odasına çıktım. ‘Direniş başlayacak; bu size karşı değil; Genel Müdürlüğüne karşı işçi tepki duyuyor,’ dedim. Bu ara sekreterden bir telefon geldi. Polis işçiyi copluyormuş. Karşıyaka’dan gelen yol da tıkanmış. Polis yolu açamıyormuş. Polis, işçiyi copluyarak yolu açmaya başlamış. Bu arada bir iki kişi de, ‘başkan kaçtı,’ demiş. Halbuki ben meseleyi çözmeye çalışıyorum. Polise müdahale ettim. Bu arada militanlar geldi. ‘Birkaç arkadaşımızı karakola götürdüler,’ dediler. Alsancak Karakolu’na koştuk, geldik. Başkomiseri buldum. Başkomiser beni nezarethaneye götürdü. Alınanların hiçbirisi işçi değil.

Hiçbiri bizim üyemiz değildi. Bizi Emniyet Müdürlüğü'ne davet ettiler. Gidip olayı anlattık. Şark Sanayii'ni kurtaramadık. İflas masası kuruldu. Fabrikanın tezgahları satışa çıkarıldı. İşçilerin kıdem tazminatları 42 milyon lira tutuyordu. İstanbul'dan Rahmi Akıncılar diye bir fabrikatör geldi. İpleri ve bezleri satın alacaklar, tazminat ödenecekti. Aralarında anlaştilar. Böylece işçinin tazminatlarının ödenmesini sağladık. Konkordato ilan edildi. Büyük oyunlar oynandı. Açık artırmaya çıkardılar fabrikayı. SSK da satışa talip oldu. SSK'nın da fabrikadan alacağı varmış. 'Biz satın alalım fabrikayı, işçinin kıdem tazminatını ödeyelim,' dedi. Fabrika SSK'nın üzerinde kaldı. Ancak yapılan itirazlar sonucunda satış bozuldu. Büyük çabalardan sonra kıdem tazminatlarını alabildik. Bir sürü rezillik yaşadık. İcra iflas masası kurulmuştu. İşçinin içinde militan olarak gezenlerin bazıları o masadakilerle ilişki kurmuşlar. Herbiri araba almış. İşyeri kapandı gitti.

"Kula Mensucat Fabrikası ile sözleşme yapardık. 'Türkiye'de kendi sermayesi ile iş yapan 5 fabrika varsa, biri Kula Mensucat'tır,' denirdi. Sait Çolak isminde bir patronu vardı. İdare meclisi başkanıydı. Duyduk ki, idare meclisi başkanlığından alınmış. Şok etkisi yarattı. 2400 işçi çalışırdı. Hemen fabrikaya gittim. Kulalı bunlar. Hayrola, dedim. Evlatlarına malları taksim edince, çocukların ilk işleri babalarını görevden almak olmuş. Fabrika da gümledi gitti. Akılsız bir idareden. Tekstil fabrikalarının çoğunun başına bu durum geldi.

"İzmir'de 11 bin tane üyemiz vardı. Bugün 1-2 bin üyeye indik. Hiçbir işveren artık sendika istemiyor. 12 Eylül'den sonra büyük darbe aldı sendikalar.

"Biz partilerüstü politika izledik. Hiçbir partiye üye olmadım. Hiçbir partiden adaylığım olmadı.

"Tekstil işkolunda işçinin yan geliri hemen hemen yoktur. En az ücreti alan da bu işkoludur.

"Bir keresinde İzmir'de işveren sendikalarıyla görüşmede sözleşme çıkmaza girdi. Galiba 1974 yılındaydık. İstanbul'daki bir toplantıdan sonra Ankara'ya geldik. Greve başlayacaktık. Hangi işyerlerinde greve çıkacağımızın ve nasıl etkili olacağımızın müzakerelerini yapıyorduk başkanlar kurulunda. Pamuk Mensucat işverenleri, işveren sendikasında çok etkiliydi. 'Pamuk Mensucat'ı greve çıkaralım,' dediler. Pamuk Mensucat'ta 1400 işçi çalışıyordu. Aynı işverene bağlı bir de basma fabrikası vardı. Pamuk Mensucat ham olarak dokur, basma fabrikasında mamul hale gelirdi. Ben de, 'Pamuk Mensucat'taki 1400 kişi yerine basma fabrikasındaki 300 kişiyi greve çıkaralım,' dedim. Önerim kabul edildi. İzmir'de basma fabrikasında ve Sezak Halı'da greve çıkma kararı aldık. İzmir'e döndüm. Arkadaşlarıma, 'yarın sabah saat 10'da bir basın toplantısı yapacağım; basın toplantısında da size talimat vereceğim,' dedim. Pamuk Mensucat işvereni uyanmış. 'Basma tutulursa büyük zarara uğrarız,' diye düşünmüşler. Gece 1 sularında gelip beni uyandırdılar. Fabrikanın patronu, 'benim içim kan ağlıyor, kalk, Şevket Bey'le görüşmek istiyorum,' dedi. Gece 3'te Şevket Bey'in evine telefon açtık. Pamuk Mensucat'ın işvereni Şevket Bey'e, 'Halit Narin'lerle görüşüp meseleyi halledeceğiz,' dedi. Ricasını yaptı. Telefonu ben aldım. Şevket Bey bana, 'sabahleyin göreve devam, benden talimat bekleyin,' dedi. Şevket Bey ertesi sabah basın toplantısı yaptı. Bize talimatlarını verdi. Flamalarımızı aldık, basma fabrikasını greve çıkardık, Sezak'ta grevi başlattık. Pamuk Mensucat dokudu dokudu, basma fabrikası çalışmayınca fabrika şişti. Fabrikanın lokavttan başka yapacak bir çaresi kalmadı. İşçiyi greve çıkarmak için çok çalıştilar. Karşı çıktık. Ecnebi oldukları için lokavttan çok korkuyorlardı. Anarşi had safhadaydı. Fabrikayı yakarlar yıkarlar diye korkuyorlardı. Başka yapacak şeyleri olmayınca, herşeye rağmen lokavta geçmek zorunda kaldılar. Türkiye'nin en büyük lokavtı oldu. Halil Tunç TÜRK-İŞ'in genel başkanıydı. İzmir'de büyük bir işçi toplantısı oldu. Türkiye'nin dört bir tarafından diğer arkadaşlarımız geldiler. Basmane'den 50 bin kişilik bir işçi kfilesiyle yürüyüşe geçtik. Cumhuriyet meydanında lokavtı kınama mitingi yaptık.

"TÜRK-İŞ'in 1966-1989 dönemindeki tüm genel kurullarına katıldım. Teksif başkanlar kurulu üyesiydim. 1983 yılında sendikacılığı bıraktım."

FUAT ALAN ¹¹

Fuat Alan 8 Temmuz 1936 tarihinde İstanbul'da doğdu. Dedeleri Saraybosna'lıymış. 93 Harbinde Türkiye'ye göç edip, Karamürsel'e yerleşmişler. Dedesi önceleri Karamürsel'deki fabrikada dokumacı olarak çalışmış. Babası da dokuma ustasıymış. O da önceleri Feshane'de çalışmış. Daha sonra özel sektörde usta olarak çalışmaya başlamış. Annesinin kökeni de Saraybosna. Annesi hiç çalışmamış. Fuat Alan'ın iki kız ve bir erkek kardeşi olmuş. İki kız kardeşi kendi işyerlerinde terzi olarak çalışmışlar. Erkek kardeşi gazetecilik okulundan mezun olmuş. TEK'te memur olarak çalışmış. Halen emekli.

Fuat Alan ilkokulu İstanbul Fatih'te 14. İlkokul'da okudu. Ardından yine Fatih'teki Gelenbevi Ortaokulu'nu bitirdi. Pertevniyel Lisesi'ne devam etti ve 1956 yılında liseden mezun oldu.

"Lisede okuduğum yıllarda yaz aylarında İETT Genel Müdürlüğü'nde lamba kontrolü olarak çalıştım. İlk sigortalılığım 1952 yılındadır. Liseyi bitirdikten sonra İETT'de elektrik montörü olarak daimi kadroda çalışmaya başladım.

"1952 - 53 yıllarında 7 lira dolayında bir yevmiye alırdım. O tarihte İETT Genel Müdürlüğü işyerlerinde çalışan işçiler TÜMTİS'te örgütlüydü. TÜMTİS, Mehmet İnanlı'nın sendikasıydı. Hemen sendikaya üye oldum. Yaz tatillerinde de çalışmayı sürdürdüm.

"İETT işyerlerinde 1950'li yıllarda TÜMTİS tarafından toplulukla iş ihtilafı çıkarıldı. Bu yolla ücretlerde belli düzenlemeler getirildi. Belediyenin motorlu taşıt bölümünde özellikle işyeri disiplin kurulları düzeyinde çeşitli kurullar vardı. Sorunlar ortaya çıktığında, işe çıkmama, işi terk gibi çeşitli eylemler olurdu.

"İşyeri disiplin kurulları işyeri iç yönetmeliğine göre kuruluyordu. O yıllarda 3008 sayılı İş Yasası yürürlükteydi. İşyerinde yasa uygulanıyordu, yasanın gerekleri yerine getiriliyordu. İşçi mümessilleri seçimi yapılıyordu. 1957 yılında kadroya geçtim. 1957-1963 döneminde sendikada herhangi bir görev almadım.

"TÜMTİS'te taşıt işkolu ve elektrik işkolu birlikte örgütlenebiliyordu. İstanbul Belediyesi'nde bu işlerde çalışan işçiler TÜMTİS'te örgütlüydü. İstanbul Belediyesi'nde taşıt ve elektrik işyerleri dışındaki işçiler 1963 öncesinde büyük ölçüde örgütlü değildi. Bu yıllarda kentte yaşayan işçiler genellikle köyle ve araziyle bağlarını ekonomik olarak sürdürüyorlardı. Belediye taşıt ve elektrik işçilerinin ise köyle bağlantıları büyük ölçüde kesilmişti. Bu işlerde çalışanlar kadrolu işçilerdi.

"İstanbul Belediyesi'nde işyerlerinde yemek veriliyordu. Hatta bazı işyerlerinde sabah kahvaltısı olarak çorba çıkıyordu. İETT Genel Müdürlüğü daha evvelden Fransız şirketiydi. 1936-37 yıllarında millileştirildi. İşyerinde Fransızlar döneminden kalan yönetmelikler vardı. Örneğin, bu yönetmeliklerde kıdem zammı vardı; yemek vardı; disiplin kurulları vardı. Terfiler bir imtihan sistemine bağlanmıştı. Bütün bunlar yönetmelikle düzenlenmişti. O güne göre ileri hükümler içeriyordu.

"1958 yılında askere gittim. Askerliğimi yedeksubay olarak yaptım. Önce Mamak Piyade Okulu'nda eğitim gördüm. Daha sonra İstanbul'da görevlendirildim. Toplam 18 ay askerlik yaptım. Askerlik sonrasında hemen işyerine döndüm ve daimi kadroda çalışmaya başladım.

"Daha sonra üniversite imtihanlarına girdim. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi imtihanlarını kazandım. 1966 yılında da bu fakülteden mezun oldum. 1965 yılında genel sekreterliğe getirilinde, bazı arkadaşlar, "bu okumuş, bunu seçmeyelim," demişlerdi.

"1963 yılında 274 sayılı Yasa ve işkolları yönetmeliği çıktı. Bizim işyerimiz elektrik enerjisi işkoluydu. Bu işkolunda iki sendika kuruldu. Birincisi, Enerji İş Sendikası'ydı. Diğerinin adı ise Elektrik İşçileri Sendikası'ydı. Biz Enerji-İş Sendikası'ndaydık. Her iki sendika da 1964

¹¹ Belediye-İş Sendikası eski Genel Başkanı Fuat Alan'la 6 Eylül 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde görüştüm.

yılında kuruldu. Sendikalar, o zamanki sendikacıların anlayışlarına göre ayrılmıştı. Bir siyasi anlayış farkı söz konusu değildi.

“Yapılan seçimlerde işyeri sendika temsilcisi seçildim. 16 Mayıs 1965 tarihinde de her iki sendikayı birleştirdik ve o genel kurulda yeni oluşan teşkilatın genel sekreteri seçildim. Birleşik sendikanın adı da Enerji-İş Sendikası oldu. Bu sendika yalnızca İstanbul Belediyesi içinde örgütlüydü. Genel başkanımız Hilmi Gürbüz'dü. Bu genel kuruldan sonra profesyonel oldum. Başkan, genel sekreter ve mali sekreter profesyonel yapıldı.

“Enerji işkolunda çalışıyorduk. 1969 yılında Tes-İş Federasyonu'na katıldık. Tes-İş Federasyonu yönetim kurulu üyesi de oldum. 1974 yılında işkollarında yeniden bir düzenleme yapıldı. Belediyelerin taşıt işkolu genel hizmetler işkolu içine alındı. Elektrik işleri ise enerji işkolunda kaldı.

“1974 yılında Belediye-İş Federasyonu'nu (BİF) kurduk. Enerji-İş Sendikası ve TÜMTİS gibi sendikalar da yapılarını işkolları yönetmeliğine uygun hale getirdiler. Enerji-İş Sendikası olarak genel kurul kararıyla BİF üyesi olduk. O tarihten itibaren ülke çapında genel hizmetler işkolunda örgütlenmeye başladık.

“Bir süre sonra Enerji-İş Sendikası'nda genel başkan seçildim. BİF'in de genel sekreterliğine getirildim. Bu dönem yalnızca kendi sendikamdan ücret alıyordum. Kendi sendikasıdan bir ücret alana BİF'ten ücret ödenmezdi.

“12 Eylül İhtilali sonrasında Federasyon 1983 yılında milli tip sendikaya dönüştü. Bugünkü Belediye-İş Sendikası böylece oluştu. Ben de enerji işkolundan ayrıldım. Zaten belediyenin elektrik bölümünün büyük kısmı da Tes-İş'te kaldı. 1988 yılına kadar Belediye-İş Sendikası'nın genel sekreteri olarak görev yaptım. Bu yıllarda genel başkanımız Hüseyin Pala'ydı. Hüseyin Pala'nın 1988 yılında vefatından sonra genel başkanlığa getirildim.

“Belediye-İş Sendikası 1983 sonrasında uluslararası işkolu federasyonlarından ICEF'in üyesi oldu. Daha sonra da yine bir uluslararası işkolu federasyonu olan PSI'ye üye olduk. Bu kuruluşların yönetim kurulu üyeliklerinde bulundum. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu üyesiydim.

“Sendikal yaşamım süresince herhangi bir siyasal partiye üye yada bir partiden seçimlerde aday olmadım.

“Belediye-İş Sendikası'nın 1995 yılında yapılan genel kurulunda kendim aday olmadım. Delegelerin takdirleriyle onursal başkanlığa getirildim.”

Fuat Alan 1967 yılında evlendi. Eşi hiç çalışmadı. İki oğlu var. İkisi de özel sektörde pazarlamacı olarak çalışıyor.

İBRAHİM SANCAK¹²

Diyarbakır Tekel İşçileri Sendikası eski genel başkanı İbrahim Sancak 1930 yılında Diyarbakır'ın Lice Kazası'na bağlı, eski adı Antak ve daha sonraki adı Atak olan ve şimdiki adıyla Kabakaya Köyü'nde doğdu. Babası Diyarbakır'da zamanın zenginlerindendi.

“O yıllarda çok köy sahibi ağalar vardı. Bu ağaların katiplerine ‘nazır’ denirmiş. Babam da nazırlık yapmış. Daha sonra da kendisi arazi satın almış. İki hanımı varmış. Bir hanımı Diyarbakır'da, bir hanımı Antak Köyü'ndeymiş. Aynı anneden tek çocuktum. Üvey annemden iki kız, bir oğlan kardeşim vardı. Arazimizi kendimiz işlemezdik. İcara verirdik. Tarla da vardı, bağ bahçe de vardı. Halen de duruyor. Annem fakir bir ailenin kızıymış. Dayılarım vardı. Biri seferberlikte ölmüş. İki dayım köyde ikamet ediyordu. Son olaylar çıkınca onlar da Diyarbakır'a hicret ettiler. Üvey annem Batman'a bağlı, eski adıyla Bişeyri Köyü'ndendi.

“11-12 yaşlarına kadar köydeydim. Babam vefat edince Diyarbakır'a abimin yanına geldim. İki yıl kadar birlikte kaldık. Sonra abim de vefat etti. Tek başına kaldım. Ekmek mücadelesini tek başına ben verdim.

“Ben okula hiç gitmedim. İlkokulu sonra dışardan bitirdim. İlk olarak kahve çıkraklığıyla çalışma hayatına atıldım. Diyarbakır'da kahveci Vanlı Ömer'in kahvesinde işe başladım. 14-15 yaşlarındaydım. Abimin vefatından sonraydı. Ben o zaman günde 1 lira alırdım. Çalışkandım. Ekmek karneyle veriliyordu. Kıtlıktı. O yıllarda köylerimizde tarlalarımızı ekmişlerdi. Darı ekmişlerdi. Köyden bize ara sıra beş-on kilo darı gönderirlerdi. Onunla karnımızı doyururduk. 1950 yılına kadar kahvede çalıştım.

“1950 yılında askere gittim. Acemiliğim Van'daydı. Daha sonra onbaşı kursuna seçildim. Siirt'te çavuş kursuna gittim. Daha sonra yeniden Van'a gönderildim. Topçu çavuşu olarak Van'da askerliğimi bitirdim. 1952 yılında askerden terhis oldum. Bir iki ay sonra da İnhisarlar'a girdim.

“O zamanlar işe girişte pek torpile filan gerek olmazdı. Tekelciler benim kahveme geliyordu. Onlarla diyalogum çok iyiydi. Ben de biraz toydum. Beni seviyorlardı. İnhisarlar'da Ustabaşı Necati vardı. Ara sıra bizim kahveye gelirdi. Ona birkaz sefer, ‘beni de oraya al,’ demiştim. Onun vasıtasıyla İnhisarlar'a, şimdiki adıyla Tekel'e girdim. 1953 yılının dördüncü ayının 20'sinde işbaşı yaptım.

“İşyerinde yıkama, ambalaj, tahmil tahliye birimleri vardı. Ben yıkamadan girdim. Bütün birimlerde çalıştım. Düz işçi olarak işe girdim. Bir ara tahmil tahliye çavuşluğunu bana verdiler. O zamanlar sendika kursları açılıyordu. O kurslara katıldım. Amerikalıların AID kuruluşu ile İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun birlikte düzenlediği kurslardı.

“1950'li yıllarda Diyarbakır Tekel'de 160-180 kadrolu işçi çalışıyordu. Üç beş tane de mevsimlik işçi alınıyordu. Fabrika müdürlerinin yetkisindeydi mevsimlik işçi alınması. İhtiyaca binaen alınıyordu. Daha sonra kadro boşalınca bu mevsimlik işçiler kadroya geçiriliyordu. Çalışanların 50-60'ı bayandı.

“O zamanlar çalışma hayatı bir yerde bir işkenceydi. Hesabına gelmedi mi, ‘işe gelme,’ diyordu işveren. Hakaretler vardı. Çalışma düzeni yoktu. İşyerinde yemek yoktu. Kadının çalışması ilkel şartlardaydı. Sıcak suyun içinde şişeleri yıkarlardı.

“İlk işbaşı yaptığımda 36 kuruş saat ücreti alıyordum. Normal sekiz saat çalışılıyordu. Ama günde iki saat de fazla mesai yapıyorduk. İşe girişten 6 ay sonra saat ücretim 46 kuruş oldu. İşyerinde o zamanlar dahili talimatname uygulanıyordu ve bu zam ona göre verildi. Bir sene dolunca, dahili talimatnameye göre, saat ücretlerine 3 veya 4 kuruş zam yapılıyordu. Tekel'de eksperler vardı. Bir şef vardı. Bir gün bana, ‘İbrahim yanına gel,’ dedi. Yanına gittim. ‘Sana 4 kuruş verdim, kimseye söyleme,’ dedi.

¹² Diyarbakır Tekel İşçileri Sendikası eski başkanı İbrahim Sancak ile 23.9.1998 günü Diyarbakır'daki TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliğinde görüştüm.

“Bu yıllarda ve hatta 1960’a kadar insanlar Tekel’de çalışmaya pek hevesli değildi. 1960 yılından sonra göçle ve nüfus artışıyla birlikte işsizlik başladı. İnsanlar o zaman Tekel’e girmeye başladı. Ama 1950-60 arasında insanlarda Tekel’de çalışmak için pek heves yoktu.

“İşyerinde memurlarla aramız çok iyiydi. Memurların maaşları bizim ücretlerden daha yüksekti. Yalnızca müdürün lojmanı vardı. Memurlar arasında Diyarbakır’dan kimse yoktu.

“Diyarbakır’daki Tekel işyeri 1929-30 yıllarında imalathane olarak kurulmuş. Sonradan ilavelerle fabrika olmuş. Zaman zaman İstanbul’dan Paşabahçe’den usta gelirdi. İşyerimizde ağaçtan yapılan bazı fiçiler vardı. Bunların yapımı için de Ankara’dan usta getirilirdi.

“İşyerinde 1960 öncesinde hiç direniş duymadım. 1953 yılında işe girdim. Sendikayı duyuyorduk, ama ne olduğunu bilmiyordum. 1954 yılında ‘sen de gir sandukaya,’ dediler. Biz de sendikaya girdik. O zamanlar hep ustabaşılar sendikaya seçiliyordu. Ben imalatta çalışıyordum. Oradaki işçiler benim yönetime girmem için ısrar ettiler. Yedi oyla birinci yedekte kaldım. İhsan, Mehmet Akar gibi arkadaşlar vardı. Bir de Bekir Türkmen isimli bir Yugoslav muhaciri vardı. Yönetim kurulunun diğer üyeleri bunu sıkıştırdılar, ‘sen bizi ihbar edersen,’ diye ve onu istifa ettirdiler. Bir gün bana bir yazı geldi. ‘Yedek üyelikten daimi üyeliğe alındın,’ dediler. Yönetim kurulunun diğer üyeleri hep ustabaşılardı. Pek uyuşamıyorduk. Düşünceleri başkaydı. İşyerinden dışarı çıkılırken kuyruğa girerdik, bizi ararlardı. O zaman sendikacılıkta para toplanamıyordu, lüks yoktu. 1994 yılına kadar bilfiil sendikacılığı yürüttüm. Baştemsilcilik, şube başkanlığı yaptım.

“1954 yılında şube yönetimine girdim. Sendikayı Diyarbakır’da İsa Keskin, Mehmet Akar, Abbas Ökker, İbrahim Kırıl ve Mustafa Ayaz kurmuşlar. Bunlar hep ustabaşı. Bir kısmı Diyarbakırlı, bir kısmı Elazığlı. 1952 yılı sonunda kurmuşlar. Fabrika müdürü sendikaya karşıymış. Ancak müdahale etmemiş. Şundan biliyorum. O zaman ustabaşılardan biri aynı zamanda sendika başkanymış. Sendikanın merkezi dışarıdaydı. Tek bir dükkandı. Lokal yoktu. Sendika aidatı da beş-on kuruş civarındaydı.

“Bu dönemde Tekel işçisi, tek geliri aldığı ücret olan insanlardı. Şişeler piyasadan toplanırdı. Bunların yıkanması vardı. Şişeler sıcak ve ilaçlı suda yıkanır. Kadınlar fırçalarla bu şişeleri yıkardı. Etiketlerin sıcak suyla temizlenmesi gerekiyordu. Şişeler doldurulduktan sonra geniş masalara yerleştirilirdi. Bunlar daha sonra ambalajlanırdı. Kadınlar bu işleri daha pratik yapardı. Kadınların bir veya iki tanesinin işçi kocası vardı. Ya dullar, ya genç kızlar, 18-20 yaşlarındakiler çalışırdı. Genç kızlar genellikle evlenince işten ayrılırdı. Orada evlenen de olurdu.

“1948 yılında evlendim. Askere giderken bir çocuğum vardı. Tekel’e girerken, kahvecilikten bir miktar birikmiş param vardı. Tekel’den aldığım parayla geçimimi sağlıyordum. Tek odalı bir evde kalıyorduk. Köyden yakınlarım Diyarbakır’a geldiğinde benim evime gelirdi. Misafirimiz geldiği zaman aynı odada kalırdık. Yemeğimiz de içerde pişerdi. Bazen odun kömür için küçük bir oda daha olurdu. Halı yoktu, buzdolabı yoktu. Bugünkü gibi öyle israf da yoktu. O günün sınırlı ihtiyaçları içinde alınan ücretle idare ediliyordu.

“İşyerimizde iş kazası çok olurdu. Şişeler kırılır, patlardı. O zaman mantar makası vardı. Mantar makasında sabah 7’de işbaşı yapılırdı. 12’ye kadar bir işçi, dörtbuçuğa kadar bir işçi çalışırdı. Mantar makasına parmağını filan kaptıran olurdu.

“Bu yıllarda İşçi Sigortaları Kurumu’nu tasvip etmiyorduk. O zamanın şartlarında geleceği bilmiyorduk, geleceği düşünmüyorduk. ‘Sigortaya niçin paramızı verelim,’ diye bir hava vardı. Kimse bir gün sigortadan istifade edeceğini düşünmüyordu.

“Bu dönemde işçiler arasında babası esnaf veya işçi olan vardı. Aramızda memur çocuğu yoktu. Köyünde yeterince ekmek gelmeyecek kadar arazisi olan gelip çalışıyordu. Varlıklı insan Tekel’e girmiyordu.

“İşçi arasında partiye dayalı bir bölünme yoktu. Çekişmeli bir durum söz konusu değildi. Tekel’e 1994-95’e kadar siyaset girmede. Gelen birçok siyasiyi kovardık. ‘Eğer adam aldırılmaya geldiyse, yeni fabrika yapın, oraya adam aldırın,’ derdim.

“27 Mayıs’a işçi karşı çıkmadı. Diyarbakır halkı 27 Mayıs öncesi durumdan biraz endişeliydi. Ama işçi genelde Demokrat Partiliydi.

“1954 yılında yönetim kuruluna girdim. 1955 yılında mali sekreterimiz istifa etti. Bana mali sekreterlik verildi. O zamanlar mali sekreterlik diye birşey var, ama pala pul pek yoktu. Kısa bir dönem sonra istifa ettim. Başkanla bazen anlaşmazlıklarımız veya onun tasvip etmediğim davranışları oluyordu. Benden bazen para istiyordu. Ben, ‘yönetim kurulu kararı olsun, o zaman veririm,’ derdim. O zamanlarda genel kurul iki yılda bir yapılıyordu. Daha sonra genel sekreter seçildim. İlk defa 1955 yılında baştemsilci seçildim. Baştemsilcilik görevi daha sonraki yıllarda hep devam etti. Sendikada ise 1960’da genel sekreter, 1963 yılında da sendika başkanı seçildim.

“Diyarbakır Sendikası, Tütün Müskirat Federasyonu’nun kurucuları arasındaydı. O zamanki sendika başkanımız Mehmet Akar’dı. Diyarbakır Sendikası 1969’a kadar Federasyon üyeliğini sürdürdü.

“Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi sonrasında, İhsan ve Mehmet Akar aracılığıyla Demokrat Parti’den de yardım alarak toplulukla iş ihtilafı çıkarttık. Bu şekilde Diyarbakır Sendikası olarak il hakem kurulu kararıyla zam aldık.

“İşyerinde toplu iş sözleşmesinin imzalanması öncesinde herkes sendikaya üyeydi. Toplu iş sözleşmesi ile bazı haklar alındı. Tekel’in bazı işyerlerinde Tümgıda-İş’in örgütlendiği dönemde bizim işyerinde de bu sendikanın bir şubesi kuruldu. Bizden bir miktar üye aldılar. Bir de, bir ara eski sendikacılardan biri aracılığıyla 1970’lerde DİSK’in işyerimizde faaliyeti oldu.

“İşyerindeki işçi sayısı daha sonraki yıllarda 300’e kadar çıktı. Tekel Başmüdürlüğü’nde, Gümrükler Müdürlüğü’nde yetkiliydik. Ergani’de bir un fabrikasında örgütlenmiştik. Fırınlara girmeye çalıştık. Giremedik. Silvan’daki Tekel Yaprak Tütün İşletmesi bize bağlıydı. Sason ve Kozluk Tekel Yaprak Tütün İşletmelerinde çalışan işçiler de bize bağlıydı. Oralarda çalışan işçileri ilk üye yapmaya beni gönderdiler. Bitlis Tekel işyerindeki işçiler ise müstakil sendikaya bağlıydı.

“Bir dönem Diyarbakır İşçi Sendikaları Birliği vardı. Bu birlikte yönetim kurulu üyesiydim. Birlik için bir bina tutmuştuk. Bir müsamere verdik birlik adına. Birlik başkanı Mehmet Akar’dı. TÜRK-İŞ bölge temsilciliği kurulduktan sonra birlik iptal edildi. Diyarbakır İşçi Sendikaları Birliği ilk başlarda TÜRK-İŞ’in yönetimine karşı bir tavır içindeydi.

“1963-1969 döneminde sendika başkanıyım. Federasyon’a üyeydik. 1969 yılında Tekgıda-İş Sendikası kuruldu. Biz de Tekgıda-İş’in şubesine dönüştük. 1994 yılına kadar şube başkanı olarak devam ettim. 1994’e kadar Diyarbakır’da sendikamızın bir arabası yoktu.

“1978-1979 yıllarında profesyonel sendikacı oldum. İşyerinde aldığım maaş ile sendikacılıktan aldığım maaş arasında çok büyük bir fark yoktu. Bizde yalnızca başkan profesyonel oldu.

“Şube başkanı olarak görev yaptığım son yılımda tüketim kooperatifi kurdum. Halen çalışıyor. 4 defa konut kooperatifi kurdurdum. İhsan Keskin de daha önce yaptırmıştı. Benim dönemimde toplam 200 dolayında işçi ev sahibi oldu. Diyarbakır’da konut kooperatifçiliğinde öncülüğü yapan Tekel işçisidir.

“1960-1994 döneminde işyerlerimde resmen hiç grev olmadı. 1990-1991 yıllarında yemek boykotları yapıldı. Tüm işçi katıldı. Aynı dönemde vizite eylemleri yapıldı. Eylemlerimiz ağırbaşlıydı. Hiçbir olaya meydan verilmedi. Bütün şube başkanları, 3 Ocak 1991 eylemiyle ilgili olarak mahkemeye verildik. Beraat ettik. Bir yıl kadar sürdü mahkeme.

“1950’li yıllarda Demokrat Parti’ye üyeydim. 27 Mayıs’tan sonra Yeni Türkiye Partisi’ne üye oldum. Daha doğrusu, Yeni Türkiye Partisi’nin kurucularındanım. Yusuf Azizoğlu Doğu ve Güneydoğuya büyük hizmet verdi. Türkiye İşçi Partisi’nin Diyarbakır il örgütü kurucularından

oldum. Daha sonra hiçbir siyasi partiye girmedim. 1994 yılından beri Refah Partisi'nde Diyarbakır Büyükşehir ve Yenişehir Belediyesi meclis üyesiyim.

“7 çocuğum hayatta. 2 kız, 5 erkek evladım var. Erkek çocuklarımın hepsi işçi. İki Tekel'de, ikisi TEDAŞ'ta, biri de belediyede çalışıyor. Kızlarım ev hanımı.

“Sendika şube başkanırken, 1974 yılında Hazar gölünde bir kamp yeri aldım. Önce beş yıllığına kiraladık. Tekgıda-İş Sendikası Eğitim ve Dinlenme Tesisleri'ni kurduk. Tekgıda-İş Başkanı Zeki Gedik'in büyük eseridir bu yer. Parayı o çıkarttı. Arsası o zamanın parasıyla 98 bin liraya mal oldu bize.

“Bu bölgede işçi arasında hiçbir zaman köken kavgası olmadı.”

İLHAMİ AÇIKSÖZ¹³

Türk Harb-İş Sendikası'nın eski genel sekreteri İlhami Açiksöz 1922 yılında Kastamonu Küre'de doğdu. Babası orman muamelat memuruydu. Babası esasen Bulgaristan'ın Kırcalı bölgesindenmiş. Balkan Savaşı döneminde Bulgarlar kıyım yapmış. Türkiye'ye göçmüşler.

“O tarihlerde babam çocukmuş. Babamları Çerkeş'te, Kastamonu'nun bir nahiyesinde iskan etmişler. Babamlar 6 kardeşmiş. Hepsi okumuş. Hepsi avukat, öğretmen, yazar (gazeteci, milletvekili), malmüdürü olmuş. Babam İstiklal Harbi'nde savaşmış. Domdom kurşunuyla yaralanmış. 9 sene askerlik yapmış. 18-19 yaşında askere alınmış. 29 yaşına kadar askermiş. Falih Rıfki Atay'ın Zeytindağı kitabında anlatılan Kanal Harekatı'nda sağ kalanlardandı. Annem Kastamonu'nun Tosya Kazası'ndandı. Annem müzisyendi, güzel ut çalardı. Üç kardeşlermiş. Annemle babam ben daha beş yaşındayken ayrıldılar. Ablam ölmüş. Daha sonraki yıllarda onlarla hiç ilişkim olmadı. İki kardeşiz. Sanat enstitüsünü bitirdim.

“Babamın arazisi vardı. O zamanın parasıyla 400 lira verilmişti harp malulü olduğu için. Kendir ekmek için tarla almıştı. Bir de ev aldı. Kendiri ortakçıyla ekerdi.

“İlkokula Taşköprü, Daday, Küre, Cide'de gittim. Babam memur olduğu için devamlı tayin oluyordu. İlkokuldan sonra Kastamonu Sanat Enstitüsü'ne gittim. Torna tesviye bölümünden mezun oldu. Bu ara babam yeniden evlenmişti. Yani evde üvey annem vardı. Babama sürekli tazyik ederdi; ‘Ne yapacaksın ki bunları okutacaksın,’ diye. Bizi istemiyordu. Onların da çocukları olmuştu. Babam, ‘hiç değilse bir sanat öğrensinler,’ diye okula verdi. Üvey annem bizi çiraklığa verdirmeye çalışıyordu.

“1941-1942 ders yılında sanat enstitüsünden mezun oldum. Daha dördüncü sınıftayken Milli Savunma'dan bir heyet bizi ziyaret etti. Ordu için pilot ve makinist arıyorlardı. Pilotluğa hevesim vardı. Bir dilekçe verdim. Okulu bitirince tercihen alınacaktım. Bizi çağırdı müdür. Bir belge imzalattı noterden. Milli Savunma'ya taahhüt verdik. Daha sonra hepimizi Ankara'ya gönderdiler. Askeri muayeneyi üç kişi geçmişiz. 1,5 yıl Milli Savunma'nın yatılısı olarak okudum. Bize askeriyede üstçavuş rütbesi verilecekti. Yengem istemedi. Bunun üzerine askerliğe gitmedim.

“O ara Karabük'te demir çelik fabrikası açılmıştı. Polonyalılar, İngilizler, diğer yabancılar vardı. Bunun üzerine, ‘sanat okullarındaki öğrenciler buraya getirilecek, yaptıkları işler yabancıların elinden alınacak,’ dendi. 124 kişi Karabük'e gönderildik. 124 kişiden 20 kişiyi seçtiler. Aralarında ben de vardım. Bizi, 6 ay İngilizce kurs, 2 sene de İngiltere'de tahsil için ayırdılar.

“Adımız stajyerdi. Elimiz cebimizde dolaşyoruz. Bütün işçi bizi kısıkanıyor. Niye devlet bunlara önem veriyor, diye. Bir olay oldu. Bir arkadaşım hediye Sivas bıçağı göndermişti. Cebimdeydi. Biri görüp ihbar ediyor, ‘cebinde bıçak var,’ diye. İki bekçi beni çevirdi. ‘Yok,’ dedim, ama bekçi elini benim cebime attı. Bıçağı yakaladı. Ben de onu tuttum. Ancak arkadan bir bekçi kulağıma tokat attı. Ben boksördüm de. Bunun üzerine ben de giriştim onlara.

“Büyük olaylar oldu. Bütün işçi ayaklandı, bu sefer bizi korumaya. Fabrika idaresi, polis, ayaklandı. Beni karakola aldılar. Bu sefer işçi karakolu sardı. Bunun üzerine Safranbolu'dan getirilen askerler de karakolun etrafına dizildi. Beni işçinin önüne çıkarttılar, ‘bana eziyet edilmiyor’ diye bana nutuk attırdılar. Beni üçbuçuk ay karakolda sandalye üzerinde oturtular. Gündüz birkaç saat izin veriyorlardı. Sabahtan akşama kadar karakolda gözetim altındaydım. Bu arada yengem de boş durmamış, beni kurtarmaya çalışmış. Aleyhimdekiler, ‘bekçilere bıçak çekti’ diye ihbarda bulunmuşlar. Savcı da beni bununla suçladı. Halbuki herkes benim bıçak çekmediğimi söylüyordu. Mahkemeye verildim. Daha sonra müdürlerin imzasıyla bir yazı geldi. “Biz size itina gösterdik; siz kurallara riayet etmediniz; müessesemizin, hakkınızda dava açıp yaptığınız zararlar nedeniyle tazminat alma hakkı varken, bundan vazgeçtik; ama sizi işten çıkarıyoruz,’ diyorlardı.

¹³ Türk Harb-İş'in eski genel sekreteri İlhami Açiksöz ile 12 Mart 1999 günü TÜRK-İŞ İzmir Bölge Temsilciliğinde görüşüm.

“Beni serbest bıraktılar. Ama artık işsizdim. Yengemden yol parası istedim. O parayla bir bilet aldım, Kayseri’ye kadar. Kayseri’de askeri fabrika var. Gözüm oradaydı. Bir de Kırıkkale’de silah fabrikaları vardı. ‘Kırıkkale’de inirim, beğenmezsem, Kayseri’ye devam ederim,’ dedim. Kırıkkale’de indim. Köy gibi bir yer. Bindim tekrar, Kayseri’ye devam ettim.

“Kayseri’de fabrikayı buldum. Dilekçeyi verdim. Bir de Sümerbank’ı gördüm. Oraya da başvurduğum. Önce Sümerbank’a gittim. İmtihanda cevaplarımı çok beğendiler. Halbuki bana sorduklarını hayatımda daha önce hiç görmemiştim. Ancak müdür muavinimiz anlatırdı. Ben de aklımda kalanları anlattım. Beğendiler. Kayseri Tayyare Fabrikası’ndan da imtihana davet edildim. Kitapsız dolaşmazdım. Okumaya çok meraklıydım. Beni teknik müdür aldı. Odada bir masa vardı. Kağıt kalem koydular. Freze formüllerini sordular. Bunu okulun birincisi de ezberden bilemez. Sayfalar dolusu formüldür. Soruları yazdım. Kitapları cebimden çıkardım. ‘Formüllere bakacağım,’ dedim. ‘Ne demek bu,’ dediler. ‘Bunu bilmeyen, kitabın neresinden ne yapacağını bilemez,’ dedim. ‘Ezberle bilmiyorum, desene,’ dedi. Sonra da, ‘tamam,’ dedi ve beni atelyeye gönderdi. Yardımcı da oldular. Arkamdan, ‘bu çocuğu kaçırmayın,’ demişler.

“O sırada Fransız bombaların kör tapaları yapılıyor. Bunu bir kişi 47 saniyede yapıyormuş. Bana ustabaşı verdi. ‘Becerebilir misin,’ dedi. ‘Deneyeyim,’ dedim. Birbuçuk iki dakikada bitirdim. Daha sonra 30 saniyeye indim. ‘Bunu bana bırakırsanız yarısına da inirim,’ dedim. Kendi kafamda iki üç kalem düzelterek, üç kalemi aynı anda kullanacak şekilde yaptım. Tek bir tapayı 11 saniyeye düşürdüm. Herkes geldi geldi bize bakıyordu. Diğer kısımlardan beni istiyorlardı. Atelye vermiyordu beni. ‘Niçin istikbalime mani oluyorsun?’ diye mühendise çıktım. Bunun üzerine tayinim hazırlama bürosuna kontrol olarak çıktı. Bir iki ay içinde şef yardımcısı oldum.

“Ben sınıfın en sonuncusuydum. Sınıfımızın birincisi buna çok bozuldu, ‘sınıfın en tembelinin mahiyetinde çalışmam,’ diyerek istifa etti gitti. Çalışmaya devam ettim. Tayyare Fabrikası hazırlama bürosunda 7 şef vardı. Şeflerden biri oldum. 48 kişinin çalıştığı yerde 6-7 kişiyle daha yüksek verim sağlayacağımı söyledim. Herşeyi bıraktılar bana. Raporumu hazırladım. ‘Adamlarını seç,’ dediler. Seçtim. Kabiliyetli insanlar seçtim.

“O arada 1950 yılında hükümet değişti. Ben de Demokrat Parti’ye çalıştım ama asıl Halk Partiliydim. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti’nin kazanmasını istiyordum. Bunun üzerine benimle uğraşmaya başladılar. Hava Kuvvetleri Komutanlığı Amerikan finansmanıya hava teknik okulları açacaktı. Bir heyet bütün fabrikaları dolaşıyordu. Atayacakları kişilerde tercihen lisan da istiyorlardı. Benim kısmımda ressam, marangoz, makineci vardı. Benim kısmımdan 130 dolayında talip çıktı. Herkesi görüşmeye çağırıyorlardı. Amerikalılardan ve Türklerden karma bir heyet vardı. Talepleri inceliyorlardı. Herkes içinde yarım saat kalırken, benimkisi bir dakika sürdü. ‘Niçin öğretmenlik yapmak istiyorsun,’ diye sordular. Anlattım. Amerikalılar, ‘eski öğretmenlerle yeni konular öğretilmez,’ demiş.

“Bu arada Ankara’da eski müdür muavinime rastladım. Müsteşar olmuş. ‘Seni stajyer öğretmen olarak Kastamonu’ya alayım,’ dedi. İki sene stajyerlikten sonra asıl öğretmenliğe geçiriyorlardı. Bu olay, Kayseri’deki sıkıntılardan altı ay kadar önce olmuştu. Kayseri’de çok tazyikle karşılaşınca Milli Eğitim’e dilekçe verdim. Kayseri Sanat Enstitüsü’nde imtihana davet edildim. Bu sırada da daha önce sözünü ettiğim Hava Kuvvetleri heyeti geldi. Milli Eğitim’de bir tanıdığım vardı. Oradaki imtihanı birkaç gün oyalattım. Kara Kuvvetleri’nden gelen heyet, ‘niçin öğretmenlik yapmak istiyorsun,’ diye sorunca, ben de, ‘öğrenmeye ve öğretmeye büyük hevesim var,’ dedim. Aradan birkaç saat geçti. Fabrika’nın teknik müdürü beni çağırttı, ‘senin gibi bir elemanı kaybetmek istemem, ama buraya yeni bir okul kuruluyor, seninle iftihar ederim, orayı yüceltilsin,’ dedi. Aradan on onbeş gün geçti. Beni İzmir’e gönderdiler.

“İzmir’de işbaşı yaptım. İşyerinde çalışırken bir yarbay benim kadar maaş almıyordu. İşe başladığımda bana çeşitli ücret sistemlerini önerdiler. Hep kafamda, işçilere bir gün toplu pazarlık hakkı verileceğini düşünürdüm. O nedenle saat ücreti verilmesini talep ettim. Böyle bir kadro yoktu. Bu nedenle iki sene sanki Kayseri’nin adamıymışım gibi maaşım Kayseri’den geldi. Kadro daha sonra çıktı. Talebeyle ders verebilmek için gece gündüz demeden sürekli okurdum. İşlerin nasıl yapılacağını sürekli incelerdim. Çok iyi öğrettiğim söylenirdi. İyi de talebe yetiştirdim. Büyük itibarım vardı. Ek ders görevi verilirdi. Resimhaneyi ben kurdum. Bugün hale o müfredat uygulanıyor.

“Ancak okulda o pozisyondayken gözüm hep dışarıdaydı. Askeri işyerlerini merak ederdim. O zaman Karayolları Fabrikası gibi bir işyerinden söz ettiler. Oradan birileriyle tanıştım. Adı Lütfü idi. Konak'ta görüştük. Sendika kurmak üzere bilgi aldım. Bizim işyerini anlattım. ‘Sendika kuralım,’ dedim. ‘Askeri işyerlerinde yasakmış,’ dedi. ‘Evde kurarız, evden devam ederiz,’ dedim. Benimle mutabık kaldı. Gitmiş, arkadaşlarıyla konuşmuş. ‘Sendikayı kurarız ama bunlar bizim elimizden alırlar; en iyisi onlara haber vermeyin, biz kuralım,’ demişler. Aradan on-onbeş gün geçti, gazetede bir haber gördüm. Sendikanın kurulduğunu böylece öğrendim. Aradım. ‘Aceleye geldi,’ dediler. Altı ay içinde kongre olması gerekiyordu. Kongreyi saklıyorlardı. Ama bu defa da İzmir gazetesinde kongre ilanını yakaladım. O zaman Cemal Gürsel İzmir'deydi. Ben de kongreye gittim. Ağır Bakım'ın işçisi de toplandı geldi. Divana bir yazı verdim. ‘Arkadaşın biri söz istiyormuş, ama üye değilmiş,’ dediler. Talebim kabul edildi. Söz aldım. Olayı başından itibaren anlattım. ‘Üye olmamın oylarınıza sunulmasını istiyorum,’ dedim. Oylama yapıldı. Üyeliğe kabul edildim. ‘Yönetime talibim,’ dedim. Yönetime de girdim.

“Kayseri’de işbaşı yaptığımda birinci sınıf torna ustası olarak işe girdim. Birinci sınıfın ne olduğunu bilmediğimden, ‘beni birinci sınıfa aldılar,’ diye eve telgraf çekmiştim. Kayseri’de bir ücret karşılaştırması yapamıyorum. İzmir’de bir eğitim amirimiz vardı. Binbaşı yada yarbaydı. Bir gün, ‘biz sana ne zaman yetişeceğiz, İlhami,’ demişti.

“Milli Savunma’da en genç yaşta uzman usta olan kişiydim. Milli Eğitim, Milli Savunma ve Maliye bakanlarının onayıyla olurdu bu iş.

“Kayseri’deyken maaşımın yarısını lokantaya veririm, yarısını da kitaba ve gazeteye verirdim. Evimde kitap doluydu. O zaman üç dört gazete çıkardı. Hepsini alırdım. Mütemediyen öğrenmeye ve yazmaya meraklıydım. Okulda en tembel bendim, ama Türkçede birinci hep bendim. Babam da, amcalarım da çok güzel konuşur ve yazardı. Gazetelere ve mecmualara yazı yazıyordum. Her konuda yazardım. Mecmualara yazı gönderdiğimde, işyerimin askeri olduğunu söyler, adresimin gizli tutulmasını isterdim. Bir defasında buna uymamışlar. ‘İşçiler uyanın’ başlıklı bir yazıydı. ‘İşçiler uyanın, tezgahlar arasında fısıldanmakla hiç kimse senin derdine çare olmaz, yazın, çizin, bağırın, ancak sesini duyurursan dertlerinin çaresi de bulunur,’ gibi bir yazıydı. Yazının yayımlanmasının ertesi günü bir kişi geldi, ‘içerisi kaynıyor, teknik müdürler senin hakkında konuşuyorlar,’ dedi. Endüstri diye bir dergiydi. Hava Kuvvetleri kumandanı geldi. Bütün işçiyi topladılar fabrikada. Muhafız bölüğü de onun çevresine yerleştirildi. Oradaki komutanlardan biri, ‘İlhami Açıksöz, gel ortaya,’ dedi. Beni ensemden tuttu. Biraz havalandırdı. ‘Bunu görüyor musunuz, bunu, başından büyük bok yemiş, başı da beladan kurtulmayacak,’ dedi. İfademi aldılar. Günlerce ifade verdim. Her gün üç beş yer dolaşıyorum. ‘Siz ne konuşursunuz tezgahların arasında?’ diye soruyorlardı. Yazdığım her bir satır için ifade verdim. ‘Duyularım neyse bu yazıda onları ifade etmeye çalıştım; hiç kimseden de direktif almadım,’ dedim. Mahkemeye verdiler. Kayseri örfi idare mahkemesi yetkisizlik kararı verdi. Askeri işyerinde işçiyi isyana teşvikten yargılanıyordum. ‘Ankara’ya sevkedecekler,’ deniliyordu. Mahkeme yapıldı. Bir taraftan da işin başında çalışıyordum. Mahkemenin kararı gelmiş. Beraat ettim. ‘Burası askeri işyerleri, böyle şeyler yapma,’ dediler. ‘Yapılan tahkikat neticesinde, hiçbir yerden etki almadığı, kendisinin gayet düzgün, memleketini sever, işine bağlı, amirleri tarafından sevilir bir kişi olduğu, ancak kendi hislerini samimi bir şekilde ifadeden başka birşeye rastlanmadığı cihetle beraatına, ancak suçun tekerrürü halinde bu olay bir askeri işyerinde cereyan ettiği için, iki misli, 7 yıla mahkum edilmesine,’ diye bir karar. Ondan sonra daha dikkatli davrandım. Yazıp çizemedim bir süre.

“İzmir’e gitmeden önce Kayseri’de üç beş arkadaş arasında yardımlaşma sandığı kurdum. Tüzüğünü yaptım. Kuralları koydum. Borç isteyeneye borç veriliyordu. İzmir’e gidince orada da aynı şekilde bir sandık kurdum. İzmir’de bir gün okul komutanı beni çağırdı. Bir sandık kurulmasının gereğinden söz etti. Ben de, gayriresmi bir sandık oluşturduğumuzu anlattım.

“İzmir’de anlattığım biçimde sendikaya üye oldum. TÜRK-İŞ’in yanında bir odada küçük bir masamız vardı. Sendika orasıydı. O tarihlerde İzmir’de bir federasyon ile bir birlik vardı. Bunları birleştirmek için büyük çaba harcadık. Ama başaramadık.

“Sendikada yönetime girdikten sonra bana görev vermek istediler. Öğretmenlik yaptığımı, gece yarısına kadar çalıştığımı anlattım, “bu iş bana ağır gelir,” dedim. Ancak ısrar ettiler. Sonunda muhasebeciliği verdiler. O zaman sendikanın kasasında hiç para yoktu. Kim ne verirse, gelir kaydediliyordu. En fazla sekiz on lira oluyordu kasamızda.

“Askeri işyerlerinde dahili talimatname vardı. Orada işçilerin bir kulübe bile giremeyeceği yazılıdır. 1950 yılında iktidar değiştikten bir hafta on gün sonra, teknik müdür beni çağırdı. Kayseri fabrikasında anonsları ben yapardım. Kime ceza verildi, kim taltif edildi, ben okurdum. Benim sporcu olduğumu biliyordu. ‘Gözün aydın, artık istediğin kulübe üye olabileceksin, bunu tamim et,’ dedi. Ben de bir yazı kaleme aldım. ‘Fabrikada çalışan arkadaşlar bundan sonra isterse kulübe, isterse bir partiye üye olabilir,’ dedim. Bunu okudum. Ondan sonra yeniden hakkımda tahkikat açıldı. ‘Sana kim bu talimatı verdi,’ diye sorguladılar. Daha sonra bu yazıyı yeniden yazdım. Sadece ilgili maddenin kaldırıldığını bildirdim. İktidar değişikliğinin hemen ardından bu madde kaldırılınca, sendikalaşmanın yolu açıldı.

“İzmir’deki hava teknik okullarında önce 5 kişiydik. Bu sayımız daha sonra 40 kişi filan oldu. Ağır bakımda 160-200 civarında işçi çalışıyordu. 40-50 kişi de askeri fırınlardaydı. Sendika kurulduğunda işçi sayısı 300 bile yoktu. Bu işçiler arasında her ailede mutlaka erkeğinden başka işçinin karısı veya kızkardeşi de çalışıyordu. Erkekler ek gelir için genelde pazarlarda zeytin veya sebze satarlardı. Kendi arazilerinde yetiştirdiklerini değil. Zeytin satın alırlar, pazarcılık yaparlardı. Zeytinliği olan, toprağı olan, hiç işitmedim. Bir Necati’nin Manisa’daki kayınbiraderinin arazileri vardı.

“Atatürk, ‘istikbal göklerdedir,’ demişti. Askeri sanayiinin de en gelişmiş havadadır. Kayseri’yi Almanlar kurmuş. Hangarlarını filan. Bizim o zaman Fransa’yla, Almanya’yla, İspanya’yla, Polonya’yla uçak malzemeleri üretmek, satın almak gibi ilişkilerimiz var. Kayseri’de eğitim uçakları yapılıyordu. Motor döküm olarak gelecek İngiltere’den, Türkiye’de işlenecekti. Ankara’ya büyük bir motor fabrikası kuruldu. Bütün teçhizatı getirildi. Birçok yerden nitelikli personel getirildi. 1950 yılında bunların hepsi çöpe atıldı. Kayseri’de o zamana kadar çift kanatlı, tek kanatlı uçaklar yapılırdı. Bunlar o zamanın muharebe uçağıydı.

“Kayseri’de ‘tayyare fabrikasında çalışıyorum,’ dedin mi, istediğin kızı alırdın. Bir vali kıymetindeydi. Esnaf istediğin krediyi verirdi. Her yerde itibarın olurdu. Ağır Bakım ise böyle değildi.

“İzmir’de aynı zamanda baş mümessildim. Yemek ücretini iki kuruş veya beş kuruş artırabilmek için toplulukla iş ihtilafı çıkardım. İl hakem kurulundan karar çıktı. Bizim aldığımız zam bütün işyerlerine uygulandı.

“1960 yılında ihtilal oldu. Ben güzel bakır işlemesi de yapalım. Gelen heyetlere verilecek bakırları işlemesini öğrenmişim. Yerli motifler çizer, bakır işlerdim. İhtilali sembolize eden, İstiklal Marşı, Harbiye Marşının da yer aldığı bir bakır tabak işledim. Atladık, İstanbul’a gittim. Sıddık Sami Onar’ı ziyaret etmek istedik. Randevu talep ettik. Randevu verdiler. Sıddık Sami Onar bizi büyük bir salonda kabul etti. Necati Devrim ve diğer bazı arkadaşlar var. Kendisinden hazırlanan anayasaya grev hakkının konması için talepte bulunduk. Sıddık Sami Onar’ın cevabı, ‘işçi kesiminden anayasaya grev hakkının konulması hakkındaki bir öneriyi hayretle karşılıyorum, ama iftihar da ettim; benim arzum da bu,’ dedi.

“Sendikada çok kısa bir süre muhasiplik yaptım. Bu arada Harb-İş Federasyonu kuruldu. Federasyon’un genel kurulu yapılacak. Ankara’ya gittik. Ben TÜRK-İŞ’i Nuri Beşer nedeniyle tasvip etmiyordum. Şiddetle karşıydım. Kongrede arkadaşlarla konuşuyorduk. ‘Kabul edilmiştir,’ diye birşey duydum. Meğer Federasyon’un TÜRK-İŞ üyeliği oylanmış. Söz aldım. ‘Biz askeri işyeriyiz, aklınızı başınıza toplayın, burası Demokrat Parti’nin ocağı, karar hakkında yeniden müzakere talebinde bulunuyorum,’ dedim. Tekrar müzakere açıldı. Tekrar söz aldım. Üyeliğe karşı çıktım. Yeniden oylamaya geçildi. Federasyon’un TÜRK-İŞ’e üyeliği bu defa reddedildi. TÜRK-İŞ Mali Sekreteri Ömer Ergün de toplantıdaydı. Çok bozuldu. Bu olaydan sonra, Ağır Bakım’daki işçiler kendi aralarında toplanmışlar. Benim Federasyon genel kurulunda yaptığım konuşma çok beğenilmiş. Onu konuşmuşlar. Ardından bizim sendikanın

genel kurulunu olağanüstü olarak topladılar ve beni genel başkanlığa getirdiler. Ben o zaman Halk Partiliydim.

“1954 yılında genel seçimler vardı. Dünya gazetesinde bir yazar vardı. Halk Partisi’ni övüyordu. İsmet İnönü’ye yapılanları eleştiriyordu. Bir gün Karşıyaka’ya gittim. CHP ilçe binasını aradım. CHP’ye girdim. Yöneticileri sordum. ‘Bu olaydan sonra Demokrat Parti’den soğudum, partiye kaydolmaya geldim,’ dedim. Katibe söylediler. Beni üye yaptılar. Aşağı indim. ‘Üye olup da, ne yapacağım; ben buraya size yalnızca üye olmaya gelmedim; görev istiyorum,’ dedim. Askeri işyerinde çalıştığımı da söyledim. CHP’den ayrıldıktan sonra vapura bindim. Vapurdan çıktığımda birisi önümü kesti. Kendisini tanıttı. O arada benim muhalifim peşime iki polis takmıştı. Abisi Milli Emniyet’teymiş. Beni sürekli rahatsız ediyorlardı. Vapurdan çıkıp postaneye doğru birlikte yürüdük. Partide beni beğenmişler. ‘Gençlik grubu kuracağız, seni başa getireceğiz,’ dediler. Bir süre sonra kuruluş yapıldı, çalışmaya başladık. Ancak bir süre sonra bu iş de beni tatmin etmemeye başladı. ‘Aksoy ve Donanma ocağının genel kurulu var, gir, uğraş,’ dediler. Kongreye gittik. Listeyi aldım elime, baktım. Zahireci, tüccar, avukat gibi adaylar vardı. ‘Bunlar arasında bana görev vermezler,’ dedim. Kendi kendime not aldım. Biraz sonra söz istedim. Bir nutuk attım. Çok şiddetliydi. ‘Başkanlığı istiyorum,’ dedim. Bir alkış koştular. Ocak başkanlığına ittifakla ben seçildim. Öbürlerinin aldığı oyun toplamı benim oyumun çok gerisindeydi.

“İlk işim, bir kütüphane kurmak oldu. Karşıyaka’nın bir haritasını buldum. Bütün evleri işaretlettim. Apartmanları tespit ettim. Güzel de bir kitaplık kurdum. Bu arada ocağa gelir sağlamak için bir balo vermeye karar verdim. Turan Feyzioğlu’na telefon ettim. Sonunda kendisine ulaştım. ‘İnönü’yü baloya istiyorum,’ dedim. Çok ateşli konuşmuşum. Getirmeye söz verdi. Ertesi gün İzmir CHP il başkanı bunu duymuş. Kıyameti koparmış. ‘Bizim haberimiz olmadan bir ocak başkanı nasıl arar İnönü’yü,’ diye. Sonra haberim oldu. Neyse, İnönü baloya geldi. Kendimi tanıttım. Belli bir saatte dansöz gelecek. Dansöz oynarken, İnönü’nün dizine doğru yatınca, ben fırladım, engel olmaya çalıştım. O ise, ‘dokunmayın, o mesleğini yapıyor,’ dedi. Fotoğrafçılar resmini çektiler. Bazı gazetelerde de yayınlandı. Böylece ocağa bir gelir sağlandı.

“Komutanlarım beni çok severlerdi. Cemal Gürsel de beni çok severdi. İhtilalden on onbeş gün önce bana haber gönderdi. Kara Kuvvetleri komutanıydı. Beni iskelede bekletti. Beni aldı. Koluma girdi. Bütün işyerlerini ziyaret ettik birlikte. O arada da orduvinde Cemal Paşa’nın himayesinde bir balo veriyorum. Cemal Paşa bir türlü gelemedi. Beklediğimizi söyledim telefonla. Telefonda, ‘ayağım yürümüyor,’ dedi. Bu arada Adnan Menderes İzmir’e geliyordu. Bir terziyle anlaştım. Bu tür toplantılarda giymek üzere yönetim kurulundaki arkadaşlara, siyah takım elbise, gömlek filan yaptırıtım. Ama herkes aldıklarını kendi parasıyla taksitle ödeyecekti. Bu arada, bir tabak işlesem, Adnan Menderes’e verebilir, birşeyler koparabilir miyiz, diye konuştuk. Kabul gördü. Bir bakır tabak işledim. Bunu Adnan Menderes’e vereceğim. Adnan Menderes İzmir’e geldi. Fırsatını kolladım. ‘Başbakanım, sendika adına size bir hediyemiz var,’ dedim. Aldı, baktı, inanmadı. ‘İşçiler neler yapıyor, ne güzel, Türk işçisinin emeği bu,’ dedi. Bu arada makbuz gibi birşey yazdılar. Ziraat Bankası’ndan para ödenecekmiş. On bin liraydı. Kısa bir süre sonra da ihtilal oldu. İhtilalden sonra bu paranın 2500 lirasını hazineye bağışladık. O zaman böyle kampanyalar vardı.

“İzmir’de düzenlediğimiz balodan dolayı belediyenin de bin lira kadar bir borcu vardı. Meğer bu arada belediye başkanlığına bir subay getirilmiş. Onu almaya gittiğimizde bizi kovmaktan beter etti. Parayı alamadık.

“O yıllarda Federasyon’da İstanbul’dan Cemalettin Kanat başkandı. Eskişehir’den de Eriş Baba diye bir arkadaş vardı. Eriş Baba ikinci başkandı. O yıllarda Federasyon’a katılmak için ya kongre yapacaksın, ya da yüzde 100 imza toplayacaksın. Kongreye gittik. Federasyon’a üye olduk. Ancak ben Eriş Baba’yı tutmadım. Federasyon kongresinde şiddetli bir nutuk attım. ‘İkinci başkanlığa talibim,’ dedim. İkinci başkanlığa getirildim. Ancak İzmir’de kaldım. Daha sonra da, tam bir ittifakla, 1964 yılının ilk ayında Federasyon genel sekreterliği görevine getirildim.

“Genel sekreterliğe gelmemden önce toplu sözleşme heyeti oluşturuldu. Yönetim 18 kişiydi. Üç kişilik toplu sözleşme heyeti seçilecekti. 17 oy aldım. Federasyon başkanı ve genel

sekreteri çoğunluk oyu alamamıştı. Halil Tunç heyet başkanı oldu. 'İlhami Açıksöz sözcü olacak,' diye karar verildi. Herkesin gözü de bendeydi.

"1964 yılındaki genel kurulda genel sekreterliğe seçildim. Federasyon genel sekreterlik maaşı brüt 1250 liraydı. Halbuki işyerinde benim eline 1450 lira net para geçiyordu. Kongrede genel sekreterlik maaşını brüt 2000 liraya çıkardılar. Bir kişi itiraz etti. Brüt maaş yeniden 1250 liraya indirildi. Ben de kalkıp, 'kendinize bir genel sekreter seçin, ben bugün 1450 lira net para alıyorum, buraya brüt 1250 liraya mı geleceğim,' dedim. Bunun üzerine bir arkadaşım, 'sen bugüne kadar paraya mı tamah ettin, bu şereftir,' dedi. Bu maaşla beni görevlendirdiler. Çalmadım, çırpmadım, kimseye de çaldırmadım. 1964 yılından 1974 yılına kadar genel sekreterlik yaptım. Kimseden de oy istemedim.

"TÜRK-İŞ'in 1970 yılındaki kongresinde TÜRK-İŞ'in 24. ilkesini ben önerdim ve kabul edildi.

"1974 yılında seçim kaybettim. Remzi Durukan 1972 yılında emekli oldu. Bana da taziyik etti. Bir yıl geldi gitti odama. Beni mecbur etti 1973 yılında. Emekliliğimi istedim. Hemen emekli oldum. Sonra da bu konuda dedikodu yapıldı.

"Harb-İş genel sekreterliğinden ayrıldıktan sonra iş aramaya başladım. Şerafettin Akova ile çok iyi bir diyalogumuz vardı. Bir gün DYF-İŞ'ten Ahmet Çatakçınler beni aradı. 'Üç sendika birleştik, ortak bir büro kuruyoruz, burada çalış,' dedi. Sonra da, 'Türkiye'nin ulaşım sorunlarıyla ilgili bir çalışma yapmak istiyoruz, bize bir rapor hazırla,' dedi. Ben de, 'becerebilir miyim,' dedim. Ulaştırma Bakanlığı'na, Devlet Planlama Teşkilatı'na gittim. Kucaklar dolusu kitaplar, raporlar buldum. Sekiz on gün gece gündüz okudum. Kendime göre notlar aldım. 73-74 sayfalık bir rapor hazırladım. Teksir ettim. Rapor daha sonra Devlet Demiryolları'nın önerisi diye radyoda okunmuş. Petrolün nakli konusunu, demiryollarına nasıl ehemmiyet verilmesi gerektiğini, bugün varolan birçok sorunu ele aldım. Ancak daha sonra iş bitti. Oturmak işime gelmedi. Ahmet Bey'e gittim. 'Oturarak maaş alamam,' dedim. Ayrıldım.

"Yeniden iş aramaya başladım. Ziya Hepbir'e yazı yazdım. 'Ben tornacıyım, bana bir iş bul,' dedim. 'Emekli maaşım var, ek bir kazanç istiyorum,' dedim. TÜRK-İŞ'i aramış. Bana, 'hemen TÜRK-İŞ'te işbaşı yap,' diye haber geldi. 'Ne istiyorsun,' dediler. Anlattım. İstanbul'da bölge temsilci yardımcısı olarak 2500 lira maaşla göreve başladım. İlk işim, arşiv kurmak oldu. Bir sisteme bağladım yazışmaları. Asgari ücretin nasıl olması gerektiği, asgari ücretin vergiyle ve nüfus planlamasıyla ilişkisi konusunda bir makale yazdım. Basına verdik. Milliyet Gazetesi açıklamayı manşetten verdi. Çalışmalar ilerledi. Bir gün Ziya Hepbir, 'büro işkolunda sendika işine girelim,' dedi. Tez Büro-İş'ten de baskı gelmeye başladı. 'Sana bir şube açacağız,' dediler. Mecbur kaldık. Sıfırdan bir şubeyi kurduk. Üç beş ay içinde 1400 üyeye çıkardım. Bir taraftan da TÜRK-İŞ'te çalışıyordum. Bu ara Ziya Hepbir TÜRK-İŞ'e bir rapor yazmış. 'Burada bir şube kurdu, bize bir faydası yoktur, işine son verilmesi,' diye. Bir ay sonra bir rapor daha göndermiş. Yine cevap alamamış. Bunlardan benim haberim yok. Bir gün Halil Bey beni çağırdı. Halil Bey genel başkanı. Ziya Hepbir'in yerine beni İstanbul bölge temsilcisi olarak tayin etmişler. Bana tebliğ ettiler. Ben güç durumda kaldım, 'şimdi onunla birlikte çalışıyorum, ona nasıl ihanet ederim, onun ayağını kaydırdı demezler mi,' dedim. Biraz süre istedim. İstanbul'a döndüm. Bu arada benim hakkımda yazdığı raporları da öğrendim. Halil Bey sürekli aradı. Görüşmedim. Bölge temsilciliği önerisini kesinlikle reddettim.

"Yedi yıl süreyle Tez Büro-İş'in İstanbul 2 no.lu şube başkanlığını yürüttüm. Bir-birbuçuk yıl çalıştıktan sonra, Tez Büro-İş için ayrı yer tutuldu. TÜRK-İŞ'ten ayrıldım. 1980 yılı mayıs ayında seçimi kaybettim ve şube başkanlığından ayrıldım. Boğaziçi Üniversitesi benim şubeme bağlıydı.

"Arabam vardı. Pazarlamacılıkta şoförlük yaptım. Baharat satanlar vardı. Arabaya iki satıcı biniyordu. Ben onları arabayla götürüyordum. Daha sonra bir ansiklopedi pazarlayan pazarlamacıya gittim. Gazete ilanıyla gittim. Bir sene filan orada çalıştım. Doğru dürüst kitap satılmadı. Daha sonra İstanbul'da Harb-İş'e gelip giderken, bir avukatın dikkatini çekmişim. Birkaç yıl da bu avukatın yanında çalıştım. Etrafı silip süpürdüm. Çaylarını hazırladım. Tuvaleti temizledim. Bardakları yıkadım. Harb-İş Genel Sekreter Yılmaz Bey beni görmüş. Daha sonra bir gün Çetin Soyak ve Kenan Durukan beni çağırdı. Harb-İş'in Yalova tesislerine müdür olarak atandım ve üç yıl çalıştım.

“Daha sonra oradan da çeşitli nedenlerle ayrıldım. Yeniden iş aramaya başladım. Mustafa Aras Toleyis başkanıydı. Orada personel müdürü olarak çalışmaya başladım. Cemil Gider de sendikanın basın işlerine bakıyordu. Bir bülten yayınlanıyordu. Ben dergi çıkartmaya başladım. Tam bir yıl çalıştım. Burada iki tane kitap yazdım. Yalnızca kanunu bastırıp dağıtmak faydalı bir hizmet değil. Toplu iş sözleşmesi konusunda bir kitap yazdım. Okuması yazması olan bir kişi bu kitaptaki örnekler göre toplu sözleşme yapabiliirdi. Bir de işyeri açanlar için gerekli işlemleri ele alan bir kitap yazdım. İki kitabı bitirdim, verdim. Hiç cevap yok. Hayatımda ilk defa bir kitapta ismimi kullanmıştım. Harb-İş’te yayınlanmış birçok kitabım var. Ama hiçbirinde adım yoktu. Bu iki kitabımı basmadılar.

“Harb-İş Genel Sekreteri iken Amerika’ya gittik. Döndükten sonra da anılarımı yayımladım. Kendi özel yayınımlarım olarak çıktı: İlhami Açıksöz, Amerika Notları. 1964-65 yıllarıydı. İkinci tab olarak çıktı. İlk baskısı Büyük Türkiye gibi bir gazetede yayımlandı. Kemal Sülker yazı işleri müdürüydü bu gazetenin.

“Harb-İş’in Yalova’daki tesislerinde çalışırken huzursuzdum. Arı Akü Fabrikası müdür arıyordu. Oraya gittim. Asidin içindesin. Bir yıl da orada çalıştım. İşçi sendikalı, ama ne toplu sözleşme, ne İş Kanunu uygulanıyordu. 14 yaşındaki kız aküde çalıştırılıyordu. Bunlara dayanamadım. Tepki gösterdim. Patronla tartıştık. Bırakıp gittim. İkramiyemi, maaşımı da almadım. Sonradan çok ısrar ettiler de muhasebeye gidip alacaklarımı aldım.

“1948 yılında evlendim. Eşimin anne tarafı Selanik’ten gelmedir. Bir oğlum, bir kızım var.”

İSMAİL MENEVİŞOĞLU¹⁴

İsmail Menevişoğlu 1927 yılında Sivas'ın İlbeyli Kazası'nın Haydarlı Köyü'nde doğdu. Babası çiftçiydi; arazisini kendi işlemez, yarıcılara verirdi; kendisi de at arabası sürerek ek gelir sağlardı. Babasının ailesi geçmişten beri Sivaslı. Annesi de Sivaslıymış. Bir oğlan dört kız kardeşlermiş.

“İlkokulu okuduktan sonra Devlet Demir Yolları Sivas Çırak Okuluna başladım. İki yıl okuduktan sonra buradaki çırak okulu lağvedildi. İmtihan yapıldı. Kazananlar Eskişehir Çırak Okuluna gönderildi. Ben de gönderilenler arasındaydım. Toplam dört yılı orada bitirdim. Sivas Çırak Okulunun lağvedilme sebebi, artık ihtiyacın kalmamasıymış. Sivas ve Eskişehir'deki çırak okulları düzenliydi; dersleri ve atelyesi programlanmıştı. Çırak okulunda öğleye kadar okula gidilip, öğleden sonra atelyelerde tatbikat yapılırdı. Çırak okulu mezunları yeterli sayıdaydı. Çırak okulundayken öğrencilere ayda 18 lira para ödenirdi. Öğleden sonraları fabrikanın çeşitli işyerlerinde çalışırdık. Eskişehir'de okulun kendi atelyesi de vardı. Eskişehir'deki çırak okulu, düzenli bir sanat okulu gibiydi. Ancak demiryoluna ait işleri öncelikle öğretirdi. Bu nedenle, çırak okulu mezunları sanat okulu mezunlarından daha üstün tutulurdu.

“Sivas'ta üç öğün yemek yoktu. İşçiler gibi yalnızca bir öğle yemeği verilirdi. Eskişehir ise daha düzenliydi, yatılı okul gibiydi.

“1948 yılında Eskişehir Çırak Okulundan mezun oldum. Hemen Sivas Demiryolu Fabrikasında işe başladım. İki sene çalışıp askere gittim. Sivas'ta 'sınıf II işçi' olarak işe başladım. Elime ayda 48 lira geçiyordu. Ustalardan iki derece aşağıdaydım. O tarihte Sivas Demiryolu Fabrikasında aşağı yukarı 5 bin kişi çalışıyordu. Sivas soğuk bölge olması itibarıyla tarım çok azdır. Yılın yarısından fazlası kış olarak geçer. Bu sebeple tarıma, meyveciliğe, sebzeçiliğe fazla imkan yoktu. İşçinin çoğu bu nedenle geçimini işçilikten sağlıyordu. Sonradan Eskişehir'den, İzmir'den bir kısım işçileri buraya gönderdiler. Ancak gelenlerin bir kısmı kısa bir süre çalıştıktan sonra emekli oldu; bir kısmı da geri döndü. Çalışanlar çoğunlukla buranın insanıydı.

“Babamın kardeşleri Bursa ve İzmir'de yaşıyordu. Alman Harbi, yani İkinci Dünya Savaşı sırasında, 'bunları satalım,' dediler ve hepsini sattılar. Arazimiz kalmadı. Annem tarafından da bir arazi kalmadı.

“Sivas Demiryolu Fabrikasında işbaşı yaptığımda işyerinde örgütlü bir sendika vardı; ama Sendikalar Kanunu çıkmadan önce usulen bir sendika demek daha doğru olur. Askerden döndükten sonra hemen Demiryollarında işbaşı yaptım ve Karkamış Adana işletmesine verildim. İşletme müdürü, evli olup olmadığımı sordu. 'Bekarım,' dedim. O da, 'Burası büyük bir memleket; aldığın parayı harcarsın; seni Karkamış'a vereyim; ahçısı var, yatacak yeri var,' dedi. Böylece, Suriye hududundaki Karkamış'ta 2,5 yıl çalıştım. Daha sonra İzmirli bir arkadaşla becaş yaptım. Ben ona bir miktar para vermeyi önerdim. Karkamış'tan Sivas'a geldim. Karkamış'tayken sendikacılık diye pek birşey yoktu. Karkamış'ta da işçi mümessili seçiliyordu, ancak pek de bir işe yaramıyordu. Bilhassa oralarda söz işveren vekillerinindi. Küçük yer olduğu için kimse sesini çıkaramıyordu.

“Sivas'ta Armatör şubesinde işbaşı yaptım. Ancak daha sonra çırak okulunda atelye öğretmenliğine geçtim. Ben çırak okuluna başladıktan bir süre sonra buradaki çırak okulu kapanmıştı. Ancak daha sonra yeniden açılmış. Sabahları ders veriyorduk. Akşama kadar da çalışıyorduk. Bir kısım öğrenci sabahçıydı, öğleden sonra atelyeye gelirdi. Bir kısım öğrenci ise sabah atelyede olurdu, öğleden sonra ders görürdü. Beş yıl süreyle atelye öğretmenliği yaptım.

“Üç yılda bir terfi etmek suretiyle ustalık durumuna kadar geldim. Sonra uzman usta oldum. Değerlendirme çıktı. Bu arada aşağı yukarı 98-100 lira dolayında bir maaş almaya başladım. Evim kira olmamak şartıyla 6 çocuğumu ve ailemi rahatlıkla geçindiriyordum. Bir ay gezi yerlerine gidebiliyordum. Bizim oralarda kışlık erzak toptan alınır. Yağımı,

¹⁴ Sivas Demiryol-İş Sendikası eski başkanı İsmail Menevişoğlu ile 2 Aralık 1998 günü Sivas'ta TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliğinde görüştüm.

kavurmamı alıyordum. Vasat bir biçimde geçinebiliyordum. Durumu iyi olanlar dışındaki esnaf kadar geçinme şansına sahiptik.

“Bu yıllarda sendikayla fazla ilgilenmedim. Baştemsilcilik seçimi yapıldı. Pek de katılmak istemedim. Ama en fazla reyi almak suretiyle baştemsilci oldum. 27 Mayıs İhtilaline kadar sendika yönetiminde görevim yoktu.

“İhtilal öncesinde sendika zayıftı. İşveren karşısında eşit hakka sahip değildi. Bu nedenle bu dönemde biraz daha atılgan ve girişken olanlar sendikacılık yaparlardı. Bilhassa Şerafettin Akova bu yıllarda sendika işiyle yoğun bir biçimde uğraşıyordu.

“1950’li yıllarda işyerinde herhangi bir eylem olmadı. Kesinlikle yoktu. İşçi genel olarak halinden çok memnun değildi, ama korkuyordu. Herşey işverenin elindeydi. İşveren istediği zaman iş akdini feshedebiliyordu. Daha sonra disiplin komisyonu, imtihan heyetleri oldu. Bunlar çıkınca, işçiler, korkuları olmadan şikayetlerini dile getirebilmeye başladılar.

“Sözleşmeye konan bir hüküm vardı; fabrikanın işçi ihtiyacı, emekli olan veya ölenlerin veya çalışmakta olan işçilerin çocuklarından karşılanır, diye bir hüküm. Bunların çoğu sanat okulu mezunları olurdu. Diğerleri de vasıfsız işçi olarak işe girerdi. Bu durumda, fabrika müdürü icabında bize derdi ki, ‘bana milletvekilleri, belediye başkanları, tümen komutanı telefon açıyor, şu kadar da oralardan adam almam gerekiyor.’ Biz de bunu anlayışla karşıladık. Her sene fabrikaya ve işletmeye 300 - 400 kişi alınırdı. Şimdi ise kimse alınmıyor.

“1962 yılı civarında Şerafettin Akova’nın başkanlığındaki yönetim kuruluna girdim. Şerafettin Akova’nın DYF-İŞ Genel Başkanlığına seçilmesi sonrasında, Sivas Demiryol-İş Sendikası başkanı oldum.

“1965-66 yıllarında Amerika’ya gittim. Adana Demiryol-İş Sendikası’ndan, DYF-İŞ’ten, Haydarpaşa, İzmir ve Afyon Demiryol-İş Sendikalarından toplam 7-8 kişi gittik. Amerika’da 1,5 ay kaldık. Amerika’da genellikle anladığım kadarıyla, bir nevi Amerika’nın kendi memleketimizde tanıtımını yapmak gibi bir pozisyon vardı. Sonra oranın durumlarına baktım. Buradan giderken evvela Ankara Esenboğa’dan bindik. İstanbul, Avusturya, Frankfurt, Londra, Amerika. Geçtiğimiz yerlerde memleketlerin gelişmişliğini gördük. 6 saat okyanus üzerinden uçtuk. Washington’a geldik. Avrupa ile kıyas kabul edilemeyecek kadar gelişmişti. Süper devlet olduğu belli oluyordu. Bizi de Türkiye’deki Hilton gibi lüks otellerde yatırdılar. 15 dolar günlük yevmiye alıyorduk. Onun yalnızca 5 dolarını otele veriyorduk. Amerika’nın tanıtımıydı. Mesela, sendikanın binasını gezdirdiler. Bakıyorsunuz, neredeyse Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi salonları var. Zaten onları gördükten sonra burada bu sendika binasını yaptırdım. O zaman TÜRK-İŞ’ten sonra en büyük bina bizim sendika binasıydı.

“Burada Adalet Partisi’nden belediye meclis üyesiydim. Şehir imar planı ihale edilmişti. İmarcılar çalışıyordu. Demiryolları işletme binası ile stadyum arasında boş mezbele bir yer vardı. Bizim işletme yöneticilerine, ‘burayı ihya edelim; bize satın, sizin yapacağınız sosyal tesisleri yapalım, işçiler de konut sahibi olsunlar,’ dedim. ‘Bu işi yaparsan olur,’ dediler. Bu yeri imarın içine aktardık. Mezbeleydi. Taşan sular oradan geçiyordu. İmardan onaylattıktan sonra metrekaresini 24 liradan aldım Demiryollarından. 19 bin metrekaresi idi. 5 bin metrekaresini sendikaya ayırdım. Geri kalan kısmına 7 blok, beşer katlı, 140 dairelik bir kooperatif yaptırdık. Memurların da alınması istendi. İşletme müdürü istedi. Kabul ettik. Üyemiz de 140’dan fazla değildi. Onlar da bir kısım yer aldı.

“Benden daha evvel de yapı kooperatifi vardı, ama biz Sivas genelinde bu işi sendikanın bünyesinde başlattık. Üyeler aidat veriyorlardı. SSK’ya prim öder gibi. Arsa parasını sendika ödedi. Sonra üyelerden tahsil edildi.

“1950’li yıllarda Demokrat Partiliydim. 1950 yılında DP iktidar oldu. O zamanın başbakanı NATO ve CENTO’ya girdi. O zaman top arabalarımızı Macar atları çekerdi. Son zamanlarda yemsizlikten kullanılamıyordu. NATO’ya girdikten sonra Amerika karşılıksız yardım yaptı.

Ordu motorize oldu. Dolayısıyla NATO'ya ve CENTO'ya girmeden önce Rusya'nın korkusundan 12 kura asker beslenirken, buralara girdikten sonra asker iki kuraya indi ve tasarruf edilen parayla büyük yatırımlar yapıldı, barajlar yapıldı, işçiler bundan yarar sağladı. Türkiye o günden bugüne kadar bir harbe girmedi. Bugün 15 milyon okuyan çocuğumuz da o dönemin yatırımlarının eseridir.

“Adalet partisine sendika başkanlığından düşmeden 6 ay kadar önce üye oldum.

“Tüketim kooperatifi daha önce de vardı, ama lokalde bir yer ayrılmıştı, oradan işçiler de çok az alışveriş yaparlardı. Sendika binasını yaptırdıktan sonra işçilerin tümü oradan alışveriş yapmaya başladı. Bugün de çalışıyor. Tüketim kooperatifi, beş katlı binanın altına taşınmasından sonra büyüdü. Bu binamızın bir katında sendika vardı; diğer yerler kiraya verilirdi.

“Demiryolu fabrikaları ağzına kadar dolduruldu. Sivas'a yeni bir yatırım yapılması gerekir. Sivas'ın mahalli ihtiyaçlarına göre bir tesis yapılmalı; işçiler de buraya ortak olmalı ve buranın işçi ihtiyacı da çalışan insanlardan karşılanmalı, diye düşünüyordum. Bu işi başbakana kadar götürdüm. Devlet Planlama Teşkilatı'na gönderdiler. 'İlk defa siz geldiniz,' dediler. Beton travers fabrikasının ilk teşebbüsünü ben yaptım. Ancak seçimle düştüğüm için devam ettiremedim. Daha sonra Demiryollarının kendisi yaptı.

“Toplu sözleşmelerden umulduğu kadar bir ücret zammı alınmıyordu. Eskiye nazaran daha iyi bir hak alınıyordu, o kadar. Pazarlığınızı yapıyorsunuz. O günün şartlarına göre greve gitme durumuna gelene kadar koparabildiğinizi koparıyorsunuz. Başka birşey de olmuyor. Kazanan müesseselerden zam almak daha kolay oluyor da, zarar edenden zor. O yıllarda hiç eylem oldu mu? Hatırladığım kadarıyla, 1969 yılında Ankara'daki Tandoğan mitingine biz buradan katıldık. Sivas'ta bir eylem, miting, gösteri yürüyüşü olmadı.

“1964 yılında profesyonel oldum. Başkan, genel sekreter, muhasip, iki memur, bir şoför ve bir müstahdem sendikadan maaş alıyorduk. Bir de arabamız vardı.

“Sendikacılığım döneminde Emniyetten hiçbir baskıyla karşılaşmadım.

“Biz işverenlerimizle gayet güzel geçinirdik. Mesela, ben buradan telefonu açardım ve Ankara'da Devlet Demiryolları Genel Müdürü ile buranın boyunu aşan sorunları halledebilirdim. Burası bölge müdürlüğüydü. İşletme müdürü o zamanlar ortak toplantılarımızda, 'siz mevzuatı bizden daha iyi biliyorsunuz, buyrun başkanlığı siz yapın,' deme nezaketini gösterirdi. Haklı taleplerimize hiçbir zaman 'hayır' denmedi; gerek fabrikada, gerek işletmede. Memurlarla da aramızda bir sorun çıkmazdı. Hatta şöyle ki, Demiryollarının işletme bölümünde, biliyorsunuz, kısımlar, şubeler vardır; hat boyunca istasyonlar vardır. Oradaki işçiler kendi amirlerine bağlı olarak çalışırlardı. Bazen şikayetlerimiz olduğu zaman, 'ateş olmayan yerden duman çıkmaz; buralardan şikayetler geliyor, servisi hazırlayın, beraber gidip kendimizi tanıtalım; siz işletme müdürü, ben sendika başkanı olarak arkadaşlarımızın dertlerini dinleyelim,' derdik. İşletme müdürü de, Allah razı olsun, bizi kırmazdı; birlikte hatboyuna giderdik, kendimizi tanıttık, işletme müdürünü tanıttım, 'korkacak birşey yok, huzurunda dertlerinizi anlatın,' derdim. 'Allah sizden razı olsun; bir iş elbisesi kafi gelmiyor, iki olmasını istiyoruz,' filan derlerdi.

“1969 yılında seçime girdim. Kaybettim. Daha sonra hiç boş durmadım. Almış olduğum tazminatla taşocağı, kireçocağı çalıştırdım. Ondan sonra dört ortaklı bir mandıra kurduk. 90 sığırlık bir ahır yaptırdım. Fakat bu işlerde acemi olduğumuz için pek faydalanamadık. Ondan sonra ben oradan ayrıldım. Bundan iki devre evvelki belediye başkanı bizim çırak okulu mezunuydu. Daha sonra okudu, ODTÜ'yü bitirdi, Anavatan Partisi'nden başkan seçilmişti. Beni çağırdı. 'Abi, ben buraya 1500 daire yaptıracağım, bana yardımcı olur musun; sen bu işlerden anlıyorsun,' dedi. Neticede ben genel sekreter olarak çalıştım. Kendim de 150 dairelik bir kooperatif kurdum. Bu kooperatifi bitirdim. O zaman aşağı yukarı 35 milyon liraya mal oldu. 1992 yılının 7. ayında teslim ettik. Daha sonra da başka kooperatifler kurdum.”

İSMAİL ÖZKAN ¹⁵

İsmail Özkan 1939 yılında Ankara'da doğdu. Babası belediyede kaldırım ustaydı. Çankırı'nın Bayramören Kazası Dalkoz Köyü'ndendi. Dalkoz, 'cevizi bol' demekmiş.

“Dedelerim Türkmendi. Köyde arazimiz yoktu. Köyün toprağı zaten azdı; orman köyüydü. Babam çok küçükken buraya gelmiş. Babamın babası ölmüş; yetimmiş. Buraya gelip çalışmaya başlamış. Bizim köyden genellikle taşçı çıkar. İnşaatlardaki birçok taş ustası bizdendir. Annem de aynı köydendi. Bana anne tarafından da, baba tarafından da elle tutulur bir arazi kalmadı. Üç oğlan kardeşlik. Biri şofördü. İmar ve İskan Bakanlığı'nda. Küçüğü de Avusturya'da işçi. Babam yıllarca kaldırım, taş ustalığı yaptı. Belediye fen işlerinden emekli oldu. Emekli olduktan sonra çalışmadı. Annem de ev kadınıydı; ücretli olarak hiçbir yerde çalışmadı.

“İlkokulu Yenihayat İlkokulunda okudum. İlkokuldan sonra ortaokula devam etmedim. Ortaokulu daha sonraki yıllarda dışardan bitirdim. Sanatokulu ikinci sınıfa kadar okudum. İkidem terkettim. Matbaacılığa merak sardım. Abim matbaacıydı. 1951 yılında İstiklal Gazetesi ve Matbaasında başladım çalışmaya. Abim de aynı matbaadaydı. Matbaa o yılların en büyük matbaalarından biriydi. 50 kişi kadaydık. Çıracı olarak başladım. Yevmiyem 1 liraydı. Elime 85 kuruş geçerdi. Sigorta yoktu. Günlük çalışma süresi o zamanlar 8,5 - 9 saattti. Bir gazete ile bağlantılı olduğu için derli toplu bir matbaaydı.

“İstiklal Matbaası'nda bir sene kadar çalıştım. Müretteptim. Dizgi makinesinde dizilen kurşun satırları sayfa haline getirirdim. Daha sonra daha iyi şartlarla başka bir yer buldum. Gençtim. İşyeri değiştirmek önemli birşey değildi. Daha sonraki yıllarda Ankara'daki hemen hemen bütün matbaalarda çalıştım. Doğu Matbaası'na geçtim. 80 kişi çalışıyordu. O yıllarda ofset çok azdı. Tipo makineler vardı. Burada da iki yıl çalıştım. Doğu'ta da mürettepliğe devam ettim. O yıllarda işçi sağlığı iş güvenliği önlemleri hiç yoktu. Kurşunun zararı bile pek bilinmezdi. Zehirlenmeye karşı yoğurt filan ancak 1960'lı yıllardan sonra çıktı. Kamu kesimindeki matbaalarda bile bilinmezdi. Doğu'tan sonra Örnek Matbaası'na geçtim. Orada 1,5 yıl kadar çalıştım. Daha sonra tekrar Doğu'a döndüm. Oradan Gürsoy Matbaası'na geçtim. Gürsoy'dan da askere gittim. 28 Mart 1959 tarihinde asker oldum.

“1956 yılında Doğu'ta sendikaya üye oldum. 1957 yılında da sendikanın denetim kurulu üyeliğine getirildim. Sendikamız, Ankara Matbuat Teknisyenleri Sendikası idi. Sendikanın o zamanki başkanı, Şükrü'yü. Doğu'ta çalışıyordu. Sendika 1949 yılında kurulmuş. Şükrü Tatardı, Eskişehirliydi. Ben üye olduğumda Ankara'daki bütün matbaalar sendikaliydi. Küçük işyerlerinde çalışan işçiler de sendikaya üyeydi. Patronlar o zamanlar sendikayı bir tehlike olarak görmüyordu; sendika bir engel oluşturmuyordu. Doğu Matbaası'nın patronu sendikaya bir oda veriyordu. Sendika, işsiz kalanlara iş bulurdu. Ben, mesela, 1958 yılında bir aylığına İstanbul'a gezmeye gittim. İstanbul Sendikası'na uğradım. 'Ankara'dan geliyorum; iş istiyorum,' dedim. Beni hemen bir matbaaya gönderdiler. Toplu sözleşme yok, grev yok; patron niye korksun.

“Bu yıllarda işyerlerinde direniş filan hiç yapılmadı. Bilhassa bıçaklarda el ve parmak kesilmesi olurdu. Makineye kolunu kaptıranlar da olurdu. Sosyal Sigortalar Kurumu'na gidilirdi. Patronlardan tazminat filan pek olmazdı. Gürsoy Matbaası'nda çalışırken elebaşılık yaptım. Kıbrıs Türktür mitingi vardı. Patron gitmemize izin vermiyordu. 'İşi bırakın,' dedim. Bıraktık. Topluca mitinge gittik. Sonra da gelip işbaşı yaptık.

“O yıllarda politikayla ilgilenmedim. O zamanlar geçim derdindeydim. Sendikayla ilgileniyordum. Sendikanın bütün etkisi de, Ankara'da matbaacılık da, Ulus'ta Rüzgarlı Sokaktaydı. Rüzgarlı Sokak Ankara'da sendikacılığın doğuş yeri. O zamanki önemli sendikalardan biri olan Yapı İşçileri Sendikası'nın lokali oradaydı. Sendika başkanı Tahir Öztürk'ün veya Fukara Tahir'in lokali vardı. Matbaalar böyle bir çevredeydi.

¹⁵ Basın-İş eski Genel Başkanı İsmail Özkan ile 26 Nisan 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde görüşüm.

“Askerde acemiliğimi muhabere okulunda tamamladım. Daha sonra psikolojik harp birliğinde ve istihkam okulu matbaasında askerlik yaptım. 1961 yılının ilk ayında terhis oldum.

“Askerlik dönüşü hemen Gürsoy Matbaası’nda işbaşı yaptım. Elime ayda 400 lira kadar bir para geçiyordu. İşyerinde sendika devam ediyordu. Bir sene burada çalıştım. Daha sonra Devlet Su İşleri matbaasına geçtim.

“Kamuda ücretler daha yüksekti. Ben de iyi bir müretteptim, iyi bir ustaydım. Gürsoy Matbaası’nda 400 lira alırken, DSİ’ye 600 liraya gittim. İlyas Seçkin bayındırlık bakanıydı. Bize ilk defa günde ikişer lira yemek parası verdi. DSİ’de toplu sözleşme öncesinde işyeri yönetmeliği hatırlamıyorum. Matbaaya girdikten iki ay sonra işçi tabldotunun yöneticiliğine seçildim. Matbaa Etlik tesisleri içinde, ayrı bir yerdeydi. Matbaada 90 kişi çalışıyordu. Hepsini aynı sendikaya üyeydi.

1963 yılında DSİ matbaası yardımlaşma sandığını kurduk. Sandığın yöneticisi oldum. Gayriresmi bir işleyişimiz vardı. Mal alırdık. Üyelere ucuz olarak satardık. Anlaştığımız mağazalara fiş verirdik, üyeler indirimli mal alırlardı, taksitle öderlerdi. Toptan sucuk getirirdik, üyelere ucuz satardık. Zeytinyağı getirirdik. Üye olmayanlarla üye olanlar arasında fark olurdu. Her ay para toplanırdı. Bu parayı, yüzde 1-2 oranlarında bir faizle üyelere kredi olarak veriyorduk.

“Askerden döndükten sonra sendikaya üyeliğim devam ediyordu. Ancak denetim kurulu üyeliğim düşmüştü. Bu dönemde sendika aidatları elden toplanıyordu.

“1964 yılında Ankara Gazeteciler Sendikasıyla Ankara Matbuat Teknisyenleri Sendikası birleşti. Böylece Basın-İş meydana geldi. Basın-İş’in ilk genel başkanlığına Şükrü Başaslan getirildi. Ülkü Arman, Ankara Gazeteciler Sendikasının başkanıydı eskiden. Yeni sendikanın, yani Basın-İş’in yönetim kurulu üyeliklerine de Ülkü Arman, Mustafa Ekmekçi, İlhami Soysal, Atilla Bartınlı, Erdoğan Örtülü, Galip Aykut gibi isimler getirildi. Daha sonra Ankara şube kongresi yapıldı. Ankara şubesinin ilk kongresinde Beyhan Cenkçi başkan oldu. Şube sekreterliğine de ben getirildim. Muzaffer Kılık, Zeki Sözer, Nurettin Yelderen ve Orhan Aydın ile şube yönetim kurulunu oluşturduk. Ankara’daki bütün matbaalarda çalışan işçiler üyeydi bize. Enteresan olan şu: Türkiye’de ilk olarak büyük bir grev başlattık, Başbakanlık Matbaası’nda. Bizim kafamızdakine göre, Ankara’da Resmi Gazete çıkmazsa, iş bitti. Grev ancak bir gün, iki gün devam eder havasındaydık. Başbakan, İsmet İnönü. Başbakan Yardımcısı, Kemal Satır. Adalet Bakanı, Kemal Çumralı. Grev başladı. Başbakanlık Matbaası o zamanlar şimdiki Danıştay’ın olduğu yerde. Sendika olarak Türkiye’de ilk defa günlük bir gazeteyi çıkarmaya başladık: Gündem Gazetesi. Grev öncesinde satışa çıkmıştı Gündem Gazetesi. Grev devam ediyor. Grevde görevliyim. Biz grevi başlattık. Resmi Gazete çıkmıyor matbaada, ama hapisane matbaasında basmaya başladılar. Grevin hükümete hiçbir zararı yok. Bekir Çiftçi, Erdoğan Gürgen, Okay Göçergün, Mustafa Ekmekçi, Teoman Erel, Doğan Kasaroğlu, Erdoğan Tokatlı, Oktay Poyraz, hep sendikanın içinde önde gelen insanlar, hep birlikte Gündem Gazetesini satıyoruz bulvarda, Kızılay’da. Tam başbakanla görüşmeye gideceğiz, Gündem gazetesinde bir haber: ‘Kemal Satır nereye,’ diye. Bu haber üzerine bizim randevu iptal ediliyor. Sedat Çumralı bize randevu veriyor; görüşeceğiz. Gündem Gazetesi’nde bir manşet: ‘Sedat Çumralı, kendine gel.’ Bizim görüşme yeniden suya düşüyor. Bizim bütün hareketlerimiz sabote ediliyor. Bir günde bitirilecek grev, sendikayı bitirmeye başladı. Grevin ne olduğunu bilmiyoruz. Seçildiğimiz zaman 274’ü 275’i bilmiyoruz. Gerçek bu. Gündem Gazetesine reklam için ek sayı çıkartıyor, oradan para kazanıyorduk. Kurthan Fişek o zamanın Gündem muhabirlerindendi. Tam o ara Kıbrıs olayları ve harekatı başladı. Milli gün diye, grevi bitirdik. Yoksa grev sendikayı bitirecekti. O günkü grevde en fazla yükü çeken, Muzaffer Kılık idi.

“Gündem Gazetesinin isim babası Bekir Çiftçi olsa gerek. O zaman gazete çıkarmak kolay. Gidip Güneş Matbaası’nda çıkartıyorsun. Zaten matbaalarla ilişkin var. Gazeteciler de içimizde. Gazetenin çıktığı matbaada basılan diğer gazetenin haberlerini de kullanıyorsun. Basın İlan Kurumu’na kaydolduk. Çıktıktan bir ay sonra ilan almaya başlıyorsun.

“Gündem gazetesinin yazı işleri müdürleri, Mustafa Ekmekçi, İlhami Soysal, Ali Taygan, Levent Esmer, Oktay Poyraz, Atilla Bartınlioğlu, Erdoğan Örtülü, Beyhan Cenkçi idi. Tahmin ediyorum 2000 basardı. Üyelere de bedava dağıtılıyordu. Daha sonraki yıllarda sendikalar satın almaya başladı.

“1968 yılında Basın-İş Ankara Şube başkanı oldum. 1971 yılında da Basın-İş genel başkanlığına seçildim. 1979 yılına kadar genel başkanlığı sürdürdüm.

“Sendika olarak ilk toplu iş sözleşmemizi, Daily News Gazetesinde, İlhan Çevik’le yaptık. Süleyman Demirel Adalet Partisi’ne genel başkan olduğunda ilk olarak bizim Basın-İş Sendikası Ankara şubelerini ziyarete geldi. Sendika küçük ama, başındakiler büyüktü. Şube başkanı Beyhan Cenkçi, aynı zamanda Ankara Gazeteciler Cemiyeti başkanıydı. 1965 yılında İhsan Sabri Çağlayangil çalışma bakanıydı. Uzakdoğudan geldi, sendikayı ziyaret etti. Ben de oradaydım. Çağlayangil, Beyhan Cenkçi’ye, ‘siz tayinle mi geliyorsunuz, seçimle mi?’ diye sordu. Beyhan Cenkçi de, ‘biz seçimle geliyoruz, beğenmediniz de bizim tayinimizi mi çıkaracaksınız, diye cevap verdi. İlk toplu sözleşme görüşmesine oturduğumuz zamanlar patronlar sendikanın ne olduğunu bilmiyordu ki. ‘İşçiyle patron karşı karşıya gelip müzakere eder mi?’ diyor. Kamuda adam zaten birşey bilmiyor. O zamanki imkanlarla daha fazla danışman oluyordu. Mesela, 1965 yılında Basın-İş ilk eğitim seminerini yaptı. Çocuk Esirgeme Kurumu’nda. Önder Aker, Rüçhan Işık geldi seminere. Sendikanın avukatları Teoman Evren, Ümit Teoman, Önder Aker’di. O yıllarda Gündem’de Doğan Kasaroğlu, Ülkü , Oktay Poyraz filan çalışırdı. Bu saydıklarım, Gündem Gazetesinden bir maaş filan almazlardı. Parasız, karşılıksız katkıda bulunurlardı hep. Gündem Gazetesi her gün ziyaretçilerle dolu olurdu. Sadun Aren, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran hep gelirdi.

“1965 yılıydı. Türkiye’de ilk defa bir grev filmi çevrilmişti: Karanlıkta Uyananlar. TÜRK-İŞ için Büyük Sinema’da özel gala yapılıyordu. O zaman en lüks sinemaydı. Hepimiz oradayız. Türkiye’de elit bir tabaka vardır. Hepsi oradaydı. Mesela, Tahir Öztürk’ün karısı peçeliydi. Kızılcahamamlıydı. ‘Komünist Tahir,’ diye bilinirdi; kendisi de, ‘ben komünistim,’ derdi. Ama karısı peçeliydi. O zamanlar kimsede para yoktu. En fazla Piknik’te bir yemek yersek yerdik. Türkiye’de sendikalar İsrail’in Histadrut’u gibi olmalı. İsrail’de işçiler doğrudan Histadrut’a üyedir. İşçi hangi işkolundaysa o işkolundaki bölüme bağlıdır. Böyle olunca, sendikalar arasında imkan açısından fark kalmaz. Sendikalar arasındaki dayanışma çok daha iyi olur.

“O yıllarda her siyasi parti sendikacılara itibar ederdi. Bizim arkamızda geniş kitleler olduğunu sanırlardı.

“1972 yılında Basın-İş konut kooperatifini kurduk. 1 ve 2 no.lu kooperatifler. Sendika olarak yardımcı olduk. Birinde 122 daire, diğerinde 50 daire vardı. Hep Basın-İş üyeleri idi. 1960 yılından önce İşçi Sigortaları Kurumu ev yapıyordu. Sendikalar oradan kontenjan alıyordu. Ankara’da Meteoroloji’nin altında Basın Evleri vardı. Bunlar, İşçi Sigortaları Kurumu’ndan alınan krediyle, sendikaların birleşmesi öncesinde yapıldı. Ankara’da Gayret Mahallesi de İşçi Sigortaları Kurumu yaptırmıştı. Yaptırdığı evleri sendikalara kontenjan verip dağıtırdı.

“1973 yılında Belçika’ya gittim. TÜRK-İŞ gönderdi. 7 gün kaldım. Daha sonra 1976 yılında İsrail’e gittim. 17 gün kaldım.

“İstanbul Sendikası bizimle birleşmedi. İstanbul’da Türkiye Gazeteciler Sendikası da varlığını sürdürdü. Biz Ankara’da iki sendikayı birleştirdik. İstanbul’daki Basın-İş Sendikası’nın başkanı İbrahim Güzelce idi. 1967 yılında onlar TÜRK-İŞ’ten ayrıldılar, DİSK’in kurucusu oldular.

“Basın-İş Sendikası’nda genel başkanlığım döneminde Mars Matbaasında 3,5 ay grev yaptık. 1977-78 yıllarıydı. Grev sırasında grevcilerin yevmiyelerini tam olarak ödedik. Yemeklerini filan da muntazaman verdik. Grev başarıyla sonuçlandı.

“Ben genel başkan olduğumda, sendika borç içindeydi. Gündem Gazetesine siyasi bir kimlik kazandırdım. İlk defa bir sendikanın günlük siyasi gazetesi oldu. Basın İlan

Kurumu'ndan, toplam üye aidatımın üç katı kadar ilan parası almaya başladım. Sendika o sayede borçlarını ödedi; dairemizi böylece alabildik.

“Gündem niçin gitmedi? Ben aynı zamanda Basın İlan Kurumu'nun yönetim kurulu üyesiydim. Ankara gazete sahipleri arasında seçim yapılıyordu. Ankara gazetecileri arasında ben seçiliyordum. 6 sene bu görevi sürdürdüm. Gazete bu ilişkilerle ayakta duruyordu. O zaman sendikanın bütün personelini Gündem Gazetesinin kadrosunda gösterirdim. Gündem'in geliri ile giderini başabaş getirirdim. O sayede çalışanların çoğu erken emekli oldu. Ben genel başkanlıktan 1979 yılı Mart ayında ayrıldım. Aynı yıl eylülde filan Gündem Gazetesi kapandı. Sendikada kendi isteğimle aday olmadım. Çekildim.

“TÜRK-İŞ'in de Akşam Gazetesi girişimi vardır. Akşam Gazetesini Nur Öktem'den Doğan Can aldırttı TÜRK-İŞ'e. TGS genel başkanıydı Doğan Can. Mücahit Beşer TGS genel sekreteriydi. TÜRK-İŞ bu gazeteyi götüremedi. Gazete de battı, TÜRK-İŞ'in de büyük paraları gitti. 212 sayılı kanuna göre işçi çıkarmışlar. Gazetecinin maaşını ödemezsen, mürekkep faiz işler. Gazetecinin kıdem tazminatı meslekten işler, yani meslekte geçen toplam süreye göre kıdem tazminatı hesaplanır. Bunları bilmeden işe girmişler. 1972 yılında Akşam Gazetesi Basın-İş'e devredildi. Gazetenin müessese müdürü Münevver isminde bir kadındı. Gazeteye gelen ilan gelirini kasaya sokmuyor, gazeteye borç veriyordu. Maliye el koydu, 'Akşam Gazetesinin vergileri ödenmiyor,' diye. Müfettişler geldi. Kıdem tazminatı ödediğimizi gösteriyordum. Ayrılanlara yazı yazdılar, kıdem tazminatlarını alıp almadıklarını sordular. Yalnızca Çetin Altan'dan kıdem tazminatını aldığına dair yazı geldi. Diğer gazeteciler kıdem tazminatlarını aldıklarını kabul etmediler. Birçok kişiye ikinci defa kıdem tazminatı ödendi. Akşam Gazetesini biz de Fehmi Anlaroğlu isminde bir kişiye sattık.

“Ankara'da matbaalarda sendikasızlaştırma 1970 yılında başladı. Ankara Basın İşverenleri Sendikası çıktı. Matbaalar sendikalı işçi çalıştırmamaya başladılar. Bu patronların içinde 'sendikalı işçi çalışacak,' diyen tek kişi, Tarih Kurumu Müdürü Gökmen İğdemir idi.

“1964 yılında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne üye oldum. Çankaya ilçe sekreteri, Ankara il sekreteri ve genel sekreter yardımcılığı görevlerini üstlendim. 1969 yılında MHP Çankırı milletvekili adayı oldum. 1977 yılında Ankara belediyesi meclis üyeliğine seçildim. Siyasi parti 'baba,' sendika, 'dayı' olarak görülmemeli sendikacı tarafından.

“Sendikadaki görevimden ayrıldıktan bir süre sonra, Nürnberg'e çalışma ataşeliği sosyal yardımcılığı sendika uzmanı olarak atandım. 12 Eylül daha olmamıştı. Almanya'da 4,5 sene kaldım. Devlet memuru oldum. Süremin sonunda da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na döndüm.

“1961 yılında evlendim. Bir erkek, bir kız, iki çocuğum var. İkisi de evli. Oğlum Almanya'da yaşıyor.

“1978 yılında Bülent Ecevit iktidara gelince her bakanlığa bir sendikacı müşavir tayin etti. Atananlar, emekli sendikacıları. Bu kişinin görevi, bakanlığın sendika ile koordinesini sağlamaktı. Bu uygulama 1980 senesinde kaldırıldı. Uygulama iki sene sürdü. Süleyman Demirel kaldırdı. Mesela, Çalışma Bakanlığında Mustafa Şahin görevliydi. Bilal Şişman İşletmeler Bakanlığında görevliydi. Aydener Tandoğan Ulaştırma Bakanlığında görevliydi. Bunlar sendikacıya verilen bir değerd. Sendikacının birikimlerinden faydalanırdı. 1967 yılında çıkan bir kanuna göre, Avrupa'daki bütün çalışma ataşeliklerinde bir sendikacının görevlendirilmesi öngörülüyordu. İslam ülkelerine de gidilebiliyordu. Bu uygulama 1980 yılında kaldırıldı.”

KADİR BARBAROSLUOĞLU¹⁶

Kadir Barbarosluoğlu 1341 (1925) yılında Bulgaristan'da Eğridere'de doğdu. Babası tütüncülük yaparmış. Sülalesi 300 sene kadar önce Konya Karaman'dan Eğridere'ye gitmiş. Köyleri yaklaşık 40 haneymiş. Annesi de aynı köydenmiş.

“1931 yılında Türkiye'ye göçtük. Kaçak geldik. Bulgaristan'da bulunduğumuz yer Balkan Harbinde Bulgarın eline geçmiş. 19 sene Bulgar yönetiminde kalmışız. Bizim bulunduğumuz bölgede yaşayanlara pasaport vermiyorlarmış. Bunun üzerine biz Türkiye'ye kaçmadan altı ay kadar önce Filibe'ye gittik. Filibe'den pasaport almaya kalktık; yine vermediler. Bunun üzerine Türkiye'ye kaçak gitmeye karar vermişiz. Peder parayla bir kılavuz tuttu. 41 kişiydik. Bu kılavuzla birlikte bir gün ikindi üzeri çayırılık bir yerde bir kamyona bindik. Gündüzleri saklanıyor, geceleri yolculuk yapıyorduk. Dağ yollarından, sarp yerlerden geçtik. Babam Bulgarca biliyordu. Ben de az buçuk anlardım. Kamyondan sonra katırlarla yolculuk yaptık. Meriç nehrine ulaştık.

“Bulgaristan'dan Türkiye'ye Meriç Nehri üzerindeki köprüden, Edirne yakınlarında geçtik. Yanımızdaki Bulgar kılavuz sınırdaki Bulgar askerine para vererek onları görev yerlerinden çekirmiş. Kırk kişi köprüden geçtik, Türkiye'ye sığındık. Edirne'ye geldik. Burada birkaç gün kaldık. Oradan Tekirdağ'a geldik. Dayılarım Tekirdağ'ın Barbaros nahiyesindeydi. Biz de oraya yerleştik. Dayılarım 1928 yılında Türkiye'ye gelmişti.

“Barbaros'ta istediğimiz kadar arazi yoktu. Serbest göçmen olduğumuz için devlet fazla bir toprak da vermedi. Barbaros'ta rençberlik, tütüncülük yaptık. Memlekette beş bin dönüm ormanlık arazimiz varmış. Hepsi kaldı gavura. “

Kadir Barbarosluoğlu ilkokula Barbaros'ta gitti. 1938 yılında ilkokuldan mezun oldu. Babası 1937 yılında Bursa'ya çalışmaya gitmişti. Bursa'da arkadaşları vardı. Ortak tütün ekiyorlardı. Kadir Barbarosluoğlu da 1938 yılında Bursa'ya taşındı.

“Bursa'ya geldikten sonra ortaokula gidecektim. Okumaya çok meraklıydım. Ancak annem okumamı, evden ayrılmamı hiç istemedi. Türkiye'ye geldiğimizde dört kardeşlik, üç kız, bir erkek. Büyük kız kardeşim Tekirdağ'da evlenmişti. Türkiye'de iki kardeşim daha oldu. Ancak onlar yaşamadı.

“Bursa'da babamla birlikte tütüncülük yapmaya başladım. 1938-1939 yıllarında koca Bursa'da ancak dört-beş tane önemli fabrika vardı. Sümerbank'ın Bursa Merinos Fabrikası 1938 yılında açılmıştı. 1937 yılında geçici olarak babamın yanına geldiğimde, daha fabrika çalışmaya başlamamıştı. İpekiş Fabrikası da İş Bankasınınındı. Fabrikanın müdürlüğünü ünlü Kılıç Ali Paşa yapıyordu. Biz o zamanlar bu işyerini de devlet fabrikası sayardık. Bir de Resulzade ve Gaffarzadelerin fabrikaları vardı. Bunlar 93 harbi sonrasında Bursa'ya gelmişler ve fabrika kurmuşlar. İpekiş ise Sümerbank Merinos'tan önce, Celal Bayar'ın iktisat vekilliği zamanında kurulmuş. Fransızların da Romongol isimli bir fabrikası vardı. İpek çekme fabrikasıydı. Resulzade ve Gaffarzade de ipek çekmeden başladılar; daha sonra dokumaya girdiler.

“Ben askere gitmeden evlendim. Tütüncülük yapıyordum. 26 Kasım 1944 tarihinde ise asker oldum. Eşim de Bulgaristan'da aynı köyden; Türkiye'ye 1941 yılında göçmen gelenlerdendi. Askerde İzmir'e gönderildim. Beni bataryaya verdiler. Cemal Gürsel albayımdı. Daha sonra Yassıada Komutanı olan Tarık Güryay da batarya kumandanımdı. Topçuydum. O zaman yapıyordum; o nedenle topçuluğa verdiler. İzmir'de Çeşme yolunda idik. Ekrem Özkılıç da Cemal Gürsel'in sancak çavuşuydu. Kursa gittim. Çavuş oldum. Gözetleme çavuşluğu yaptım. Çok çalışıyordum. Tütünden erken kalkmaya alışmıştım. Cumhuriyet Bayramı resmi geçitlerinde toplarla Ankara'ya gelirdik. Ankara'yı ilk görüşüm de askerde oldu. Üç sene askerlik yaptım. 1947 sonunda terhis oldum. Bursa'ya geldim.

“Önce biraz boş gezdim. Tütün işi yaptım. Ben askerdeyken Bursa'da küçük fabrikalar kurulmaya başlanmıştı. Bir gün bir asker arkadaşşıma rastladım. Dört tezgahlı bir fabrika

¹⁶ Bursa'da tekstil işkolunda sendikacılık hareketinin öncülerinden Kadir Barbarosluoğlu ile 1 Mart 1999 günü Bursa'da Teksif Şubesinde görüştüm.

kurmuş. ‘Yanıma gel, birlikte çalışalım,’ dedi. Böylece 15 Nisan 1948’de Ahmet Hançer Dokuma Fabrikası’nda işbaşı yaptım ve dokumacılığı öğrenmeye başladım. Fabrikada her türlü dokuma vardı. Haftalığım 15-16 liraydı. 20 lira haftalık aldığım zaman ‘of’ diyordum. Günde 15 saat çalışırdık. O zaman bir alemdi buralar. Dokumacı Şerif Artış vardı. O zaman 20-25 kişi çalıştırıyordu. O daha iyi para verirdi. Bu işyerlerinin büyük çoğunluğu 1943-44 yıllarından itibaren açılmaya başlamıştı.

“Bu yıllarda partililik başladı. Gencim. Atıldım partililiğe. Demokrat Parti’ye girdim. DP ocak teşkilatında çalışmaya başladım. Çenem de durmuyordu. Arkadaşlar tuttu beni. Bir arkadaş sendikaya kaydolmuşmuş. ‘Seni sendikaya getiriyim,’ dedi. 1949 yılı ortalarındaydı. Sendikaya geldim. İpekli Sanayii İşçileri Sendikası idi. Bu sendika Mustafa Dörtçelik tarafından 1946 yılında kurulmuş. Bu kişi benim sendikaya gitmemden beş altı ay kadar önce işveren olmuş, sendikadan ayrılmışmış. Mustafa Dörtçelik Dokuma fabrikası vardı. O sıralarda yedi-sekiz işçi çalıştırıyordu. Fabrikasının adını daha sonra değiştirdi. Çocuğu yoktu. Bugün hala hayatta. Kazandığı parayı hastane, yetimhane gibi işlere yatırıyor.

“1950 seçimlerinden kısa bir süre sonra bir kongre yaptık. İşçiler korkuyordu. Ekseriyet sağlanamadı. Bu arada Gemlik Suni İpek’ten kayıtlı işçiler de vardı. Bir türlü ekseriyet bulunamadı. Mustafa Dörtçelik’e telefon ettik. Dörtçelik kendisi de geldi, işçilerini de yolladı. Böylece ekseriyet sağlandı. Dörtçelik’in divan başkanı olması önerildi. Ben kalktım, söz aldım. Genel kurulda toplam 54 kişiydik. ‘Dörtçelik’e saygım var, ama kendisi şimdi işveren, divan başkanı olamaz,’ dedim. Ancak beni dinlemediler. Mustafa Dörtçelik kongre başkanı oldu.

“Seçimler yapıldı. Ben de yönetime aday oldum. Seçimlerde 54 oy aldım. Dörtçelik beni çekti. ‘Sen murakıp olacaksın,’ dedi. Yönetim olarak toplandık. İbrahim isimli birini başkan yaptık. O yıllarda Sümerbank Bursa Merinos işe sürekli adam alıyordu. Merinos’a geçen de bizim sendikadan ayrılıyordu. Bazı başkanlar böylece ayrıldı gitti.

“İpekli Sanayi İşçileri Sendikasının ilk zamanlarında bir tüketim kooperatifi vardı. Ancak yürütememişler. Sendikanın murakıplığına getirildiğimde, Mustafa Dörtçelik benim bu kooperatife bakmamı, yolsuzluk iddialarıyla uğraşmamı istedi. Kooperatifin bir dükkanı vardı. Pirinç, şeker gibi temel ihtiyaç maddeleri satılırdı. Hesabı belli değildi. Hatta bir gece kooperatifi boşaltmışlar. Bir katibi vardı sendikanın: Emekli binbaşı Edip Sapmaz.

“O zaman 25-26 yaşlarında, genç, biraz da kabadayı biriydim. Katipten kuşkulanıyordum. Sendikanın murakıplı olarak Edip Bey’i sıkıştırdım. Hesapları istedim. Edip Bey de o zamanlar 40 yaşlarında idi. Defterleri göstermedi. ‘Ben defterleri bir düzene sokayım, getireyim,’ dedi. Bir süre sonra bir daha gittim. Defterleri yine göstermedi. Sonra da açıkça ‘benim 4 bin lira açığı var; Fatih’teki bir arsam satılacak; bu parayla ödeyeceğim,’ dedi.

“Bunun üzerine Bölge Çalışma Müdürlüğüyle temasa geçtim. Müfettişlerle aramız iyiydi. Müfettişlerle birlikte kaçak işçiliği önlemek için birlikte fabrika bastığımız olurdu. Edip Bey’i şikayet ettim. Ankara’dan Çalışma Bakanlığından bir başmüfettiş gelmişmiş. Bir program yaptık. Müdür, başmüfettiş ve ben hep birlikte kooperatife gittik. Ancak Edip Bey’i bulamadık. Bunun üzerine bir zabıt tuttuk. 4 bin lirayı da sineye çektik. Daha sonra da kongreye gidip, kooperatifi feshettik. Sendikanın o yıllarda önemli başka faaliyeti olmadı.

“Bu yıllarda bizim sendikaya aidat ödeyen işçi sayısı 300-400 civarında idi. Bu işçiler çok çeşitli işyerlerine dağılmış durumdaydı. Esasında defter kayıtlarına göre üye sayısı 2800’ü buluyordu. Ancak çeşitli fabrikalara giren çıkan çok olmuştu. Aidatlar elden toplanıyordu. Aidat ödeyen azdı. Mesela, Gemlik Suni İpek’ten 200 kişi vardı. İpekiş’ten bir ara 700 kadar üye bulunuyordu. O zaman ufak fabrikalar çoktu. Benim çalıştığım fabrika ilk başta 4 kişiyken, daha sonra 16 kişi oldu. Aidat gelirimiz azdı. İşi götürmede zorlandık. Sümerbank Merinos Fabrikası İşçileri Sendikası ile birleşme yollarını aradık.

“O zaman Merinos Sendikası’nın başında Recep Kırım vardı. Biz de Recep Kırım’la parti yoluyla tanışıyorduk. Ben murakıplık yaparken iki sendika arasında aracılık etmeye başladım. Recep Kırım’ın sendikası bir genel kurulda Bursa Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası adını aldı. Fabrika sendikası olmaktan çıktı. Biz de İpekli İşçileri Sendikası’nı feshettik. Kongreye 45 kişi geldi. Bir kişi muhalefet yaptı. Onu da ikna ettik. Böylece 1952 yılı başlarında Bursa

Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası'na iltihakı gerçekleştirdik. Sendikanın bir telefonu ve kasası vardı. Onları da Bursa Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası'na getirdik.

"İlk sendika döneminde baskıyla karşılaşmadım. Ancak kahvede beni siyasi polis takip ederdi. Çenem de biraz durmazdı. O zaman da muhalif partideniz. Kahveci beni izleyen sivil polisleri hep tanırdı. Ona beni sorarlarmış. Kahveci de, 'o çocuğa ben kefilim; o memleketini seven biridir,' dermiş. Bir daha beni takip etmediler. Başka bir baskıya maruz kalmadım. Sonra bir gün kahvede sivil polisi masama davet ettim. 'Soracaksınız, bana sorun,' dedim.

"O yıllarda sendikamızın üye sayısı azdı; ama sendikacıların siyasi ilişkilerinden kaynaklanan önemli bir ağırlığı vardı. 1951 senesinin birinci ayında İbrahim Hepşenol ile birlikte İpekli Sanayii İşçileri Sendikasında ön saflardaydık. O yıllarda Bursa'da elektrik idaresinin elektriği fabrikalara yetmezdi. Fabrikaların bir bölümüne Bursa Merinos cereyan verirdi. Daha sonra vermemeye başladı.

"Bunun üzerine Sendika İbrahim Hepşenol ile beni Ankara'ya gönderdi. Ankara'ya sendikal nedenle ilk gidişim böyle oldu. İşçi Sigortaları Kurumu'nda Ekrem Özkılıç'a ve Rahmi Alp'e gittik. Bu arkadaşlar yönetim kurulu üyesiydi. Biz ikimiz DP'liydik. Ben Demirtaş Mahallesinde ocak teşkilatındaydım. Arkadaşım da muhtardı. Birlikte Bursa DP milletvekili ve Çalışma Bakanı Hulusi Köymen'e gittik. Kendisine bu cereyan meselesini anlattık. Hulusi Köymen bizi Bursa'dan tanıyordu. Çok sıkıntıda olduğumuzu anlattık. Muhlis Ete sanayi bakanıydı. Hemen ona telefon etti. 'Merinos Fabrikası özel sektöre cereyan vermiyormuş, bu meseleyi halledin,' dedi. Biz kahvelerimizi içerken Sanayi Bakanından cevap geldi. Mesele anında halledilmiş. Merinos Fabrikası hemen cereyan vermeye başlamış.

"Hulusi Köymen'in yanından çıkıp Rahmi Beylerin yanına gittik. O CHP'liydi. Rahmi Bey'in isteği üzerine, o yıllarda muhalefette olan İsmet İnönü'yü ziyarete gittik. Daha önceden randevu almışlarmış. Ben konuşurken İsmet İnönü'ye, 'paşam,' demedim, yalnızca 'beyefendi,' dedim. Rahmi beni dürttü. 'Paşam, desene,' dedi. Ben de onu kırmadım, öyle hitap ettim. İsmet İnönü'ye meseleyi anlattık. Elektrik verileceğini söyledik. Birlikte resim çektirdik. Ulus Gazetesi de ziyaretimizi yayınlıyacaktı. Ankara'ya gittiğimizde geceliği 125 kuruşa bir otelde kalmıştık.

"İki sendika birleştikten sonra özel sektörden iki kişi yönetim kuruluna girdik. Ben o günlerde eski asker arkadaşım Ahmet Hançer'in fabrikasında çalışıyordum. Ahmet Hançer bir gün bütün fabrikayı boşalttı, işçilerin tümünü işten çıkardı. Ben işçi mümessiliydim. Beni çıkaramadı. Ama beni çıkmaya zorlamaya çalıştı.

"Tezgahta metre hesabı çalışıyordum. Beni günde 8-10 metre iş çıkan iyi bir tezgahdan, 1,5 - 2 metre iş çıkarılan kötü bir tezgaha verdi. Ücretim düştü. Büyük kaybım oldu. Çalışma müfettişi ile aramız iyiydi. Meseleyi ona anlattım. İş müfettişi birgün işyerine geldi. Durumu inceledi. Ancak sorun çözülmedi. Ben de 26 Eylül 1952'de işten ayrıldım. İki ay sonra da Sümerbank Merinos Fabrikasına işbaşı yaptım.

"1950'li yıllarda İşçi Sigortaları Kurumu genel kurullarına katıldım. İSK Genel Kuruluna ilk defa 1951 yılı haziran ayında gittim. Sendikalar arasında birleşme daha olmamıştı. O zaman Bursa'dan ipekli sanayi işkolundan bir temsilci giderdi. İlk belirlenen asıl üye Sümerbank Merinos Fabrikasına girip bu işkolundan çıkınca, Bursa'dan ipekli sanayii adına yedekten ben katıldım. 1952 yılında yine gittim. Ondan sonra asıl üye olarak beni görevlendirdiler. 1959'a kadar bu böyle devam etti. 1960 yılında ihtilal oldu. 1960 yılında da genel kurula katılmak üzere avans aldım. Ancak daha sonra gitmem engellendi. Avansı iade ettim.

"1960 yılında 27 Mayıs İhtilali sonrasında Sümerbank Merinos'tan 28 kişi atıldı. O listede ben de varmışım. Sendikanın yönetim kurulunda 15 kişiydik. Yönetim kurulunun 6-7 kişisi CHP'li idi. Biz ekseriyetteydik. Ama CHP'li arkadaşlarımızı da yönetime alıyorduk. Bu arkadaşlardan biri Bursa Merinos'tan çıkarılacak DP'li işçilerin listesini hazırlayanlar arasındaymış. O müdahale etmiş. Beni kollamış. Böylece beni ikinci listeye almışlar. İkinci listedekiler de işten çıkarılmadı. O nedenle atılmadım. İşten çıkarılan 28 kişinin bir kısmı daha sonraki dönemde fabrikaya döndü.

“27 Mayıs sonrasında işten atılmamamın diğer bir sebebi de, 1954 yılındaki bir tavrım imiş. O yıllarda DP bucak başkanıydım. Muhtar seçiminde istediğim adamı seçtirmek için ayrı bir liste çıkardım. Bu yüzden partide bazı yöneticilerle mesele çıktı. Beni haysiyet divanına vermişler. 1954 yılında Ankara’da DP’nin bir seminerine çağırıldım. Haysiyet divanı ben Ankara’dayken benim meselemi ele almış. Ben de bir dilekçe yazdım. Dilekçemde, “ben partiye miğdemden bağlı değilim,” diye yazdım. Haysiyet divanı beni suçsuz buldu. İhtilal sonrasında partinin belgeleri incelendiğinde benim bu dilekçem de bulunmuş. İşten atılmamamda bunun da etkisi olmuş.

“1960 ihtilaline kadar sendikanın yönetim kurulu üyesiydim. İhtilalden sonra Bursa Merinos Fabrikasına askeri müdür geldi. 22 Mayıs 1960 günü genel kurul yapmıştık. Ben yine yönetime girmiştim. Ardından ihtilal oldu. İhtilalden kısa bir süre sonra yönetime el çektirildi.

“1963 yılında Bursa’da çalışan işçilerin teşkilatlandırılması meselesi önem kazandı. Ben o günlerde Merinos’ta çalışmaya devam ediyordum. Sendikamın isteği üzerine işyerinden ücretsiz izinli olarak ayrıldım. Sendikada organizatör olarak çalışmaya başladım. İki ay Bursa’yı taradım. İşkolumuzdaki işyerlerini tespit ettik. Şevket Yılmaz o ara Amerika’daydı. Şevket Bey Bursa’ya döndükten sonra sanayi ve ticaret odasından liste istedik. Bizim tespitlerimizin doğru olduğu ortaya çıktı.

“Bu arada Teksif’in milli tipe geçiş sürecinde benim organizatörlüğüm tekrar onaylandı. Ancak yönetim kurulu üyeliğim de 1966 yılına kadar sürdü. Böylece 1951 yılından 1966 yılına kadar sendika yöneticiliği yaptım. Bu arada Merinos’la ilişki kestim. 1978 yılına kadar sendikada Bursa bölgesinde organizatör olarak çalıştım. 1978 yılında emekli oldum. 1984 yılına kadar gezdim. 1984 yılında beni tekrar aradılar. Bu defa uzman olarak işe başladım. 1993 yılı nisan ayına kadar çalışmaya devam ettim.”

Kadir Barbarosluoğlu’nun üç oğlu, bir kızı oldu.

“Oğlum Ayhan Teksif Barbarosluoğlu 1953 yılında, TÜRK-İŞ’in 1953 kongresinden bir iki gün önce doğdu. Oğlumun doğumunu kongrede haber aldım. Divan başkanı Sabri Tıgılı idi. Oğlumun adını genel kurulda koymak istediler. Oylama yaptılar. Adını Ayhan Teksif olarak koydular. Çok başarılı bir öğrenciydi. Okulunu bitirmiş, askerliğini yapmıştı. 1987 yılında trafik kazasında kaybettim.”

Kadir Barbarosluoğlu TÜRK-İŞ’in İzmir’deki birinci kongresine, İstanbul’daki ikinci kongresine katıldı. 1960 yılı kasım ayındaki dördüncü kongrede müşahitti. 1964 yılında Bursa’da toplanan beşinci kongrede ise delegeydi. Bursa kongresinin organizasyon sorumluluğu Kadir Barbarosluoğlu’ndaydı.

KEMAL BAYDAR¹⁷

Kemal Baydar 25 Aralık 1935 günü Sivas'a 100 km. uzaklıkta Çamlıbel tren istasyonu ile Cizözü Köyü arasındaki bir şantiyede doğdu. Babası Demiryolcuymu, kısım kontrol şefiydi. Şantiyenin müteahhidi de İsmet Paşa'nın kardeşi Tefik Bey'miş.

“Esas Kabartay Türküyüm. Bizim sülalemiz büyük göçle Orta Asya'dan Hazer Denizinin doğusuna gelmiş. Rahmetli babamlar ikinci büyük göçte Ruslar tarafından mecburi iskana tabi tutulmuşlar. Günümüzdeki Ürdün'e gitmişler. Babam Amman'daymış. Okula gitmemiş. Hicaz Demiryolu'na girmiş. Terfi ederek kısım şefliğine kadar yükselmiş. İngilizlerin bölgeyi işgalinden sonra Sultan Reşat oradaki Osmanlı memurlarını çekmiş. Yafa Limanı'ndan Gülcemal Vapuru ile Osmanlı memuru İstanbul'a götürülmüş. Oradan tayinler yapılmış. Amcam Adana civarına tayin edilmiş. O zaman Anadolu Demiryolu Yerköy'e kadarmış. Babam da Yerköy ve Sivas arasına tayin olmuş. Daha sonra da Sivas-Samsun demiryolunun yapımına başlamışlar. Bu hatta İsmet Paşa'nın kardeşi galiba bir Alman firmasıyla ortakmış. Babam 1947 yılında emekli oldu. Bilfiil 33 yıl çalışmış.

“Babamın arazisi yoktu. Yalnızca ücret geliriyle geçimini sağlardı. Memur emeklisiydi. Annemden de tarla filan kalmadı.

“Babamın ilk eşi bir Arapmış. Türkiye'ye birlikte gelmişler. Ancak çocukları olmamış. Bunun üzerine babam annemle evlenmek istediğinde, Arap hanımı nikahını devretmiş ve kendisi memleketine geri dönmüş. Annemle bir kafkas düğününde tanışmışlar. Annem Abazadır.

“Beş kardeşlik. Beşi de erkekti. Hayatta iki kardeşiz. Benden beş yaş küçük olan kardeşim Ankara'da Demir Çelik'te başmühendis olarak çalışıyor.

“Çocukluğum demiryollarının ara istasyonlarında geçti. İlkokulu Sivas İsmet Paşa İlkokulu'nda okudum. Daha sonra ortaokula gittim. Bu ara babam emekli oldu. Nüfusumuz kalabalıktı. Daha fazla okuyamadık. 1950 yılında Sivas Lisesi'nin orta kısmından mezun oldum.

“Ben futbol oynardım. Profesyonel futbolculuk yoktu. Gizli profesyonellik vardı. Kulüpten cep harçlığı öderlerdi. İlk ücretli çalışmam Sivas, Turhal ve Amasya'da matbaalardadır. Sigortalılığım vardı. 1954 yılında Sivas'ta bir matbaada çalışırken sigortalandım. Biz matbaada saat mefhumu olmadan çalışırdık. Gece çalışıp gazete çıkarırdık. Birinci ve dördüncü sayfaları çıkardığımızda iş bitmiş olurdu, giderdik. O tarihlerde 55 lira dolayında bir aylık alırdım. O zaman bu para bir genç için iyi bir paraydı. Giyim, kuşam ihtiyaçlarımı rahat karşılardı.

“Matbaa işçiliğinden sonra Sivas Demiryolları'na işçi ve futbolcu olarak girdim. Bir sene orada çalıştım. İşçi gibi gözüktüm, ama futbol oynadım; işyerinde çalışmadım. Ayda 70 lira dolayında bir para alırdım. O zaman Demirspor Kulübü lokalinde çalışıyor gösterildim.

“Ondan sonra 1957 yılı mart ayında askere gittim. O yıllarda işyeriyle pek irtibatım yoktu. Sivas Demiryol-İş Sendikası'yla o dönemde hiç bağım olmadı.

“Askerde acemiliğimi Manisa Doğu Kışla'da yaptım. Piyadeydim. Ağır silah görevlisiydim. Daha sonra Edirne'de inzibat merkezinde yazıcı er olarak görev yaptım. 1959 yılı yılbaşında terhis edildim.

“Hemen Sivas'a döndüm. Gelir gelmez futbol kulüplerinden teklif aldım. Dört Eylül Gençlik Kulübü'nde gizli profesyonel olarak çalıştım. Cep harçlığı verirlerdi. Belirli bir para yoktu. 1959 yazında transfer oldum. 1000 lira almıştım. 2 Temmuz 1962 tarihinde Karayolları'nda işbaşı yaptım.

¹⁷ Sivas Yol-İş Sendikası eski genel sekreteri Kemal Baydar ile 3 Aralık 1998 günü Sivas'ta Yol-İş 1 No.lu Şubesinde görüştüm.

“Sivas’ta İş ve İşçi Bulma Kurumu müdürü, eskiden top oynadığım kulübün başkanıydı. Aynı zamanda semtimizin büyüklerindendi. Bir gün Karayolları’nda iş olduğunu söyledi. Tesadüfen girdim. Babam demiryolcuydu, ben karayolcu oldu.

“Burada Karayolları’nın 63. Şube Müdürlüğü vardı. Muvakkat statüde ambarcı olarak işbaşı yaptım. 150 lira civarında aylık alıyordum. Bir sene sonra daimi kadroya geçtim. 1963 yılında ücretim 300 lira civarına geldi. Girdiğim sene de işyeri işçi mümessili oldum. 1963 yılında evlendim. Eşim Çerkez değildi. Ev kadını. Bir oğlan, bir kız çocuğumuz oldu. İlk dönem toplu sözleşmeden sonra aylık ücretim 400 lira filan oldu. Bu paranın 200 lirasını filan harcardım. Evimiz kendimizindi. Babamdan kaldı. Geri kalanı da tasarruf etme imkanı vardı. O tarihlerde yıllık enflasyon yüzde 5 - 6 civarındaydı.

“Bu civarda, Sivas civarında Karayolları’nda çalışanların büyük ekseriyeti köy kökenlidir. Bunlar Karayolları’na muvakkat olarak girerler. Kısa bir süre sonra makine yağcılığı gibi görevlere geçerler. Ardından, yükleyici, dozer gibi ağır inşaat makinelerine, operatör olurlar. Köylerinde arazileri olur. Köyleri yakın olduğu için, yaz tatillerinde , hatta hafta tatillerinde ekin ekmede, harman kaldırmada çalışırlar; köyleriyle irtibatlarını kesmezler. Ek gelirleri vardır. Anadolu insanının pek sosyal hayatı olmadığından, tasarrufları olur. Bunlar bu birikimlerini daha ziyade taşınmaz mallara yatırır. Arsa, ev gibi. Köyden buğday, un, et, süt, yoğurt ve diğer gıdalarla beslenmelerini sağlarlar. Karayolları’ndan aldıkları ücretlerle de tasarruf yaparlar. Taşınmaza yönelirler. Nitekim eski çalışan Karayolcularının önemli bir bölümünün bugün birkaç tane evi vardır. Köyde tarlaya, benim bildiğim, hiç yatırım yoktur. Şehirde birden ziyade ev sahibi oldular. Kooperatifleşme aracılığıyla ev sahibi oldular. Ayrıca, kooperatifleşme sonrasında da ev alan da oldu.

“Biz o zaman Kayseri Yol-İş’e bağlıydık. 1 Mart 1966 tarihinde Karayolları 16. Bölge Müdürlüğü kuruldu. Burasının bölge olacağı bir yıl önceden belli olunca, biz Sivas Yol-İş’i canlandırdık. Buranın bölge olmasını sağlamak amacıyla biz de büyük çaba gösterdik. Sivas’ın ilk yollarını Halil Rifat Paşa yaptırmıştır. Trafik, onun zamanında yapılan yollardan sağlanıyordu. Burası bölge olursa, ulaşımın daha sağlıklı hale gelebileceğini düşünüyorduk. Büyük çabalar sarfettik. Muvaffak olduk. Sivas, Bursa ve Kastamonu bölge müdürlükleri aynı zamanda kuruldu.

“Sivas Yol-İş, Erzincan Yol-İş, İskenderun Yol-İş vardı. Bunlar Yol-İş Federasyonu’nun kurucu üyesiydi. Ama ufak sendikaları; ancak varlıklarını sürdürdüler. Yol-İş Federasyonu bunları devam ettirdi. Karayolları Genel Müdürlüğü Sivas’ta bölge müdürlüğü kurunca, hazır sendika vardı; yeniden kongreye giderek o sendikayı bölgesel sendika haline getirdik ve canlandırdık. Eski Sivas Yol-İş Sendikası 1 Mart 1960 tarihinde kurulmuş. Kurucular Sıtkı Solakoğlu, Cemal Karakollukçu, Hüseyin Altıntaş, Aziz Saygın, Sırrı Başara. 1965 yılına kadar bir dernek gibi çalışmışlar. İlk dönemde bu sendikaya Sivas Bayındırlık İl Müdürlüğü, Tokat Bayındırlık İl Müdürlüğü, Yozgat Bayındırlık İl Müdürlüğü işçileri ile Sivas Karayolları Şubesi’nden de 10 civarında işçi üyeymiş. Toplam 350 dolayında üye varmış. Bu sendikanın herhangi bir eylemi, toplulukla iş ihtilafı gibi bir girişimi olmamış. Kongreden kongreye sendika biraraya gelirmiş. Biz daha sonra bu sendikayı canlandırdık.

“Bu sendikanın yeniden canlandırılmasında ilk genel kurulda genel sekreter olarak seçildim. 1965 yılında. 1979 yılına kadar genel sekreter olarak kaldım. Ben genel sekreterken, Sıtkı Solakoğlu epey bir süre genel başkanlığa devam etti. 1973 yılında Sıtkı Solakoğlu’nun yerine Kemal Çelik geldi.

“1964 yılında işkolu seviyesinde toplu iş sözleşmesi imzalandı. Biz mahalli sendikalar olarak yetkiyi Yol-İş Federasyonu genel merkezine vermiştik. Sözleşmeyi bizim adımıza onlar yaptı.

“Karayolları dışında özel sektörde de örgütlendik. Dilek İnşaat’ın Sivas’taki Cumhuriyet Üniversitesi inşaatında çalışan işçilerini örgütledik. 150 dolayında üyemiz vardı. Ondan sonra, Sivas-Kangal demiryolu inşaatındaki Deliktaş tüneli inşaatında çalışan işçileri sendika bünyesine almak istedik. İşveren bizi orada ölümle tehdit etti. İşçileri örgütlemek için işyerine gittik. Bizim arkamızdan kamyonları gönderdiler. Tehlikeler atlattık. Bizim gizli

gizli üye kaydettiğimiz işçileri işten attılar, köylerden yeni işçi aldılar. Sendikalaşmaya mani oldular.

“Sendika bünyesinde konut kooperatifini oluşturuyorduk. Kuruculuğu biz yapıyorduk. Ondan sonra üyelerimizi hazırlıyorduk ve ilk kongrede kooperatifi üyelere teslim ediyor, biz ayrılıyorduk. O yıllarda Sivas Yol-İş’in tüzel kişiliği vardı. Toplanan sendika aidatları Sivas’ta sendikada kalıyordu. Sendikalar da, konut kooperatiflerinin arsa alımında belirli miktarda faizsiz uzun vadeli para yardımında bulunuyordu. Bu uygulama da, kooperatifleşmenin hem çoğalmasına, hem de kolaylaşmasına katkıda bulunuyordu. Bu yolla 25-30 civarında kooperatifin kurulmasına öncülük ettik.

“Biz önce Karayolları bünyesinde bir yardımlaşma derneği kurduk. Daha sonra bu derneği Karayolları tüketim kooperatifi haline getirdik.

“1965-1979 döneminde işyerindeki bir eylemle bir tepki gösterdik. Karayolları Genel Müdürlüğü’nden bölgelere iş makineleri dağıtıldı. O zamanın bölge müdürü bunları işyerlerine sevkmedi, atıl durumda bıraktı. Karayolları park sahasına çekti. Biz bunun yanlış bir politika olduğunu, makinelerin iş yapmak için alındığını söyledik; servise sokmaya çalıştık. Bunların niçin bölge müdürlüğünde tutulduğunu anlayamadık. Tepki gösterdik. İşyerindeki memurlar da bize katıldı. Bölge sahası içinde birlikte yürüyüş yaptık. Atatürk büstünün önüne çelenk koyduk. Bu tepkimiz üzerine bu iş makineleri servise sokuldu. Bölge Müdürü Şevket Beşikçi idi. 1970’li yılların başlarıydı.

“Biz sendikayı 1965 yılında yeniden canlandırdığımızda sendikanın bir birikimi yoktu. İlk önce bu binayı aldık, 1970 yılında. Bina, 500 bin liraya hazır alındı. Hiç paramız yoktu. Yol-İş Federasyonu’ndan ve diğer mahalli sendikalardan borç alındı. Binanın parasını böyle ödedik. Bunun için belirli bir müddet borç ödemekle geçti. Daha sonra da gerek yapı, gerek tüketim kooperatiflerine yardımda bulunduk. Yol-İş Federasyonu bünyesinde İş Riski Fonu kurulduktan sonra yatırımlar Federasyon kanalıyla yapıldı.

“Ben hiçbir siyasi partiye üye olmadım. Türkiye’de siyasi partilerin asli görevlerini deruhte ettiklerine inanmıyorum.

“1979 yılında sendika genel sekreterliğine veya başka bir göreve aday olmadım. Kendi isteğimle çekildi. Hiç seçim kaybetmedim. Sendikacılığa beni zorla soktular. Ben kendi isteğimle çıktım. Hayatımda da hiç kimseden oy istemedim. Hiç oy isteme teşebbüsünde de bulunmadım. Hiçbir makama kendim talip olmadım. Hep verilen görevleri yaptım.

“1969 yılında amatörlükten profesyonelliği geçtim. Ayda 2000 lira ücret alıyordum. Türkiye’de profesyonel sendikacılar arasında en az ücret alan bizdik. Karayolları’nda çalışırken 1000 lira alıyordum. Sendikada 2000 lira almaya başladım. Daha sonraları, son iki kongrede, ‘toplu sözleşmede yer alan ücret cetvelinin son derece ve kademesinin brütünün neti sendikacıya maaş olarak ödenir’ diye bir genel kurul kararı alındı ve uygulandı.

“Memurlarla ilişkilerimizde bazen sorunlar olurdu. ‘İşçiler fazla ücret alıyor, biz az ücret alıyoruz,’ diye bakarlardı. İşçilerle ilgili işleri yerine getirirken biraz kıskançlık gösterirlerdi, belirli tepkileri olurdu. Ama haklıydılar, ücret konusunda haklı tepkileri olurdu. 1965-1971 döneminde memurlar sendika kurmadı. Teknikerler Cemiyeti kuruldu.

“1970’li yıllarda Türkiye’deki sağ-sol kavgası işyerlerine de yansımaya başladı. Ankara’dan, İstanbul’dan küçük merkezlere doğru yansımaya başlamıştı. Bir arkadaşımız yine bir arkadaşımız tarafından siyasi nedenlerle bıçaklandı; az kalsın ölüyordu, kurtarıldı. Uçtaki partiler, bazı mihraklar işyerini ele geçirmek için eylemler yaptılar.

“Bir mezhep kavgası çıkmadı; işyerinde böyle bir saflaşma olmadı. Biz sendikalar olarak buna kesin bir biçimde karşı çıkardık.

“1979 yılında Sivas Yol-İş genel sekreterliğinden ayrıldığımda emekli olmama dört ayım vardı. 30 Mayıs 1980 tarihinde emekli oldum. Emekli olduktan sonra Sivasspor profesyonel

futbol kulübünün menejerliğinde profesyonel olarak çalıştım. Belirli aralıklarla toplam 5-6 sene böyle gitti. Hayatımda hiç kendi işyerim olmadı, hiç dükkan açmadım. Hayatımda hep ücretli olarak çalıştım. Ticari bir girişimim olmadı.

“Benim görevde bulunduğum dönemde Sivas’taki mahalli sendikalar arasındaki ilişkiler çok iyiydi. Sigorta hastaneleri, işçi-memur ayrımı, kooperatifleşme, sosyal ve kültürel faaliyetler ve sendika konularında birbirimize yardımcı oluyorduk. Sendikaların grevlerinde maddi manevi katkıda bulunuyorduk.

“1969 yılında TÜRK-İŞ’in Ankara Tandoğan mitingine sendika olarak katıldık. 1976 yılında Yol-İŞ’in Konya grevi sırasındaki gösterilerde de sendika olarak yer aldık. Bunun dışında da mahalli sendikaların genel kurullarına giderdik. Genel kurullar da bir nevi eğitimdi.

“1963-64 yıllarında ambarcıyım. Sivas Karayolları o zamanlar Kayseri Bölge Müdürlüğü’ne bağlı bir şube olarak çalışıyordu. Pazar sabahı evde kahvaltı yapacağız. Zil çaldı. Hanım, ‘Karayolları’ndan çok büyük bir kamyon gelmiş, seni istiyor,’ dedi. Ağır şase bir kamyon bekliyor. Sami Abi, diye bir şoför. Sami Abi, ‘seni rahatsız ediyorum, Şarkışla’daki çevre yolunda yapılan köprüde 200 işçi boş bekliyor; çimento bitmiş, acele 10 ton çimento gitmesi gerekiyor,’ dedi. İşyerine gittik. Sivas’ta çimento fabrikası bulunduğu için bu bölgenin çimentosunu biz karşıladık. Stok halinde çimentomuz vardı. Gelen arabalara, Kayseri Bölge Müdürlüğü’nün emriyle dağıtırdık. Pazar günü işyerinde çalışan işçiler izinliymiş. İşçi bulamadık. Şoför arkadaşla birlikte piyasaya döndük; işçi pazarından işçi temin etmeye çalıştık. İnşaat sezonu idi. Biraz da saat geçmiş. İşçi bulamadık. Düşündüm. Devletin bir işi. Millettin bir işi, kendi işimiz. 200 işçinin boş yatması beni tereddüte soktu. Sami Abi’ye, ‘sana pek zorluğu yok; çimento torbaları 10’lu gruplardır; sen torbaların üstüne çık; benim sırtıma yükle,’ dedim. Bana, ‘sen şehir çocuğusun, 10 ton çimentoyu yükleyemezsin,’ dedi. Ben de, ‘ben sporcuym, yaparım,’ diye cevap verdim. Soyundum. Kamyonu çekirdim. İş tulumunu giydim. Üstünü çıkardım. Çimentoyu çekmeye başladım. 10 ton çimento 200 torba yapar. 100 torba dolayında yerleştirmiştim ki, Kayseri Bölge Müdürü Ahmet Sarp’ın arabası şubeye girdi. Kendisi daha sonraki dönemde AP milletvekili oldu. Şimdi de Cumhurbaşkanı’nın baş danışmanı. Bize doğru geldi. ‘Ne yapıyorsun; bu iş senin görevin değil; sen ambarcısın,’ dedi. Ben de, ‘ikiyüz işçi şantiyede boş yatıyor; köprü’nün üst tablası atılacak; işçi bulamadık, ben yapıyorum,’ diye cevap verdim. Hayret etti. ‘Bizim Türklerin böyle hasletleri var,’ dedi. Kamyonu yükledik. Kamyon gitti. Aradan bir ay bir zaman geçti. İşim icabı Kayseri’ye gittim. O arada bir görevli, ‘Sana Ankara’dan bir yazı geldi; ancak bölge yazıyı saklıyor,’ dedi. Rafet Altun sendikacıydı, ambarcıydı. Bunu kendisine anlattım. Bölge Müdür Muavini Makine Şefi Cahit Bey vardı. İlgilendi. Bana bir yazı verdi. Bölge müdürlüğünün de oluruyla bana bir takdirname ve iki derece ödül verildiğine dair bir yazıydı.

“Bize geçmişte fazla mesai verilmezdi. Güneş doğdu, işbaşı; güneş battı, paydos yapardık. İşçi arasında uyum vardı. İşverenimiz de iyiydi.

“Sendikacılığım döneminde şantiyelerde çok yattım. İlk zamanlarda şantiyelerde hiçbirşey bulunmazdı. Şimdi buzdolapları, çamaşır yıkama imkanı, ahçısı, servisleri var; gün geçtikçe, dünyanın değişmesine göre daha iyi hale geldi. 1960’lı yıllarda ekipler vardı. Şubelerde pek şantiye olmazdı. Mesela, diyelim, 1 no.lu ekip nasıl işe giderdi? Ekip başı grayderci. Büyük grayder operatörü direksiyonda. İşçilerin yatakları ve çantaları grayderin aksamına asılı. Ekip işçileri de grayderin üstünde. Gidilir işyerine, çadır kurulur. Pompalı gaz ocaklarıyla bulgur, fasulye pişirilirdi. Banyo yok. Onbeş gün, bir ay çalışırlardı. Daha uzun çalışıp, daha uzun izin yapmak ve izinlerde tarlalarındaki işlerini bitirmek isterlerdi. ‘Şu işi bitirin, size şu kadar izin gibi,’ kabala çalışma da olurdu.

“Bir ara Yol-İş Federasyonu Genel Başkanı Muzaffer Saraç Ayvalık’ta kamp müdürlüğü teklif etti. Federasyon’a ait bir arazi için bir proje hazırlanıyordu. Kamp müdürü olacaktım. 12 Eylül oldu. Bu proje iptal oldu.

“Yol-İş Federasyonu’nda denetim kurulu üyesiydim. Genel sekreterlikten ayrıldıktan sonra 1980 sonundaki kongreye kadar bu görevim devam etti.”

KEMAL ÇELİK¹⁸

Kemal Çelik 1937 yılında Sivas Zara'nın Yarımkaya köyünde doğdu. Babası çiftçiydi. Köyde bir iki parça toprağı vardı. Buğday arpa ekerdi. Ancak çiftçilikten elde ettiği gelir yetmediği için, Kemal Çelik çok küçükken kazaya, Zara'ya göç etmiş. Zara'ya göçtükten sonra da bir merkeple çerçilik yapmış. Kemal Çelik'ler 4'ü kız, 3'ü oğlan 7 kardeş. Kızlar hep ev kadını olmuş. Erkeklerden biri esnaf, biri de ortaokul öğretmeni. Müdürlüğe kadar yükselmiş. Kemal Çelik de teknisyen olmuş.

Kemal Çelik'in annesi Malatyalı, Arapkirli. Çok küçükken Yarımkaya'ya babasıyla gelmiş; babası orada ölünce köyde kalmış. Kemal Çelik'e anne tarafından bir miras kalmamış. Annesinin babasının arazisini dayıları almış. Babası öldüğü zaman annesi de ölmüş. "Öksüzdüm; yetim oldum."

"Zara'da ilkokula 9 yaşında başladım. Yokluktan, fakirlikten zamanında okula gidemedim. Ben beşinci çocuğum. İlkokulu ve ortaokulu normal zamanda bitirdim. Zara'da ortaokul vardı. 1948 yılında açılmıştı. Benden önce bir devre daha vardır. Ben ikinci mezunlardım. 1953-1954 döneminde ortaokulu bitirdim.

"Okulda okurken seyyar satıcılık yaptım. Köylere, çiftçilerin yanına gidip, buğday karşılığında döven sürdürdüm. Ortaokulu bitirdiğim sene, Karayolları'nda asfalt sulamak için işe girdim. 1953-54 yazıydı. Mahallinden temin edilen muvakkat işçi statüsündeydim. BetonASFALTA su dökerdik. Yevmiyem 75 kuruştı. O yıllarda babam daha sağdı. Bakkallığa başlamıştı. O zamanlar muvakkat işçi olarak aldığım 75 kuruş yevmiye aileye çok büyük bir katkıydı; son 20 günlük yevmiyemi babam bana verdi; o parayla elbise yaptım, okul harçlığı ayırdım, okul ihtiyaçlarımı karşıladım ve sanat okuluna geldim.

"1950'li yıllarda Anadolu'da iş imkanları çok sınırlıydı. Okumak insanların tek kurtarıcısıydı. Toprak yoktu. Okuyup devlet memuru olmak bizim gibi insanlar için bir kurtuluştu. Özellikle babaannem benim okuyup bir devlet memuru olmamı çok isterdi.

"Sanat okuluna girmeden önce bir branş sınavı yapıldı. Tesfiye bölümüne girdim. Okul döneminde yurttta kaldım. Parasız yatılıydım. Parasız yatılı hakkını kazanmak için ayrı bir sınav olmadı. Yurtlar, şehir dışından gelenlere bir kontenjan tanırdı. Ayrıca, ders durumu iyi olan öğrencilere parasız öğle yemeği veriliyordu. Bu yemekten de faydalandım. Yurtlar parasızdı; ama yatağımızı kendimiz getirirdik. Binayı ve somyeyi devlet karşılardı. Yurt, eski doğumevi binasıydı. Şimdi askerlik şubesi olarak kullanılıyor. Odalar dört, altı ve sekizer kişilikti. Bazı kişiler de odun ve kömür verirdi. Okulun de bir döner sermayesi vardı. O şartlarda Milli Eğitim elinden geleni yapıyordu.

"1954 yılında Karayolları'nda muvakkat çalıştığım dönemde beni çok etkileyen bir olaya tanık oldum. Bir sabah şube şefi bir greyderciyi çağırdı. Greyderci, şefin karşısında hazırol vaziyetinde duruyordu. Ona, 'greyderini al, Şerefiye'ye kadar git; hava nerede kararırsa, orada yat; daha sonra da greyderinle bıçak vurmak suretiyle Zara'ya kadar gel,' dedi. İşçi de, 'peki, ben ne yiyeceğim,' diye sordu. 'Baba ye,' dedi şef. Greyderci de, 'başüstüne,' dedi, ve gitti. O olaydan sonra işçiliğin bir köleliğe dönüştüğünü görerek, sendikal mücadeleye başladım. Bu olay beni çok kamçıladi; sendikacılığa ilgi duymama yol açtı.

"Sanat okulu döneminde çalıştım. Sanata karşı meylim vardı. Hiç boş durmazdım. Elim alete yatkindi. Büyük abim çarıkçı dükkanı açmıştı. Yaz

¹⁸ Sivas Yol-İş'in eski genel başkanı Kemal Çelik ile 2.12.1998 günü TÜRK-İP Sivas Bölge Temsilciliğinde görüşüldü.

aylarını çarıkçı kalfası olarak çalışarak geçirdim. Zara'nın çarıkları meşhurdu. Kara lastik o yıllarda buralarda fazla yaygın değildi. Daha sonra kara lastik çıkınca çarıkçılık yavaş yavaş öldü. Çarıkçılığın ölmesinden sonra, abim de çarıkçılıktan vazgeçti, imalatı bırakıp hazır almaya, lastik ve ayakkabı satmaya başladı. Okul döneminde karayollarında çalışmadım.

“Sanat okulu o zaman iki yıldır. 1956 yılında tesfiye bölümünden mezun oldum. İş aradım ama iş bulamadım. Zara'da nüfus memurunun yanında muvakkaten vatandaşların evrakını doldurarak ailemin geçimine katkıda bulundum. O zamanki insanlar yardımseverdi. Nüfus memurunun yanına bir masa koydular. Gelen köylünün doğum kağıdı, ölüm kağıdı doldurulacak. Onları yapar, üç beş kuruş para alırdım. Bir-birbuçuk yıl bu işi yaptım.

“Daha sonra bir dost vasıtasıyla Sivas'ta Devlet Demiryolları Fabrikasına tornacı olarak girdim. 1957 sonlarıydı. İlk sigortalılığım o zaman başladı. Tanıdığım bir terzinin bir ahbabı varmış, bir kart yazdı. Beni kadrolu olarak işe aldılar. Diplomamı görünce bir imtihan yaptılar. Başarılı oldum. İşbaşı yaptım. Saat ücretim 120 kuruştı. Stajyer torna usta yardımcısı olarak işe başladım. Lojman yoktu, vasıta yoktu. Bir hafta gece, bir hafta gündüz çalışırdık. Evimin fabrikadan uzaklığı 7 km. idi. Kışları eksi 30 derece olurdu. Yürüyerek gider gelirdim.

“Bu tarihlerde işyerinde sendikanın bir faaliyeti yoktu. Bir temsilcilik vardı. Bizimle ilgilenen, bizi sendikaya kaydetmeye gelen olmadı. Devlet Demiryolları Fabrikası'nda kaldığım müddet içinde bir sendika olduğunu yalnızca konuşmalardan biliyordum. Bir sendika vardı; ama pek işe yaramıyordu. Aydener Tandoğan'ın sendikanın faaliyetini eleştirdiğini, bunun üzerine yol işçisi olarak dışarıya sürüldüğünü, iki yıl buralarda çalıştığını duymuştum. Ama o kadar. Birbuçuk yıla yakın burada çalıştım.

“Bir gün tornada çalışırken fabrika müdürü geldi. Gece vardiyası. Kendimi işe vermişim. Arkamda birinin durduğunu hissedince geri döndüm. Dikkatli çalıştığım için teşekkür etti. O ara ben de fırsatı bulup, ‘verdiğiniz ücret beni tatmin etmiyor; koca bandaj tekeri tornasında çalışıyorum,’ dedim. O da, ‘ustana söyleyeyim; seni imtihan etsin,’ diye cevap verdi. Söylemiş. Ustalar beni imtihan ettiler. Yapmam için çok zor bir iş verdiler. İmtihani başarıyla sonuçlandırdım. İmtihan heyeti de sonucu çok beğendi ve ‘bunu sergiye koyalım,’ dedi. Ancak bu sonucu daha kıdemli olan ustalar karşı çıkmışlar. Bunun üzerine, 40 kuruş zam yapacakları halde yapmadılar. Buna tepki duydum. Müdür Bey'i görmeye gittim. Kapıda görevli olan hanım beni içeri bırakmadı. Rica ettim. Yine bırakmadı. Bunun üzerine sekreteri kenara itip müdürün odasına palaspandıras girdim. Arkamdan sekreter geldi; beni şikayet etti. Müdür de, ‘hop hop bura dingonun ahırını mı,’ dedi. Ben de, ‘sizin burada olduğunuzu bilmiyordum; kapıya öyle bir köpek bırakmışsınız ki, geleni ısırıyor, gideni ısırıyor,’ diye cevap verdim. Daha sonra işin tadı kaçtı. Bu olaylar mesleğimi bırakmama sebep oldu. Bir süre sonra da askere gittim.

“1959 yılbaşında asker oldum. Tank yedeksubay aday adayıydım. Ankara Zırhlı Birlikler Okulu'na gönderildim. O günlerde Başbakan Adnan Menderes yedeksubaylığın kalkacağı şeklinde bir görüş getirmişti. Bunun üzerine, lise mezunlarına yedeksubay hakkı kalkar diye, 6700 kişi yedeksubaylık için müracaat etmişti. Bu 6700 kişinin Ankara okullarında barındırılması ve eğitilmesi mümkün değildi. Bir kısmının geri gönderileceği şayiası vardı. İşini gücünü bırakmış, kendisini askerliğe adapte etmiş olanlar, her vilayetten bir temsilci seçti. Sivas temsilcisi de bendim. Sözcü olarak da ben seçildim. O zaman rahmetli Adnan Menderes'le ve Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'le bizzat görüşmek suretiyle sorunlarımızı anlattık.

“İstanbul'dan bir arkadaşımız Sayın Başbakan'a şunları söyledi: ‘Sayın Başbakanım, ben işimi bıraktım; eşimi babasının evine bıraktım; askere vatani

hizmetimi yapmaya geldim; geri dönsem patron işimi vermez; kayınpeder eşimi vermez; bu zaman da siz benim aşımı verir misiniz?’ Başbakan da net cevap verdi: ‘Hadi gidin, merak etmeyin, bir çare bulacağız.’

“Bir hafta kadar bekledik. Bir hafta sonra bir karar çıktı. Yedeksubay aday adaylarının yarısı kıtalara gönderilecek, yarısı Ankara okullarında eğitim görecekti. 3 ay sonra kıtadakiler Ankara’ya gelecek; Ankara’dakiler kıtalara gidecekti. Bu uygulama Türkiye’de bir defa yapıldı. Kimin nereye gideceği kurayla belirlendi.

“Gaziantep İslahiye’de 5. Zırhlı Tugaya eğitim görmek üzere gönderildim. Yaklaşık 50 kişiydik. Üç ay kaldık. Daha sonra Ankara’ya döndük. Ankara’da üç aylık eğitimden sonra yedeksubay olarak çektiğimiz kurayla Kırklareli Babaeski 65. Tümen Birinci Bölüğe takım subayı olarak tayin edildim. Askerliğim orada bitti. Bu arada 27 Mayıs’ta görevliydim. 27 Mayıs gecesi nöbetçi subaydım. Aldığım emirle Babaeski Emniyet Müdürlüğüne atandım.

“Bir hafta kadar emniyet müdürlüğü yaptıktan sonra görevimi bir yüzbaşıya bırakıp, Babaeski Taşagır nahiye müdürlüğüne atandım. O günlerin acısıyla halk ikiye bölünmüştü nahiyede: Demokrat Partililer, Halk Partililer. Gittiğimde yolun bir tarafı Halk Partililer, diğer tarafı Demokrat Partililerdi. Patlamaya hazır bomba gibiydi halk. Sokağa çıkma yasağı koydum. Ertesi gün nahiyenin ileri gelenlerini bir kahvede topladım; yapıcı bir konuşma yaptım; onları ikna ettim. Başka insanlarla da konuşmalar yaptım, grup grup görüştüm. Tüm halkı ikna ettim. Husumeti kaldırdım. Birbirine çay ismarlattım. Bir tek mermi atmadan, kimsenin kalbini kırmadan, parti küskünlüklerini kaldırdım. Bir hafta kalıp, görevime döndüm. Halk, yaptıklarım için peşimden tugay kumandanına gelerek teşekkür etti. Terhis olduğumda bu hizmetimden dolayı tugay komutanı bana bir şilt verdi. İnsanlarla diyalog kurarsanız herkes iyi olur. Bu olayda onu gördüm.

“Terhisimden sonra Sivas Singer Kumpanyasına stajyer memur olarak girdim. Bu iş de yine bir dost vasıtasıyla oldu. Talebeliğimde sevdiğim bir abim önder oldu. Bizi üç ay staja aldılar. 12 kişi kadardık. O arada Diyarbakır’da bir boşluk olmuş. Bir ay içinde beni Diyarbakır’a mağaza şefi olarak gönderdiler. Üç yıl kadar Diyarbakır ve yöresinde Singer dikiş makineleri kumpanyasında mağaza şefi olarak çalıştım. Bu ara kazamdan nişanlanmıştım. Hanımı Diyarbakır’a götürmek istemedim. İstifa etmek suretiyle Sivas’a döndüm. O tarihlerde vali 500 lira alıyorsa, ben 600-700 lira alıyordum. Sattığım her makineden yüzde 2,5 prim alırdım. Ayrıca da maaşım vardı. Ücret tatmin ediciydi.

“Diyarbakır’da Singer mağazasının şefiyken, Batman Petrol-İş’in kurucu üyesi oldum. Singer olarak Batman’da bir biçki dikiş kursu açmıştık. Bir arkadaşın hanımı da kursa geliyordu. Bir gün bu arkadaş bana gelip, ‘sen bu işlerden anlıyorsun, bir sendika kuruyoruz, seni de kurucu yapalım,’ dedi. Gereken evrakı verdim. Batman Petrol-İş’in kurucu üyesi oldum. Ancak daha sonra herhangi bir faaliyetine katılmadım.

“Singer’den ayrılınca Sivas’a döndüm. Bir dost vasıtasıyla DSİ Sivas Şube Müdürlüğü’ne sürveyan olarak işbaşı yaptım. İşyerinde örgütlü bir sendika, Tes-İş vardı. Sabahattin Ersoy sendika başkanıydı. Ambarcıydı. Köylerde içme suyu işinde çalıştım. Gece 12’lere kadar beton döküyorduk. Sürekli fazla mesai yapıyordum. Fazla mesailerin ücretini dairemden talep ettim. Yapılan evraklara rağmen ödemediler. Sendikaya gittim. Onlar da ilgilenmediler. DSİ’de işbaşı yapar yapmaz sendika üyesi olmuşum. 1964 yılı yazıydı. İdareyi kendim mahkemeye verdim. Mahkemeyi kazandım. Herkes, bu mahkeme nedeniyle Kemal Çelik’in işten atılacağını zannediyordu. Ama ben açık vermedim. Mesai zamanında geldim. İşimi yaptım. Kötü düşünceli bir insan da değildim.

“O dönemde bizim işyeri Kayseri’ye bağlıydı. Sendikanın ilgilenmemesi bende bir hayal kırıklığı yarattı. Sendika yönetiminin karşısına çıktım. Katıldığım ilk genel kurulda mikrofona çıkıp sendikayı ve başkanını eleştirdim. Bu eleştirilerimi gören sendika başkanı benimle diyalog kurdu, benimle birlikte sendikacılık yapacağını söyledi; hata yaptığını kabul etti. O genel kurulda sendika yönetim kurulunda görev aldım.

“1966 yılına gelinmişti. Sivas, Karayolları Bölge Müdürlüğü olmuştu. Karayolları’na geçmek için müracaat ettim. Bu arada da sürveyanlığı bırakarak, DSİ’de ambarcılığa başlamıştım. DSİ ihtiyacı olduğundan beri vermek istemedi. Karayolları’nın da ambarcıya ihtiyaç vardı. DSİ Şube Müdürünü ayrılmam için izin vermeye ikna edemedim. Bunun üzerine Kayseri’ye gittim. DSİ Bölge Müdürüne durumu anlattım; daha fazla para alacağımı, iş imkanlarının daha fazla olduğunu söyledim. ‘Haklısın,’ dedi. ‘Ne kadar haklıyım?’ diye sordum. ‘Yüzde yüz haklısın,’ diyince, ‘o zaman yüzde yüzünü değil, yarısını ver, muvafakatını ver, Karayolları’na geçeyim,’ dedim. Muvafakat verdi. Karayolları’na geçtim. 1966 yılından 1973 yılına kadar Karayolları’nda demirbaş ambar memuru olarak görev yaptım.

“Karayolları’nda da sendikaya karşı bayrak açtım. Beni seven arkadaşlarla birlikte bir komite kurdum. Bu komiteyle, araba tutmak suretiyle geceleri şantiye şantiye geziyorduk. İşçi hakları iyi aranmıyordu. Toplu sözleşme tam olarak uygulanmıyordu. Sendikacıları eleştirdik. Yedi yıl sürekli mücadele ettik. Girdiğimiz iki seçimde başarılı olamadım. Birinde ben çekildim, birinde seçimi kaybettim. Üçüncü seçimde büyük bir farkla Sivas Yol-İş başkanlığına seçildim. 1979 yılına kadar üç devre sendika başkanlığı yaptım.

“DSİ’de çalıştığım dönemdi. Yeni evlenmiştim. Tabii, o günün şartlarına göre iktisatlı davranmasak geçinmemiz mümkün değildi. Oturduğum ev mutfaksız, banyosuz ve tuvaletsiz bir yerdi. Kirası da ona göre azdı. Mecburduk orada oturmaya. Karayolları’na geçmek istememin sebebi de buydu. Yani esnafa göre geçimimiz daha zordu. Esnafılık daha karlıydı. Köyden hiçbirşey gelmiyordu. Tüm hayatım boyunca köyden veya ailemden bir kuruş yardım almadım. Babamı rahmetle ve saygıyla anıyorum. Hiçbirşeyi yoktu ki, verebilirsin. Ama işçinin önemli bir bölümünün köyden geliri vardı. Bugün bile Karayolları’nda çalışanların yüzde 40’ının köyleri ile ilişkileri vardır ve köyden maaşı kadar bir gelir temin eder. DSİ’den ve Karayolları’ndan emekli olan birçok arkadaşımız emekliliğinde bağına ve tarlasına sahip çıkmıştır; köyünde ev yaptırmıştır, orada yaşamaktadır. Şehir hayatı giderek zorlaşıyor. Köyde ise artık elektrik, su, telefon var.

“DSİ’de çalıştığım dönemde işyerinde işverene karşı hiçbir toplu tepki olmadı, direniş olmadı. Sendikacılık yeniydi. 1963 yılında yeni kanunlar çıkmıştı. Daha işverenin baskıları vardı. Bugün de bunlar devam ediyor. Karayolları’ndayken toplu sözleşme döneminde greve gidilecek diye belirli hazırlıklar yapılırdı. Ancak yemek boykotu, işbaşında iş durdurma türü eylemler hiç olmadı. Bu dönemde Sivas’ta hiç işçi mitingi de hatırlamıyorum. Ancak bazı başka işyerlerinde grev oldu.

“1976 yılında Fehim Adak’ın Bayındırlık Bakanı olduğu dönemde Karayolları’ndaki bütün araçlar takozla alınmıştı. Bölge Müdürlüklerine para gönderilmiyordu; işler yapılmıyordu. Şantiyeler kapanmıştı. Şantiyelerin açılması için gerekli eylemin yapılması kararını aldık. Sivas Bölge Müdürlüğü içinde bir yürüyüş yaptık ve müdürlüğün önündeki Atatürk büstünün önüne, işvereni protesto eden bir siyah çelenk koyduk. Ankara’ya tepkimizi gösterdik. 10 gün sonra araçlar takozlardan indirildi. Şantiyeler açıldı. İstanbul Yol-İş bizim bu eylemimizi çalışma raporuna kapak yaptı.

“Bir keresinde Sivas Çimento Fabrikasında bir grev olmuştu. O tarihte 13 sendika başkanı büyük bir dayanışma içindeydik. Bir işyerinde bir işçinin başı

ağrıya, bütün işçilerin başı ağrırdı. SSK hastanesinde ve diğer işlerde bep birlikte davrandık. Çimento Fabrikasındaki işçilerin ücretleri Karayolları'ndaki işçilerin ücretlerinin yarısından azdı. 1976 yılında bir toplu sözleşmeyle zam aldığımızda, çimento işçileri hala bizim eski ücretimizi alıyordu. Çimento fabrikasında 40 gün grev yapıldı. Grev başarıyla sonuçlandı. İşçiler hakkını aldı.

“Ulaş Devlet Üretim Çiftliği'ndeki işçiler de mağdurdur. Örgütlü buldukları Tarım-İş Sendikası Türkiye çapında bir grev kararı almıştı. Greve çıktılar. Sivas'taki sendikalar olarak destek örgütledik. Her gün bir sendika destek verdi; işyerinin önünde davul zurna çaldırdı; öğlen yemeğini sağladı. 13 sendika bu grevi 20-25 gün destekledik. Bu tür başka grevler de oldu.

“Bu yıllarda uyuşmazlıklara hakem olarak girdim. Bütün bu çalışmalarımdayıkıcı değil, yapıcı sendikacıydım. Bu devlet, bu vatan, bu yol, bu malzeme, bu milletindir anlayışıyla hareket ettim. Bir gram benzinin dökülmesine, vasıtaların tahribine karşı olduk. Sendikacılık üreticiliktir; hizmetten doğan haklı hakları almaktır. Hiçbir zaman, temsil ettiğimiz toplumun malı olan devlet malına zarar vermedik. İşçiye hep şunu söyledik: Siz hizmeti yapacaksınız, hizmetten doğan haklı haklarınızı almak da bizim görevimizdir. Çimento ruşgara karşı boşaltmayınız; benzinimiz Araplara avuç açarak geliyor, bir damla benzin israf etmeyin, derdik. Karayolları o devirlerde çok büyük işler yaptı. Hep şu cümleyi kullandım: Dünyada en kötü şey yolsuzluktur.

“1976 yılında Karayolları'nda Konya'ya uygulanan greve destek vermek için Konya'ya gittik. Konya'da partililik yapan bölge müdürüyle itiş kakış oldu. MSP'nin kurdurduğu ve desteklediği ve Konya'daki greve neden olan Öz Yol-İş'in Sivas'ta da faaliyeti oldu; ama muvaffak olamadı.

“1973 yılında sendika başkanı seçildikten sonra Sivas'ta Cumhuriyet Üniversitesi Kurma ve Koruma derneği'ne girdim ve burada uzun yıllar hizmet verdim. Üniversiteyi buraya bizler getirdik. Üniversite inşaatı sırasında Dilek İnşaat iş almıştı. Bayram Sökmen'in sendikası bir ara iki yıl bu inşaatta yetki aldı. Daha sonra bu inşaatta çalışan işçileri YOL-İŞ'te örgütledik.

“Karayolları'nda tüketim kooperatifinin kurulmasında her türlü hizmeti yaptık. Sendika seçimleri ve siyasi görüş farklılıkları kantine de sığramıştı. Arkadaşlarıma şunu söyledim: ‘Yediğiniz şeye politikayı sokmayın.’ Bizden önce küçük bir kantin vardı; onu büyüttük, tüketim kooperatifi haline getirdik.

“Benden önce, eski başkanın kurduğu 40'lar kooperatifi vardı. 97'ler kooperatifini de o kurmuştu. Benim dönemimde ben Selçuk Yapı Kooperatifini kurdum. 16 üyemiz vardı. Daha sonra Sabır Yapı Kooperatifini kurdum. Mali sekreteri başkan yaptık. Onu da bitirttik. Yol-İş Yapı Kooperatifinin de tüm hazırlıklarını yaptım. Ancak o ara seçimi kaybettim. Bu çabalar sonucunda 500'e yakın arkadaşımızı ev sahibi yaptık. Diğer kooperatiflerde de hizmet ettim.

“Cumhuriyet Halk Partisi'ne eskiden beri üyeydim. 1973 yılında 13 sendika başkanı birlikte partiye yeniden üye oldum. O günlerde Sivas'ta bütün sendika ve şube başkanları CHP'liydi. Bir sorunumuz olduğunda 13 sendika başkanı birlikte Ankara'ya giderdik. 1978 yılında madenler devletleştirildiğinde ve kömür sıkıntısı çekildiğinde, 13 sendika başkanı olarak Ankara'ya gidip kömür bulduk.

“TÜRK-İŞ Bölge Temsilcisi İsmet Uygun'un başkanlığında haftada veya on günde bir toplanırdık. Herkes sorunlarını dile getirirdi. Bu biraraya gelmeler bir güç oluşturuyordu. En çok müşteki olduğumuz da SSK'daki hizmetti. Kendi aramızdan arkadaşlarımız SSK'ya müdahale ederdi. İçimizden bir sağlık kurulu oluşturmuştuk. Bu kurul, işçi hastaneye gittiğinde her türlü hizmeti

verirdi. İşçiyi doktorun muayenehanesine göndermedik; SSK hastanesindeki yatakları parselletmedik; hastanede yatan işçiye veya yakınına kokmuş peynir yedirtmedik. Ameliyatlara girdik. Kan bulduk. İşçiyi sigortada ezdirtmedik.

“1979 yılında seçimi benim gibi bir Zaralıya kaybettim. Seçimi kaybettiğimde emekliliğime birbuçuk yılım kalmıştı. Kangal’a, Erzincan’a tayinim çıktı. Gitmedim. İş aktim fesholdu. Bu durumu dostum olan Kaya Özdemir’e bildirdim. Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı arkadaşımış. 40 gün boşta kaldım. Yeniden işbaşı yaptırıldılar. Sendikacılığı kaybettiğimde ayda 2 bin lira maaş alıyordum: 20 bin lira borcum vardı sendikaya. Malulen emekli ettiğim bir işçiden aldığım borçla bu borcumu ödedim. Emekli olunca aldığım tazminatla ve ayrıca aldığım borçla, iki arkadaşımınla ortak olarak bir iş kurduk. O tarihten beri esnafım.

“Sendikada görevdeyken iş riski fonunu destekledim. İş riski fonunun amacı, işçi çocuğu talebelere burs vermektir, kazada zarar görenleri korumaktır. Ayrıca Zara Vakfının başkanıyım. 100 talebeye burs veriyoruz. “

KENAN DURUKAN ¹⁹

Türk Harb-İş Sendikası eski genel başkanı Kenan Durukan 1933 yılında 'zemheri ayında' Kars'ta doğdu. Ancak nüfus cüzdanında doğum tarihi olarak 1.1.1933 yazıyor. Babası çiftçiydi. Kars'ın üçüncü büyük çiftçi ailesiydi.

“Dedem, amcalarım, büyük bir araziye sahipti. Miktar olarak bilmiyorum. Benim bildiğim 20-30 tarla, çayır, otlak vardır. Sülalemiz Osmanoğulları olarak bilinirdi. Kars'ın yerli ailesiydi.

Kenan Durukan'ın annesi ise Arpaçay'ın Güvercin Köyü'ndendi. O da Kars'ın yerlilerindendi. Dayıları da çiftçiydi; hayvancılıkla ve toprakla uğraşırlardı.

“Bizde kim toprağın başında oturuyorsa, toprak onundur. Mirasın intikali söz konusu değildir. Bu nedenle annemden de, babamdan da toprak kalmadı. Talebimiz bile olamaz. Dört erkek, bir kız kardeşlik. Erkeklerin en büyüğü benim. Benden sonraki erkek kardeşim, tapu müdürlüğünden emekli oldu. Vefat etti. Daha sonraki kardeşim, sanat enstitüsü mezunuydu. Emekli oldu. Küçük kardeşim serbest çalışıyor.

Kenan Durukan ilkokula Kars'ta gitti. Daha sonra da iki yıl önce açılmış olan sanat enstitüsüne girdi.

“Sanat enstitüsünün bir cazibesi vardı. Ailemizde benden önceki herkes lisede okumuştur. Bir meslek öğrenmek cazip geldi. Kars'ta beni çeken bir işyeri veya bir plan yoktu. Sanat enstitüsüne herkes, 'ah, ne güzel okulumuş,' derdi. Orta sanatta ikinci sınıftan sonra demircilik bölümüne ayrıldım. Hep iftihara geçiyordum. O dönemde teknik öğretmen okulunun tatbikat enstitüsü niteliğinde olan Ankara 2. Erkek Sanat Enstitüsü bütün Türkiye'deki sanat okullarında iftihara geçenleri yatılı öğrenci olarak davet ediyordu. Son sınıftayken Ankara'ya geldim. Bir önceki yıl yine istedilerdi. Ancak yatılı öğrenci deyince, bizimkiler 'kimsesizler mektebi' gibi algıladı ve göndermediler. Son sınıftayken, müdür beni çağırdı ve durumu anlattı. Bunun üzerine son sınıfta ailemi ikna ederek 1950 yılında Ankara'ya geldim.

2. Erkek Sanat Enstitüsü Bahçelievler'de Gazi Eğitim Enstitüsü ile yanyanaydı. 5 yıllık sanat enstitüsünü burada bitirdim. Okulda yemek, yatak, elbise verilirdi. Harçlık yoktu. Diğer sanat enstitülerine nazaran eğitim düzeyi oldukça yüksekti. Eğitim çok daha kaliteliydi. Okulun teknik imkanları çok iyiydi. O dönemlerdeki teknik öğretmen mezunları Türk sanayiinin omurgasını oluşturdular. Serbest piyasada özel işletmelerin sahibi durumundadır bu insanlar.

“Bu arada yüksek okul imtihanlarına girdim. Teknik Öğretmen Okulu ve Yıldız Teknik Okulu'nu kazandım. Eğer ailem ayda 100 lira gönderebilseydi İstanbul'da okuyacaktım. Benden sonra üç kardeşim daha vardı. Ailem bana ayda ancak 10 lira gönderebileceğini söyledi. Teknik Öğretmen Okulu'na gitmek durumunda kaldım. Teknik Öğretmen Okulu yatılıydı. Yatak ve yemek devlet tarafından karşılanıyordu. 4 yıllık bir yüksek okuldu. Benim yeterli bölümüm malzeme idi. Yeryüzündeki bütün metaller, madenler incelenirdi. 1951-1955 döneminde bu okulda okudum.

“Teknik Öğretmen Okulu'na girdikten sonra yazları piyasada çalıştım. Zaman zaman da okulun kendi atelyelerinde döner sermayeden ve hatta okul döneminde hafta sonlarında döner sermayeden ve piyasadan iş alıp yapar ve harçlığımı çıkarırdım. O dönemde Kızılay'daki ve Bahçelievler'deki evlerin demir parmaklıklarını, bahçe parmaklıklarını, kapılarını yapardık. Öğrencilik döneminde sigortalı bir işte çalışmadım.

“Okulun döner sermayesi, dışarıdan sipariş alıyordu. Biz de atelye öğretmenlerinin nezaretinde piyasaya iş yapıyorduk. Eğitim ve öğretimin dışında döner sermayeden alınan işlerde bize ücret ödenirdi. Bu işler öğretim saatleri dışında yapılırdı. Her ay bu işlerin

¹⁹ Türk Harb-İş Sendikası eski genel başkanı Kenan Durukan'la 10 Eylül 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde görüşüm.

karşılığında bir ücret verilirdi. Hatta her işin bitiminde maliyet hesapları yapılır, öyle ödenirdi.

“Okul bittikten hemen sonra, Ankara’da Bala’da Toprak Mahsulleri Ofisi’nin çelik silo inşaatına gittik. Üç arkadaşlık. Toprak Mahsulleri Ofisi yönetim kurulu başkanı Kars’ın eski milletvekillerinden birisiydi. Zannediyorum Abbas Çetin. Gazetelerde ilan filan vardı. Bu ilanlardan faydalandık. Çelik Silolar Genel Müdürlüğü vardı. Kadrolu işçi olarak işe alındık. Hemen sigortalandık. İlk işim 6 bin tonluk bir çelik silo inşaatıydı. 40-50 kadar işçi çalışıyordu. İşçilerin bir bölümü yerel işçiydi; beton inşaatında çalışıyordu. 15-20 kişi dışardan gelmişti. Çelik silo ve mekanik malzemenin montajında çalışıyordu. Bu iş, Amerikalıların nezaretinde yapılıyordu. 5- 6 tane Amerikalı mühendis vardı. Amerika’daki çelik silo üreticisi şirketin elemanlarıydılar. Biz üç kişi Bala’da bir otelde kalırdık. Otelde kalan birkaç kişi daha vardı. Diğerleri için şantiyede işçi yatakhane yapılmışlardı. Çelik silo inşaatı üç dört aylık bir işti. Bala’da işyerinde yemek verilmiyordu. Lokantada yemek yiyorduk, parasını kendimiz ödüyorduk. Üç dört ay sonra iş sona erdi. Türkiye’de ilk çelik silo inşaatı Bala’dadır. Daha sonra Kırıkkale’ye geldik. Bala’daki ilk inşaat biraz staj gibiydi. Daha sonra biz grup şefi gibi çalışmaya başladık. Kırıkkale’deki çelik silo inşaatı da dört ay kadar sürdü. Çalışma şartları aynıydı. Toprak Mahsulleri Ofisi ile işçilik ilişkim bundan sonra sona erdi.

“Daha sonra Trakya’ya gittik. Babaeski, Kırklareli ve Edirne’de çelik silo montajını üç arkadaş taşeron olarak üstlendik. Üç şantiyede toplam 100 dolayında işçi çalıştırıyorduk. Ben Babaeski’deydim. Diğer arkadaşlar da diğer iki şantiyede idi. İnşaat devam ederken, ben bayram tatili nedeniyle Kars’a geldim. Kars silosunu alan bir müteahhit, TMO Çelik Silolar Genel Müdürlüğünden benim ismimi ve adresimi almış. Kars’ta tanıdığı bir başka müteahhit aracılığıyla dedeme ulaşmışlar. Ben o müteahhidin yazihanesine davet edildim. Dedemle birlikte gitmek zorunda kaldım. Kars’ta kalmam ve çelik silonun montajını yapmam teklif edildi. Arkadaşlarımla bir taahhüde girmiştim. Trakya’ya dönmem gerekiyordu. Makul ücretin üç katı kadar bir ücret talep ettim. 1956 yılında 1500 lira aylık, işi zamanında bitirdiğim takdirde ayrıca iki maaş prim istedim. Benimki, kabul edilmesi mümkün olmayacak bir teklifti. Müteahhidin kabul etmeyeceğini düşünüyordum. Ama müteahhit kabul etti. Biz pederşahi bir aileyiz. Dedemin yanında o ücreti kabul etmemek şımarıklık olacaktı. Hacı İzzet Tunguz isimli bir müteahhitti. Arabistan’da kurban kesim yerlerini yapan kişiydi. Gözü kara biriydi.

“1956 yılı temmuz ayında evlendim. İnşaat devam ediyordu. Eşim Göle ailesinden. Arkadaşlığımız öğrencilik yıllarında başlamıştı. 31.12.1956 tarihinde çelik siloların montajını tamamladım ve gelen uzmanlara ve Amerikalılara teslim ettim. O gece eşimle bir toplantıya katılacaktık. Eşim evde hazırlanmış, bekliyor. Ben de işi teslim etmeye çalışıyorum. Devir teslim işi eski 38 derecede gece 10:30’da bitti. 35 metrelik silonun üstünde sistemi çalıştırdım. Silodan siloya buğday taşıttım. Hiç unutamadığım olaylardan biriydi. Herkes donma noktasındaydı.

“Kars’taki işi bitirdim; ama işsiz kaldım. Trakya’daki arkadaşlarım da işlerini bitirmişler, Ankara’ya dönmüşlerdi. Konya’da bir iş olduğu haberini aldım. Ankara’ya geldik. Konya Kadınhan, Ilgın ve Akşehir’de siloların yapımını bir müteahhit üstlenmişti. Üç arkadaş bu müteahhitte görüştük ve taşeron olarak anlaştık. 16 bin tonluk bir siloyu Kadınhan’da aldım. İki arkadaşım da diğer şantiyelerde kaldılar. Eşimle şantiyede bir oda ve bir sofadan ibaret bir kulübecikte yaklaşık altı ay kaldık. İş bitirdik. İyi para kazanmıştık. O paralarla Ankara’ya döndük. Ankara’da İsmet Paşa semtinde bir ev kiraladık ve Ankara’ya yerleştik.

“1957 kasımında ilk çocuğumuz doğdu. Erkekti. Bülent adını koyduk. Annem geldi, ‘torunumu Kars’a götüreceğim’ diye, bizi aldı Kars’a götürdü. Sanat enstitüsündeki arkadaşlarla görüşünce, okulda öğretmen açığı olduğunu söylediler. Hemen Kars Sanat Enstitüsü’nde öğretmen olarak göreve başladım. Mesleki resim, meslek teknolojisi ve atelye öğretmeni oldum. Okullar tatile yaklaşırken çocuğumuzu kaybettik. İshal oldu. Kurtaramadık. Okul tatil olunca Kars’ta öğretmenlik yapamayacağımı anladım. Milli Eğitim’e başvurudum. Başka bir ile tayinimi istedim. Tayin yapılmayınca, öğretmenlik mesleğinden ayrılmış oldum. Memuriyetten müstafi kabul edildim. Askerliğimi yapmamıştım. Milli Eğitim’e karşı mecburi hizmetim vardı. İşsizdim. Eşimi alıp Ankara’ya

geldim. Bir dostumuzun evinde misafir kalmaya başladık. O arada 1 Eylül 1958 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı Ordu Donatım Ana Tamir Fabrikasında işbaşı yaptım.

“İşsiz dolaşırken Haşet Kitapevi'nin vitrininde kitaplara bakıyordum. Teknik Öğretmen'de motor dersinde hocalık yapan General Reşat Taykut ile karşılaştım. Ne yaptığımı sordu. Durumumu anlattım. Beni ertesi gün için Ankara'daki Ana Tamir Fabrikasına gönderdi. Başvuru yaptım. Hemen işbaşı yaptırıldılar. Saat ücretim 324 kuruş olarak belirlendi. Önce beni tanımayanlardı. Sınava tabi tutmamaları gerekirken, bana bir makine parçasını verdiler, resmini yapmamı istediler. Halbuki yüksek okul mezunları sınavdan geçmez. Yine de resmi yaptım. Belli bir prosedürden sonra kesin kabulüm yapıldı; 425 kuruş saat ücreti verdiler. O ücret o dönemde fabrikadaki bir albayın aylığına, fabrika müdürünün aylığına eşit düzeydeydi.

“Ana Tamir'de 1500 dolayında işçi çalışıyordu. İşçilerin yüzde 30'una yakını sanat enstitüsü mezunuydu. İşçi kalitesi iyiydi. Ancak feodal yapı devam ediyordu. İşçilerin büyük bir bölümü memleketlerinden bulgur, yağ ve diğer kışlık erzak biçiminde destek alırdı. Bu yolla bütçelerini takviye ederdi. İşçilerin büyük bölümü gecekonduarda oturuyordu. Ana Tamir'de öğlenleri yemek çıkıyordu. Genellikle üç kapı. Doyurucu yemektir. Daha sonraları, sendikaya başladığımda, bazı işçi aileleri, sayısı çok olmasa da, sendikaya gelip kocalarını şikayet ederdi. 'Kocam fabrikada öğlenleri yağlı yemek yiyor, ama biz aç kalıyoruz, parasını çarçur ediyor,' gibi şikayetler olurdu. Koruyucu melbusat verilirdi. İşin gerektirdiği tulum, gözlük, ayakkabı verilirdi. Ordu Donatım Fabrikası'nda bölüm şefleri ve hatta tezgahlarda bile assubaylar çalışırdı işçilerle birlikte.

“O tarihlerde sanat enstitülerinde gerçekten sanatkar yetiştiriliyordu. Her öğrenci torna tezgahını kullanmayı, demirciliği, marangozluğu iyi öğreniyordu. Öğrenci, çıktığı zaman atelye açıp mobilya üretecek özelliklere sahip olarak mezun ediliyordu. Sanat enstitüsü mezunu olarak veya sanat enstitüsünden sonra astusay olarak orduya katılan kimseler fabrikada üretimin ana unsuru durumundaydılar.

“İşyerine girer girmez sendikaya üye oldum. 'Sendikanız var mı?' diye sordum. Adı var, kendi yok bir sendika söz konusuydu. O tarihte sendika başkanı Çalışma Bakanlığı'ndan veya o dönemde parti kanalından sağladığı bir imkanla Faaliyet isminde bir dergi çıkarıyordu. İki veya üç sayı çıkarabilirdi.

“Demokrat Parti sendikalaşmayı teşvik ediyordu. Nitekim ben sendikaya seçilip sendikayı teslim aldıktan sonra, sendikaya Çalışma Bakanlığı'nca verilmiş bir masa ve dolap teslim aldım. Devlet sendika kurmayı teşvik etmiş, hatta 'sendika kurun,' demiş, kurdurmuş. Ana Tamir'de sendika 1954 yılında kurulmuş. Ana Tamir zaten 1950 sonrasında faaliyete geçmiş. Daha önce Ankara'da Milli Müdafaa İşçileri Sendikası vardı.

“Bu yıllarda askeri işyerlerinde İç Hizmet Kanunu uygulanıyordu. Biz hep, 'biz İç Hizmet Kanununa tabi değiliz,' deriz. Askerler de, 'tabisiniz,' derler.

“Öğrencilik yıllarımda öğrenci faaliyetleri içerisinde çok aktiftim. Okul içi öğrenci faaliyetleri yönetim kurulu başkanıydım. Ankara Yüksek Okul Talebe Birliği çalışmalarına katıldım. Ayrıca, biz teknik öğretmen okulunun mühendislik yetkisine sahip olması gerektiğini savunuyorduk. Derneğimiz Türkiye Milli Talebe Federasyonu'na bağlıydı. Biz Federasyon'dan, mühendislik talebimizi desteklemesini isterdik. Federasyon bizim bu talebimize soğuk bakıyordu. Bunun üzerine biz okulda ayrı bir dernek kurduk ve Milli Türk Talebe Birliği'ne bağlandık. Birlik bizim bu talebimizi hükümet nezdinde destekleyeceğini vaadetti. Öğrencilerin yüzde 80'i kısa sürede bizim derneğe geldi. Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü vardı. Oradan gelen bir emirle birdenbire okulda kıyamet koptu. Bizi komünistlikle suçladılar. Oysa ki Federasyon solcuymuş, Birlik sağcıydı. Bizi, üç öğrenciyi okuldan atmaya kalktılar. Disiplin kurulu toplandı. Biz derneği feshetmedik. Kendi haline bıraktık. Diğer iki arkadaşım mezun oldu. Kurucu tek ben kalınca, dernek infisah etti. Aktif bir öğrencilik hayatım olmuştu. Fabrikada işçilerin kuzu gibi olmalarından rahatsızdım. O tarihlerde bıyıklarım vardı. Fabrikaya gelen bir emirle işçilerin bıyıklarını kesmeleri istendi. Bir işçi arkadaşımın büyük ve bakımlı bıyıkları vardı. Ağlıyordu. Ona gittim. Bıyığını korumasının şartı olarak, komutanlara, 'Kenan Durukan bıyıklarını kestiginde ben de

keseyeğim,' de dedim. 'Ya kesersen,' dedi. 'Kesmeyeceğim,' dedim. Bir albay ve bir yarbay çok büyük baskılar yaptılar. Fabrikada bir tek ben kesmedim. Diğer usta da böylece kurtardı. Fabrika müdürü beni çağırdı. 'Bıyığını niçin kesmiyorsun,' dedi. Ben de, 'beni işten çıkarabilirsiniz; biçimi konusunda düşünceniz, varsa, bıyığımı düzeltebilirim,' dedim. Sonra üstümüze gelmediler. Bu durum işçiler arasında konuşulmaya başlandı. 'Her emir uygulanmaz; benim bıyığım ne uğraşıyorsunuz,' diye işçilere mesaj vermiş oldum. İşe girdiğimin altıncı ayında işçi baş mümessili seçildim.

"İşçilerin çekirdek bölümü Tandoğan'daki bir işyerinden naklen gelmişlerdi. Hatta bazıları eski askeri silah fabrikalarındandı. Kıdemli işçiler vardı.

"İşçi mümessilliğinin yapması gereken işler vardı. Yemekhanenin düzenlenmesi, tuvaletlerin temizliği, işçi soyunma yerlerinin iyileştirilmesi; buna benzer, işçilerin işyerindeki sosyal yaşamlarıyla ilgili iyileştirme tekliflerini makul ölçülerde götürdüğünüz zaman, başarı sağlıyorsunuz. İdareyle kurulan iyi ilişkiler sayesinde geçmişte çözülmeyen sorunları çözdüm. İşçilerin yakacak ihtiyaçlarının bir görevli aracılığıyla alınıp işçinin evine götürülmesini bile sağladım. İdare de memnundu. Evine odunu ve kömürü gitmiş adamın kafası daha rahat oluyordu. İşçiler de memnundu. Bu arada, sendikanın güçlendirilmesi gerektiği üzerinde konuşmalar yapıyordum.

"Milli Savunma İşçileri Sendikası'nda Selahattin Demirkan isimli bir inşaat teknikeri sendika başkanıydı. Halil Ölmez isimli bir kişi de mali sekreterdi. Ama ne üye kayıt defteri, ne başka bir defter vardı. Samanpazarı'nda tek bir odalı bir sendika merkezi vardı. Seçilip gittiğimiz zaman, kapının altından atılan posta nedeniyle kapıyı zor açtık. İçerisi pislik içindeydi. Çalışma Bakanlığı'ndan alınmış bir masa ve tahta dolap ve birkaç sandalye vardı. Para makbuzu, muhasebe defteri, üye kayıt defteri yoktu. Aidatlar elden toplanmış.

"27 Mayıs İhtilali oldu. Namık Gedik gözaltında tutulduğu binada kendisini pencereden atıp intihar edince, pencerelere demir parmaklık yapılması kararı çıkmış. Ben dış çektirmiştim. Evde yatıyordum. Gece üç civarında eve inzibat arabası geldi. Beni acele çağırdılar. Reşat Paşa beni bekliyormuş. Fabrikaya geldim ki, bütün komutanlar demir atelyesinin ortasında bekliyorlar. Götürülen parmaklıklar pencerelere uymamış. Talimat verdiler. Oraya gidip, ölçüleri yeniden alacağım; parmaklıkları yapıp gönderecekler. Ben de takacağım. Sabah doğru arana arana Harbiye'ye geldim. Giray Komutan vardı. Beni aldı, pencereleri gösterdi. Ölçüleri almaya başladım. Numaralaya nuramaralaya 7-8 ölçü aldım. Assubayı gönderdim. İki üç saat sonra parmaklıklar yapılmış olarak geldi. Ben de iki usta almıştım yanıma. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan'ın odalarına demirlik taktık. Toplam 300'den fazla parmaklık yapıldı. Hiçbirinde uyumsuzluk olmadı. Refik Koraltan'ın odasına parmaklık takıyorduk. Reşat Paşa kapıya gelmiş. Vidayı elinizde tutacaksınız. Yere bir tek çivi koymayacaksınız. Çekiç de yere konmayacak. Çok titiz bir çalışma vardı. Reşat Paşa bizi izledi. Refik Koraltan kitap okuyordu. 'Atatürk'ün Nutuk'unu okuyorum,' dedi. Paşa, 'geç kalmadınız mı?' dedi. Koraltan da, 'üçüncü dördüncü defa okuyorum,' dedi. Sonra da Paşa'ya, 'bize ne yapacaklar?' diye sordu. Reşat Paşa bana döndü. O ara benimle birlikte gelmiş olan ustalardan biri, 'kantara koyup çekecekler, günahın hafif gelirse salıverirler, ağır gelirse sallandırırılar beyim,' dedi.

"İhtilal oldu. Hepimiz seviniyorduk. Menderes'in odasının kapısına geldim. Elim ayağım titremeye başladı. Kapıda bir yüzbaşı vardı. Hazırol vaziyetinde içeri girdim. Önümü ilikledim. Tek tişilik bir somyada elleri çenesinde, dirsekleri dizinde oturuyordu. Akşam üstüydü. 'İyi akşamlar, efendim,' dedim. Oralı olmadı. Işığı yaktık. İki pencere vardı. Birini takarken, ışığın söndürülmesini istedi. Karanlık çökmüştü. Ustalardan biri işini göremez oldu. 'Efendim, iki dakika müsaade ederseniz, ışığı yakalım,' dedim. Sesini çıkarmadı. İşimizi bitirdik. Çıkarken, 'iyi akşamlar,' dedim. Yüzümüze de bakmadı, sesini yine çıkarmadı. O zaman yine elim ayağıma dolaştı. Nedenini hala çözebilmiş değilim.

"Bu işlerden hemen sonra, fabrikada subay kadrosu azalınca, beni Ana Tamir Fabrikası teknik müdür yardımcılığına getirdiler. Bu görevin normal kadrosu aslında mühendis yüzbaşısıdır. Hem baştemsilci, hem teknik müdür yardımcısı durumundaydım. 1960 yılı ağustosunda sendikamızın genel kurulu yapıldı. O tarihte fabrikada işçi statüsünde doktorluk yapan Doğan Vural vardı. Divan başkanlığına seçildi. Benim sendika başkanlığı

veya yönetim kurulu üyeliği gibi bir düşüncem veya talebim yoktu. Genel kurulda bir konuşma yaptım. Sendikanın nasıl olması gerektiğini anlattım. Sonra genel kurul beni zorla sendika başkanlığına getirdi. Bu iş Doğan Vural'ın organizasyonu; açıkçası, o motive etti genel kurulu. Kendimi genel başkan buldum. Ben de yönetim için liste yaptım. O liste de aynen seçildi. Tüm işçinin katılabildiği bir genel kuruldu. Ancak 100 kadar işçi ya vardı ya yoktu. Ulus'ta Rüzgarlı Sokak'ta Fukara Tahir'in lokalinde, 1957 yılında TÜRK-İŞ'in üçüncü genel kurulun yapıldığı yerde toplanmıştık.

“27 Mayıs'tan önce Demokrat Parti'den gelen talimat üzerine bizim fabrikadan işçiler birkaç defa cemselerle Yunan Kralı'nın karşılanmasına filan götürüldü. Zeki Dirim fabrika müdürüydü. Bu işleri o organize ediyordu. Bir de Ali İhsan diye bir işçi vardı. Eli arkasında dolaşırdı. Vatan Cephesi'nin örgütleyicilerindendi. Geçmişte işçi mümessilliği yapmış. Ağız kalabalık bir kişiydi. İhtilalden önceki şubat ayıydı. Bir nöbetçi subayı vardı. Biz de resimhanede paydos saatini bekliyoruz. Fazla mesainin sonuna doğruydu. Alaattin Yüzbaşı geldi resimhaneye, bizim sohbetimize katıldı. Yapılan kötülükleri onaylamayan bir tavır sergiledi. Ali İhsan, 'yüzbaşı, yüzbaşı, seni 24 saatte Çemişkezek'e tayin ettirim,' dedi. Yüksek mühendis yüzbaşıya bunu söyledi. ihtilalden sonra bir sürü ihbarlar başladı. Birkaç kişiyi emniyete götürdüler. Ben ve daha sonra sendikanın genel sekreteri olan Mehmet Atalay isimli bir arkadaşım, emniyete gidip bu işçileri kurtarmak için ifade verdik. 'Yapılan tartışmalar olağandı, partizanlık yapmadılar,' diye. Aldık fabrikaya getirdik. Tek bir kişi atıldı. Galiba o Ali İhsan atıldı. Ama siyasi nedenlerle değil de, galiba daha sonra başka nedenlerle idi.

“Bizim işkolunda Askeri İşyerleri İşçileri Sendikaları Federasyonu 1956 yılında kurulmuş. Atif Gözübüyük ilk genel başkan. Kısa adı TÜRK AS-İŞ. Kağıt üstünde bir süre devam etti. 1957 yılında yönetim kurulu durumdan memnun olmayınca, Cemalettin Kanak'ı genel başkanlığa getirdi. Atif Bey Kayseri'de Hava İkmal'de. Ankara'ya gelmiyor. Federasyon genel merkezi Ankara'da. Atif Gözübüyük hala hayatta. Kayseri'de. Cemalettin İstanbul Dikimevi'nden. Ankara Dikimevi'ne naklettiriyor kendini. 1957 yılında Ankara'ya geliyor. O tarihte Milli Müdafaa İşçileri Sendikası'nın Cebeci'deki binasına yerleşiyor Federasyon. Selahattin Kaçaran'ın sendikası da Federasyon'a üye. 18 Ağustos 1959 tarihinde Federasyon genel kurulu yapıldı. Ethem Ezgü genel başkanlığa seçildi. Kerim Akyüz ve Bekir Sıtkı İldan da yönetime getirildi. Bizim işkolumuzda gerçek anlamda Federasyon çalışmaları bu tarihten sonra başlar. 1960 yılı aralık ayında İstanbul'da Kuledibi'nde Federasyon genel kurulu toplandı. Bu genel kurulda Ethem Ezgü, Kerim Akyüz ve M.Naci Tunçel seçildi. Ben bu genel kurula Ankara Sendikası'nın başkanı ve delege olarak katıldım. Bu genel kurul sırasında Milli Müdafaa İşçileri Sendikası yöneticileriyle, birleşmemiz gerektiğini ilk kez görüştük. Niçin iki sendika var, diye konuştuk. 'Ankara'ya dönünce birleşelim,' dedik. Mutabakata vardık. Federasyon 1961 yılında olağanüstü bir genel kurul yaparak adını TÜRK HARB-İŞ olarak değiştirdi. TÜRK-İŞ üyeliğine karar verdi. O zamana kadar zaten elle tutulur bir Federasyon yoktu. Federasyon 1962 yılında tekrar Ankara'da Makine Kimya Lokali'nde genel kurul yaptı. Bu defa Hasan Akalın genel sekreterliğe getirildi. Ethem ve Naci Beyler görevlerine devam ettiler.

“1963 yılı 20 Haziran'ında bir grup sendikacıyla Amerika'ya gittim. Üç aylığına. Grupta, Şevket Yılmaz, Kaya Özdemiroğlu, Ziya Hepbir, Nejat Karacagil, Halit Mısırlıoğlu, Avni Erakalın, Osman İpekçi, Feridun Şakir Ögünç vardı. 22 kişilik bir gruptuk. Bu ekip daha sonra Türk sendikacılık hareketini omuzladı.

“Teşkilat bünyesinde Ankara, İstanbul ve Kayseri'de birden fazla sendika vardı. Federasyon bu dönemde bu sendikaları birleştirme çabasına girdi. İlk birleşme Ankara'da gerçekleşti. 1962 yılı Nisan ayındaki genel kurulda divan başkanı Halil Tunç, yardımcısı Ethem Ezgü idi. İşçileri bir cumartesi günü askeri cemselerle ve servis araçlarıyla Halkevi binasına taşıdık. Bizim tek işyerimiz vardı, Ana Tamir Fabrikası. Diğer sendikanın işçi sayısı bizim üç katımızdı. O tarihte Fethi Aktaş sendika başkanıydı. Yüzbaşılıktan ayrılma bir arkadaştı. O genel kurulda, Fethi Aktaş, Selahattin Kaçaran ve ben aday olduk. Halil Tunç, kalabalık nedeniyle, sadece başkan adaylarına konuşma hakkı tanıdı. Bu arada, kim seçilirse seçilsin, 6 ay sonra, delege usulüyle seçim yapılacağı konusunda bir karar alındı. Konuşmalardan sonra seçime gittik. Ben diğer iki adayın toplam oyundan fazla oy alarak

başkan seçildim. Birleşik sendikanın adı Ankara Harb-İş Sendikası oldu, Ankara Harp Sanayii ve Yardımcı Kolları İşçileri Sendikası.

“Amerika’ya gittik. Amerikalı beni nasıl etkileyecek de, Amerika’nın ideallerine hizmet eden bir adam durumuna getirecek? Üç ay oraya gittim diye Amerika’ya uşaklık mı edeceğim? Diğer arkadaşlar için de durum bu. Üç ay Amerika’da kaldık diye Amerikan ideolojisinin oyuncağı haline gelmemizi düşünmek akıl almaz birşey. O dönemde ne ülkemizin, ne de TÜRK-İŞ’in olanakları 22 kişiyi Amerika’ya götürüp 3 ay gözlem yapma imkanı sağlayacak kadar büyük değildi. O gözlemler Türk sendikacılığının ivme kazanmasında çok önemli rol oynamıştır. Amerikalılarda kendilerine hizmet ettirmeye yönelik bir tavır hissetmedim. Uçak fabrikasına, tank fabrikasına gittim. Tank fabrikası özel sektörün elinde. Ordu sipariş veriyor, yaptırıyor. Kademe gördüm. Yeni teknolojileri gördüm. Adamakıllı gözlemler yaptım, istifade ettim. Turistik yanı da oldu gezinin. Memnun kaldım, yararlandım, ama etkilenmedim.

“1963 yılında Ankara’da Kızılay binasında Halit Mısırlıoğlu’nun Yol-İş Federasyonu’nun genel başkanlığına seçildiği kongreye de katıldım.

“Ethem Ezgü 1966 yılında TÜRK-İŞ’e seçildi. 1966 Mayıs’ında Federasyon genel kurulu toplandı. Celal Bülbül, Remzi Durukan, İlhami Açıksöz, Naci Tunçel, Çetin Soyak, Kemal Öz yönetimi oluşturdu. 1968 yılında 13-15 Mayıs tarihlerindeki Federasyon genel kurulunda başkanlığa adaydım. Genel kurul tecrübesizliğim yüzünden kaybettim. Başkan adayları genel kuruldan önce konuştuk. İlk turda daha az oy alan ikinci tura kalmayacak, çekilecekti. Bizim bazı arkadaşlara, ‘nasıl olsa ilk turda kimse gerekli çoğunluğu sağlayamaz,’ denerek, kendilerinden ilk turda Celal Bülbül’e oy verme sözü alınmış. Ben iki-üç oy az alınca adaylıktan çekildim. Bunun üzerine genel kurulda epey olaylar oldu. Celal, Remzi, İlhami, Naci, Meral Aktari seçildi.

“Biz Amerika’dayken 274-275 sayılı Yasalar çıkmıştı. Bir yandan yasalara uyum genel kurulları hazırlıkları yapılıyordu, bir yandan da toplu iş sözleşmesi için ön hazırlık çalışmaları başlatılmıştı. Toplu sözleşme çalışmalarıyla ilgili olarak yasayı yorumlayabilecek öğretim üyelerinden yararlanarak seminerler ve üst düzey yönetici toplantıları yapılıyordu. Bu arada TÜRK-İŞ’le de diyalog halindeydik. Toplu sözleşmelerin süreci, yapımı, hazırlanması konusunda ortak çalışmalar yürütüyorduk. Gayet iyi hatırlıyorum. Toplu sözleşme yasasında ilgili bölümler vardı. Oturup, büyük grafikler hazırlamıştım, yasa ve toplu sözleşmeyle ilgili. Bizim dahili talimatnameden de yararlanarak bir toplu sözleşmenin taslağını hazırlamaya başlamıştım. Dahili talimatnameyi nasıl değiştiririz, diye çalışmıştım. Bu çalışmayı Federasyon başkanlar kuruluna sunmuşum. Galip Uğur ve Ahmet Bey isimli bir binbaşı da benim bu hazırlığımı, sistematüğünü beğenmişlerdi. Federasyon, benim hazırladığım sistematüğü benimsedi ve toplu sözleşme taslağı o sisteme göre yapıldı. Sözleşme görüşmelerinde Federasyon adına ben sözcülük yaptım. Toplantıları bazen Federasyon binasında, bazen Ankara Sendikası’nda, bazen Milli Savunma’da yapıyorduk. Hava Kuvvetleri’nden Emin Albay vardı. Bir keresinde Emin Albay’la Ethem kapıştılar. Emin Albay Ethem Ezgü’yü masadan kovdu. Ethem odadan çıktı. 15-20 gün görüşmeler kesildi. Araya bir takım kimseler girdi. Görüşmeler yeniden başladı. Sözleşmeyi 27 Mayıs 1964 tarihinde imzaladık. Ankara Dikimevi’nin yemekhane salonunda çok büyük bir törenle imzaladık. Törene Bülent Ecevit, İlhami Sancar, Memduh Tağmaç, Turgut Sunalp gelmişti. Törenin sunuculuğunu ben yapıyordum.

“Birinci dönem toplu sözleşmenin getirisini, parasal değerini çok önemsemiyorum. İşçi üzerinde çok olumlu bir etki yaptı. Bizim temsilcilerimiz Milli Savunma’yla, askerlerle oturup, pazarlık konusu yapabiliyorlar, bunu gördüler. Müzakereleri zaman zaman işçiye anlattık. Bunlar işçilerin moral gücünü artırdı. Artık dahili talimatname yok, sendikanın Milli Savunma’yla birlikte yaptığı bir ortak metin vardı. Yalnızca bakanlığın değil, iki tarafın da imzasının olduğu bir metin uygulanıyordu.

“Toplu sözleşmenin imzalanması ve uygulanmasıyla ilgili toplantılardan sonra, işçilere ve işveren vekillerine sözleşmeyi anlattık. Uygulama emri çıkarmıştı Milli Savunma Bakanlığı. Bunları anlattık.

“1 Ekim 1964 tarihinde askere gittim. Gitmeden önce kongre yaptık. Başkanlığa Mahmut Eker getirildi. Balıkesir Ordonat Okulu'na gittim. Balıkesir depremini yaşadım. Okul devam ederken, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na fabrika yazı yazdı, benim tertibimin fabrikaya yapılmasını istedi. Kura çekildi. Okulda kaldım. Ancak Kara Kuvvetleri'nin yazılı emriyle, fabrikada bu kez asker teknik müdür yardımcısı olarak göreve başladım. Ankara'da askerliğimi tamamladım.

“Askeri ekmek fabrikasındaki bazı makinelerin arızaları nedeniyle, haftanın iki günü askeri ekmek fabrikasında görev yapmam emredildi. İşçiler on yıl un çuvallarını merdivenden iki kat sırtlarında taşımışlar. Asansör bir türlü tamir edilmemiş. 15-20 gün çalışarak asansörü çalıştırdım. Asansöre çuvalları yükleyip iki kat çıkınca, on dakika beni alkışladılar. Ben de askere gitmeden önce o sendikanın başkanıyım.

“1966 yılı ekim ayında terhis olacağım. Mahmut Eker, terhisimden üç gün önce Ankara Harb-İş'in genel kurul kararını aldı. Yönetim kurulu bana tuzak hazırladığını anlayınca, kararı değiştirerek, kongreyi bir hafta erteledi. Ancak delege seçimleri yapılmış olduğu için, o kongreyi kaybettim. Mahmut Eker yeniden seçildi.

“Mahmut Eker seçilince, yıllardır genel sekreterlik yapan Sait Şuvak genel sekreterliğe aday olmadı. Yeni bir ekip oluştu. Yeni ekip, 3 aylık süre içinde 274 sayılı Yasanın öngördüğü biçimde mal bildiriminde bulunmadı. Sürenin sona ermesinin ertesi günü, Ankara'daki 18 notere aynı anda 18 kişi bir başvuruda bulundu. Ankara Harb-İş Sendikası'nın yöneticilerinin mal bildiriminde bulunmadığını tespit ettirdik. Savcılığa da ihbarda bulunduk. Bu tebligatların sonrasında sendikaya gittik. Avukatları bütün eski dostları noterleri dolaşp, eski tarihli mal bildiriminde bulunmaya çalıştılar. Bizim aldığımız tedbir işe yaradı. Bir ay sonra yeniden genel kurul toplandı. 1967 yılı şubat ayında yeniden göreve geldim. Benim ekibimin hepsi seçildi. Bu tarihe kadar hep amatördük. 1967 yılından itibaren hep profesyonel olduk.

“Başmüessilken yemek paraları yetmiyordu. Bu paranın artırılması için toplulukla iş ihtilafı çıkarttık. İl hakem kurulundan karar aldık. Saatte 6 kuruş kadar bir paranın eklenmesini sağladık.

“1962 yılında yeniden toplulukla iş ihtilafı çıkarttık. İhtilaf tüm işyerlerini kapsıyordu ve yemek parası, ücret, aile yardımı konularındaydı. Yüzde 15 oranında bir zam yapıldı ücretlere. Makul olduğunuz zamanda askerler çok olumlu yaklaştı. İl hakem ve Yüksek Hakem Kurulu sürecinden geçtik.

“1969 yılında toplu sözleşme müzakerelerine başlayacağımız sırada Gölcük Sendikası toplu sözleşme yetkisini kaybetti. Yetkiyi Gölcük'te kurulan Askeri Tersane İşçileri Sendikası kazandı. Müzakereler başladıktan sonra Gölcük'teki ikinci sendika yetkisini Federasyon'a devretmeyi ve müzakere heyetinde bir temsilci bulundurmamayı önerdi. Federasyon bunu kabul etmedi. Biz de, Federasyon bunu kabul etmediği takdirde, yetkimizi geri alıp kendimiz kullanacağımızı söyledik. Yetkimizi geri aldık. Bunun üzerine Ankara Harb-İş Sendikası Federasyon'dan ihraç edildi. Biz Milli Savunma Bakanlığı ile müzakerelere başladık. Ankara'da Yeni Harb-İş Sendikası adıyla bir sendika kuruldu. Mahmut Eker'in adamlarının desteğini aldılar. Milli Savunma ile başladığımız müzakereleri durdurmak için devreye Seyfi Demirsoy'u soktular. Demirsoy zamanın Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu'na, müzakereyi durdurmasını, askerlere rüşvet vererek görüşme yaptığımızı söyledi. Bir general bu durumu bana üzüntüyle bildirdi. Milli Savunma bizimle müzakereyi durdurdu. Çeşitli uğraşlar sonucunda, bakandan randevu aldık. Bakan, bizim yüzümüze bakmadan, 'bunlar ne istiyor,' diye sordu. Görevli bir albay, 'emriniz üzerine müzakereleri durdurduk,' dedi. Bakan da, 'sizinle müzakere yapmayacağız, Federasyonu'nuz toplu sözleşme yaptığında, o sözleşmeden yararlanırsınız; Seyfi Bey de öyle istiyor,' dedi. Ben de, 'yetkimizi kendimiz kullanacağız; vekil tayin ettiğimiz avukatı azlettik; arkamda 6 bin işçi var, onların hukukunu Celal Bülbül'e teslim edemem,' dedim. Bakan bir süre izin istedi. Daha sonra görüşmeler yeniden başladı ve toplu sözleşmeyi imzaladık.

“Toplu sözleşmeye bir hüküm koyduk. ‘Federasyon’a fazla hak verilirse, biz de alırız,’ dedik. Çok küçük bir fark yaptılar. Protokolla bu farkı aldık.

“Ankara’da Yeni Harb-İş’i kurdular. Fabrika kapılarında Seyfi Demirsoy ve Ethem Ezgü imzalı bildiri dağıtıyorlardı. ‘Komünistleri attık, yeni sendika kurduk, yeni sendikaya üye olun,’ diyorlardı. Halil Tunç Cenevre’deydi. Biz de, ‘bu bildiride Halil Tunç’un imzası yoktur; biz TÜRK-İŞ olarak Halil Tunç’u tanırız,’ dedik. Seyfi Bey küplere binmiş. Halil Tunç Cenevre’den döndü. Sabah bizi çağırıldı. Halil Bey’in odasında oturuyoruz. Seyfi Bey de geldi. Halil Tunç, ‘ne yaptınız; ben ne yapacağım, şimdi,’ dedi. Ben de, ‘Seyfi Bey’e gerçek durumu anlattık; size yanlış işler yaptırıyorlar,’ dedim. Seyfi Bey kızdı. ‘Çıkın,’ dedi. Ben, ‘bizi dağa çıkarıyorsun, dağa çıkarırsan, dağdan indiremezsin; dinle,’ dedim. Demirsoy da, ‘git Federasyon başkanı ol, o zaman dinlerim,’ dedi.

“Bu olaylar üzerine 1969 yılında Türkiye Askeri İşyerleri İşçi Sendikası’nı kurduk TÜRK AS-İŞ. Türkiye çapında örgütlenmeye başladık. İlk şubeyi İstanbul’da Taşkızak Tersanesinde oluşturduk. Federasyon o tarihte jandarma işyerinde toplu sözleşmeyi bitirememişti. Toplu sözleşme İçişleri Bakanlığı’yla yapılıyordu. Grev kararı aldılar. Fakat işçiler grev kararına uymadı. İşçiler işyerinde bizim şubemizi kurdu. ‘Biz sizin sözleşmenizi yaparız,’ dedik. Avukat Hüseyin Yarsuvat teğmendi. Jandarmanın sözcüsüydü müzakerelerde. Jandarma kurmay başkanı emir vermiş, ‘Federasyoncuları Jandarma’ya sokmayacaksınız,’ demiş. Randevu istedik. Biraz uğraşarak aldık. Paşanın odasına gittik. İlk diyalogun kurulmasında bazı sorunlar oldu. Bunlar aşıldıktan sonra görüşme başladı. Paşa, ‘çıkın, sözleşmeyi yapın da getirin,’ dedi. Sözleşmeyi yaptık. Jandarma işyerini de As-İş bünyesine aldık. Erzurum’a gittik. Her yerden talep geliyor. Ama gittiniz mi işçi bölünüyor. Bir taraftan da düşünüyorum; bunu yaparız da işçinin bölünmesini nasıl engelleriz, diyorum. Millette bir heyecan. Herkes şubenin kurulmasını istiyor. İşçilerin yüzde 80’i AS-İŞ şubesinin kurulmasına taraftar. Sivas Harb-İş kongre yapacak. Harb-İş Federasyonu ekibi orada. Federasyon başkanı gelenek gereği divan başkanı olur. Bana önerdiler. Kabul etmedim. Federasyon yönetiminden başka arkadaşların önerilmesini sağladık. İşçiler benim konuşmamı istedi. Federasyoncular da, ‘Kenan konuşursa, genel kurulu terkederiz,’ dediler. Ben de, ‘bir tek dakika konuşacağım,’ dedim. Çıktım kürsüye. ‘Erzurum kongresini yaptık; Sivas kongresini yapıyoruz, Federasyon’u İzmir’e dökmeye gidiyoruz,’ dedim. Hakikaten o konuşmayla Federasyon bitti. Gerginliği daha fazla artırmak istemiyorduk, çünkü insanları bir defa daha biraraya getirmek çok zor olacaktı. TÜRK AS-İŞ’in, Gölcük, Ankara, Erzurum, Amerikan işyerlerinden Karamürsel ve daha birçok yerde şube açma imkanı vardı.

“Ankara’ya döndükten sonra bazı görüşmeler yaptık. Dedim ki, ‘yeni bir sendika kuralım; milli tip bir sendika olsun; herkes kendisini feshedip buraya katılsın.’ Bu karar Federasyon yönetiminin dışında oluştu. Halil Tunç’a geldik anlattık. Türk Harb-İş Sendikasının kurucu listesini hazırladık. Seyfi Demirsoy genel başkan. Celal Bülbül ve ben ikinci başkan. Eşit sayıda kişiyle bir kurucular listesi hazırladık. Tüzüğü vilayete verdik. Federasyon kongresini yaptı ve bu sendikaya katıldı. Biz de aynı şekilde davrandık. 1971 yılı 28 Ocak tarihinde Harb-İş’in ilk genel kurulunu yaptık. Ben genel başkan oldum. Remzi, ilhami ve Meral Federasyon’dan, Kenan, Çetin, Alpdünder Türk As-İş’ten geldi. Seyfi Bey rahatsızdı. İmar İskan Bakanlığı’nın altındaki salonda genel kurul vardı. Mikrofona çıktı. Halsizdi. Kurucu genel başkan olarak, Celal Bülbül lehinde tavır koydu. ‘Dereyi geçerken at değiştirmeyin,’ dedi. Ben söz aldım. ‘Bu at bizi dereden geçiremez; ısrar edersek, hepimiz derede boğulacağız,’ dedim. Ben kazandım.

“15-16 Haziran 1970 tarihinde Federasyon İstanbul’da Kazablanka düğün salonunda genel kurul yapıyordu. Olaylar patladı. Seyfi Bey de kongrede. Oradan Çağaoğlu’ndaki İstanbul Sendikası’na zor geçtiler. O kongre yarım kaldı. Bu kongrede Harb-İş’in kurulmasına karar alacaklardı. Olmadı. Daha sonra Ankara’ya geldiler. 6-9 Temmuz 1970 tarihinde kongreyi yaptılar ve bu iş böylece sona ermiş oldu; Harb-İş’in kurulma kararı alındı. Kurucular biraraya geldik ve gereken adımları attık.

“28 Ocak 1971 tarihinden 1992 kasımına kadar fiilen genel başkanlık yaptım.

“1973 yılında Remzi, İlhami ve ben, Söke’de Cemal Kutay’ın organize ettiği birer ev yaptırmıştık. 1973 yılı temmuz ayında Didim’e gittim. Kardeşim tapu sicil muhafızıydı. Bahir Ersoy telefon etmiş. Bülent Ecevit acele beni çağırıyormuş. Milletvekili adaylığım söz konusuymuş. Bu konuda hiçbir talebim olmamıştı. O gün müracaatın son günüyümüş. Orhan Eyüboğlu’na gittim. ‘Ankara dışında başka yerde aday olmam,’ dedim. Beni Bülent Bey’in yanına götürdü. Teşekkür ettim. Ankara talebimi söyledim. Gerekçelerimi anlattım. Ankara talebim kabul edildi. Birkaç gün sonra beni Turan Güneş çağırttı. Gittim. CHP’nin Rüzgarlı Sokak’taki genel merkezinin önünde büyük bir kalabalık vardı. ‘Seni Sakarya’ya alıyoruz,’ dedi. Partinin önündeki büyük kalabalık, Sakarya’dan aday gösterilen Sebahattin Selek’e tepki gösteren Sakaryalılar imiş. Beni Sakarya’dan aday gösterdiler. Birinci sıraya koydular. Sakarya’ya gittim. Gölcük’ten arkadaşlar konvoyla geldik. Propaganda çalışması yaptık. Sendika seferber oldu. Ortalığı duman ettik. Büyük bir coşku yarattık. Hayrettin Uysal ikinci sıradaydı. Sakarya’da CHP’den iki milletvekili seçildik. Üç milletvekiline de az kaldı. Ecevit rüzgarı da önemliydi.

“Milletvekilliği zordu. Parti içinde etkili olamıyorsunuz. Grup sözcüleri ön planda. Siz sendikacı olarak orada görev alamıyorsunuz. Alırsanız sendikanız kalıyor. Almadığınız taktirde her an kürsüye çıkma şansınız olmuyor. Sendikadaki çalışmalarınız nedeniyle partide ağırlığınız sınırlı kalıyor. Ancak sendikacı milletvekilinin sendikasına büyük faydası oluyor. Milletvekili olduğunuz anda istediğiniz bakanla, genel müdürle istediğiniz zaman görüşüyorsunuz. Sizin istediğiniz saatte görüşme ayarlanıyor.

“Türkiye’de ilk kamu işyerlerinde cumartesi tatilini sözleşmeyle biz aldık. Nasıl aldık? Bizim işyerlerinde amirlerin bir bölümü assubay, bir bölümü memur. 657’ye tabi. Onların cumartesi çalışmak gibi bir mecburiyetleri yok. İşçi fabrikaya geliyor, assubay gelmiyor, memur gelmiyor. İşçi o zaman dolabı açamıyor, belirli işleri yapamıyor. Bu nedenler askeri memura, assubaya, memura talimat veriliyor, ‘cumartesi geleceksiniz,’ diye. Bu nedenle cumartesileri verimsizlik olduğunu söyledik. ‘Mesaiyi diğer günlere dağıtalım,’ dedik. Konuyu sözleşme görüşmelerine getirdik. Uyuşmazlık noktasına kadar geldik. Prof.Dr.Turhan Esener aracımız. Nihayet cumartesi tatili konusunda askerlerle anlaştık; ama bakanın onayı şartı oldu. Marmara Oteli’nde imza kokteylimiz var. Büyük bir merasim yapıldı. Deniz Baykal maliye bakanı. Bahir Ersoy çalışma bakanı. Bütün bakanlar orada. Turhan Esener, ben, Talat Sargın, bir paşa ve bakan birlikteyiz. ‘Sayın bakanım, sizin bir olurunuz gerekli,’ dedim. Bakan, ‘ben öyle bir onay veremem,’ dedi. Ben de, ‘o zaman sözleşme bitmedi, imzalanmadı,’ dedim. Bakanlar da orada. ‘Görüştük, anlaştık,’ dedim. ‘Nasıl anlaşılırsınız, ben gidiyorum,’ dedi. ‘Gidebilirsiniz, yarın geliriz bakanlıkta görüşürüz,’ dedim. ‘İstanbul’a gidiyorum,’ dedi. İş sertleşti. Ben de, ‘gidemezsiniz, giderseniz, geri gelirsiniz; deveden büyük fil var,’ dedim. ‘Nasıl olacak, peki,’ dedi. ‘Sabah 6:30’da bakanlıktayız,’ dedim. Gerçekten de ertesi sabah o saatte gittik. Anlaştık. Bitirdik. Adımı İstanbul’a uğurladık.”

MEHMET ALİ ÇAMURALI²⁰

Mehmet Ali Çamurali 1926 yılında Trabzon'da Of'a bağlı Çaykara'da doğdu. Babasının eskiden Ardahan'da Almanlarla ortak bir peynir atelyesi varmış.

“Tirebolu'da Ofluoğulları vardı. Bize çok arazi verdiler. Rum köylerini hep satın aldılar. Köyde bütün arazimiz sülaleden kalma. Dedemden, babamdan, babamın amcalarından kalan bir dönüm yer satılmadı. Hepsi kaldı. Biz iki kardeşiz. Biz de satmadık. Biçim çocuklar köye de gitmiyor. Eski evimizi yıktık. Kestane tahtasından yaptırdık yeni evi. Çok dayanıklıdır, sıhhidir. 6-7 odalı bir ev yaptırdık. Espeye'de amcam 7 Rum köyü satın almışmış. Bizim oralarda Rumca konuşulmuş. Ben Rumca biliyorum. Bildiğim, Selanik Rumcasıdır. Elenika Rumcası bilmiyorum. Seyfi Demirsoy Elenika Rumcasını çok iyi bilirdi. Selanik Rumlarının çoğu buradan gitmedir. Trabzon'un çoğu Rumdu. Bizim köylerde de var idi. Hanımla biz konuşabiliyoruz Rumca. Selanik'e gidip sonra buraya evlerini aramak için gelenlerle gayet iyi anlaşabiliyoruz. Gelen bir Yunanlı benim konuşmamı dinledikten sonra, Sürmene Rumlarının şivesine benzetti.

“Çaykaralılar çok okur. Bizim orada din hocası çoktur. Babam çok gençken Ardahan'a gitmiş; herhalde hocalık dolayısıyla. Almanlarla tanışıyor. Birlikte peynir ve yağ işi yapıyorlar. O işletme daha sonra kapandı. Bir sürü koyun ve inekle Çaykara'ya gelmiş babam. Çaykara'da onları besleyemedik. Sattık. Babam Almanlarla birlikte kaldığı için yeni yazıyı öğrenmişmiş. Yeni yazıya geçilince bizim köyde kurs açmış. Çamuraliler Elazığ taraflarında 200 hane olarak var. Başka yerlerde de var ama bir ilişki bilinmiyor. Bilinen yakın tarihte sülalem burada yaşamış. Atalarımın geçmişte kiremit ocakları varmış. Kiremitçilik yaparmış atamız. Esas soyadımız Çamuralioğulları imiş. Bu soyadı almışız ama görevli memur da soyadımızı Çamurali diye yazmış.

Mehmet Ali Çamurali'nin annesi de Çaykaralıydı. Aynı köydendi. Annesi ünlü Uzuner sülalesindendi. Eski bakanlardan Ali Rıza Uzuner'in öz halasıdır. Onlar da eskiden beri Çaykaralı. Onların sülalesinin adı da Uzunömeroğulları imiş. Mehmet Ali Çamurali'nin kendi annesinden iki kız ve bir oğlan kardeşi vardı. Bunlar çok küçükken, dört beş yaşlarındayken ölmüşler. Babası ikinci bir evlilik yapmış. İkinci annesinden de bir kardeşim var. Kardeşi 1944 doğumlu ve halen öğretmen emeklisi.

“İlkokula önce Çaykara'da gittim; üç yıllık ilkokulu okudum. Dernek Nahiyesi'nde dördüncü ve beşinci sınıfları bitirdim. Daha sonra Trabzon Kemerkaya Ortaokulu'nda okudum. Ortaokulu bitirdim. Liseye kaydoldum. Dedem benim okumamı isterdi. Ancak babam, 'niye okuyacaksın,' dedi. Okumamı istemedi. Ben de Karabük Demir ve Çelik Fabrikası'na gittim.

“Karabük Demir Çelik'te çalışan ilkokul arkadaşlarımı gördüm. Memlekete izne gelmişlerdi. Bana Karabük Demir Çelik'i çok övdüler. 'İngiltere'ye işçi gönderiyorlar,' dediler. Kurs düzenliyorlarmış. Ben de İngiltere'ye gitmek istiyordum. Kendi kendime liseye kaydolmuşum. Babam beni okula göndermek istemiyordu. 'Karabük'e gideceğim,' dedim. Kafama koydum İngiltere'ye gitmeyi. İlkokul arkadaşım bir ay sonra izinden Karabük'e geri dönerken babam mecbur oldu beni göndermeye. Zonguldak'ta tüccar arkadaşları vardı. Ona telefon etti. Bana da onların isimlerini verdi. 'Seninle ilgilenirler,' dedi.

“İzinden dönen ilkokul arkadaşım lokomotif makinisti olmuştu. Fabrikanın içinde lokomotifler vardı. Karabük'e gittim. 1943 yılının 8. ayı filandı. Zonguldak'ta hemen bir tanıdık buldum. Babamın ve dedemin tanıdığı bir berber vardı. Bu berber bana, 'seni memur yapalım,' dedi. Kozlu'daki santralin şefi olan mühendis arkadaşımı. Ona söylemiş. Ben de onu kıramadım. Kabul ettim. Kozlu'ya gittim. 18-20 gün orada kaldım. Kozlu santralında, İnağzı Elektrik Santralında memurluk yapacağım. Kabul ettim. Mühendis, 'neye okumadan,' diye bana soru sordu. Herhalde biraz beğendi mi, uyanık mı gördü. Ben de Karabük Demir Çelik'e gitmek istediğimi söyledim. 'Elektrikçi olmak isterim,' dedim. O da o zaman, 'burada memuriyete başlama, seni Karabük'e yerleştireceğim; bir arkadaştan tavsiye mektubu alacağım, ben de yazacağım,' dedi.

²⁰ Trabzon Yol-İş Sendikası eski genel başkanı Mehmet Ali Çamurali ile 13 Eylül 1999 günü Trabzon'da görüşüm.

“Karabük’te bir Nihat Bener vardı; Karabük Demir Çelik’in elektrik bakım şefiydi; veya müdüdü. Fabrikayı İngilizler kurdu ve o tarihte hala onlar çalıştırıyordu. Mühendis bey bana iki mektup verdi Nihat Bey için. Kozlu’dan ayrıldım. Doğru Demir Çelik’e gittim. Nihat Bey’i buldum. Mektupların etkisiyle çok yakınlık gösterdi. Beni işe aldı. Dokuzuncu aydı. Hava soğuktu. Evvela ‘Yenişehir Santralında telefon santralına git gel; ilkbahar olunca daha saha elektrikte iş verimiz,’ dedi.

“Saha elektrikte tanıdıklarım vardı. Bizim Sürmeneli bir elektrik ustabaşısı burada çalışıyordu. Santrala gidip geliyorum. Santral memurları var. Üç dört ay gittim geldim. Sonra geçtim saha elektriğe. Saha elektrikte Sürmeneliler vardı. Bir de İnebolulu bir ustabaşı çalışıyordu. Nihat Bey’in adamı diye benim üzerimde çok duruyorlardı. Beni yetiştirmek için çok çalıştılar. Ben de işimi ciddiye alıyordum.

“Nihat Bey bir gün bobinhaneye gönderilmemi istedi. Birbuçuk sene havai hatlarda, santral kurmalarda, saha elektrikte çalıştım. Arkadaşlarla aram iyi. Pek ayrılmak da istemiyorum. Kabul etmez gibi oldum. İnebolulu Davut Usta vardı. ‘Dünya alem bobinhaneye girmek ister, sen nasıl istemezsin burayı; git,’ dedi. Onun da kayınbiraderi orada usta. Biraz ağlayarak gittim, arkadaşlardan ayrıldığım için. Gittim. Bobinhanede bobinaj elektrikçisi olarak 1953 yılına kadar çalıştım.

“Fabrikanın müdürü İngilizdi 1944 yılında. İngilizlerin çoğu gitti, bir elektrikçi mütehassıs kaldı. Esasında bu adamın hiçbirşeyden anladığı yoktu. Çok sahtekar mühendisler vardı İngilizlerden. Haddehane, yüksek fırın ve esas Demir Çelik’i kuranlar İngilizlerdi. Almanlar da Harp zamanında asit fabrikasını kurdular. Almanlar çok bilgiliydi, ciddi çalışırlardı.

“Fabrikada her üç vardiyada da yemek verilirdi. Bir paralı yemek vardı. Ucuz bir fiyatla. Bir de parasız yemek. Bizim elektrikhane tek vardiyaydı. Fabrika üç vardiya çalışırdı. İşyerinde iş elbisesi verilirdi. Tulum vardı. Karabük’ün özel ve büyük bir hastanesi bulunuyordu. Yenişehir’de. Özel hastaneydi. Çok doktor vardı. İşçilere bakılırdı. Ailelere bakılmazdı.

“İşçilerin hepsi köyden gelmeydi. Sürmeneliler çoktu. Ekseriyet işçi Karadenizliydi. Çatalağzı, Çatalzeytin, Kastamonu taraflarından da işçiler vardı. Safranbolulu da çoktu. İşçilerin hepsi köylüydü, bağı bahçesi olanlardı. Yabancı bir kimse pek yoktu. Arazisiz kimse yoktu.

“Memurlarla ilişkilerimiz çok iyiydi. Karabük Demir Çelik’te memurlarla veya mühendislerle ilişkilerde sorun yoktu. Futbol ve güreş hocaları mühendisti.

“Fabrikada Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı büyük tepki vardı. O zaman köylerdeki jandarma baskısından herkes şikayetçiydi. Fabrikada çalışanlar hep köylüydü. İşçi hep Demokrat Partili oldu. Hatta Celal Bayar Karabük Belediyesi’nin yanındaki bir salonda altı saat konuşma yaptı. Bütün fabrika işçisi dinliyoruz. Halk Partisi de başka yerde toplantı yapıyordu. Demokrat Parti’ye büyük bir akım vardı.

“Karabük’te Yenişehir’de fabrikanın bir sineması vardı. Yabancı dil film oynatılırdı. Birinci akşam İngiliz ailelerine, ikinci akşam Türk mühendis ve memurlarına gösterilirdi. Üçüncü akşam serbest olurdu, işçiler ve şehirden insanlar da gelebilirdi. Sosyal bina vardı. Misafirler giderdi. İşçiye serbestti.

“İşçi yatakhaneleri ayırırdı. Kiralanmış ve yapılmış binalar vardı. İşçi koğuşları tahta barakaydı. Tahta barakalar gayet güzeldi. Ranzalar vardı. Ben Yenişehir’de bir apartmanda yatıyordum. Sinema meselesinden dolayı bana orada yer verdiler.

“İşyerinde hükümlüler de çalışırdı. Fabrikada çalışan hükümlülerin tulumları iki renkliydi. Bir bacak bir renk, diğer bacak farklı renkti. Mahkumlara bir maaş da verilirdi.

“1945 yılında asker oldum. Ereğli’de talim yaptım. Acemiliğim 6 ay sürdü. Daha sonra fabrikaya döndük. Aynı işte sivil olarak çalıştık. Pazar günleri bir saha vardı. Oraya gider bir gözükürdük. Toplam 27 ay askerlik böyle geçti. İşte normal çalışanlarla aynı maaşı, aynı

terfileri aldık. Altı aylık acemilik döneminde bile mutemetler maaşımızı aynen ödediler. 1947 yılında terhis oldum.

“Amasra, Demir Çelik’in kampıydı. Ben sinema makinesini çalıştırmak üzere, bir jeneratörle birlikte kampa giderdim. Senede iki ay Amasra’da bulunurdum.

“1950 yılı 8. ayında evlendim. Hanımı önce Trabzon’da bıraktım. Ancak 1953 yılında hanımı Karabük’e getirttim. Üç dört ay kaldı. Ancak köyde işlerimiz çoktu. Arazi boldu. Annem de vardı, başka hizmetçi kadın da vardı ama, iş zamanı hanımlar çok lazım. Babam ısrar etti. Mecburen hanımı Trabzon’a geri gönderdim. Memleketimden evlendim. Üç oğlum, bir kızım oldu. Oğullarımdan biri Of’ta ortaokul müdürü. İkinci oğlum Karayolları’nda elektrikhanede yüksek okul mezunu usta. Bir oğlum ise lise mezunu, ‘okumayacağım,’ dedi, boksa başladı. Petrol Ofisi’nde memur olarak çalışıyor. Kızım üniversiteyi bitir; İzmir’de, SSK’da çalışıyor. Bu günlerde emekli olacak.

“Karabük’te Demokrat Parti’ye üye olmadım. Sonradan bir delegelik meselesi için Trabzon’a geldikten sonra üye oldum. Partide bazı arkadaşlarımın ihtilafları vardı. Arkadaşların yönetim kurulu üyesi olabilmesi için rey vermek gerekiyordu. O zaman üye yaptılar. Ama o yıllarda kayıtsız Demokrat Partiliydim. Sendika başkanlığım döneminde çeşitli teklifler geldi, ama hiçbir teklifi kabul etmedim. Trabzon belediyesi Halk Partililerin elindeydi. Bana tekliflerde bulundular. ‘Gelmem,’ dedim. Ama Halk Partili arkadaşlarım var.

“Halk Partili arkadaşlarımın partide ve belediyede yönetime girmesini isterdim. Bu arkadaşlarımı göstermelik değil, kazanmak şartıyla listeye aldırırdım. Bir arkadaşımı böylece yıllar boyu Trabzon belediye encümeninde, il encümeninde çalıştırtım.

“Karabük’te ondan sonra Yenişehir’deki müessese sinemasında çalışmaya başladım. Bir İngiliz mühendis çalıştırdı bu sinemayı. Hep yabancı filmler oynatılırdı. Bir hatta içinde üç gece film gösterilirdi. Beni bu İngilizin yanına verdiler, film makinesini öğrenmem için. Sinema makinelerini çalıştırdığım için ayrı bir maaş da veriyorlardı. 1953 yılında çok iyi bir usta oldum, birinci sınıf bobinaj elektrikçisi oldum. A derecesi verildi. Kendime de güveniyordum.

“Trabzon’da bir bobinaj atelyesi açmayı düşündüm. O zaman Trabzon’da kimse yok bu işten anlayan. Bir Rus Ahmet diye biri vardı, biraz anlayan.

“Tazminatımı almak için fabrikadan ayrılmak istedim. Bırakmadılar. Elimdeki ekzamayı bahane ederek ayrılmak istedim. Ankara’ya havale ettirdim kendimi. Ankara’da Numune Hastanesi’ndeki doktora, ‘lütfen bana ihraç raporunu verin,’ dedim. Karabük’ten çok işçi gidiyormuş Ankara’ya. Her giden de, ‘aman beni atmayın,’ diye yalvarırmış. Doktor şaşırı. Ben de, ‘Karabük’ün havası bana gelmedi, ellerim yaralanıyor, beni çıkarsınlar,’ dedim. ‘Bir ay sonra yine gel,’ dedi. Verdiği ilaçları da pek kullanmıyordum.

“Trabzon’a gelmeyi kafama koymuştum. Bizim hastanenin heyetine girdim, Ankara’ya bir daha gitmek için. Başhekime rica ettim, ‘bırakın beni gideyim, memlekette daha iyi olurum, ekzama ellerimde var, ayaklarıma da yayıldı,’ dedim. Dışarda beklettiler. Bir fotoğraf istediler bu ara. Nihat Bener bize de bakardı. Benim ayrılmakta olduğumu ona da söylemişler. Beni çağırdı hemen. ‘Yoksa sen mi istedin,’ dedi. ‘Evet,’ dedim. Bizde bir İngiliz da çalışırdı, elektrikhaneye bakardı. ‘Olmaz, gidemezsin,’ dedi o. Hemen telefonu açtı. Başhekimi aradı. Az kalsın raporumu bozacaktı. ‘Trabzon’a giderim, bir atelye açarım, daha iyi olur,’ dedim. Nihat Bey de, ‘iyi yapmışsın; orada çok daha iyi çalışırsın, daha iyi para kazanırsın,’ dedi.

“Böylelikle ayrıldım. 1953 yılında ayrılırken 3000 liraya yakın bir para aldım. Birinci sınıf ustaydım. Karabük’te yevmiye azdı; ama ilave ödemeler olurdu.

“Karabük Demir Çelik’te sendika işine de karıştım. Sendika 1947 yılında kuruldu. İşin başını çeken İbrahim Odabaşı biraz pervasız bir adamdı. Haddehanede çalışırdı. Çantası elinde dolaşırdı. Bütün millet, ‘bu adam komünist partisine üye kaydediyor,’ derlerdi. Gece pencereden çıktığımı da biliyorum. Takip ediliyoruz. Takip edilirken de biliyoruz.

Yatakhaneye bakan bir Ali var. Bir gün tavanı gösterdi ve 'bunun üstüne birşey kurdular, sizi dinliyorlar, konuşmayın,' dedi bize. İbrahim Odabaşı ile çok zaman beraber çalıştık. Demir Çelik Fabrikası İşçileri Sendikası'nı kurduk. Önce kurucuların içindeydim. Sonradan çıkardılar beni. Sendika kurulur kurulmaz hemen üye oldum. Sendikayı destekledim. Sonraki kongrelerde haksızlıklara karşı konuşmaya başladım. Bunun üzerine bizi ihraç etti. İbrahim Demokrat Partiliydi. Komünistliğin tamamıyla aleyhindeydi. Ben daha ordayken fabrikadan atıldı. Karabük'te işyerindeki işçi mümessili seçimlerine hiç katılmadım. Daha sonra sendika başkanı olan Ahmet Çehreli de Sürmenelidir.

"Karabük'ten ayrılmadan önce Hürriyet Gazetesi'nde bir ilan gördüm. Trabzon Karayolları atelyesine elektrik ustabaşı aranıyormuş. İmtihan yapılacakmış; başarılı olanlar 15 lira yevmiyeyle işe başlayacakmış. Karabük'te arkadaşlar bu ilanı görmüşler; hemen bana getirdiler. Trabzon'a döndükten sonra önce atelye için münasip bir dükkan aradım. Bulamadım. Köye dönmeden önce, bu ilanı hatırlayarak, Karayolları'na da uğradım. Müdür olarak Rebii Ceylan vardı. İlanın öngördüğü süre geçmişti. 1953 yılıydı. Müdüre çıktım. 'Karabük'ten geliyorum, bobinaj elektrikçisiyim,' dedim. Beni hemen kaptılar. Makine şefiyle birlikte beni hemen atelyeye götürdüler. 'Neden ayrıldın, bonservisin var mı?' diye sordular. Gösterdiğim belgelerden birinde de sinema makineleri operatörü yazıyordu.

"Atelyede büyük elektrik cihazları vardı. Bana basit basit şeyleri sordular. Bir arızalı motor vardı. Üç günde onu sardım. Bir başka işi daha yaptım. Müdür Bey hiç ayrılmıyordu elektrikhane. Ben motorları sardıkça yakından izliyorlardı. Atelye formeni fakir bir ailenin çocuğuydu. Karayolları'nda makinist olmuş, atelye formeni olmuş. Nazım diye bir arkadaş. Bizi ayyuka çıkarmışlar. O yıllarda motor sarma işi büyük işti. Benim için basit olan bazı şeyler çok önemseniyordu. 'Tamam,' dediler, 'işbaşı yapacaksın.' İşe başlamadan önce bir süre izin istedim. Verdiler. Mühendisler o zaman 12 lira, 14 lira yevmiye alıyor. Atelye formeni 11 lira alıyordu. Bana 12 lira verdiler. 'İki ay sonra 15 lira yapacağız,' dediler. Kabul etmedim. 'Bugün hiçbirşey vermeyin, iki ay sonra muvaffak olursam 15 lirayı alırım,' dedim. Ali Rıza Uzuner'in babasını buldular. Başka akrabalarımı da buldular. Çok ısrar ettiler. Ben de, 'madem ki 15 lira ilan ettiniz, muvaffak olamazsam hiçbirşey istemem,' diyordum. Sonunda kabul ettim. Bir ay sonra 15 lirayı verdiler.

"Büyük bir makinenin marş motoru yanmış. O zamanlar Marshall yardımından geliyor. Mersin'de de bulamamışlar parçayı. Bölge müdürü sürekli yanıma geliyor, elektrikhane oturuyor. 'Neyi araştırıyorsunuz,' dedim. Anlattı. 'Ben bunu yaparım,' dedim. 'Olur mu, bu motor sarılır mı,' dedi. 'Burada her türlü tezgah var; herşey olduktan sonra ben yapayım,' dedim. Hayret etti adam. 'Sarılmaz,' dedi. Yanan bakırların yerine, hesap ettim, aynı bakırları yaptırıldı. İş bitirdim iki üç günde. Müdüren aklı duruyor, nasıl sarıldı bu motor diye. O arada hemen 17,5 lira yapıldı yevmiyem. 17,5 lira yevmiye çok iyiydi; Karayolları'nda kimse almazdı bu parayı. Ustabaşılar 7,5 - 8 lira alırdı. Mühendisler 15-16 lira alırdı, sonra maaşa dönmüşlerdi. 17,5 lira yevmiyeyle çalışıyorum. Memlekete bazı kişilerin de hatır için işini yapıyorum.

"Karabük'teyken biraz güreştim. Karabük'te bir güreşçi arkadaşım vardı. Kaynakçı olarak Trabzon Limanı'na gelmiş. Bir gün geldi, kimsenin tamir edemediği bir motoru söyledi. İsrar etti. Evde motoru sarıp götürdüm. Orada silo mühendisleri vardı, limanda. Tamir ettiğim bir el bireyiydi. Çalıştırdılar. Çalıştı.

"Karayolları'nda çalışan işçilerin hepsinin köyle bağı vardı. Eskiden benim eve Çaykara Oteli derlerdi, tanıdıklar. Gelen giden misafir eksik olmazdı. Hastanede işi olan bize gelirdi. Köylüler şimdi şehirli oldu. İşçinin toprağı vardı. Hepsi köylüydü.

"Trabzon'da Karayolları'nda merkez atelyede sendika için benden önce bir teşebbüs başlamış. Sivas'tan gelme Ahmet Yıldırım diye biri vardı. O, Temel Malkoç ve diğer bazı kişiler bir sendika kurmaya niyetlendiler. Kimini Patnos'a, kimini Ardahan, kimini Kars'a sürdüler, dağıttılar. 'Siz sendika kuramazsınız,' dediler. Selahattin Güven isimli bir işletme mühendisi vardı. O mühendis karşı çıktı. Rebii Ceylan da Elazığ'daydı. Benden önce gelmiş buraya. Elazığ'daki sendikacılarla bir uyumsuzluğu vardı. Hiç sevmiyor sendikacıları. Hatta biraz da sürgün gibi geldi buraya Elazığ'dan. Elazığ eski bölge. Her gün geliyor atelyeye yanıma, makine şefiyle. Motor sarmamı izliyorlar. İmtihan mahiyetinde, ama bana gayet

basit gelen işler veriyorlar. Ben de bu ara sendika kurmaya karar verdim. Ancak bana kimse yaklaşıyor. Müdürle sendikacılıktan sohbet etmeye başladım. Hem elektrikhanede çalışıyorum, hem müdürle konuşuyoruz. Bir gün, 'Müdür Bey, ben Trabzon'da sendika kurmak istiyorum; hiç kimse yaklaşıyor; muhakkak ki sizden önceki amirlerin tesiri olacak,' dedim. O zaman daha Trabzon'da hiç sendika yok. Halbuki o sürgünler Rebii Bey'in zamanındaydı.

Müdür Bey'e, 'sendikacı işverenin düşmanı değildir, aksine işverenin yardımcısıdır,' diye anlattım. Bana 'Mehmet Ali Bey,' derdi Rebii Bey. 'Madem ki sen sendika kurmak istiyorsun, kur; yardımcı olacağım, masa sandalye veririm ben size.' 'Ama kimse yaklaşıyor, korkuyor; cumartesi günü atelye dağılırken bu hususta bir konuşma yaparsanız işçiyle, ben yanıma kurucu bulabilirim,' dedim. 'İyi olur,' dedi.

"Cumartesi günü mesai sonunda toplandık. Rebii Bey, 'sendika kurmak istiyorsunuz, galiba, Mehmet Ali Bey öyle söylüyor; kendisine yardımcı olun, sendikayı kurun, ben de elimden geleni yaparım,' dedi.

"Böylece kurucuları bulduk. Kahvelerde toplanıyoruz. İstanbul Oteli'nin bir odasında toplanıyoruz. Tüzüğü hazırladım. Ondan sonra da toplantılara bir kahveden sandalye getiriyoruz. Sendikayı böylece kurduk. Belediyeye, diğer yerlerde çalışanlara da yardımcı olduk sendika kurmaya.

"Kürt Nazım diye grayderci Elazığlı bir çocuk vardı. Trabzon'a geldi. Küçük grayderleri çalıştırıyor. O da bize dahil oldu. Elektrikhanede işlerim çok. Ne kadar elektrik motoru varsa, getiriyorlar bana yapmam için. Teknikerler de yetiştiriyordum. Yedi kişi vardı sanat okulu mezunu. Kurstan geçmişler, tekniker olmuşlardı. Bir bölümü mühendis oldu, şef oldu sonradan. Nazım'ı yaptık sendika başkanı. Ben de yönetim kurulu üyesi oldum. Nazım para toplamada teşkilatı dolaşiyor. Ne topladığını, ne aldığını bilmiyoruz. Kendi parasıyla topladığı para karışıyor. Tenkit edilince de, yönetim kurulundan istifa eder gibi yapıyor; yönetim kurulu ise ayrılmaması için ısrar ediyordu. Bir iki dönem de yönetim kurulu üyeliğine aday olmadım. Bu böyle olmaz, hesap kitap yok; elden toplanıyor paralar. İşçiler arasında söylentiler başladı. Bunlar üzerine Nazım sendika başkanlığından istifa etti. Ben yönetim kurulu üyesiyim. Yönetim kurulu titremeye başladı. 'İstifası kabul,' dedim. Kürt Nazım başkanlıktan böylece ayrıldı.

"O arada benim yanımda çalışan Rizeli Muammer Somay var. Oğlu da Karayolları'nda şimdi. Muammer Somay da yönetim kurulu üyesi. 'Sen başkan ol,' dedim. Ağlamaya başladı, 'ben yapamam,' diye. 'Ben yanındayım,' dedim. Mecburen kabul etti. O zamanın idare amiri vardı. İdare amiri fabrika müdürü gibi yetkiliydi. Bir gün bunlar gelip Muammer'i tehdit ediyorlar. Geldi, 'ben yapamam,' diyerek istifa etti.

"Yönetim kurulu yeniden toplandık. 'Şimdiden sonra başkan benim,' dedim. Sevindiler. 'Gelsin beni tehdit etsinler,' dedim. Böylelikle başladık. Rahmetli Temel Malkoç'u sekreter aldım. Temel Malkoç ve bazı arkadaşları sendikanın ilk kuruluşunda baskı görmüşlerdi. Ancak daha sonra vazgeçmişlermiş sendika kurmaktan. Zorla sekreter yaptım Temel'i. Çok seneler beraber çalıştık.

"Temel daha sonra ayrıldı; Galip'i aldım. Bir ara o da sendika başkanı olmak istedi. Bir ara yollarımız ayrıldı. Temel ayrı bir gruptaydı; geldi bana. 'Gel birleşelim,' dedi. Ama ben Galip'le birleşmiştim. Sendikada mali işlerde aksamalar olurdu. Bazı arkadaşlar görevlerini yerine getirmez, defterleri tutmazlar, sendika harcamalarında gereken özeni göstermezlerdi. Genel kurula 8 ay vardı. İstifa kararı verdim. Bu arada Temel Malkoç başkan olmak istedi. Arkadaşlar onu yapmadılar. Ben istifa ettikten sonra Galip Alemdağ başkan yapıldı.

"Genel kurul zamanı geldi. Ben bütün anlaşmazlık konularını açıkça anlattım. Usulsüzlükleri ifade ettim. Temel Malkoç da başkan adayıydı. Tekrar ben seçildim. Temel ayrıldı. Sonradan Temel'i yeniden yönetime aldım, sekreter yaptım. Sonra Galip'in yüzünden yeniden ayrıldı. Federasyon'dan Genel Mali Sekreteri Mesut İbrahim Kahratlı

geldi. Beni çok iyi bilir, aylarca toplu sözleşmede beraber olurduk. Arabuluculuk yapmaya çalıştı. Rahmetli Demirsoy geldi. O da bizleri anlaştırmaya çalıştı.

“Seçimler yapıldı. Temel Malkoç başkanlığa getirildi. Bana da evden hanım yalvarıyor, ‘vazgeç bu işlerden,’ diye. Ben profesyonelliğe karşıydım. Yol-İş’te profesyonelliği hiç kabul etmedim. Sonunda Temel Malkoç’u sekreterken profesyonel yaptım. Benim yevmiyem yüksekti. Umum usta başıydım. Bu nedenle hiç profesyonel olmadım. Bütün sülalem bu işi bırakmamı istiyordu. Her istediğimi de yaptırabiliyordum, hem hükümetteki tanıdıklarımla, hem Sosyal Sigortalar’da, hem işletmede. Halit Mısırlıoğlu, ‘yahu Çamurali, ben koca federasyon başkanıyken Seyfi Bey’i, Halil Bey’i alıp hiç bir yere gidemiyorum da, sen onları nasıl yanına alıyorsun?’ derdi. Ben de, ‘ben Ofluyum, okuyup üfleyip hallediyorum,’ derdim. İsteddiğimi yaptırabiliyordum işletmede de.

“Sendika yönetimindeyken işverenlerle anlaşmasını, uyuşmasını biraz becerebiliyordum. İşverene istediğimi yaptırıyordum. Yaptıramayacağım birşey yoktu. Zorla değil, karşılıklı anlayışla yaptırırdım. İşçilerin bazı amirlerden şikayetçi olduğunu anlattırdım. Mesela işçiler bir keresinde Gümüşhane şube şefinden şikayet ettiler. Ben de önce bölge müdürüyle görüştim. Sonra gittim Gümüşhane’ye. Konuştuk, konuştuk. Yerden göğe kadar işveren vekili, yani şube şefi haklıydı. Geldim bölge müdürüne. ‘Gümüşhane şefi haklıdır; işçiler de bunu karşılıklı konuşmada kabul ettiler; katiyen dokunmayacaksınız, şefe,’ dedim. Adımı önce istemiyordum. Gittim, görüştim; işçiler yanıltmışlar beni. İşyerlerimizde benim dönemimde hiç direniş olmadı; direnişe gerek kalmadı. Karayolları işçileri dışarıya nazaran biraz daha fazla ücret alıyordu. Karayolları’nda çalışanlar aldıkları ücreti biraz abartarak da anlatırlardı.

“Bir keresinde Karayolları’nda bir mühendis bir işçiye küfretti. Karar aldık sendikada. İşten uzaklaştıracamız adamı. O da partilerle görüştü. Kendisini sürmemizi engelliyor. Genel müdür Bayramoğlu’ydu. Artvinli. İşçiye küfreden genç mühendis Sürmene Şantiyesi’nde. Ankara’da genel müdüre ısrar ediyorum. O da alamıyor. O zamanın bütün Demokrat Partilileri onu tutuyor. Ben de Demokrat Partiliyim. CHP’li Ali Rıza Uzuner benim dayımın oğlu. Onun oradan Gümrük Bakanı İhsan Birinci’ye telefon ediyorum. Kendisi Akçaabatlı. Durumu anlattım. ‘Sizi göreceğim, size durumu arzedeceğim,’ dedim. ‘Ankara’da parti genel merkezine gel,’ dedi. Gittim. Beni hemen Bayındırlık Bakanının yanına çıkardı. Durumu izah ettim. ‘Senin Sürmene Şantiyesi’nde bir mühendisin var, onu oradan al,’ dedi İhsan Bey. ‘Yoksa, başkana söyleyeceğim, o mühendise tokat atsın diye; sonra da işçiye linç ettireceğim, onu,’ dedi. Mühendis oradan alındı ve ayrıldı, ama Ankara’da üst bir göreve atandı. Daire başkanı yapıldı. Mühendisin adı İmdat Akmermer’di.

“Trabzon’da bugün Yol-İş 1 No.lu Şubenin bulunduğu büyük binanın paralarını benim dönemimde biriktirdik.

“Ben Teke Mahallesi’nde otururdum. Trabzon’un en eski, en münevver mahallesidir. Çok daha para alıyordum. Verebiliyordum 50 lira, 60 lira para. Teke Mahallesi’nde kiraladığım evler hemen satılıyordu. ‘Yahu,’ dedim, ‘kuracağım bir kooperatif.’ O zaman Haluk Şaman Çalışma Bakanı. Geliyor Trabzon’a. Kendisiyle görüştük. Bir kooperatif kurmak istiyoruz. Sigorta da bize yardımcı oluyor. Karayolları’nda da müdür ve müdür muavini yardımcı olacaklar. Ben de kaldım evsiz. Kendimi de düşünüyorum biraz. ‘Apartman yapın,’ diyorlar. Apartman istemiyoruz. Trabzon mutaassıp memleket. Apartmanda birbirlerinin evine gider gibi basit düşünceler vardı. Bahçeli evler istedik. Haluk Şaman Demokrat Partili. Görüşmede ‘işçiler ilaç yerine anlaşmalı eczanelerden para alıyor,’ gibi iddialarda bulundu. Haluk Şaman’la tartıştık. Ama sonunda Atapark’ın üstünde 20-30 evlik bir kooperatif kurdum. Her evin 400 metrekarelik bahçesi olacaktı. Kooperatifi kurdum. Başladım. 74 bin liraya mal ettim. 150 metrekare evler. Borç çok fazla gelmişti. Daha sonra hissemi devrettim. O evleri yaptılar. Sonra yeniden bir kooperatif daha aramaya başladım. SSK’nın hastane yapmak için aldığı arazi var. Müracaat etim genel müdürlüğe. Hastane daha ileride yapıldı. Orası ucuza alınmış zamanında. Tütün bahçesiydi. SSK Müdürler Kurulu’ndan karar çıkarttım. Araziyi satın aldık. 90’lar, 40’lar, 30’lar kooperatiflerinin yerini aldım. Sigorta bizden kar alamıyor. Satın aldığı para ve ödediği vergiler hesaplanarak fiyat verildi. Bu kooperatiflerin hepsi apartman oldu. Önce 40’lar, sonra 30’lar kooperatiflerini yaptım. 90’ları en son yaptırtdık. Karayolları’ndan makine yardımı sağladık. Karayolları’nın

makineleri, sembolik bir parayla, temel açmada yardımcı oldu. Taş almada da destek sağladık. Bu konuda Karayolları Genel Müdürlüğü'nden bir onay aldım. Kurulan kooperatifler bu onay belgesiyle bölge müdürüne müracaat edip gereken yardımdan yararlanıyordu. Benden önce kooperatif yoktu. Öncülüğü ben yaptım. Çimento Fabrikası'nda Oflu bir arkadaş bize bakarak kooperatif işine girdi. Ancak o ticari baktı. Daha sonra Çimento Fabrikası'ndan atıldı. Çocukları gayrimeşru işler yaptı. Biz ise kooperatifçilikte de çok dürüst çalıştık. Karar defterlerini, muhasebe defterlerini gayet düzenli tutardım

“Karayollarında 33 sene çalıştım. Atelye kurmam için çok ısrar eden oldu. Of'tan geldiler. Çömlekçi'de benim için bir yer tuttular, atelye kurdurttular. Ama Karayolları'ndan bırakmadılar. Atelye formeni olarak çalışmaya devam ettim.”

MEHMET ALİ SARI²¹

Mehmet Ali Sarı Ağrı ilinin Diyadin kazasında 1926 yılında doğdu. Babası jandarma kumandanıydı. Albaydı. Babasının ve dedesinin esas memleketi Rize imiş. 93 harbinde Ruslar Doğu Karadeniz'i işgal edince Ağrı'ya göç etmişler. Dedesi Ağrı'da arazi ve mal-mülk sahibi olmuş.

Mehmet Ali Sarı'nın babası emekliye ayrıldıktan sonra babadan kalma arazide çiftçilik yapmış.

“Ailem çok zengindi. Dedemden kalan arazi genişti. Ayrıca yine dedemden kalma 500 civarında küçükbaş hayvan, 30-40 da büyükbaş hayvan vardı. Bunların ürünlerini tüccar gelir alırdı. Annem Diyadin'liydi. Halesina aşiretindendi. Anne tarafımdan bana birşey kalmadı. Oraların adetine göre, kızı verirler, başka birşey vermezler. Kızı verdikten 40 gün geçtikten sonra kızın ailesi ziyaret edilir. O zaman yeni evlenen çifte hayvan verirler. Ancak arazi verilmez.

“Biz tek anneden 9 kardeşтик. Ben ikinci çocuğum. 4 kız, 5 erkek kardeşтик. Kardeşlerimin hepsi çiftçilik yapardı. 1960'lı yıllarda kardeşlerimi İstanbul'a aldım. Birini Devlet Demiryollarına, birisini Toprak Mahsulleri Ofisi'ne yerleştirdik. Biri de Almanya'ya gitti. Kız kardeşlerim hep ev kadınıydı.

“Babam 1967 yılında vefat etti. Babamın cenazesine gidemedim. O günlerde Toprak Mahsulleri Ofisi'nde grev yapıyorduk.”

Mehmet Ali Sarı ilkokula Diyadin'de başladı. Daha sonra devlet imtihanını kazanarak Sivas Bölge Sanat Okuluna girdi. Okul parasız yatılıydı.

“O yıllarda Doğu Anadolu'da ustalık daha rağbetteydi. O nedenle normal tahsile değil, sanata geçtim. Teknik elemana daha fazla kıymet verirlerdi.

“1939-1944 döneminde Sivas Bölge Sanat Okulu'ndaydım. Okulda ilk başta tüm bölümleri görüyorduk, daha sonra bölüm seçiyorduk. Ben torna tesfiye bölümünden mezun olduk. 220 civarında toplam öğrenci vardı. Leyli olarak 112 kişiydik. Bütün Türkiye'den öğrenci vardı. Kars, Ardahan, Mersin, her taraftan. Devlet imtihan açıyordu. Biz Ağrı'dan üç kişi girmiştik okula. Üç öğün yemek verilirdi. Devlet tüm ihtiyaçlarımızı karşılıyordu. Karyola, yatak, battaniye, hep devlet tarafından sağlanıyordu. Bize harçlık da verilirdi. Ayda galiba üç lira. Haftada üç gün pratik için Demiryolları'nın Sivas'taki cer atelyesine gidilirdi.

“1944 yılında okulu bitirdim. Ağrı'ya döndüm. 500 dönümün üstünde bir çiftlik vardı. Buğday, arpa ekiyorduk. Yonca da olurdu hayvanlar için. 1946 yılında askere gittim. O zamanlar gümrük muhafaza askerliği vardı. Gümrük muhafaza askeri olarak Urfa'ya verdiler. Altı ay acemilik yaptım. Acemiliğim de Urfa'daydı. Daha sonra Urfa'nın kazası Akçakale'de gümrük muhafaza askeri olarak görev yaptım. Daha sonra da İstanbul levazım amirliğine atandım.

“Urfa'da Araplar ve Kürtler vardı. Ben Kürtçeyi iyi biliyordum. Bir gün gittiğim yerde yanıma iki kişi geldi. Önüme birşey koydular. O zamanın parasıyla 3 bin lira. ‘Senin hediyen,’ dediler. Çok kızdım. Kıyameti kopardım. Ben yeni geldiğim için böyle bir uygulama olduğunu bilmiyordum. Sonra kendi aralarında Kürtçe konuşmaya başladılar. ‘Eşek oğlu eşek, başımıza bela oldu,’ dediler. Benim Kürtçe bildiğimi bilmiyorlardı. Sonra da kendi aralarında, ‘dışarıya çağırılım da vuralım,’ diye konuştular. Beni dışarıya davet edince, gelmeyeceğimi söyledim. İsrar ettiler. Ben de onlara Kürtçe olarak cevap verdim, ‘seni burda vursam, bunlar kaçakçıydı’ desem, ne olur diye sordum. Ben Kürtçe konuşunca benden özür dilediler. Paralarını verdim. Bana, ‘bizim geçim kapımız bu, başka geçimimiz

²¹ TÜRK-İP'in 1958-1960 dönemi Genel Sekreteri ve Likat-İş'in 1963-1972 dönemi Genel Başkanı Mehmet Ali Sarı ile 3 Ocak 1999 günü Ankara'da evinde görüştüm.

yok,' dediler. Ancak çok rahatsız oldum. Babama haber saldim. Geldi. Emekli albay olduğu için beni İstanbul'a aldirtti. Bu sorunlardan kurtuldum.

"1948 yılında terhis oldum. İstanbul'da Maçka Yaprak Tütün İşleme Atelyesi'nde 1948 yılında işbaşı yaptı. Bir arkadaşım vardı. Oraya işçi aldıklarını söyledi. Ben de müracaat ettim. Şifahi bir imtihana tabi tuttular. Ağrı'ya dönmeyi düşünmedim. Orada kan davası vardı. Akrabalardan birisi birini öldürmüş. Adamı hiç tanımazsın. Yolda gidiyorsun. Nerelisin, hangi aşiretensin, diye sorarlar. Sonra da seni çekip vururlar. Ne sen onu tanıyorsun, ne o seni tanıyor. Bunu kabullenemedim. Ağrı'ya bu nedenle dönmedim. Oranın kan davası çok kötüdür. Adamın köpeğine küfür ediyorsun, adam tutup seni vuruyor.

"Maçka Yaprak Tütün İşleme Atelyesi'nde 8 kuruş saat ücretiyle puantör olarak işbaşı yaptım. Tekel'de ve o zaman tüm devlet kuruluşlarında iç yönetmelikler uygulanıyordu. Girdiğimde işyerinde sendika yoktu. Orada yedi sekiz ay çalıştım. Ücreti tatminkar bulmadım. O zaman hayat ucuzdu. On kuruş verdin mi, iki kişi yemek yerdi. İki üç arkadaş bir bekar odası tutmuştuk. Aylık bir veya birbuçuk lira kira ödüyorduk. O zaman için büyük paraydı, değerli paraydı. İlk sigortalanmam burada.

"1949 yılında Denizyolları İstanbul Liman İşletmesi'ne geçtim. Limana adam alındığı işçiler arasında duyulmuştu. Müracaat ettim. Vasıflarımı söyledim. Sanat okulu mezunuydum. 'Teknik adam bize lazım,' dediler. Hemen işbaşı yaptırıldılar.

"Limanın kendine göre bir düzeni vardır. Evvela ambarda çalışılır. İstersen mühendis ol, üç ay ambarda çalışırsın. Deneme müddeti ambarda geçer. 120 kiloluk çuvallar gelirdi. Kancayı takar alırsın onları. Vinç teknisyeni oldum. Orada ton ve pay esası vardı. Çıkarttığın eşyanın tonuna göre para verilir. Yüz ton çıkarmışsın, posta dokuz kişidir, yüz tonun parası alınır, dokuz kişiye taksim edilir. Yapılan görev ne olursa olsun eşit pay alınır. Postaların oluşturulmasının da bir düzeni vardı. Dört kişi ambarda, iki kişi kayıta, iki tane vinççi, bir kumandacı. Eskiden beri böyle diye anlatılırdı. Bu düzeni Yusuf Ziya Öniş diye biri kurmuş.

"Liman işçileri arasında Karadenizliler çoğunlukta ve hakimdi. Siirtliler, Elazığlılar, Sivaslılar, Tunceliler de vardı. İnsanlar o dönemde böyle bir işe girmeyi mumla ararlardı. Belirli dönem çalışıp memleketine gitmek yoktu. Ama işçinin köyüyle bağları devam ederdi. Bilhassa Karadenizliler çoğunlukla bekar gelirdi, kazandıklarını eve gönderirlerdi. Limanda işin başında kumandacı denilen bir kişi olurdu; en üst görevdeydi. Sevk ve idare onun elindeydi. Herkesin sicil numaraları vardı. Diyelim limanda on tane gemi var. En önde İsveç gemisi olsun. Kumandacı sıradan başlar, sicil numaralarına göre posta oluştururdu. Adam tefriki yoktu. Kimin sicil numarası gelirse onlardan posta oluşturulurdu.

"İşyerinde parasız yemek veriliyordu. Limanda beklemede olanlar serviste yerdi. Gemide olanlara da götürülürdü. Hastalananlar da Deniz Hastanesine giderdi.

"Ben işe girdiğimde kötü bir uygulama vardı. İşçi her sabah işyerine gitmeye mecburdu. Gelmezsen kaydını siliyor, atıyor seni. İşe gittin. Gemilere taksim etmeye başladılar. 400 işçi var. 350'sine iş çıktı. Kumandacı, geri kalan işçiyi evine gönderirdi. İşçi vasıta parası vermiş, işe gelmiş. Olsun. İş çıkmayınca, geri gidiyor, beş kuruş da para alamıyordu.

"İşe girdikten kısa bir süre sonra işçiler beni baş mümessil seçtiler. Bu sorunu çözelim, dedik. Liman başmüdürüne gittik. Durumu anlattık. 'Mecbur tutup buraya getiriyorsunuz; gelmek için masraf yapıyoruz, bu işe bir çözüm bulun,' dedik. Başmüdür de, 'Yönetmelik böyle, işe girerken bu uygulamayı kabul etmiş sayılırsınız,' dedi. Ben de, 'Yönetmelik öyle olabilir, ama hukuka aykırıdır, hak ve vecibeler karşılıklıdır, beni çağırdığınız zaman geliyorum,' dedim. Kızdı. 'Sen kimsin,' dedi. Ben de, 'işçi mümessiliyim,' dedim. Bana küfretti, hepimizi kovdu.

“Bunun üzerine biraraya geldik, ne yapalım diye konuştuk. Grupların başlarını çağırdık. Kendi aramızda bir toplantı yaptık. ‘Sabahleyin işe gitmeyelim, çalışmayalım,’ dedim. Bu işlerden biraz anlayanlar, ‘grev yasaktır,’ dedi. Ben de, ‘bunun yasağı filan yok; beni çağırıyor, ücret vermiyor,’ dedim. Sonra da, ‘birşey olursa beni ortaya atın, bu yaptığımız grev değildir, deyin,’ dedim.

“Sabahleyin gittik. Gemilere göndermek istediler. ‘İşe çıkmıyoruz,’ dedik. ‘İş verilmeyen günler için de bize bir ücret vereceksiniz,’ dedik. ‘Yetkimiz yok,’ dediler. Biz de, ‘o zaman Umum Müdürü getirin,’ dedik. Üç gün işbaşı yapmadık. Ecnebi gemileri limanda bekliyor. Ekmel Önbülak Çalışma Genel Müdürüydü. Ona haber vermişler; hadiseyi incelemek için kendisi geldi. Beni çağırdılar. Ekmel Bey, ‘tahrikleri sen yapıyormuşsun,’ dedi. Sonra da, ‘bak, gençsin, sana kıyamıyoruz,’ diye devam etti. Ben de, ‘beni işe çağırıyorsun, mecbur tutmuşsun, hiç gelmezsem işime son veriyorsun; geldiğim zaman bana iş vermezsen, hiç olmazsa yol paramı karşılayan bir para ver; bu yaptığımız grev değildir,’ dedim. Sonunda bizi haklı buldular. Bir protokol imza ettiler. İşçinin işe gelip de kendisine iş verilmeyen günler için beş lira yevmiye verilmesi karara bağlandı. Bütün bunlar 1952 yılında oldu. Ekim ayındaydı. Protokolü Çalışma Genel Müdürü ve Limanın Umum Müdürü imza etti. Ama ondan sonra da benim işime son verdiler. İşçi mümessili olduğum için teminatım vardı. Bu sayede işe geri gönderildim. Orhan Tuna da vilayet hakem kurulundaydı. İki ay çalıştırmadan yevmiyemi verdiler, ama beni işe başlatmadılar.

“Limanda İstanbul Liman Tahmil ve Tahliye İşçileri Sendikası örgütlüydü. Bu sendika CHP döneminde 1950 yılında kuruldu. CHP İşçi Bürosu’nun başkanı Dr. Rebiî Barkın maddi yardımda bulundu. İşçi Bürosunun başkan yardımcısı Sebahattin Selek de sendikaya gelir giderdi. Para yardımı da yapıldı, sandalye filan da verildi. Sendika ilk olarak CHP’de kayıtlı işçilere kuruldu. Diğer işçilerden de işlerine geleni kaydediyorlardı. Sendikaya kaydederken bir taraftan da bazı işçileri Halk Partisi’ne üye kaydediyorlardı. Sendikaya ben de üye oldum, ama Halk Partisi’ne üye olmadım. Daha sonra, kongre olacağı zaman herkesi aldılar, tutunabilmek için sendikayı herkese yaydılar. Sendikanın kurucuları arasında sıradan işçi yoktu. Hep üst düzey işçilerdi.

“Sendikanın başına getirilmem bir haksızlığa karşı gösterdiğim tepki sonrasında oldu. İşyerinde bir sayım memuru vardı. İşçilerin gemilere sevk edilmesi işini yapıyordu. Bir gün hepimizin önünde babası yaşında bir adama tokat vurdu. Diktatör gibiydi. Ben dayanamadım. ‘Utanmıyor musun, ne hakkın var birine, hem de baban yaşında birine tokat atmaya,’ dedim. ‘Sen kimsin, senin işine son veririm,’ dedi. Ben de, ‘işine son verilecek biri varsa, o da sensin,’ diye karşılık verdim. Bu karşı çıkışım işçiler arasında çok büyük tesir yaptı. Bu olaydan sonra müfettişler tahkikat yaptılar, beni haklı buldular. Hadise bir bomba gibi patladı. Birçok işçi, ‘burada köle gibi çalışıyorduk, bu adam bizi geldi kurtardı,’ dedi. O ara sendikanın genel kurulu vardı. İlk genel kurulda, ittifaka yakın bir oyla genel başkan seçildim. Böylece 1950 yılında İstanbul Liman Tahmil ve Tahliye İşçileri Sendikası’nın genel başkanlığına getirildim.”

Bu yıllarda bu işkolunda şu sendikalar faaliyet gösteriyordu:

- İstanbul Liman Tahmil ve Tahliye İşçileri Sendikası (Genel Başkan: Mehmet Ali Sarı),
- İstinye Deniz İşçileri Sendikası (Genel Başkan: Mehmet Sürenkök),
- Ambarlama İşçileri Sendikası (Genel Başkan: Şevket Kazan),
- Liman Dok İşçileri Sendikası (Genel Başkan: Önce Mahmut Yüksel, sonra Vahdet Gören),
- İzmir Tahmil Tahliye İşçileri Sendikası (Genel Başkan: Ahmet Kurt).

Mehmet Ali Sarı, sendikal yaşamı boyunca herhangi bir siyasal partiye üye olmadı; ama Demokrat Parti’yi destekliyordu.

“Rahmetli babam önce Halk Partiydi. Sonra o da döndü Demokrat Parti’ye. Demokrat Partiydim, ama üye değildim. Particiliği sevmiyordum. O nedenle girmedim. Girdiğin zaman özgürlüğünü kaybediyorsun, istediğini konuşamıyorsun.”

Mehmet Ali Sarı, 1953 yılında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yönetim Kurulu üyeliğine getirildi. 1962 yılına kadar bu görevine devam etti.

“İstanbul İşçi Sendikaları Birliği o zamanın şartlarında dahi iyi çalışan bir kuruluştur. Sendikalara yardım ederdi. Sendikalar arasında ihtilaflar olduğunda arabuluculuk yapıyor, sendikalara destek veriyordu. Küçük ihtilaflarla işverenle görüşüyordu. Ancak çok fazla bir yetkisi de yoktu.

“1950’li yılların başlarında bizim işkolumuzdaki sendikalar bir araya geldik. Liman Dok, İstinye Tersanesi Koruma Servisi Sendikası, Ambarlama İşçileri Sendikası biraraya geldi. Liman Dok’un başında ben vardım. Mahmut Yüksel, Mehmet Sürenkök İstinye’den, Sadi Metin Liman Dok’tandı. Denizcilik ve tersane sendikaları biraraya geldik. 1952 yılında Türkiye Deniz-İş Federasyonu’nu kurduk. Federasyon’un kuruluşundan 1962 yılına kadar genel sekreterliğini yaptım. Bu sendikalarda örgütlü işçilerin hepsi de devletin işçileriydi.

“Bu yıllarda İzmir’de limanda bir direniş oldu. Federasyonun genel sekreteriydim. İzmir’e beni gönderdiler. Osman Gürtan ismindeki bir müteahhit işçilerin haklarını gaspediyormuş. Limanda iş alan bu müteahhit, işçilerin hafta tatili ücretlerini vermiyordu. Kanunda, ‘işçinin 6 gün çalışması şarttır,’ yazıyordu. Adam da, ‘işçiler her gün çalışmıyorlar ki, onlara hafta tatili ücreti vereyim,’ diyordu. Ben de iş verilmeyen günlerin de çalışılmış gibi kabul edilmesi gerektiğini anlatmaya çalıştım. İzmir’in ünlü sendikacılarından Burhanettin Asutay bu müteahhidin, Osman Gürtan’ın danışmanı olarak karşıma çıktı. Orada ciddi tartışmalarımız oldu. Kanundaki durumu ısrarla anlattım. Ama Burhanettin Asutay kanunu bilmiyordu. Sonunda kabul ettirdik.

“Demokrat Parti muhafetteyken işçiye grev hakkı sözünü veriyordu. Ancak iktidara geldikten sonra, grev hakkına karşı çıkmaya başladı. 6-7 Eylül 1955 olaylarından sonra Liman Dok Sendikası kapatılmadı. Bize sadece sözlü bir tebligat yapıldı. ‘Sizi kapatmıyoruz, faaliyet yapmayın, olay çıkarmayın,’ dediler. Kapatılanlar 25 gün, bir ay süre kapalı kaldı.”

Mehmet Ali Sarı, TÜRK-İŞ’in 1952 Eylülünde İzmir’de, 1953 Ağustosunda İstanbul’da ve 1957 yılında Ankara’da toplanan genel kurullarına delege olarak katıldı.

“TÜRK-İŞ’in 1957 yılındaki 3. kongresinde genel sekreterliğe İsmail İnan seçildi. Kısa bir süre sonra genel seçimler yapıldı. Genel seçimlerde İsmail İnan’ın CHP’den milletvekili seçilmesi üzerine TÜRK-İŞ Genel Sekreterliği görevine Cemil Gider getirildi. Cemil Gider, Paşabahçe Şişe Cam işçilerinin sendikasıydı. Ancak Cemil Gider de kısa bir süre sonra işveren vekili oldu ve genel sekreterlik görevinden ayrıldı. Cemil Gider’in de ayrılması üzerine beni genel sekreterliğe getirdiler. TÜRK-İŞ genel sekreterliğine seçildikten sonra Ankara’ya taşındım, ancak İstanbul’daki sendikal görevlerim de devam etti.

“1958 yılında TÜRK-İŞ’in yönetiminde Nuri Beşer, ben ve Ömer Ergün’dük. Nuri Beşer çok iyi konuşur; konuşması mükemmeldir. Mümessiller heyetini toplamaya karar verdik. Nuri Beşer bunun üzerine Kemal Sülker’e gidiyor, ona, ‘mümessiller heyetine bir rapor hazırla, ama komünistlik filan yapma,’ diyor. Para da veriyor. Kemal Sülker bir rapor hazırlıyor. Nuri Beşer bu raporu bana verdi, ‘o komüniste hazırlattım, ama sen bir kontrol et,’ dedi. Okudum. Beğenmedim. Yağcılığın daniskasıydı. Raporu tamamiyle değiştirdim. Sonuçta, temsilciler meclisi raporu tamamiyle benim kalemimden çıktı. Temsilciler meclisi toplantısından önce yönetim kurulu toplantısı oldu. Toplantıya Bahir Ersoy, Rıza Güven, Sabri Tıgılı geldi. Raporu okudum. Birbirlerine bakıyorlar. Bahir Ersoy, ‘durun,’ dedi, ‘ben

namuslu, mert adamım, biz sizi Demokrat Partili diye ihraç etmek için karar almaya gelmiştik; raporu görünce şaşırдық,' dedi. Raporu benim hazırladığımı öğrenince de, beni kutladı.

“Temsilciler meclisi toplandı. Rapor işçiler tarafından çok beğenildi. Ancak Hükümet kanadı çok rahatsız oldu. Başta Hadi Hüsmen olmak üzere, Demokrat Partili bakanlar toplantıyı terketti. Bizi iki ay Çalışma Bakanlığına sokmadılar. Haluk Şaman Çalışma Bakanıydı. Bir gün telefonla beni aradı. Yanına gelmemi istedi. İki aydır bizi sokmuyorlardı bakanlığa. Gittim. Bir suratla beni karşıladı, ‘otur bakayım buraya,’ dedi. ‘Hem partilisiniz, hem de partiye ihanet ediyorsunuz,’ diye devam etti. ‘Ne ihaneti,’ dedim. ‘O temsilciler meclisi raporu senin kaleminden çıkmış, Halk Partili Ömer Ergün’le birlikte karar almışsınız,’ dedi. ‘Sayın Bakanım, o raporu ben hazırladım, ittifakla geçti,’ dedim. İcra heyeti karar defterini de alıp götürdüm. Herkesin o raporu onayladığını gördü. Bunun üzerine tavrı değişti. ‘Bu işin sonu ne olacak,’ diye sordu. ‘Size bağlı,’ dedim. ‘İki partili olarak konuşalım; Demokrat Parti’ye asıl ihanet eden sizlersiniz; tasarı hazırlıyorsunuz, işveren konfederasyonuna gönderiyorsunuz, TÜRK-İŞ’e göndermiyorsunuz; ihanet bu değil de, nedir,’ dedim. ‘Bu şekilde devam ederseniz, her geçen gün daha kötüye gider,’ diye devam ettim. Çalışma Bakanı Haluk Şaman, bunun üzerine, ‘ben yanılmışım, senden özür diliyorum,’ dedi. ‘Estağfurullah,’ diye cevap verdim. Daha sonra, verdiği söz üzerine, bakanlıkta çıkan tüm yazıların bir kopyası bize gönderildi.

“1960 yılı Nisan ayında Teksif Federasyonu’nun bir kongresi oldu. Bahir Ersoy genel başkanıydı. Bizi methediyordu. Alabildiğine methediyordu. 27 Mayıs ihtilali olduktan sonra “onlar grubu” veya “idealistler grubu” diye bir grup çıktı. Rıza Kuas, Sabri Tıgılı, Rıza Güven, Bahir Ersoy bunlar arasındaydı. Bize o zaman “kuyruk” diye isim taktılar. İhtilalden sonra yedinci gün TÜRK-İŞ’te oturuyorduk. Bunlar İstanbul’dan hareket ettiler, geldiler. Bahir Ersoy, içeri girer girmez, ‘siz ne duruyorsunuz,’ dedi. ‘Bahir Abi, ne oluyor?’ dedik. ‘Siz uyuyor musunuz, ihtilal oldu, ordu harekette, sizi öldürecekler, çabuk istifa edin,’ dedi. Nuri Beşer hemen istifa etti. ‘Sen de istifa et,’ dediler. Eskiden çok haşarıydım. Küfür ettim. ‘Sizi bana sayıyla vermediler,’ dedim. Masanın üzerinde bir zarf açacağı vardı. Onu alıp Bahir’in üzerine yürüdüm. Seyfi Demirsoy araya girdi. Ben, ‘ben istifa etmem, ben asker oğluyum, ordu benim,’ dedim. Daha sonra konuyu TÜRK-İŞ Yönetim Kuruluna getirdiler. Bir suç arıyorlar, benim suçumu bulamıyorlar. Başvekil rahmetli Adnan Menderes’e Nuri Beşer bir telgraf çekmiş, ama kayıtlardan yok, kayıtlardan geçmemiş. Beni mecburi izne tabi tuttular. Kongreye kadar maaşım ödeniyor, ama suç bulamadıkları için ihraç da edemiyorlar. Kongreye kadar böyle devam etti. Kongrede bir terör havası estirildi. “Kuyrukların temizlenmesi lazım,” diye manşetler gazetelerde. Bağlı olduğum Federasyonunun genel başkanı Sadi Metin bile bana sahip çıkmıyor. TÜRK-İŞ’in 1960 yılı Kasım ayında toplanan 4. Genel Kurulunda üç saat kırk dakika konuşma yaptım. Ziya Hepbir mertlik etti. Bizi müdafaa eden tek kişi oydu. Burhanettin Asutay’ın bize söylediklerine karşı tepki gösterdi. TÜRK-İŞ İdare Heyetinde zabıt tutuyordum ben. Tutanakların hepsi imzalanırdı. Bahir Ersoy bu tutanaklarda beni övüyordu. Bahir Ersoy da bunları imzalamıştı. Çantayı açtım. Bütün bu tutanakları genel kurul delegelerine gösterdim. ‘Suçum varsa hapse girmeye hazırım,’ dedim. Tutanaklarda Bahir Ersoy’un söylediklerini açtım. Teksif’in raporunu çıkardım. Bize yaptığı medhiyeleri okudum. Zabıtları okudum, gösterdim. ‘Genel sekreter, TÜRK-İŞ’in yüzakı,’ deniyordu. İki Bahir Ersoy vardı. Biri ihtilalden önceki, biri ihtilalden sonraki. Bu ikisinin birbiriyle nasıl çeliştiğini anlattım. Kemal Sülker o zaman askerdi. Beni kenara çekti. Alnımdan öptü. ‘Sen Türk sendikacılığının yüzakısın,’ dedi. Sonra da, ‘ben TÜRK-İŞ’in kapanmasını istemiyorum; aday filan olursan TÜRK-İŞ’i kapatacaklar,’ dedi. Bunun üzerine ben adaylıktan vazgeçtim. Benim konuşmamdan sonra delegeler benim adaylığımı istemişti.”

Mehmet Ali Sarı 1958 yılına kadar sendikacılığı amatör olarak yapıyordu. 1958 yılında TÜRK-İŞ’e seçilinde işyerinde ayrılmıştı. TÜRK-İŞ’teki görevinin sona ermesi üzerine İstanbul’a döndü ve yeniden işyerinde çalışmaya başladı.

“İhtilalden sonra Sermet Gökdeniz isimli bir albay işletmenin başına geçirilmişti. Talimat vermiş, limanda çalışan işçilerin ücretlerini asgari ücrete indirtmiş. ‘Mehmet Ali Demokrat Partili olduğu için imtiyaz almış, bu uygulama onun sonucu, bunu kaldırın,’ demiş. Bunun üzerine arkadaşlar beni çağırdılar. ‘Bakın çocuklar, dediğini yapan adamım, benim dediğimi yaparsanız, ücretinizi alırım; sabahleyin işe geleceksiniz, sayım yapılacak, işe gitmiyoruz, diyeceksiniz; ücretimiz kesilmesin, diyeceksiniz; fazla ücret isterim, demek yok; o zaman grev olur; yalnızca, ücretimizi istiyoruz, diyeceksiniz; eskiden beri ödenen parayı kesiyorsunuz, biz bu yüzden işe gitmiyoruz, umum müdür gelsin, protokolü imza etsin, diyeceksiniz’ dedim. Yemin ettirdim elebaşlarına. O zaman beni Dikimevi’ne vermişlerdi. Sabah Dikimevi’nde beni çağırdılar. ‘Ziyaretçilerin var,’ dediler. İki genç adam, ikinci şubedenmişler. Beni emniyet müdürlüğüne götürdüler. Emniyetçiler arasında eski tanıdıklar vardı. Ama orayı o günlerde askerler yönetiyordu. Bir üsteğmen, ‘Mehmet Ali sen misin?’ dedi. Sonra da nereli olduğumu sordu. Meğer o da Ağrılıymış. ‘Hemşehrim olduğun için sana yardım edeceğim, içeri girince Albay ne derse, evet, diyeceksin,’ dedi. Adam beni tongaya düşürmeye çalışıyordu. Tam tersine davrandım. Beni Harbiye’ye askeri mahkemeye götürdüler. Dört beş arkadaş daha toplanmış. Çağırıyorlar, giden geri gelmiyor. İçeri tıkıyorlar, diye düşündüm. Umutsuzdum. Sıra bana geldi. Hakim albay duruyor. ‘Siz,’ dedi, ‘işçileri niye tahrik ettiniz?’ ‘Hangi işçileri, albayım,’ dedim. ‘Zonguldak’takileri mi, İzmir’dekileri mi, Adana’dakileri mi? Ben TÜRK-İŞ’in genel sekreteriyim, İstanbul’dakilerle benim bir alakam yok; ama oradaki sorun, yevmiyelerin ödenmemesiydi,’ dedim. ‘İfademi alacaksınız, hakkımdaki iddiayı söyleyin,’ diye devam ettim. Meğer biz işçileri toplayıp, Kasımpaşa’ya inip, kayıklara binip Yassıada’dakileri kurtaracakmışız. İddia buydu. Ben terslendim. ‘Ben sendikacıyım,’ dedim. ‘Sana kim verdi bu yetkiyi,’ dedi. Dünyadan haberi yoktu. Bir hakim üsteğmen vardı. Albay ona döndü ve ona, ‘kanun varmış da sendikacılık yapıyormuş, haksızlık varsa, ustabaşısı var, postabaşısı var, ne demek sendika,’ dedi. Kanundan haberi yoktu. Üsteğmen, benim haklı olduğumu söyledi. Bir Sendikalar Kanunu bulup getirdi. Albaya gösterdi. Beni Balmumcu’ya götürecekler. Evraklarımı hazırlıyorlar. O zaman Liman Dok’tan Kamil isminde birinden söz ettiler. Adam veremedi. Süreyyapaşa Sanatoryumunda yatıyordu. Onun da suça iştirak ettiğini ileri sürdüler. Bunun mümkün olmadığını, hastanede yatmakta olduğunu söyledim. Hakim albay bunun üzerine hastaneyi aradı. Kontrol etti. Başhekim de, ölmek üzere olduğunu, kalkacak durumu olmadığını söyledi. Hakim albay mert adammış. Bana, ‘otur evladım, sigara içiyorsan, iç,’ dedi. ‘Albayım, beni işyerimden aldılar, sigara filan orada kaldı,’ dedim. Hemen beş paket subay sigarası getirtip verdi. ‘İşçi arasından ihbar eden var, onun üzerine soruşturma yapmak zorundayız,’ dedi. Hakim albayın adı Emin’di. Elazığlıydı. ‘Ne çekersek dilimizden çekiyoruz, niye öyle konuşuyorsun,’ dedi. Ben de, ‘beni nasıl olsa içeri atacaklar, rahatça konuşayım’ diye düşündüğümü söyledim. Beni serbest bıraktılar. Bir askeri jipe bindirip, eve getirdiler. Bir ay sonra bir daha çağırdılar. Yine gittim. İş kapandı.”

Mehmet Ali Sarı İstanbul Liman ve Dokları Gemi Sanayii İşçileri Sendikası’nın genel sekreterliğine 1962 tarihinde getirildi.

“Bu arada 274 sayılı Sendikalar Kanunu kabul edildi. Bu kanun uyarınca İşkolları Yönetmeliği hazırlandı. İstanbul’da Koruma İşçileri Sendikası bize katıldı. Likat-İş’i kurma hazırlıklarına başladık. Daha sonra biz toplu sözleşme yetkisini alınca Ahmet Kurt’un sendikası da geldi. Bunun üzerine kurucuların ismini değiştirdik, onu da ekledik. Böylece Likat-İş kuruldu. İlk önce İstanbulda Deniz işhanındaydık. Likat-İş’in genel merkezini 1965 yılında Ankara’ya aldık, bütün sendikaların genel merkezleri Ankara’da diye. Ayrıca, Ulaştırma Bakanlığı’na bağlıydık. Bakanlıkla sık sık işimiz oluyordu. Ankara’da ilk olarak Necatibey Caddesinde bir daire almıştık. Oraya geldik.

“1950’li yıllarda sendika aidatı ayda 10 kuruş, 25 kuruştü. Sendikalar büyük mali sıkıntı içindeydi. Bir yerde toplantı yaptığımızda, toplantı zamanında içilen çayın

parasını toplayarak salon kirasını öderdik. TÜRK-İŞ'in de büyük sıkıntısı vardı. TÜRK-İŞ'de de balo düzenleyip bilet satarak veya ceza paralarını alarak ihtiyaçları karşıladık.

“Bizde konut kooperatifleri kurulmadı. Denizcilik bankası işçileri kendi aralarında bir kooperatif kurmuşlardı. Başkanı Dikimevinden Eftar Kurtoğlu idi. Koşuyolu'nda ev yaptırıldı.”

Mehmet Ali Sarı, 4 Kasım 1951 günü evlendi. Eşi İstanbulluydu. İki oğlu, bir kızı oldu. Bir oğlu bugün Almanya'da ticaretle uğraşiyor. Diğer oğlunun lokantası, kızının da pastanesi var.

Mehmet Ali Sarı 1972 yılına kadar Likat-İş Genel Başkanlığını sürdürdü. 1972 yılında sendikadan ayrıldı. 1973 yılında emekli oldu. Emekli olduktan sonra hiçbir işte çalışmadı.

MEHMET NACİ TUNÇEL²²

Mehmet Naci Tunçel 1926 yılında Adapazarı'nda doğdu. Esas İstanbullu. Aslında doğum yeri Sivas Divriği. Babası İstanbul'a Yemen Savaşı'ndan sonra gelmiş. Annesi İstanbul'daymış. Babası bir vesileyle annesini görmeye gitmiş. Ondan sonra da orada kalmış. Daha önceden esnafmış. Şapkacı dükkanı varmış. Çanakkale'de Conkbayırı'nda kolundan yaralanmış. Aynı zamanda Ulusal Kurtuluş Savaşı gazisiymiş.

“Yıllar sonra ben de Çanakkale Conkbayırı'na gidip babamın yaralandığı yerleri gördüm. Babamın İstanbul'daki dükkanı Çıkrıkçılar Yokuşundaydı. Ancak İstanbul'da çevre edinememiş. Adapazarı'na taşınmış. Uzunçarşı'da dükkan açtı. Yanında çırak kalfa çalıştırmazdı. Biz okuldan çıktığımızda yardımcı olurduk. Annem esas Samsunlu. Annemin babası Fatih Camii'nin imamlığını yapmış bir hacı. Fatih Camii'nde hala Besim Cömert köşesi vardır. Annem ev hanımıydı. Dört erkek kardeşlik. Büyük ağabeyim Harbokulu'nu bitirdi. Eskiden subay çıkanlar kılıç kuşanırdı. Mezuniyet kampına gidiyorlar. Terli terli dondurma yiyor. Hastalanmış. Kılıç kuşanmadan vefat etti. Diğer ağabeyim Tekel idaresinde Adapazarı'nda çalıştı. Küçük kardeşim de Adapazarı'nda askeriyenin Ağır Bakım Tamir Fabrikası'nda çalışıyordu. Ayrıca şapkacılığı da sürdürüyordu. Ancak dükkan kapatılmıştı. Evde sürdürdü şapkacılığı.

“İlkokulu ve ortaokulu Adapazarı'nda okudum. Sınıf kaybım olmadı. Bütünlemeye bile kaldığımı hatırlamıyorum. Sendikacılığımın ilk adımları ortaokulda başladı. Sınıf mümessili oldum. Diğer sınıf mümessillerini organize ederek, öğretmenlerden taleplerimiz oluyordu. Bu durum okul idaresinin çok hoşuna gitti. Biz üç arkadaş bütün öğrencilerin sorunlarını çözmeye çalışırdık. Ben baştemsilci seçilmiştim. 1941 yılında hem babamı, hem ağabeyimi kaybettim. Babamın ölüm nedeni mide kanaması. 1943 yılında Adapazarı'nda büyük bir deprem oldu. Dükkanımız yıkıldı. Tarlalarımız vardı. Babamdan 24 dönüm tarla kalmıştı. Onları sattık. Annem tekrar evlendi. Bir üvey baba baskısı altına girdik. Ancak daha sonra boşandılar.

“1943 yılında İstanbul'da Üsküdar'a yerleştik. İki dayım İstanbul'daydı. İkisi de esnaftı. Ondan sonra okula gidemedim. Anneme bakmak zorundaydım. Sabit yerlerde çalışmadım. Askerliğimi yapmamıştım. Film şirketlerinde figüranlık yaptım. Oynadığım ilk film Zülfükarın Gölgesinde idi. Filmde kaptan yardımcısıydım. 1946 yılında askere gittim. Tanksavarcıydım. Tabur çavuşuydum. Davutpaşa'da acemiliğimi yaptım. Daha sonra Üsküdar'a geldim.

“Adapazarı'nda okuldan sonra futbola başladım. Küçüklüğümde bu yana Beşiktaş'ın aşığıydım. Oynadığım takımların hepsinin forması siyah beyazdı. Adapazarı Güneşspor, İstanbul Pangaltı ve Alemdar, Üsküdar Anadolu takımlarında toplam 9 yıl futbol oynadım. Selimiye Kışlası'na geldim. Askerliğimi orada bitirdim. Gündüz işlerimi bitirir antremana giderdim. Evde kalabiliyordum. Üç sene askerlik yaptım. 1949 yılında terhis oldum.

“1949 yılında terhis olduktan sonra bir sene iş bulamadım. 1950 yılında İstanbul Tünel Tramvay İşletmesi Metrohan'a monitör olarak işbaşı yaptım. Çizgi ressamlığına elim çok yatkındı. Askerdeyken planları bana yaptırırlardı. Bu işletmede böyle iş olduğuna duydum. Gittim, başvurdum. Beni bir sınava tabi tuttular. Gittim, dönemedim; hemen işe başladım. Altı ay sonra işçi temsilcisi, ondan üç ay sonra da baştemsilci oldum. Orda da rahat durmadım. İlk aylığımla anneme pazen bir kumaş almıştım. Elime de on kuruş kalmıştı. Çok düşüktü ücretlerimiz. O zaman aldığımız para o kadar büyük gelmişti ki; zamanla düşüklüğünü anladık. Ücretlerimiz daha sonraları yükseldi.

“Harb-İş Genel Mali Sekreteri iken İstanbul Elektrik Tünel Tramvay İşletmesi'ndeki toplu sözleşme uyuşmazlığında tarafsız aracı olarak tayin edildim ve bu işletmede arabuluculuk yaptım. Enfes bir sözleşme oldu. Benim kayıtlarımı çıkarttırdım. Gidip kendi yazı ve resim masama oturdum. Çok duygulanmıştım.

²² Türk Harb-İş eski Genel Mali Sekreteri Mehmet Naci Tunçel ile 21 Eylül 1999 günü TÜRK-İP Genel Merkezinde görüşüldü.

“1952 yılında Elektrik Tünel İşletmesi’nde iş programı yapılıyordu. Diğer ünitelerde bir temsilci vardı. Kendi adamlarını daha hafif işlere getiriyordu. Arkadaşlar bana şikayet ettiler. Tuvalete gittiği zamanı öğrendim. Tuvaletin kapısını kilitledim. Dış kapıyı da kilitledim. Kapıya da ‘arızalı’ yazdık. Temsilciyi ertesi gün sabaha kadar çıkarmadık. Daha sonra iş programını ünitelere biz dağıttık. Arkadaşlarımızı kurayla görevlendirdik. Programı işverene götürdük. İşverenin hoşuna gitti. Temsilci bizi şikayet etti. Ancak işveren ona itibar etmedi. Bizim seçtiğimiz arkadaşlar çok başarılı oldular. Elektrik saatlerini söküp takarlardı. Temsilcinin seçtiği kişiler günde bir iki müşteriye giderdi. Bizim görevlendirdiğimiz arkadaşlar on aboneye gitti. İşveren de memnun kaldı.

“İşyerinde uygulanan bir iç yönetmelik yoktu. Yalnızca 3008 sayılı İş Yasası uygulanıyordu. İşyerinde Tes-İş Sendikası örgütlüydü. Sendikaya daha aktif olarak girmeden Adapazarı’na gittim. Dönem dönem toplantı yapardı sendika. Yöneticiler bizden çeşitli konularda bilgi isterlerdi. İşyerinde yemek verilmezdi. İş elbisesi verilmezdi. Hiçbir sosyal yardım yoktu. İşçilerin genellikle tek geliri işyerinde aldıkları ücretleriydi. Biz kendi aramızda bir yardımlaşma sandığı kurmuştuk. Gayriresmiydi. Her ay belli bir para ayırırdık. Kura çekerdik. Sırayla para verilirdi. Bizim kura sistemimiz gittikçe gelişince, şube şefleri ve müdürler de katılmaya başladı. Genel müdüre kadar gitti. Sonradan yardım sandığı kuruldu. Bir ara hatta bir tartışma oldu işverenle. Onlar sandığın adına İETT İşyeri Yardımlaşma Sandığı dediler. Biz İşyeri İşçi Yardımlaşma Sandığı diye ısrar ettik. Kabul ettirdik. İşyerimizde tüketim kooperatifi yoktu. Memurlarla ilişkilerimizde hiçbir sorun olmazdı. İşyerine monitör olarak girmiştim. Elektrik kablolarının hatlarını çıkarırdım.

“Abim Adapazarı’ndaydı. İstanbul’da geçim biraz zorlaşmaya başladı. 1952 yılında evlendim. Eşim Beşiktaşlı. Ev kadını. İki oğlum ve bir kızım oldu. Bir oğlum TRT’de uzman. Diğer oğlum Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanlığı’nda. Kızım ev hanımı. Evlendikten sonra ekonomik sıkıntı başladı. Askeriyenin Adapazarı Ağır Bakım Tamir Fabrikası’nda sınav açılmış. Sınava girdim ve sınavı kazandım. Personel bölümünde işbaşı yaptım.

“Ağır Bakım’a 1953 yılında işçi statüsünde girdim. Belli bir süre sonra personel kısım amiri oldum. O zaman primler vardı. Kısım amirliği primi almaya başladım. Ne kadar olduğu konusunda belli bir rakam hatırlamıyorum. Elime geçen para İstanbul’daki ücretimden daha yüksekti. Zor da olsa geçinebiliyorduk. 1960 yılına kadar bu sıkıntı devam etti. Ayda 75 lira kira veriyordum. 150-200 lira dolaylarında maaş alıyordum.

“Adapazarı Askeri İşyerleri Sendikası 1951 yılında kurulmuş. Adapazarı o zamanlar Kocaeli iline bağlıydı. Orada o zamanlar Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği faaliyet gösteriyordu. Önce oraya doğrudan üye olmaya kalkmışlar. Mümkün olmamış. Adapazarı’na gider gitmez Askeri İşyerleri Sendikası’na üye oldum. İlk genel kurulda da genel sekreter olarak sendika yönetimine girdim. 1954 yılında. Sendika başkanı o tarihlerde Remzi Çağlar’dı; tesviye ustasıydı. O ayrıldı. 1956 yılında ben sendika başkanlığına seçildim. Sivil yönetimin sendikaları kabullenmesi kolay olmadı. Benim sendika başkanı olduğum zaman dışarda bir oda tuttuk. Her gün sabahleyin sendikaya uğrar, işler varsa, bakar, yapardım. 1956-58 yıllarıydı. Bir gün geldim, cam çerçeve, kapı kırılmış; çekmeceler boşaltılmış. Kimler yaptı bilinemedi. Bir süre sonra beni karakola çağırdılar. ‘Sendika başkanı mısın,’ diye sordular. ‘Niye işçinin hakkını savunuyorsunuz; bunlar komünist düzeninde var,’ derlerdi. O zamanlar işçilerin sosyal haklarıyla uğraşanlara komünist damgası vurulurdu. biz askerlerden hiç çekmedik. Sürtüşmelerimiz oldu; ama sendikayı yok sayma gibi noktalara vardırılmadı. Karakolda beni üç gün içerde tuttular. Sonra işyerimden iş akdimi feshetmeye kalktılar. Sonra ben çıktım. Savunmamı yaptım. Çok adil bir hakime rastladım. Beraat ettim. İşe girdim.

“İşyerinde bir türlü işverenle görüşemiyoruz. Biz zam istiyorduk. ‘Size vereceğimiz zam, ordunun ve ülkenin savunma gücünden çıkarılacak’ gibi duygusal bahaneler uyduruyorlardı. Mücadelemizi sürdürdük; ama buna rağmen birşey aldık mı? Alamadık.

“1952 yılında Eskişehir’de Federasyon kuruldu. Federasyon Ankara’da faaliyette bulunuyor. Cemalettin Kanak genel başkanı. 1956 yılından sonra Federasyon genel kurullarına geldik. Federasyon yönetim kuruluna girdim. Amatör sendikacılığın acılarını

ve yokluklarını burada çektim. Bir hayli zorluklar ve yokluklar oldu. Federasyon'a seçtiğim zaman fabrika müdürü herkesin huzurunda beni kutladı. Albay Kemalettin Vardar. Harika bir insandı.

“1956-1960 döneminde işyerinde toplulukla iş ihtilafı çıkarmadık. İzinsiz işe gelmeyen işçiyi affettirmeye çalışırdık. 1958 yılında As-İş Federasyonu yönetim kurulu üyeliğine seçildim. 1959 yılında yapı kooperatifi kurduk. Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı 3575 sayılı Yasa ile kurulmuştu. Krediyi buradan aldık. O zaman biz sigorta olarak bu sandığa tabiydik. Sanıyorum üye sayısı 50'den aşağı değildi. İşçilerin yarısı karısının bileziğini satarak üye olmuştu. Adapazarı'nda işyerinde çalışan işçilerin tamamı köyle bağlantılıydı. Hasat mevsiminde on-onbeş kişilik gruplar halinde izin verirdik. İş aksamadan işçilerin köylerindeki işlerini yapmalarına imkan tanırırdık.

“1950-1960 arasında gerek İstanbul'da, gerek Adapazarı'nda hiç direniş olmadı.

“Askeri işyerinde babası emekli olur, oğlunu işe alırlardı. Oğlu yoksa, kızı varsa, kızını işe alırlardı.

“Anlattığım olay dışında doğrudan baskıyla karşılaşmadık. İşyerinde sendika aidatı toplayamıyorduk. Herkes maaşını alırdı. Nizamiyenin önüne sandalyeyi atardım. Bir tek kişi aksamazdı. Herkes severek aidatını verirdi.

“Askeri işyerinde Milli Savunma Vekaleti kantinler kurmuştu. Taksitle alışveriş yapılır, ay sonunda maaştan kesilirdi.

“Adapazarı'nda diğer sendikalarla sürekli ilişkimiz vardı. Demiryollarında, gıda ve belediye işkollarında sendikalar vardı. Zaman zaman biraraya gelir, karşılaşılan güçlükler, ortak sosyal sorunlar gibi konuları görüşürdük. Karşılıklı fikir alışverişi yapardık. Onlar bizden daha avantajlıydı. İşverenleri sivildi. Biz ise İç Hizmet Yönetmeliğinin dışına çıkamazdık.

“Adapazarı'ndaki işyerinde 180 işçi vardı. Her kökenden işçi çalışıyordu. İlişkilerde hiçbir sorun yaşanmazdı. İşçi genelde Demokrat Partiliydi. Ben Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy verirdim. Buna rağmen işçi beni sendika başkanlığına seçerdi.

“27 Mayıs'ta işçinin tavrı askerlerden yanaydı. Biz CHP'li olarak askerden yanaydık. DP'li olanlar da aynı potaya girdi. 27 Mayıs sonrasında işyerinden atılan işçi olmadı. O yıllarda herkesin adını Vatan Cephesi'ne katıldı diye radyodan okuyorlardı. Ankara'ya Federasyon toplantısına geldiğimde benim adıma bile Vatan Cephesi'ne katıldı diye okumuşlar.

“1960 yılı aralık ayında İstanbul Kuledibi'ndeki genel kurulda Federasyon muhasip veznedarlığına seçildim. Ankara'ya taşınmam gerekti. Çocuklar okulda. Federasyon'da para da yoktu. Dönem dönem sendikaların mali ambargosuna uğrardık. Sendikaların bazı işlerini imkansızlıklar nedeniyle yapamayınca, Federasyon'a para göndermezlerdi. Bize para PTT kanalıyla gelirdi. Postacıyı gözlerdik camdan. Ethem Ezgü ve ben camdan hangimiz postacıyı önce görürsek, gidip ihbarhaneyi alır, parayı çekerdik. Adapazarı'nda evden bir yatak getirdim, bir sene Federasyon'unun bir odasında yattım kalktım. Federasyon'u ısıtamazdık, paramız yoktu. Ziya Hepbir bir gün geldi. Paltolar sırtımızda. Soba yanmıyordu. Ziya Hepbir bize bir varil gaz gönderdi. Gaz sobamız vardı. Gazı doldururken, gazı ağzıma çekmek gerekti; ama gazı çekerken bayıldım. O koşullarda Federasyon yönetimindeydik. Federatif sistemden milli sisteme geçinceye kadar hep bu sorun yaşandı. Aradan bir yıl geçtikten sonra Demirlibağçe'de iki odalı bir yer tuttuk. Uzun süre orada kaldık. Sonra sonra sendikaların Tekaüt ve Muavenet Sandığı'ndaki başvurularını titizlikle inceledikçe, istediğimiz paraları göndermeye başladılar. 1964 yılında toplu sözleşmelerin ilk ay zam farkları kesilmesi uygulaması başladı. Önce başkanlar kurulu kararıyla ve daha sonra da genel kurul kararıyla, ilk ay zam farkları tümüyle Federasyon'a giderdi. Giderek Federasyon para sahibi olmaya başladı. İkinci ilk ay zam farklarıyla Federasyon'a Kızılırmak Caddesi'nde bir daire aldık. İki sene burada oturduk. Paralar gelince Kızılırmak Caddesi'nde bu kez iki daireli bir yer aldık. Oradan Kocatepe'de bir yere çıktık. Ben oradayken ayrıldım. 1971 yılında milli tipe geçtik. 1971 genel kurulunda ben aday olmadım.

“Genel kurulun ertesi günü Abdullah Baştürk evime bir araba gönderdi. Genel-İş Sendikası’nda toplu sözleşme müdürlüğüne başladım. 12 Eylül 1980 tarihine kadar bu görevdeydim. Genel-İş’te işkolu ve işyeri toplu sözleşmelerini ben düzenledim. 12 Eylül’den sonra iki sene dışarda kaldım. Ardından Harb-İş Sendikası’na girdim. Birbirbuçuk senelik bir ara dışında Harb-İş’te danışman olarak devam ediyorum.

“1960 yılında Ethem Ezgü, Abdülkerim Akyüz ile ben Federasyon icra kuruluna seçildik. Farklı siyasi eğilimlerde olunmasına rağmen hiçbir sürtüşmemiz olmadı. Siyasi görüş sendika işinde hiçbir zaman ön plana çıkmadı.

“Federasyon 1960 yılında TÜRK-İŞ’e üye oldu.

“1964 yılındaki ilk dönem toplu sözleşmede sosyal yardımlar, çalışma saatleri, ara dinlenmeler, izinler ve yemek gibi konularda önemli haklar elde ettik.

“CHP’ye 1953 yılında üye oldum. Adapazarı’ndayken partide hiçbir yere aday olmadım, hiçbir göreve getirilmedim. Ankara’ya geldikten sonra iki yıl süreyle CHP İşçi Bürosu genel sekreterliğini yaptım. Bülent Ecevit’in genel sekreterliği sırasındaydı.

“1977 seçimlerinde Hatay’da CHP’den aday adayıydım. Hatay’a gittim, Mitingde konuşuyorum. Herkes bana tepkisiz bir biçimde bakıyordu. Konuşmamı bitirdim. İndim. Benden sonra çıkan kişi Arapça konuştu, Meydan alkıştan inledi. Ankara’ya döner dönmez aday adaylığından çekildiğimi söyledim. Yerime Hatay Cumhurbaşkanı Sökmenoğlu’nun oğlu aday oldu. Milletvekili seçildi. Ben ikinci sıradaydım. Onu üçüncü sıraya koydular. Bülent Ecevit ve Orhan Birgit adaylıktan istifa etmemem için çok ısrar etmişlerdi.

“CHP İşçi Bürosu genel sekreteri iken Kayseri Sendikası’ndan gelen delegeler beni düşürmeye karar verdiler. AP’liler çoğunlukta idi. Genel kurulda Seyfi Demirsoy divan başkanıydı. Ben sendikamı hiçbir zaman hiçbir şekilde partiye alet etmedim. Genel kurulda karşıma çıkan rakibim sendikayı politikaya alet ediyordu. Bu kişinin yerel bir gazetede parti işinde sendikayı kullanmaya yönelik bir açıklaması vardı. Genel kurulda o gazeteyi çıkarıp gösterdim. ittifakla yeniden seçildim.”

METİN ÖNEM²³

Metin Önem, 1935 yılında doğdu. 1948 yılında ücretli olarak çalışmaya başladı. 1951 yılında sigortalandı. 1955 yılında TCDD'ye işçi olarak girdi. 1962-1980 döneminde İzmir Demiryol-İş Sendikası başkanlığı yaptı. 1980 yılında yapılan genel kurulda aday olmayarak sendika yöneticiliğinden ayrıldı.

“1935 yılında İzmir Buca’da doğdum. Babam esas Bulgar göçmeniymiş. Razluk’tan daha çocukken gelmişler. Devlet Demiryolları’nda işçiydi. Bir malı mülkü yoktu. Çalışırken bir ev almış. Başka birşeyi olmadı. Devlet Demiryolları’nda 30 yıl işçi statüsünde çalıştı. Dört kardeşlermiş. Abisi en büyükleriymiş. Bulgaristan’da iken öğretmenmiş. Burada da öğretmenlik yaptı. Annem Cumaovalı. Annemden de mal-mülk kalmadı. Beş kardeşlik. Dört oğlan bir kız. Ben üçüncü çocuğum. İki erkek kardeşim Devlet Demiryolları’nda işçi olarak çalışıyordu. Üçüncü erkek kardeşim ise Devlet Demiryolları’nda memurdu. Kızkardeşim hiç çalışmadı. Babam Demiryolları’ndan emekli olduktan 5-6 sene sonra Demiryolları’na ben girdim.

“İlkokula Buca’da gittim. Daha sonra Mithatpaşa Erkek Sanat Okulu’na başladım. Üçüncü sınıfı okuyup orta kısmı bitirdim ve sonra ayrıldım. Ekonomik koşullarımız kötüydü. Beş kardeşlik. Babam emekli olmuştu. Benim büyüğüm hala sanat okulundaydı, dördüncü sınıftaydı. İsteksizdim de. Mesleğe isteğim vardı. Benim esas mesleğim mobilyacılıktı. O devirlerde piyasalarda tutulan bir işti. Okulu bıraktım. Piyasada çalışmaya başladım.

“Ben aslında 1948 yılında daha 13 yaşındayken ücretli olarak çalışmaya başladım. Buca’da Tekel’in, eski adıyla İnhisarlar’ın tütün deneme istasyonu vardı. Deneme yapıldı. Tohumu ekerler, araştırma yaparlar, tohumluk alırlardı. Orada başladım. O zaman sigortalı girişim yapılmamış. Bir iki ay çalıştım. Tütünlerin arasındaki otları temizledik. Çocukların yapacağı işti.

“Bu yıllarda İzmir’de mobilyacılık alanında büyük fabrikalar yoktu. Birkaç kişinin çalıştığı özel işyerleri yaygındı. 1951 senesinde özel bir tütün şirketinde kasaları çakmak üzere çalışmaya başladım. İlk sigortalılığım orada. O zaman ihtiyarlık sigortası yoktu. Sırf sağlık ve ölüm sigortaları vardı. 1954 yılında heryer kapsama alındı. Mevsimlik işyerlerinde yalnızca o sigorta kolları vardı.

“Daha sonra çeşitli işyerlerinde çalıştım. 1951 yılında sigortalı olduğum yer ecnebi bir şirketti. Adı Erman Tütün İşletmeleri idi. Hollandalıların idi. O zamanlar mevsiminde en aşağı 1500-2000 işçi çalışırdı. O yıllarda makine yoktu. Yaprakları kadınlar elle açarlardı. Yaprak açma işinde çalışan işçilerin tümü kadındı. Onların işledikleri tütünleri erkekler taşırdı. Kadınlar oturduğu yerde yaprak açardı. Yasalara uygun çalışılırdı. Hollandalılar bu konuda hassastı. Sabah 7:30’da işbaşı yapıldı. Paydoslara dikkat ederlerdi. Parasız yemek yoktu. İş elbisesi verilmezdi.

“İzmir’de tütün mağazası çoktu. İşçi kafi gelmezdi. İşverenler, birbirinden işçi ayartabilmek için bir kilo şeker, iki kalıp sabun verirdi. İki kalıp sabun 1950’lerde önemliydi. İşçiler topluca bir işyerinden diğerine giderlerdi. Her hafta sonunda işçi ücretleri düzenli ödenirdi. Ücretlerde gecikme hiç olmazdı. Haftalık 16-18 lira net ücreti olurdu imalatta çalışan kadınların. O zaman ücret pusulası da verirlerdi. Paralar zarfın içindeydi. Çalışma süresi, haftalık tutarı filan belirtilirdi. Herkes oturduğu yerde parasını alırdı.

“Balya yapanlar 25-26 lira civarında bir para alırlardı. Onlara tongacı denirdi. Açılmış olan yaprakları kasa içinde serpererek ve presle sıkıştırarak balya yaparlardı. Yalnızca o grubun bir ayrıcalığı vardı.

“Tütün işi mevsimlikti. 3,5-4 ay sürerdi. Kampanya, şirketin mübayaa ettiği tütün işleninceye kadar devam ederdi. O zamanlar tütün piyasası ocak ayında açılırdı. En geç mayısta başlardı.

²³ İzmir Demiryol-İş Sendikası eski Başkanı Metin Önem ile 11 Mart 1999 günü İzmir’de TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliğinde görüşüm.

Nisan, mayıs, haziran, temmuz, ağustos aylarında bu işler olurdu. Ben de Erman Tütün'de bir mevsim, dört ay kadar çalıştım. Daha sonra yeniden piyasada çalıştım. Mobilyacılık yaptım.

"1.3.1955 tarihinde imtihanla Devlet Demiryolları 3. İşletme Müdürlüğü merkez yol atelyesine işçi olarak girdim. İlk girişte 64 kuruş saat ücreti alıyordum. Aylığım da 240 saat üzerinden hesaplanıyordu. O zaman bekardım, tek başıyordum. İdare ediyordum. O yıllarda annemle babamla oturuyordum. Sicilli ve daimi işçilere o yıllarda yemek vardı. O zaman askeri işyerleriyle demiryolu işyerlerinin ayrı ayrı emekli sandıkları vardı. O sandıklara, TCDD İşçileri Emekli Sandığı'na tabii olanlar (sicilli işçiler) ve daimi işçiler yemek yedi. Biz geçici işçilere yemek verilmezdi.

"1954 sonrasında Demiryolları'nda TCDD İşçileri Emekli Sandığı'na yeni adam alınmadı. Yeni alınanlar İşçi Sigortaları Kurumu'na kaydedildi.

"1954 yılında TCDD İşçileri Yönetmeliği yürürlüğe girdi. İş değerlendirme sistemi vardı. Amerika'dan alınma bir sistemdi. 1963 yılında bu iş değerlendirmesi kaldırıldı. Marangozların derecesi 6 idi. Altıncı dereceyle işe girilirdi. Altıdan beşe, dörde doğru inilirdi. Derece ve kademe doldurulduktan sonra ilerlemek mümkün olmazdı. Kadro olmasa da paramı alayım, mümkün değildi. 1963 yılında toplu sözleşme öncesinde bu sistem kaldırıldı. 1963 yılında bu sistemin kaldırılması ile toplu sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih arasında TCDD İşçileri Yönetmeliği vardır. Bu yönetmelik bir yıl uygulandı. Sonra toplu iş sözleşmesi yürürlüğe girdi.

"İzmir Demiryol-İş 1949 yılında kurulmuş. Kurucuların büyük bir bölümü, o dönemin en büyük işyeri olan Halkapınar'danmış. Halkapınar bugün de büyüktür. Nedim Borucuoğlu vardı. Ustaydı. Cer atelyesiydi. Burası, Demiryolları Adapazarı Fabrikası filan açılmadan evvel büyük bir merkezdi. Kalburüstü işçilerdir kurucular. Hüseyin Bozoner kurucuydu. Hüseyin Uçşen kurucuydu. Sait Erşener, Sait Coşkun, İhsan Karakurun da vardı.

"Ben bunlardan yalnızca İhsan Karakurun ile birlikte çalıştım sendikada. Sendikanın ikinci başkanlığını yaptı uzun süre.

"İşe girdikten 13 ay sonra askere gittim. Sendikanın işyerinde bir faaliyeti yoktu. İşyerinde işçi mümessilliği vardı. Çalışma Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde her iki senede bir mart ayında işçi mümessilliği seçimleri yapılırdı. İşçi mümessilliği ile de ilgilenmedim. Sendikadan da bir üyelik teklifi gelmedi. İşçilerin çoğu o tarihlerde üye de değildi. Sendikaya üyelik gibi bir ihtiyaç duyulmuyordu. Belli kurucuların arkadaşları olan işçiler makbuzla para toplayıp üye kaydederlerdi. Bize gelen de olmadı.

"Askerliğe Manisa Er Eğitim Tugayı'nda başladım. İstanbul Topkapı Maltepe'de 66. Tümen vardı. Şimdiki Avcılar. Orada devam ettim. Piyadeydim. 1.4.1956 günü asker oldum. 1.4.1958 tarihinde terhis edildim.

"İzmir'e döndüm. Beş ay sonra, 1958 yılının 11. ayında aynı işe girdim. Askerlik dönüşünde işbaşı konusunda işverenin bir mecburiyeti yoktu. Beğenirlerse alırlardı. Geçici olunca hele. 1.4.1954 tarihinde yürürlüğe giren TCDD İşçileri Yönetmeliği ile Amerika'dan alınan iş değerlendirme sisteminden sonra 1.3.1962 tarihine kadar daimi kadroya bir tek işçi alınmadı bütün demiryollarında. Yeni işçilerin hepsi geçici statüdeydi. 1951-1954 arasında kadroya geçirilen geçirildi. 1962'ye kadar daimi kadroya alınan olmadı.

"İhtilalden sonra ilk koalisyon hükümeti kurulduğunda Ulaştırma Bakanı Rifat Bey idi. Onun tek emriyle 10 bin kişi kadroya geçtik 1.3.1962 tarihinde. Ben de o gruptanım. Kendimize, 'biz Rifat Öçten'in askerleriyiz,' derdik. AP'den Sivas milletvekiliydi.

"Askerden dönüp işbaşı yaptığımda hemen sendikaya üye oldum. Demiryolları Sendikası'nın bir genel kurulu yapıldı lokalde. Sendikaya üye olmayan giremiyordu. İşbaşı yaptığım günlerdeydi. Lokala girmek istedim. Almadılar. Oraya giremeyince hemen 1958 yılı sonlarında üye oldum. Aidat galiba 150 kuruş veya 300 kuruştü. Ancak 1960 yılına kadar sendikanın elle tutulur bir faydasını görmedim.

“1960 yılında 27 Mayıs geldi. Sendikaların her türlü faaliyetlerini durdurdular. Sendikalar bağırıp çağırıyordu, 27 Mayıs’ı destekliyordu. Ama sendikal faaliyet yoktu. İşçi mümessili seçimleri yenilendi. 1961 yılında geçici işçi iken merkez yol atelyesinde işçi başmümessili seçildim.

“Yol takımlarında yolların otunun yolunması, otun yakılması, balastların dökülmesi gibi işlerde çalışanlar genellikle köylerden işe alınırlardı. Bu işçilerin köyle bağları sürüyordu. Ancak merkezlerde çalışanların toprakla filan uğraşması mümkün olmazdı.

“Bu yıllarda yemek boykotları yaptık. Demiryollarında 6772 sayılı yasa dışında dışında 6186 sayılı yasaya göre senede iki defa 240 saat üzerinden ikramiye alınırdı, toplu sözleşme öncesinde. Bu ikramiyelerin geç ödenmesi nedeniyle 1962-63 yıllarında yemek boykotları yaptık. Toplu iş sözleşmesi daha yürürlüğe girmemişti.

“1.7.1962 tarihinde yapılan genel kurulda tüm yönetim değişti. O zaman yönetim kurulu seçilir ve yönetim kurulu kendi içinde görev dağılımı yapardı. Ben başkanlığa getirildim. Hala geçici işçiydim. Kadroya geçişimiz 1.10.1962 tarihinde oldu. Demiryolları tarihinde ilk defa geçici bir işçi sendika başkanı oldu. Rıza Tetik o zaman Federasyon başkanıydı. Geçici işçi münakaşaları devam ediyordu. ‘Gözünüzü dört açın; geçici işçiler sendikaları ele geçirmeye başladı,’ diye konuşurdu.

“Bu yıllarda İş Kanunu’ndaki haktan yararlanarak toplulukla iş ihtilafı çıkardık. İşyerinden beşte bir oranında imza topladık. Bölge çalışma müdürlüğüne verdik. Bölge çalışma müdürlüğü istekleri uygun gördüğü takdirde il hakem kuruluna iletilirdi. Biz yüzde 5 oranında bir zam aldık. İki defa toplulukla iş ihtilafı çıkardık. Her ikisinde de yüzde 5 zam aldım.

“Bölge çalışma müdürlüğü, toplu iş ihtilafı ile alınan zamdan yararlanma konusunda sendikaya üyelik koşulu getirmede. İşçilerin çıkardığı bir iş ihtilafıydı. Bu da zamdan yararlanmak için sendikaya üye olma koşulunun konmasını önleyen bir faktördü. Sendikanın yetkisi yoktu. Beş kişilik işçi mümessilliği olarak iş ihtilafı çıkarıldı. Zamdan yararlanmada imza vermiş-vermemiş ayrımı da yapılmazsa. İşyerinde çalışan işçi sayısı 100 ise, 20 kişiyle ihtilaf çıkarılabiliyordu. Her iki ihtilafta da işçi mümessiliydim.

“Bana sendikacılığı öğreten kimse olmadı. Kendi kendime öğrendim, yapa yapa öğrendim. İşçi mümessilliğim döneminde iki sefer beni işten çıkardılar. O zaman iki veya üç aylık mukavele yapardık. Mukavele sona erdi. Yenilenmedi. Ben, işçi mümessili olduğum için işten çıkarıldığımı ileri sürerek bölge çalışma müdürlüğü aracılığıyla il hakem kuruluna başvurdum. İş mahkemesi kanalıyla iki sefer işbaşı yaptım. Bunlar bana bu işleri öğretti. Cemiyetler Kanununu öğrendim.

“Avukat Sezai Esen vardı. Teksif’in de hukuk müşaviriydi. Bu süre içinde ondan da birşeyler öğrendim. İki sefer, üçer ay gezdim. İşbaşı yaptım. Gezdiğim sürenin parasını da Demiryolları’ndan aldım. Bunlar itti beni bu işe. Bu hareketler beni işin başına getirdi.

“Sendikacılıkla uğraşmam nedeniyle annemden babamdan olumsuz bir tepki gelmedi. Normal karşılandı. Rahmetli babam da cer atelyesinde, Halkapınar’da çalışırdı. Babam de kendi yaşadığı sıkıntıları anlatırdı. Nedim Borucuoğlu’nun sendika nedeniyle işten atıldığını, işe alınmadığını anlatırdı. Babam ara sıra, ‘senin da başına aynı iş gelmesin,’ diye uyarırdı.

“Sendikacılığım nedeniyle emniyetten bir baskıyla da karşılaşmadım. İki sefer işten çıkarıldığımda bölge çalışma müdürlüğünden büyük yardım gördüm. İş mahkemesindeki işçi üye olan Baha Doyranlı Tekel işyerinden. Tekel Sigara Fabrikası’nda işçiydi. Mahkeme günleri mahkemeye gider hakimlik yapardı.

“İşyerinde, ‘bırak bu işi, kime yaramış ki,’ diyen arkadaşlarım oldu. Ancak sonuna kadar götürdüm.

“1.7.1962 - 1.7.1965 tarihleri arasında amatör olarak sendika başkanıyım. 1.7.1965 genel kurulunda üç kişi profesyonelliğe çıktık. 1980 yılı şubat ayına kadar da böyle devam ettim.

“Ben sendika başkanı olduğumda işyerlerini ziyaret ettik, işçileri üye olmaya çağırdık. Geçmişte çıkarmış olduğumuz iş ihtilaflarında sendikanın rolü yoktu. İşçi, sendikanın somut yararını fazla görmemişti. Toplu sözleşme müzakerelerinde bir madde önerdik. Kabul edildi. Madde, sözleşmeden yalnızca sendikaya üye olanların yararlanabileceğini getiriyordu. Yollarda çalışan demiryolu işçilerini sendikaya üye yapamıyorduk. ‘Sendikanın neyi var,’ denirdi. İşçide bilinç yoktu. Defalarca tamimler çıkarırdık. Amatör olduğum için fazla da gezemiyordum. Ayrıca, işyerinden fazla izin almamız da mümkün değil.

“En son bir tamim çıkardık. Şu tarihe kadar üye olanlar istifade edecektir, üye olmayanlar istifade edemeyecek, dedik. ‘İşçi işe girdiği tarihten üye olduğu tarihe kadarki dönemdeki aidatlar toplamını yüzde 100 zamlı öderse sendikaya alacağız,’ diye duyurduk. Buna rağmen istediğimizi bulamadık. Sözleşme yürürlüğe girdi. İlk sözleşmenin ilk ayında iki liste çıkardık. Sendikalı işçilere verilecek yemek, sendikasız işçilere verilecek yemek. Sendikalı işçiye çok daha iyi yemek çıkardık.

“Üye olmayanlar sendikanın toplu iş sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden sonra da devam etti. Son olarak da, ‘işe giriş tarihi ne olursa olsun üye olmamış olanlar 250 lirayı peşin olarak öderlerse üyeliğe alınacaktır,’ diye son bir tamim yayınlandı. O tarihte de 29 bin lira filan bir para toplandı bu yolla. Yol işçilerinin aylık ücreti 80-90 liraydı. Diğer işçinin ortalama ücreti ise 120 lira civarındaydı.

“Demiryol-İş Sendikası İzmir Şubesi’nin halen bulunduğu binayı 1967 yılında aldık. Binanın alınmasında sonradan üye olan işçilerin toptan ödedikleri paranın büyük faydası vardı. Hatta bazı arkadaşlar, ‘üye olup toplu sözleşmeden yararlanmak için ödememiz gereken parayı taksitle versek olmaz mı,’ diye sorarlardı. O zaman İzmir’de taksitle mal satan tek yer 19 Mayıs Mağazaları’ydı. Biz de, ‘o dediğin burada olmaz, taksit istiyorsanız 19 Mayıs Mağazaları’na gidin,’ derdik. Ama bütün bu çalışmalar sırasında çok yıprandım, çok yoruldu.

“Bu dönemde İzmir bölgesinde hiç grev yapmadık. Daha önce sözünü ettiğim yemek boykotları dışında iş yavaşlatma, iş durdurma gibi bir hareket de olmadı.

“1970’li yıllardan sonra işyerinde kendimizin kurduğu bir yapı kooperatifi vardı. Bu kooperatifin inşaatı devam ederken, dört tane daha yapı kooperatifi kurdu. İşyeri işyeri kooperatif kurduk. Üçü başarılı oldu. Biri başarılı olamadı.

“Tüketim kooperatifinin 1973-74 yıllarında Alsancak ve Halkapınar’da şubeleri vardı. Hala devam ediyor. Gıda maddeleri ve giyim giyim eşyası satılıyor.

“1968 yılında AP’den Buca belediye meclis üyeliğine seçildim. Doğma büyüme Bucalıydım. İsim olarak ortaya çıkınca, sendikanın başkanlığı da olunca, diğer partilerden işçilerden de oy aldım. Destekleyenler oldu.

“DYF-İŞ ikinci başkanlığını yaptım. Demiryolları Federasyonu’na bağlı 22 sendikamız vardı. 14 yönetim kurulu üyesi seçiliyordu. 1964 yılında Federasyon yönetim kurulu üyeliğine seçildim. Bir dönem kaybettim. Ayrıldığımda Federasyon yönetim kurulu üyeliğim sürüyordu. 1970-73 döneminde federasyon ikinci başkanıyım.

“İşyerlerimizde 27 Mayıs sonrasında DP’li olduğu için işten atılan veya başka yerlere sürülen olmadı. Sivas’ta çok olmuştur bunlar. Ancak İzmir’de böyle birşeyle karşılaşmadık.

“Katıldığımız önemli bir eylem, 16 Haziran 1975 İzmir genel direnişi idi. TÜRK-İŞ tarafından düzenlenen bu eylemde biz de işi bıraktık. Cer Atelyesinde lokomotiflerin bakımı yapılır. Akşam 12’den sonra Halkapınar Cer Atelyesi’nden hiçbir lokomotif çıkarmadık. Böylece trenlerin yapılmasını engelledik. O tarihte Ankara’ya 7:30’da kalkan Ankara ekspresi olurdu. Üç vagonluymuştu. O treni bile salmadık, depodan çıkarmadık. Direniş saat 14’e kadar devam etti. Deponun çıkış kapılarını kapattık. İşveren de, elle gelen düğün bayram anlayışıyla, baskı yapmadı, bizi zorlamadı. Direniş başarılıydı. Ufak tefek olaylar oldu. Mesela, otobüsler çalışmadı. Bir tek Bornova belediyesinin otobüsleri çalıştı. Bornova belediye reisi de Naşit Kılıç’tı. Kendisi aynı zamanda sendika başkanıydı. Sendika başkanıyken belediye

başkanlığına seçilmişti. Enerji işkolundandı. Bir tek onun otobüsleri çalıştı. 'Bu işi ben yürütüyorum, Halil Tunç bu işe ne karışır,' demişti. Başka hiçbir vesait çalışmadı.

"Bir süre sonra sendikacılıktan bıktım. Karşımda aday filan da yoktu. Sendika başkanlığına devam etmem için arkadaşlarım çok ısrar etti. Yine de kabul etmedim. 45 yaşındayken sendikacılığı bıraktım. Ne bileyim, biraz zararlı olmaya başladık. İşyerleri olarak zararlı olmaya başladık. Üretimde aksamalar başladı. Sırtını sendikaya dayayan, bilerek veya bilmeyerek işi yavaşlattı. Zorlanınca sendikaya geldi. Biz de sendika olarak tepki gösterdik. Zarar vermeye başladık. Karar verdim. Aday olmadım.

"1.7.1980 tarihinde emekli oldum. Kendi isteğimle bıraktım. Genel sekreterim de bıraktı benimle beraber. Mali sekreter olan arkadaşı sendika başkanlığına getirdik. Dört ay sendikadaki eski ücretimi alarak sendikada görev yaptım. Emekli oldum. Ayrıldım.

"Daha sonra herhangi başka bir işyerinde çalışmadım. Bir siyasi faaliyetim de olmadı. 12 Mart 1971 sonrasında belediye meclisi üyeliğim de sona ermişti.

"Sendika başkanlığım döneminde, 1975 yılında, İzmir Demiryol-İş olarak Bergama'ya giderken Şakran'da işçilerin dinlenmesi için bir kamp yeri satın aldık ve dinlenme tesisi yaptık.

"Bu yıllarda sendikalı işçinin ücreti iyiydi. Kırsal kesimde yaşayan demiryolu işçisi aldığı maaşla üç-dört ailenin gelirinden fazla para elde ederdi. Köy kahvelerine giderdim. Sendikalı işçi kahveye gururla çıkardı. Sendikanın genel kuruluna köy muhtarlarından çok gelen olurdu. Gelir, izlerlerdi. Bu gibi ilişkilerin büyük faydası olurdu. Ben köylerde birçok üyemin ve temsilcimin evinde kaldım.

"Sosyal Sigortalar kredisiyle yaptırdığım bir evim var."

MUSTAFA ALPDÜNDAR²⁴

Mustafa Alpdünder, Trabzon İli Of İlçesi Uğurlu Köyü'nde 1929 yılında doğdu. Dedesi İstanbul'da sanayiciymiş. Osmanlı döneminin 'kabaralı sandık' dedikleri, anahtarı açıldığı zaman ses çıkaran gelin sandıklarının yapıldığı bir fabrikanın sahibiyymiş. Dedesi, yaşlanıncaya kadar bu mesleğini ve işini sürdürmüştü. Yaşlanınca, esas memleketi olan Trabzon'a dönmüştü. Mustafa Alpdünder'in babası Trabzon'da doğmuş. Dedesinin ilk eşindenmiş. Dedesi daha sonra bir kez daha evlenmiş.

Dedesinin Trabzon'a dönmesinden sonra Mustafa Alpdünder'in babası İstanbul'a, "**fabrikaya vaziyet etmeye**" gitmiş. Ancak İstanbul'u sevmemiş. Kısa süre sonra da Trabzon'a dönmüş. "**Dedem rahmetli olduktan sonra da fabrikayı sattı.**"

Mustafa Alpdünder'lar sekiz kardeş; üç oğlan, beş kız. En büyükleri, Zonguldak'ın önde gelen sendikacılarından ve 1967 yılında da DİSK'in kurucularından Mehmet Alpdünder. "**Ben üçüncü çocuğum. Bir erkek kardeşimiz daha var. Onu da Gölcük Deniz Fabrikalarına sokmuştum. Beş sene önce emekli oldu.**"

"Fındık bahçelerimiz vardı ve hala var. Bahçeleri katiyen satmayız. Ancak fındıklık giderek çaya dönüştü. Sadece aileye yetecek kadar fındık kaldı. Karadeniz engebeli bölgedir. Toprak, işlenebilir toprak çok azdır. O kadar azdır ki, ancak erkek çocukların hayatlarını devam ettirebilmesi için yeterlidir. Bu nedenle satılmaz. Satılsa bile ancak kardeşler arasında satılır. Örf adetlere göre bir kişinin bir başkasının arazisini satın almayı talep etmesi bile ayıp kabul edilir. Kızlar mirastan hak alır, ama toprak almaz. Zaten az olan toprak parçalanmaz."

Mustafa Alpdünder ilkolulu Of'ta okudu. Amcası Akyazı'da yerleşmişti. İlkokulun son sınıfında onun yanına gitti. Amcasının da toprağı vardı. İlkokulun son sınıfını da Akyazı'da bitirdi.

"Çok değerli bir öğretmenim vardı. O beni öğretmen yapmak istedi. Arifiye Köy Enstitüsü'ne kaydımı yaptırmış. Tahta çantamla beraber okula teslim oldum. Ancak kesin kayıt sırasında üç ay yaşım tutmadı ve yaş tashihi için de velim yanımda olmadığı için çok sevdiğim meslekten mahrum kaldım. O yıllarda zaten gözde iki meslek vardı: Şoförlük ve öğretmenlik.

"Zonguldak'da ağabeyim Mehmet Alpdünder vardı. Onun yanına gittim. Ağabeyim beni, meslek öğrenmem için Ereğli Kömür İşletmesi merkez atelyelerine verdi. 1947 yılıydı. 1946 seçimleri yapılmıştı. Orada demirhane bölümünde çırak olarak işe başladım. Elim biraz pense tutmaya başlayınca EKİ Kandilli Merkez Atelyesi'ne verdiler. Burada 1950'li yılların ilk başlarına kadar çalıştım. Yevmiyem, sanıyorum, 20 kuruştı.

"O tarihlerde Ereğli Kömür İşletmeleri'nde öyle etkili bir sendika yoktu. Abimler ilk defa Katipler Sendikası'nı kurmuşlardı. Sendikayı ilk defa öyle tanıdım. Sendika üyeliği yaygın değildi. Ben de üye değildim. 1950'ye kadar işyerinde dosdoğru bir sigortacılık bile yoktu. Ancak Amele Birliği üyeliği mecburiydi.

"Bu yıllarda Ereğli Kömür İşletmeleri'nde, Zonguldak atelyelerinde işverene karşı bir toplum olayı hatırlıyorum. Bir direniş, bir olay şahit olmadım.

"O yıllarda belleğimde çok derin izler bırakan bir uygulama, mükellefiyetti. Nüfus kağıdında nüfusa kayıtlı olduğu yer olarak Zonguldak yazan her erkek vatandaş, yeraltında çalışmak mecburiyetindeydi. Çok sıkı takip olurdu. Ancak Zonguldak hudutları dışına kaçabilen erkekler bu mükellefiyetten kurtulabilirdi. Yeraltı çalışması çok tehlikeliydi; yabancılar yeraltına pek girmezdi.

"Bu yıllarda yeraltı işçiliği çok iptidaiydi. Dilaver Paşa Nizamnamesi'nden kalma bazı uygulamalar sürüyordu. Mesela, çorba verilirdi. Ücretler düşüktü; ama prim vardı. İşletme belirli bir miktar parayı her ocakta başmühendisin emrine bloke ederdi. Belirli bir miktarın üzerinde kömür çıkarıldığında, bu prim dağıtılırdı. Ancak bu prim kömürü asıl çıkaranlara değil, çoğunlukla mühendisin kendine ve onun mahiyetindeki şeflere, başçavuşlara, postabaşlarına, işçiye vaziyet edenlere dağıtılırdı. Herşey mühendisin iki dudağının arasındaydı. İşyerinde mühendislerin ve hatta onlardan sonra gelen ve şef de denilen başçavuşların hegemonyası vardı.

²⁴ Türk Harb-İş'in eski Genel Sekreteri Mustafa Alpdünder ile 1.10.1998 günü TÜRK-İŞ'te görüşüm.

“1965 yılındaki Kozlu olayları bu primin dağıtımındaki adaletsizlikten çıktı. Olaylar sırasında Zonguldak Valisi durumu Ankara’ya, ‘burada isyan başladı’ diye bildirmiş. Bir jandarma tugayı Zonguldak’a geldi. İlk defa o zaman geldi ve kaldı. Bugünkü tugay 1965 yılındandır. Bu olaylardan sonra prim tevziyatında belirli bir adalet de sağlandı.

“1951 yılında askere gittim ve Zonguldak’la alakamı kestim. Acemiliğim Kasımpaşa’da çok kısa sürdü. 45 gün eğitim gördüm. Bahriyedeki uygulama böyledi. Bir ay piyade eğitimi yaptırılırdı. Daha sonra da atışa giderdin. İki şarjör mermi verilirdi. Vurursan, acemilik biterdi ve asıl birliğine gönderilirdin. Vuramazsan, eğitim bir süre daha devam ederdi. Acemiliği bitirdim. Deniz Kuvvetleri’nin prensibi uyarınca sanayi bölümüne tayin edildim. Gölcük Deniz Fabrikaları’nda sanayi eri olarak çalışmaya başladım.

“Gölcük’e bir gün sabaha karşı geldim. Önceden Gölcük’ün ismini bile bilmezdim. İstanbul’dan gemiler çalışırdı. Bizi Merkez Komutanlığı önüne bıraktılar. Büyük bir kışlaya girdim. Meğer bu kışla, sanayi ve hizmet bölümüymüş. Gölcük Deniz Fabrikaları, yani şimdiki Tersane Komutanlığı, o zamanlar Kocaeli’nin en büyük sanayi kuruluşuydu. O zamanlar dahi ileri derecede bakım onarım işleri yapılırdı. Silahından, topundan, gemisine, denizaltısına kadar bakım onarım işleri yapılırdı. Aynı fabrikanın torpido-mayın bakım üniteleri de vardı. Torpido ve mayınların da bakımı yapılır ve bunlar her an gemilere yüklenebilecek durumda tutulurdu. Bunları da hep ehliyetli ustalar ve sanayi erleri yapardı.

“Benim tersaneye sanayi eri olarak intikal ettiğim zaman işyerinde 800-1000 dolayında sivil vardı. Bunlar da çok seçkin, çok zor temin edilen vasıflı ustalar. Kimse ‘işçi’ demezdi bunlara. Herkes ‘usta’ derdi. O kadar itibarlı insanlardı. Kıdem çok önemliydi. Biz sanayi bölümü eri olmamıza rağmen, işimizde ne kadar usta olursak olalım, ustaların yanında çiraklık yapardık. Ustalar arasında da kıdeme göre bir hiyerarşi vardı. Eski ustalar iş ve ödev vermedikçe, daha yeni ustalar kendiliklerinden hiçbir şey yapmazlardı. İlişkiler de saygıya dayalıydı.

“Ustaların üzerinde ise mühendisler vardı. Bunların çoğunluğu subaydı. Askeri mühendisti. Makine mühendisleri, kimya mühendisleri vardı. Hepsisi asker kişilerdi. Ustalara o zamanın şartlarında verilen para iyiydi. Ayrıca, hiçbir müessesede olmayan sosyal yardımlar vardı. Mesela, lojman çok önemliydi. Ustayı elde edebilmek için, gelişen Kocaeli sanayi bölgesine kaçırmamak için, lojman en önemli araçtı. O ustalar da hep askerlerden seçilmiş , askerliği sırasında dikkatle gözlenmiş ehliyetli insanlardı.

“Gölcük Tersanesi’nin birinci prensibi, göz dolduran sanayi erini kaçırmamaktı. Tersane yöneticileri için işe alacakları işçinin tecrübe dönemi, askerlik süresiydi. Askerlik sırasında senin haberin bile olmadan seni gözlerlerdi. Göz doldurmuşsan, terhisine bir ay kala komutan seni yanına çağırır, işçilere tanınan imkanları anlatırdı. ‘Tarlada ne var, fabrikada kal, bu imkanlardan yararlan,’ derlerdi. Bu usul uzun süre devam etti. Daha sonra sanat okulları, teknik okullar çoğaldıkça bu uygulama azaldı. Ayrıca, disiplinli bir işyeri yaratabilmek için, babası asker olanları, askerlerin yakın akrabalarını tercih ederlerdi. Disiplin konusunda aileden gelen alışkanlıkları önemserlerdi.

“Sanayi eri olarak atandığım yer, 26 numaralı kaynak atelyesiydi. Zonguldak’ta atelyede kaynakçılık öğrenmiştim; kaynakçıydım. Daha asker olurken mesleğim sicilime işlenmişti. Atelyede kaynakçı olarak başladım, ama ayrıca ciddi bir eğitimden de geçirildim. Gemilerde ve özellikle denizaltılarda kaynakçılık çok önemlidir. Kaynakta hata olmayacak. O yıllarda Marshall yardımı vardı. Marshall yardımı çerçevesinde Amerikalı mühendis subaylar işyerinde her dalda eğitim yapıyorlardı. Kaynakçılık eğitimi de vardı, motor, montaj eğitimi de. Amerikan tersanelerinde ne varsa, NATO içinde müttefik ülkelere de aynısı uygulanmaya çalışılıyordu. Böylece sanatkar eğitimi de almış oldum.

“Sanayi erliği dönemi sonunda terhis olacağıma bir ay kala beni işyerindeki albay çağırırdı. ‘Seni göndermeyeceğiz,’ dedi. Komutanların askeri 45 gün daha tutma yetkileri vardır. Bu uygulama Askerlik Kanunundan kaynaklanır. Ceza değildir. Hizmetine ihtiyaç duyarlarsa, tutarlar. Önce öyle zannettim. Ama iş farklıymış. Bana işyerindeki imkanlardan söz etti. Ben ise, ‘ben maden işçisiyim, Zonguldak’tan geldim, oraya döneceğim,’ dedim. ‘Ne alıyordun orada,’ diye sordu. Yanlış bilgi vermek mümkün değil. İsterse hemen sorar, doğrusunu öğrenir. O gün aldığım parayı söyledim. Albay da, ‘aradan iki sene geçti, ben sana burada 80 kuruş saat ücreti vereceğim,’ dedi. Çok büyük bir paraydı. Ancak uzman olmuş ustaların aldığı paraydı. Ben biraz düşününce, ‘hadi hadi, fazla düşünme, bir de lojman vereceğim,’ dedi. Meseleyi de lojman bitirdi.

“O zaman evliydim. Bir de çocuğum vardı. Lojman lafı edilince yelkenleri indirdik. ‘5-6 ay çalışayım, iyi para veriyorlar, sonra ayrılırım,’ dedim. Ama kalış o kalış. Gözüne kestirdikleri sanayi erlerine böyle yaparlarmış. 1953 yılının ilk aylarında bu defa işçi olarak çalışmaya başladım.

“1946 yılında sendikaların kurulmasının önündeki engeller kaldırılmıştı. Ancak Milli Savunma Bakanlığı’na bağlı işyerlerinde sendikalaşma olmamıştı; çeşitli biçimlerde engellenmişti. Askeri işyerlerinde sendikalaşma yasağı askerlerin zihniyetinden kaynaklanıyordu. ‘Burası askeri işyeridir, böyle toplantılar yapılamaz,’ denilirdi. Gölcük Deniz İşçileri Sendikası’nın tabelasının asılması bile bir mesele olurdu.

“1952 yılında, ben sanayi eriyken sendika kuruldu. Kurucular arasında Muhittin Aksoy (en eskilerdendi), Muzaffer Cebeci, Hasan Kayık, İbrahim Kulum (halen hayatta), Selahattin Tankuday (uzun süre genel sekreterlik yaptı) vardı. Ethem Ezgü ve ben aynı kuşağız. İşçiliğimiz aynı yıllara rastlar. İşçi olarak işbaşı yapar yapmaz hemen sendikaya üye oldum. İşe başladıktan kısa bir süre sonra işyerinde işçi mümessili seçimi yapıldı. İşçi mümessili seçildim. Daha sonra da Gölcük Deniz İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu üyeliğine getirildim.

“Kocaeli de İstanbul paralelinde gelişmeye başladıktan sonra, biz de kıpırdanmaya başladık. Mevcudumuz 1500 kişi olmuştu. Askeri işyerlerinde 3008 sayılı yasa uyarınca ilk toplulukla iş ihtilafı çıkaranlardan biri benim. Toplulukla iş ihtilafı çıkarılması için işyerinde imza topladım. Sonra da topladığım 1000’in üzerindeki imzanın bir suretini Komutanlığa, bir suretini Bölge Çalışma Müdürlüğü’ne verdim. Ama Komutanlıkta daha ‘toplulukla iş uyuşmazlığı’ der demez, beni derdest ettiler. Neye uğradığımızı şaşırдық. ‘Sizi, işçiyi isyana teşvik etmekten askeri savcılığa vereceğiz,’ dediler.

“Meğer bizim yaptığımız iş, İç Hizmet Kanunu’na göre toplu isyana giriyormuş. İsyanın elebaşısı da ben gözükiyordum. Bir emekli askeri hakime gittim. ‘Senin İç Hizmet Kanunundan haberin yok mu,’ dedi. Bugün bile Silahlı Kuvvetler bünyesinde çalışan herkes, asker isterse askerdir, asker istemezse asker değildir. İç Hizmet Kanunu bizler için de asker demese bile askeri şahıs diyordu. Askeri şahıs olarak da İç Hizmet Kanunu’nun kapsamındaydık.

“Emekli askeri hakim bana, ‘derhal tek bir kağıt üzerindeki 1000 imzayı 1000 tane ayrı ayrı, tek tek kağıt haline getir,’ dedi. ‘Bu kadar işçiyi nasıl bulayım,’ dedim. ‘İmzalarını taklit et,’ dedi. Öyle yaptım. Sabaha kadar çalıştım. Toplulukla iş ihtilafı başarıyla sonuçlandı. Bu girişimimiz sonucunda ilk defa yevmiyelerimize 5 kuruş zam almayı başardık.

“Bu yıllarda işyerinde işçi lehine bazı uygulamalar getirdik. Arkadaşımız Selahattin Tankuday bir keresinde Tersane Komutanı Amiralden bir tokat yedi. Tokat atma, yönetimin huzurunda oldu. Şahitli, ispatlı. 1955 yılı galiba. Olayı büyüttük. Tokadı, Selahattin Tankuday’a değil, sendikaya atılmış bir tokat kabul ettik. Komutan, Tuğamiral Şerif Öskay’dı. Esasında çok iyi bir insan ve komutandı. Çok iyi münasebetlerimiz vardı. Ama direktik, askeri mahkemeye verilmesini sağladık. Deniz Kuvvetleri’nden hakimler geldi. Donanma Komutanlığı mahkemesinde gizli duruşma yapıldı. Komutan ceza aldı.

Gölcük Sendikasında hep ikinci başkan olarak kaldım. Başkanımız, Şevki Erenca’n’dı. Çok demokrat bir arkadaşı. Onunla uzun yıllar çalıştık. Selahattin Tankuday da genel sekreterdi. 1960’a kadar böyle gitti.

“Bu yıllarda iktidarda kim varsa, insanlar ondan yanaydı. Rahmetli Menderes zaman zaman zam yapardı. Tekel, TCDD, askeri fabrikalar, Cumhuriyet dönemiyle birlikte hep yönetmeliklerle, dahili talimatnamelerle, yazılı belgelerle idare edilmiştir. Bu iç yönetmeliklerde, 1960’lı yıllarda toplu iş sözleşmelerinde yerini bulan kalıcı hükümler olmuştur.

“Bizim de işçi dahili talimatnamesi vardı. Asker disiplinliydi, disiplin isterdi; ama kar mar bilmezdi, kar için işçiyi ezmezdi; çalışma hayatına bakışlarında insani yan ağırlıktaydı. Çok iyi bakışları vardır. İsterse disiplin için herşeyi feda ederdi; ama insan haklarına da bilinçli bir biçimde sahip çıkardı. Yeter ki sen disiplini ihlal etme. İlk dahili talimatname galiba 1937 yılındadır. Ancak askeri disiplini aşmak çok zordu. Disipline uyacaktın.

“DP döneminde birçok kez zam yapıldı. Bugünkü ücret skalası eski yönetmeliklerin hatırasıdır. Tüm işyerlerimizdeki ve bölgelerdeki ücretler bu yolla bir yerlere getirildi. Milli Savunma Bakanlığı’nın bütçesine konulan ödeneklerle skalada zam yapılırdı.

“Askeri işyerlerinde çalışanların sosyal güvenliği Sosyal Sigortalar Kurumu’nun dışındaydı. Mesken kredisi de ayrıydı. Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenat Sandığı çok eskilerdendir. 1926 yılına kadar dayanmaktadır. Bu sandık bir zamanlar emeklilik müessesesi ve sağlık müessesesi için vardı. Emeklilik müessesesi ve kuralları Emekli Sandığı paralelindeydi. Emekli Sandığının geçici bir maddesiyle, SSK kurulduktan sonra bile bu haklar devam etsin, dendi. 1968 yılına kadar bu uygulama sürdü. Devlet Demiryolları Emekli Sandığı, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Tekaüt Sandığı da bu yapıdaydı. Onlar için de benzer bir uygulama vardı.

“Bu sandıklar daha sonra SSK’ya devredildi. O günlerde Kaya Özdemiroğlu TBMM’de üyeydi. Bu sandığın devredilmesinde, bu üç sandığa bağlı işçilerin kazanılmış hakları korunarak 1968 yılında SSK’ya devredilmesi sırasında en büyük katkıyı o yapmıştır. Milletvekili olarak Meclis’te Çalışma ve Sosyal Güvenlik Komisyonu’nda bu kanunun getirdiği bütün kazanılmış hakları taşıdı ve böylece bu kesimdeki emekliye, dula, yetime büyük hizmetleri geçti. Bu kesimi temsilen kendisine şükran borcumuz var. Bu çalışmalarını sırasında Kaya Özdemiroğlu’na Hasan Türkay ve diğer işçi kökenli, TÜRK-İŞ’ten sendikacı milletvekilleri de yardımcı oldu. Hepsine askeri işyerleri çalışanları adına teşekkürlerimiz var.

“27 Mayıs 1960 İhtilali’nde birçok işyerinde isim yapmış, özellikle siyasi partilerle işbirliğine girmiş çok sayıda arkadaşımız açığa alındı, işten atıldı. Onların çoğunun işe dönmesi mümkün olmadı.”

Mustafa Alpdündar 1948 yılında evlendi. Eşi akrabasıydı. İlk çocuğu askere gitmeden önce, ikinci çocuğu da askerdeyken doğdu.

“Milli savunma işyerleri, Hava, Kara ve Deniz Kuvvetleriyle Jandarma Genel Komutanlığı işyerlerini kapsayan bir bütündür. Bunların tümüne milli savunma işyerleri denir. Her kuvvette ve özellikle de NATO üslerinde çalışan sivil işçiler vardı. 1950’li yıllarda yabancı işyerlerinde çalışan sivil işçileri kesinlikle milli savunma camiasında görmezdik. Hatta bu işyerlerinin dayandığı anlaşmaları yapanlar da böyle düşünmüyordu. Ancak zaman geçtikçe yönetimin müşterek olduğu yaşanarak öğrenildi. Bunun da askeri işkolu sayılması gerektiği ortaya çıktı.

“Böylece NATO işyerleri de milli savunma işkoluna girdi. Her kesimden insan vardı NATO işyerlerinde. Askerlerin çoğunluğu Türktü. Ama Amerikan, Fransız asker de vardı. Önce İzmir’de bir NATO-İŞ Sendikası oluştu. Sonra Ankara, Sinop ve diğer NATO işyerlerinde de benzer sendikalar kuruldu.”

Mustafa Alpdündar 1958-1959 yıllarına kadar hem işyerinde kaynakçı olarak çalıştı, hem de sendikanın ikinci başkanlığını yaptı. Bu tarihlerde ise profesyonel sendikacılığa geçti.

“1950’li yıllarda askeri fabrikalarda olduğumuz için İşçi Sigortaları Kurumu’nun mesken kredilerinden yararlanamıyorduk. 1968 yılına kadar askeri işyerleri kooperatifçilik hareketinin dışında kaldı. Askeri işyerlerinde verilen mesken kredisi yeterli değildi. Verilen parayla gecekondular yapıldı. 1968 yılında Gölcük’te İşçi Sigortaları Kurumu’ndan ilk krediyi çıkardık ve Değirmendere mevkiinde anayolun tam sağındaki Kayacan Sitesi bizim kurduğumuz kooperatiftir. Mesken kooperatifçiliği bundan sonra çok gelişti.

“1950’li yıllarda işyerlerimizde askeri kantinler vardı. Şehir dışında olan yerlerde askeri kantinler bugün de devam ediyor. Askeri işyerlerinde çalışanlar bu kantinlerden bugün Ordu Pazarlarından yararlandıkları şekilde yararlanırlardı. Ekmek, pirinç gibi ihtiyaçlarını buralardan karşılarılardı.”

Mustafa Alpdündar gençlik yıllarından itibaren politikayla yakından ilgileniyordu. İlk dönemler DP’li iken, 1957 yılından sonra CHP’li oldu.

“Demokrat Parti’nin Gölcük Gençlik Kolu kurucularındandım. Askere gitmeden önce Zonguldak’ta bile partileşmede çalıştım. 1950 seçimlerinde de DP’ye çalışmıştım. DP’nin Zonguldak 318 sayılı üyesiydim. DP’liliğim 1957 senesine kadar sürdü. DP’nin o yıllardaki bazı uygulamalarını ve tavrını beğenmediğim için DP’den ayrıldım ve 1957 yılında rahmetli İsmet İnönü ve rahmetli Kasım Gülek’in imzalarıyla CHP üyesi oldum.”

Mustafa Alpdündar 1960-1968 yıllarında Gölcük Belediye Meclisi üyeliği ve daha sonra Meclis başkanlığı yaptı.

“1968 ağustosunda Ankara’ya geldim. Harb-İş’i milli tipe dönüştürmüştük. Bir sorun çıkmasın diye de birer yıl teşkilatlarımızın başında kaldık. Sendikalarımızı Harb-İş’in şubeleri haline dönüştürdük. 1968 yılında da Türk Harb-İş’te ilk önce Genel İdari ve Mali Sekreter olarak

görev aldım. 16 sene bu görevde bulundum. Türk Harb-İş'in malvarlığına ve parasına vaziyet ettim. Bundan sonra da genel sekreter seçtiler."

Mustafa Alpdündar, 1992 yılına kadar aralıksız olarak Türk Harb-İş Genel Merkez yöneticiliğinde bulundu. 1992 yılında da aday olmadı ve görevi bıraktı.

Mustafa Alpdündar'ın yaşamında Danışma Meclisi'nde geçen yıllarının önemli bir yeri var. Danışma Meclisi'ndeki çalışmaları sırasında anayasa taslağının anti-demokratik düzenlemelerini önlemeye çalışan ve 1982 Anayasasının Danışma Meclisi'nde oylanışı sırasında ilk "red" sesini yükselterek, aynı çizgide davranan Vahap Güvenç ve Feridun Şakir Övünç'le onurlu bir tavır alan Mustafa Alpdündar, bu günlerini şöyle anlattı:

"1980 müdahalesi yapılmış, Milli Güvenlik Konseyi müdahale oturduktan sonra yeniden demokrasiye geçme ihtiyacını iyice duymuş, bir arayışa girmişti. Biz askeri işyerlerinde sendikacılık yaptığımız için, bu müdahaleyi yapan komutanların hepsini daha müdahaleden çok önce, onların önceden buldukları görevler esnasında sendikacı olarak çok yakından tanıyorduk. Donanma komutanını da, diğerlerini de. Toplu sözleşmelerde muhatabımız olmuşlardı.

"MGK, Danışma Meclisi'ne askeri işyerlerinden de bir üye alma ihtiyacını duymuş. Ancak ondan önce komisyonlar kurmuşlardı. Bu komisyonlara zaman zaman Kaya Özdemir'i, Orhan Erçelik'i ve beni çağırdılar. Yaptıkları kanun değişiklikleri konusunda bizden görüş aldılar. Çağırdıklarında hep beraber giderdik. Daha sonra Danışma Meclisi gündeme geldi. Üye seçimi konusunda kararname çıkmış, Resmi Gazete'de yayınlanmış. Ben hiç ilgilenmiyordum. Bu arada, milli savunma camiasından da bir arkadaş alma fikri doğmuş.

"O zamanki donanma komutanı benim çok yakın tanıdığım. Benim adıma ortaya atmış. Beni çağırdılar. Bana bir form uzattılar. 'Ne olacak,' dedim. 'Siz Danışma Meclisi'ne geleceksiniz,' dediler. Hiç düşünmüyordum. 'Arkadaşlarımla konuşabilir miyim,' dedim. 'Formu al, arkadaşlarında konuş, 24 saat içinde doldur, getir,' diye ricayla emir arasında bir cevap aldım. Ben konuyu Harb-İş yönetimine getirdim. Harb-İş yönetimi, 'bu bizim için belki çok daha iyi olur,' dedi.

"Ben de, TÜRK-İŞ'in de işin içine girmesi gerektiğini söyledim. Durumu TÜRK-İŞ'e götürdüm. Bu arada Vahap Güvenç ile Feridun Şakir Öğünç'ün emekli sendikacılar olarak başvurularını gördüm. Ondan sonra da İbrahim Denizcier ve arkadaşlarından bu konuda olumsuz bir tavır çıkmadı.

"Genel Başkanımız Kenan Durukan'ın TBMM'deki çalışmaları nedeniyle ben zaten yasama görevine yakındım. Sendikada da kuvvetli bir sekreteryam vardı. Konuyu kabul ettim. Benden sonra bir başka arkadaşın daha başvurusunu gördüm. Konseyin takdiriyle bizi tercih etmişler. Konseye seçilen 160 kişi arasında 5. sırada olduğumu gördüm. Benim bir zorlamam kesinlikle olmadı. Kemal Kayacan Paşa'nın, donanmadan gelmem nedeniyle beni empozesiyle oldu.

"Ondan sonrasını hep beraber yaşadık. Görevimiz, TÜRK-İŞ yönetimi ile en sıkı biçimde temas kurmak, yapacağımız her türlü çalışmada onlara bilgi vermek ve TÜRK-İŞ'in kadrosundan ve yönetiminden alacağımız görüşleri, önerileri, teklifleri Danışma Meclisi'ne anında yansıtmaktı. Bu çalışmaları organize ettik. TÜRK-İŞ'te bize bir oda verdiler. Ancak çok yoğun bir çalışma içindeydik. Ayrıca benim kendi teşkilatımdan da çok iyi çalışan bir sekreteryam bulunuyordu.

"Geçmiş zaman çabuk unutulur. Bizim yapamadıklarımızın yanında, vicdanıma inanarak ve güvenerek söylüyorum, önlediğimiz birçok musibet olmuştur. Bunu şimdi söylemek kolay. 20 sene önce, o günün şartlarında çok olumsuz günler ve zamanlar geçirdik. Yılmadan, onurumuzu başımızın üstünde tutarak çalıştık. Danışma Meclisi tutanaklarında herşey, tüm çabalarımız ve çalışmalarımız belgelidir. Bu tutanaklar, çoluk çocuklarımıza bırakabileceğim şeref defteridir.

"Danışma Meclisi çalışmaları sırasında 18 kanun teklifi yaptım. Bunlardan 9'unu gerçekleştirdim. Bu tekliflerimden en önemlileri işçilere ve emeklilere ilişkindi. Sendikal haklara ilişkin TÜRK-İŞ'ten gelen birçok öneriyi, Danışma Meclisi üyelerini ikna ederek, kabul ettirdim. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri ile çok iyi bir diyalogum vardı.

"Ama bir gerçeği de kabul etmek lazım. İşveren kesimi bizden çok daha güçlüydü. Anayasanın işçilerle ve sendikalarla ilgili maddelerine ilişkin bütün çalışmaların, Meclis'te

veya Meclis Komitelerinde değil, TİSK'te yapıldığını Meclis tutanaklarına geçirdim. TÜRK-İŞ'in tereddüt ettiği birçok noktada, işverenler, fırsat bu fırsattır, diyerek görüşlerini Anayasa'ya yansıttılar. Büyük kavga verdik, ancak Danışma Meclisi'nin oluşumu bizim görüşümüze ve yapımıza uygun değildi. Yapabildiklerimizin çok ötesinde, onların yapmak istediklerini önledik.

“Bu çabalarımız çok etkili olmuş olsa gerek ki, benzer bir mücadeleyi yasalarla ilgili olarak vereceğimizden emin oldukları için, 2821 ve 2822 sayılı Yasaları Danışma Meclisi'nde görüştürmediler. Bu Yasalar, bizim görüşümüz bile alınmadan doğrudan Milli Güvenlik Konseyi'nde görüşüldü ve kabul edildi.

“İşverenler de Danışma Meclisi'nde bizim çalışmalarımızı ve etkimizi görünce, kendi sorunlarını Danışma Meclisi'nde gündeme getirmeden doğrudan Milli Güvenlik Konseyi'ne götürmeye başladılar. Mesela, işsizlik sigortası yasa tasarısı büyük bir çalışma ürünüdür. Bu tasarı Danışma Meclisi'nden geçti; ama Milli Güvenlik Konseyi'nde takıldı kaldı.

“Emeklilikte işçiler lehine düzenlemeler yaptırıldı. İşçilerin memurlar gibi yakacak yardımından yararlanmalarını sağladık. Çıraklık döneminde, 18'in altındaki yaşlardaki çalışmaların emeklilikten sayılmasını sağladık. Emeklileri ilgilendiren birçok güzel çalışma yaptık. Biz o dönemde, büyük bir cesaretle ve ciddi bir çalışmayla birçok melaneti önledik. Demokrasiye en uygun şartlarla bir an önce geçilmesini sağlamak için elimizden gelen tüm çabayı gösterdik.

“Bizim mücadelemizin amacı, 1961 Anayasası'nda insan hakları, işçi hakları ve sendikal hak ve özgürlükler konusundaki düzenlemelerin yeni Anayasa'ya da yansıtılmasıydı. Bu haklar korunsun istiyorduk. Bu mücadelenin bizim Danışma Meclisi'nde başarılı olması mümkün değildi. Koca Danışma Meclisi'nde bizden yana fikir üretebilecek, ılımlı sivil arkadaş sayısı 28 kadardı. 4-5 kadar da asker kökenli Danışma Meclisi üyesi vardı.

“Biz, anayasa taslağına bu haliyle 'evet' demeyeceğimizi haftalarca önce yansıttık. Ancak o zaman bizim karşıımızdaki güçler buna ihtimal bile veremiyorlardı. 'O cesaret mümkün değildir,' diyorlardı. Biz o zaman 15 kadar kişiyle sık sık toplantılar yaptık. Bunun değişmez üçü, ben, Vahap ve Feridun Şakir idi. Onun dışındakiler iki kurmay albay ve aralarında Kamer Genç'in de bulunduğu bazı üyelerdi.

“Oylama günü geldi. Ben, soyadı sıralamasında, ilk başlardaydım. Oylamada 'red' demem Danışma Meclisi'nde çok büyük bir sessizlik yarattı. Kimseden ses çıkmadı. Bunun arkası gelir, tasarı Danışma Meclisi'nden geçmeyecek endişesi yayıldı. Ancak oylama devam edince, 'red'ler 7 kişide kaldı. Üç işçi temsilcisi de 'red' oyu kullandı.

“Şunu iftiharla söyleyebiliriz. Bizim yaptığımız mücadeleyi Milli Güvenlik Konseyi çok yakından izlemiş; hatta televizyonlardan Danışma Meclisi görüşmelerini izlemişler. Anayasa taslağı daha sonra Milli Güvenlik Konseyi'ne gitti. Konsey üyeleri, bizim değişiklik tekliflerimizi dosyalar halinde getirtip, değerlendirmişler ve Milli Güvenlik Konseyi, tasarıda 18 noktada bizim istediğimiz doğrultuda değişiklik yaptı.

“Ancak daha sonra seçimler gündeme geldiğinde bizi en verimli çağımızda veto ettiler. Biz o günlerde siyasi partilerin kapatılmasına karşı çıktık. Bize söylenen, 'bu partiler faal oldukça Danışma Meclisi'ni ele geçirir, bizim yapmak istediğimiz reformlara engel olur' idi.

“Daha sonra yeniden siyasi partiler kuruldu. Ben de Halkçı Parti'nin kurucusu oldum. Parti müfettişliği görevim de vardı. Trabzon, Sakarya ve Kocaeli bölgelerinde Halkçı Parti teşkilatını kurdum. 1983 genel seçimlerinde Kocaeli'nde birinci sırada milletvekili adayydım. Milli Güvenlik Konseyi tarafından veto edildim. Daha sonra da esas görev olarak sendikadaki çalışmalarına devam ettim. 1992 yılında da Harb-İş'teki genel sekreterlik görevimden ayrıldım.”

Mustafa Alpdündar ayrıca İşçi Emeklileri Cemiyeti'nin genel başkanlığı görevini de 4 yıl üstlendi.

NECATİ DEVRİM²⁵

Ege Harb-İş Sendikası'nın eski genel sekreteri ve başkanı Necati Devrim 2.1.1929 günü Manisa'nın Muradiye nahiyesinde doğdu. Burası o tarihlerde köydü. Necati Devrim'in babası da köyün eşrafındandı. Babası, 1945 yılına kadar köyün muhtarlığını yaptı.

“Babamın 35 dönüm kadar arazisi vardı. Bağ ve tarla. Tarlada herşey ekilirdi. Tütün, kavun, karpuz, darı, üzüm. Annem Yunanistan Florna'dan göçmendi. 1924 yılında mübadeleyle gelenlerdendi. Babam da Yunanistan'daki Florna'dan. Babamın askerlik çağı geldiğinde Yunan'a askerlik yapmamış Hoca olanları askere almazlarmış. Babam da başına bir sarık geçirip müezzinlik yapmış. Daha sonra da Pire'ye kaçmış. Amcam da 17 yıl Amerika'da çalışmış.

“Babamın arazisi, mübadele sonrasında verilen araziydi. Çok çocuklu bir aile olduğu için o kadar verilmiş. Daha sonra biraz da kendisi almış. Yunanistan'da arazileri varmış. Burada arazi verilirken, Yunanistan'daki arazi de dikkate alınmış. Sekiz kardeşlik. Beş oğlan, üç kız. Ayrıca bir çocuk da doğumdan kısa bir süre sonra bir düğünde yanlışlıkla yere düşürülmüş ve taşa çarpıp ölmüş. Kız çocukmuş. Beş erkek kardeşlik. Birimiz yürüme özürlyüdü. Birisi öğretmen oldu. Birisi Orman Başmüdürlüğü'nde memurdu. Biri hava teknik okullar komutanlığında işçilik yaptı. Soğuk ve sıcak demirciydi. Kız kardeşlerimiz genellikle kendi işimizde ve yardımlaşma olsun diye köy yerlerinde kendi işimizi bitirdikten sonra komşularımızın işinde ücretli olarak çalıştılar. Ama bu ücretli çalışma bütçeye katkı için yapılmazdı.

“Ben de zaman zaman başkalarının işine ücretli olarak gitmiştim. Ancak benim bu çalışmamı bazı kişiler anlayamazdı. Bana hep, ‘Şevki Efendi'nin oğlu çapaya, bele gidiyor, ayıp değil mi,’ derlerdi. Babam tekniği seven bir insandı. Kükürt atmak için, göztaşı atmak için tulumbanın en iyisini getirirdi. Ben de başkalarının başına kükürt atardım parayla.

“Babamın bir özelliği de, Muradiye'de en iyi üzüm çıkaran kişi olmasıydı. Onbir numara, çok iyi üzüm çıkarırdı babam. Ayrıca kendi arazilerimizin dışında başkalarının başını da alarak ortak ürün üretirdi. Yenilikçiydi. Soyadımız da biraz ondan. Manisa Valisi belirli kişilere soyadlar verilirken, ‘sizin soyadınız devrim olacak,’ demiş. Benim bir eniştem var. Ona da ‘öner’ demiş; çünkü amcam sürekli öneriler getirirmiş. Bir başka kişi daha varmış, Yunanistan'dan gelenlerden. Ona da, ‘önder’ soyadını vermişler. Soyadı kanunu çıktığında Manisa Valisi bölgedeki tanınmış kişilere, ‘sizin soyadınız şu, sizin bu olacak,’ diye soyadları vermiş.

“Babamın bir özelliği daha var, anlattıklarına göre. Kıyafet kanunu çıktıktan sonra, kadınların yüzünden peçeyi alıp yere atan kişilerden biri. Tabii bu herhalde duyuldu. Soyadımız da bundan verilmiş diye söylenir.

“Bu yörede Arnavutlar çoğunluktadır. Biraz daha tutucu kişilerdir. Babam, muhtarlığı sırasında kadının yüzünden peçeyi alan kişi. Bunu burada yapmak öyle kolay değildi. Babam biraz diktatördü. Ben küçük yaştaydım. İlkokulun kaçınıcı sınıfındaydım hatırlamıyorum ama, Atatürk'ün sözlerini bana yazdırır, sonra da bekçiyle beraber gönderir, yazdıklarımı kahvelere astırırdı. Yazım da güzeldi.

“İlkokulu Muradiye'de bitirdim. Savaş yıllarıydı. Manisa ortaokuluna gittim. Savaş başladı. Önceleri Muradiye ile Manisa arasında banliyö treni vardı. Muradiye ile Manisa arası 10 kilometredir. Daha sonra banliyo trenleri kalktı. Okula gidişim zorlaştı. Bunun üzerine, İzmir Karşıyaka'da halamın yanında kalarak merkez ortaokuluna devam ettim. Ancak iki sene devam edebildim. Orta 2'ye devam ettim. Orta 2'den sonra tahsilime devam edemedim.

“Harp yıllarıydı. Herkes kum darısı yiyordu. Biz arazilerimiz nedeniyle bir sıkıntı çekmedik. Arpa, yulaf, darı yendi. En kötüsü de kum darısıydı. Biraz un, biraz kum darısı eklenerek ekme yapılır. O yıllarda biraz ekonomik yönden sıkıntıya düştük. Kardeşlerin arası ikişer

²⁵ Ege Harb-İş Sendikası'nın eski Genel Sekreteri ve Başkanı Necati Devrim ile 11 Mart 1999 günü İzmir'de TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliğinde görüşüm.

yıldı. Ortaokul ikinci seneye kadar iyiydim. Ancak ikinci sınıfta sınıfta kaldım bu sıkıntılar nedeniyle. Haftada bir Muradiye'ye gidiyordum. İzmir'e geri dönüştü bir kapaklı sepet ekmek getirirdim, evde annemin yaptığı ekmeği getirirdim. Bir sepet ekmek halamda üç gün içinde biterdi. Bizim yememiz için getiriyordum. Ancak konu komşu da bizim ekmekten yedi.

"Zayıfladım. İkinci kata zor çıkabiliyordum. Derslerimi gerektiği gibi takip edemedim. Babam da, 'oğlum seni bundan sonra okutabilecek durumda değilim,' dedi. Halamın özürülü bir kocası vardı. Muhtaçtı. Uzun yıllar önce felç geçirmişti, zannediyorum. Babam, 'sen orada kalınca onlara da bakmak zorunda kalıyorum, dolaylı olarak; birarada yiyorsun, devam ettiremeyeceğim; seni köy enstitülerine verelim,' dedi.

"Bunun üzerine Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne geldim. Oranın okul müdürü beni kabul etmedi. Sebebini sordum. Ortaokuldan ayrılan onbir kişi köy enstitüsüne başvurmuş. Hepsi de okuldan çıkarılmış. Okuldan çıkarılma nedeni de başarısızlıkları değil, düzeni bozmalarymış. Kötü emsal olmuşlar. Hepsini okuldan atmışlar; sonra da bir prensip kararı almışlar. Ortaokuldan ayrılanları almamaya karar vermişler. Beni de almadılar. Benden sonra gelen kardeşimin durumu farklıydı. O köy enstitüsü mezunudur.

"Bunun üzerine kendi aramızda çalışmaya başladım. Bazen ekonomik yönden bozulduğumuz dönemlerde de ortak tütün ektiğimizi, kardeşlerimle birlikte çalıştığımızı hatırlıyorum. 1949 yılında tarım kredi kooperatifinde göreve başladım. İşçi statüsündeydim. Bu çalışmam 1954 yılına kadar devam etti. Babamın sosyal yönü vardı. Tarım kredi kooperatifine girince, köylülere çok büyük faydam oldu. 352 ortağı olan tarım kredi kooperatifinin üye sayısı 900'ün üstüne çıktı.

"Kooperatif yönetimi eşraftandı, seçimle görevlendirildi. Kendi yağıyla ancak kavrulabilecek olanları kooperatife ortak almıyorlardı. 'Sen borç ödeyemezsin, yarın malını satarlar,' diyorlardı. O zaman kredi alamayan, kendi arazisini eşraftan birine icarla veriyor, bu sefer de ona ortakçılık yapıyordu. Ben bu durumu tespit ettim. Kredi verilmeyen köylülerle bizzat teker teker konuştum. Onlara, 'size hayır deseler bile geleceksiniz, ortak olmak isteyeceksiniz, hayır derlerse ben size dilekçe yazacağım, Ziraat Bankası'na şikayet edeceksiniz,' dedim. Önünü alamadılar.

"İşçi statüsündeydim, ama orada muhasip görevini yapıyordum. İşyerinin temizliğini de ben yapıyordum. Bir kooperatif müdürü, bir de ben vardım. Bu beş yıl boyunca sigortasız çalıştım. Yalnız bu hizmetlerimi sonradan borçlanma yasası ile birleştirdim. Sigorta primlerini ödemek koşuluyla. Bu yıllarda aylığım 70 liraydı. Ailemle birlikte kalıyordum. Evlenme çağına gelen kızlar ayrılırdı. Ablam evlendi. Ondan sonra benden küçük olan kızkardeşim evlendi. Sonra ben evlendim.

"Babam çok girişken bir insandı. Yöneticilik vasfı olan biriydi. Mesela, uzun yıllar muhtarlık yaptı ama Muradiye'ye gitseniz bugün, 'Şevki Devrim'i tanır mısınız?' deseniz, bilmezler. 'Katip Şevki'yi tanır mısınız?' derseniz, bilirler. Muradiye'de Türkiye'nin en büyük ilkokulunu yaptırmaya teşebbüs eden ve yaptıran kişi. Bu ilkokulun açılışına Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel geliyor. Benim küçüğüm olan kızkardeşim de Hasan Ali Yücel'e açılış yapacağı makası veriyor. Resimleri de var. Takdirnamesi var babamın Hasan Ali Yücel'den. Böyle bir yapıya sahip bir kişi. Atatürk devrimlerini koruyan, kollayan bir kişiydi.

"Benim köy enstitüsüne kabul edilmememden sonra birgün babamın muhtarlık odasındaydım. Manisa tahrirat katibi oradaydı. Babam olayı anlatıyordu. O da bana, 'Sen hiç üzülme; baban muhtar olmuş, sen de politikaya atıl,' demişti.

"Babam Muradiye'de halkevini genişletti, halkevinin faaliyetlerini yaygınlaştırdı. Babamın sportif faaliyetleri de vardı. Muradiye Gençlik Kulübünü kurdu. Ancak Muradiye 1945 yılında belediye olunca sportif faaliyetler biraz durdu. O dönemde babama karşı da bir hareket başlamıştı. 1949 yılında biz tekrar canlandırdık spor kulübünü. Kooperatif müdürü de çok iyi yapıda bir insandı. Ben ilkokulda kendi arkadaşlarına ders veren bir kişiydim. Öğretmenlerimiz rahatsızlandığında bize öğretmenlik yaptırırlardı. Spor kulübünü canlandırdım. Manisa'da o zaman birinci kümeye çıkartacak hale geldik. Benim için güzel bir hatıradır.

“Kulübü tekrar canlandırılmı, dedik. Birçok kitap okuyordum. Belediyeler Kanununu elime geçirdim. Belediye gelirlerinin yüzde 4'ünün spor kulüplerine verileceğine dair bir hüküm buldum. Biz Cumhuriyet Halk Partiliydik. 1945 sonrasında Muradiye belediye olunca üç mahalleye bölündük. Bize hep muhalefet ediyorlardı. Belediyeyi onlar ele geçirdi. Belediye bütçesini ele geçirdim. Bütçenin yanlış düzenlendiğini bir dilekçeyle nahiyeye müdürlüğüne bildirdim. Nahiyeye müdürü tetkik etti. Benim haklı olduğumu belirledi. Bütçeyi bozun, 'spor kulübüne şu kadar parayı ayırın,' talimatını yazdı. Dinlemediler. En son onay makamı valilikti.

“Ben bu defa zenginlerden Kürt Mehmet denilen birini kulüp başkanı yaptım. Söylentilere göre, geçmişte bu bölgede yaşayıp sonra ayrılan Yunanlılar gelip tenekeyle altın çıkarmışlar bir yerde. Kürt Mehmet de Gediz nehrinde sal çalıştıran bir adammış. Gidip çiftle Yunanlıların çıkardığı paradan pay almış. Böylece birdenbire zengin olmuş. Ben onu kulüp başkanı yaptım. Arkadaşları da ikna ettik. Hizmet açısından yararlanmaya çalıştık. Birlikte valiliğe gittik. Durumu valiye anlattık. 3530 sayılı kanunda diğer bir maddeye göre, bütçe yapabilmek için en az beş dalda spor kulübünün faaliyet göstermesi gerekiyordu. Güzel bir bütçe hazırladık. Beden terbiyesi bölge başkanı da valiydi. Bütçeyi verdim. Kanuna uygun olduğunu söyledim. Bizi bir gün ayrıca toplantıya çağırdı. Manisa'da hiçbir kulüp bütçe yapmıyormuş. Benim hazırladığım bütçe onların durumunu da açığa çıkardı.

“Ondan sonra herkes bütçe yapmak zorunda kaldı. Muradiye belediyesinin bütçesini iki defa bozdurdum. Yalnız bir keresinde bütün sporcuların giydirilmesi için gerekli malzemeyi aldirdim. '19 Mayıs günü törene bezden yapılmış kilotlarla ve formalarla çıkacağız, yalınayak geçeceğiz,' diye korkuttuk. Resmi geçitte birinci olduk.

“İlkokulda okurken aynı zamanda halkevinde de çalışıyordum. Okurken hem işlerimizi yapıyordum, hem muhtarlığı açıp kapatıyordum, hem de halkevindeydim. Okulda bir müsamere kolu kurduk. 'İnsan Sarrafı' isimli bir oyunu sahneledik. Ben de oyuncuydum. Çok beğenilmişti Muradiye'de.

“Tarım kredi kooperatifinde çalışırken, üye gelirdi, bize para yazdırırdı. Kredi limitini biz verirdik. Ziraat Bankası da onaylar ve parayı verirdi. Geçmişte eşraftan olan belirli kişilerin kredilerini başka kişilere aktarmaya çalışırlardı. Ben engel oldum. Bunun üzerine beni işten çıkarmaya çalıştılar. Üyeler bana sahip çıktı. Ayrım yapılmasına karşı çıkardım. Köylü için para alabilmek için bir gününü harcamak çok kötü birşey. Üyelerin durumunu çok iyi bilirdim. Evrakı hazırlardım. Bisiklete atlardım. Herkes kahveye giderdi. Akşamları kahvede herkesin senetlerini götürür, imzalatır, geldiklerinde zaman kaybetmemeleri için gerekli hazırlıkları yaptırırdım. İş sahibinin malının başından ayrılmaması gerekir özellikle belirli günlerde. Bazen parayı bile alıp elden teslim ederdim. Askerliğe üç ay kala istifa ettim. Köylü beni çok severdi; ama eşraf beni işten çıkarmak için çok çaba sarfetti.

“1954 yılında İzmir Sarıkışla'da askerlik yaptım. Konak Meydanı eskiden askeri sahaydı. Şimdiki hükümet konağının hizasında, aynı yükseklikte bir komutanlık binası bulunuyordu. Levazım şubesinde görev yaptım. Acemiliğimi ise Çanakkale'de yaptım. 45 gün sonra İzmir'e geldim.

“Askerde, daha önce ne yaptığımı sorduklarında, kooperatifçilik yaptığımı söyledim. Bunun üzerine, levazım şube müdürü beni ayırdı. Levazım şubesi, Ege Bölgesinin satınalma işlerini yapan bir birimdi.

“O zaman yüksek levazımlar vardı. 18 asker daktilo olarak çalışıyordu. Bir yüzbaşı beni sınava tabi tuttu. Belirli bir konuda bana yazı yazdırdı. Yazı sistemlerini de bildiğim için yazdım. 'Bunu al ve kaydet,' dedi. Kaydettim. Hemen koşturarak içeri gitti. Sonradan anlatıyor bana. Yüksek levazıma diyor ki, 'tam istediğimiz gibi bir arkadaş buldum.' Orada bir sivil daha, zabıt katipliğinden, vardı. Bölüm amiriymiş. Levazım şube müdürü bana sorular sordu. Muhasebeyi biliyordum. Yiyecek giyecek işini de bana verdiler. 17 Ocak 1955 tarihine kadar askerlik yaptım.

“Terhis olmadan önce benim işyerinde kalmamı istediler. 'Müsaade edin de köyüme, aileme bir gideyim,' dedim. İşbaşı yapmam için gerekli olan onayı filan hazırlamışlar. 24 Ocak 1955

günü işbaşı yaptım. Beni işe alan Cemal Ağa, Cemal Gürsel idi. Onun onayıyla işbaşı yaptım. 80 kuruş saat ücreti. 7,5 kuruş yemek parası. Yemek parası da ücret olarak veriliyordu. Paralı tabldot sonra oluşturuldu. 24 Mart 1956 tarihinde de 20 kuruş olağanüstü zam aldım. 1958 yılında 10 kuruş idari prim verilmeye başlandı.

“İşyerinde Milli Müdafaa İşçileri Sendikası örgütlüydü. Sendikanın kuruluşu 1954 olabilir. İlk başkan Ömer Tutum idi. Ağır Bakım Tamir Fabrikası’ndaydı. Akücüydü. Daha sonra işyerinden ayrılmış. Yerine aynı işyerinden atelyeler şefi Lütfü Köksal geçti. Daha sonra genel kurula geldiler. 25 Şubat 1955 tarihinde işyerinde örgütlü bulunan sendikanın genel kurulu vardı. Beni de aday gösterdiler. Yönetim kurulu üyeliğine seçildim. Genel kurulda Lütfü Köksal ayrıldı. İlhami Açıksöz başkan olarak seçildi.

“Sendikada yönetim kuruluna seçildim. Üç ay kadar yönetim kurulu üyeliği yaptıktan sonra, Federasyon’un genel kuruluna katıldık. Cemalettin Kanat Federasyon başkanıydı. Ethem Ezgü de onun karşısına aday olarak çıkmıştı. Bizim sendikada İsmail Nedim Başkurt diye bir arkadaş genel sekreterliğe geldi. Bir süre sonra o da istifa etti. Bir ay da Hasan isimli bir arkadaşımız yaptı genel sekreterliği. Ondan sonra da beni genel sekreter seçtiler. 1964 yılına kadar İlhami Açıksöz başkanım. Ben genel sekreterdim.

“Askerler sendikaya ilk başlarda iyi bakmıyordu. Sendikacılık diğer işkollarında geliştikten sonra Milli Müdafaa Vekaleti’ne yayıldı.

“1955 veya 1956 yılında Ethem Ezgü İzmir’e gelmişti. Bir parti kurma konusunda nabız yokluyorlardı. Rüzgarlı Sokak’ta bir yerde kongre yapmıştık. ‘Eniştemin ayakkabılarını elbiselerini aldım, kongreye öyle geldim, size hizmet getireceğim,’ demişti.

“1964 yılında Sendikamızın başkanı İlhami Açıksöz Federasyon genel sekreterliğine seçildi. Ben onun yerine başkan oldum. Bu görevi 1968 yılına kadar amatör olarak sürdürdüm.

“1958 yılında evlendim. Eşim dışarıda hiç çalışmadı. Çocuğum olmadı.

“1964 yılından önce yemek parası için Milli Savunma Bakanlığı’nda ve Tuslog Komutanlığı’nda toplulukla iş ihtilafı çıkardık. Tuslog’da komutanlık evvela il hakem kurulunu bile kabul etmiyordu. Bizim yazılarımı tebellüğ bile etmiyordu. Sonradan idari işveren sistemini getirdiler. Devletler mahkemeye verilemiyor. Ondan sonradır ki bu hukuki temsilcisi oldu.

“Yabancı askeri işyerleri 1962 yılında örgütlendi. Onların örgütlenmesine yardımcı oldum.

“1962 yılında Nato-İş Sendikası kuruldu. Biz hem Nato-İş, hem Harb-İş Federasyonu’na bağlıydık. Bizim ayrı olduğumuz dönemde onlar bir grev yaptılar. 1964 yılından sonra olması gerekir. Zannediyorum Federasyon başkanı Celal Bülbül’dü. İlhan Bey de genel sekreterdi, Bana da Federasyon adına gözlemcilik görevi vermişlerdi.

“Nato-İş Sendikası yöneticileri yanlış bir tutum içine girmişlerdi. Çiğli Üssü’nde bir paşa, benim gözlemci olduğumu öğreniyor. Askeri işyerleri de bizim sendikadaydı. Beni çağırırdı. Ben uzlaşma yönündeydim. Ben hedefe kavga etmeden, grev yapmadan varmayı isteyen bir yapıdaydım. ‘Bak,’ dedi, ‘Amerikalılar bir karar aldı; beş alternatif var, en sonuncusu, işyerini kapatmak; ama bunu öne alabilirler.’ Sebebi şu. Bir defa yönetimde bir birlik olmadığı için herkes kendi kafasına göre hareket ediyordu. Zannediyorum Kemal Öz idi başkanı. PX’de greve gideceklerse, biri gidip Çiğli’de grevi başlatıyordu. Böyle bir dağınıklık içindeydiler. ‘Biz grev yaparız’ havasıyla yanlış bir karar aldılar.

“Grevin işçiye yarar değil, zarar getireceğini yöneticilere söylemiştim. 45 gün kadar grev yaptılar. Söylediklerim çıktı. Bir de hesap yapmıştım o zaman. İşçiler sendikadan para alamadı. 45 günlük maaşı gitti. Daha evvel almak istediklerinin altında bir sözleşmeye imza attılar. Kar değil, zarar getirdi. Çiğli’de Tuslog binasının yanında bir süt fabrikası vardı. Yolda süt aracının yolunu kestiler. Sütleri döktüler. Sonra Çiğli’yi kapattılar. Çok sayıda işçi açıkta kaldı. Diğer işyerlerinden işçilerin kayıpları oldu. O zaman ben de bir yabancı işyerinde grev kararı aldım, ama hiçbir zaman bu grev kararını uygulamadım.

“Bazı yabancı işyerleri de bana üeydi. Biz grev yapmadık. Anlaşmazlığı grevsiz çözdük. Tuslog binasının altında bir işyeri vardı. Onların müdürlük binasıydı. Atelye, marangozhane, iş merkezi oradaydı. Oranın baştemsilcisini işten çıkardılar. Ertesi gün grev başlayacaktı. Sabaha kadar görüştük. Çözdük. Baştemsilcimize işbaşı yaptırıldı. O uyuşmazlığı da grevsiz çözdük. Birçok yerde grev olurdu; ama biz sorunları grevsiz hallederdik.

“Bizim Sendikamıza bağlı 86 işyeri vardı. Yabancı işyerlerinin bir kısmı onlara, bir kısmı bize bağlıydı. İşyeri çok olan bir yerde grevin başarıya ulaşması mümkün değildi.

“Sendikamızın adı bir süre sonra Ege Harb-İş olarak değiştirildi.

“Sendikada görevli olduğum dönemde Lebib Yalkın yayınlarını sürekli izlerdim. Kanunlardaki değişiklikleri izler, kendim düzenlerdim. Hukuki gelişmeleri iyi bilirdim.

“Askeri işyerlerinde işçilerin hak ve sorumluluklarını düzenleyen metinler çok eskilere gitmektedir. Milli Müdafaa Vekaleti Personel Dairesi Sosyal İşler Müdürlüğü'nün kurulduğu tarihten itibaren işyeri yönetmeliği vardır. Burada çekirdek personel bir sivildi. Bu düzenlemeyi o yapmış. Milli Savunma toplu iş sözleşmesinin ilk biçiminde işyeri yönetmeliğine büyük ölçüde sadık kalındı. Onu tümüyle kaldırıp, sil baştan yapmak çok zordu.

“Milli Savunma Bakanlığı işyerlerindeki işçinin durumu iyiydi. 1955-1960 arası benim işyerim evvela levazım amirliği fırın müdürlüğü idi. Benim aldığım ücret bir üsteğmenin ücretinden fazlaydı. İşçilerin o zamanki ücret konumu iyiydi.

“1963 yılında işverenimizle ayakkabı konusunda bir uyuşmazlığa düştük. İşyeri Dahili Talimatnamesi uyarınca verilmesi gerekirken, ayakkabı verilmedi. Müracaat ediyorum, ‘ayakkabılarımızı verin,’ diyorum. ‘Yazdık, şu kadar ayakkabı verilecek, Ankara Dikimevi daha göndermedi, onun için veremiyoruz,’ diyorlar, bizi oyuyorlardı. Onun üzerine biz de ayakkabının parasını istedik. Dava açtık. Avukatımız Kemal Özer’di, CHP İzmir Milletvekiliydi. Sendikamızın hukuk müşaviriydi. Ayakkabının o zamanki değeri 55 liraydı. Davayı kazandık.

“1989 yılına kadar üçte iki çoğunlukla başkanlığa seçildim. 1986 genel kurulunda üçte iki çoğunluğu az farkla geçince, 1989 yılında aday olmamaya kadar verdim. Aday olmadım. 33 yıl aralıksız sendikacılık yaptıktan sonra, kendi isteğimle görevimi bıraktım.

“Kongrelere eşini götüren ilk sendikacıyım. TÜRK-İŞ’in 1968 kongresinde Erzurum’a bile eşimi götürdüm. Daha sonra sendikacılar hanımlarını sendika kongrelerine getirmeye başladılar. Eşim benden daha iyi sendikacıydı. Seminerlere, kongrelere, nereye gidersem gideyim, birlikte gelirdi. Yürüme zorluğuna rağmen gelirdi. İlk eşim 1981 yılında vefat etti. 1984 yılında ikinci evliliğimi yaptım.

“Ege Harb-İş ile Nato-İş’in birleşmesi için büyük çaba gösterdik. Ben bir ön görüşme yaptım. Birleşmeyi teklif ettim. Bir protokol taslağı hazırladım. İki teşkilatın nasıl birleşeceğini düzenledik bu protokolla. Kemal Öz Nato-İş’in başkanıydı. Ben de Ege Harb-İş’in başkanıydım. Hazırladığım protokol taslağında sendika başkanlığını ve ikinci başkanlığı Nato-İş’e veriyordum. Biz yalnızca genel sekreterliği ve mali sekreterliği istedik. Ayrıca yönetim kurulları için de bir madde koydum. Yabancı askeri işyerlerinden başkan seçilirse, Ege Harb-İş kesiminden genel sekreter seçilecekti. Eğitim ve teşkilat sekreteri yabancı askeri işyerlerinden olursa, mali sekreter Harb-İş kanadından seçilir diye bir düzenleme yaptım. O zaman icra kurulu vardı. Yönetim kurulu üyeliklerini de iki tarafın temsil edileceği biçimde düzenledim. Delege sayısına da kontenjanlar getirdim. Bu yalnızca bir dönem için geçerliydi. Ben protokol taslağında, ‘ilk düzenlemede herkes istediği yere aday olamaz,’ diye yazmıştım. İkinci dönemden itibaren isteyen istediği tarafa seçilebilecekti.

“Delegeler üç sene sonra beni tekrar başkanlığa getirdi. Böylece, 1955-1964 döneminde genel sekreterlik, 1964-1971 döneminde Ege Harb-İş’in başkanlığı, 1971-1974 döneminde birleşmeyi sağlamak için genel sekreterlik, 1974-1989 döneminde de başkanlık yaptım. Ayrıca Harb-İş’in başkanlar kurulu üyesiydim. 4. dönemden sonra toplu sözleşmelerin raportörlüğünü

üstlendim. Yedi kişilik sözleşme komisyonunun raportörüydüm. Toplu sözleşmede 12. döneme kadar bu görevim devam etti.

“Sendika olarak üç tane konut kooperatifi kurduk. 120 konut Basın Sitesinde. SSK Buca Hastanesi yanında 83 konutluk bir kooperatifimiz var. Birincisinin başkanı, diğerlerinin organizatörüydim. Üçüncüsünde üyelerimiz kibarlıklarından ev sahibi olamadı. Üçüncü kooperatifimizde yabancı askeri işyerlerinde çalışan işçiler çoğunlukta idi. Şehrin içinde arsa aradılar. Pek itibar etmediler kooperatife. Bugünkü Basın Sitesi için arazi aldığımızda, ‘tilki deresinden arsa almışsın,’ dediler. Halbuki şimdi şehrin içinde bu sitemiz. İlk kooperatifte her konutu 259 bin liraya malettik. 1980 yılı Eylül ayında konutların içine girdik.

“Daha OYAK oluşturulmadan işyerinde bir sosyal yardımlaşma derneği kurdum. 1955 yılında başladık. İsmail Turhanlar ile birlikte yaptık. Evvela belli bir süre para veriliyor, kredi alınmıyordu. Daha sonra belirli bir dönemi doldurmuş olanlara borç para veriliyordu. Alınan borç ise mutemetler vasıtasıyla taksitlerle ücretlerden kesiliyordu. Kenan Durukan’ın Ankara’da kurduğu gibi. Ama Ankara’daki daha geniş kapsamlıydı. Biz bölgesel kurduk. Zannediyorum, son zamanlara kadar devam etti. Ben galiba ihtilalden sonra bıraktım. Eskiden yönetim kurulu üyeliği yapmış Ethem Karaduman isimli bir arkadaşımız başkanlığını yürüttü.

“Bir ara zeytinyağı sıkıntısı olmuştu. Soruna sendika olarak çözüm aradık. Askeri araçlardan yararlanarak, Ayvalık’tan zeytinyağı alıp, işyerlerine teslim ediyorduk. Örneğin, Ağırbakım’daki işyeri sendika temsilcisine veriyorduk, temsilci isteyen işçilere dağıtıyordu. Daha sonra da zeytinyağının parası muhasebeden listeler halinde ücretlerden kesiliyordu. Özellikle zeytinyağında bu uygulamaya gidildi.

“Cumhuriyet Halk Partisi’ne işyerine girdikten sonra üye oldum. Zaten babam partiliydi. İzmir’de Milli Savunma işyerlerindeki işçilerin büyük çoğunluğu Halk Partiliydi. Diğer işyerlerinde işçi genel olarak DP’liydi, AP’liydi. Cumhuriyet Halk Partili olarak bir tek Ege Harb-İş vardı. İhtilalde Cemal Gürsel burada komutandı. Kara Kuvvetleri Komutanı oldu. İhtilalden üç ay önce biz kendisini ziyaret ettik evinde İlhami Beyle. Konuşuldu. Onun adına, onun himayelerinde İzmir’de ilk baloyu Ege Harb-İş olarak düzenledik. Davetiyelerimizi bastırdık. Bütün bankalara gönderdim. Belediyeye gönderdim. Çevre belediyeler dahil. Hepsinden paralar geldi. Kara Kuvvetleri Komutanını biz Cemal Ağa olarak biliyorduk. Aramızda hiçbir uyuşmazlık çıkmadı burada görev yaptığı sürece. Kara Kuvvetleri Komutanı olduktan sonra da ziyaretine gittik. İlişkimiz hiç kopmadı. Zannediyorum 19 Mayıs’ta baloyu yaptık. 27 Mayıs’ta da ihtilal oldu. Cemal Gürsel’in baloya katılmasına müsaade etmediler. Oğlunu gönderdi. Ve açılışa onu duyurduk. Açılışı o yaptı. Açılışı yaparken şöyle dedi: ‘Babam rahatsız, gelemiyor, beni yerine vekil etti; biraz da üzgünüz tabii, politik yönü de var, ama gün doğmadan neler doğar.’ Dün gibi hatırlıyorum bu günü.

“Adnan Menderes Türkiye’yi geziyordu. 17-18 Mayıs 1960 olmalı, balo öncesiydi. Gemiyle geliyordu. Körfezin açıklarında gemilerle karşıladılar. Bizi de beklediler, karşılayacağız, diye. İlhami Açıksöz’le karar verdik. Gitmedik. O gece Göl Gazinosu’nda yemek verildi. Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin yanındaydı. İlhami Bey ve benim için ayrılan yerler de ondan sonra idi. Biz o yemeğe de katılmadık. Bizim arkadaşımız DP’li Nedim Başkurt ise Adnan Menderes’e bizim adımıza bir davetiye veriyor. Balo davetiyesi. Zannediyorum 15 liraydı. Şemi Ergin’e diyor ki Adnan Menderes, ‘Vali Bey’e söyle, özel idareden buna bu parayı versinler.’ Belediye başkanı da taahhüt etmişti. Balo için para verecekti. O günü hiç unutamıyorum. Güzelyalı’da Hava Harb Okulu talebeleri çok güzel bir gösteri yaptılar. Adnan Menderes de gösterileri izlemeye katıldı. Biz Menderes’in arkasında üçüncü sıradaydık. Adnan Menderes 27 Mayıs’ta Eskişehir’de idi. İhtilalden sonra belediye başkanlığına bir asker atandı. Biz hala eski balo alacaklarını tahsil etmeye çalışıyorduk. ‘Alacağımızı verin,’ diye belediyeye gittiğimizde bizi belediyeden kovdular.

“Partiliydim. 1973 yılında kahve kahve gezdim. Ama sendikaya partcilik sokmadım. İhtilalden sonra, 1986 yılında İzmir’de TÜRK-İŞ mitingi oldu. Amerikan işyerlerinden telsiz aldık. Telsizleri kullananları ben yönetiyor, mesajları da TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Sadık Şide’ye iletliyordum.

“1973-1977 döneminde İzmir’de belediye meclis üyeliği yaptım. İhsan Alyanak’la birlikte çalıştım.

“Sendikada görev yaptığım dönemde benim genel sekreterlik masam bir tavla masasıydı. Üzerinde daktilo dururdu. Yalnızca başkanımız İlhami Bey’in masası vardı. Benim masam yoktu. Başkan olduktan sonra da o küçük tavla masasını atmadım. Teksir makinesini onun üstüne koyduk. 1989 yılına kadar muhafaza ettim.

“Ben sorunları görüşmeler yoluyla çözmeye çalıştım. Ancak sorunun çözülmediği yerlerde de grev kararı aldım. Uzlaşma yollarını arardım. Sendikacılıkta hedefe varmak için grev kararı alacaksın, ama neyi getirir neyi götürür onun da hesabını yapacaksın. Bu anlayışla hareket edince işyerlerinde grev ve direnişe gerek kalmadı.

“Yabancı askeri işyerlerinde grev kararı aldık, uygulayabilirdik de. Uygulamadık. Milli savunma işyerlerinde ilk grev kararını ben aldım. Yüksek Hakem Kurulu’nun emsal işyerleri kararını da çıkardım.

“1963 yılındaki Kıbrıs olaylarından sonra ‘kendi gemini kendin yap’ kampanyasını ilk biz başlattık. Milli tip sendikacılığa geçtikten sonra, ben ve genel sekreterim maaşlarımızı düşürttük. İsteseydik düşürtmezdik. Ama düşürülmesinin daha uygun olduğunu düşündük. Yöneticiliğini yaptığım kooperatiflerden huzur hakkı da almadım. Kimseye de verdim. Kooperatif yöneticiliğinin ayrıcalıklarından da yararlanmadım. 1983 yılında SODEP’ten aday oldum, ama SODEP seçimlere giremedi.”

NECMI GÜRÇAY²⁶

Necmi Gürçay 1927 senesinde Büyükçekmece Hoşdere Köyü'nde doğdu. Babası çiftçiydi. Babası Yunanistan'dan mübadele göçmeni olarak 1924 yılında gelmiş.

“Selanik'in Dislab diye bir kazası varmış. Babamlar buralı. Orada toprakları varmış. Babamlar Dislab'da iken, daha Birinci Dünya Savaşı çıkmadan, harp patlamadan önce Amerika'ya gitmişler. Annemle babam birlikte gitmişler. Babam Amerika'da demiryolu yapımında işçi olarak çalışmış. Annem de yemek pişirmiş oradaki işçilere. Grup olarak gitmişler. Öz dayım orada kaldı. Halamın çocukları da oraya beraber gitmişler.

“Harpten önce çeteler baskın yaparmış köylere. Büyük amcam tahsildarmış. Bizim köyler dağ köyleriymiş. Baskınlar olurmuş. Köyü basan eşkıyalar altın istermiş. Kadınların üzerindeki altınları alırlarmış. En son bir sefer baskın yapmışlar. Yine altın istemişler. Recep Amcam, tahsildar olan, köyden başka bir köye kaçmış. Evdekiler de evdeki altınları şöminenin altına gömmüşler. Evi yine basmışlar, altın istemişler. Diğer amcam, Ahmet Amcam, 'ne varsa verelim, yoksa bizi öldürecekler,' demiş. Ancak yengem çıkarıp vermemiş altınları. Vermeyince yengemi öldürmek istemişler. Bunun üzerine babaannem, 'önce beni öldürün, görmeyeyim sekiz aylık gelinimin ölümünü,' diyor. Öyle dedi diye önce gelinini öldürmüşler. Yere düşünce, yengemin karnındaki bebek oynamış. Bu ölmedi diye, süngüyü boğazına saplamışlar. Amcama, Ahmet Amcama da, 'sen git,' demişler. Köyün çıkışında bir yamaç varmış. Onu da arkadan silahla orada öldürmüşler. Recep Amcam da sonradan evlendiği kızın evlerinde saklanmış. Ailesi nerede olduğunu biliyormuş, ancak yerini söylememişler.

“Bizimkiler bütün bu olaylardan kurtulmak için de olsa gerek Amerika'ya gitmişler. Sekiz sene Amerika'da kalmışlar. O yıllarda Selanik yöresinde bize zarar veren Yunanlı çetelermiş. Asıl asker geldiğinde bizimkilere zarar vermemiş.

“Amerika'dakilere memleketten mektup geliyormuş, 'gelin,' diye. Annem gelmek istemiyormuş. Annemin anlattığına göre bir gün memleketten bir mektup gelmiş; içinden toz gibi birşey dökülmüş. Annem, bu yolla babama büyü yapıldığına inanırdı. Bu mektuptan sonra babam dönmek istemiş. Orada kazandıkları parayla, büyük bir samanlık ve güzel bir ev yaptırmışlarmış. Bunları bırakıp memlekete geri dönmüşler.

“Memlekete döndüklerinden bir süre sonra mübadele olmuş. Gemiyle İstanbul'a gelmişler. Babamları İstanbul'da Mimar Sinan'a iskan etmişler. Daha sonra da İstanbul'da Selimpaşa'ya yerleştirilmişler. Mimar Sinan'daki durum geçiciymiş. Selimpaşa'da kalmak istememiş babam. Sebebi, çalışacak yer yokmuş. O dönemde Hoşdere Köyü'nde çiftlikler çokmuş. Altı yedi tane çiftlik varmış. Babam ahçılık yapmış. Fırında ekmek pişirmiş. Selimpaşa'dan Hoşdere'ye kadar olan yolu yayan olarak gidip geliyormuş.

“O zamanlar köyde toprak dağıtan bir birim bulunuyormuş. Dağıtılmamış bir arazi varmış. Biraz yamaçmış. 272 dönümlük bu araziyi vermişler babamlara. Babam da böylece o yolu tepmekten kurtulup çiftçiliğe başlamış. Benim de hatırladığım, buğday, arpa, yulaf, mısır, ayçiçeği ekerdi.”

Necmi Gürçay'lar 9 kardeş. Necmi Gürçay'ın iki abisi ve iki ablası Amerika'da doğmuş. Necmi Gürçay'ın bir büyüğü, kendisi ve diğer kardeşleri Türkiye'de dünyaya gelmişler.

Necmi Gürçay ilkokula köyde gitti. Ortaokulu dışardan bitirdi.

“Çocukluktan başlayarak köyde çalıştım. 26 Kasım 1946 tarihinde askere gittim. 32 ay askerlik yaptım. Muhabere sınıfındaydım. Ankara'da Cebeci'de askerlik yaptım.

“1950 başında terhis edildim. Ancak bu aralar zatülcempe yakalandım. Tebdili hava ile geldim. Askerken şoför kursuna gönderildim. Çalışkanları onbaşı ve çavuş yapıyorlardı. Şoför kursundaki başarımla nedeniyle altı aydan sonra bir ay izin aldım.

²⁶ Sağlık-İş Bursa şube eski başkanı ve eski genel mali sektereti Necmi Gürçay ile 1 Mart 1999 günü Bursa'da evinde görüştüm. Necmi Gürçay 15 Haziran 1999 günü vefat etti.

“Askerden geldikten sonra iki sene Bakırköy’deki Ömür Yoğurtları’nda çalıştım. Ancak beni sigortaya bildirmemişler. Rahatsızlandığımda özel doktora götürüyorlardı.

“İlk ücretli çalışmam Ömür Yoğurtları’nda. Aylık ücretim 200 lira idi. Günlük çalışma süresi uzundu. İşyeri bir gazinoydu. Ben işe sabah dokuzda başladım. Garsonlar ise temizlik yaptıkları için daha erken başlardı. Gece 12’ye kadar çalışma devam ederdi. Tezgahtardım. Kasa bendeydi. Tereyağ, yoğurt satılıyordu. Parasını ben alıyor, akşam da hesap veriyordum. Bunun bir de yoğurthane tarafı vardı. Orası ayrıydı. Toplam olarak 60 kişi vardı. O dönemde sendikayla herhangi bir bağım olmadı. Ömür’de çalışanlar yalnızca aldıkları ücretle geçimlerini sürdüren insanlardı. Garsonların bir de bahşişleri olurdu. İşyerinde işçi mümessilliği seçimleri yapılmazdı. Sendikayı bilen de pek yoktu.

Necmi Gürçay, sigortasız çalıştırıldığı için Ömür’den ayrıldı. Çocukken rahatsızlık geçirdiğinde üç ay hastanede yatmıştı. Rehabilitasyonda meslek öğretmişlerdi. Necmi Gürçay da eczanede çalışabilecek biçimde eğitilmişti. Ömür Yoğurtları’ndan ayrıldıktan sonra 15 Mayıs 1957’ye kadar herhangi bir işte ücretli olarak çalışmadı. Operatör Dr. Siyami Ersek’i tanıyordu. Onun aracılığıyla Bursa’da Sanatoryum’da muhasebede çalışmaya başladı. 15 Mayıs 1957 günü işçi statüsünde işbaşı yaptı.

“İşbaşı yaptığımda Uludağ Sanatoryumu’nda sendikal örgütlenme yoktu. Aylığım 200 liraydı. İlk sigortalanamam burada oldu. Uludağ Sanatoryumu’nda genellikle yasalara uyuluyordu. Ancak hastabakıcıların, hademelerin önemli sorunları vardı. Hastabakıcılar, hademeler gece nöbete kalıyordu. Ertesi gün yeniden işe geliyordu. Personel de orada yatıp kalkıyordu. Çocuklarını 36 saat görmeden çalışanlar oluyordu. Gündüz işe geliyor, gece nöbet tutuyor, ertesi gün de çalışmayı sürdürüyordu.

“Uludağ’da Sanatoryum’da çalışırken Bursa’da kurulu Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası’nın yöneticileriyle tanıştım. Sendikanın sekreteri İsmet Yılmaz, başkanı Necati Yıldırım’dı. Sorunlarımız vardı işyerinde. En ufak bir hatası olan işçinin, başhemşirenin talimatıyla, hemen üç yevmiyesi kesilirdi. Başhemşirenin kocası işyerinde muhasebe şefiydi.

“Bu sendikacılarla tanıştıktan sonra onlarla dertleşiyor, sıkıntılardan söz ediyorduk. Bana, ‘acele etme, Sendikalar Yasası çıkacak, o zaman işçileri sendikaya kaydedersin,’ dediler. Nitekim öyle oldu. 1963 yılında Sendikalar Yasası çıktı. Biz ordaki işçileri, işçiler de beni çok tutarlardı. ‘Sizi sendikaya kaydedeceğiz,’ dedim. Ancak daha İşkolları Yönetmeliği çıkmamıştı. Bu nedenle Sanatoryum’da çalışan işçileri Bursa’da kurulu Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası’na kaydettim. 124 işçi üye oldu.

“Kayıt olduktan sonra işçiler toplu sözleşme istemeye başladı. Biz sendikayı sıkıştırdık. Sonunda sendika başkanı bize, ‘biz sizi temsil edemiyoruz,’ dedi. Ama altı ay da aidat ödedik. ‘Niçin bizi temsil edemiyorsunuz da altı ay aidatımızı aldınız,’ dedim. O zaman, ‘biz sizi Oleyis’e devredelim,’ dediler. Öyle de oldu. Bu defa oraya değil, Oleyis’e aidat kesilmeye başlandı. Bu ara yapılan bir genel kurulda Oleyis yönetim kuruluna ben de seçildim. Artık ondan sonra da işvereni toplu sözleşmeye çağırdık.

“Uludağ Sanatoryumu, İş Bankası ve birkaç tane hissedarı olan bir anonim şirketti. Toplu sözleşme görüşmesine çağırdık. Toplu sözleşmeye geldiler. İlk oturumu yaptık. Bizden müsaade istediler. Gün istediler. Bir hafta on gün sonra geldiklerinde, ‘biz sizinle toplu sözleşme yapmayacağız,’ dediler. Sebebini sorduk. ‘Siz bizim işkolunda faaliyet gösteremezsiniz; İşkolları Yönetmeliğine göre bizim işyerimiz otel lokantacılık işkoluna giremez,’ dediler ve bırakıp gittiler. Birşey yapamadık.

“Kendimiz bir sendika kurmayı düşündük. Maddi olanaklarımız yoktu. Tüzük bastıracaksın, gazeteye ilan vereceksin. Hem zaman alıyor, hem de mali olarak imkanımız yoktu. Hidayet isminde bir kişi çalışıyordu Oleyis’te. Ne yapalım diye ona sordum. ‘İstanbul’da Beyazıt’ta Aydınlaray’da Sağlık-İş diye bir sendika var, onlarla görüş,’ dedi. İstanbul’a gittim. Aydınlaray’da Sağlık-İş’i buldum. Küçük bir oda. Hala gözümün önünde. Savaş Benli’nin önünde küçük bir daktilo . Genel başkan da orada oturuyor. Bursa’dan geldiğimi söyledim. Sağlık-İş ile ilk ilişkimiz öyle kuruldu.

“1.11.1961 tarihi benim izin günümdü. Muhasebeciye, ‘izne çıkıyorum,’ dedim. ‘Git, başhekimle görüş, ondan sonra git,’ dedi. Başhekimle görüştüm. Aylık 6 gün iznim vardı. Başhekim, ‘biz seni işten çıkarmaya karar verdik, istifanı verirsen, sana bir aylık temettü vereceğiz; sana yarım saat düşünme süresi veriyorum,’ dedi. Ben de, ‘düşünmeye hiç gerek yok, madem ki siz beni çıkarmayı kafanıza koymuşsunuz, bana bir yazı verin, hırsızlık mı yaptım, ahlaksızlık mı yaptım, bunu bileyim,’ dedim. İşyerinde huzursuzluk yarattı gibi bir sürü hikaye yazmış. Yazıyı aldım. Eşyalarımı alıp çıktım. Sorumluluğumdaki kasanın tam olduğunu biliyorlardı.

“İşten çıkarıldıktan sonra Oleyis Sendikası’nda bir müddet çalıştım. Para almıyordum. Maaş verme imkanları yoktu. Sağlık-İş’e gidişim bundan sonra.

“Sağlık-İş’te durumumuzu anlattım. Kaç işçi olduğunu söyledim. Savaş Benli ile görüştüm. Mustafa Başoğlu da başkandı. Görüşmelerden sonra Bursa’da bir şube kurulmasına karar verildi. Küçük bir daktilo verdiler bana. Mustafa Başoğlu da Savaş Benli’ye, ‘git bir bak bakalım,’ dedi. Birlikte geldik Bursa’ya. Bursa’da Sağlık-İş Sendikası temsilciliği olarak bir handa bir oda bulduk. Kirasını konuştuk, anlaştık, tuttuk. Savaş Bey İstanbul’a döndü.

“Akabinde, bir hafta veya on gün sonra bir yazı geldi Valilikten. Bir iki gün sonra da bir polis memuru geldi. Kendisi komiser imiş. Valilikten Emniyet’e bir yazı gönderilmiş. ‘Sağlık-İş’in bir temsilciliğini mi ne almışsın, onu araştırıyoruz,’ dedi. Temsilcilikte tam yetkili olmuyorsun. Temsilcilik sıkıntı yaratmaya başladı. Genel Başkanı aradım. ‘Bu iş böyle olmuyor, Bölge Çalışma Müdürlüğü’ne gidiyorsun, temsilcilik neymiş, diyor; bir kongre yapalım; başkan olarak birisi seçilsin,’ dedim.

“Bunun ardından bir kongre yaptık. Sağlık-İş’in Bursa’daki temsilciliği şubeye dönüştürüldü. Ben şube başkanlığına seçildim. Şube başkanları otomatikman merkez yönetim kurulu üyesi oluyordu. Bu arada Savaş Benli askerliğini yapmamıştı. Savaş Benli askere gidince, genel merkezde yapılan genel kurulda ben mali sekreterliğe getirildim. 1966 veya 1967 idi.

“Mali sekreter olduğumda Sağlık-İş Sendikası’nın genel merkezi Ankara’da Mithatpaşa Caddesi’ndeydi. O zamanlar devlet hastanelerinde çalışan işçileri sendikaya kaydettik diye bizi savcılıklara verdiler. Hakim karşısına, Mustafa Başoğlu, Savaş Benli ve ben çıktık. D cetveliyle ilgili olarak Başoğlu’nun hazırladığı kitapçıklar vardı. Mahkemeye onları verdik.

“O yıllar sendikalar ve sendikacılar için büyük zorluklarla doluydu. Yavaş yavaş aidat toplanmaya başlanmıştı. Evimi Ankara’ya hiç taşımadım. Bursa’dan Ankara’ya gidip geliyordum. Mustafa Başoğlu, ‘bu böyle olmayacak, Ankara’ya taşın,’ dedi. Bursa Şubesi Yönetim Kurulu buna razı olmadı. Hem şube başkanlığı, hem mali sekreterlik görevini sürdürdüm. Bunun üzerine Savaş Bey askerden döndükten sonra, 1968 yılında mali sekreterlikten ayrıldım.

“Başkan, ‘burada kal,’ diyordu; Bursa’daki işçiler ise beni çok tutuyordu; Şubenin Yönetim Kurulu da bırakmıyordu, ‘ille burada kalacaksın,’ dediler. Ankara’yı sevmiyordum. Zatülcembe yakalanmıştım. ‘Ben gelmeyeceğim,’ dedim. O zaman ayda 750 lira mali sekreterlik maaşı alıyordum. Şube başkanı olarak 400 lira alıyordum. Sendikacılığı hiçbir zaman para için yapmadım. İşyerinde çalışırken elime ayda 750 lira maaş, 100 lira da kasa tazminatı geçiyordu. Yoksulluğu, ezilmeyi gördüğüm için sendikacılığa başladım.

“Bursa’ya döndüm ve 1985 yılı mayıs ayına kadar aralıksız sendika şube başkanlığı yaptım.

“Bursa’da SSK hastanesi ve kazalardaki sağlık istasyonlarında işçi statüsünde çalışanlar Sağlık-İş Sendikası’nın üyesiydi. Özel Bursa Hastanesi’nde 72 üyemiz vardı.

“Bursa’da Sağlık-İş olarak konut kooperatifi kurmadık. Ancak Binelli Konutlar adı verilen bir kooperatif var. Bizim üyelerimiz de oraya girdi. Kooperatife soktuğum 35-40 kişi bugün evlerinde oturuyor. SSK hastanesinde de bir kooperatifin kurulmasına yardımcı olduk.

“1966-67 yıllarında bazı hakların verilmesi için Bursa’da SSK hastanesinde direniş oldu. Mesela, yemekhaneye kadar yürüyüş yapıldı. Oradan dönüldü, Atatürk büstünün önünde

toplanıldı. Toplu olarak resimler çekildi. Sonuç genel merkez tarafından alındı. Biz genel merkezin talimatlarını uyguluyorduk. Sonucu genel merkez alıp bize bildiriyordu.

“1974-75 yıllarında Devrimci Sağlık-İş Sendikası Bursa’da örgütlenmeye çalıştı. İşyerinde bazı gerginlikler oldu.

“1985 yılında Sağlık-İş’ten ayrıldıktan sonra herhangi bir işyeri kurmadım, bir işyerinde çalışmadım.

“Büyükçekmece’de arazim vardı. Bursa’da çalışırken, nasılsa bir gün giderim, diye orada bir daire almıştım. Orada yedi sene kaldık. Kızımız biraz büyüdükten sonra, burada olmayacak, diye düşündük. Akrabalarım orada, ama beni görmeye gelen kimse yoktu. 1946 yılında ayrılmıştım köyden. Beni tanıyan kimse yoktu. Halbuki Bursa’da caddeye çıksam, üç beş kişi tanıdık görüyoruz. Çocuklar da okula gidecekti. İstanbul’dan ayrıldık. Kalktık Bursa’ya geldik, Binelli Konutlar’daki daireme yerleştik. Üç sene orada oturduk. Buralarda bu kooperatife girmiştik. Burasının inşaatı bitince buraya taşındık. Binelli konutlardaki evi de bir başkasına sattık. Üç senedir burada oturuyoruz.”

RAHMİ RAKICI²⁷

Rahmi Rakıcı 13 Temmuz 1924 tarihinde Rize’de doğdu. Babası Mesut Rakıcı da Rize’de doğmuş büyümüş. Dedelerden intikal eden secereye göre, sülaleleri eskiden beri Rizeliymiş. ‘Rakıcı’ soyadı da 400 senelikmiş. Ancak akrabada içki içen yokmuş. Rahmi Rakıcı’nın annesi Trabzon’un Of İlçesi’nden; Telliöğlü sülalesinden. Telliöğulları da eskiden beri bu yöredeymiş. Rahmi Rakıcı’nın babasının hayatı ticaretle geçmiş. Kerestecilik yaparmış. Rahmi Rakıcı’lar üç erkek üç kız kardeşler. Erkek kardeşlerinden bir tanesi babasının işini devam ettirmiş. Diğerleri memuriyete girmiş. Kız kardeşlerinden çalışan olmamış. Babasının, sülaleden kalma önemli miktarda gayrimenkulü varmış. Sahip olunan arazi yaklaşık bir köy büyüklüğünde. Aileden devralınan araziden hiç satış yapılmamış. Rahmi Rakıcı’nın anne tarafından mülk kalmamış.

“İlkokula Rize’de gittim. Ortaokulu da Rize’de bitirdim. Daha sonra Trabzon Lisesi’ne gittim. Bir pansiyonda kalıyordum. Ancak lise ikiden terk ettim. O zaman orman idaresi temizlik babından orman satardı. İhaleyle satın alırdık. Ağaçları keser, indirir, biçer, satardık. Ormandan keserdik. Dereden indirirdik. Yol filan da yoktu. İkizdere ormanlarından orman işlerdik. Küçüklüğümde beri o işle uğraştım.

“1944 yılında okulu terkettikten sonra çay işletmelerine daimi işçi olarak girdim. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu idi o zamanki adı. Ailenin en küçük çocuğu bendim. Orman işlerine filan pek gitmezdim. Çay işletmesi 1938 yılında kurulmuştu. Çok iptidai atelyelerdi bunlar. O yıllarda bana çekici geldi. 275 kuruş yevmiye alırdım. Allah ne veriyse, 10 saat, 12 saat, 15 saat çalışırdık. Yaprığın gelişine göre çalışırdık. Fazla mesai ücreti verilirdi. 3008 sayılı İş Kanunu uygulanırdı. Benim çalıştığım atelyede 20 kişi vardı. Çay sanayii fabrikasyona geçmemişti. Tarlalardan mahsul toplanmaya yeni başlanmıştı. İşyerinde öğlen yemek verilmezdi. Yemeğimizi kendimiz getirirdik. İş elbisesi verilmezdi. İşçilerin hepsi erkekti.

“Rize’de İyidere’de 1926 yılında kereste fabrikası kurulmuş. Sadıkzade Ruşen Bey tarafından. Bu bölgede başka sanayi kuruluşu yoktu. Bir de yerli peştemal dokumacılığı vardı. Aile dokumacılığıydı. Rize’nin meşhur peştemalları, örtüleri vardır. Aşağı yukarı her evde bir tezgah, el tezgahı bulunurdu. Başka sanayi yoktu. Kereste fabrikası, ormandan dereyle nakliyesi yapılan kütükleri işlerdi. Kütüklerin biçilmesinde, gemilere yüklenmesinde, o zamanda bölgesel olarak 700-800 kişi insan çalışırdı. Kereste fabrikasının son dönemlerine ben de yetiştim. 1935 yılına kadar çalıştı bu fabrika. Babam da sekizde bir hissedardı. 1935 yılından sonra boş kaldı. İşletemediler. 1944 yılında Tekel’e satıldı. Tam bir fabrikaydı. Senede 40 bin kütük işlerdi. Üretilen keresteler sandık yapılmak ve inşaat malzemesi olarak kullanılmak üzere İstanbul’a gönderilirdi.

“1944 yılından askere gidene kadar bu yeni çay işletmesinde çalıştım. 1945 yılında evlendim. Eşim aynı mahalleden. Askere giderken iki çocuğum vardı. İki de ondan sonra oldu.

“1947 yılında askere gittim. Bahriye askeriydim. Acemiliğim İstanbul’da Kasımpaşa’da geçti. Daha sonra hücum emniyet filosunda görev yaptım. Osmanlı’dan kalma Hamidiye gemisinde görev yaptım. ‘Size şapka giydiren gemi bu,’ derlerdi. Şapkaya karşı Rize’de bir isyan olmuş. İsyandan bir ay sonra gelmiş Hamidiye. Potomya Deresi’ne doğru boş top atmış. Gürültü yani. İsyan on beş gün sürmüş. İsyan eden grupları yakalamışlar. İstiklal mahkemesi kurulmuş. Onbir kişiyi idam etmişler. İş yatışmış.

“36 ay askerlik yaptım. 1950 yılında terhis oldum.

“Askerden döndükten sonra tekrar çay sanayiine girdim. O zaman artık fabrika kurulmuştu. Fabrika zaten mahallenin içindeydi. Bu eve 150 metre uzaktadır. Zihni Derin Çay Fabrikası.

²⁷ Tekgıda-İş Sendikası Rize Bölge Şube Başkanı Rahmi Rakıcı ile 12 Eylül 1999 günü Rize’deki evinde görüştüm.

“1944 yılından askere gidene kadarki dönemde çalıştığım çay işletmesinde herhangi bir eylem olmadı. Atelyedeki işçiler hep yeniydi. İşletmecisi de yeniydi, işçi de yeniydi. Sendikanın adı bile geçmezdi. Hatta temsilci bile yoktu.

“1950 yılında Zihni Derin Çay Fabrikası’nda işbaşı yaptım. Hem atelyede, hem de fabrikada ustabaşıyım. O yıllarda okumuş insan fazla yoktu. Yeniden işbaşı yaptığımda yevmiyem 4 lira civarındaydı. Hem köylüye göre, hem de esnafa göre iyi durumdaydık. Her eve bir maaşın girmesi başlıbaşına bir işti. O yıllarda işçi boldu. İşe girmede seçmeler, iltimaslar olurdu. Fabrika kurulduğu zaman aşağı yukarı 250 - 300 kişiyle çalışırdı; ama işe girmek için 10 bin kişi filan müracaat ederdi. Ben askerdeyken de işyerinde herhangi bir sendikal faaliyet olmamış. 1950 yılında işçi mümessilliği işlemeye başlamıştı. İşçi mümessilliği için seçim yapılırdı.

“Yaşlılardan dinlediğimize göre, eskiden Ordu, Giresun, Trabzon, Rize hep Batum’a gurbete giderdi. Rize, İstanbul’u bilmezdi. Bu bölgede sahilde yaşayanlar denizcidir; dağ köyleri fırıncıdır. Hep Rusya’ya gurbete gidilirdi. Gurbete gidenler ya fırıncılık ya da balıkçılık yapardı. Rizeliler pastacılık sanatını Rusya’dan öğrenmişti. 1930’lu yıllarda yaşlı insanlar kendi aralarında Rusça konuşabilirlerdi. Rusya’da 1917 yılında ihtilal olup Rusya yolu kapandıktan sonra İstanbul’a gitmeye başlamışlar. Rusya’dan sendika etkilemesi olmamış.

“Zihni Derin Çay Fabrikası’nda 1952 yılında Karadeniz Çay Sanayii İşçileri Sendikası diye bir sendika kurduk. İlk sendika işinde daimi işçi 60 arkadaşlık. Bizim yaptığımız çay Tekel’e giderdi. 1950 yılında Çay Sanayii Tekel’e devredildi. Sendikamızın tüzüğünün hazırlanmasında bize yardımcı olan İbrahim Denizcier o tarihte Cibali’deki işletmede çalışıyordu; Cibali Sigara Fabrikası’nda tornacıydı. Onunla bağımız vardı. Bizim mahalleden de Cibali’de çalışanlar bulunuyordu. İbrahim Denizcier ile o vesileyle arkadaşlığımız oldu.

“Sendika kurmamızda ailemden olumsuz bir hava gelmedi. Bu işlere karışmazdı. Emniyetten, valilikten herhangi bir baskıyla karşılaşmadık. Fabrikanın civarında bir kahvehaneyi genel merkez olarak tuttuk; 250 kuruş aylıkla. Avukatımız filan yoktu. Sendikayı kurduktan beş altı ay sonra mevsimlik işçileri de üye kaydetmeye başladık. Sendikayı kuran ve işin başını çeken ustalar ve ustabaşılardan beş altı kişiydik. İşçinin de bize karşı bir güveni vardı.

“O yıllarda ücret mevzuunda il hakem kurulu vardı. Sendikadan bir temsilci giderdi il hakeme. Ekseriyet ben giderdim. Hesap kitap işini bilirdim. İl hakem kurullarının biraz yararı oluyordu. Fabrikamız Tekel’e geçtikten sonra yemek, elbise gibi uygulamalar başladı. Yemek, elbisenin biçimi gibi konularda da taleplerimiz olurdu. İşverenler iyi insanlardı. Rahat, karşılıklı iyiniyete dayalı, birbirine saygılı hizmet verilirdi. O zaman öyle pek teknisyen filan da yoktu. 1946 yılında İngilizlerle montaj işinde çalışmıştım. Fabrikanın teknik işleri ve işletmesi, işçi grubunun elindeydi. Beher ustabaşı birer müdür muavini gibi iş görürdü ve öyle de değer taşırdı. İzmir sanat mektebinden mezun Reşat Uçar isimli bir arkadaşımız vardı. İlk sendika başkanımız oydu. En yaşlımız da oydu. Benden beş yaş büyüktü.

“Reşat Uçar’ın esas mesleği dokumacılıkmış. İzmir’de Feshane’de çalışmış. Gençliğinde bir ara Nazım Hikmet’in kitaplarını okuduğu için gözaltına alınmış. Komünistlik iddiasıyla Sultanahmet’te birkaç ay hapis yatmış. Yediği dayakları, gördüğü işkenceyi anlatırdı. Aslında komünistliği filan yoktu. Bir gençlik heyecanı herhalde. Daha sonraki yıllarda DP ilçe başkanlığı da yaptı. Ama sicilliydi ve Emniyet ve Milli İstihbarat kendisini izlerdi. 31 Aralık 1961 günü İstanbul’da Saraçhane Mitingi vardı. Rize’den birlikte gittik. Bu mitingde birlikte hapis yattığı kişilerden birine yolda rastladık.

“Bu yıllarda toplulukla iş ihtilafı çıkartmadık. Sendikanın temsilcisi işyerine işçi alımında ve işçi çıkartmalarında işyeri komisyonlarında otururdu. İşçilerin ücretlerine, il hakem kurulunun kararları dışında, her yıl kıdem ücreti diye bir zam yapılırdı. Bu zam için işçiler değerlendirilirdi, üç kuruş beş kuruş zam yapılırdı. İşçiler çalışkan, verimli diye sınıflandırılırdı. Bu değerlendirmede sendikanın rolü büyük olurdu. Hepimiz ustabaşıydık.

Bir işletme müdürümüz vardı. Çok iyi bir insandı. 1954 yılına kadar onunla çalıştık. Sendikaya olumlu yaklaşırdı. Uzun süre burada memuriyeti vardı. Rize'yi de çok iyi tanırırdı. Asım Zihnioğlu. Orta ziraat mezunuydu. O devirde fevkalade İngilizcesi vardı. Sendika aidatları bordrodan kesiliyordu. İşveren anlayış gösterdi. İlk aidatımız da ayda 25 kuruşturdu.

“Daha sonraki dönemde, 1955'e kadar tek fabrikayla çalıştık. 1955'te bir atelye ilave edildi. 15-18 fabrikayı bulduğumuz zaman, sendikamızın bir ucu Hopa'da, bir ucu Of'taydı.

“O arada Rizeli bilmezdi kömür yakmasını. Odun temini de biraz güçtü. Bir ara kok kömürünü buraya tahsis olarak getirmek istedik. Onun mutemetliğini yaptık sendika olarak. O arada, işçi arkadaşlar bu işten istifade etsinler diye demir pik sobalar yaptırıldı. Burada bilinmezdi. Evvela sobaları dağıttık. Sonra tahsisli kömürleri verdik. Kömürün ücretini muhasebede ücretlerden kesebiliyorduk. Bu hizmeti aşağı yukarı 1974-75'e kadar devam ettirdik. İlk defa vilayet 300 veya 500 ton kömür getirdi. Ama bunu alacak veya dağıtacak müessese yoktu. Bu işi sendikaya verdi. Sendika Rize'de başlıbaşına bir güçtü. Kamu sektörü gibi çalışırdı.

“1952 yılında sendikayı kurduktan sonra bir tek arkadaşı profesyonel olarak çalıştırdık. Diğer tüm yöneticiler amatördü. Yalnızca mali sekreter profesyoneldi. Başkan 1970 yılında profesyonel oldu. 1974 yılında 5 kişilik yönetim profesyonel hale geldi. O zaman da örgütlü olduğumuz fabrikalar 30-40 taneyi, işçi sayısı da 35-40 bin kişiyi bulmuştu.

“1952 yılında kurulduk. 1955-56'larda Müskirat Federasyonu kuruldu. Biz de hemen arkasından Federasyon'a bağlandı. Biz Federasyon'a bağlandıktan sonra İbrahim Denizcier Tekel'de işçisine ne almışsa, Çay'da da bize onu almadan Tekel'de anlaşma yapmazdı. Çay'a vermek kaydıyla Tekel'de alırdı. Tekel'in Cibali, Bomonti gibi işyerleri eski fabrikalardı. Daha bilinçliydi buraların işçisi. Eskiydi.

“Bu bölgede işçinin yüzde 90'ının çay bahçesi vardır. Hem müstahsildir, hem işçidir. Halen de öyledir. Çaylıkları fazla olanlar, devletin de desteğiyle, iyi para aldılar. Bir ara, zeytinin kilosunun 30 kuruş olduğu dönemde çayın kilosu 90 kuruşturdu. Rize'deki zenginliğin temelinde çay bahçesi vardır. Devletin, gurbetçiliği önlemek için verdiği destektir bu uygulama. 1975 yılı geldiğinde gurbetçilik önlenmişti. Tam tersine Giresun'dan, Bafra'dan işçi gelirdi bu bölgeye.

“27 Mayıs öncesinde ağırlık Zihni Derin Fabrikası'ndaydı. 1954-55'lerde bazı gerginlikler oldu. Ben Halk Partiliydim. Bazı arkadaşlar Demokrat Partiliydi. Biraz gerginlik oldu, ama 1953'ten sonra öyle bir sıkıntımız olmadı. Oturduk, anlaştık. 'Biz neyin kavgasını yapıyoruz,' dedik. Vatan Cephesi o zaman Halk Partililer dışında herkesi isim olarak kapsamayı amaçlıyordu.

“Burada insanlar öyle birbirleriyle zıtllaşıp da kavgaya cesaret edemez. Herkes güçlüdür, herkes birbirinden çekinir. Bizim kavgamızda hemen silah ortaya gelir. Onun için herkes kavgadan çekinir. 27 Mayıs'tan sonra işyerlerinde işçi çıkartma veya sürgün gibi uygulamalar olmadı.

“1963 öncesinde Federasyon'un gayretiyle dönem dönem zamlar alındı. 1963 öncesinde grev veya direniş olmadı.

“1966 yılında Çayeli'nde bir başka sendika kuruldu. Bölgesel bir çıkıştı. Beş altı ay bir faaliyet gösterdiler. Sonra sendikayı feshettiler ve birleştik. 1968 yılından sonra Tümgıda-İş Sendikası önce Samsun'da yerleşti, sonra buralarda da çalıştı; ama üye kaydedemedi. Milli tipe geçinceye kadar Tümgıda'yla çekişmemiz oldu, ama tutunamadı.

“Tekel'de ilk toplu sözleşme 1964 yılında imzalandı. Çay İşletmeleri o zamanlar Tekel'in bünyesinde bir şube müdürlüğüydü.

“1950 yılında bir kadro yönetmeliği ve sınıf yönetmeliği vardı. Biz Tekel'e geçtikten sonra Tekel'in barem sistemi bize tatbik edildi. Sınıflar vardı. Ondan sonra Tekel'e vakıf olduk. Tekel ne veriyse onu alırdık. İbrahim Denizcier işi iyi idare ederdi; Rize'yi de çok severdi.

Tekel'de ilk sözleşmelerde teknik gruba farklı bir ücret verilirdi; usta grubuna farklı bir ücret verilirdi; sıradaki işçilere de ayrı bir ücret verilirdi. Tekel'de de böyleydi, Çay'da da böyleydi. Ücret zamları ekseri seyyanen olurdu.

“1960'lı yılların sonlarında 20 bine yakın daimi işçi oldu. Daimi işçilik fevkalade bir işti. Üyelerimiz bir dönem memurdan daha fazla ücret almaya başladılar. Memur - işçi çekişmesi başladı. 1973-1980 dönemi de iyiydi. O ara sözleşmeli memurlar oldu. Onların ücretleri fena değildi. Hem Tekel'de, hem Çay'da sözleşmeli memur oldu. Ücretleri bizimkine eşit oldu. Hatta biraz da geçtiler bizi.

“1952 yılında sendikada yönetim kurulu üyesiydim. 1974 yılında profesyonel olduğumuzda teşkilatlandırma sekreteriydim. 1952'den 1974'e kadar aralıksız yönetim kurulu üyesiydim. Reşat Bey 1952'den 1983'e kadar sendika başkanıydı. 1983 yılında da kendi isteğiyle ayrıldı. 1969 yılında milli tipe geçmiştik. 1983 yılında ben bölge şube başkanlığına geldim.

“1969 yılına kadar Rize'de, Samsun'da, İzmit'te, İzmir'de, Ankara'da müstakil sendikalar vardı. O zaman mevcut sendikalar bölge şubesine dönüştü. Dokuz bölgedir Tekgıda-İş. Seyfi Demirsoy'un gayretiyle Müskirat Federasyonu'nun Tümğıda'yla birleşmesi sağlandı. Bir hayli çekişmemiz vardı.

“1992 yılında başkanlığı bıraktım. İsteyerek ayrıldım. İsmail Topçu 1983 yılında bölge şubesinde mali sekreter oldu. Dokuz sene beraber çalıştık. İki sene kadar bir geçiş süreci yaşadık. Geleceğin görev bölümünü önceden yapmıştık. Arkadaşlarımızın önünü açtık.

“Konut kooperatifçiliğine hiç girmedik. Burada herkes kendi arsası üzerinde kendi evini yapma eğilimindedir. Onu yapamadık. Bir devre beyaz eşya kooperatifi kurduk. İşçi doyduktan sonra kapattık. Sendikanın binasının altı da dernek veya tüketim kooperatifi gibi kendi bünyemizde satış yapabilecek durumdaydı. Buradaki binanın ihalesini 1968 yılında yaptık. 1970 yılının başlarında da binaya girdik. O zaman 2 milyon 750 bin liraya çıkmıştı. 300 metre kare üzerinde, 7 kattır. O zaman aidatlarımız 50 kuruştur.

“Çay İşletmeleri'nde hiç yasal grev olmadı. 1978 yılında toplu sözleşme farklarını alabilmek için beş altı fabrikada direniş yaptık. Tuncay Mataracı'nın bakanlığı sırasında. Aşağı yukarı bir hafta sürdü.

“Çay mevzuunda bir araştırma için Kenya'ya gittik. İngilizlerin Kenya'da fabrikaları vardır. İngiltere'ye de gittim. Amerika'yı görmedim.

“Biz TÜRK-İŞ içerisinde Tekgıda-İş olarak toplu hareket ederdik. Benim hoşuma giden şeydu. Parti mevzuunda çekişirdik. Ama işçi aleminde çekişme olmazdı. İşçi ve sendikacı birbirine sahip çıkardı. Partilerüstü politika mecburidir. Herkes daha sendikacı olmadan bir partinin yönetimindeydi. O yaşlı grubun en iyi tarafı oydu. Çok rahattılar. Çekişirdik. Patırtı ederdik. Ama herşey TÜRK-İŞ içindi. Yaşlı sendikacılar grubu öyleydi. Halil Tunç'un zamanında particiliğimiz ayrıldı; işçi mevzuunda herkes bir noktada birleşirdi.

“1950 yılında CHP'den mahalle muhtarlığına aday oldum. Muhtar seçildim. 1959 yılına kadar muhtarlık ettim. 1963 yılında il genel meclisi üyeliğine seçildim. 1973 yılına kadar bu görevi sürdürdüm. 1950 yılından 1980'e kadar da CHP il teşkilatında başkanlık, sekreterlik gibi görevler yaptım. Ama bunu sendikanın içerisine sokmazdım. Sağ kanattan çok samimi arkadaşlarım vardı. Beni sendikada sol kanattan ziyade sağ kanat tutardı.”

RECAİ EMRE²⁸

Recai Emre 1941 yılında Tunceli Hozat'ta doğdu. Babası fırıncıydı. Bir ara da bakkallık yapmış. İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1944 yılında askerdeyken ölmüş. Recai Emre babası öldüğünde 3 yaşındaymış. Bir süre dedesiyle birlikte kalmışlar. Recai Emre'yi daha sonra amcaları büyütmüş. Ailenin dededen kalan arazisi varmış.

“Ancak bizim o yöredeki arazi çok verimli değildir. Kaç dönüm olduğu bile dosdoğru bilinmez. Tarla genellikle, doğusu taş, batısı dere, kuzeyi ağaç gibi tarif edilir. Yaklaşık 20-30 dönüm bir arazi vardı. Köy merasından, otlaktan da yararlanırdık. Bizim orada hemen hemen tüm evlerde olduğu gibi, bizim evimizde de az sayıda küçük baş hayvan, bir-iki inek beslenirdi. Pazaraya yönelik bir faaliyet değildi. Evin ihtiyacı karşılanırdı. Kendimiz bakardık. Ben de davar otlatırdım.”

Recai Emre'nin annesi de Hozatlıydı. Ev kadınıydı. Babasıyla dayı-hala çocuklarıydı. Ailenin üç çocuğu oldu. İki erkek, bir kız. Recai Emre'nin küçüğü Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisini bitirdi. Merkez Bankası'nda çalışıyordu. Bugün hayatta değil. Kızkardeşi ise ev kadınıydı.

“İlkokula 1947 yılında Hozat'ta başladım. Ortaokula da Hozat'ta devam ettim. İlkokul ve ortaokulda sene kaybım olmadı. Ortaokul bittikten sonra öğretmen okulu sınavlarına girmiştım. Sivas Öğretmen Okulu'nu yedekte kazandım. Ancak bu arada Ankara'ya geldim. Sanat enstitüsüne girdim. O günlerde Tokat Öğretmen Okulu açılmıştı. Sınavsız olarak beni alabileceklerini söylediler. Böyle bir yazı geldi. Ancak sanat okuluna kaydımı yaptırmıştım. O zaman öğretmen okulu üç yıldır. Sanat enstitüsü ise iki yıldır. Ailemin durumunu da düşünerek, bir an evvel hayata atılmayı istedim. Sanat enstitüsünde kaldım. Torna tesviye bölümünü 1957 yılında bitirdim. Teknik resim dersi nedeniyle mezuniyetim gecikti. Diplomayı 1960 yılında alabildim.

“Okulda staj yapma zorunluluğu vardı. O günkü hocaların da desteğiyle stajımı okulda yaptım. Okuldaki çalışma döner sermayeliydi. Yaz aylarında yaptığımız işle orantılı bir ücret veriyorlardı. Ücretli olarak çalışma hayatına ilk atılışım böyle oldu.

“Mezun olur olmaz iş aramaya başladım. Epey bir süre iş peşinde koştum. Sınavlara giriyordum. ‘Pazartesi günü gel, başlayacaksın,’ diyorlardı. Gidiyordum, başkasını almış oluyorlardı. Çaresiz amcam devreye girdi. Amcam SBF mezunuydu, yurtdışında doktora yapmıştı. Onun aracılığıyla Karayolları Genel Müdürlüğü Ankara 4. Bölgedeki çevre yolu yapım şantiyesinde atelye usta yardımcısı pozisyonunda işbaşı yaptım. İşe başladığımda brüt 10 lira yevmiyem vardı. Ancak bir-birbuçuk ay çalıştıktan sonra yapım şantiyesinin kapanmasından söz edilmeye başlandı. Bizim iş akdimizin feshi söz konusu oldu. Yine amcamı devreye soktum. Sonradan şantiye devam etti; biz de işimizi sürdürdük. 1958 sonlarında şantiye Polatlı'ya nakledildi. Ben Ankara'da kaldım. Merkez atelyeye geçtim.

“O yıllarda Karayolları'nda işyerlerinde direniş filan söz konusu değildi. Ancak işçiler ücretlerinden sosyal sigorta priminin kesilmesine çok kızıyorlardı. Bizden daha yaşlı olan ustalar, ‘ne olacakmış bu, niye kesiliyor,’ diyorlardı. Ona karşı bir tepki vardı. Bir de sendikacılar para topluyorlardı. Aidat 25 kuruş, 50 kuruştı. Onun müthiş dedikodusu yapılırdı. ‘Yiyorlar,’ denirdi. Tabii biz sendikanın ne olduğunu filan da bilmiyorduk. Ama dayanışmanın gereğini görüyorduk.

“Sanat enstitüsünde okurken bize hukuk dersi de veriyorlardı. Ders çok dar kapsamlıydı. Yaşlı bir avukat dersimize giriyordu. Bir gün beni tahtaya kaldırdı. ‘Grev nedir, sendika nedir?’ diye sordu. Çalışmamıştım. Aldırmıyordum da. Hiçbir soruyu bilemedim. Öğretmen, ‘sana not vermiyorum, yarın işçi olacaksın, belki sendikacı olacaksın, bunları öğrenmen lazım,’ dedi. Sonra kitabı ezberledim. Bir daha kaldırdığında da iyi not aldım. Ancak aklımda sendikacılık gibi bir şey yoktu. Ankara'da işe başladıktan sonra, Ankara'daki amcamla konuştuk. Amcam oldukça iyi mevkilerdeydi; görevi gereği Avrupa'ya gidip geliyordu. O, bana, ‘sendikacılığı öğren, uluslararası delegasyonlara girmeye çalış,’

²⁸ Ankara Yol-İş Sendikası Başkanı ve Türkiye Yol-İş Sendikası Genel Başkan Yardımcısı Recai Emre ile 18 Eylül 1998 günü Türkiye Yol-İş Sendikası Genel Merkezi'nde görüştüm.

diyordu. Ancak böyle birşey bana çok uzak görünürdü. Kim sendikacı olacak da, uluslararası delegasyonlara ve ilişkilere girecek. Pek fazla benimsememiştin.

“Bölge atelyesine geldiğimde sendikacılıkla yüzyüze geldim. İşçi mümessili seçimleri vardı. Oradaki ustalar işçi mümessilliğini biraz kendi iş garantileri gibi de görüyorlardı. ‘Mümessil seçimi var,’ dendi. Biz de, ‘atelye şefine karşı olan, onunla sık sık münakaşa eden tornacı bir ustayı seçelim,’ dedik. Özellikle gençler olarak böyle düşünüyorduk. Seçimin yapıldığı gün ben de seçim sandığına doğru gidiyordum. Atelye şefi beni bırakmadı. ‘Senin yaşın tutmuyor, sen oy veremezsin,’ dedi. İşyerinde çalışıyorum. Ama beni temsil edecek adamı seçemiyorum. Tuhafıma gitti. Diğer arkadaşlar, benim, atelye şefiyle tartışmamam gerektiğini söylediler. O seçimlerde oy kullanamadım.

“O zaman sendika yöneticisi arkadaşlarımız da atelyede çalışıyorlardı. Bu arkadaşlar, sendikal bilinci yaymaktan çok, sendikayı ayakta tutmanın mücadelesini veriyorlardı. Aybaşından aybaşına maaşlar verilirken geliyorlardı. ‘Sendikaya para verin, haklarımızı sendika aracılığıyla koruyacağız, sendika sayesinde daha düzenli çalışma koşullarını sağlayacağız,’ diyorlardı. Ancak işçinin çoğu sendika aidatını vermiyordu. Verenler de arkasından dedikodu ediyorlardı. Aslında yeme içme diye birşey de yoktu.

“1958 yılında Karayolları’nda atelye ustalarına 6 lira filan bir zam verildi. Usta yardımcılara ve çıraklara verilen zam ise 1-2 lira kadardı. Bu bizim çok ağırımıza gitti. Genç sanat enstitüsü mezunları ve yeni işe girenler toplandık. Bunun haksızlık olduğunu söyledik. Daha sonra makine şeflerinden biri bir toplantı yaptı. ‘Buranın iki kapısı var, birinden girersiniz, adam gibi çalışırsanız, kalırsınız; işinize gelmiyorsa, başkaldırmaya filan kalkarsanız, öbür kapıdan çıkarsınız, bir daha da buraya gelemezsiniz,’ dedi. Bizi tehdit etti. Bunun üzerine ben bir yazı yazdım. O zaman Ulus Gazetesi Rüzgarlı Sokaktaydı. Fikret Otyam da oradaydı. Kendisini tanıımıyordum. Ona götürdüm. ‘Delikanlı, senin isminle mi bu yazıyı yazayım,’ dedi. ‘Olur,’ dedim. Bunun üzerine, ‘ama iki gün sonra gelir benden iş istersin,’ dedi. Bu haber bir süre sonra isimsiz olarak Ulus Gazetesi’nde yayınlandı. ‘Ustalara fazla zam verdiler, işçinin çoğuna vermediler’ filan diye bir haber çıktı. Ancak o yıllarda kimsenin bu tür haberlere aldıracağı da yoktu.

“Bölge atelyesinden sonra Elazığ’a naklimi istedim. İsteğim kabul edildi. Elazığ Bölge Müdürlüğü’nde merkez atelyesine gittim. Oradaki bazı uygulamalar tuhafıma gitti. Bana iş elbisesi vermediler. ‘Ankara’dan getirmen lazımdı,’ dediler. İş elbiselerini orada teslim etmiştim. Temsilcilerle konuşmaya, derdimi onlara anlatmaya çalıştım. Temsilci, makine şefliğinde hesap işlerinde çalışan biriydi. Soyunma odasında arkadaşlarla konuşurken, ‘bizim temsilcimiz niçin makineci veya ambarcı,’ dediğimde, bir usta bunları duymuş. Bu usta, alaycı bir biçimde bir başkasına beni gösterdi ve ‘temsilci olarak biz de bu arkadaşı seçeriz,’ dedi. Ancak ben sendika başkanı Cengiz Bey’le konuştum. İyi bir insandı. Yardımcı oldu.

“Bir süre atelyede çalıştım. Sendika yönetiminde olan tornacı bir hoca vardı. Aidat istiyor. ‘Babanızın hayrına para verin,’ dedi. Ben de, ‘hayra kalmış sendikaya para vermem,’ dedim. O da, ‘delikanlı, sen gençsin, biz hayra bile para toplayamıyoruz; sizin gibilerin öncü olması, seve seve vermesi lazım; bu paranın tümünü yesem ne olur,’ dedi. Ben de, ‘mesele yeme meselesi değil, herkes bu parayı verebilmeli,’ dedim.

“Sendikaya sürekli olarak her ay belirli bir parayı veriyorduk. 25 kuruş, 50 kuruş bir paraydı. Mümessil seçimleri yapıldığında biz atelyeyi ön plana çıkardık. Cengiz Abi’yi filan seçtik. O arada Bingöl şubesi yeni kuruluyordu. Oraya tayinim çıktı. Orada da işçi mümessilleri ambarcı, mutemet, formen konumunda olanlardı; üst düzey ustalardı. Elbise istiyoruz, elbise gelmiyor. O zamanlar maaşlar da çok geç ödeniyordu. Bunun üzerine biz, işçi mümessillerinin değişmesi gerektiğini düşündük. Bingöl’deki işçilerin birçoğunun okuma yazması yoktu. Ben işim gereği bakımevlerini sürekli olarak gezdiğim için işçilerle haşır neşirdim. Dört isim tespit ettik. Bir şoför, bir operatör, iki tane de düz işçi. Karşı listede de ambarcı, mutemet, formen vardı. Bunlardan biri de şube şefinin eniştesiydi. Ben oy pusulalarını yazmıştım. Büyük farkla bizim ekip kazandı. Bu durum şubede büyük bir huzursuzluk yarattı.

“1960 yılı temmuz ayı geldiğinde yazlık iş elbiselerini alamamıştık ve hala kışlık elbiseyleydik. Halil Suna isimli bir temsilcimiz vardı. Okuma yazması da yoktu. Ambarcıya gittik birlikte. ‘Niçin elbiseleri vermiyorsun,’ dedim. Halil Suna ambarcıyı yakaladı. ‘Gidip alacaksın,’ dedi. Ambarcı ise Halil Suna’yı şube şefine şikayet etti. Biz de gidip durumu şube şefine anlattık. Şef ise, bizi dinledikten sonra ambarcıya, ‘gidip hemen elbiseleri getireceksin,’ dedi. Bu sonuç, işyerine bizim mümessilliğin zaferi gibi yansıdı. Bunun büyük yararını görmeye başladık. Ondan sonra sorunlar oldukça bu sorunu mümessil işçilere götürmeye başladık. Ben de bunu biraz teşvik ediyordum ki, mümessillik müessesesi güçlensin.

“1960 yılında ihtilal olmuştu. Maaşlar ödenmiyordu. Milli Birlik Komitesi’ne telgraf çektik. Karlıova yolunda çalışıyorduk. Para olmayınca tabldot için esnaftan yiyecek alamıyorduk. ‘Para vermezseniz, yemek yemezsek işe gitmeyiz,’ dedik. Karlıova’ya gitmedik. Şubede bekledik. Şube şefi esnafı dolaştı. Bize yiyecek verilmesini sağladı. Biz ondan sonra işbaşı yaptık ve Karlıova’ya gittik. Telgraflardan sonra da maaşlar ödendi. Ancak Karayolları her ay parayı geç ödüyordu.

“Ankara’da işçinin topraktan kopmuş olanları bir parça daha fazlaydı. Karayollarında yolda iyi yürüyen adamı bile bulup işe alıyorlardı. Şube şefi, şantiye şefi işe adam alıyordu. İşine gelmediğinde de adamı işten çıkarabiliyordu. Ankara’da toprakla bağı olanlar daha ziyade mahallinden temin edilenlerdi ve şubelerde ve bakımevlerinde çalışıyorlardı. Köydeki arazileriyle de uğraşırlardı. Zaten onların bilinçlenmemesinin temel nedenlerinden biri de budur. Elazığ’daki işçilerin büyük bir bölümü köy kökenliydi ve köyle irtibatlarını devam ettiriyorlardı. Bingöl’de ekili arazi azdı. Daha çok hayvancılıkla geçindikleri için, köylerden kopmuş değillerdi. Köyle irtibatları devam ediyordu. Ama gelir düzeyleri, Elazığ’la kıyaslanmayacak kadar düşüktü. Bingöl daha fakirdi.

“Karayollarında çalışan işçilerden köylerle bağı olanların genel eğilimi şehirde yerleşmekti. Şehirde arsa almak, ev almak amaçlanıyordu. Köyde yaşayanlar o zamanın koşullarında para biriktirebiliyordu. Masrafları daha azdı. Karayolları diğer müesseselere göre daha iyi ücret veriyordu. İşçilerin işyerlerine taşınması olayını çözmüşlerdi. Köylere kadar götürüp getirilebiliyordu. Servis çıkarılabiliyordu. Çalışma çok yoğun ama, çalışan insanlar da aldıklarıyla, o günün koşullarında, geçinebiliyorlardı. Özellikle köyle bağlantılı olanların maddi olanakları daha iyiydi. Elazığ’dakiler kendi arazilerini imar etmeyi planlıyorlardı. Köyde arazisi az olan veya köye dönmeyi düşünmeyenler de Elazığ’da ev sahibi olmayı düşünüyordu. Ankara’da da böyle olmuştu. Mesela Ankara’da 1958 yılında yapı kooperatifi kurmaya teşebbüs etmişlerdi. Keçiören’de o tarihlerde kooperatif kurdular. Ev sahibi olmak için ve başardılar da. Öncülük yapmışlardı. Elazığ’da kooperatifçilik ancak daha sonraki yıllarda gelişti. Benim çalıştığım dönemde bu tür bir kooperatif yoktu. Bingöl’de çalışanların büyük bir bölümü Elazıglıydı. Özellikle sanatkar grubu, şoför, atelyeci, ambarcı, mutemet. Bingöllü olup da çalışanların büyük bir bölümü düz işçi konumundaydı. Yöresel olarak çalışmışlardı. Onlar köylerini terketmeyi filan da düşünmüyorlardı. Onların düşüncesine göre, köyün aşası konumuna geliyorlardı. Amcasının oğlu, kardeşi, nesi varsa onun da vardı. Ayrıca Karayollarından da maaş alıyorlardı. Köyde daha rahat hareket ediyorlardı. Elazığ biraz daha büyük şehir olma niteliğindeydi. Bazı sanayi kuruluşları olduğundan, biraz daha farklıydı. Ancak, ilerici bir hareket, sınıfsal bir bilinç falan maalesef yoktu. Hala da olduğu kanısında değilim. Bunun çeşitli nedenleri var. Biri toprağa bağımlılık. Diğer, feodal ilişkiler ve dini inançların ağır basması. Bana değmeyen yılan bin yaşasın gibi anlayışlar yaygındı.

“1961 yılında yedeksubay öğretmen olarak, İzmir Menemen Koyundere Köyü’nde çalıştım. Önce Manisa’da üç ay eğitim gördüm. 21 ay öğretmenlik yaptım. Öğretmenlik sırasında normal maaş veriliyordu. Yedeksubaylardan eksik alıyorduk. Öğretmen maaşı alıyorduk.

“1963’te terhis oldum. Ankara’da Büyük Ankara Oteli’nin inşaatında, Emek İnşaat’ta çalışmaya başladım. O zaman beş lira saat ücretiyle işbaşı yaptım. Çok iyi paraydı. Çalışma koşullarımız da iyiydi. İsviçreliyle birlikte bir ortaklık işi yapılıyordu. Biraz daha çağdaş bir yönetim hakimdi. O zaman Yapı İş Sendikası’nın, Fukara Tahir’in üyesiydim. Üç ay kadar Emek İnşaat’ta çalıştım. Ancak gönlüm Karayollarında kalmıştı. Bir tesadüf oldu. Emek İnşaat’ın Kazan Köyü’nün orada konkasör şantiyesi vardı. Karayollarının da aynı

verde konkasör şantiyesi kurulmuştu. Karayollarının arabalarını gördükçe huzursuz oluyordum. Emek İnşaat'taki işi bıraktım. Emek İnşaat'ta günde 40 lira yevmiye alırken, 18,75 lira ile Karayollarında yeniden işe başladım. Bıraktığım zaman brüt 13,75 lira yevmiye alıyordum. Ücretim o süre içinde yapılan zamlar nedeniyle yükselmişti. İşbaşı yapmada bir zorlukla karşılaşmadım. Karayollarında daha evvel çalışıyordum. Yapım şantiyesinde çalıştığımda yeni işe girmiş olan makine mühendisi o zaman bölge makine şefi olmuştu. Hayati Bey. Hatta ona gittiğimde dedim ki, 'şantiyelerde çalıştım, bu sefer de merkezde çalışıyorum.' O da, 'olmaz olmaz vatandaş, Kırıkkale kaplama şantiyesinde çalışacaksın,' dedi. Sonra öğrendim ki, Ankara'da Güvercinlik'teki şantiyenin adı Kırıkkale şantiyesiymiş. Güvercinlik'e gittim. Rahat hareket ediyordum. Bazı arkadaşlar beni çok yadırgamışlar. Benim bu rahatlığım nedeniyle, 'ya çok torpilli, ya da ajan,' demişler. Sonra beni tanıdılar. Bu arada Sendikalar Yasası çıktı. Ankara Yol-İş üyesi oldum. 1964 yılı Mart ayında sendika seçimi yapılacak. Bu arada Yol-İş Federasyonu kurulmuştu. Federasyonun ilk müteşebbis heyetinde bulunan eski sendikacıları atelyeden itibaren tanıyordum. Onlarla sohbet ediyorduk. Sendikanın üyesinin muhakkak çok olması gerektiğini, bunun bir zapt-ı rapta alınması gerektiğini konuşuyorduk. İnanmış insanlardı. İyi insanlardı. Şantiyelerde aday belirlensin, dendi. Ben işçinin çoğunu tanıyordum. Sathi kaplama şantiyesi çok dağınık çalışıyordu. Bunlarla temas kurma şansım da pek yoktu. Bir gün atelyede çalışırken makine şefiyle takıştık. Yanlış davrandı bize. Ben de, 'haksızlık yapıyor, onunla konuşacağım,' dedim. Ekrem isimli bir arkadaşım, 'gidiyorsun ama, atelyedekilere güveniyor musun, yarın bunlar yan çizer,' dedi. Makine şefine gittim. Yanlışlığını söyledim. 'Tamam,' dedi, 'yanlışlık varsa, düzeltiriz,' dedi. 'Ancak orası da çok laçka,' diye ekledi. Hatasını da düzeltti. Arkadaşlarla sürekli sorunları konuşurduk. Konkasör şantiyelerinde tabldot yok, çadırda yatılıyor. Birçok sorun var. Bütün bu ve benzeri konuları hep arkadaşlarla konuşurduk. Seçim gündeme geldiğinde atelyeciler bana, 'sen de aday ol,' dediler. İş sezonu bitmek üzere. Mevsimlikler çıkarılmış. Bütün kış yalnız atelye kalmış. 'Sen merak etme,' dediler. Hakikaten de seçim oldu. Sanıyorum biraz da hileli oldu, çünkü o kadar oy almam mümkün değildi. En fazla oyu ben almışım. Asfalt isharaattan arkadaşlar vardı. Onlar beni tanıyor. Bu arkadaşlardan birine, 'oyunu kime vereceksin?' diye sordular. 'Oyum gizli değil; Vecihi mi, Recai mi diye bir usta varmış, ona veriyorum,' dedi. Bu benim çok hoşuma gitmişti. Arkadaşlarım çalışıyorlar benim için, diye düşündüm. İyi organize olmuştuk. Bütün işçiler oy kullanıyordu. Bizim işyeri dışında fazla gelen olmamıştı seçimlere. Seçimin öncülüğünü yapanlar bir ittifak kurmuşlardı. Başkan Akköprü'den, yönetimin ağırlığı da 4. Bölge Müdürlüğü'nden olacaktı. Genel Müdürlüğü dışlamıştık. Genel Müdürlükten fazla yönetici alınmadı. O seçim öncesinde ben de bir konuşma yaptım. İlk defa topluluk karşısına çıkıyordum. İşyeri sorunlarına ağırlık verdim. Şöyle birşey söylemişim: 'Biz atelyecilere meşin ceket vermiyorlar. Niye? Kapalı işyerindeyiz, diyorlar. Şantiyeye, dışarıya gidiyoruz. Seyyar görev tazminatı vermiyorlar. Niye? Çünkü siz atelyecisiniz, diyorlar.' Haklarımızın korunmadığını anlattım. Ayrıca işyerindeki yatak, yemek sorunlarını dile getirmiştim. O zaman genel kurulda divanda rahmetli Mısırlıoğlu, Şaban Erik vardı. Şaban Bey genel sekreterdi. Konuşmamdan sonra Şaban Bey benimle ilgilendi. Sohbet ettik biraz. Tabii siyasi olarak da yakınlığım vardı. Yönetim kuruluna seçildim. Sendikaya geldik. Bir masa, birkaç sandalye var. Biz de 10 kişiden fazlayız. Başkan oturumu açtı. Oturacak yer yok. En gençleri de benim. Çöp kutusunun üstüne oturdum. Baktım, ben fazla birşey bilmiyorum ama, başkan dahil hiç kimse birşey bilmiyor. El yordamıyla götürüyoruz.

"Bu arada toplu sözleşme görüşmeleri başladı. Ama toplu sözleşmede kim ne söyleyecek, kim ne yapacak, hiçbir bilgimiz yok. Şantiyeye döndüğümde ustam vardı, ona dedim ki, 'bu sendikanın başkanı olacağım.' 'Kala kala sana mı kaldı?' dedi. O zaman ben okuyordum. 'Bunlar,' dedim, 'hiçbirşey okumuyorlar; ben okuyorum; bunlar giderler.'

"Temsilci, baştemsilci atanacak. Toplu sözleşme yapılmış. Ancak üyemiz yok. Ankara'nın toplam üyesi 180 civarında. Üye kaydedemiyoruz. 'Toplu sözleşmeyle zam alınca, Devlet veriyor,' diyorlardı. 'Bir de aidat mı vereceğiz,' diyorlardı. Eskişehir yakınlarındaki bir konkasör şantiyesinde çalışıyordum. Eskişehir'de de bir Yol-İş Sendikası vardı. İşçileri topluyordum, 'üye olun,' diyordum. 'Tamam,' diyorlardı. Ben ayrıldıktan biraz sonra, şef ve formen düzeyindeki kişiler araya giriyor, 'Devlet veriyor, sendikaya üye olmaya ne gerek var,' diyorlardı.

“Bunun üzerine Yönetim Kurulu toplandığında bir karar almayı önerdim. Belirli bir tarihten sonra üye olanlara toplu sözleşmenin uygulanmamasını istedik. Federasyonun da yardımıyla hızlı bir çalışmaya girdik. İşyerlerini geziyorduk. Belki de fazla bilmediğimizden dolayı çok daha cesaretliydik. İşverenler birden şoke oldular. ‘Bunlar nereden çıktı,’ demeye başladılar. Ancak temsilci bulmakta çok zorlanıyordum. Ben hem işyeri beşemsilcisiydim, hem de Ankara Yol-İş Sendikası’nın Yönetim Kurulu üyesiydim. Diğer yönetici arkadaşlarımızın çoğu da bu durumdaydı. Toplu sözleşmedeki haklarımızın ne olduğunu da tam olarak biliyorduk. Onları okumaya başladık. Federasyon bu arada eğitime önem verdi.

“O zaman Yol-İş Federasyonu Mali Sekreterinin etkisiyle hocalar tutucu kişilerdi. Ancak buna rağmen hocalarla rahat tartışabilme noktasına gelmiştim. Okuduklarımla, gördüklerimle, işittiklerimle, meselenin bir emek-sermaye çelişkisi olduğunu tespit etmiştim ve bu mesele üzerinde tartışabiliyordum. Bu eğitimlerin büyük yararı oldu. Federasyon dar imkanlarla çalışmasına karşın oldukça özveriliydi.

“1965 yılında Karayollarında memur sendikası kuruldu: Karayol-İş. Beton asfalt şantiye şefi de bu sendikanın yöneticilerindendi. Bir haber aldık, 12 işçi bu sendikaya üye olmuş. Biz olaya o zaman biraz farklı bakıyorduk. Tüm çalışanların birliği mantığı yoktu. ‘Bu amirlerin sendikasına üye olunmasın,’ diye bakıyorduk. Durumu Federasyona ilettik. ‘Bu Sendikaya üyelik çorap söküşü gibi gider; amirlerin etkisiyle işçi oraya kayar,’ diye bildirdik. Halit Mısırlıoğlu ve Şaban Erik bir gün şantiyeye geldiler. Şaban Bey’le şantiye şefi arasında sert bir tartışma geçti. Mısırlıoğlu, ‘sakin olun,’ dedi. Şantiye şefi, Şaban Bey’i göstererek, ‘bu arkadaşın el kol hareketlerine sinirlendim,’ dedi. Şaban Bey de, ‘alışacaksınız, alışacaksınız, bu arkadaşlarla birlikte bu masada şantiyeyi birlikte yönetmeye alışacaksınız,’ dedi. Çok sevindirdi bu tavır bizi.

“Bu girişimlerden sonra, memurlar işçileri üye kaydetmekten vazgeçti. Memur sendikası daha sonra bir grev yaptı. Büyük bir hata yaptık. Onların grevini desteklemedik. Sendikayı bizim elimizden alırlar, diye kaygı duyduk. Kendimize yeterince güvenemiyormuşuz ki, böyle davrandık. Daha bir bütün olabilirdik. Grevi destekleseydik, daha sonraki yıllarda toplu sözleşmelerde karşılaştığımız sorunların bir bölümünü belki çözebilirdik. Ancak o yıllarda böyle bakmıyorduk.

“1967 yılında yönetim kurulundaki gençler yönetime başkaldırdık. Bunu önlemenin yolunu aradılar. Bir eğitim sekreterliği ihdas etmeyi düşündüler. Benim şantiye de oldukça güçlü bir konumdaydı. Ben bütün mesaimi mevsimlik işçilerle birlikte geçiriyordum. Kağıt oynarken bile sorunları tartışıyordum. Baştemsilci olduğum dönemde bir de anket düzenlemiştim. ‘Köydeki arazin ne kadar? Kaç odalı bir evin var? Kaç çocuğun var? Çocukların okuyor mu? Sen niye okuyamadın? Burada nerede oturuyorsun? Köyden göç etmenin nedenleri ne? Temsilci olsaydın yaparsın? Sendikacı olsaydın neler yapardın? Şimdiki sendikacılardan neler bekliyorsun?’ gibi sorular sormuştum. Bu anket, teşkilatta ve diğer işyerlerinde bayağı yankı buldu. Bunlar işçinin gözünde bana puan kazandırmıştı.

“Bir de, o zamana kadar asfalt sathi kaplama şantiyeleri yüzde 25 seyyar görev tazminatı alırlardı. Daha sonra bu uygulamayı genelleştirdiler ve yapım şantiyelerine yüzde 10, kaplama şantiyelerine de yüzde 20 oranlarında tazminat verilmeye başlandı. Buna tepki gösterdik. Diğer bölgelerden birçok mektup geldi. ‘Ayrı bir sendika kuralım,’ deniyordu. ‘Bu sendikacılar kendi taraflarına yonttular; biz asfaltçılar ayrı bir sendika kuralım,’ diyorlardı. Bu mektuplara tek tek yanıt verdim. Ayrı bir sendika kurmanın yanlışlığını anlattım. Sendikalarda yetkili yerlere gelmek suretiyle genel hakları korumanın daha doğru olduğunu anlattım. Karayollarında sabitlik diye birşey yoktu. Bugün asfaltta olan, yarın yapım şantiyesine gidiyordu. Bunları açıkladım. Ayrı bir sendikaya karşı çıktım. Vazgeçildi.

“Bu gelişmeler sonucunda mevcut Sendika yönetimi bizim şantiyede bir toplantı yaptı. Beni eğitim sekreteri yapacaklarına namus şeref sözü verdiler, Kuran üzerine yemin ettiler. Böylece bizim elimizi kolumuzu bağladılar. Diğer işyerlerinde çalışmamızı engellediler. 1967 yılındaki seçimlerde de karşıma başka bir aday çıkardılar. Bunun üzerine adaylıktan çekildim. Arkadaşlarım çok büyük infial gösterdiler. Ancak ben bunun önemli olmadığını söyledim.

“1970’e gelindiğinde sendika içinde bölünme oldu. Başkanla Sekreter bölündü. Bu dönemde ben işyeri baştemsilciliğinden de istifa etmişim. ‘Yeni bir yönetim geldi, kendi çalışacağı arkadaşları atasın,’ diye. Alaplı’da çalışıyordum. Ana şantiye Kızılıçhamam’daydı. Şantiyedeki arkadaşlardan işyerinde nabız yoklaması yapmaları istenmiş. Arkadaşlar, ‘eğer Recai Emre baştemsilci olmazsa olmaz,’ demişler. Onun üzerine beni tekrar baştemsilci olarak atadılar. Ben de, yönetim kurulu üyelerine, görevime müdahale etmemelerini söyledim.

“Çok uyumlu bir çalışma yaptık. En verimli, en güzel çalışma yıllarım, baştemsilcilik dönemimdir. Şunu öğrendim: İşyeri bir okuldur. Ben bir öğrenci olmalıydım. Öğretmenim de işçilerdi. Koçhisarlı bir Osman vardı. Garip bir adamdı. 6-7 çocuğu vardı. Uzun süre Alaplı’da çalışıyorduk. Bunalmışız. ‘Ne zaman gideceğiz?’ diye sorsak, ‘az bir iş kaldı,’ diyorlardı. Bir gün Osman’la konuşuyorduk. Şeften çekinmesini gerektiren bir olay olmuştu. Ama o tepkisini göstermişti. ‘Şeften korkmuyor musun?’ diye sorduğumda, ‘fukaralığımla ala yorganımı da elimden alamaz ya,’ dedi. İşçilerin bir bölümünün okuma yazması olmasa bile, Anadolu kültüründen gelen bilgilerleriyle çok şey öğretiyorlardı. İşçi arkadaşlarımdan çok şey öğrendim.

“1970 yılında Kalecik şantiyesinde çalışırken muhalefet örgütlenmeye başlamıştı. Aday olmam için bana da teklif geldi. Gelen arkadaşlara, ‘önce kendi şantiyemdeki arkadaşlarla görüşürüm, aksi taktirde aday olmam,’ dedim. Şantiyedeki arkadaşlarım beni teşvik ettiler. ‘Recai profesyonel kadroya geçirilirse, biz sizinle beraberiz,’ demişler. Delege seçimlerinde ilk turda üçte iki çoğunluğu aldım. 126 iştirakin 122’sinin oyunu alarak işyerinde delege seçilmiştim. Dört kişinin oy vermemesinin nedeni de, onları listeye almamış olmamdı. Sendika seçimlerinde de ilk turda seçildim. Liste olarak kazandık. Eski başkan Özdemir Acar bunu hazmedemedi. İki yılda bir seçim yapılıyordu. Akköprü’de Özdemir Acar’ın başkanlığında yeni bir sendika kurdular. Bu durum bizi birbirimize daha da bağladı. Akköprü’de başarılı oldular, ama bölge müdürlüğünde büyük bir başarı sağlayamadılar. Ancak bizim çalışmalarımızı da önlediler. 1972 yılında aynı ekiple seçime girdik.

“1971 yılında Yol-İş Federasyonu genel kurulunda genel sekreter Rafet Altun idi. 1965 yılında Şaban Bey’den sonra o gelmişti. Biz, mali sekreter olan Mesut İbrahim Kahratlı’nın gitmesini istiyorduk. Adnan Gün, Temel Malkaç, Ali Rıza Akkemik ayrı bir liste oluşturdu. Bu listede eğitim sekreterliği boştu. Aday oldum. Ancak kendi sendikam Ankara Yol-İş bana, sendikadan ayrılmamam için, oy vermedi. Zaten amacımız seçilmek de değildi. Karşımdaki aday Cahit Erhan’dı. Ben de Cahit Erhan’a oy verdim. Pazarlığım da, Cahit Erhan’ın dahil olduğu Elazığ delegasyonunun mali sekreter adayımız Sabri Türkan’a oy vermesini sağlamaktı. Bizim liste dağıldı. Federasyonun desteklediği liste kazandı. Sabri Bey, her iki listeden de oy aldığı için, yüksek bir oyla seçildi.

“Bu arada seçimler üç yılda bir yapılmaya başlandı. 1975 yılında ben Ankara Yol-İş’te başkanlığa aday oldum. İkinci turda eski başkan çekildi. Yeni bir listeye yönetime geldik. Eğitim çalışmalarına ağırlık vermeye çalıştık. Büyük sıkıntılar yaşıyorduk o günlerde. Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasi çalkantı bize de yansımıştı. İşyerlerinde gruplaşmalar olmuştu. Dev-Yol, Kurtuluş, Halkın Yolu grupları vardı. Sağ da rahat durmuyordu. Bizi en çok uğraştıran sol gruplardı. Federasyonun eğitimleri çok iyi gidiyordu. Özellikle Ayhan Başaran döneminde. Daha sonra bazı kişilerle birlikte sivrileşme başladı. Bu kişiler kendi siyasi görüşlerini empoze etmeye çalışıyorlardı. Biz buna karşı çıkıyorduk. Cumartesi günleri sendikayı açık tutuyorduk. İlk gelen çayı demliyordu. Eğitim veriyorduk. Hocalar getiriyorduk. Ama eğitimleri biz kendimiz vermeyi yeğliyorduk. Şunu gördüm ki, işyerlerinde işçiyle haşırneşir olan sendikacının anlattıkları, dışardan gelenin anlattıklarından daha iyi işleniyor. Eğitimi daha etkili kılmak amacıyla gruplar oluşturuyorduk.

“1975 yılının en önemli olayı, Federasyondaki görev değişikliğiydi. Rafet Altun aday olmadı. İstanbul Yol-İş Sendikası’ndan Muzaffer Saraç genel sekreterliğe getirildi.

“Birgün Federasyona geldim. Ayhan Başaran’la konuşurken, ‘bırak bu işleri, işçi mi şerefli, doktor mu şerefli?’ diye sordu. Ben de, ‘bunun ne ilgisi var,’ dedim. ‘Kitap öyle yazmıyor,

doktorun daha şerefli olduğunu söylüyor,' dedi. İktidarda Milliyetçi Cephe vardı. Bu dönemde basılmış bir ders kitabını çıkardı. Gerçekten böyle yazıyordu kitapta. Bunun üzerine, 'protesto için mektup mu yazalım, telgraf mı çekelim,' dedim. Ayhan da, 'bırak şimdi onları, Milli Eğitim Bakanlığının önüne siyah çelenk koyabiliyor musun,' dedi. Sendikamızın genel sekreteri Cenkal Avar'a telefon ettim. Bir siyah çelenk hazırlamasını söyledim. Ertesi gün Milli Eğitim Bakanlığına iki arabayla gittik. Çelengi koyduk. Bir de bildiri hazırlamıştık. Şansımız yaver gitti. Milli Eğitim Bakanlığından bize karşı tavır alanlar vardı. O ara şansımıza gazeteciler bir basın toplantısından dönüyormuş. Onlara da bildiri dağıttık. Polisler meğer bizim Karayolları Genel Müdürlüğüne siyah çelenk koyacağımızı zannemişler, oraya gitmişler ve orada tedbir almışlar. Cumhurbaşkanı, başbakana, çeşitli kişilere protesto telgrafı çektik. Başvurularımıza yanıt verildi. Düzeltileceği söylendi. Daha sonra ders kitabı değiştirildi.

"Bu yıllarda Federasyonun etkinlikleri iyiydi. Özellikle eğitim konusunda iyi çalışıyorlardı. Biz de Ankara Yol-İş olarak gazete çıkarıyorduk. Gazetede işçi arkadaşlarımız da yazı yazabiliyordu. İşyerlerine gönderiyorduk. İşyerleriyle ilişkilerimiz olabildiğince iyiydi. Temsilci ve baştemsilci arkadaşlarımız görevlerini çok iyi yapıyorlardı. İşverene bir nevi yön veriyorlardı, ona yol gösteriyorlardı. Ancak sıkıntılı anlar da çok oluyordu. Çeşitli sol grupların davranışları rahatsız ediciydi. Çeşitli desteklerle işe girmiş olanların iş yapmama gibi bir durumları oluyordu. Galiba Haymana'da işyerimizi ziyaret etmiştik. Genç işçiler haklı haksız eleştiriler getiriyorlardı. Yaşlı bir işçi, Hüseyin Sakallı, 'bir dakika,' dedi, 'bunlar neden bahsediyorlarlar? Mıdır yayıcıyı ben tek başıma bağlamaya çalışıyorum, bunlar burada oturuyorlar, bana yardımcı olmuyorlar, sonra da haktan adaletten söz ediyorlar.' Ben de o gençlere, 'Türkiye'yi düzeltmeye kalkıyorsunuz, ama öncelikle bu şantiyede çalışan arkadaşlarla yakın bir ilişki kurmanız, diyalog sağlamanız gerekmez mi,' diye yardım.

"1976 yılında Konya'da ve Erzurum'da Öz Yol-İş adıyla ayrı bir sendika kurma girişimi oldu. Ankara'da da böyle bir girişimleri vardı. Ancak biz buna fırsat vermedik. İhraç mekanizmasını işlettik. İşyerlerini sık sık ziyaret ederek sendikamızı bölmeye çalışanların gayelerinin ne olduğunu anlattık. Milli Selamet Partisi'nin uygulamalarına karşı haklarımızı korumak için başlatılan Konya Yol-İş grevini de çok geniş bir biçimde destekledik.

"O dönemde Makimsan'da, Öngün şirketinde örgütlenmeye çalıştık. Makimsan'ın iki işyeri vardı. Genç bir işçi, İbrahim Nayman galiba, onunla şantiyeye gittik, Karayollarının arabasıyla. Bildiri dağıttık koğuşlarda. Gece 11'e kadar ayakta konuşma yaptım. Ancak gece 11'e doğru birisi, 'al şu sandalyeyi otur, yoruldu,' diye bir sandalye uzattı. İşveren grev oylaması istetti. Grev oylamasını kaybettik. İbrahim, hüngür hüngür ağlıyordu. Onu teselli ettim. 'Bu mücadeledir, yılmamak lazım,' diye anlattım. Konya yolundaki şantiyeyi hemen hemen her gün ziyaret ediyordum. İşçilerin ev adreslerini tespit ettim. Gece evlerine gittim. Orada da grev oylaması istediler. Bu kez biz kazandık. İşveren, toplu sözleşmeye yanaşmıyordu. Grevi başlattık. İlk günler iyiydi, davul zurna vardı. Ama daha sonra işler bozuldu. Asfalt mevsiminin sonlarına doğruydum. Kasım ayı sonlarıydı. Sıkıntıya düştük. 'Ne olacağız,' soruları başladı. Bir süre sonra Federasyondan aradılar. Bilerek gitmedim. Toplantı olduğunu duymuştum. Ancak işverenle görüşmeden önce Federasyon yetkilileriyle kendi aramızda görüşmemiz gerektiğini düşünüyordum. Neyse, toplantı sonrasında toplu sözleşmeyi Federasyonda imzaladık, grevi bitirdik. Bu grev bize bayağı deneyim kazandırdı. Grevin oyuncak olmadığını da yaşayarak gördük. Konya grevini yaşamıştık, ancak kendi grevimiz değildi. Fiilen ilk grevimiz Makimsan'daydı. Bu örgütlenme sonrasında Öngün Şirketinde grev yapmaya gerek kalmadan bir toplu sözleşme imzaladık. Ancak 12 Eylül'den sonra Yüksek Hakem Kurulu devreye girince örgütlenmemiz bitti. Genel merkez olarak da ilgilenemedik. O örgütlenmeler devam edebilmiş olsaydı, bugün bu işyerlerinde 2-3 bin üyemiz olurdu.

"Bu günlerde çeşitli sol gruplar Ankara Yol-İş Sendikası'nın tüzüğüne tadilat yapılmasını istiyorlardı. Ben de buna gerek olmadığını düşünüyordum; 'bu iş tüzük işi değil, tüzüğe ne yazarsan yaz, fark etmez,' diyordum. 1 Mayıs'ın alanlarda kutlanması için Ankara Yol-İş'in genel kurulunda oldukça zor bir süreçle karar çıkardık. Tüzük değişikliği gündeme gelince bazı arkadaşlarımız karşı çıktılar. Ben de, 'zaten var olanları daha anlaşılır bir Türkçeye yazıyoruz,' diye açıkladım. Meğer iş farklıymış. Sendika başkanı olmama rağmen beni de

uyarmamışlar. Yapılan değişiklikle, Tüzükte, 'işçi sınıfının bilimi doğrultusunda eğitim yapılır' diye bir düzenleme yapıldığını sonra öğrendim. Ancak genel kurulda mecbur kaldım, savundum.

"Tüzüğümüzdeki bu düzenleme nedeniyle 12 Eylül sonrasında Ankara Yol-İş Sendikası ve yöneticileri hakkında dava açıldı. Bu dava nedeniyle Ankara Yol-İş Sendikası üç ay kapatıldı. 12 Eylül sonrasındaki günlerde işyerlerinde yaptığımız konuşmalarda işçiye moral vermeye çalışıyorduk. Bu gibi dönemlerin geçici olduğunu anlatmaya çalışıyordum. İşveren yanlısı bazı kişiler bizi ihbar etti. Bizim hakkımızda da davalar açıldı. Gazetemizi kapattılar. Ancak gazeteyi ele geçiremediler, delil olarak sunamadılar. Sorumlu yazı işleri müdürü Veysel Eryılmaz 15 gün gazete nedeniyle gözaltında kaldı. Bizi ihbar edenler, daha sonra işçinin tepkisinden dolayı ifadelerini değiştirdiler. Yanlış anlama olduğunu söylediler. Delil yetersizliğinden beraat ettik.

"Ankara Yol-İş Sendikası mahkeme kararıyla kapatıldıktan sonra, tüketim kooperatifinde sendikal çalışmaları sürdürdük. Temsilci arkadaşlarımız ve diğer yöneticiler tüketim kooperatifine geliyordu. İşyerleriyle ve üyelerimizle bağlantımızı hiç kesmedik. O dönemin temsilci ve baştemsilcilerinin çok büyük yardımını gördük. Aleyhimize delil olarak kullanılacak gazetemizin yok edilmesinde çok yardımları oldu. Sendikanın kapalı olduğu dönemde sendika açılmış gibi ve hiç ödün vermeden görevlerini çok iyi yaptılar. İşyerlerinde hiç sorun çıkmadı. Federasyonun da bize çok büyük desteği oldu.

"Yargıtay mahkeme kararını bozunca tekrar duruşmaya gittiğimizde, hakim en sonunda, 'bu karara uymak mecburiyetinde kaldığım için,' diyerek sendikayı açtı.

"Hemen arkasından Ankara Yol-İş Sendikası'na bir teftiş kurulu geldi. Emniyet, valilik, Maliye Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı temsilcilerinden oluşan 5 kişilik bir ekipti. Sendikayı tepeden tırnağa denetlediler. Aşağı yukarı iki aya yakın bir denetim yapıldı. O süreçte de bize 190 bin liralık bir zimmet çıkardılar. 90 bin lirası, genel kurullarda çanta verilmiş, defter verilmiş, çay-kahve gideri olmuş, onlardı. Genel müdürlükte üyelerimiz vardı. Bu arkadaşlarımız görevli olarak tüm ülkeyi geziyorlardı. Gittikleri yerlerde kaza filan olduğunda, ortaya çıkan sorunların çözümü için sendikamızın avukatlarını oralara gönderiyorduk. Bu nedenle avukatlara verilen harcırahlar sorun yarattı. Ancak mahkeme görevsizlik kararı verdi.

"Bu günlerde sendikayı bırakmayı düşünüyordum. 1979-1980 yıllarında bazı kişiler, 'biz sizi halledeceğiz,' diyorlardı. Sanki benim yüzümden oluyormuş gibi bir izlenimim oldu. Ancak bizim arkadaşlar bu eğilimime karşı çıktılar. Benim geldiğim asfalt şantiyesindeki arkadaşlar bir toplantı yaptı, beni çağırdılar. Bana, 'biz bugüne kadar sana askerlik yaptık, bundan sonra sen bize askerlik yapacaksın,' dediler. ısrarları karşısında yeniden aday oldum. O ara Federasyonla aramızda da bazı sorunlar vardı. Divan başkanı bulmakta bile zorluklar çektik. Genel kurulumuzda seçimlerden önce muhalefet genel kurulu terketti. Akabinde Anadolu Yol-İş adıyla yeni bir sendika kurdular. Oldukça da üye kaydettiler. Ama toplu iş sözleşmesinden yararlanma imkanları olmadığından da sıkıntıya düştüler. Birleştirme konusunda Federasyon ve Karayolları Genel Müdürlüğü telkinde bulunuyordu. Ben aslında bir süre daha durumun böyle devam etmesinden yanaydım. Yoksa yol olacaktı. Bir genel kurulda kaybeden ayrılıp yeni bir sendika kuracaktı. Böyle bir uygulama sendikayı çökertirdi. Ancak Anadolu Yol-İş'i kuranların bir bölümü teşkilattan ayrıldı. Niye ayrı bir sendika kurduklarını tam olarak da kavrayamadım. Bunlardan biri, 'sen önce çekiliyorum dedin, sonra çekilmedin, bu nedenle Anadolu Yol-İş'i kurduk,' dedi. Aynı yapı içinde iki sendikanın olması birlikte hareketi olumsuz etkiliyor, zedeliyor. Geçmişte direnişler yapardık. Direnişlerde bir bütünlük olurdu. Direnişi niçin yapıyorduk? İkramiye ödenmemiş, maaş ödenmemiş. İkinci sendika kurulması sonrasında işçiler arasında da husumet doğmaya başladı.

"Ankara Yol-İş'in diğer sendikalarla çok sıkı diyalogu vardı. Ankara Yol-İş odak noktası konumundaydı. Milli tipe geçildikten sonra Ankara Yol-İş Sendikasında aday olmadım. 1983 yılında yapılan genel kurulda genel başkan yardımcısı olarak seçildim. 1989 yılında aday olmadım."

RECEP ERDAL YÜCEL ²⁹

Recep Erdal Yücel 15 Mart 1928 tarihinde Yozgat'ta doğdu. Babası önceleri kunduracıymış. Daha sonra belediyede memur olmuş. Mezbahada çalışmış. Babasının toprağı yokmuş. Annesi Yozgat'ın Saray köyündenmiş ve bir miktar toprağı varmış. Babası da esas Yozgatlıymış. Çok eskilerden Horasan'dan göçmüşler. Sülalelerine "Kurazadeler" derlermiş. Babasının erkek kardeşlerinin birisi avukat, diğeri defterdarmış. Bir de kızkardeşi varmış. O da ev hanımıymış.

Erdal Yücel'in aynı anne ve babadan bir erkek kardeşi daha oldu. Kardeşi Ankara Cebeci'de Tıp Fakültesi'nde muhasebe müdürüydü. Bir de annesinin ikinci eşinden üvey kardeş varmış.

Erdal Yücel ilkokula Yozgat'ta başladı. Üç sınıflık bir ilkokula gitti. İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarını da Gazipaşa İlkokulu'nda tamamladı. Ortaokula da Yozgat'ta başladı. Cumhuriyet ilkokulunda sabahları ilkokul öğrencileri eğitim görür, öğleden sonra ortaokul öğrencileri okula giderdi. Birinci sınıfta sınıfta kaldı. Bu ara babasını tüberkülozdan kaybetti. Bunun üzerine Ankara'ya küçük amcasının yanına gitti. Annesi Yozgat'ta kaldı. Amcası Maliye Bakanlığı'nda çalışıyordu.

"Ekmeğin karneyle yendiği zamanlardı. Çok zamanlar ekme bulamazdık. Bizim belediyede çalışan bir yakın akrabamız vardı. Onun vasıtasıyla karne bulurduk. Ayrıca Yozgat'tan un getirirdik. Yozgat'ta çarşı ekmeği yenmezdi. Herkes evinde ekmeğini kendi yapardı."

Erdal Yücel ortaokul birinci sınıfı Ankara'da ikinci kez okudu. Ancak yine başarılı olamadı. İkinci kez sınıfta kalınca okuldan ayrıldı ve Yozgat'a geri döndü.

"İki sene üstüste sınıfta kalmıştım. Yozgat'a geri döndüm. Terzi çırağı olarak çalışmaya başladım. O zaman ütü kömürlü ütüyü yapıldı. Önce ütülerin kömürlerini hazırlama işine verdiler. Yozgat'ın en iyi terzisinin yanındaydım. Kalfa çırak onbeş kişiydik. İşler yoğundu. Eve iş götürürdük. Pantol yelek dikmeye başladım. Çıraklık yapana hiç ücret veya harçlık verilmezdi. Aileler çocuklarını ustaya çırak olarak teslim ederken, 'eti senin kemiği benim,' derlerdi. İki sene çıraklık yaptım. Bu ara tifo geçirdim. O zaman salgın halinde hastalık olurdu. Tifodan çok sayıda çocuk öldü. Ben de onbeş gün komada kaldım. Kalfalığa geçemedim. Pantol ve yeleğe ek olarak ceket dikenler kalfalığa geçerdı. Kalfalığa geçenlere ücret ödenmeye başlanırdı."

"Rahmetlik büyük amcam avukattı. Ancak ilk başlarda subaymış. Subaylığı sırasında hukuk fakültesini de bitirmiş. Bu ara bir kulak rahatsızlığı geçirmiş. Subaylıktan ayrılmak zorunda kalmış. Daha sonra da avukatlık yapmaya başlamış. Şimdiki Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu fabrikaları eskiden Milli Savunma Bakanlığı'na bağlıydı. Kırıkkale'deki mühimmat fabrikasının müdürü olan subay da bu amcamın eski arkadaşlarındandı. Amcamın bu arkadaşı aracılığıyla mühimmat fabrikasında çırak okuluna kaydımı yaptırdım."

"Çırak okulunda eğitim birbuçuk sene idi. Yatma, yeme, içme fabrikaya aitti. Okulda 100 civarında çırak vardı. Bize 2 lira ücret, 40 kuruş da yemek parası verilirdi. 1941 yılında başladım. 1943'e kadar çırak okulunda kaldım. Birbuçuk sene boyunca yalnızca ders ve atelye vardı. İmalata sokmadılar. Mezun olduktan sonra imalata girdik. Öğretmenler Türktü. Fabrikadaki ustalar öğretmenlik yapardı. Derslerde kitap filan pek kullanılmazdı. Sanat anlatılırdı. Fabrikadaki subaylar da ders verirdi. Askeri fabrika olduğu için işyerinin yönetiminde subaylar vardı."

"Atelyeye gitmemek için çeşitli numaralar yapardık. Doktora çıkardık. Ateşi olmayanlara istirahat vermezlerdi. Bir keresinde istirahat almak isteyen bir"

²⁹ Diyarbakır Yol-İş Sendikası kurucu ve eski genel sekreterlerinden Erdal Yüce ile 23.9.1998 günü Diyarbakır'da TÜRK-İP Bölge Temsilciliğinde görüşüldü.

arkadaş, derecesi yüksek çıksın diye bir demir parçasını iyice ısıtmış, beline sokmuş, muayeneye öyle gitmiş. Ben de oradayım. Doktor dereceyi koydu. Bu ara çocuk, 'yanıyorum,' diye bağırmaya başladı. Meğer sıcak demir etini iyice yakmış. Fabrikanın düzenli doktoru vardı. Her türlü rahatsızlığa bakılırdı. O zaman Askeri Fabrikalar Emekli Sandığı vardı. Ben sekiz sene oraya prim yatırdım. Sandık ilacı karşılardı. İstirahat parası bile verilirdi. Hastalık halinde yarım yevmiye, kaza durumunda tam yevmiye ödenirdi.

"1943 yılında çırak okulundan mezun oldum ve fabrikada işbaşı yaptım. Tornacı tesfiyeci olmuşum. Çırak okulundan mezun olanların hepsi fabrikada işbaşı yaptı. Mecburi hizmet vardı. Galiba üç yıldır.

"İşçi olarak çalışmaya başladığımda aynı yevmiye devam etti. Fabrikadaki numaram 9670 idi. İşyerinde 1500-2000 civarında işçi çalışıyordu. 'Frezeci Baba' dediğimiz biri vardı. 50-55 yaşlarındaydı. Numarası 5 idi.

"Askeri fabrikalar zamanında mühimmat fabrikasında en küçük bir direniş bile olmadı. Direniş mümkün değildi. Zaten işçi bunu düşünecek durumda da değildi. Yakın köylerden gelen işçilerin toprağı vardı. Toprağı olanların oranı hemen hemen yarı yarıydı. Mühimmat fabrikasının yanı sıra top fabrikası, silah fabrikası, pirinç fabrikası vardı. İlk başlarda işçinin yaklaşık yarısı civar köylerdendi. Daha sonraları çırak okullarından gelenler sayısı ve oranı arttı. Kırşehir, Yozgat ve Çorum'dan işçiler vardı.

"1943 yılında fabrikanın bekar evleri vardı. Ancak bize düşmedi. Biz de üç arkadaş aynı avlunun içinde birer ikişer odalı üç ev tuttuk. Öğlenleri fabrika yemek veriyordu. Yemek karşılığında 40 kuruş ödüyorduk. Sabah akşam kendimiz idare ediyorduk. Galiba üç kişi toplam 5 lira kira veriyorduk. Alınan para yetmiyordu. Öğle yemeğini fabrika vermese dosdoğru yemek de yiyemezdik. Elimize geçen ayda 55-60 liraydı.

"İşyerinde sivil memurlar da vardı. Top mermilerin kovanlarını yapardık. Mesela o bölümün şefi sivil memurdu. Memurlar ayda 100-120 lira gibi bir para alırdı. Lüks içinde değillerdi. İdare ederlerdi. Lojman yaygın değildi. Önceleri sivil memurlara lojman verilmezdi. Daha sonraları vermeye başladılar. Fabrikada astsubay yoktu. Fabrika müdürü ve işletme şefi subaydı. Fazla subay da yoktu.

"İşyerinde işçi mümessilliği de uygulanmazdı. Ancak fabrikada öyle bir baskı da yoktu.

"İşyerinde tabldot aracılığıyla öğle yemeği verilirdi. Tabldotun da idarecileri belirlenirdi. Bir başkan, iki de idareci. Fabrika müdürü 5-6 tane aday belirler, biz de onlar arasından üç kişiyi seçerdik. Bu ara çırak okulundan gelenlerin işyerinde etkisi artmaya başlamıştı. 1944 yılında kendi aramızda toplandık ve fabrika müdürünün önerdiği adayları seçmeme kararı aldık. Boş oy kullanacaktık. Bizim dediğimizin dışında oy atan işçileri de dövmeyi kararlaştırdık. Memurlar ayrı sandıkta oy kullandı. İşçilerin sandığından tek dolu oy çıktı. Onda da adaylara hakaret ediliyordu. İşyerinde daha önce böyle bir olay olmamıştı. Büyük tahkikat yapıldı. Daha sonra çeşitli görüşmeler oldu ve fabrika müdürlüğü ile bir anlaşma yaptık. Tabldot yönetimi için bir kişinin fabrika yönetimince, iki kişinin de bizim tarafımızdan seçilmesi kararlaştırıldı.

"Birgün, 'bir paşa geliyor,' dediler. Paşanın geleceğini onbeş gün evvelden yapılan temizlikten anlardık. Bir oyun oynayayım, dedim. İşyerinin bir aylık yemek listesi tahtaya asılır. Kışın ekseri kapuska olurdu. Paşa geleceği gün listeyi asılı olduğu yerden aldım ve cebime koydum. O gün yemekte çorba, iki kap yemek ve tulumba tatlısı vardı. Paşa da yemekhaneye geldi ve bizimle yemek yedi. Yemek 8 kişilik askeri karavanayla gelirdi. Ekmeğe vermezlerdi. Ekmeği biz kendimiz getirirdik. Yemekten sonra Paşa kalktı ve bir konuşma yaptı. 'Bu yemeği de bulamıyoruz,' dedi. Ben de söz istedim ve kalktım, 'Paşam, senin sayende biz bu

yemeği yiyoruz,' dedim. Cebimden yemek listesini çıkardım. 'Kapuska yiye yiye Kırıkkale'de lahana bitti,' dedim.

"Rıza Bey isminde işletme şefi bir binbaşı vardı. Kaş göz işaretleriyle tepkisini gösterdi. Ben de Paşaya, 'sen gittikten sonra bununla başımız derde girecek,' dedim. Bunun üzerine beni yanına çağırıldı. Bir kart verdi. 'Birşey olursa beni ara,' dedi.

"Boyum kısaydı, torna tezgahında ayağımın altına sandık koyarak çalışırdım. Paşa gidince beni pres dairesine sürdüler. Tav ocağından büyük kıskaçlarla mermiyi alırsın, prese koyarsın, pres basar, çıkarır atarsın. Beni bir de gececi yaptılar. Bir gün sıcak mermiyi alırken elim yandı. Can havliyle atmışım. İşyerinde şube şefi, posta şefi ve iş başı vardı. Geceleri işbaşında genellikle iş başları dururdu. Attığım sıcak mermi iş başının ayağına çarptı. Adamın ayağı kırıldı. Ben de kaçtım.

"1 numaralı harp sanayii kıtası, mühimmat fabrikasındaydı. İki no.lu harp sanayi kıtası top fabrikası ve silah fabrikasındaydı. Harp sanayii erleri ayrı yerde yatardı Onlara, ayrı yerde askeri yemek yapılırdı. Biz fabrikanın yemeğini yerdik. Bizim şehir içinde yatakhane vardı. Ortaokulun bodrum katıydı. Ranza yapılmıştı. Harp sanayi erleriyle aynı tezgah başında çalışılırdı. Verilen işte ayırım gayrim yoktu.

"İşyerinde Pazar günü işe yazarlardı. Pazartesi günü gelmezsen, yarım yevmiye kesilirdi. Ceza alanlar bir tahtada ilan edilirdi. Biraz kavgacı biriydim. Hep ceza alırdım.

"1948 yılına kadar çalıştım. Askerlik zamanı geldi. İşten ayrıldım. Gidip askerlik için başvurduğum. Ancak biz 100 kişi kadar kura fazlası kaldık. Öteki arkadaşlar kara vagonlarla gitti. Nereye gittiklerin hatırlamıyorum. Ekserisi İstanbul tarafındaydı. Kura fazlası olunca, bana kartını vermiş olan Paşayı buldum. Durumumu anlattım. İşe de almıyorlar. Bir an önce askere alınmamı istedim. Emir verdi. Kura fazlası olup askere gidemeyenler işe alınsın, diye. Ama ben geri dönmedim. Bunun üzerine sülüs verdiler. Gebze'ye kadar trenle geldik. Gebze'de dağıtım gönderdiler. Bizi çadırda yatırdılar. Paramı ceplerime dağıtmıştım. İki cebimdeki paraları da gece çalmışlar. Perişanlık çektim. Üsküdar'da Üvezli köyüne gönderdiler. O gece hemen hemen hepimizi soymuşlar. Üsküdar'da bir caminin avlusunda yattık parasızlıktan. Bir araba bulup Üvezli'ye gittik. Biz birbuçuk ay sonra birliklerimize gittik. Bu nedenle yalnızca 2,5 ay acemilik yaptım.

"Bundan sonra Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı askeri fabrikalarda harp sanayii eri olarak görevlendirildim. Ankara'ya döndüm. Param da yok. Hacıbayram'ın arka tarafından amcamlar otururdu. Evlerine geldim. Bulamadım. 4. Ortaokulda okumuştum. Onun arka tarafında bir başka yakınımın evine geldim. 1948 yılındaydık. Parayla tuvalet yeni çıkmıştı. Tuvalete girdim. Çıktım. Benden para istediler. 'Ne parası, ulan; tuvalet de paralı mı olurmuş,' dediğimi hatırlıyorum.

"Herkes görevlendirildiği fabrikasına gitti. Ben mühimmat fabrikasına geri döndüm. 29,5 ay askerlik yaptım. Harp sanayi erlerinde onbaşı ve çavuş yoktu. postabaşılık vardı. Kışın hava soğuktu. Kömürümüz de yoktu. Çok efendi bir yüzbaşımız vardı. Fabrikalara filan kok kömürü gelirdi. Kömürü gece askerler beklerdi. Ayrı muhafızları vardı. Bir gece muhafızların ikisini bağladık. Bir zincir yaptık harp sanayi erlerinden; bu insan zinciriyle iki vagon kömürü boşalttık. Kok kömürünü depoladık. Bize verdikleri linyit kömürü çok kalitesizdi. Bir keresinde az kalsın zehirleniyorduk. Kok kömürü aldığımızı Paşaya haber vermişler. 'Harp sanayiciler yaptı,' demişler. Ancak iş ortaya çıkarılmadı.

“Bir keresinde fabrika müdürüne çıktık. Bize, fabrikadaki günlük çalışmamızın dışında ayrıca nöbet beklettiklerinden Şikayet ettik. ‘Buna engel olun, yoksa alışmayız,’ dedik. ‘Nöbet bekliyorsak, imalatta çalışmamız mümkün değil,’ dedik.

“Harp sanayi erlerinin önemli bir bölümü Kırıkkale’de evlerde yatarđı. Koğuşta iki radyomuz vardı. Kumarcılar ayrı köşede, namaz kılanlar ayrı köşede yatarđı. Haftada bir kalıp sabun, her gün bir tayın verirlerdi. Tayınını günlük olarak almayanların tayınlarını biz alır, dışarıda satar, elde ettiğimiz geliri koğuşun ortak giderlerine harcardık. Sabunları da aynı Şekilde yapardık. Ekmeği ve sabunları fabrikadaki işçilere daha düşük fiyattan verirdik.

“Harp sanayi eri iken teknik mdrle kavga ettim. Bunun zerine beni Kayaş’taki mermi imalat fabrikasına sürdüler. Miadı dolan mermiler gelir, ii boşaltılır, tapası çıkarılır, erimeye gönderilirdi. Çok kaza da olurdu. Fabrikanın müdürü albay bomba eğitimi ğretmeniydi. Bir keresinde bombanın tapasını ıkaramamışlar. Tapa çıkarılmadı mı bomba imha edilemez. Bombanın torna edilmesi gerekiyordu. Benden torna etmemi istediler. Bir ay izin istedim. ‘Onbeş gün,’ dediler. ‘Tamam,’ dedim. Bombayı tornaya bağladım. Herkes atelyeden ıktı. Tapaları ıkardım. Ancak daha sonra yöneticilerle yeniden kavga ettik. Bu defa Kayaş’tan Elmadağ’daki fabrikaya sürdüler.

“O zamanlar Ankara’nın köyleri buralardan daha vahşiydi. Ankara’nın köyleri Yozgat’tan da daha vahşiydi. Kayaş’tayız. Kayaş’ın yerlisi arkadaşlar var. ‘Düğün var, gidelim,’ dediler. Gittik. Kaçak rakı , boğma rakı geldi. Kayaş’ın yerlisi arkadaşlar bizimkilere, ‘aman dikkat edin, sakın el ırpmayın, fazla içmeyin,’ dediler. Odaya iki kadın geldi. Kadınlar oynamaya başlayınca, bizimkiler el ırpıldılar. Bizimkiler el ırpınca da orası karıştı. Boğma rakıda ayağa kalkmayacaksın; kalkarsan arpır. Kadın oynarken el ırpılmak filan yasaktı. Bizim arkadaşlar el ırpınca Kayaş’ın yerlileri tepki gösterdiler.  kişi gitmiştik. Diğer ikisi el ırpınca, ‘onları öldüreceğiz,’ dediler. ıktık. Kaçmaya başladık. Ancak yle kurtulabildik.

“Fabrika müdürüyle de aram yoktu. Bir başka kişiyle de münakaşa ettik. Elmadağ’a sürgün geldim.

“Harp sanayiciler azdı. Muhafızlarla beraber yatarđık. Sigara içmek yasaktı. Ben o yıllarda Şarap ierdem. Kıştı. Kaputun i cebine Şarap Őiřesini koyardım. Hortumla ierdem cebimden. Afyonlu Őaraptı. Nöbetçiler bizden korkardı. Fabrikada sigara içmek yasaktı. Askeri fabrikalar o yıllarda dağılıyordu.

“Elmadağ fabrikası ufak ufak binalardan oluşuyordu. Toprağa da yarı yarıya gömülüydü. Bir patlama olduğunda diğerine sirayet etmesin, diye. Dinamit yapılırken malzeme karıştırılır. Karışım tam olmayınca kapak açılır, alttaki havuza dökülür. Yoksa patlar. Resimhanede alışıyordum. Dinamitin yapıldığı bölmedeki bir arkadaşın yanına gitmiştim. Tam bana bu olayı anlatıyordu. Bir ara döndü. ‘Kırmızı yandı, kaçalım,’ dedi. Kaacaktı. Ben koştum, çemberi döndürdüm, malzemeyi alttaki havuza boşalttım. Patlamayı nledim. Bunun zerine ziyafet verdiler.

“Elmadağ’da fabrikanın n tarafları sivil memurların evleriydi.

“Bu dönemde askeri fabrikalar lağvoldu. Daha doğrusu, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu’na dönüştü. Bu arada 7 ay sivil elbiseyle askerlik yaptık. Yine koğuşta yatıyorduk.

“1950 sonlarında terhis oldum. Dört parmağı kesilmiş bir harp sanayi eri vardı. Eskiden sakatları da askere alırlardı. Emir geldi. Terhis olan erleri fabrikada işe alacaksınız, diye. Bu arkadaşla beni işe almadılar. Bu arkadaş ise işe girmek istiyordu. Başka çaresi yoktu. Benimse pek niyetim yoktu fabrikada çalışmaya.

Aziz’di diğerk arkadaşın adı. Afyonlu şarabı içtik. Fabrikaya gelen telefonları kestik. Bağırдық, çağırдық. Nihayet Aziz’i işe alacaklarına söz verdiler. Bıraktık.

“Amcamın albaylıktan bir arkadaşı daha sonra paşa olmuştu. Bu paşayı MKE genel müdürü yapmışlar. Amcam beni işe sokmak için ona götürdü. Ben dışarda bekledim. Amcam bir saat sonra odadan çıktı. Yüzü gözü kıpkırmızı. ‘Bana bir dosya çıkardılar, iyi bir tarafın yok ki,’ dedi. Ondan sonra Diyarbakır’a geldim.

“Bizim kökenimiz esasında Türk. Ancak dedemin dedesi döneminde Horasan’dan gelen akrabalarımızdan bu tarafa gelenler Kürtleşmiş.

“Diyarbakır hava meydanını yapan Hamilton isimli bir şirket vardı. Galiba İngiliz veya Amerikan. Amcamın oğlu Koç’un yanında çalışıyordu. Ankara satış müdürü olmuştu. Onun vasıtasıyla bu şirketle bağım oldu. O zaman sanatkar yoktu piyasada. Bense kaynakçıydım, lehimciydım, tornacıydım. Grayder, dozeri de Karayollarında öğrendim.

“20 Nisan 1951 günü Diyarbakır’a geldim. Hamilton Şirketi’nde imtihana girdim. Kazandım. On lira yevmiye verdiler. Çalışma süresi günde 10 saatti. İtiraz ettim. ‘Sekiz saate on lira verelim,’ dediler. Kabul ettim. Bir marka verdiler. Ertesi gün gidip işbaşı yapacağım. Otobüsleri vardı. Havaalanı inşaatına gidecektim. Bu arada Cemal Karaca isminde yakın bir akrabam, Karayolları Bölge Müdürü’ne bir mektup vermişti. ‘Bu arada ona gideyim,’ dedim. Mektubu Müdür Beye götürdüm. Sekreteri mektubu aldı. Akrabam, ‘mektubun cevabını da öğren,’ demişti. Sekreter, Müdür Beyin odasından çıktı. Bana, ‘Müdür Bey seni istiyor,’ dedi. Müdür Beyin yanına girdim. Bana, ‘askerliğini yaptın mı, sen daha çocuksun,’ dedi. Terhis belgemi gösterdim. ‘Dayın mektup yazmış, ille Karayollarına gireceksin, diyor,’ diye devam etti. ‘Ben Hamilton Şirketine giriyorum,’ dedim. Yevmiyemi söyledim. ‘Sen ne vereceksin?’ diye sordum. ‘Sen dilekçeni ver,’ dedi bana. Ben de Hamilton Şirketi’nden vazgeçtim ve Karayolları’na bir dilekçe yazıp bıraktım. Ertesi gün geldim, baktım. Dilekçenin üzerinde, ‘kendisine verilecek iş yoktur,’ diye yazıyordu. Gittim sekretere, ‘oyun mu oynatıyorsunuz, beni işimden de ettiniz,’ diye çıkıştım. Bunun üzerine telefonu açtı. Personeli aradı. Bana hemen işbaşı yaptırttı.

“Karayolları’nda beni önce atelyeye gönderdiler. Atelyede bir makina yüksek mühendisi varmış; imtihanımı o yapacaktı. Atelyele gittiğimde karşıma çıkan makina yüksek mühendisi, top fabrikasında bir ara benim tornacılığı öğrettiğim kişi imiş. Bu mühendis top fabrikasında askerlik yaparken, tornacılıkta ona çok yardımım olmuştu. Beni imtihan etti. İki ikibuçuk yıl tornayı bırakmıştım. Tam istediğim gibi olmadı. Ancak Bölge Müdürü arkamızda bizi izliyormuş. Bana 7 lira yevmiye vermiş.

“İşbaşı yaptıktan sonra Silvan yolundaki yapım şantiyesine tayinim çıktı. Yatağım yok. Cebimde para da yoktu. Çadırda yatıyorduk. Şantiyede tabldot filan da yoktu. Öylesine idare ediyorduk. Şantiyede iki gün kaldım. Bölge Müdürlüğüne geri geldim. Ardından Siirt’te 94. Şubeye gönderildim. Siirt’e gittim. Ambarcı bir arkadaşla birlikte otelde yatıyorduk. Lokantada hesap açtırdık. Orada yemek yiyoruz. O yıllarda 7 lira yevmiye fena değildi. Bu arada şube şefi Kemal Bey motopomp arıyordu. 1951 yılında öyle motopomp filan bulamazsın. Ankara’da pompa tamiri çok yapmıştım. Baktım hurdalıkta bir pompa var. ‘Tamir ederim,’ dedim. Aldım, söktüm, tornada subabını yaptım, eksiklerini tamamladım, çalıştırdım. Siirt’te su bulunmuyordu. Hamama gidiyoruz tenekeyle su getiriyorlardı. Motoru çalıştırdım, sanat yapılarından su boşaltmaya başladım. O arada Bölge Müdürü de gelmiş, bizi izliyorlarmış. Şube Şefi durumu anlatmış. Eski motoru tamir ettiğimi söylemiş. İşyerine geri döndük. Bölge Müdürü beni istemiş. Karşısına çıkınca beni tanıdı. Pompa tamirini nereden öğrendiğimi sordu. Yevmiyeme üç lira zam verdi. Yevmiyem on lira oldu. Epey bir müddet böyle devam etti.

“Bu arada Bitlis yolunda Kermete şantiyesi açıldı. Daha sonra Karayolları Genel Müdürü olan Orhan Büyükalp de şantiye şefiydi.

“Bir süre sonra Diyarbakır’a geri geldim. Daha sonra Muş’ta yol yapım şantiyesinde görevlendirildim. Gece gündüz çalışma devam ediyordu. Sekiz dozerimiz vardı. Dozerler sürekli bozulurdu. Gece gündüz çalışılırdı. Bu arada her işi öğrendik tamirler sırasında. Bana her gün on saat üzerinden ücret ödenirdi. Gün doğdu, gün battı esasına göre çalışılırdı. Diğer işçilere fazla mesai filan verilmezdi. Tamirleri genellikle gece yapardık. Gündüz de iş makineleri yol yapımında çalışılırdı.

“Muş yoluna ilk gittiğim zaman makodan denilen yol yapımı vardı. Taş kırılırdı. Yerleştirilirdi. Silindir geçerdi üstünden. İkibin üçbin kişi amele çalışılırdı. Biz makineciydik. Amerikan yardımından sonra stabilize yol yapımı başladı. Taş kıran işçiler işten çıkarıldı. Taş kıran işçiler genellikle Karadeniz sahilinden gelirdi. Yevmiyeleri 2,5 liraydı. Çadırdaki kalırlardı. Bu işçilere yemek çıkardı. Ancak ameleler, paraları tabldota yetişmediği için, tablodattan yemezlerdi. Yemek işini kendileri hallederlerdi. Taş işçiliğini bilen işçiler gelirdi. Mevsim bitene kadar çalışılırdı. Yağmur yağar çalışılmazsa, memleketlerine dönerlerdi. Onlarla bir ay kadar çalıştım. Karayolları fırın da kurmuştu. Muş ovasında Karasu isimli bir su akar. Onun başına fırın kurmuşlardı. Fırından alınan ekmeğe para ödenirdi. Tabldot yemek para karşılığındaydı. Üç öğün tabldot vardı. En fazla parayı ben verirdim. 37,5 lira tabldot tutardı. Yevmiyem brüt 7 lira olduğunda net 165 lira alırdım. Zamdan sonra, mesaiyle net 450 -500 lira para alırdım. O zaman benim aldığım maaşı bir albay almıyordu.

“O yıllarda işyerinde kesinlikle hiçbir direniş filan olmadı. Yalnız biz makineli personel olarak bir kere itiraz ettik. Tatilimiz filan yoktu. Yalnızca Ramazan ve Kurban Bayramlarında bırakır gelirdik. Nişanlanacaktım. Bütün arkadaşlar Siirt’e gelmek istediler. Bölge Müdürü çalışmamızı istedi. Kayınbabam bizde komprasör formeniydi. Çok eskiydi işyerinde. Bölge Müdürü ‘ille çalışacaksınız,’ dedi. İtiraz ettik. Ama yine de çalıştık. Nişanlanmam kaldı. Cumartesi, Pazar sürekli çalışılırdı.

“Muş’ta bulunduğum dönemde işçi mümessilliği seçimi yapılmazdı. 1960 ihtilalinden sonra mümessil işçi seçimleri yapıldı.

“1956 yılına kadar dağbaşında sendikayla hiç ilişkimiz olmadı. Diyarbakır sendikası 1952’de kuruldu. Ama kimse Muş’a filan gelip bizi üye yapmadı. Muş’a hiç sendikacı bile gelmedi.

“1953 yılında işyerindeki komprasörcü formenin kızıyla Siirt’te evlendim. Eşimin babası aslen Tokatlı. Eşimin annesi de galiba acemmiş. Kayınbabam olan komprasör formeni işçiyken Hakkari’ye göreve gitmiş. Kış olunca orada kalmış. Kayınvalidem de o zaman dulmuş, beş tane de çocuğu varmış. Kocası ölmüşmüş. Hakkari Valisinin evinde çalışıyormuş. Kayınbabamla onu orada evlendirmişler. Kayınbabamın daha sonra Siirt’e tayini çıkmış. Ben 1953 yılında evlendim. 1954 yılında ilk kızım doğdu.

“1956 yılına kadar Muş’ta kaldım. Muş şubesi Van’a verildi. Orhan Bey o zaman bölge müdürü olmuştu. Orhan Beyi yalnızca beni Karayolları Diyarbakır Bölge Müdürlüğüne aldı. Ekrem Ceyhun yeni kurulan Van Bölge Müdürlüğüne getirilmişti.

“Karayollarında eskiden gelen mühendisler hemen bölge müdürlüğünde işbaşı yapmazlardı. Önce işçiyle yatarlar, yer içerler, işyerine ve işçiye alışılırdı.

“O tarihe kadar sendikayla hiçbir ilişkim olmamıştı. Sendikanın adı duyuluyordu. Ama kimse ne olduğunu filan bilmiyordu. 1952’de kurulan sendika yokolmuştu. Diyarbakır’da güçlü bir sendikacılık hareketi de yoktu. TÜRK-İŞ’te Mehmet

Bahattin Akar vardı. İhsan isminde birisi de Tekel Sendikası'nın başkanıydı. Sonra kazada öldü.

“1956 yılında Diyarbakır'a merkez atelyeye geldiğimde, Diyarbakır Yol-İş'in kurucularından filan kimse kalmamıştı. Kurucuların kim olduğunu da pek araştırmadım. Sendika münfesi kabul edilmemişti. Cemiyetler masası, genel kurul toplamayan sendikaları feshetmezdi. Üzerine gidilmezdi sendikaların.

“1956 yılında Diyarbakır'a geldikten sonra sendikayı devraldığımızda Diyarbakır Yol-İş'in yeri bile yoktu. Sendikanın evrakı Tekel İşçileri Sendikası'ndaydı. Merkez atelyesinde atelye işçileri olarak toplandık. Sendikanın canlandırılması gerektiğini konuştuk. Sendikanın adı var, kendi yok. 'Postabaşları sendikanın yönetim kurulu olsun, sendikayı canlandıralım,' dedik. Ben postabaşı değildim. Sendikayı canlandırdık. Sendikanın eşyalarını ve belgelerini de Tekel Sendikası Başkanı İhsan'dan aldık.

“1956 yılında bir iş kazası geçirdim. Cipteydim. Bir vabis (büyük kamyon) vurdu. Üç takla attık. Belim kırıldı. Sigorta hastanesi yoktu. Numune hastanesine yattım. Doktor, 'kırık değil,' dedi. Bir süre yattım. Taburcu edildim. Rontgene gönderdiler. Film çekilince kırık çıktı. İki ay istirahat verdiler. Bu ara sendikayı canlandırmıştık. Osman Gezgen isminde birini sendika başkanı yapmıştık. Osman Gezgen daha sonra şube şefi oldu. İşçilikten ve sendikadan ayrıldı. Sanat okulu mezunuydu. Kaza geçirip doktora gittiğimde sendikacılar sözde doktorla konuşuyorlardı. Osman Gezgen başkanıydı. Ben acı içinde kıvranıyordum. Sendika başkanı benimle hiç ilgilenmiyordu.

“O yıllarda üye kaydı diye birşey yoktu. Ciddi üye kaydı sonradan, 1960 ihtilali sonrasında çıktı.

“1958-59 yıllarına kadar sendikayla fazla uğraşmadım. 1958-1959 yıllarında sendikaya merak sardım, sendikayla uğraşmaya başladım. Bir toplantı yaptık. Enver Turgut o yıllarda işyerinde mutemetti. Yönetime onu da soktuk. Onlar Dağkapı'da bir lokal kiraladılar. O zamana kadar sendikanın yeri yoktu. Bir süre sonra lokal kapandı; daha sonra bir yer daha tutuldu. Burada bir genel kurul toplandı. Genel kurula katıldım. Aday olmadım. Yine de ismimi yazmışlar. Birinci yedek olmuşum. Enver Turgut sendika başkanlığına getirildi. Sait Tartkoy da yönetime girdi. Bunlar eski Demokrat Partililerdi.

“27 Mayıs ihtilali oldu. İhtilalden bir veya iki gün sonraydı. Ali Dedeoğlu, Bölge Müdürünün şöförüydü. Gitti, Enver Turgutları zorla istifa ettirdi. Yedekten de biz geldik. Hiçbirşey bilmiyordum. Sendikanın a'sını, b'sini bilmiyordum. Bir toplantı yaptık. Beni sendika başkanlığına getirdiler. Ben aileden CHP'liyim.

“27 Mayıs sonrasında DP'li diye kimse baskıya maruz kalmadı. Enver Turgut'u sendikadan biz istifa ettirdik, ama işyerinde bir baskı olmadı. Sendika yönetimi de yedekte kim varsa onlardan oluştu. Makbuzum vardı. Mutemetlere rica minnet para toplattırdık. Ben başkan olduğumda tek odalı bir genel merkez vardı. İşyerindeki pozisyonum atelye ustası idi. Yevmiyem 14 - 15 lira civarındaydı. Sendika aidatı 50 kuruştur. Merkez atelye ve civardaki işçilerden üyeler vardı. Civar işyerlerinden fazla üye yoktu. Mutemetler toplarsa para gelirdi.

“O tarihte Diyarbakır'da Tekel'in sendikası vardı. En önemlisi bu sendikaydı. İhsan ölmüştü. Menmet Akar başkan olmuştu. Sendikalar arasında işbirliği filan yoktu.

“27 Mayıs sonrasında subaylarla herhangi bir sorun çıkmadı. Bize karşı olumsuz bir tavırları yoktu subayların. Zaten herkes birbirini tanıyordu.

“Sendikacı olduğumda ailemden bir tepki gelmedi. Bu işlerden anlamıyorlardı. Annem Yozgat'taydı. Kardeşim Ankara'daydı. Karım da bu işlerden anlamıyordu.

“1961 yılında anayasa oylaması öncesinde sendika olarak Diyarbakır’da herhangi bir çalışma yapılmadı. Kendi aramızda konuştuk. Destekledik. Ama işyerinde çalışıyorduk, bir yere ayrılamıyorduk.

“Karayolları sendikaları olarak Ankara’da 1962 yılında bir toplantı yaptık. Başbakan İnönü’den randevu almak istedik. Bir avukatın yazıhanesinde toplandık. O tarihte Karayolları sendikaları başkanları arasında bir tek profesyonel sendikacı, Kayseri’den Bekir’di. En gençler, Erzurum’un başkanı ve bendim. Nafia Bakanını ziyarete gittik. Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç’la bir toplantı yaptık. ‘Birlikte çalışın, birbirinize girmeyin,’ dediler.

“Nafia Bakanıyla görüşürken, DSİ Sendikası’ndan Cihangir İldeniz de bizimle gelmişti. ‘Karayolları muz yerken, biz domates bile bulamıyoruz,’ dedi Cihangir. Bakan bize yapılan yatırımları anlattı, ‘size ne zam vereyim,’ diye sordu. Biz de, dağ başlarında çektiğimiz sıkıntıları anlattık. 4 lira istedik. Yemek zammı olarak yevmiyeye 2 lira zam verdiler.

“1963 yılında 274 ve 275 sayılı Yasalar çıkmadan Ankara’da sendikacılar toplantı yaptı. O toplantıya ben de katıldım. Diyarbakır’dan gelen sendikacılar olarak Diyarbakır milletvekillerini yemeğe davet ettik. Onlar da bizi Meclis’te yemeğe davet ettiler. Kanun tasarısı Meclis’te görüşülüyordu. 274-275’in çıkmasında bölgelerden gelen sendikacıların kendi bölgelerinin milletvekilleriyle yaptığı görüşmelerin çok etkisi oldu.

“O günlerde Karayolları sendikalarının birleşerek bir Federasyon kurması tartışmaları devam ediyordu. Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç bizi görüşmeye davet ettiler. Bize, ‘milli tip sendika kurun,’ dediler. Aday gösterdiler. Milli tip sendika kurulacak olursa, Halit Mısırlıoğlu başkan, Ankara’dan Özdemir genel sekreter, ben de mali sekreterliğe aday gösterildim. Mali sekreterlik adaylarında Sami Can da vardı. Oylarımız eşit çıkıyordu. Ben kendime oy vermiyordum. Seyfi Demirsoy beni uyardı. Ben de kendime oy verince, milli tip sendikanın mali sekreterliğine benim aday gösterilmem kararlaştırıldı. Milli tip sendika kuruldu. Bir sene bu sendika devam etti. Ben de burada Diyarbakır Şubesini kurdum. Bir sene bu durum devam etti. Ancak sendikalar kendilerini feshedip, yeni oluşturulan milli tip sendikaya katılmadı. Galiba yalnızca Diyarbakır ile Mersin buna katıldı. Ankara ve diğer sendikalar katılmadı. Bu girişim tutmayınca, 1963 yılında Yol-İş Federasyonu kuruldu. Milli tip sendikanın genel merkezi Ankara’daydı. Aidat gelmeyince vazgeçildi. Biz toplayıp aidat göndermiştik.

“Yol-İş Federasyonu’nun ilk genel kurulu Ankara’da Kızılay’ın genel merkez binasında toplantı salonunda oldu. İlk genel kurula katıldım. Halit Mısırlıoğlu genel başkan seçildi. Ben genel mali sekreterliğe aday oldum. Karşımda Mesut İbrahim Kahratlı vardı. İzmir Yol-İş’in genel sekreteriydi. Bir oy farkla kaybettim.

“1963-64 yıllarında Diyarbakır Yol-İş’te başkanlığa aday olmadım. Genel sekreter oldum. Mahmut’u başkan yaptık. O arada bir tensikat yapıldı. İktidarda CHP vardı. İnönü daha başbakanlıktan istifa etmemişti. Tenkisata karşı çıktık. Diyarbakır milletvekilinin evine gittim. Beni evine almadı. Kapıya ayağımı koydum. Hasta yatıyordu. Konuştuk. Tensikati engelledik. Ondan sonra hep genel sekreter olarak devam ettim. Mahmut’tan sonra Sabri Türkan’ı başkan yaptık. 1969 yılına kadar amatördüm. Merkez atelyedeydim.

“1965 yılında Diyarbakır’da Yol Kardeş diye bir sendika kuruldu. Bu işin siyasi yanı vardı da, yoktu da. Şahsi meseleler vardı. Bölge Müdürü bizi istemiyordu. O da bu sendikayı destekledi. Dağkapı’da yerleri vardı. Ali Koç, Hüsnü Günalp, Müştak Öztekin bu sendikanın yöneticileriydi. İki sene sürdü bu iş. Urfalı mutemet Muharrem de vardı. Sendikanın merkezi daha sonra Urfa’ya taşındı. Genel kurulu Urfa’da bir sinemada yapılıyordu. Gittim, genel kuruluna katıldım, bize katılma kararı almalarını sağladım. Bu bölünme de böylece sona erdi.

“1966 yılında Yol-Kardeş olayı sırasında işyerinde birbirimize girdik. Genel Müdürlük, Yol Kardeş'ten 4 kişinin, YOL-İş'ten de 1 kişinin, benim, işime son verdi. Halit Mısırlıoğlu'na gittim. Birlikte Karayolları Genel Müdürü Bayramoğlu'nu ziyaret ettik. Benim işime nihayet verdiklerini söyledim. İşten çıkarıldığımda iş akdimin feshinde kullanılan gerekçe, her işyerinde olay çıkarmaktı. Avukat amcam işin hukuki yanını bana anlatmıştı. Genel Müdüre, 'hakkımı yerseniz Karayollarını dava edeceğim, sonra da size rücu ettireceğim,' dedim. Bu tuttu. İşten çıkarıldığımda bana ödenecek para 31 bin liraydı. O zaman için büyük paraydı. Bunun üzerine, Genel Müdür, ' işe dönsünler,' dedi. İşbaşı yaptık. Bir şart koştu: Olay çıkarılmayacak, gösteri yapılmayacaktı. İstasyona döndük. Davulla, zurnayla karşılandık. İşten çıkarılan beş kişinin üçü geri döndü.

“1976 yılına kadar Diyarbakır bölgesindeki işyerlerinde hiç direniş olmadı. Toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmazlık olduğunda çeşitli defalar grev kararı alındı. Grev hazırlıkları tamamlandı. Bir keresinde yine grev hazırlıklarını yapmıştık. Sabri Türkan başkan, ben genel sekreterdim. Cizre'nin yakınında Dicle üzerindeki köprü henüz yapılmamıştı. Önceleri kayıkla, daha sonra motorlu dubayla karşıdan karşıya geçilirdi. Kayık bizim değildi. Motorlu duba Karayollarınındı. Grev hazırlıkları sırasında motorlu dubayı da engelledik. Dubanın motorunun distribütörünü söküp Diyarbakır'a getirdim. Sabaha karşı gelen haber, grev kararının kalktığıydı.

“Tüketim kooperatifini kurduğumuz günlerde görevden ayrıldık.

“Bizim dönemimizde sendika olarak konut kooperatifi kurmadık. Mühendislerin kurduğu bir kooperatife ben üyeydim. Bir ara kuruldu, dedikodu oldu, ben bıraktım.

“Bir ara TİP'le uğraştım. TİP'in il örgütünün Diyarbakır'da kurulması kararı alındı. Tarih Ziya Ekinci, Canip Yıldırım, Sait Burçin ve diğer sendikacılar bir toplantı yaptık. Bütün sendikalar karar verdik. Daha sonra herkes vazgeçti. Yalnızca Sait Burçin'le ben kaldım. Mehmet Ali Aybar geldi otobüsle. Bize yetki verdi. 'Aranızda seçim yapın, daha sonra vilayete başvurup TİP'i kurun,' dedi. Tarık Ziya Ekinci bir bina kiralamıştı. Onun binasına gittik. Başkan kim olacak, genel sekreteri kim olacak, bunu belirleyelim, dedik. Adı ne bu partinin; İşçi partisi; buna göre başkanın da işçi olması gerektiğini söyledim. Yoksa ben işçiye, 'işçi partisi, ama başkan doktor, diyemem' dedim. Tarık Ziya Ekinci de, 'senin ne kafa yapın, ne de kasa yapın, buna uygundur,' dedi. Bize yalnızca veznedarlık verdiler. Ben de, 'kabul etmiyorum,' dedim. Çok içmişim. Tepki duydum. Olay çıkarmışım. Daha sonra da işçi partisiyle ilişkim olmadı. Tarık'a gittim. 'Senin alacağın oy 2 bindir,' dedim. Milletvekili adayı oldu. 2200 oy aldı.

“Sendikaya ilk araba Sabri Türkan zamanında alındı. Hatta bir genel kurul vardı, oraya giderken kaza geçirdiler.

“Şimdi Yol-İş Diyarbakır Şubesinin bulunduğu bina, Sabri, ben ve Cemal'in döneminde yapıldı. 850 bin liraya mal oldu. O zaman arabamız yoktu. Kaba inşaat bitti. Para da bitti. 'Grev fonundan birer yevmiye toplayalım,' dedik. İşveren, 'hayır,' dedi. İşçiden de itiraz geldi. Kesmediler. Ben de, 'bütün mutemetlerle para dağıtırken gideceğim,' dedim. İşyerine gidiyordum. Beni hem çok severlerdi, hem de benden korkarlardı. Mutemetle giderdim. Bana, 'sen para ödedin mi?' diye sorarlardı. Ben de ödediğimi gösterirdim. O zaman onlar da para verirlerdi. Arabamız olmadığından, hayvan yüklü arabanın arkasına binip giderdik şantiyelere.

“Ben Yozgatlıydım. Ancak sendikada bölgecilik hiç olmadı. Yozgatlı olduğum için bana karşı bir tepki doğmadı. Ayrıca Hanım Kürttür. Çocuklarım da Diyarbakırlıdır.

“Sendikada profesyonel olarak çalışmaya başlayınca aldığım maaş, işyerinde aldığım ücretten bir parça daha fazlaydı. Ancak işyerindeyken ayda ancak 5-10 gün çalışıyordum. Hep sendikanın işleri için dışarda oluyordum. İşverenden izin alıp çıkıyordum.

“Hiçbir siyasi partiye üye olmadım. CHP’liydim. Partililik anlayışım şuydu. Seçim zamanında partiye çalışmak, seçim bittikten sonra ilişkiyi bırakmak. Aramızda yerleşmiş bir anlayış vardı. Hükümetle yapacak bir işim mi var; hangi parti iktidarda? O partiden bir sendikacıyı bulur, onunla iş hallederdik. En çok da SSK sorunlarıyla uğraşırdım. Karayollarındaki işçinin yüzde 80’i sağcıydı. Ama işçi arasında ayrımcılık yapmadığımızdan ve iyi hizmet verdiğimizden, CHP’li bilinmemeye rağmen bana oy verirdiler. Yol-İş Federasyonu Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu 1969 seçimlerinde CHP’den Diyarbakır’da tepeden aday gösterildi. CHP normal olarak Diyarbakır’da 4 milletvekili çıkarırdı. Tepeden atamaya tepki oldu. CHP o dönem Diyarbakır’dan tek milletvekili bile çıkaramadı.

“Sendikacılığın önemli bir katkısı, işyerinde ast-üst ilişkilerinin düzeltilmesi oldu. Diyarbakır Bölge Müdürlüğünde böyle bir olay oldu. Müdüriyette bir çaycı vardı. Bir yüksek mühendis bu çaycıdan çay istiyor. Çaycı çayı biraz geç getiriyor. Mühendis de, ‘ulan, niye çayı geç getirdin,’ diye çaycıya tokat atıyor. Biz de sendikada yönetim kurulu olarak toplantı halindeyiz. Telefon geldi. ‘Önemli,’ dediler. Çıkıp telefonla konuştum. Çaycı Yaşar, bir mühendisin kendisini tokatladığını söyledi. Yönetim kurulu toplantısına yeniden girdim. ‘Acil iş var,’ dedim. Mali Sekreter Ali Dedeoğlu’nu da yanıma aldım. İhsan Kahraman isminde Siverekli bir mühendis var. Onların da olaydan haberleri olmuş. Biz Yaşar’la birlikte tokat atan yüksek mühendisi arıyoruz. Bölge Müdürü Ankara’daydı. Aradığımız mühendisin mühendis İhsan Bey’in yanında olduğunu söylediler. Odaya girdik. Adam orada oturuyor. Kapıyı kapattık. Yan odanın kapısını da kapattık. Çaycı Yaşar’a, ‘Bu mu sana vurdu?’ diye sordum. ‘Evet,’ dedi. O zaman, ‘çek ulan buna tokadı,’ dedim. Yaşar iki tane tokat vurdu. Üç tokat da ben vurdum. Ali de itti adamı. Bir toplantıda şunu söylemiştim: ‘Bizim, işçimize eşşeğlü eşşek, diyene, eşşeoğlü eşşek, derim; işçime vurana, ben de vururum.’ Biz çıktık, geldik sendikaya. Sabri, ‘ne oldu?’ diye sordu. ‘Hiçbirşey yok,’ dedim. Bölge Müdürü Ankara’dan dönmüş. ‘Asalım, keserim,’ demiş. Tokat attığımız mühendisi karakola götürmüşler. Üç gün rapor almışlar. Bunun üzerine, Yaşar’ın da dövüldüğünü söyledim. ‘Kulağı rahatsız,’ dedim. Kulak burun boğaz mütehasssını da SSK’ya ben aldırıştım. Ona götürdüm. ‘Buna bak,’ dedim, ‘buna on günden fazla rapor istiyorum.’ Olayı da anlattım. Dürüst bir adamdı. Kulağa baktı; oynamaya başladı. Meğer kulağı gerçekten patlakmış adamın; onbir gün rapor verdi. Neyse, araya adam sokuldu. İş halledildi. Çaycı Yaşar oradan alındı. 92. Şubeye verildi. Olay kapandı. Bir süre sonra yüksek mühendisle karşılaştık. Bana, ‘sen haklıydın, yapmamam lazımdı,’ dedi. ‘Sendikanın bu kadar kuvvetli olduğunu bilmiyordum,’ diye de ekledi.

Recep Erdal Yücel 1976 yılı sonlarında yapılan seçimlerde seçilemedi ve sendikadaki görevinden ayrıldı.

SABRİ TÜRKAN³⁰

Sabri Türkan, eski Diyarbakır Yol-İş Sendikası başkanlarından ve eski YOL-İŞ Federasyonu Genel Mali Sekreteri idi. 1933 yılında Dicle'de doğan Sabri Türkan, Diyarbakır YOL-İŞ başkanlığından sonra, YOL-İŞ Federasyonu Genel Mali Sekreterliği görevini yürüttü.

“1933 yılında Diyarbakır'ın Dicle (Piran) Kazası'nda, Şeyh Sait isyanının 1925 yılında patlak verdiği, ilk silahın patladığı yerde doğdum. Babamın o tarihte bir dükkanı varmış. Şeyh Sait isyanında ilk silah atıldığında Hıdır isimli bir jandarma eri yaralanmış. Bizim sülale devletten yanaydı. Bu askeri babam almış, eve getirmiş, yaralarını sarmış. Ancak daha sonra jandarmalar Piran'a gelince, babam da köye kaçmış. Jandarmalar Piran'ı aramışlar. Bu ara bizim evden bir inilti gelmiş. Yaralı jandarma eri Hıdır'ı bulmuşlar. Hıdır da kendisinin vurulduğunu, babamın onu kurtardığını anlatmış. Babam köye gitmeden önce Hıdır'ın başucuna pekmez, pestil, ekmek koymuşmuş. Jandarma komutanı da bizim eve, 'sen böyle vatansever bir insandın, evini niye bıraktın, bu pusulayla bize uğra,' diye bir yazı yazıp bırakmış. Ama babam gitmemiş. Ancak ben daha sonra bu Hıdır'ı gördüm. Çocuktum. Bana o da anlattı bu olayı.

“Aliyan sülalesindenim. Sülalemiz çok genişti. Aliyan sülalesi Dicle'nin içinde ekseriyettedir, ayrıca dört köye yayılmıştır. Babam bağ bahçeye geçinirdi. Cumhuriyetin ilanından sonra şapka dikmiş ve yular ve benzeri eşyaların satıldığı bir dükkan açmış. Bez satarmış. Tarlamız bayağı vardı. Bir mezranın yarısından fazlası bizimdi. Ayrıca şehrin içerisinde, şehrin alt tarafındaki bağ bahçenin üçte biri bizimdi. Onlarla geçinirdik. Ben o mezrayı satıp, kooperatife girdim. Hayvancılık ise yalnızca kendi ihtiyacımızı karşılamaya yönelikti.

“Annem aynı yöredendi, ancak başka sülaledendi. Annem, babamın üçüncü karısıydı. Üvey kardeşlerim de var. İki erkek, bir kız üvey kardeşim vardı. Aynı anneden iki erkek, iki kız çocuğuz.

“Babam 1934 yılında vefat etti. O zamanın şartlarında parası varmış. Çevresinde akıllı bir kişi kabul edilirdi; kendisine saygı gösterilirdi. Şuur kaybına uğramış. Hastalık nedeniyle ölmüş.

“Annem ise babamın ölümünden sonra bir daha evlenmedi. Üvey kardeşlerim de küçüktü. Çalışacak durumda olan kimse yoktu. Bizi annem yetiştirdi. 1939 yılında ilkokula gittim. Atatürk'ün ölümünün birinci yıldönümüydü. Öğretmen bu olayı anlattığında ağladığımı hatırlıyorum. 1944-1945 döneminde ilkokulu bitirdim. O günlerde subaylığa çok hevesliydim. Bizim oraya gazete yayınlandıktan ancak bir hafta sonra gelirdi. İlkokul beşinci sınıfta iken, başöğretmenim beni çok severdi. Beni halkevine aldı. Gelenlere ödünç kitap veriyordum. Ondan dolayı da bana ayda 25 lira para veriyordu. O zaman için büyük paraydı. Halkevindeyken gazetelere bakıyordum. Subay olmak istiyordum. Kendi aklımla dilekçe yazıyordum subay olabilmek için. Netice alamadım.

“İlkokuldan mezun olduktan sonra köy enstitüsüne girmeyi düşündüm. Ergani'de köy enstitüsü açılmıştı. Ben de oraya gittim. Müracaat ettim. Ancak kazanıp kazanamadığımı öğrenemedim. Telefon yok. Gazete yok. Bir süre sonra gidip, neticeyi öğrenmeye çalıştım. Bana güldüler. Kazanmışım, ancak başvuru zamanını kaçırmışım. 'Bir dahaki seneye gel,' dediler. O zaman cevap verebilecek durumda değildim. Birşeyler söyleyebilirdim, bir yerlere müracaat edebilirdim, ama yapamadım.

“Eve döndüm. Bizim halkevindeki çalışmalarım ve terbiyem ilçe kaymakamının hoşuna gitmiş olacak ki, beni köy katibi yaptı. Köy katibi köye gider, köylüden para toplar, bu paradan muhtarın ve köy bekçisinin maaşını öder, belirli bir yüzdeyi de kendisine alırdı. Köy katibi devlete birşey vermezdi. Topladığı, muhtar ve bekçinin maaşıyla, kendisinin geliriydi. İl özel idaresine bağlıydı. Devlet memuru değildi. Ancak görevli olarak iş yapıyordu. Köyde muhtarla veya bekçiyle birlikte herkesin borcu belirlenir ve bu para toplanırdı. Beni sendikacı yapan, sosyal yana iten bu yıllarda gördüklerimizdir. Öyle evlere giderdik, haczedilecek birşey bile bulamazdık. Kap kaçak bile olmazdı. Bu durum bende çok etki yaptı.

³⁰ YOL-İŞ Federasyonu eski Genel Mali Sekreteri Sabri Türkan ile 18 Eylül 1998 günü Türkiye Yol-İş Sendikası genel merkezinde görüşüldü.

“Üç sene Dicle'nin köylerinde bu işi yaptım. O günkü şartlarda bayağı iyi durumdaydım. O yıllarda Gislavet lastikler, lastik ayakkabılar çıkmıştı. O zamanlar çoraplar çabuk yırtılıyordu. Yürümekten ayağım perişan olurdu. İşimiz bittiye gece yeniden yola düşerdik. Geceleri dinlenebilmek için ayaklarımı yukarıya dikerdim; ama ayaklarımın durumunu hala hiç unutamam. Köylere hep yaya gidiliyordu. O yıllarda eşkiya yoktu. Etraf güllük gülistanlıktı. O kadar köy dolaştım, kimseden bir sıkıntı görmedim.

“Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da eskiden beri devlet baskısından söz edilir. Devlet baskısı olmuş, ama nasıl olmuş? Köy katibiyken gittiğim Dipni diye bir köy vardı. Mesela o köyde bir muhtar vardı. Zeko adıyla. Köyde karakol da vardı. Muhtar hangi kıza kariya göz koyduysa, jandarmaya ihbarda bulunurdu; evin erkeğinin karakola götürülmesini sağlardı. Ondan sonra da istediğini yapardı. Bunun gibi neler olurdu. Bizim yörede ağa, bey vardı. Sülalesi geniş olanlar vardı. Bunlar yörede hegemonya kurmuşlarsa, yaptıkları veya yapacakları baskıyı yöredeki bazı devlet görevlilerine yaptırırlardı. Köylü de kendisine yapılanların sorumlusu olarak devleti görürdü. Bugünkü sıkıntıların bir bölümü o yıllardaki yanlışların sonucudur, kalıntısıdır.

“1950 yılında bir arkadaşımınla birlikte iş buluruz düşüncesiyle Ankara'ya geldim. Köy katipliği bir istikbal vaat etmiyordu. Çok da yorucuydu. Atım yoktu, arabam yoktu; hep yayandık. Annemin rızası olmadan Ankara'ya geldim bir arkadaşımınla. İkimiz de ilk defa Ankara'ya geliyorduk. Arkadaşım Şahap Pamukçu da Diyarbakırlıydı; Pamukçuoğulları sülalesindendi. Ergani'den trene bindik. Ankara'ya geldik. İş arıyoruz. O zamanlar Demokrat Parti iktidara gelmiş. Halka karşı bir sempati var. Biz Dicle'deyken kendimizi Demokrat Partili kabul ederdik. Bu yüzden karakolda çok dayak yedik. Haldun Menteşoğlu kaymakamdı. Bizi karakola çektirtirdi. Falakaya çektirtirken de izlerdi. Şükrü diye bir arkadaşım vardı. İkimiz de Halk Partisine isyan ederdik. Çocuktuk, okumamıştık ama aklımız herşeye yeterdi. Üzülüyorduk. Oyumuz yoktu, ama Demokrat Partiyi övüyorduk. Kahvede filan konuşurduk. Bizi karakola bir götürüşlerinde bir köylüyü de getirmişlerdi. Biz de ordayız. Bize ikide bir yumruk atıyorlardı. Getirdikleri adam beyaz sakallı bir köylüydü. Tek tek sakallarını çekiyorlardı. 'Sizin köyde kimler demokrat,' diye soruyorlardı. Yaşlı adamcağız da, 'ben ne bileyim demokrat kimdir,' diyordu. Bize de bir iki tekme attılar. Serbest bıraktıkları zaman yaşlı adamın sakalı bayağı seyrekleşmişmiş. Öyle anlattılar. Bu baskıları yapan kaymakam daha sonra aynı partinin mirası üzerinde bakan oldu.

“Ankara'ya geldikten sonra ilk işimiz Meclis toplantılarına gitmek oldu. Her gün Meclise gidip görüşmeleri izliyorduk. Milletvekilleri hitabeti düzgün insanlardı. Çok ciddi işler konuşuyorlardı. Bugün onu bulamıyoruz. Bir gün Samet Ağaoğlu'nun bürosuna gittik. O günlerde Maliye Bakanlığında idi. Sekretere gittik. İçeri girmek istedik. İki genç insanız. İçeri koymadılar. Sekreter işine daldığında biz içeri daldık. Sekreter de arkamızdan geldi. Samet Ağaoğlu babacan tavırlı kısa boylu biriydi. 'Ne oluyor?' dedi. 'İş istiyoruz,' dedim. 'Burası İş ve İşçi Bulma Kurumu değil, size ne iş vereyim,' dedi. 'İsterseniz verirsiniz,' dedim. 'Sen Karayollarına git,' dedi. Hiçbirşey de yazmadı. Çıktık. Dolaşıyoruz. Ulus'taki halin yanında Ankara Oteli diye bir otel vardı. Otel çalıştıran hanım bir ara milletvekilliği yapmış. Her akşam onunla sohbet ediyoruz. Paramız bitti. Haftalık otel parasını da ödememiz gerekiyor. Aramızda bir samimiyet de doğduğu için parayı hemen istemiyorlardı. Bir akşam iki orman mühendisi de sohbe katıldı. İçlerinden biri, 'siz ne iş yapıyorsunuz?' diye sordu. Ben de anlattım. 'Hiç işimiz yok, paramız bitti, satılacak birşey de yok,' dedim. Arkadaşım Şahap İstanbul'a gitmeye niyetli. Orada akrabası vardı. Ben de Diyarbakır'a dönemiyorum. Orman mühendisi, 'Çankırı Kurşunlu'da işimiz var; gelir misin?' dedi. 'Mira tutacaksın.' 'Gelirim, hem de nasıl gelirim,' dedim. 'Yarın gidiyoruz,' dediler. 'Yalnız otel parasını verin,' dedim. Ödediler. Otel sahibi hanımın da elini öptüm, ayrıldım.

“Ertesi gün bir kamyona birip Kurşunlu'ya gittik. Ormanlık bir tepeye çıktık. Bir çadır vardı. Yeni iki çadır kurduk. Üç kişi aynı çadırda kalıyoruz. Gidiyoruz. Mira tutuyorum. Üç ay orada çalıştım. Kış da yaklaşmıştı. Soğuktu. İş de bitti. Döneceğiz. İş yok. Döndük, Ankara'ya geldik. Karayolları aklıma geldi. Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün bugünkü yeri Karayolları Genel Müdürlüğü idi. Gittim. Pejmürde vaziyetteyim. Sekreterler beni içeri sokmuyor. Aynı taktiği uyguladım. Kapıyı açtım, ama çift kapı çıktı. Daniş Koper genel müdüdü. Birşey okuyordu. Başını kaldırdı. Sekreter bu ara beni ceketimden yakaladı. 'İçeri zorla girdi,' diyor. Daniş

Koper, 'dur bakalım, ne istiyorsun?' diye sordu. Ben de, 'efendim, Diyarbakır'da Karayolları yeni kuruluyor, beni işe almanızı istiyorum,' dedim. 'Diyarbakırlı mısınız?' dedi. 'Evet,' dedim. Oturttu. Çay söyledi. Meğer Daniş Koper Amerika'da iken Şahap Pamukçu'nun bir akrabasıyla birlikte okumuş. Onun çok yardımını görmüş. Bir Diyarbakırlı gelse de ben de ona yardımcı olsam, dermiş. Bir yazı yazdı. 'Diyarbakır Bölge Müdürüne ver,' dedi. Diyarbakır'a gittim. Sekreter beni Bölge Müdürü ile görüştürmek istemedi. Mektubu verdim. Müdür beni istedi. 'Kardeşim, senin torpilin amma kuvvetliymiş,' dedi. 'İş varsa değil, işe alınacak' yazıyordu mektupta. 'Personele git,' dedi. Personele gittim. 'Ne iş yaparsın,' dedi. O zaman daktilo filan da yazardım. 'Urfa şubesine göndereceğim, ne iş verirlerse onu yapacaksın,' dedi. Urfa 91. Şubeye tayin ettiler. Kadrolu işçi olarak işe başladım. Karayollarında kısım şefi pozisyonu vardı; başçavuş gibiydi. Bizi kısım şefi yardımcısı yaptılar. Çavuş gibiydim. 1951 yılında 3,5 lira brüt yevmiyeyle işbaşı yaptım. 'Atelye kapısında bekleyin; Urfa'ya araba gidecek, onunla gidersen,' dediler. Akşam üzeri araba geldi. Yağ yüklemişler. Bidonlar var. Üzerine oturduk. Yol çok kötüydü. Hem dardı; hem rampalar var. Kamyon gidiyor, geri kaçıyor. Rampayı çıkamıyor. Cehennem Deresinde ve Hacı Hıdır'da araba geriye kaçtı. Ben kendimi arabadan atıyorum. Arabayı kullanan şef dedikleri biri de ben kendimi arabadan attıkça, bana küfrediyor. Nihayet, 'senin canın can da benimki değil mi,' dedi. Ben de, '20 sefer araba kaysa, gene kendimi atarım,' dedim. Adam da, 'ben de seni arabaya almıyorum,' dedi, bastı gitti. O zamanlar bu yoldan bir haftada bir araba ancak geçer. Ben kaldım dağda. Araba gitti. Bir süre sonra bir araba sesi geldi. Meğer şoför arabayı kullanan şefe yalvarmış, kurt var, yılan var diye. Tepeye geldi. Bana tepeden seslendiler. Arabaya bindim. Daha sonra da zaten araba geri kaymadı.

"Beni çalışmam için Bilecik yoluna verdiler. İki çadır, otuz amele. Amele açıkta yatıyor. Çadırda biz yatıyoruz. Yola toprak atıyorlar. O kadar. Asfaltın adını bile bilmiyoruz. Toprak atınca yol biraz düzeliyor, sonra tekrar iki kamyon geçince bozuluyor. Aldığımız para o günün şartlarında iyiydi. Ancak şantiyedeki bazı olaylar sonrasında tüm şantiyede çalışanların işine son verildi. Urfa'ya geri döndük. Ameleler de mahallinden temin edilmişti. Yabancı tek kişi bendim. Para da yoktu. Çaresiz durumdaydım. Eve dönmeyi de aklımdan geçirmiyorum. Evden çıktık; sipsivri dönmek olmaz. Şantiyeden bir arkadaşım kendi evinde bir oda verdi. Sabah çok erken çıkıp, gece geç vakit geliyordum. Çaresizlikten Daniş Koper'e yeniden mektup yazdım. Durumumu anlattım. Mektubu okur mu diye de düşünüyorum. Aradan bir hafta on gün bir süre geçti. Bizim bekçi vardı. O zaman Urfa ufak bir yer. Herkes birbirini tanıyor. Kahvede oturuyoruz. Bekçi geldi, benim adımı bağırdı. 'Gel,' dedi, 'bakım şefi seni istiyor.' Gittim bakım şefine. 'Bayağı kuvvetli torpilin varmış,' dedi. Sonra da usta olmak isteyip istemediğimi sordu. 'Seni kompresör operatörü yapacağım,' dedi. Iskenderun'da numune kurs projesi diye bir uygulama başlamış. Tüm Karayollarından gelenler burada hem yol yapıyorlar, hem de eğitim görüyorlardı. Aynı zamanda şefler ve mühendisler de gelip burada kurs görüyordu. Çok önemli ve başarılı bir uygulamaydı. Bir parça da para verdiler. Bu kursa gittim.

"İskenderun'daki kursta şantiye şefi Atalay Coşkunoğlu idi. Genç, gece gündüz çalışan, son derece faal biriydi. Uzun barakalar vardı. İşçiler orada ranzalarda yatıyordu. Bizim için çok lükstü. Ama tahtakurusu vardı. İkinci geceydi, yatamadım. Deniz kenarına gittim. İsdemir'in bugünkü yerindeydi şantiye. Kumda yatıyordum. İkinci gece Atalay Coşkunoğlu beni görmüş. Bekçiyi çağırmış. Kim olduğumu sormuş. Bekçi de, kursiyer olduğumu, tahtakurusundan kaçtığımı söylemiş. Yatarken yanibaşıma geldi. 'Senin için özel yer mi yapalım?' dedi. Sonra da çadırda yatıp yatmayacağımı sordu. 'Tahtakurusu olmasın da,' dedim. Ertesi gün gittim. Dinamit deposunun olduğu tepede bana bir çadır kurdular. Orada yatmaya başladım.

"Üç ay kurs gördüm. Kompresör operatörü olarak Diyarbakır'a döndüm. Urfa'da görevlendirdiler. Ancak işyerinde hiç kompresör yoktu. O zamanlar yakıt doğrudan Petrol Ofisinden alınıyordu. Beni akaryakıtta görevlendirdiler. Akaryakıt alıyoruz, merkezde boşaltıyoruz, gelen arabalara veriyoruz. Akaryakıt görevlisi oldum. Bir müddet sonra bir kompasör geldi. Ancak gelen kompresör çalışmadı. Geri gönderdiler. O aralar askerliğim gelmişti. Yoklama kaçağı sayılıyordum. O zamanki yönetmeliğe göre askere gidenler asker dönüşü işe alınıyordu.

"Karayollarına 1951 yılında girdim. 1952 yılında sendikalı oldum. Sendikanın ne olduğunu bildiğim yoktu. O zaman sendika başkanı Madenli. Bizim sülaledendi. Makine sicil memurluğu

yapıyordu. Babası da avukattı. Beni görünce, 'gel seni sendikaya kaydedelim,' dedi. 'Sendika nedir ki, iyi diyorsan üye olayım,' dedim. Gittik, beni sendikaya üye kaydetti. O zaman hiçbirşey bilmiyoruz. Adı Ekrem'di. Bölge müdürü bir gün Ekrem'i çağırmış. Sendikadan ayrılmasını istemiş. Yoksa Van'a tayin etmekle tehdit etmiş. Ancak Ekrem baskıya direnmiş; istifa etmemiş. Bunun üzerine Van'a tayin etmişler. O da işyerinden istifa etmiş. Buna tepki duydum. Bu nedenle sendikaya ilgi duymaya başladım. Ancak sendikada bir görevim yoktu. Bu yıllarda işyerinde işçi mümessilliği de uygulanmıyordu.

"Askere gidene kadarki dönemde işyerinde teknisyen çok azdı. Düz işçi çok fazlaydı. Urfa'da toprak genellikle ağalardaydı. 8 köyü, 10 köyü olan ağalar vardı. Düz işçiler genellikle topraksızdı. Yolda çalışırken bakarsın, merkeplerin üzerine denklelerini bağlamış, çocuk çoluk, sırtlarında bebeler geçerdiler. 'Nereye gidersiniz,' diye sorardım. 'Ağa bizi köyden kovdu,' derlerdi. Onlara nutuk atardım. 'Biri sizin karınıza kızınıza göz koysa, onu vurursunuz, şimdi ağayı niçin vurmuyorsunuz?' derdim. 'Onlar güçlü, devlet onlardan yana,' derlerdi. Perişan vaziyetteydiler.

"O yıllarda Urfa'da su yoktu. Yağmur suyu sarnıçlarda toplanırdı; mendilimizle suyu süzerdik, kırmızı kurtlar mendilde kalırdı, o suyu içerdik. Yerlisi yabancıları Urfa'nın dışına çıktığında sarnıçlardan su içerdi. Kuyu bile açılmazdı birçok yerde.

"Askere kadarki dönemde işyerinde hiç direniş olmadı. Kimsenin aklından direniş filan geçmezdi.

"1954 sonunda askere gittim. Adana'da şubeye teslim oldum. İstanbul'da Anadolu Kavağı'na gittim. Piyadeydim. 45 gün eğitim gördüm. Daha sonra bölük komutanı beni yazıcı olarak tümene gönderdi. Yüzbaşı Recep Ergun'un yanına gittim. Bahriyeli elbisesi giydik. 1956 sonunda terhis oldum.

"Hemen Diyarbakır Bölge Müdürlüğüne geldim. Orhan Büyükalp bölge müdürüydü. İşçiye tepeden bakılan bir dönemdi. 'Ne istiyorsun?' dedi. Durumu anlattım. Askere gitmeden önce işyerinde kompresör bulunmadığını, askerde yaptığım işleri anlattım. Meğer orada da bu nitelikte bir adam aranıyormuş. Teknik ambarında daktilocu diye işbaşı yaptırıldılar. Merkez teknik ambarında işe başladım. İyi çalışıyordum. Karayolları o zaman müthiş faaldi. Mesai saati diye birşey yoktu. Sabah erkenden işbaşı yapılır, geç saatlere kadar şevkle çalışılırdı. Ben o zaman sendikada görevli değildim, ama arkadaşlara dilekçe yazardım. İş olan bana gelirdi. Sendikanın zaten fazla bir fonksiyonu da yoktu. O sıralarda bir konut kooperatifi kurulmuştu. Kooperatif bitmiş. Evlerine taşınmışlar. Herkes bu işi konuşuyordu. Benim de kulağıma geliyordu. Kooperatifin başkanı olan kişiye gittim. 'Devamı varmı, ben de üye olmak istiyorum,' dedim. Yevmiyem 13 liraydı. 3000 lira peşin verilmesi gerekiyordu. 500 lira da taksit taksit ödenecekti. Köydeki araziye sattım. Kooperatife verdim. Üye oldum. Kirada oturuyoruz. Hevesle kooperatif arazisine gidip bakıyorum. Sonra bir dedikodu başladı. Bizim arsayı satıp, eski kooperatifin borçlarını ödeyeceklermiş. Çok bozuldum. Oturduğumuz evler çok kötüydü. Evin içine yılan girerdi. Tuvaletlerden fareler çıkardı. İki kere bir arsaya gidip bakıyorum. Benimle birlikte 11 üye olmuş. 22 kişi olması lazım. Kimse üye olmuyor. Ya para yok, ya da güvenmiyorlar. Ev yapılamıyor. Orhan Büyükalp'e gittim. Korkunç çalışkan bir adamdı. Hapishaneye bir işçi düştüğünde, sırtlar yatağı kendi götürürdü. Bir işçinin cenazesi olduğunda, geleneklerin gereğini yerine getirirdi. Herkes çok şaşırırdı. Orhan Büyükalp'e kooperatifin sorununu anlattım. Bana, 'kooperatif başkanlığı yapabilir misin?' diye sordu. 'Yaparım,' dedim. 'Benimle konuştuğunu kimseye söyleme,' dedi. Birkaç gün geçti. Bölge müdürü kooperatif başkanını çağırmış. Orhan Bey'den çok korkuyorlardı. Kooperatif başkanı daha sonra bana geldi. Çok bozulmuştu. Bölge Müdürü onu iyice sıkıştırmış. 'Kooperatifi yeni üyelere devredin, Karayolu işçisini aldatırmam,' demiş. Genel kurul toplandı. Kooperatif başkanı seçildim. Bu arada sendikada da yönetim kurulu üyeliğine getirildim. Kooperatif başkanlığı sırasında, Orhan Bey'in de bölge müdürü olmasından yararlanarak, arsalar Karayollarından kum çakıl yığıldı. Sigorta ile doğrudan bağlantımız vardı. Kısa sürede inşaata başladık. Yeni üye buldum. Bahçeli, şahane, villa gibi evler yaptık. Evlerimize taşındık. Kooperatifi faaliyete geçirmem, işçileri ev sahibi yapmam Diyarbakır'da benim için büyük propaganda oldu. İsmim geçmeye başladı. Diyarbakır Yol-İş'te 1958 yılında başkan oldum. 1970 yılına kadar hep başkan seçildim. 1963 yılına kadar amatördüm. Daha sonra profesyonelliğe geçtim.

“1950’li yıllarda ve hatta 1963 yılına kadar sıradan bir işçi için sendikanın hiçbir anlamı yoktu. Aidat toplardık. Ayda 25 kuruştu. Makbuzu elime alırdım. Gidebildiğim yere kadar giderdim. ‘25 kuruş ver,’ derdim. 25 kuruşu atardı işçi, ama ‘ismimi yazma,’ derdi. İsmimin kayda geçmesinden korkardı. Sendikanın ne olduğunu halk da bilmiyordu. Sendika için yer kiralamak istediğimizde, ‘sendika ne?’ diyorlar ve vermiyorlardı. Sendika yeri olarak kiralanabilecek bir dükkan çıktığında, hatırlı bir kişi buluyorduk, o bize kefil oluyordu, o zaman tutabiliyorduk. Bir daktilo, bir masa, bir sandalye oluyordu. Kapıya hemen sendika levhasını asıyorduk. İtibar filan yoktu. Ambarda çalışıyordum. Üç defa imtihana girdim. Üç defa da kazandım. Ama beni bir türlü ambar memuru yapmıyorlardı. 27 Mayıs sonrasında biraz daha cesaretlendim. İşçi haklarından filan söz edilmeye başlandı. Bölge Müdürüne gittim. Durumu anlattım, ‘sendikadan istifa et, ambar memuru yapalım seni,’ dedi. Ben de, ‘istifa etmeyeceğim, kanun çıkıyor, bak o zaman neler yapacağız,’ dedim. Yıllar sonra, kendisini genel müdür yapmam için bana ricada bulundu bu bölge müdürü.

“Sendikanın ana faaliyeti, Karayollarının yönetmeliğinde yer alan bazı haklar verilmediğinde, bunun uygulanması için dilekçe yazmaktı. İşçi bize geliyordu. Ona dilekçe yazıyorduk. Yönetmeliğin ilgili maddesini yazıp, uygulamanın yapılmasını istiyorduk. Bazen istediğimizi yaptırabiliyorduk. Bu yıllarda Diyarbakır’da toplulukla iş ihtilafı çıkarılmadı. Bizim oralarda hem bilinmiyordu, hem cesaret yoktu. İşe gelebilmemiz şantiye şefinin iki dudağının arasındaydı. Kimse sebep soramazdı. Hak iddiası filan mevzubahis değildi. 1950’li yıllarda direniş filan da olmadı.

“Diyarbakır’da Karayolları idaresinin bir yardımlaşma derneği kuruldu. İşçiler bir miktar para ödüyordu. Bölge Müdürlüğü de bazen oraya bazı aktarmalar yapıyordu. İşçinin veya yakınlarının ölümünde veya borç para gerektiğinde, yardım alınabiliyordu. Yardımlaşma sandığı şeflerin denetimindeydi. Daha sonra onun yönetimini de ele aldık.

“27 Mayıs İhtilali oldu. Daha önceden işçi hakkı filan konuşulmuyordu. O yıllarda işçi arasında da, toplumda da, halk arasında da Halk Partili, Demokrat bölünmesi vardı. Biz sendika olarak Cumhuriyet Halk Partiliydik. İsmet Paşa NATO ülkeleri gazetecilerine bir basın toplantısı yaptı. Demokrat Parti bu basın toplantısının metninin yayınlanmasını yasakladı. Biz birkaç gün sonra bu metni temin ettik. Ben o metni daktiloyla yazdım, teksir makinesiyle çoğalttım. Diyarbakır’da çocukları çağırıp, elişer kuruş verip, köşe başlarında bu metni dağıttırıyordum. Benim yaptığım biliniyordu. Nerede saklanayım? Bekir isminde bir meyhaneci vardı. Aklıma orası geldi. Tezgahın arkasına saklandım. Belediye reisi Halk Partisindendi. Belediye reis muavini oraya geldi. Beni görünce, polislerin beni aradıklarını söyledi. Beni kendi evine götürdü. Gündüzleri orada saklanıyordum. Aradan birkaç gün geçti, 27 Mayıs İhtilali oldu. O zaman daha amatördüm. 27 Mayıs olmasa işten atılacaktım. Saklandığım yerden kahraman gibi çıktım. Bölge Müdürü, benim bu durumumu gördükten sonra, benimle arasını düzeltmeye çalıştı. Enver Turgut eskiden Karayollarında mutemetti. Yönetim kurulu üyesiydi. Bölge Müdürü, Demokrat Partili olan Enver Turgut’u zorla sendikadan ve Karayollarından istifa ettirdi. Enver Turgut da daha sonra Devlet Su İşleri’ne geçti. Orada sendikacılığa başladı. Recai Kutun da Devlet Su İşleri’nin bölge müdürüydü.

“İşçiler 27 Mayıs’ı heyecanla karşıladı. Omuza alacak subay bulamayınca, erleri omuzlara aldılar. İhtilal olmasaydı, Cumhuriyet Halk Partisi büyük bir çoğunlukla iktidara geliyordu. 1950 yılında Demokrat Parti’ye duyulan heyecan, 1960 yılında CHP için duyuluyordu. Diyarbakır sokakları davul zurnayla çınlıyordu. Demokrat Parti il başkanı adam vurdu, adliyeden elini kolunu sallaya sallaya çıktı. Ölenin kardeşi ertesi gün bu adamı vurdu, felç etti. Kimse korkusundan Halk Partiliyim diyemezdi. Büyük baskı vardı. Asker eğer halktan destek görmezse gelemez. Halk öyle sıkıntıya giriyor ki, askere umut bağlıyor. 27 Mayıs’taki durum böyleydi.

“Bu yıllarda Karayolları’nda ve Tekel’in İçki Fabrikasında sendika vardı. İki sendika arasında ilişkiler iyiydi. Kongrelerde birbirine gidilirdi. Daha sonra Teksif örgütlendi. Bu örgütlenme, Sümerbank’ın şayak fabrikası kurulunca oldu. Ancak ortak eylem filan olmadı. Diyarbakır Sendikalar Birliği türü bir örgütlenme olmadı.

“Sendika başkanıydım. Diyarbakır’da hemen hemen herkes birbirini tanırdı. Ben de tanınıyordum. Mehmet Ali Aybar Diyarbakır’a geldi. Bir heyet teşekkür ediyorlar. Turistik Palas’ta bir yemek yendi. Ben de çağırıldım. TİP Diyarbakır il örgütünde bana başkanlık için ısrar ettiler. Genel sekreterliği kabul ettim. Liste ertesi sabah vilayete verilecek. O akşam benimle ilgili bazı gelişmeler oldu. Ertesi günü genel sekreterlikten adımları geri çektim. Sendikayla partinin birlikte yürütülmesi mümkün değil, gibi bir mazeret bildirdim. Üyelik devam etti. 1965 seçimlerinde TİP’e oy verdim. Yaşar Kemal, Çetin Altan, Şaban Erik, Behice Boran gibi kişiler Diyarbakır’a geldiklerinde mutlaka ararlardı. Radyoda konuşma yaptım. Hayatımda komünist olmadım. Bulgaristan, Romanya ve Çekoslovakya’yı gördüğümde hiç beğenmedim. Çok baskı vardı.

“1964 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü işyerlerinde ilk toplu sözleşme imzalandı. Ali Haydar Akın diye bir bölge müdürümüz vardı. İstanbul Teknik Üniversitesi mezunuydu. Bir gün kapısını açtım. Girdiğimin bile farkına varmadı. Elinde bir zarf vardı, ona bakıyordu. ‘Gemiler mi battı,’ diye takıldım. ‘Gel, sebep sizersiniz,’ dedi. ‘Hayırdır,’ dedim. Maaşı vardı elindeki zarfın içinde. İşyerinde bir odacı Mehmet vardı. ‘O deli Mehmet benden daha fazla maaş alıyor; okumasaydım, Trabzon’da işe girseydim, işçi olsaydım, daha fazla para alacaktım,’ dedi. Aldığı maaşı gösterdi. ‘Vicdansızlıksınız,’ dedi. Ben de, ‘siz de sendika kurun, siz de hakkınızı alın,’ dedim. Eskiden subaya, memura kız verirlerdi. O zaman hep güzel kızlar subaylarda olurdu. Daha sonra, toplu sözleşmelerle birlikte, işçiye de kız vermeye başlandı.

“1960’lı yıllarda konuşma serbestliği geldi. Eskiden, bir bölge müdürüyle, hatta bir şantiye şefiyle konuşup ona derdini anlatmak mümkün değildi. Bu durum daha sonra değişti. 1960’lı yılların ikinci yarısında, birçok durumda, mağdur edilen mühendis bile bizim sendikadan yardım isterdi. Diyelim hastanede ameliyat olacaklar, bizden destek isterlerdi. Hak istemeyi, hakkını yedirmemeyi 1960’lı yıllarda öğrendik.

“Diyarbakır’da bir keresinde bir odacı şefe çay götürüyor. Çay soğukmuş. Şef çaycıya tokat atmış. Çaycıyı çağırdım. ‘İşyerine gideceksin; kapıyı arkadaşlarım tutacak; onun vurduğunun iki katı hızla ona tokat atacaksın,’ dedim. Genel sekreterle mali sekreteri de yanına kattım. Onlara da, ‘eğer şef güçlü çıkarsa, gerekirse yardım edin,’ dedim. Biraz sonra Bölge Müdürü telefon etti. ‘Düpedüz daire bastırıyorsun,’ dedi. ‘Olur mu,’ dedim. ‘Bu suç,’ dedi. ‘Odacıya tokat atarken suç değil miydi; ne hakla tokat atıyor,’ dedim. Şefin gözü şişmişti. 15-20 gün rapor alacak kadardı. Sendikaya geldi. Bana vuracak zannettim. Onurlu insanmış. Ya silah çekecek, ya saldıracak sandım. ‘Başkan, allahısmarladığa ve seni tebriğe geldim; ben de senin yerinde olsaydım, aynı şeyi yapardım; artık burada durma imkanım yok, gideceğim, seni kutluyorum,’ dedi. Artık ondan sonra hiçbir şef böyle birşey yapmayı aklından geçiremedi. Sendikanın itibarı da arttı.

“Cizre-Şırnak arasındaki çaydan salla geçilirdi. Köprü yoktu. Toplu sözleşme görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanınca, grev kararı alındı. Salın da durdurulması lazım. O günlerde NATO’nun bir tatbikatı vardı. Faruk Güventürk Paşa da o zaman kolordo komutanı. Davullar çalınıyor, zurnalar çalınıyordu. Bölge Müdürü beni aradı. Paşa beni çağırmış. Grev kararı alındığında komiteler kurulurken tatbikatı gözönünde bulundurmuştuk. Bu salda askerlerin geçişini serbest bırakmıştık. Sivillere yasaklamıştık salı. Paşaya gittik. Asasını kaptı. ‘Vatanhainleri, siz şerefsiz herifler, işçi olsanız Ecevit’i tutarsınız, onu bile tutmuyorsunuz; grev kararı alıp bizi ordan geçirmemek olur mu,’ diye bağırırdı. Ben de, ‘sizden daha haberimiz olmadan yerli ve yabancı askeri araçlara salla geçişin serbest olduğunu söyledik,’ dedim. Bunu duyunca, elimi tuttu, ‘senle ölüncüye kadar dostuz,’ dedi. Ondan sonra da dostluğumuz ahbaplığımız sürdü. Sendika binasına gelir, sandalyenin üstüne çıkar, konuşma yapar, şeyhlere atar tutardı. Kahve kahve dolaşır, o ara şeyh olarak öne çıkan Mehmet Efendi isimli birinin gerçek yüzünü anlatırdı.

“Diyarbakır Yol-İş Sendikası 1963 yılında Yol-İş Federasyonunun kurucu üyesiydi. 1963 yılında kuruluş kongresinde divanda görevliydim. Halil Tunç, Rafet Altun ve ben, birinci kongrede divandaydık. 1969 sonundaki genel kurulda Genel Mali Sekreter olarak seçildim. Ali Rıza Akkemik, Adnan Gün, Temel Malkoç, Sabri Türkan ve Recai Emre olarak seçime girdik. Bu listeden yalnızca ben kazandım. Mali Sekreterliği Mesut İbrahim Kahratlı’dan aldım. Üç ay

ne yapacağıma pek karar veremedim. Sonunda karar verdim ve Diyarbakır Yol-İş'teki görevimden ayrıldım.

“1964 yılında TÜRK-İŞ'in Bursa'da yapılan genel kurulunda Yol-İş Federasyonu delegesiydim. 1965 yılında da 45 gün süreyle A.B.D.'de kaldım.

“Ankara'da beklediğim sendikacılığı bulamadım. Mağduriyete tepki olarak sendikacılığa sarılmıştım. 10 yıldan fazla süre sendika başkanlığı yaptım. Bir tek gün harcırah almadım. İhtiyacımız yoktu. Gittiğimiz yerde ağırlandık. Harcıraha gerek kalmıyordu. Almadım. Kooperatif başkanırken, birçok harcamayı cebimden yapardım. Ankara farklıydı.

“Yol İş Fon Holding'in Murahhas Azasıydım. İşçi çocuklarına burs vermeye başladık. Fabrikaları satın aldık. Bazı sendikaların tüketim kooperatifleri konusunda yaşadıkları olumsuzluklar nedeniyle tüketim kooperatifçiliğine sıcak bakmıyordum. Tüketim kooperatiflerine ilişkin kararlarda hep muhalif kaldım. Fabrikalardaki yatırımlara ise, hem ülkeye, hem de çalışanlara katkısı bakımından sıcak bakıyordum; fabrika sendikadan ayrıydı. Ayrıca, elde edilen paradan işçi üniversitesi bile kurmayı düşünüyorduk.

“1977 yılı sonundaki kongrede, DSİ salonundaki genel kurulda, bütün arkadaşlar ayakta beni uğurladı. Gümüş bir plaket verdiler. Genel kurullarda karşıma hiç rakip çıkmadı. Mali rapor hiç tenkit edilmedi. Sendikalarda genellikle mali raporlar tenkit edilir. Benimki hiç tenkit edilmedi.

“Asker dönüşü, 1957 yılında evlendim. 1958 yılında ilk çocuğum doğdu. 3 oğlan 1 kız çocuğum var.”

SÜREYYA GEZER³¹

Süreyya Gezer 1941 yılında Eskişehir'de doğdu. Babası PTT'de memurdu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Manastır'da doğmuş. Daha sonra İstanbul'a yerleşmişler. Oradan Ankara'ya taşınmış. Sonra da Eskişehir'e atanmış. Annesi Kafkas kökenli. Annesinin ailesi de Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye gelip Eskişehir'e yerleşmişler. Süreyya Gezer'in babasının babası İstiklal Savaşı'na iştirak etmiş ve şehit olmuş. İki kardeşler. Diğer kardeşi de erkek. Hava astsubayymış. Şimdi emekli.

Süreyya Gezer ilkokulu ve ortaokulu Eskişehir'de okudu. Liseye başladı, ancak belge aldı. Erkek sanat enstitüsüne geçti. 1958 yılında elektrik bölümünden mezun oldu.

“İlk işyerim Kütahya Azot Fabrikası'nın montajıydı. 1959 yılı sonlarından 1960 yılına kadar burada çalıştım. 27 Mayıs İhtilali sırasında orada çalışıyordum. Bu işyerinde montaj sırasında toplam 4000 kadar işçi çalışıyordu. Çeşitli şirketler faaliyet gösteriyordu. Ben Azot Fabrikası'na bağlıydım. Daha sonra Simko Şirketi'ne geçtim. İşyerinde işçi mümessilleri vardı. Kütahya Azot montajında iş almış bazı şirketlerde o zaman Fukara Tahir'in inşaat işkolundaki sendikası vardı. Örneğin Garanti İnşaat'ta bir de umumi mukavele imzalamıştı. Benim işyerimde sendika olmadığından ben sendika üyesi olmadım.

“Azot'un misafirhanesinde kalıyordum. İşyerinde öğle yemeği çıkardı. İş elbisesi verilirdi. İkramiye yoktu. 1959-60 yıllarında işyerinde bir direniş olmadı. Yalnızca bir defasında pirinç pilavında kurt çıktı. Bir gün yemek boykotu yaptık. Kimse cezalandırılmadı. İşveren de haklılığımızı kabul etti.

“Azot'un kendi bünyesindeki işçiler Eskişehir, Kütahya, Gediz, Tavşanlı, Balıkesir yöresindendi. Diğer inşaat şirketlerinde çalışanların büyük çoğunluğu Doğu'dan gelen insanlardı. Onlara yemek verilmezdi. Yapı-İş Sendikası bir umumi mukavele yaptıktan sonra bazı haklar elde ettiler.

“1960 yılında askere gittim. Mersin Silifke'nin Gündüzler Köyü'nde iki yıl yedeksubay öğretmen olarak çalıştım. 1962 yılında terhis oldum. Askerden döner dönmez Eskişehir Çimento Fabrikası'nda işbaşı yaptım. O zaman enstitü mezunları revaçtaydı. Birkaç yere başvururdum. Azot'a dönebilirdim. Ancak ücret konusunda bazı anlaşmazlıklarım oldu. Belediyeye de kabul edildim. Ama ben Eskişehir Çimento'yu tercih ettim. Eskişehir Çimento, Zeytinoğulları'na ve Eskişehir eşrafından diğer bazı kişilere aitti.

“İşe girdikten birbuçuk ay sonra işyerinde işçi mümessilliği seçimleri yapıldı. Aday oldum. Seçildim. İşyerinde Yapı-İş Federasyonu örgütlüydü. Fukara Tahir'in sendikası. Federasyon'un İç Anadolu Bölge Sendikası Çimento Şubesi'ni oluşturuyorduk. Seçilmemin üzerinden iki ay geçtikten sonra Çimento Şube başkanlığına seçildim. Amatör olarak. Ondan kısa bir süre sonra da İç Anadolu Bölge Sendikası'nın genel kurulu yapıldı. İç Anadolu Bölgesi genel sekreterliğine getirildim.

“Azot'tayken brüt 12 lira yevmiye alırdım. Yedeksubay öğretmen maaşı ayda brüt 420 lira civarındaydı. Çimentoya brüt 18 lira yevmiye ile işbaşı yaptım. Bu tarihlerde annemle babamla birlikte kalıyordum.

“Kütahya Azot'ta inşaatlarda çalışan işçilerin yüzde 99'u doğuluydu. Köyle, toprakla bağları vardı. Yoksul insanlardı. İnşaat sezonunda gelir çalışırlar, sonra memleketlerine dönerlerdi. Patates kaynatıp yerlerdi. Yağsız bulgur pilavı yaptıklarını çok görmüşümdür. Biz dosdoğru yemek yerken, onlar patatesle bulgur pilavıyla idare ederlerdi. Cumartesi günleri bize kumanya verilirdi. Azot'taki bazı arkadaşlar bunları yemezdi. Ben de bazen bunları toplar, inşaatlarda çalışan arkadaşlara verirdim.

“Çimento'daki işçiler genellikle Eskişehir'den ve yöre köylerindendi. Fabrikada bir işçi koğuşu vardı. Normal ölçülerdeydi. O zamanın iyilerindendi. İşçiye yemek verilmezdi.

³¹ Çimse-İş Sendikası kurucularından ve eski Teşkilatlandırma Sekreteri Süreyya Gezer ile 6 Ekim 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde görüşüm.

Fabrikanın bir lokantası vardı. Müstecir çalıştırıyordu. İsteyen parasıyla yemek yedi. Ayrıca bir de kantin vardı.

“Türkiye'nin ilk toplu sözleşme müzakerelerine biz başladık. Sümerbank'a bağlı Kütahya Keramik işyerinde çalışan işçiler bizim sendikaya üyeydi. Toplu sözleşme çağrısında bulundum ve görüşmelere başladık. Üç aya yakın bir süre, taslak verip vermeme konusunda TÜRK-İŞ, Yapı-İş Federasyonu ve Sümerbank arasında tartışmalar sürdü. Sonunda anlaştık. İmzalanan ilk sözleşmeler arasındaydı. Karşımızda çok iyi bir ekip vardı. Görüşmelere Sümerbank genel müdür muavini ve diğer yetkililer katıldı. Bizim kadromuzda da Yapı-İş Federasyonu Genel Sekreteri Yakup, Bölge Sendika Başkanı, Genel Sekreter olarak ben ve bir arkadaş vardık. İki de temsilci aldık görüşmelere. Ücretlere yüzde 5-10 civarında kademeli bir zam alındı. İşyerinde daha önce uygulanan bir iç yönetmelik vardı. Toplu sözleşmede bazı maddelerde bu iç yönetmeliğe atıfta bulunuldu.

“O tarihlerde özel sektördeki ücretler günün koşullarında vasatın altında sayılırdı. Ama kamu sektöründe ücretler biraz daha yüksekti. Kütahya Keramik'te ilk sözleşme sonrasında ücretler diğer özel fabrikaların üstüne çıktı.

“Eskişehir Çimento Fabrikası'nda da toplu sözleşme çağrısında bulunduk. Burada da sözleşme imzalandı. Bu sözleşmede Türkiye'de ilk defa iş ve işçi değerlendirme sistemi getirildi.

“Eskişehir Çimento Fabrikası'nda çalışan işçilerin yüzde 60'ının filan toprağı vardı. Bunlar da yıllık izinlerinde ekinlerini kaldırırlar veya pancarlarını sökerlerdi. Yüzde 40'lık bölüm de Eskişehir'dendi. Bunlar tam sanayi işçisiydi.

“1963 yılı ekim ayında Yapı-İş Federasyonu'nun genel kurulu yapıldı. Bu arada işkolları yönetmeliği çıkıyordu. Genel kurulda, çimento fabrikalarının ayrı bir sendika kurması konusunda prensip anlaşmasına varıldı. Bunun üzerine, Çimento Seramik ve Toprak İşçileri Sendikası'nı, şimdiki adıyla Çimse-İş'i kurduk. İlk kurucu heyette genel sekreter olarak görev yaptım. Genel başkanımız Hasan Türkay'dı. Mali sekreterliğe Fethi Karatay getirilmişti. Beş ay sonra yapılan olağan genel kurulda sendikamız Çimse-İş adını aldı. Genel sekreterliğe yeniden getirildim.

“Genel sekreterlik maaşı ayda 1500 liraydı. Ama birbuçuk yıl maaş alamadım. Sendikada para yoktu. Kendi birikimimi, annemden babamdan aldığımı yedim. Selanik Caddesi'nde TÜRK-İŞ'in karşısındaki binada bir yer tuttuk. Sendika kurulmadan önce çimento fabrikalarındaki şubelerden belirli bir para toplanmıştı. Bu para ile yer tuttuk ve malzeme satın aldık. TÜRK-İŞ bize manevi olarak büyük destek verdi.

“Çimse-İş Sendikası kurulduğunda kamu sektöründe ve özel sektörde çimento fabrikalarını örgütledik. Önce 13 işyeri vardı. Örgütlenme daha sonra yaygınlaştırıldı.

“1964 senesinde Hasan Türkay ile anlaşmazlığa düştük. İstifa edip ayrıldım. Daha sonra Eskişehir Çimento Fabrikası'na döndüm. Aynı sene baştemsilci olarak atandım. Bu arada Yapı-İş Federasyonu bölge müfettişliği yaptım. Burada çalışırken Gökçekaya İnşaat İşçileri Sendikası'nı kurdum. Çimento fabrikasında devam ederken bu sendikanın da genel sekreterliğini yürüttüm. 1968 yılına kadar bu çalışmam devam etti. 1968 senesinde Çimse-İş Eskişehir Şube Başkanlığına seçildim. İnşaat işçileri sendikasındaki görevimi bıraktım.

“Şube başkanlığına seçildikten sonra Hasan Türkay'la yeniden tartıştık. Bunun ardından sendikadan bir yıl süreyle ihraç edildim. Bu kararın üzerinden üç ay geçtikten sonra yapılan Çimse-İş Genel kurulunda bu ceza kaldırıldı. Hem şube başkanlığına döndüm, hem de Çimse-İş "teşkilatlanma üyesi" olarak atandım. Görevim teşkilatlanmada çalışmaktı. 1500 lira da maaş verildi.

“1973 yılına kadar bu durum devam etti. 1973 yılında şube başkanlığına yeniden seçildim, ardından da Çimse-İş teşkilatlanma sekreterliği görevine getirildim. 1981 yılı sonuna kadar bu görevim devam etti. Yine anlaşmazlık nedeniyle istifa ederek ayrıldım.

“Daha sonra 1982-1986 döneminde Kristal-İş Sendikası’nda danışman olarak çalıştım. Oradan da istifa ederek ayrıldım. 1985 yılında emekli olmuşum. 1990-1993 döneminde Çimse-İş Sendikası’nda teşkilatlanma işlerinde görev yaptım. 1993 yılından beri de TÜRK-İŞ’te idare amiriyim.

“1960’lı yıllarda Fukara Tahir ismiyle bilinen Tahir Öztürk’ü yakından tanıma imkanım oldu. Fukara Tahir mevcut sendikacılar içinde süper zekalı, toplumcu, her mevzuda korkunç derecede cesaretli biriydi. Avukat tutmazdı. Bütün davalara kendisi girerdi. İşçilere korkunç hitabet ederdi. Çubukluydu. Gazi Çiftliği’nde ilkokulu okumuş. Daha sonra bir eğitimi yok. Eskiden Yapı-İş Federasyonu’nda il özel idareleri, Devlet Su İşleri, çimento fabrikaları, seramik fabrikaları örgütlüydü. İşkolları yönetmeliği çıkınca bu işyerleri dağıldı. Fukara Tahir, sendikanın genel sekreteri Emrullah tarafından vurularak öldürüldü. Ölümünden bir hafta evvel birlikte Eskişehir’e gelerek beni ziyaret ettiler. Aralarında kongre yapma konusunda anlaşmazlık vardı. Bazı kişiler, aidat bölüşümü konusunda anlaşmazlık olduğu biçiminde iddialarda bulundu. Bu iddia doğru değildi. Federasyon olduğu için fazla paraları zaten yoktu. Keban Barajı inşaatı başladıktan sonra orada örgütlendiler ve durumlarını biraz düzelttiler. Federasyon, Bartın Limanı inşaatı ve Keban Barajı inşaatı ile ayakta duruyordu.

ŞÜKRÜ KORKMAZ GİDER ³²

Şükrü Korkmaz Gider 22 Nisan 1943 tarihinde Çankırı merkezde doğdu. Babası, Devlet Demiryollarında makinistti. Memur statüsünde çalışıyordu. 1957 yılında bir tren kazasında rahmetli oldu. Annesi Ilgazlı, babası Yapraklılı. Şükrü Korkmaz Gider'in sülalesi geçmişten beri Çankırlı. Ailenin en büyük çocuğu Şükrü Korkmaz Gider. Diğer iki erkek çocuğun biri İzmir'de Telefon başmüdürü. Diğer ise emekli hava albayı.

“Babam ilkokulu bitirdikten sonra okumamış; askere gitmiş. Askerde ilkokul mezunlarını çavuş yapıyorlarmış. Asker dönüşü de eğitimci olarak görevlendirilmiş. Çankırı'nın birçok köyünde eğitimci yapmış. En son Kurşunlu Sumucak Köyü'nde eğitimci yaptığı sırada ben doğmuşum. Dayım Çankırı'da Devlet Demiryollarında hareket şefi olarak çalışıyormuş. Onun vasıtasıyla Devlet Demiryollarına girmiş. Böylece Çankırı merkeze yerleşmişiz. Köyde arazimiz vardı. Babamlar üç kardeştiler. Bütün arazileri en büyük kardeşe bıraktılar. En büyük amcam köyde kaldı. Bir amcam Ankara'ya göçtü. Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'nda şoför olarak çalıştı. Annemden bir miktar arazi kalmıştı. Dayılarım hepsini sattılar ve memleketi terktiler. Köyde hiç arazimiz kalmadı.

“İlkokula ve ortaokula Çankırı merkezde gittim. Ortaokulu bitirdiğim yıl babam rahmetli oldu. Kısa yoldan hayata atılalım diye, sanat okulunun lise bölümüne gittim. İki yıldır o zaman eğitim. Torna tesviye bölümüne girdim. 1959 senesinde haziranda imtihanları bitirdik. Neticeyi öğrenmeden, Karabük'ten gelen arkadaşların da teşvikiyle, üç beş arkadaş Karabük'e gittik. Karabük'te tekniker okulu açılmıştı. Sanat okulunda müdür muavini Hüseyin Remzi Onay Bey vardı; o da tekniker okuluna öğretmen olarak tayin edildi. Sanat okulundaki başarılı öğrencileri Karabük'e çekti. Ayrıca Karabük Demir Çelik Fabrikası'na girdim. Makine fabrikalarında tesviyeci olarak göreve başladım. Tekniker okulu imtihanına girdim; kazandım. Akşam tekniker okulunda da okumaya başladım.

“14 Temmuz 1959 tarihinde işbaşı yaptığımda 128 kuruş saat ücretim vardı. Sanat okulu mezunları stajyer olarak alınıyordu. 138 kuruş saat ücreti uygulanıyordu. Ancak benim elektrik dersinden takıntım vardı. O nedenle 128 kuruş verdiler. Eylülde elektrik imtihanını verince, saat ücretim otomatikman 138 kuruşa yükseldi.

“Karabük Demir ve Çelik fabrikası o dönemde artık yerine oturmuştu. İlk dönemleri atlatmıştı. İlk dönemlerde işçi sıkıntısı yaşanmıştı. 1959 yılında fabrikaya girdiğimde işçi mükemmelliği vardı. Ricacı bir politika izlemek yoluyla, mevcut yasalar çerçevesinde hak arıyordu. Herşey kendi inisiyatiflerine, dostluklarına kalmıştı. Uygulanan bir iç yönetmelik vardı. Bazı kurallar konmuştu, uygulanıyordu. 17 yaşında işbaşı yaptım. Bir taraftan da okula başladım. Talebelik hayatıyla da uğraşınca, sendikaya filan fazla zaman olmuyordu. Sendika da güçlü değildi. Toplu sözleşme olmadığı için, işverenin tek taraflı olarak belirlediği ve ilan ettiği ücret skalası, prim yönetmeliği, işçi yönetmeliği, her kısmın kendisine göre işçi çalıştırma kuralları vardı. Derece ve kademelere göre bir ücret düzeni uygulanıyordu. Prim sistemi etkiliydi. Bu sistem, üretimi ve verimi artırmak açısından etkiliydi. Vardiya daha fazla üretim yapabilmek için birbirleriyle yarış ederdi. Prim ciddi bir paraydı. Prim, maaşın yüzde 25-35'i civarındaydı. İşyerinde esas işletmeler, yardımcı işletmeler, bir de bakım işletmeleri vardı. Esas işletmelerde, yani haddehanelerde prim daha fazlaydı. Prim oranı yüzde 50-60 dolaylarına kadar çıkardı. Esas işletmelerde üretim yarışı olurdu. Primler daha sonra toplu sözleşme düzenine geçilince yeniden düzenlendi.

“İngilizler Karabük'ü kurduklarında ücret sistemlerini de birlikte getirmişler. O yıllarda İngiliz nezaretçi ve mühendisler çalışmış. Almanlar da gelmiş. Almanlar yüksek fırını yaptılar. Almanlar bunu yaparken kendi nezaretçi ve mühendislerini getirdiler. Haddehane kurulurken de İngilizler varmış.

“Karabük Çırak Okulu mezunları hem sendikal alanda, hem de siyasi alanda Karabük'te etkili olmuşlar, yönetimi ele almışlar. Karabük AP milletvekili Fevzi Fırat, Ahmet Çehrelî,

³² Çelik-İş Sendikası eski Genel Başkanı Şükrü Korkmaz Gider ile 8 Eylül 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde görüştüm.

Hüseyin Kaba gibi kişiler hep çırak okulu menşeli. Demir Çelik bünyesinde işçi ve sendika hareketlerinde hep bu okuldan gelenler önemli rol oynamışlardır.

“Fabrika kurulduktan sonra, kaliteli personel yetiştirebilmek için çırak okulu açılmış. 13-14 yaşındaki çocuklar fabrikaya girmiş. Çırak okulu, ilkokuldan sonra, orta sanat muadili. Enver Kaya da oradan. 1959 yılında çırak okulu kapanmıştı. 1958 yılında Karabük'te tekniker okulu açıldı. İhtilalden sonra da akşam sanat okulu açıldı. Üç sene eğitimleri vardı. Öğlenleri iki vardiya yaparlardı. Yarım gün teorik, yarım gün tatbikat. Tatbikatlarını da fabrikada çalışarak yaparlarmış. Öğrenciler yatılıydı. Bir miktar harçlık da veriliyordu. Üç öğün yemek, elbise, iş elbisesi de sağlanıyordu. Çırak okulu mezunları fabrikada hemen işbaşı yapıyorlardı. Çırak okulunun ilk mezunları, kısa bir eğitim sonrasında, askerliklerini de fabrikada yapmışlar. O yıllarda kalifiye eleman yoktu. Çırak okulu mezunları mühendis gibi muamele görüyordu. Yatılı oldukları için arkadaşlıkları sıkıydı. Müsterek hareket ederlerdi. Karabük'ün hem siyasetini, hem sendikal hareketleri sürekli ellerinde bulundurdular. Çok genç yaşta emekli oldular, çünkü çıraklık döneminde herhalde primleri yatırılmıştı.

“İşyerinde 1959 yılında yemek veriliyordu. Ancak askeri karavanalarla gelirdi. Yeşil muşamba kaplı masalar ve tahta oturaklar vardı. Bakır tabaklarda yemek dağıtılırdı. Herkes kaşığı kendisi getirirdi. Bakır sürahiler ve bardaklar olurdu. Ekmek de verilirdi, ama sınırlıydı. Adam başı dörtte bir ekmek hakkı vardı. İki kap yemek olurdu. Ara sıra meyve ve tatlı da çıkardı. Umumiyetle bulgur pilavı, kuru fasulye, nohut ve musakka olurdu. Musakka yiye yiye musakka olmuştuk.

“Geçmişte fabrikada hükümlü işçiler de çalıştırılmış. Fabrikanın cüruf sahasının eteğine koğuşlar yapılmış. Bekar koğuşları buralar. Koğuşlar 1'den 45'e kadar numaralanmış. 38'den sonrası hep hükümlüydü. Hükümlüler işten çıktıktan sonra koğuşlara gelir, oraya kilitlenirdi. 1959 yılında bu uygulama devam ediyordu. Yattığı gün ve çalıştığı gün birebir sayılırdı. Bilahare bu uygulama kaldırıldı. Hapishane başka tarafa yapıldı. Daha sonra da mahkum çalıştırılmadı. Mahkumiyeti bittikten sonra işe devam eden dünya kadar arkadaşımız vardı. Bu arkadaşlarımızdan biri, Ömer Görkem, her gün yemeğe tek bir acı biber getirirdi. Karavanayı paylaşan arkadaşlara paylaştırırdı. Yemeği daha iştahla yedik.

“Bizden önce askerliğini fabrikada yapanlar olmuş. Bizim zamanımızda yoktu.

“Yemek uygulaması 1965-1966'ya kadar devam etti. Her ünitenin kendisine ait yemekhanesi vardı. Benim bahsettiğim, makine fabrikalarının yemekhanesi. Bütün üniteler de aynıydı. Ben işe girdiğimde fabrikada toplam 3200 civarında işçi vardı. Ben girdiğimde iki yüksek fırın vardı. Şimdi üç tane. Üçüncüsü, ilk ikisinin üretimine bedel. Birçok birim daha yapıldı. İşçi sayısı daha sonraki yıllarda arttı.

“Teknik eleman durumunda olan arkadaşlar hep yabancıydı, Karabük dışındandı. Kalifiye olanlar dışarıydandı. Düz işçilerin yüzde 90'ı yerli işçiydi. Düz işçilerin köyle irtibatı vardı. Bu bağ devam etti. Bu da Demir-Çelik'in politikasıydı. Yerleşim politikası önemliydi. Aldığı maaşla geçinemeyen köylü ne yapsın? Köyünde kalıyordu. Vardiyalarda hizmet arabası sağlanıyordu. Köylerinden işçileri topluyordu. Her köye bir araba veriliyordu. İşçi gelen her köyün güzergahına araba veriliyordu. 1959'da servis vardı. İşçiler çoğaldıkça talep de arttı. Evi yoldan içerde olan işçi, evelden belirli bir güzergahta adam indikten sonra dört beş kilometre yürüyordu. Daha sonra o köyden gelen işçi miktarı çoğaldıkça, o hat için araba tahsisi yapıldı. Fabrika yönetimi, işçinin köyle bağlarını kesmek istemedi. Bu uygulama hem fabrikanın, hem çalışanın işine geliyordu. Köyler yakındı. Arabayla en fazla yarım saat çekiyordu. Fabrikanın bu uygulamayı istemesinin nedeni, Karabük'teki sosyal sorunların kendisine de yansmasıydı. Mesala, ikametgah meselesi Karabük'te önemliydi. Kendi evi olanlar rahat ediyordu, ama evi olmayanlar sıkıntı çekiyordu. Bu uygulama, yüzde 80 itibarıyla de çalışanların menfaatine olan bir hadiseydi. Fabrikanın da politikası bu olduğuna göre, demek ki devlet politikasıydı. Hem evinde çiftçiliğini sürdürecekti, hem işçilik yapacak.

“Karabük'te geçmişte hak almak için bir direniş olmamış; ama ufak tefek tepkiler, işverenin tavırla ilgili ufak tepkiler var. İşçi, mesela, umursamıyor; kabadayı bir adam, bunu işten

çıkartıyorlar. İşçi toplanıyor; atılan arkadaşlarını, geri aldirmaya çalışıyor. Ama büyük çaplı hak arama direnişleri olduğu söylenemez. İşçi öyle yetiştirilmiş ki, fabrikasını çok seviyor ve ekmek teknesi olarak görüyordu. Devletin malı, devletin gözbebeği. Devletin ilk demir çelik fabrikası. Üretime ilişkin bir sorun olduğunda herkes önemsiyordu. Demir çelik üretiyordu. Türkiye'nin ilk ağır sanayii işletmesiydi. Zor bir işletmedir. Demiri 1600-1700 derecede kaynatıyorsun, döküyorsun. Büyük ve zor işti. Birçok iş doğrudan doğruya işçi emeğiyle gerçekleştiriliyordu. Teknoloji bu kadar ileri değildi. Bir de yarış vardı. O zaman milli duygular daha kabarık; memleketseverlik daha değişik boyutlarda. Millet yerli malına düşkün; dışarıdan getirmeye karşı tavır var. Böyle bir ortamda Demir Çelik İşletmeleri gerçekten Türkiye'nin gözbebeği durumundaydı. Dolayısıyla Devletin tam anlamıyla hakim olmaya çalıştığı bir işyeriydi. Ufak tefek işçi olaylarına ve hareketlerine bile müsaade etmezlerdi. Hemen kapının ağzına koyarlardı.

“İbrahim Odabaşı örneğini anlatayım. İbrahim Odabaşı 1952-53 yıllarında işçi mümessiliydi. Ankara'nın bir yerindendi. Usta işçiydi. İşçi haklarıyla ilgili olarak girişimlerde bulunmuş. Yemeği beğenmemiş, iyi yemek çıksın, demiş. İşverenin karşısına dikilmişler. Bu olaylar yöneticiler tarafından iyi karşılanmamış. İş akdi feshedilmiş. Dışarıya atılmış. Daha sonraki yıllarda arzuhalcilik yaptı. Avukat gibi adamdı. Hayatını öyle devam ettirdi. Halen hayatta. Bir süre önce dükkanını da kapatmış, evindeymiş.

“1963 öncesinde Karabük'te toplulukla iş ihtilafı hiç çıkarılmadı. Çıkar gibi oldu, ancak anlaşmazlık halledildi.

“Karabük işçisi genellikle Demokrat Partiliydi. Halk Partililer de vardı; ama azdı. Halk Partisi döneminde işçi çok sıkılmış. Devletçi zihniyet Halk Partisi döneminde üst düzeyde. Gayet basit nedenlerle işçi atılmış. Fabrikaya her geliş gidişte işçi didik didik aranırdı. Bu aramalar yıllar boyu sürdü. Sanki işçi daima dışarıya birşey çıkarır gibi sürekli aranırdı. Bu uygulama 1966-67 yıllarına kadar devam etti. Toplu sözleşme konuları gündeme girdikçe, bunların işçi onurunu kıran uygulamalar olduğü gündeme getirilince, bu uygulamalardan vazgeçildi.

“27 Mayıs'tan sonra işten atılanlar oldu. Ama çoğu geri geldi, işe yeniden başladı. Teknisyenlerden hapiste yatanlar oldu. Ocak ve bucak başkanı olan işçiler vardı. Mesela, Hüseyin Öndül diye bir abimiz vardı. Sanat Okulu Mezunları Derneği başkanlığını da yapıyordu. Demokrat Partiliydi. 27 Mayıs'tan sonra Halk Partililer Demokrat Parti'nin levhasını sökmek istemişler. Arbede çıktı. Hüseyin Öndül, levhayı indirmek isteyenlere küfretmiş. Bileği güçlü bir insandı. Biraz da cebelleşmiş. Bir süre içerde yatırdılar.

“Karabük'te Sanat Enstitüleri Mezunları Derneği faaliyet gösteriyordu. 1955 sonrasında sanat okulu mezunları Karabük'e akın etmeye başladı. Sanat okulları mezunları olarak stajyer kadrosuyla işe girerdik. Bilhassa tekniker okulu açıldıktan sonra çok gelen oldu.

“27 Mayıs İhtilalinden sonra Adalet Partisi gençlik kollarına üye oldum. Faaliyetim yoktu. Sadece arkadaşlarımıza yardım edebilmek, onlara destek olmak için bir üyelik söz konusuydu. Aktif politikacılığım olmadı.

“Talebeliğim 1962 yılı sonunda bitti; tekniker okulunu bitirdim. Bu dönemde herhangi bir sendikal faaliyetim olmadı. Deleğeliğe filan aday olmadım. Askere gidecektim. İşyerinde bu Maden-İş Sendikası örgütlüydü. Bu sendikaya üyeydim.

“O yıllarda tekniker okullarının mezunlarına yedeksubaylık hakkı vermediler. Sanat okulu mezunu olarak müracaatımızı yaptık. Yedeksubay öğretmen oldum. Konya'nın Çumra Kazası, Kargın Kasabasında ilkokul öğretmeni olarak askerlik yaptım. 1966 yılında da Isparta'da üç aylık okul dönemi oldu. 1966 yılı ağustos ayında teğmen olarak terhis edildim. Hemen tekrar Karabük Demir Çelik'e başvurduğüm. Askerlik nedeniyle ayrılan işçi, askerlik sonrasında işe yeniden alınıyordu. Tekniker işçi olarak işbaşı yaptım.

“1966 yılı ekim ayında evlendik. Eşim Eskipazarlı. Burası eskiden Çankırı'ya bağlıydı. Şimdi Karabük'e bağlı. Eşim ev hanımı. Dört çocuğumuz oldu; iki erkek, iki kız. İki kızımız evlendi. Kızlarımdan birisi Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü mezunu. Diğeri de Hacettepe

Üniversitesi Amerikan Dili Edebiyatı Bölümü mezunu. Oğlanlardan biri Ankara Üniversitesi Dişçilik Fakültesi mezunu. Okulda kaldı. Diğeri de Eskişehir mimarlıktan bu sene mezun oldu.

“Benim cemiyetçilik hayatım, ilk çocuğumun altı aylıkken ölmesi sonrasında başladı. Ondan sonra kendimi evden uzaklaştırmayı seçtim. O sırada sanat okulu mezunlarının dernek seçimi vardı. Bir arkadaşım, birkaç abimizin Sanat Okulu Mezunları Derneği Yönetim Kurulu’na girmesi için benden yardım istedi. Ben gerekli girişimlerde bulundum. Ancak aynı arkadaş, benim yapmış olduğum teklifleri bir kenara atarak, listeyi değiştirdi, kendisi aday oldu. Çok kızdım. Bu arkadaş daha sonra sendikacılık da yaptı. Dernekte yönetimi kendi istediği biçimde teşekkül etirmek istedi. Cemiyetçilik benim için çok kutsi bir görev. ‘Söz verdik; niye böyle yapıyorsunuz,’ diye kızdım. Ankara’dan talimat aldığını söyledi. ‘Yaşlı onlar, onlarla ne işimiz var,’ demişler. Ben de bunun üzerine ayrı bir liste hazırladım. Kendimi de listeye koydum. Seçimleri biz kazandık. Cemiyetçiliğe öyle başladık. Sendikacılığa da o vesileyle başladık. Karabük’te Sanat Enstitüsü Mezunları Cemiyeti’ni canlandırdık. Sanat okulu mezunlarını topladık. Çırac okulu mezunları herşeye hakimdi. Sanat okulu mezunlarına geçit vermiyorlardı. Bunun propagandasını yaptık. Sanat okulu mezunlarını biraraya getirdik. 1969 sendika seçimlerinde işin organizasyonunu ben yaptım. Delege seçimlerini organize ettim. O seçimlerde sanat okulu mezunları olarak bir ekip kurduk. Sanat okulu mezunlarının delege çıkmalarını sağladık. 350-400 delegeden 94 delege çıkarttık. 94 delegeyle bir başkan adayı çıkartmak suretiyle seçimlere gittik. Gücümüz yetmedi. Pazarlık suretiyle üç arkadaşımızı yönetime soktuk. Ben bu hareketi ayarlayanlar arasındaydım. Ekip başyıldım. Ama yönetime girenler arasında ben yoktum. Derneğin sekreteriydim. Bilahare Teknikerler Derneği başkanı yaptılar beni. Daha sonra politikaya atıldım.

“Milliyetçi Hareket Partisi ilçe yönetim kurulu üyeliği yaptım. 1967 yılında Karabük’te CKMP ilçe örgütü kurucularındanım. CKMP 1969 yılında MHP oldu. Ben de aynı çizgide devam ettim. Bu durum sendika genel başkanı oluncaya kadar devam etti. Sendika genel başkanı olunca partideki görevimden istifa ettim. İşçi arasında MHP’li pek yoktu. Millet partiye martiye bakmıyordu. Benim MHP’li olduğumu, seçimlerde konuşma yaptığımı bildiği halde, CHP’lisi de, AP’lisi de bana oy verdi. Particilik sendikalara girmemişti. Particilik 1974-75 yıllarından itibaren başladı.

“1974 yılında, Sanat Okulu Mezunları Derneği ve Teknikerler Derneği’ndeki görevlerim sürdü. Teknikerlerin de sorunları vardı. Sanat okulu mezunlarıyla çırac okulu mezunları arasındaki sürtüşmeler bitmezdi. Ancak arkadaşlıklar, dostluklar sürerdi. Cemiyetçilik hayatında sanat enstitüsü mezunları toparlanır, çırac okulu mezunları toparlanırdı. Bu arada tekniker okullarından çok kişi mezun oldu. Bunlar askerden sonra işyerine döndüler. İşçi statüsünde çalışıyorlardı. Diğer işletmelerde mühendis gibiydi teknikerler. Koca fabrikada yalnızca üç tane tekniker kadrosu vardı, ama fabrikada 300-350 tekniker çalışıyordu. Tekniker kadroları açtırttık. Yan yana tezgahlarda ilkökul mezunu, sanat enstitüsü mezunu ve tekniker çalışırdı. Ücretleri aynıydı. Birçok sorun çıkardı.

“1973 yılı sonunda sendikanın genel kurulu yapıldı. Biz yine sanat enstitüsü mezunları olarak delege seçimlerine girecektik. Bu ara bir başka şey daha yaptık. Bize yakın olanları biraraya getirdik. Bölge özelliklerini hesaba kattık. Ovacık ve Eskipazar Çankırı’ya bağlıydı. Çankırı’nın diğer kazalarından da çok çalışan vardı. Karabük’ün yarısı Çankırılıydı. Safranbolu ve köylerini de dahil ettik. 18 - 67 ittifakı. Çankırılılarla Zonguldaklıların ittifakı. bunu sağladık. Enver Kaya sendikamızın başkanıydı ve yeniden adaydı. Enver Kaya Kastamonu Araç’tandı. Kazanabilmek için kendi yakınlarını biraraya getirip onların oylarını almaya çalışıyordu. Biz de bu arkadaşları biraraya getirdik. ‘Biz de bu işi yaparız,’ dedik. Enver Kaya’yı Adalet Partisi destekliyordu. Enver Kaya AP’nin ilçe başkanlığını yaptı, milletvekili aday oldu. Genel başkanlıkta ikinci aday olan Mehmet Ali Börek’i de CHP destekliyordu. Üçüncü aday da bendim. Mehmet Ali Börek Erzincanlıydı. ‘Beni genel başkan yapın, size şöyle hizmet edeceğim,’ diyordu. Ben devreye girince işleri karıştı. ‘Ekseriyetle delege çıkarttık, neden aday olmayalım,’ dedik. İki dernekte hizmet etmişim. Benim başkanlığım söz konusu olduğunda bir ön toplantı yaptım. Mahalli basın, ‘18-67 adayını tespit etti,’ diye manşet attı. Bu terim ilk defa orada atıldı. Çankırılıların ve Zonguldaklıların adayı oldum.

“Çelik-İş’in tüzüğüne göre, önce genel başkan seçiliyordu. Birinci ve ikinci turda üçte iki çoğunluk aranıyordu. Bu sağlanamazsa, üçüncü turda en fazla oyu alan seçiliyordu. Daha sonra icra ve yönetim kurulu seçimine geçiliyordu. İkinci başkan, mali sekreter, eğitim ve teşkilat sekreterleri, daha önceden seçilmiş olan genel başkanın gösterdiği üç aday arasından genel kurulca seçiliyordu. Bu üç adayın birincisi esas adaydı. Diğer iki aday gölge adaydı. Kendi adayına, ‘gölge adaylarını bul,’ dersin. O da bulur. İcra ve yönetim kurulları tam liste çıktı. 25 Aralık 1973 tarihinde genel başkan olarak göreve başladım.

“Bu genel kurulda Türk Metal’e katılma konusunda bir kararın alınması gerekiyordu. Rahmetli Enver Kaya, TÜRK-İŞ’in ve Türk Metal’in almış olduğu karara rağmen, Türk Metal’e iltihak kararını gündeme getirmedi. CHP’liler iltihaka karşıydı. İlk başta biz etrafta gözüküyoruz. Yalnızca CHP’li muhalefet var. Onlar, ‘satılıyor; binalar gidecek’ diye karşı çıkıyorlardı milli tip sendikaya. Enver Kaya, muhalefete malzeme vermemek için iltihak meselesini genel kurulda gündeme getirmedi. Enver Kaya aynı zamanda Türk Metal’in genel başkanıydı. Metal-İş Federasyonunun da genel başkanıydı. Belirlenen müddet içinde milli tip sendikaya, yani Türk Metal’e katılmayanlar TÜRK-İŞ’ten çıkarılacaktı.

“Metal-İş Federasyonu’na üyelik devam ettiği sürece TÜRK-İŞ’in içindeydik. Birlikte oluşturulan milli tip sendika Türk Metal’e iltihak, gündeme alınmayarak gerçekleşmeyince, TÜRK-İŞ’le ilişkilerde sorunlar çıkmaya başladı. Ben daha bir aylık genel başkanken TÜRK-İŞ’ten bir yazı geldi. Üç ay içinde kongre yapıp Türk Metal’e iltihakımız istendi. Yoksa üyeliğimiz düşecekti. Milli tip sendikaya dönüşüldüğünden, Federasyon da ortadan kalkacaktı. Biz de, ‘biz daha yeniyiz; yeni delegeler durumu bilmiyorlar; onları eğitelim; iltihakın gerekçelerini izah edelim; muhalefet çeşitli gerekçeler ileri sürdü; Enver Kaya da konuyu bu nedenle genel kurul gündemine getiremedi; yerimizi daha ısıtmamışız; kendimizi nasıl tehlikeye atarız; karşıımızdaki muhalefet bizim aleyhimizde çalışacak ve belki bizi devirecek; Enver Kaya cesaret edip bunu getiremeyince, biz yeni gelmişiz göreve, bunu nasıl yapalım; bize biraz zaman verin,’ dedik. Bize, bu zamanı vermediler. Daha sonra Türk Metal’de Mustafa Özbek, Enver Kaya’ya tavrı koydu. Biz de eninde sonunda birleşeceğiz düşüncesiyle, çeşitli sendikaların kongrelerine gittik, iltihak kararlarını izledik ve arkadaşlarımıza izlettik. Arkadaşlarımıza benzer bir tavrı içine girilmesi gerektiğini anlatmaya başladık. Bu arada Enver Kaya, Türk Metal Sendikası genel başkanlığından istifaya zorlandı. ‘Kendi teşkilatını Türk Metal’e getiremeyen adam bizim başkanımız olamaz,’ dediler. Enver Kaya şahsiyetli adamdı. İstifayı bastı, geldi Karabük’e. Türk Metal’de ilk kongreye kadar genel başkanlığı Kaya Özdemir sürdürdü. Daha sonra da bize yeni bir yazı yazdılar. ‘Kongre yapmadığınız için TÜRK-İŞ’in dışında kaldınız,’ dediler. Biz TÜRK-İŞ’e girebilmek için bütün çalışmalarımızı yaptık, yollar aradık. Bizim genel başkanımız Türk Metal’den istifa ettirilince, tabanda onu tutan insanlar ters bir tavra girdi. Münasebetlerimiz biraz geriledi. Fakat buna rağmen mesafeyi açmadık. O günler zor dönemimizdi; acemilik dönemimizdi. Gelir gelmez sözleşmeye oturduk. Çok güzel bir sözleşme yaptık. Kendimizi kanıtladık. Sözleşme beğenildi işçi arasında. İskenderun’da şube seçimlerini yaptık. Orayı güçlendirdik. Erdemir’de teşkilatlanmaya girdik. Ancak Ecevit başbakan olunca işler karıştı. Erdemir’de üye çoğunluğunu elde etmiştik. Referanduma gidildi. Biz kaybettik. İlk referandum Ereğli referandumudur. Herkes oy kullandı. Kapsam dışı personele de oy kullandırtılar.

“1976 kongresinde seçimlere politika karışmıştı. Seçimi aldık. Bu ara genel seçimler gündeme geldi. Çankırı’da MHP’den birinci sıradan milletvekili adayı oldum. Çok az bir oyla milletvekili olmadım.

“1976 ve 1979 yıllarında Türk Metal’le birleşme protokolleri imzalandı. Protokol uyarınca Türk Çelik Metal Sendikası kuruldu. Çelik-İş Sendikası olarak 1976 genel kurulunda iltihakı gündeme getirdim. Halil Tunç’la konuştuk. ‘İdealimiz yeniden TÜRK-İŞ’in üyesi olmak; biz her türlü fedakarlığı yapmaya hazırız; sizden de bir miktar kolaylık istiyoruz; bizi direk bünyenize alın; bir yıl içinde iki sendika birleşecektir diye de şart koşun; daha kolay olur; şartları ona göre ayarlarız; üyelerimiz TÜRK-İŞ üyeliğinin menfaatlerini görürler; istismar edecek bir şey kalmaz,’ dedik. Kabul edilmedi. Çelik-İş’in yeri TÜRK-İŞ’ti. İltihak konusunu kongreye götürdük. Şevket Yılmaz divan başkanıydı. Divanda ikinci başkan adayı Mustafa

Özbek'ti. Protokol genel kuruldan önce imzalandı. 1976 genel kurulunda karşımda Enver Kaya ve CHP'li Börek vardı. Divan seçimlerinde Enver Kaya, diğer muhalefetle işbirliği yaptı ve divan ikinci başkanlığında Mustafa Özbek'e oy vermedi. CHP'li bir kişi ikinci başkan oldu. Sonra da gündemi değiştirdiler. Türk Çelik Metal Sendikası'na iltihak konusu oylanmadı bile. 'Bağımsız Çelik-İş Sendikası devam etsin,' dediler. Tüm ısrarlarımıza rağmen bunu yaptılar. Türk Çelik Metal'in başında Mustafa Özbek vardı. İkinci başkan da bendim. Beş onlardan, altı bizden, onbir kişilik bir yönetim teşekkül ettirilmişti. Genel kurulda muhalefet benim kaybettiğimi zannediyordu. Tüzüğü değiştirdiler. Aidatlar artırıldı. Genel merkez Ankara'ya taşındı. Teşkilatlanma meselelerinde Türkiye çapında yetki verildi. Seçimlere geçildi. Ben seçildim. Tüzük gereği diğer kişilerin seçilmesine geçmeden önce, Enver Kaya ve bazı arkadaşlar müstereken bir takrir verdi. Takrirden sonra. Türk Metal'e iltihak öneriliyordu; Türk Çelik Metal'e değil. TÜRK-İŞ'e girebilmek için Türk Metal'e direk iltihak etmek istedik. Bize karşı çıkıldı. Bunun üzerine Türk Çelik Metal Sendikası'nı kurduk. İş bu noktaya gelince, 'Türk Metal'e doğrudan iltihak isterseniz, ben genel başkanlıktan vazgeçiyorum; Türk işçi hareketinin yücelmesi için bizim TÜRK-İŞ bünyesine girmemiz gerekiyor,' dedim. Biz bu önerge lehinde oy kullandık. Salondakilerin üçte ikisi lehte oy verdi. Bunun üzerine ben çıkıp, 'iltihak olmuştur,' dedim. Ancak divan, 'olmamıştır,' dedi. Divan, 'karar için mevcut delegelerin üçte ikisi değil, toplam delege sayısının üçte ikisi gereklidir,' dedi. Genel başkanlık seçimi yapıp ben seçildikten sonra bazı delegeler çekip gittiler. Delege sayısı düşmüştü. Daha sonra diğer kişilerin seçimi yapıldı. Ben, 'iltihak olmuştur,' dedim. Mustafa Sümer divanda başkan yardımcısıydı. Satılmış Ebik de divandaydı. ikisi birleşmeye karşıydı. Bunun üzerine Halil Tunç'la görüştük. 'Salondaki üçte iki çoğunluğu aldım; divan tutanağına üçte iki çoğunluk yazsınlar, bu iş bitsin; daha sonra başkaları istedikleri gibi uğraşsınlar,' dedim. Ama bunu yaptıramadılar. 'Olağanüstü genel kurul toplanmalı,' dediler. Bu arada genel merkezi Ankara'ya taşıdık. Türkiye çapında teşkilatlanmaya başladık. Muhtelif yerlere şube açmaya başladım. Kayseri, Bursa, Adana, Eskişehir, İzmir, İstanbul, İzmit, Denizli şubelerini açtık. Bu çalışmam iki sene sürdü. Maksadım yine iltihakı gerçekleştirmekti. Karabük ve İskenderun Demir Çelik toplu işyeriydi. Delegeleri birlikte hareket ederdi. Özel sektörde gerekli teşkilatlanmayı yaptım. Oradan getirdiğim delege, Karabük ve İskenderun delegesinden fazla oldu. 1979 genel kurulundan evvel Türk Çelik Metal'in kuruluşunu yeniden gerçekleştirdik. Protokol imzaladık. 'Bu işi bitirelim,' dedik. Heyetler olarak oturduk. Basına açıklamalar yaptık. TÜRK-İŞ'le birlikte yaptık çalışmalarımızı. Tüzüğümüzü TÜRK-İŞ'te hazırladık. Protokola göre 50 kişi Çelik-İş'ten, 50 kişi Türk Metal'den delege seçilecek ve üç yıllığına Türk Çelik Metal'in kongresi yapılacak, yönetimi tespit edilecekti. Her iki sendika da birer hafta arayla kongrelerini yaparak bu yeni sendikaya iltihak edecekti. Anlaştık. Bilahare, başkanlık onlarda olduğu için onlar beş ve biz de altı kişi verdik ve onbir kişilik bir icra kurulu teşekkül ettik. Yönetim kurullarını birleştirdik. 32 kişilik de bir yönetim kurulu oldu. 11 icra kurulu da yönetim kurulunun içinde. Herkes ona göre hazırlandı. Karabük ve İskenderun'u hazırladım. Fakat bu sırada Türk Metal vazgeçti. Mehmet Nedim Budak benim büro şefimdi. 1983 yılında ANAP Kırşehir milletvekili oldu. Bu arkadaş daha önce de Türk Metal'de çalışmış. Bir sabah bana bir gazete ilanı gösterdi. Verdiğimiz kongre ilanını iptal etmişler. Teşkilattan büyük tepki oldu. Karabük delegasyonu, 'siz bizi oyalyorsunuz,' dediler ve bu durumu protesto etmek için 21 Aralık 1979 tarihli kongreye gelmediler. İskenderun ise kongre yapamadı, oradan delege gelemedi. Mevcut delegelerle kongreyi yaptık. İçime sinmedi. 'Bu kongreyi yenilememiz gerekir,' dedim. Rahmetli Metin Türker Adalet Partisi ilçe başkanlığı yaptı. Karabük'te seçimleri kazandılar. Partilerin insiyatifiyle hareket ediyorlardı. AP'liler Karabük Şubelerini olduğu gibi ele geçirdi. Üst kurul delegelerini de aldılar. Karşımızda bir sendika kurmak hedefleniyordu. Parti teşkilatı da bu doğrultuda bir talimat verdi. Ancak arkadaşlar sendikada görev aldıktan sonra meselenin partiyle martiyle bağının olmadığı gerçeğini gördüler. Parti talimatıyla sendika kurmak yerine, sendikal bütünlüğü tercih ettiler. Metin Türker'le bir olağanüstü genel kurul hazırlandı. Ankara'da Arı Sinemasında bir genel kurul topladık; 21 Ocak 1980 günü. Delegeler kongreye geldi. Hesaplar farklıydı. Demir Çelik'çiler, özel sektör delegesini hazmedemiyorlardı. Karabük delegesi kendisini Çelik-İş'in sahibi olarak görüyordu. Özel sektörle birlikte olduğunda istediklerini yaptıramayacaklarını düşünüyorlardı. İhtilaf çıkardılar. Çok güzel bir kadro teşekkül ettirebilmişim. Kongreyi sabote etmek istediler. Kongreye iştirak etmediler. Ama kongre açıldı. Parti teşkilatının talimatıyla hareket ediyorlardı. Köksal Toptan devlet bakanıydı. Onunla da bağları vardı. Genel kurulda istediğim gibi bir sonuç elde ettim. İcra kurulunu

beş kişiden yediye çıkardık. Rahmetli Metin Türker bu seçimlerde genel sekreterlik görevine getirildi. Bir süre sonra Karabük şube başkanı Mehmet Özdemir trafik kazasında rahmetli oldu. Karabük başsız kaldı. Oraya atama yaptık. Olağanüstü kongreye kadar o kalacaktı. Bu arada kendi içlerinde huzursuzluklar oldu. İhtilaf çıktı. Birbirlerini şikayet ettiler. Bizim hakkımızda da şikayetler gündeme geldi. MHP kökenli olduğumuz için bazı meseleleri bize yükliyordular. 12 Eylül İhtilali oldu. Savcılar bu ihtilafları da dikkate alarak bir soruşturma yaptılar. Beni savcılığa çağırdılar. Olanları anlattım. İvrir zıvir hadiseler. Avukatımızın arabası bombalanmış, çocuğun ayağına protez yapılmıştı. ‘Niye yardım ettin?’ gibi sorular soruldu. Siyasi yönden bazı laflar olmuş. İfadeden sonra tutukladılar. Bir ay kadar Karabük cezaevinde yattım. Dosyayı MHP dosyası şekline dönüştürmek için müracaatta bulundular. Gölcük Sıkıyönetim Komutanlığına gönderdiler. Gölcük, ‘bu mahalli dava,’ diye iade etti. Daha sonra da beni bıraktılar. Sonunda beraat ettim.

“1982 kongresinde yeniden göreve geldim. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu çıktı. Tüzük tadilatı yapılması gerekiyordu. 1983 yılı aralık ayındaki kongrede seçimi kaybettim. Benim yerime Mehmet Kurtulan geldi. Karabük şube başkanıydı. Benim desteklediğim arkadaştı. 1982 seçimlerinde de karşıma aday çıkmıştı. Kaybetmişti. Ben bu şubeyi feshettim, kendisini görevden aldım. Yerine başka bir arkadaş görevlendirdim. 1983 aralık kongresinde karşımda aday oldu.

“Seçimi kaybedince Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne geri döndüm. Kadromda işbaşı yaptım. Emekliliğim daha dolmamıştı. 1984 temmuzunda 25 senem doluyordu. Ancak yerime gelen yeni başkan etrafıyla arasını bozdu. Tekrar göreve talip oldum. Gölge genel başkan gibi Ankara’da muhalefeti düzenledim. 1986 genel kurulundaki seçimlerde yeniden genel merkezde aday oldum. Çok cüzi bir oyla yine kaybettim. Bunun üzerine bu işi bırakmaya niyetlendim; ancak seçilen arkadaşlar devam etmemi istedi. Karabük’e döndüm. Sendikal çalışmaya orada devam ettim. Bu defa tabandan başladım. Delege oldum. Fakat seçimlere hazırlanırken, Mehmet Kurtulan trafik kazasında rahmetli oldu. Tüzüğe göre bir ay içerisinde olağanüstü genel kurul toplanması gerekiyordu. Mehmet Kurtulan’ın cenaze merasiminde Metin Türker bana aday olup olmadığını sordu. ‘Daha yeni öldü; bu meseleyi sonra konuşalım,’ dedim. Benim bu sözlerim benim aday olmayacağım biçiminde yorumlandı. Metin Türker kendi adaylığını ilan etti. 1988 yılında olağanüstü kongre oldu. Metin Türker kazandı.

“Ben bir türlü profesyonel sendikacı olamadım. Hep cebimden verdim. Ayrıldığımda sendikaya 250 bin lira borcum vardı. Hiçbirşeyim yoktu. Safranbolu’daki bir evi sattım; Ankara’da bir ev aldım. Başka hiçbir çöpüm yoktu. İşyerinde tazminatım çok az tutuyordu. Ticaret yapmayı hiç bilmem. Tekrar işyerine döndüm. Bu arada Demir Çelik’lerde 1989 grevi oldu. Ben grev kararının çok dikkatle düşünülüp verilmesini savunuyordum. Demir Çelik eskiden tek tabancaydı. Toplu sözleşme masasına oturduğumuzda, ‘biz işi bırakırsak Türkiye’de sanayi durur,’ diyorduk. Ama 1989 yılında bunun ithalatı vardı. Artık demir çelik sadece Karabük’te üretilmiyordu. Dünya kadar ocak açılmıştı. Bunları düşünerek hareket etmek gerekirdi.

“Ben yeniden Teknikerler Derneği başkanı olmuşum. O ara teknikerlere bir hak verdiler. Mühendislik formasyonunu tamamlama imkanı doğdu. 1970 yılında yüksek tekniker okulunu bitirmiştım. İşletmeden izin alıp sürdürmüştüm eğitimimi. Aralarında benim de bulunduğum onaltı kişiyi izin almak suretiyle, sekiz-dokuz aylık bir süre içinde Sivas’ta mühendislik fakültesinde yarım kalan tahsili tamamladık. 1990 yılı kasım ayında mektep bitti. Mühendis oldum. Politikayı da bırakma kararı aldım. Memuriyete geçtik. Halen Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğünde başmühendis görevini sürdürüyorum.

“1974 yılında benim ilk sözleşmemi yaptıktan sonra, toplu sözleşme ile aldığımız hakların korunması gerektiği düşüncesiyle, birşeyler yapmaya karar verdik. 1975 yılında Çelik-İş Anonim Şirketi’ni kurduk. Bu şirkette sendika yüzde 99 oranında pay sahibiydi. Karabük’te ve İskenderun’da süpermarketler açtık. Bu mağazaların şubelerini de açtık sitelerin içinde. Yerlerini Demir Çelik’ten kiraladık. Toplu sözleşmeye de bir hüküm koyduk. Böylece mağazalardan kredili satış sonrasında ücretlerden kesintiyi sağladık. Çok güzel hizmet verdik. Çok ucuza mal sattık. Fiyatlarımız piyasanın çok altındaydı. Karabük’te toptancılar bizden davacı olmaya başladı. Ancak, kar amaçlı olmayınca ve biraz da siyaset karışınca,

şirketlerin durumu kötüleşti. 1975 sonundaki toplu sözleşmede yatırım fonu diye bir fon ihdas ettik. Yüzde 2 işçiden kesiliyordu, yüzde 3 de işveren katkıda bulunuyordu. Niyetimiz, fonu vakıf şekline dönüştürerek, işçilerin ortak olabileceği sanayi yatırımları kurmaktı. Çimento fabrikası gibi. Bunun atılımlarını da yaptık. Gerede Çelik Konstrüksiyon Fabrikasının ilk kuruluşu bu fon vasıtasıyla oldu. O zaman 20 milyon lira aktardık yatırım fonundan. İstimlaklerini de biz yaptık. Yönetim kurulunda bizim arkadaşlarımız görev yaptı. Fakat bu fon da sendikamızın güzel icraatlarını gölgeledi. Fonda biriken para çoğaldıkça, milletin gözü oraya takıldı. Fon yönetim kurulu altı kişiden oluşuyordu. Üç bizden, üç işverenden. Demir Çelik'in genel müdürü fonun başkanıydı. Ben de başkan yardımcısıydım. Bilahare sendika içinde bazı gruplar, böyle bir teşekkülün sendika tarafından yapılmasına karşı çıktı. 1980 yılında, 12 Eylül'den önce bu fon kaldırıldı. Fona 240 milyon lira kesinti yapılmıştı. Çelik-İş Anonim Şirketi devam ediyordu. Mağazalar devam ediyordu. Gerede Çelik Fabrikasına 120 milyon lira para aktarıldı. Geri kalanı da Demir Çelik'in kasasındaydı. Ayrılmak isteyen işçi arkadaşlara fondan çıktılar ve fonda birikmiş olan paralarını aldılar. Bazı kişiler yatırımları kötülediler, aleyhimize kullandılar. Benim niyetim bunu bir vakıf biçimine dönüştürüp, emeklilikte işçilere ek maaş bağlamaktı, tazminat ödemektir. Çelik-İş Anonim Şirketi de daha sonra tasfiye edildi.

“Çelik-İş Sendikası büyük bir konut kooperatifçiliği hareketi de gerçekleştirdi. Karabük'teki 5000 Evler Çelik-İş'in Türkiye'de öncülük ettiği bir girişimdir. Bu projeyi Enver Bey'ler başlatmış. İmar İskan Bakanlığı ve belediyeye anlaştılar. Gecekondu önleme bölgesi olarak ilan edilen bir bölgeyi aldılar, istimlak ettirdiler. Kurulan kooperatife buradan yer verildi. Kooperatifin inşaatı ihaleye çıkarıldı. Demir Çelik İşletmeleri'nin inşaat bölümü ihaleyi üstlendi. 5000'den de fazla ev yapıldı. Bugün bu bölgede en az 40 bin kişi yaşıyor. Bunların yüzde 80'i Demir Çelik işçisidir. Diğerleri de diğer işyerlerinde işçidir. Kalanların yüzde 90'ı işçidir.

“Fabrika kurulurken lojmanlar da yapılmıştı. Belli bir yere gelenler lojmana çıkabilir; belli kadroda olanlar. Lojmana çıkanlar arasında ustabaşılardan da, sıradan işçilerden de olurdu. Karabük kurulduğunda zaman işçiyi tutabilmek için her türlü sosyal hizmet getirilmiş.

“Karabük'te işçi arasında sağ-sol kavgası pek olmadı. Halk içinde vardı. İşçi arasında olmayışının nedeni de, her iki cemaat da üst düzeyde olanların çok olgun olmasıdır. Mesela, Mehmet Ali Börek, CHP ilçe başkanıydı. Biz sokakta kol kola dolaşırdık. Bizim böyle olmamız örnek olurdu. Farklı görüşlerimiz olsa da, işçiler arasında birbirimize karşı hep saygılı olduk.

“On sene genel başkanlık yaptım. Arabama çoluk çocuğum on kere binmemiştir. Bir tek arabamız vardı genel merkezde. Başka araba yoktu. Bizim sendikada seçimi kaybedenin işyerine dönme geleneği vardı. Döndüğümüzde yüzümüz olsun isterdik. Karabük'ten Ankara'ya gelecekseniz, ben arabayla gelirdim, çocuklarım otobüsle gelirdi. Vicdanen huzursuz olurduk. Kuruluşunda bunlar konuşulurdu. Bir türlü profesyonelleşemedik.

“1978 yılında CHP döneminde Karabük'te ilk grevi biz yaptık. Toplu sözleşme müzakeresi 6., 7. aya kadar sürdü. Bir türlü anlaşamadık. Grev kararı aldık. 24 saat uyarı grevi yaptık. İlk grevimizi hükümet erteledi. Bu erteleme sonunda yeniden greve çıkacaktık. İkinci ertelemeye bir gün geciktiriler. Bu aradaki 24 saat grev yaptık. Tedbir de almamışlardı. Ama biz de işyerini korumak için elimizden geleni yaptık, işverenle birlikte. Demir Çelik'te grev yapılabileceğini gösterdik. Grevin kanunsuz grev olduğunu ileri sürdüler.

“Karabük'te 1978 yılında da bir direniş yapıldı. Grevden sonra anlaşmazlık devam etti. En hassas konu kok kömürüdür. Enerji Bakanı Deniz Baykal'dı. ‘Kok kömürünü işçiye vermem,’ diyor. Koku biz üretiyoruz. Ceviz kok bize yetiyordu. Sanayi kokunu istemiyorduk. Karabük halkı koka alışmış. Başka kömür yakamıyor. Birkaç konu daha vardı. İyi niyetli bir genel müdürümüz vardı. 24 saatlik grevden sonra Ankara'da Şeker Fabrikasının toplantı salonunda toplantı yapıyorduk. Genel Müdür, ‘müzakereyi burada keselim; benim Japonya'dan randevu verdiğim bir heyet Karabük'e geliyor; onlarla orada görüşeceğim, dedi. Ben de, ‘Karabük'e gitme, misafirlerini buraya çağır, onlarla burada görüş; müzakerelere de devam edelim,’ dedim. Sonra da, ‘işçi grev yapmış; henüz netice alınmıyor; işçiye her türlü meselede sendikanın yanında olması gerektiğini söyledik; sen

gücünü hükümetten alıyorsun, ben de işçiden alıyorum; yarın Karabük'e gidince işçi bana ne oldu diye soracak; meseleyi burada görüşelim; oraya gitmeyelim,' diye devam ettim.

Genel Müdür de, 'yürüyen işçi cezasını çeker,' gibi ters düz laflar etti. Bunun üzerine yanımda bulunan baştemsilciye, 'Mehmet Karabük'e telefon et; işçiye duyursunlar; yarın genel müdürlük toplantı salonunda toplantı yapılacak; uyuşmazlık nedenlerini kendilerine izah edeceğiz,' dedim. Genel Müdüre de, 'işçi oraya toplanırsa, bunun günahı benim değil,' dedim. O da, 'işçiler gelirse konuşuruz,' dedi. Bakana da durumu anlattım. Genel Müdürü o da uyardı. Genel Müdürlük o zaman Karabük'te. Bunun üzerine müzakere kesildi. Ertesi gün Karabük'e gittik. Toplantıyı bizimkiler herkese duyurmuşlar. 'Herkes Genel Müdürlüğün önünde toplanacak; ancak 'dağılın' deyince de dağılsınlar; toplanmaz, dağıtamayız, başımıza iş alırız,' dedim. Karabük Adalet Partilidir. Adalet Partisi iktidardaki CHP'ye ateş püskürüyor. Korkum o. Korktuğum da başıma geldi. Genel Müdürlük, anlaşma yapıp işçiye anlatacağız diye hoparlör koydurmuş. Saat dörtte vardiyadan çıkan Genel Müdürlüğün önüne geliyor, yeni vardiyaya girecek geliyor. Konuşmalar yapıldı. 'Siz işe gidin, biz müzakereye devam edeceğiz,' dedik. Gidiyorlardı. Ancak nedense dağılma sona erdi. Yeniden Genel Müdürlüğün önünde toplanmaya başladılar. Toplananların sayısı gittikçe çoğaldı. Üç dört bin işçi oldu. Bu arada hava karardı. Arkadaşlar dağılmıyorlar. Tezahürat başladı. 'Dokuz ayda çocuk bile doğar; dokuz ay oldu birşey olmadı,' diye bağıyorlardı. Rahmetli Metin Türker AP ilçe başkanıydı. Etrafta dolanıp duruyordu. Teşkilattan arkadaşlar işçiyi kontrol altına almaya çalışıyordu. Genel Müdür de, 'bu adamlar buradayken müzakere etmem,' demeye başladı.

"Baştemsilcilığe gittim. 'Arkadaşları dağıtın,' dedim. Ama işçi dağılmadı. Ateşi almışlar. Derdimizi anlatamadık. Ben çıkıyorum, konuşuyorum; 'gidin,' diyorum. Dinlemiyorlar. Bu durum sabaha kadar sürdü. Asker, savcı, kaymakam geldi. İşçi hiçbirimizi Genel Müdürlük binasından çıkartmadı. İşçi kapıları kırdı. İçeriye girdi. Her tarafı işgal etti. Genel Müdürün masasına oturdu biri, 'imzala bu kağıdı,' diyordu. O geceki olaylar kaleme alınsa, bir roman olur. Bakana telefon ediyoruz. Karabük'e yeni bir binbaşı tayin olmuş; Volkan Binbaşı. Genel Müdürlüğü girmiş. 'Bu işçilerin sahibi kim, başkan nerde?' demiş. Birbirimizi daha tanımıyoruz. 'Sözleşme olacaksa olsun, şu işi bitirin,' dedi. Bu ara tam kapıya geldiğimde işçi beni omuzlara aldı, içeri öyle girdik. 'İşçi dışarı çıkmadan müzakere olmaz, diyerek tahrik ettiler, böyle oldu,' dedim. Binbaşıyla birlikte işçinin önüne çıktık. Salon tıklım tıklım dolu. Binbaşı taburenin üzerine çıktı, güzel bir nutuk çekti. 'Haklısınız, sizin hakkınızın ödenmesi lazım, ama zor durumdayız; böyle olaylarla iş bitmez; vur emri aldım,' dedi. Aşağıda önemli evrak var. Bir yangın olsa, herşey gidecek. Böyle bir iş için fırsat kollayanlar var. Ödüm patlıyor. Binbaşı konuşmayı bitirince, bordrosunu çıkaran bir işçi, 'bununla karın doyar mı,' diye gösterdi. Sonra ben söz aldım. Teşekkür ettim. 'Bu birlik ve beraberlik bizim arkamızda olduğunda herşeyi hallederiz,' dedim. Benim konuşmamın arkasından işçiler bütün odaları boşalttı. Binbaşı konuştu, direniş gösterdiler. Ben konuştum, 'emredersin, başkan,' dediler. Zor bir duruma düştüm. Direnişi örgütleyen benmişim gibi gözükte. Binbaşı dönerken, 'ben biliyordum senin tezgahın olduğunu,' diyordu. Bakana telefon etti binbaşı. Konuşuyorlar. Genel müdür, 'istenileni ben veremem; yetkili ve sorumlu kişi bakan,' diyordu. Ben de, 'burada sözleşme imzalanmadan hadiseleri durdurmak mümkün değil,' dedim. Çok sayıda jandarma vardı. Lastikler yakılmaya, camlar kırılmaya başlandı. Olaylar büyüyordu. Bakanla görüşüldü. Bakan, Genel Müdüre talimat verdi. Sözleşmenin yapıldığını işçiye açıkladık, istediğimizi aldığımızı söyledik. 'Bu direniş mağduriyetinizin sonucudur; bir hak arama aracıdır; Çelik işçisi haklarının alınması karşısında verenlere saygısını ve sevgisini gösterir,' dedim. Millet de alkışladı. Genel Müdürü de alkışladılar. Ancak işyerinin savunma sekreteri bu direnişe katılanlardan isim almış. 50 kişinin çıkışı verilecekti. Ben de, 'bu işte herkes suçlu; siz de suçlusunuz; bir direniş olmuş; amaçları, güçlü olduklarını, sendikanın arkasında olduklarını göstermektir; istenmeyen olaylar olmuştur; ama bu iş burada kapatılmalıdır; savcı ve kaymakam da oradaydı; dava açılmasın,' dedim. Savcı, 'koskoca devleti bastınız, bunun davası olmaz mı?' dedi. Neyse, araya girenler oldu. Hava biraz yumuşadı. Dava açıldı. 24-25 kişiye altı ay gün verdiler. Bu cezayı paraya tahvil ettiler. İşletme Genel Müdürü ve genel müdür muavinleri şikayetçi olmadı. Kamu davasında da önde görülen bazı kişilere ceza verildi. Barışçı gayretimi, uzlaştırıcı çabamı gördüler, hadiseyi de uzatmadılar. O zamanki hükümet de efendiliğini gösterdi."

TAHİR GEREK³³

Tahir Gerek 12 Eylül 1924 günü Elazığ Harput'da doğdu. Babası Elazıglıydı. Subaydı. Dedesi esnafmış. Babası daha okuldayken Birinci Dünya Savaşı çıkmış; Rus Cephesi'ne göndermişler. Esir düşmüş. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra bu defa da İstiklal Savaşı'na katılmış. Son olarak, Hozat Jandarma Okulu'nda yarbaymış. Annesi de Kemaliyeliymiş (Eğin).

“Babamdan toprak filan kalmadı. Babamlar iki kardeşti. Amcam banka emeklisiydi. Annemden de toprak kalmadı. Babamlardan kala kala İstanbul'da bir evimiz vardı, hep birlikte oturduğumuz. Dört kardeşe taksim ettik. Ablam hiç çalışmadı. Bir erkek kardeşim Sümerbank'ta memurdu. Diğeri serbest grafikerdi.

“İlkokulu Adana'da üçüncü sınıfa kadar okudum. Daha sonra İstanbul'a gittik. İlkokulu orada bitirdim. Ardından 1939-1940 yıllarında Haydarpaşa Lisesi'ne girdim. Haydarpaşa Lisesi'nde yatılı olarak okuyordum. Öğrenciliğim sırasında, herhalde babamdan irsi olarak geçen ressamlığım ve karikatürcülüğüm giderek önem kazandı. İlk olarak daha orta 1'deyken amatör olarak çizmeye başladım. Orta sonda da bu işten para kazanır oldum. Halit Kıvanç'la birlikte başladık. Mahalleden arkadaşım. Gazetelere resim yapardım. Bir lira, iki lira para alırdım. O zamanlar için iyi paraydı. Halit Kıvanç'la Öz Fenerbahçe diye bir dergi çıkardık. Satır diye bir dergi vardı. Futbolcuların karikatürize resimlerini çizerdim. Ayrıca okulun futbol takımındaydım. Fenerbahçe genç takımında da oynadım. Sendikacılığa başlayıncaya kadar grafikerlik ve karikatüristliğim devam etti.

“Haydarpaşa'da 5 sene okudum. Lise sonda tek dersten kaldım. O arada Babiali'de resim ve karikatür işim devam ediyordu. Daha sonra İpek Film Stüdyosu beni dekoratör olarak aldı. Dekoratör olarak babamdan daha fazla para kazanıyordum. Bu iş bana çok çekici geldi. Tek tersten sınava bile girmedim. Bu yıllarda sigortalı değildim.

“1950 yılı sonlarında askere gittim. Uçaksavarcıydım. Erzurum ve Tuzla'da askerlik yaptım. Daha sonra telsiz operatörlüğü hocalığı da yaptım. 1952 yılında da terhis oldum.

“Terhis olduktan bir süre sonra Sümerbank işi çıktı. İşyeri İstanbul'daydı; Babiali'ye de yakındı. Bir ahbabım da, 'girsen iyi olur,' demişti. Başvurdum. Kardeşimi de sonradan ben memur olarak Sümerbank'a aldurdum. Sümerbank Alım Satım Müessesesi'nde muhasebe işbaşı yaptım. 1952 yılında ayda 110 lira net maaş alırdım. O zaman için iyi paraydı. 1952'den sonra ailemle birlikte oturmaya devam ettim. 110 lira parayla rahattım. Rahat para harcayabilirdim. İşyerinde çalışanlar genellikle yalnızca ücretle geçinen insanlardı. Memurlarla ilişkilerimiz iyiydi, gerginlik olmazdı.

“İlk sigortalanmam 1952 yılında. 1952 yılında Sümerbank'a girdiğimde işyerinde Teknik Mensucat İşçileri Sendikası'nı örgütledim; işçileri bu sendikaya üye yaptık. Türkiye çapında 260 dolayında Sümerbank mağazası vardı. Sendikanın başkanı Şevket Üstünsoy idi. Kuruluşuna ilişkin bilgim yoktu. Sendikanın üye sayısı, kendi beyanlarına ve kayıtlarına göre, 600-650 civarındaydı. O zaman için büyük rakamdı. Sendika işyerinde iş emniyetini sağlıyordu. Bir de toplulukla iş ihtilafı çıkarılıyordu. Bir kere toplulukla iş ihtilafı çıkartılarak saat ücretlerine 7 kuruştan fazla para alındı.

“Sendika işine girdikten sonra da amirlerle iyi bir diyalog kurdum. İlk başlarda sendikayı yadırgadılar. Amir pozisyonundayken ne istiyorlarsa o oluyordu. Sendika gelince durumları değişti. İşe girdikten kısa bir süre sonra önce işçi mümessili oldum. Yaklaşık bir yıl sonra baştemsilciliğe seçildim. İşbaşı yapmamdan kısa bir süre sonra da Teknik Mensucat İşçileri Sendikası'nın kongresi yapıldı. Genel başkan yardımcılığına getirildim. Bakırköy'de bir gazinoda genel kurul yapıldı. Teknik Mensucat Sendikası özel sektörde Kartal'da bir mensucat fabrikasında, Fuat Bezmen'in Bakırköy'deki Santral Mensucat Fabrikası'nda teşkilatlanmıştı.

³³ Tezkoop-İş Sendikası'nın eski Genel Başkanı Tahir Gerek ile 2 Eylül 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde görüşüm.

Bu yıllarda dönem dönem sorunlar da yaşadık. Mesela, 1957 yılında Sümerbank genel müdürü ile tartışıyorduk. 'Fazla ileri gidersen emniyete telefon eder, komünist diye seni içeri attırırız,' dedi.

"1959 yılında evlendim. Eşim Boyabatlı, Sinoplu. Herhangi bir işyerinde hiç çalışmadı. Daha doğrusu, Türkiye'de çalışmadı.

"1950'li yıllarda hiç siyasi faaliyetim olmadı. 27 Mayıs öncesinde Sümerbank'taydım. Vatan Cephesi'ne girmem için çok baskı yapıldı. 'Seni işten çıkarırlar,' dediler. Elimde sanatım vardı; dayandım. Vatan Cephesi'ne girmedim. 27 Mayıs İhtilali olduktan sonra işyerinden bir iki kişi çıkarıldı. Onlar da Demokrat Parti'de ve Vatan Cephesi'nde yoğun bir biçimde faaliyet gösteriyorlardı. Mesela, bir arkadaşımız vardı. Bu arkadaşımız bir gün dedi ki, 'ben artık işe gelmeyeceğim; maaşımı Bakırköy'den alacağım.' İhtilal olduktan sonra bana geldi, çok sıkışmıştı. 'Ne yapayım,' diye bana sordu. 'Müdüre git, konuş,' dedim. Müdür Bey'e gitmiş. Müdür, Saffet Bey isimli bir kişiydi. Bizim arkadaşına, 'sen şimdi,' demiş, 'apoletleri sökülmiş, harbi kaybetmiş bir generale benziyorsun; git bir masa bul otur.' Bu arkadaş gibileri memuriyeti ve müesseseyi adres olarak kullanan kişilerdi.

"1964 yılına kadar Sümerbank'ta devam ettim. 1960'lı yılların başlarında Ankara'da Sümerbank işyerlerinde İpek İşçileri Sendikası adıyla bir sendika için üye kaydı yaptım. 274 ve 275 sayılı Yasalar çıkacaktı. İşkolları düzeni geliyordu. Bu sendikanın adı, Sümerbank Tezgahtarları Sendikası'na dönüştürüldü. Ben de Sümerbank Tezgahtarları Sendikası'nın İstanbul şubesini kurdum, şube başkanı oldum. 1964 yılında sendikanın genel kurulunu yaparak, adını Tezbüro-İş olarak değiştirdik.

"1964 yılındaki genel kurulda sendikanın adı değiştirilirken, ben de genel başkan seçildim. İşyerinden ücretsiz izinli sayıldım. İşyerinde aşağı yukarı 300 küsur liraydı maaşım. Sendika genel kurulunda genel başkana 1200 lira, genel sekretere 1000 lira diye bir karar çıktı. Seçildikten sonra baktık, kasada para mara yok. Birkaç sene yarı maaşla çalışmak zorunda olduğumuzdan yönetim kurulunda gerekli kararı aldık.

"Tezbüro-İş kurulduktan sonra ilk olarak Sümerbank'ta teşkilatı geliştirdik. Arkasından Migros, Gima, Ordu Pazarları ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nde örgütlendik. TÜRK-İŞ'te çalışanlar da Tezbüro-İş'te örgütlendiler. TÜRK-İŞ'le ilk toplu sözleşmeyi yaptık. Bazı sendikacı arkadaşlarımız TÜRK-İŞ'te çalışanların sendikalaşmasına karşı çıkmıştı.

"Tezbüro-İş'in genel merkezi 1964 yılında bir ahşap binada iki odalı bir yerdedi. Daha sonra Kızılay'da bir yer bulduk, kirada oturduk. Bir süre SSK'nın Kızılay'daki bir işhanında kiradaydık. Daha sonra Necatibey Caddesi'ndeki yeri 26 bin liraya, 1968 yılında satın aldık.

"Teknik Mensucat Sendikası'na ayda 50 kuruş aidat öderdik. Aradan seneler geçmişti. Diyarbakır'da bir şube kongresi yapıyordum. Toprak Mahsulleri Ofisi'nde çalışan üyelerimizden biri söz aldı; 'ben artık ayrılacağım, bu sandıkta birikmiş paramı iade etsinler,' dedi. Üyemiz o tarihte bile, sendikayla sandığı karıştırıyordu. Beş lira aidatı alabilmek bile bir işti. Tüzükte aylık aidatın beş lira yazdığı dönemde, yönetim kurulu üyeleri dahil herkesten 2,5 lira alırdık, alabilirdik. 'Tüzüğe aykırı nasıl hareket edersin,' derlerdi; ama herkesi alıştırmak için bunu yapmaya mecburduk.

"Sümerbank Alım Satım Müessesesi'nde grev yaptık. Ankara'ya ilk sözleşmeye geldiğimizde, işverenler de çok anlayışlı davranıyordu. Kokteyller yapardık imzadan sonra. Vakta ki toplu sözleşmeler öne çıktı; şartlar değişti. Sümerbank'taki grevi evvela Bursa'da ve İstanbul'da başlattım. Sanayi Bakanı Mesut Erez'di. Sümerbank da ona bağlıydı. Grevin dördüncü veya beşinci günüydü. Sanayi bakanlığında görüştük. Taleplerimizi kabul ettiler. Sendika olarak grev için birikmiş fazla kaynağımız veya stokumuz yoktu. Ama yine de istediğimizi alabildik. Sümerbank'taki grevin nedeni, iş teminatı ve ücretti. Mesela, bir kişinin rızası olmadan başka mağazaya nakledilemeyeceği hükmünü koyduk. Rıza olmadan işyerinin değiştirilememesi o zaman için ücretten de önemliydi.

"SSK'da da örgütlüydük. SSK'nın Adana işyerinde de grev yaptık. Yalnızca bir yerde olduğu için etkili olmadı. Yayılmadık. Anlaşmazlık konusu yine ücret ve iş teminatıydı.

Sendikacılar arasında, “TÜRK-İŞ temsilcileri SSK’nın yönetiminde; SSK’da nasıl toplu sözleşme yapılır,” diyenler bile oldu. SSK yönetim kurulunda Hasan Özgüneş ve Ekrem Özkılıç vardı. Onlara karşıydık. SSK’da daha sonra Sosyal-İş Sendikası ortaya çıktı.

“1964 yılında ticaret ve büro işkollarının ayrılması söz konusuydu. Bülent Ecevit Çalışma Bakanıydı. Bakanla görüştük. İlhan Lök de işveren sendikalarındaydı. Onlarla da görüştük. İşkolları Yönetmeliği eski şekliyle kaldı.

“Osmanlı Bankası’nda örgütlendik. Grev ilan ettik. Ancak sağdan soldan çok baskı oldu. Sonunda çözüme gidildi. Şekerbank’ta grev ilan ettik. Şekerbank meğer milletvekillerine borç para vermiş. Bana yardımcı olan fazla milletvekili çıkmadı. Bu çalışmalar sırasında Bahir Ersoy’un büyük iyiliğini gördüm.

“1968-1970 yıllarında TÜRK-İŞ içindeki sosyal demokrat hareket içindeydim. 12’ler Hareketi içinde yer aldım. Bir ara CHP Ankara il yönetimine seçildim. İki dönem yönetim kurulu üyeliği yaptım.

“Tezbüro-İş bünyesinde tüketim kooperatifi kurmadık. Yapı kooperatifi için teşebbüs vardı. Ama ben sıcak bakmadım; çünkü örnekleri kötüydü. Suistimaller olmuştu. Bir ara İstanbul’da bir yapı kooperatifi kuruyorlardı. Beni de başkan yapmak istediler. ‘Başkan olmam,’ dedim. Merter’de alınan arsa iki sene sonra satıldı; herkese de ödediği para iade edildi. Kooperatifse kapandı gitti. Kooperatif konusu başlıbaşına karmaşık bir konudur.

“1974 yılı mayıs ayı sonunda Tezbüro-İş Sendikası’nın genel kurulu oldu. Seçimi kaybettim. Usulsüzlük vardı. İtiraz yapılabilirdi. Teşkilat yara almasın, diye başvurmadım.

“Tezbüro-İş Genel Başkanlığından ayrıldıktan sonra Sümerbank’a döndüm. TÜRK-İŞ eylül ayında bana yurtdışı sosyal yardımcılığı önerdi. Bakanlıkla görüştüm. 1974 yılı ekim ayında Hollanda’ya tayinim çıktı. Ev düzenim nedeniyle, Hollanda’ya ancak 1975 yılı şubat ayında gittim. 1981 yılının başında da ülkeme geri döndüm.

“Üç çocuğum var; ikisi erkek, biri kız. Büyük oğlum Hollanda’da yeminli tercümanlık yapıyor. Üniversitede mühendislik okuyordu. Ben Türkiye’ye döndükten sonra üçüncü sınıfta bıraktı. İkinci oğlum burada bir araba kiralama şirketinde çalışıyor. Kızım ise A.Ü. Basın yayın’ndan mezun. O da bir özel şirkette çalışıyor.

“1981 yılında Türkiye’ye gelince memur oldum. Birkaç ay Çalışma Bakanlığı’nda çalıştım. Dayanamadım. Hiçbir iş yapmıyordum. İstedğim saatte geliyor, istediğim saatte gidiyordum. Selahattin Erkap müsteşar yardımcısıydı; onunla konuştum ve istifa ettim. Ardından Sümerbank’a gittim. ‘Bu kadar hizmetiniz geçti, size bir oda verelim; danışman olursunuz,’ dediler. Danışman oldum, ama danışan kimse yoktu. Orada da beş ay kadar çalıştım. Dayanamayıp, ayrılıyım, dedim.

“Bir süre boş gezdim. Ancak ondan sonra Poyraz Reklam’da çalışmaya başladım. Bir süre sonra bir başka firma bana teklif getirdi. Oraya geçtim. Şimdi bir ajansta genel koordinatörlük görevini sürdürüyorum. Ayrıca evde yağlıboya tablo yapıyorum. Diğer taraftan, Emekli Sendikacılar Derneği Ankara Şube Başkanım.

“Bir kere AID’nin, iki kere de uluslararası işkolu federasyonunun davetlisi olarak üç kez ABD’ye gittim. Amerika’da Şerafettin Akova ile birlikteydik. Program dışında çok dolaşırdık. Amerika’dan dönerken bizi davet etmiş olanlara, “dost değil, düşman kazandınız; sizde herşey var, bende bunlar yok; buradaki imkanları görünce hasetlik duydum,” dedim. Amerika’da toplum çok duyarsız. Avrupa daha insancıldır. Bizim sendikacılık anlayışımızda Amerikalılardan çok yardım aldık. Maddi katkıları oldu. Ama biz keşke Avrupa sendikacılığını öğrenseydik, anlatsaydık ve uygulasaydık; daha gerçekçi olurdu. Amerika ziyaretleri bana sendikal anlamda fazla birşey katmadı. Ama gezilecek bir yer Amerika.

“1983 yılı sonunda bir parti kurma çalışmalarına başladık. Feridun Şakir Ögünç, Ekrem Özkılıç, Vahap Güvenç, Şerafettin Akova, Enver Turgut, Orhan Demir Sorguç geldi. Bir

sürü eski sendikacı arkadaşla parti kurma çalışmalarına giriştik. Maalesef istediğimiz noktaya varamadık. Ne zaman ki eski siyasiler içimize katıldı ve girişim sabote edildi. Çalışanlar partisi anlayışını hayata geçirmeye çalışmıştık.

Tevfik Erdem 23 Nisan 1923 tarihinde Selanik'e bağlı Kozana Topçular'da doğdu. Babası çiftçiymiş. Orada genellikle mısır, buğday, arpa yetiştirilmiş. Babasının başka gelir kaynağı yokmuş; yalnızca çiftçilik yaparmış. Annesi ev hanımı. Üç erkek kardeşlermiş. Bir de kız kardeşleri olmuş; ancak yangında ölmüş. Tevfik Erdem'in büyük ağabeyi daha Selanik'teyken babası tarafından hafız olarak yetiştirilmiş. Mübadelede Türkiye'ye geldiğinde hafızlığı varmış. Kardeşi Türkiye'de bir süre bir çimento fabrikasında bekçilik yaptıktan sonra, imamlığa başlamış. Diğer ağabeyi ise değişik işyerlerinde soğuk demircilik yapmış. Ailenin asıl kökeni Karakoyunlularmış. Zamanında Karaman'dan Selanik'e göç etmişler.

“Mübadelede, ben daha 6 aylıken gelmişiz. Niğde'nin Ovacık Köyü'ne (eski ismi Semendire) iskan edilmişiz. Arazi vermişler. Toplam 60-70 dönüm civarında bir arazimiz vardı. Ev de verildi. Bir Rum eviydi. Para ödenmemiş bunlar karşılığında. Babam buraya geldikten sonra rençberlik yapmaya devam etti. O köyü istemesinin nedeni de rençberlik yapma niyetiydi. Amcam da o köydeydi. Amcam daha önceden Rumeli'de muhtarlık yapmıştı. Eşkiyalarla da anlaşmazlıkları varmış. Bu anlaşmazlıklar Niğde'de de devam etti. Amcam daha sonraları bunlar nedeniyle şehre kaçtı. Ovacık Köyü'ne sülale olarak birlikte gelmişiz. Anne tarafım da gelmiş.

“Rahmetlik babam, kendisi cahil olduğu için, okuma yazma bilmediği için, okumaya çok önem verirdi. Çok temiz, kimseye zararı olmayan, kötülük yapılmasını istemeyen, hakkını elinden aldıklarında bile isyan etmeyen bir kişiydi. Bizimle gelen bütün muhacirler daha sonra Ege taraflarına ve diğer yerlere gittiler. Köyde bir babam kalabildi. Babam ağabeylerimin ikisini de okutmak istedi. Niğde'de üç köyün tarla sulamak için ortak bir suyu vardı. Suyun başında suyun taksimi bakımından çok kavgalar olurdu. Ağabeylerim biraz kavga etti. Babam onları köyde tutmamak için büyük abime, 'seni hafız yaptım, sen camide çalışacaksın; bu köyden ayrıl,' dedi. Başı belaya girmesin diye onu köyden ayrılmaya zorladı. O da ilk önce, Kiçağaç diye bir köy vardı, oraya cami imamı gitti. Daha sonra bir başka köye geçti. Daha sonra da Yenigümüş Köyü'ne imam oldu. Niğde müftüsü onu beğenmiş, bir camiye imam olarak aldı. Güzel hafızlığı vardı. Oradan emekli oldu. Diğer ağabeyim ise Ankara, İstanbul ve Nazilli gibi şehirlerde soğuk demirci olarak çalışıyordu.

“İlkokula köyde başladım. O zaman üç sınıflı ilkokullar vardı. Beş sınıflı ilkokul olmadığı için ben devam edemedim. O yıllar Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidar zamanıydı. CHP için, 'gebe kadınlara taş taşıttılar,' gibi söylentiler vardır. Gerçekten de o dönemde köyde gebe kadınlara taş taşıtmak suretiyle beş sınıflı ilkokul yapıldı. Böylece, aradan birkaç yıl geçtikten sonra ben tekrar ilkokul dördüncü sınıfa başladım.

“O arada beni evlendirdiler. 16-17 yaşlarındaydım. İlkokul beşinci sınıfı evli olarak bitirdim. Öğretmenim beni çok severdi. Beni Adana'ya tarım okuluna imtihana gönderdi. Fakat ben orada, biraz acemilikten, biraz da orada yardımcı olacak kimsemiz olmadığı için, zamanında okula gidemedim, imtihanı kaçırdım. Geri döndüm geldim.

“Bu ara askerlik çağım geldi. Babam benim de köyde durmamı istemiyordu. Abimler gibi ben de haksızlıklara karşı isyan etmeye başlamıştım. Gönüllü jandarma yazıldım. Ben 1339'luyum. 1338'liler asker olduğu zaman, ben gönüllü jandarmalığa müracaat ettim ve onlarla birlikte asker oldum. Safranbolu'da jandarma okulu vardı. Orada üç ay kadar kaldım. Okul daha sonra Kütahya'ya nakletti. Biz de oraya gittik.

“Jandarma okulunu bitirdikten sonra Aydın'a dağıtım yapıldı. O sırada bir zafiyet geçirdim. Sıtma gibi hastalıklar o yıllarda çoktu. Ben sıtma yüzünden epeyce sarsıntı geçirmiştim. Hastalanınca beni Aydın'dan İzmir'e hastaneye gönderdiler. Hastanede yirmi gün kadar yattım. Üç ay tebdili hava için memlekete gönderdiler. Ondan sonra da Nazilli bölük kalemine yazıcı olarak gönderildim. Askerliğimin büyük bölümünü bölük kaleminde yazıcı olarak geçirdim. Bu arada jandarma karakollarında onbaşı muavinliği filan da yaptım. Kumandanım beni çok seviyordu. Hala görüşürüz. Beni uzatmalı onbaşı olarak

³⁴ Teksif'in eski genel başkan yardımcısı Tevfik Erdem'le 7 Eylül 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde görüştüm.

askeriyede tutmak istedi. Sözüne kıramadım. Müracaat ettim. Kabul ettiler. Ama askerde kalmak istemiyordum. Sonra bir yalan uydurdum. 'Komutanım, babamla görüştüm; babam, askerde kalırsan hakkını helal etmem dedi,' dedim. O işi de böyle bitirdik.

"Askerlik bittikten sonra babam, 'buraya gelme, abinlerin de gelmiyor; ben bu köyde nasıl olsa idare ederim, sizin başınız derde girmesin, köyde yaşayamazsınız,' dedi. Beni de köyden dışladı.

"Ben de Sümerbank Nazilli Fabrikasına girmek için çalıştım. O zaman da torpil olmadan fabrikaya girmek mümkün değildi. Bölük komutanımın Sümerbank Nazilli Fabrikasında çalışan döküm ustası bir bacanağı vardı. Beni ona gönderdi. Ayrıca babamın Rumeli'den gelme bir yakını vardı, bakkal Yusuf Ağa. Askerliğim sırasında onun dükkanına giderdim. Onun da fabrikadaki teknisyenlerle münasebeti çok iyiydi. Teknisyenler onu çok severlerdi. Müslüman bir insandı. Yusuf Ağa'nın oğlu Nazilli Dokumada çalışıyordu. Bana, 'dokumaya girme de, nereye gidersen gir; bu iş çok zor,' dedi. Ben de kumandanın bacanağı Şaban Ustayla fabrikayı gezmeye başladım. Santrale gittik. Rus tebasından Türk tebasına geçmiş santral şefi vardı. Fabrikadaki teknisyenlerin hepsi Rusya'da staj görüp gelmişlerdi. Fabrikayı Ruslar kurmuştu. Beni santrale götürdü. Ben de, askerlikte gönüllü jandarma olarak maaş aldığımız için, biraz para yapmıştım. İyi giyinmiştim. Fabrikaya iş aramaya öyle gitmiştim. Şaban Bey beni santral şefine götürdü. Bana baktı adam. 'Ben bu çocuğa ne iş vereyim,' dedi. Ben bozuldum. 'Niçin veremeyesiniz,' dedim. 'Sana göre iş yok,' dedi. 'Sen kömür çeker misin, kömür tozu çeker misin,' dedi. Ben de, 'ben ne iş olursa olsun yaparım,' dedim. Fabrikada basmanede basma kalıplarını, desen kalıplarını yapan graver denilen bir yer vardır. Buraya götürdü beni Şaban Bey. Bana baktılar. 'Tam bizim aradığımız bir kişi; ama biz İstanbul'dan gelecek iki kişiye söz verdik; bir hafta beklesin, eğer onlardan birisi gelmezse, bu çocuğu alalım,' dediler. Ben de bekledim. Ama otelde kalıyorum. Paralar suyunu çekti. Yusuf Ağa'nın işi garantiydi. Diğer taraftan haber gelmeyince, 'dokumaya gireceğim,' dedim. Yusuf Ağa'ya gittim. Durumu anlattım. 'Sabah gel; seni oğlum İbrahim'le gönderirim; dokuma teknisyeni Mithat Bey'e git; sana bir iş versinler,' dedi. Ertesi gün oğluyla fabrikaya gittik. Fabrikadan içeri girdik. İbrahim, 'ben Mithat Bey'in yanına gitmem; sana babamın ağzından bir yazı yazayım; sen kendi başına git,' dedi. Meğer, Mithat Bey, tembellik yaptığı için İbrahim'e kızarmış.

"Mithat Bey'e yalnız başıma gittim. Derdimi anlattım. İş aradığımı söyledim. 'Sana ne iş vereyim; kısmımızda sana göre iş yok,' dedi. Koca salonda 300-400 kişi çalışıyordu. 'Sana levent taşıtamam ki ben,' dedi. 'Çözü çektiremem; ne yapayım ben seni,' dedi. 'Ne olursa olsun; ben iş ayırmıyorum,' dedim. Onun üzerine bir kağıt verdi; dilekçe yazdı bana. Yazdım. Denemek için bir hesap verdi. Yaptım. Küçük bir kağıda 'usta muavini stajyeri' olarak yazdı. 'Git bunu kör Süreyya'ya ver; muameleni yapsınlar,' dedi. Usta muavini yetiştirme kursunun da başkanı Mithat Ertan'dı. Ben tam çıkarken, eski ustalardan biri içeri girdi. Ne yaptığımı sordu. Şaşırdı bana bu görevin verilmesine. Gerekli işleri bitirdim. Üç beş gün sürdü. Sabah işe başlayacağım. Kartımı hazırlıyorlar. Şaban Bey çıktı geldi. 'Ne yaptın,' diye sordu. 'Buraya giriyorum; beklemeye takatım kalmadı,' dedim. Saat ücretimi sordu. Bilmiyordum. 27 kuruş saat ücretiymiş bana verdikleri. 'Graverde de 27 kuruş saat ücreti verecekler, istersen muameleyi oraya aktarabiliriz,' dedi. Ben de, 'kısmet olsaydı zamanında o haber gelirdi; buraya başladım, burada devam edeceğim,' dedim. 'Sen bilirsin,' dedi. İşe başladım. 20.10.1945'te işbaşı yaptım.

"Sümerbank Nazilli Fabrikasında bu tarihte 2400 işçi çalışıyordu. Kayseri ve Malatya'daki Sümerbank fabrikalarından gelen ustalar vardı. İşçinin çoğu dışardandı; yöreden işçi azdı. Dinar'dan, Denizli'den gelen çoktu. Karadenizli, Orta Anadolu pek yoktu. Isparta, Burdur, Senirkent civarından gelirlerdi. O yıllarda köyle bağlantısı olan işçi çok nadirdi. Dışardan gelenler de Nazilli'ye yerleşerek işe devam ediyorlardı. Yalnızca yakın köylerde olanlar evlerine-köylerine gider gelirdi.

"1945-1950 arasında ilk işe giren 27 kuruş alıyordu, ama 11 saat çalışılıyordu. 8 saat daha sonra başladı. Nazilli'de, o bölgede esnafın kazancını tam bilmek mümkün değil. Yaşam fevkalade değildi. O zaman işçi fabrikaya gelirken ayağında tahta takunyayla gelirdi. İş elbisesi verilirdi fabrikada. İş elbisesinin yenisini aldıkları zaman eskisini geri vermemek için bayağı mücadele edilirdi. Neden? Eskiyle bir dönem daha devam edip, yeni elbiseyi

dışarda giymek için gayret edilirdi. Fazla para harcama imkanı da yoktu o zaman. Sosyal yaşantı yoktu. Buzdolabı, çamaşır makinesi yoktu. Onun için para harcama imkanları da yoktu. Fabrikada bir öğün yemek verilirdi. Önceleri iki vardiyaydı fabrikadaki çalışma. Daha sonra üç vardiyaya döndü. İşyerinde yürürlükte bulunan bir iç yönetmelik vardı. Günlük çalışma süresi 11 saatten 8 saate dönüştürüldüğünde, ücretlerde bir indirim yapılmadan 8 saat çalışmaya başladık. Nazilli Fabrikasında iyi sosyal tesisler vardı. Boksör yetiştirirlerdi. Sinema salonu vardı. Müsamerele yapılırdı. İşçi çocuklarının gidebileceği civarda ilkokullar vardı. Daha sonraları Sümer İlkokulu diye bir okul da yaptırıldı. İşçi lojmanları vardı. Buralarda ustalar ve ustabaşları kalırdı. İşçi lojmanları Nazilli'deki diğer evlerden tabii ki daha kaliteliydi. Memurlarla işçilerin diyalogları o kadar fazla yoktu. İki ayrı sınıf gibiydi. Tabiatıyla memurların içinde de tepeden bakanlar olduğu gibi, insancıl davrananlar da vardı. Daha ziyade sendikacılık başladıktan sonra münasebetlerimiz gelişti.

“1945 öncesinde Sümerbank Nazilli Fabrikasında hiçbir direniş olmamış.

“Mithat Bey'in kursunda işe başladım. Kurslar 6 aylık dönemler halindeydi. Bana bir dokuma makinesi gösterdiler. Onbeş gün kadar bu makinenin sökölüp takılmasını gözledim. Kendi kafama göre notlar aldım. Parçaların isimlerini yazdım makine sökölürken. Makine sökölüp kenara yığılıyordu; sonra tekrar monte ediliyordu. Kendimi yetiştirdim. Onbeş gün sonra Mithat Bey geldi. ‘Nasıl gidiyor, Tefvik?’ diye sordu. ‘İyi gidiyor,’ dedim. Parça isimlerini sordu. İsimlerini tek tek verdim. İyi çalışmışım. ‘Çok güzel,’ dedi. Onbeş gün daha geçti. Başımızda eski yetişmiş muavinlerden biri hocalık ediyordu. Ona, ‘Tefvik, makineyi sökecek, yeniden takacak, sen de başında duracaksın,’ dedi. Makineyi söktüm, götürdüm yığdım. Tekrar birer birer takmaya çalıştım. Ben o arada bir parçayı yanlışlıkla ters takmışım. Sonra onu düzelttim. Makineyi yeniden monte ettim. Ayarlarını yaptım. Gittim, ‘makine hazır,’ dedim. ‘Çalıştırdın mı?’ dedi. ‘Ben çalıştırmadım, siz çalıştırın diye bekliyorum,’ dedim. Bu durumdaki makineler kolay kolay çalışmaz. Mithat Bey gerekli ayarlara baktı. Makine tıkr tıkr çalışmaya başladı. Makineyi kapattı. Bütün kurs elemanlarını çağırdı. ‘Bakın bu adama,’ dedi, ‘demiri köyde sabanın ucunda görmüş, fabrikaya geldi, makineyi burada gördü; size ibret olsun, makineyi nasıl kurdu; ben böyle usta istiyorum,’ dedi.

“Altı aylık kurs bittikten sonra bizi imtihana tabi tuttular. Birer mekik ayarladık. Mekik ayarlarına baktılar. Bizi geçirdiler. Ustaliğımızı kabul ettirdik.

“Dokumada imtihanı verdikten sonra 24 makine teslim ediyorlar; usta olarak göreve başlıyorsun. O zaman çok yüksek randıman veren, kaliteli bez çıkararak, az malzeme kullananlara teşvik primi veriyorlardı. Randımanım fevkaladeydi. Başarılı olanların tezgahının üzerine bir bayrak dikilirdi. Bir dokumacılar, bir masuracılar olurdu. Bir de onların başında usta. Onlar da randımanın yüksek olmasından kazançlıydılar.

“Bu çalışma devam ederken, ben yavaş yavaş kıpırdanmaya, haksızlıklara karşı mücadeleye başladım. Bir dokumacı arkadaşın hanımı hastalanmış. O zamanlar böyle Sosyal Sigortalar Kurumu yok. Fabrikanın dört koğuşluk bir hastanesi vardı. Bana geldi arkadaş. ‘Hanım hastalandı. muayene ettirdim; ama ilaç alacak param yok,’ dedi. Onun üzerine bir şiir yazdım fabrikanın aleyhine. Şiir şöyleydi:

“Fabrikaya girip çıkmak nizamiye kapısı var;
Kuruluşu sağlam temel, betonarme yapısı var;
Dokumadır işyerimiz havasızlık rutubet var;
Sıska vücut sarı çehre bir gün gelir doktor arar
İşçisine açık olan dört koğuşlu hastanesi
Hasta olan karısına ilaç vermez eczanesi.

“Şiiri yazdım. İsmimi de belirtdim. Sendikanın gazetesine verdim. Basıldı. Hemen arkasından iki üç gün istirahat aldım, işyerinden uzaklaştım. Başta benim hocam kızacaktı. Böylece geçiştirdik.

“Bir gün işyerindeki postabaşı benim masuracımı dövdü. Tuvalette tokatlamış; dalga geçiyorsun, diye. İşimi iyi yaptığım için, kompleyle, bana verilen tezgahlarla çok fazla

ilgilenmezdim. Ufak tefek sorunları da dokumacılarım çözerdi. Masuracı kızı ağlarken buldum döndüğümde. Kız da benim babamın yanında büyüyen, babam öldükten sonra Nazille'ye getirdiğim, fabrikaya soktuğum bir kişiydi. 'Niye ağlıyorsun?' dedim. 'Reşat Usta geldi, beni tokatladı, kulağım fena halde sancıyor,' dedi. Meğer kızı doktora götürmüşler, bu ara. Bunun üzerine ustabaşılar ambarına gittim. 'Benim işçimi dövmeye ne hakkın var?' dedim. 'Doktora gönderdik, birşeyi yok,' dediler. Ben de, Reşat Usta ne hakla benim işçimi dövüyor; işçiden sorumlu benim; onun amiri benim; eğer o kız işini yapmıyorsa, ustabaşı bana gelecek, beni uyaracak; o zaman ben onun kulağını çekerim; demek ki işini yapıyor, dinlenmeye gitmiyor,' diye çıktım. Onlardan biri de, 'bize avukat lazım değil,' dedi. O kızgınlıkla, 'kısımlarda eli kamçılı beyler' diye bir yazıyı sendika gazetesinde yazdım. Gençliğim vardı. Biraz da edebiyat yapmışım. Bunun üzerine Ankara'nın talimatıyla Aydın bölge çalışma müdürlüğünden müfettiş geldi. Bizi sorguya çekti. Kızın kaybettiği günlerin yevmiyesini ustabaşından aldılar. Ama bana da taktılar. Dokuma şefi beni çağırdı. 'Bu yazıyı sen mi yazdın,' dedi. 'Altında imzam var,' dedim. Şef, 'ben kimseyi dövmüyorum; kim dövüyor işçileri,' dedi. 'İplikte Burhan, dokumada Reşat işçileri, zavallıları ambarlara çekip, sille tokat dövüyorlar; masuracım da işini yapıyordu,' dedim. Şef, bunun üzerine, 'ben dövmediğime göre, hepimiz suçlu duruma düşüyoruz; bunu tekzip et, işçi dövenleri isim olarak ver,' dedi. Ben de, 'kusura bakmayın; siz dokuma şefi olarak hangi komplede kim çalışıyor, onu bile bilmiyorsunuz; siz niye döveceksiniz; ben ilk mektep mezunu bir usta muaviniyim; kızmışım, bunu yazmışım; ikinci bir yazı yazmaya kalksam, bunu becerebileceğimi sanmıyorum; o nedenle yazamam,' dedim. Çıktım. Tekzip edici bir yazı da yazmadım.

"Sümerbank Nazilli'de 1946 yılında sendika kuruldu; Nazilli Mensucat İşçileri Sendikası. Nazilli'deki sendika, Cevdet Şıgay'ın önderliğinde kuruldu. Cevdet, dokuma ustasıydı. Yanyana çalışırdık. Nereli olduğunu tam hatırlamıyorum. Sümerbank'ın Kayseri Fabrikasından gelenlerden olabilir. Daha önce de bunların Kayseri'de mücadeleleri olmuş. Hatta bir devlet büyüğü bunları çağırdığı zaman, 'siz hiç deniz kenarına indiniz mi?' demiş. 'Deniz kıyısına indiyseniz bilirsiniz; büyük balıklar küçük balıkları yer; bu işlerle fazla uğraşmayın,' demiş. Çok okuyan, çok yazan biriydi. Hatta kompleksinde direğin dibine oturur, yazı yazardı. İyi bir hatipti. Demokrat Parti döneminde köylere gittiler, nutuklar çektiler. Onların çektikleri nutuklardan ilham alarak, bunların yanlışlarını dile getirmek için bir yazı yazmışım. Fabrikanın bir ekonoması vardı. Onun yöneticisi de Mithat Bey'di. Mithat Bey'in bu görevi bırakması sonrasında Cevdet Şıgay, fabrikanın hukuk müşaviri, sendikanın başkan yardımcısı Osman Kalfa hep birlikte ekonomanın tasfiye kuruluna seçildiler. Hem fabrikada kart bastılar, yevmiyelerini aldılar; hem de tasfiye kurulundan ücret aldılar. 'Ekonoma tasfiye kurulunun eline verilen yağlı kuyruk' diye bir yazı yazdım. Cevdet beni çağırdı ve beni tehdit etti. Ben de, 'siz mikrofona çıktığınız zaman, yalınayak, başı kabak işçi kardeşlerim, diye konuşuyorsunuz; ama bir taraftan da işçi kardeşlerinizin aylıklarından kesilen paralarla çalışan ekonomadan para alıyorsunuz; böyle şey olur mu,' dedim. Onun üzerine Osman Kalfa, 'Cevdet, arkadaş doğru söylüyor; ben para aldım ve şarap içtim; yaptığımız hattizatında haksızlık,' dedi. 'Kanun bu hakkı bize veriyor,' dedi Cevdet. Böyle bir tartışmamız oldu. Cevdetler 1945 sonunda Nuri Demirağ'dan teşkilatlanmak için para almışlar. Nuri Demirağ bir parti kurmuştu. Ancak parti teşkilatı olmamış. Cevdet, 1951-52 yıllarında TKP tevkifatında gözaltına alındı. Bilahare de işten çıkarıldı. Bir de bir döküm ustası vardı. İki birlikte gözaltına alındı ve işten çıkarıldı. İki üç ay kaldılar gözaltında. Çıkarıldıktan sonra dışarıda bir toplantı yapıldı. Ben de orada bir konuşma yaptım. Aramızın açık olmasına rağmen, sendika başkanımız olduğu için konuştum. Hepimize 'komünist' derlerdi. Peşimizde polisler vardı. Osman Kalfa içki içerdi. Bizi denetlemek için fabrikaya sokulmuş olan bir polis vardı. Bir gün Osman Kalfa bana, 'seninle yemeğe gidelim,' dedi. O polisle birlikte üç kişi Gar Lokantasında yemek yedik. 'Sizin hakkınızda şikayet var; şu zamandan beri sizi denetliyorum; milliyetçi olduğunuz besbelli; ama temkinli olun; raporumu ona göre vereceğim; buradan gideceğim için size kendimi açıkladım,' dedi.

"İşe girdikten bir süre sonra sendikacılık hareketlerine girmeye başladım. Fabrikadaki sendikanın başkanı Cevdet Şıgay'dı. İsimleri komünizme karıştı. Bunları fabrikadan attılar. İlk mikrofona konuşmamı, sendika başkanı işten atıldığı zaman yaptım. Mikrofona çıktığımda dizlerim titriyordu. Fabrikada gözetleniyorum. Şiir yazmışım. Yazı yazmışım. Heyecanlı bir konuşma yaptım. Nihat Şar isimli baba bir personel şefi vardı. Ben indikten

sonra beni yanına çağırıldı. ‘Sen milliyetçi, temiz yürekli bir çocuksun; sen bu işlere karışma,’ dedi.

“1950 yılında iktidar değişti; iktidara Demokrat Parti geçti. İktidar değiştikten sonra yeni bir müdür geldi. Dokumacı başına 8 makineyi 16 makineye çıkardı. Komple ustalarının sorumlu olduğu makine sayısını 28’den 48’e çıkarttı. Tensikata başvurdu. İşçi azaltarak, aynı işçi ile daha fazla iş çıkartma yolunu seçti. Benim randımanım yüksek olduğu için, bana fabrika radyosunda ilan etmek suretiyle, bir maaş prim veya ikramiye verdiler. Fakat ondan sonra işçi çıkartma başlayınca, tepki gösterdim. Ben Demokrat Parti saflarında görev almıştım. 1950 sonrasında Yenimahalle ocak başkanlığını yaptım. Belediye encümen azalığı yaptım Demokrat Parti’den. İşçi çıkartmalar başlayınca, Demokrat Parti ilçe kongresinde söz alıp fabrika aleyhinde bir konuşma yaptım, işçiler çıkarılıyor, diye. Müdürün adamları bunu hemen duyurdular. Bir taraftan da işçi mümessilliği seçimlerinde çaba gösteriyorum. Fabrika müdürünün astığı astık kestiği kestikti. O zaman kısımlarda liyakat takdir zamları vardı. Benim pozisyonumda olanlara üç aydan üç aya saat ücretlerine zam verilirdi. Benim zammım yazılıyor. Müdür benim zammımı kırmızı kalemle çiziyor. Üç ay sonra yeniden zammım silindi. O zaman ben dokuma şefini salonun dışında çevirdim. ‘Benim zammım niye verilmiyor, neden siliniyor,’ diye sordum. ‘Biz yazıyoruz, müessese müdürü siliyor,’ dedi. ‘Siz benim amirimsiniz, öğrenin, bana bildirin, bir hatam varsa bana söyleyin,’ dedim. Üçüncü defa zammım yazıldı. Yine silindi. Bunun üzerine, gideyim konuşayım,’ dedim. Odasına gittim. ‘Müdürü görmek istiyorum,’ dedim. İçeri girdim. Uzun boylu bir adamdı. Kalkmış masasından, odanın ortasına kadar gelmiş. Beni öyle karşıladı. Ben de biraz kısa boyluyum. ‘Ne istiyorsun?’ dedi. ‘Benim liyakat zammımı üç keredir siliyorsunuz; suçum ne, randımanım mı düşük, fena malzeme mi kullanıyorum,’ dedim. Bana, ‘burası bir aile ocağıdır; burada sadece çalışmak yetmez, iyi malzeme kullanmak, çok randıman vermek yetmez,’ dedi. ‘Suçum ne?’ dedim. ‘Sen suçunu bilirsin,’ dedi. ‘Bilmiyorum,’ dedim. ‘Bilirsin, bilirsin,’ dedi. ‘Beyefendi, siz yanılmıyorsam benim Demokrat Parti ilçe kongresinde yaptığım konuşmadan söz ediyorsunuz; size getirenler yanlış getirmişler; ben bir işçi temsilcisi olarak ve partide işçiyi temsil eden bir ocak başkanı olarak, bu yasaların yetersizliğini anlattım; partinin elemanları geliyor; milletvekilleri geliyor; ben Nazilli fabrikasında işçi çıkarılıyor demedim; özel sektörde kimsenin gözünün yaşına bakmadan adam atıyorlar dedim; hükümet temsilcilerine, İş Kanununda bir değişiklik yapılarak iş teminatı getirilmesi için genel bir konuşma yaptım,’ dedim. ‘Tamam, tamam işte biliyorsun,’ dedi. Ama bir dahaki yazılan zammı da verdi. Beşer kuruş, onar kuruş zam veriliyordu saat ücretlerine; büyük paraydı.

“Daha önceleri sendika gazetesinde yazılar yazardım. Mümessillik seçimlerinde Cevdet’in karşısında aday olmuşum. Onun için bana karşı tavırlıydı. 1953 yılında ben sendika başkanlığına getirildim. 1957 yılında akort işçiler için toplulukla iş ihtilafı çıkarttım. Fabrika müdürüyle bu konuda anlaşamadığımız için ihtilaf uzun sürdü. Benim belediyede birlikte çalıştığım Nazilli belediye başkanı 1954 seçimlerinde milletvekili seçildi. Seçimlerden sonra Ankara’ya geldim. O sıralarda memurların sosyal yardımlarını kaldırmışlardı. Eskiden un veriyorlardı, kaput bezi veriyorlardı. Bunları kaldırdılar, maaşlarını yüzde 100 artırdılar. İşçiye ise hiçbirşey vermediler. Ankara’ya gitmeye karar verdik sendika olarak. Başkan vekilim ve ben Ankara’ya gidecektik. Benim başmümessil yaptığım bir kız vardı. ‘Ben de geleyim,’ dedi. ‘İzin alabilirsen, gel,’ dedim. Kız izin almadan trene geldi. Ankara’ya vardık. Fethi Batur milletvekilimizdi. Onunla birlikte Samet Ağaoğlu’na çıktık. Ağaoğlu sanayi bakanıydı. Derdimizi anlattım. Mehmet Akın, Sümerbank genel müdürüydü. Aynı zamanda Ankara DP il başkanıydı. ‘Memura bunu yaptınız, işçiye de iki maaş ikramiye verin,’ diyordum. Bakan, durumu Mehmet Akın’a aktardı. ‘Çocukları size gönderiyorum, işlerini halledin,’ dedi. Çıktık. Fethi Batur, ‘biz çıkıncaya kadar bizi dışarda bekleyin,’ dedi. Onlar da politik konuları konuşmuşlar. Nazilli fabrikasında personel şefini teknik müdür yapmak için gerekli kararı aldırılmışlar, filan. Fakat çıktıktan sonra, bizimle birlikte görüşmeye girmiş olan diğer milletvekili Hüsamettin Coşkun ile Fethi Batur kendi aralarında konuşmuşlar. ‘Bakan siz çıktıktan sonra genel müdürü bir hayli haşladı; genel müdür size sert çıkabilir; biz de birlikte gelelim mi diye düşünüyoruz,’ dediler. ‘Ben kendim giderim, kendi işimi kendim hallederim; benimle ilgisi yok,’ dedim. Bunun üzerine iki milletvekili, ‘biz o zaman Sümerbank’ın önünde bekleyelim,’ dediler.

Mehmet Akın'a yalnız gittik. Bizim ne komünistliğimiz kaldı, ne birşeyimiz. Bizi adamakıllı yuğdu yıkadı. Yanımızdaki kız ve başkan vekili arkadaşım renkten renge girdi. 'Herhalde söyleceğiniz bitti; sıra bana geldi,' dedim. 'Buyrun sizi dinliyorum,' dedi. Ben de açtım ağzımı, yumdum gözümü. 'Bize söylediklerinizi aynen size iade ediyorum; ben sınıf mücadelesi yapmıyorum; temsil ettiğim işçinin hakkını istiyorum; asıl sınıf mücadelesi yapan sizsiniz; çünkü memura verdiniz, işçiye vermediniz; bu sözler size ait, bana ait değil,' dedim. Benden böyle bir çıkış beklemiyordu. O devirlerde gidip onlara böyle laflar etmek kolay iş değildi. Tavrı değişti. 'İsteklerinizi yerine getireceğim,' dedi. Anlaştık, çıktık. İkramiyeyi vermeyi kabul etti. Birçok başka isteğimize de 'evet' dedi. O gece bizim müessese müdürünü Nazilli'den Ankara'ya getirtmişler. Müessese müdürü beni aradı. 'Senin işinle bizim işimiz yok; ben geldim; bakanla konuştum; genel müdüre geldim; haklarımız olan bazı şeyleri aldık,' dedim. Meğer adamı müessese müdürlüğünden almışlar. 'Senin bu işinle benim alakam yok,' dedim. İşyerinde teknik müdürden izin istediğimde bana izin vermemişti. Onbeş gün izin istemiştim. Bizim temsilci kızın da iş akdini feshediyormuş. Müessese müdürü hemen telefonla kıza izin yazdırdı ve kızın işten atılmasını önledik.

'Nazilli'ye döndük. İki gün geçmedi; bizim işler tepetaklak geldi, bozuldu. Vali devreye girmiş. Personel şefi teknik müdürlüğe gelmiş. Milletvekilleri konuyu yanlış intikal ettirmişler diye, bazı işlemler iptal edilmiş. 'Bizim işler yattı,' dedim. Bir taraftan da iş ihtilafımız devam ediyor. Enver Yetkiner personel şefliğinden teknik müdür olmuştu. Sonra bu işlem de iptal edildi, eski görevine geri döndü. 'Bizim işler de askıya alınacak,' dedim. Bu arada bizim sendikanın genel kurulu var. Ayrıca bizim Nazilli müessesesi lağvedildi, İzmir'e bağlandık. İzmir'de de Mahmut Erdoğan isimli kaliteli bir müdür vardı. Bir gün, 'Ankara'ya gidenler gelsin,' diye bizi çağırıldı. Fabrikadan atacaklar, diye bir hava yayıldı işyerinde. O zaman attıkları attık, sattıkları sattık. 'Birşey olmaz; sendika yönetimini toplayalım; bir yetki alalım; bizi ihtilaf için çağırıyor, bu konuda bize yetki verin,' dedim. Yönetim kurulunu topladık: Görüşlerini sorduk. Onlardan yetki istedim. Yetki aldık. Hasan Ayvazoğlu da o zaman İzmir Sümerbank Sendikası başkanı. Ama ayağında takunya. İşçinin arasında öyle gezerdi. İzmir'den sendikacı pek yetişmezdi zaten. Onu gördüm. 'Bu adamın ne yapacağı belli olmaz,' dedi. Gittik. Adam kalkmış, bizi odanın ortasında karşıladı. Oturduk. 'Ankara'daki görüşmelerimizi sordu. 'Ankara'da ne halledeceğiz; bizim için turistik bir gezi oldu; hasretini çektiğimiz milletvekillerini gördük; bakanımızla görüştük,' dedim. 'Birşey halletmediniz mi?' dedi. 'Halletmiş gibiydik, ancak ne olduysa bazı değişiklikler oldu, verilen sözler yerine getirilmedi,' dedim. Sözü iş ihtilafına getirdi. 'Bizi bunun için çağırдыңız, değil mi?' dedi. Sorunu fabrika müdürüyle halledemediğimizi söyledim. 'İş ihtilafı çıkarmakla ne olacak; karşınıza yine ben çıkacağım,' dedi. 'Siz çıkın, Ahmet çıksın, Mehmet çıksın, benim için önemli değil; benim için önemli olan bu iş ihtilafını sonuna kadar götürmektir; ben kararlıyım; siz çıkarsanız, sermayeyi savunursunuz, ben de emeği savunacağım; burada bir kurul var; bu kurul sizi dinleyecek, beni dinleyecek; kimi haklı görürse kararını verecek; kurul benim aleyhimde karar verirse, durumu işçiye anlatacağım; ama kimse bana işçiyi sattı diyemeyecek; kazanırsak, zaten mesele yok,' dedim. 'Biz burada halledemezsek kurul mu edecek?' dedi. Sonra da devam etti: 'Nazilli'deki işçiyle İzmir'deki işçinin masrafları arasında ne gibi farklar var?' Ben de, 'elbette ki İzmir daha büyük bir şehir; ulaşım bakımından, sosyal bakımdan daha fazla imkanları olduğu için masrafları daha fazla olabilir; gıda bakımından da Nazilli'den farklı olabilir,' dedim. Müdür, 'bu kadar; senle bitirdik işi,' dedi. 'Nazilli'deki akort işçilerle İzmir'deki akort işçilerin ücretini karşılaştıracağız; Nazilli'deki yüksekse dokunmayacağım; az alan varsa, İzmir ayarına çıkaracağım,' diye devam etti. Ben de kabul ettim. Bunu yaptı. Hemen iki fabrikanın yetkilileriyle biraraya geldik. Bizim dokumacıların ücretleri yüksek çıktı. Ama diğer işçilerin ücretleri İzmir'den düşükmüş. Onlara düşüklükleri nisbetinde bir zam yapıldı. Yüzde 5 ile yüzde 15 arasında bir zam oldu. Masuracıların üç aydır primlerini vermiyorlardı, istihsal düşük diye. Mahmut Erdoğan'la onu da görüştük. 'Masuracı işini yapıyor; senin malzemen bozuksa, masuracının kusuru yok,' dedim. Masuracıların üç aylık primlerini de istedim. Nazilli fabrikası müdürüne, 'bunu da halledin; kararını al, bana gönder,' dedi. İş hallettik. Nazilli'ye döndük. Ardından, Sümerbank Genel Müdürünü aradım. İkramiyelerin ne olduğunu sordum. 'Anlaşmıştık,' dedim. 'İnceletiyorum,' dedi. 'Verecek misiniz, vermeyecek misiniz?' dedim, 'kesin söz istiyorum; önümde genel kurulum var; ona göre konuşma yapacağım,' dedim. 'İnceletiyorum,' dedi. Kapandı telefon. Bizim ikramiyeleri vermediler. Bizim İzmir'de anlaştığımız zamlar da işlenmedi. Ben

sendika başkanlığını kaybedeyim, onu bekliyorlar. Ankara’da olduğu gibi onlar da bunu bekliyor. Ben de işçilere, ‘Seçimi kaybedersek, zamlar yazılmayacak; kazanırsak zamları alacağız,’ dedim. Seçimleri yine kazandık. Bütün işçinin katılmasıyla seçim yapıldı. Yönetim kurulu üyeliklerine üç benim gruptan, iki muhalif gruptan seçildi. Zamlarımızı seçimlerden sonra verdiler.

O tarihlerde önce yönetim kurulu seçiliyor, sendika başkanı kendi içinde belirleniyordu. Benim listemden seçilen bir kişi, fabrikanın baskısına dayanamadı. İtimat oyu istediler. Sendika başkanlığından istifa ettim. Yönetim kurulu üyeliğim devam etti. Kısa bir süre sonra ihtilal oldu. Fabrikanın lojmanları vardı. Ama ben lojmanlarda hiç oturmamıştım. Kendi evim vardı. İhtilalden sonra jandarma onbaşıları evimi gözetim altına aldılar. Ben etrafta görünmediğim zaman işçi çıkıyor, eve geliyor. İşçilerle yakın ilişkimiz vardı. Jandarma onbaşıları bundan rahatsız oldular. Benden sonra sendika başkanlığına getirilen kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınmadım, ama kara listenin başındaydım. Gözaltına alınmamamın sebebi de, benim hiçbir zaman partililik yapmamış olmamış. Demokrat Partinin saflarında görev yaptım, ama işçinin menfaati için yaptım. O yıllarda toplu sözleşme yoktu. Partidekilere, ‘saat ücretlerine beş kuruş zam vererseniz, işçiye size oy verdirtiriz,’ derdim. Partizanlık yapmıyordum. Hakkın yanındaydım. Bazı Halk Partililer, bu tavrım nedeniyle, bana destek verdi. Bir akşam evimin karşısında bekleyen jandarma onbaşılarından biri geldi. Gözetlemek için görevlendirildiğini söyledi. Kendisi olmadığı zaman da hanımının gözetlediğini belirtti. ‘Yanlış bir hareketinizi sezmedim; kara listenin başındasınız; en ufak hatanızda giderseniz; temkinli olmanızda yarar var,’ dedi. Ben de, ‘ben orduya karşı ne yapabilirim; ben burada görevim nedeniyle işçinin hakkını savunuyorum; bu hakkı ordudan da isterim,’ dedim. O da ondan sonra ayrıldı gitti.

“1960’tan sonra sendika kongresi yapacağım. Fabrika müdürü, gözaltından çıkan eski sendikacılara yemin ettirdi, sendikada görev almayacaklarına dair. ‘Yoksa sizi sürerim başka yerlere,’ dedi. Silahların gölgesi altında genel kurul yapıldı. Üçe iki yönetimi aldım. Yeniden sendika başkanlığına seçildim. Ardından Kurucu Meclis’e dilekçe gönderdim, ikramiye verilmesi zam verilmesi için. Bunları da hep fabrikanın ilan tahtasına asıyordum. Fabrika müdürü indiriyor; ben yeniden asıyorum. O yıllarda bunu yapmak kolay değildi. Fabrikanın idare amiri emekli subaylardan birisiydi. Müdür, bu ilanları bu emekli subaya indirtiyordu. Ona gittim. Ben geçmişte İsmet İnönü’nün aleyhinde de bir şiir yazmıştım; 1950’li yıllarda. Bu emekli subay bana bu şiiri hatırlattı. Ben de ona, ‘o zamanlar ağızımızda kilit var, diyordunuz; 60 ihtilali oldu; şimdi ben konuşuyorum, siz karşı çıkıyorsunuz,’ dedim.

“Sendikamızın genel merkezi Nazilli Fabrikasının dışında bir barakadaydı. Alman Harbinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Yunanistan Almanlar tarafından işgal edilince, Nazilli’ye Yunanlı göçmenler geldi. Bunlar Nazilli Fabrikasında işçi olarak çalıştılar. Yunanlılar için tahta barakalar yapıldı. Sayıları epeyce vardı. 20-30 tahta baraka yapılmıştı. Gelenler harp bitince Yunanistan’a geri döndüler. Genel merkezimiz 1960 yılından sonraya kadar bu tahta barakalardan birindeydi.

“İşçiyi sendikada nasıl tutuyorduk? İşçi sendikaya itibar etmiyordu. Oduncularla anlaşıyordum, taksitle odun veriyordum. Taksitle kömür veriyordum. Milas’a filan gidiyordum. O yıllarda yol filan yok. Kamyonlarla sabun getiriyordum. Sosyal yardım yaparak işçiyi sendikaya çekiyorduk. Fabrikada bir de yardımlaşma sandığı vardı; ama yetersizdi. Para yatırılıyordu; kredi alınıyordu. Yönetiminde memurlar vardı.

“O yıllarda sendikada görev alanlar sendikadan hiç maaş almazdı. Milli sendikaya geçinceye kadar, fabrikada geceleri sabaha kadar vardiya tutuyordum; gündüz de işçinin işiyle meşgul oluyordum.

“Sendika aidatı o zaman için ayda 25-50 kuruş civarındaydı. Bizim işyerimiz devlet müessesesi olduğu için aidatları bordrodan kestirebiliyorduk. Sosyal yardımı yaparken de bu uygulamayı sürdürüyorduk. İşçinin aldığı odunun kömürün parasını maaşından kestirebiliyorduk. Yoksa para toplanamazdı. Aidatlar özel sektörde elden toplanıyordu. Nazilli’de özel sektör pek yoktu. Çırçırılar vardı; ama yaygın değildi.

“Sendikamız kuruluşta hemen Teksif Federasyonu’na üye oldu.

“Yeniden göreve geldikten sonra sendika başkanlığında karşıma aday çıkmadı. 1963 yılına kadar bu görevim devam etti. 1963 yılında milli tipe geçtik. Milli tipe geçişte Teksif’in kurucu başkan vekili oldum Ankara’da. Bu arada ikiye bölündük. Bazı tatsız olaylar oldu. Federasyonda olağanüstü genel kurul kararı aldirttim. Para yoktu. Nazilli’den para getirttim. Mart ayında Ankara’da Kızılay genel merkezinde bir genel kurul yaptım. Ekrem Özkılıç başkan oldu. İbrahim Yalçinoğlu ve Vahap Güvenç başkan vekili oldu. Celal Beyaz da seçilemedi, ben de seçilmedim. Nazilli’ye döndüm. Nazilli şube başkanlığını geri aldım arkadaşlardan.

“1963 yılında İzmir’de büyük bir grev yaptık. Seyfi Demirsoy da greve geldi; grev önlüğünü giydi. O zaman kız işçilerden bir koro yaptırmıştım. Yazdığım bir şiiri onlara okuttum. Şiir şöyleydi ve o zamanın ünlü bir marşı biçiminde söyleniyordu:

“Olur mu böyle olur mu
Patron işçiyi vurur mu
Kör olasin çolak sait
Bu işçi kölen olur mu
Çadırımı kaldıramam
Haklarımı öldüremem
Milyonların senin olsun
Bir kaç kuruş bize bırak

“1963 yılında rahmetli Şevket Yılmaz’la birlikte Amerika’ya gittik. Üç ay süreyle Amerika’da kaldık. Bu arada Teksif’in genel kurulu olağanüstü olarak toplanmış. Bahir Ersoy genel başkan olmuş. Amerika’dan dönünce genel kurul raporlarını inceledim. Katılan delegelerin onda birinin oyunu bile almamış. Karşısına aday çıkmadığı için başkan seçilmiş. Bunun üzerine, Nazilli şube başkanı olarak mücadele bayrağını açtım. Rahmetli Bahir Ersoy’u çok sıkıştırdım. Yeni bir liste oluşturduk. Ben genel başkan vekilliğine aday oldum. Mehmet Sıngın’ı ikna ettiler; o teşkilatlanmaya aday oldu. Şevket Yılmaz, İbrahim Yalçinoğlu ile birlikte işbaşına geldik. Böylece 1964 yılı ağustos ayında ikinci defa Teksif Genel Merkezi’ne geldim. 1969 yılının sonuna kadar genel başkan yardımcısı olarak görev yaptım. Özel sektör toplu sözleşmelerini ben yürüttüm. Şevket Bey de kamu sektörünü üstlenmişti. İyi de sözleşmeler yaptık o zaman. İlk sözleşmeler olmasına rağmen. O zaman Adana’da da grev yaptık.

“1969 yılının sonunda sendikadaki görevimden istifa ettim. Almanya’ya sosyal ataşe yardımcısı olarak gitmeye karar verdim. Seyfi Demirsoy sendikaya kadar geldi. ‘Sıkıntın mı var; Almanya senin yerin değil; orası pasif görevdir; sen orada sıkılırsın,’ dedi. Karar verdiğimi söyledim. ‘Çocukları götüreceğim,’ dedim. Sonra Halil Tunç çağırdı. Benzer şeyler söyledi. Vazgeçirmeye çalıştı. Teşekkür ettim. Turgut Toker çalışma bakanıydı. O da benzer şeyler söyledi. ‘Burada lazımsın; Almanya’da pasif görevde sıkılırsın,’ dedi. Ben de, ‘Seyfi ve Halil Beyleri reddettikten sonra, sizin isteğinizle yapamam,’ dedim.

“1969 yılında Almanya’ya gittik. 6 sene kaldık. İşçi ‘heim’larına gidiyorduk. TÜRK-İŞ’in Balgat kooperatifine Almanya’daki işçiler arasından üye bulunmasına yardımcı oldum. Türk işçilerin çocuk parası sorunlarını çözdük. Konsoloslarla bayağı mücadelemiz oldu. Bir defasında başkonsolos talimat vermiş ataşeye. Benim için, ‘konsoloslukta çalışsın; doğum, ölüm işlemlerinde yardımcı olsun,’ demiş. ‘Ben konsolosluk memuru değilim, ataşelik memuruyum; ataşe olarak kendi alanımda vereceğiniz göreve giderim,’ dedim. Başkonsolosun istediklerini yapmadım.

“1975 yılında Türkiye’ye döndüm. İmren Aykut geçmişte benim yanımda çalışıyordu. Memurluğa devam etmek istemedim. O zaman Sosyal Sigortalar Kurumu’ndan emeklilik memurlara göre biraz daha iyiydi. Gelir gelmez Çalışma Bakanlığından istifa ettim. Teksif’te toplu sözleşme bürosuna girdim. İmren Aykut ayrıldı; onun yerine geçtim. Emekli oluncaya kadar Teksif’in toplu sözleşme bürosunun başında kaldım. 1979 yılının sonunda emekli oldum.

“Ondan sonra iki üç sene açıkta kaldım. Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin kurucularından oldum. Selahattin Erkap'la birlikte kurucu olduk. 1983 genel seçimlerinde Gaziantep'ten 3. sırada adaydım. Propaganda çalışmalarına katıldık. Gaziantep'ten iki milletvekili çıktı. Üçüncüsü çıkmadı. Kısmet değilmiş; milletvekili olmadık. MDP kapanıncaya kadar yönetiminde görev aldım. O arada da Teksif'ten yine bir danışmanlık görevi verildi; biraz mağdur olduk diye. Sendikadaki görevim devam ederken, İşçi Emeklileri Cemiyeti genel kurulunda, 1984 yılında, cemiyetin genel sekreterliğine getirildim. On sene genel sekreterlik görevini sürdürdüm.

“İşçi Emeklileri Cemiyeti Antalya Şubesi'nin bir yürüyüşü vardı. Genel başkan Ethem Ezgü gidecekti. Ertesi gün geldi, gidemeyeceğini söyledi. Mecburen ben gittim. Antalya'da SSK hastanesinden Atatürk heykeline kadar yürüyüş yaptık. Yağmur da yağıyordu. Yollardan katılanlar da oldu. Mitingde irticalen bir konuşma yaptım. Reiscumhurdan başlayarak, emeklilere yapılan haksızlıkları sıraladım. Ağzıma geldiği biçimde konuştum. İrticalen çok güzel bir konuşma çıktı. Millet heyecanlandı. O heyecanla yaptığım konuşma bir birbuçuk saat sürdü. Ertesi gün sırtımda ve göğsümdede ağrılar başladı. Ankara'ya döndüm. Ağrılar arttı. Bu ara bir kalp krizi geçirdim. Hastaneye kaldırıldım. 1993 yılı ağustos ayında ameliyat oldum. İşçi Emeklileri Cemiyeti'nde genel sekreterliğe adaylığımı koymadım. Ayrıldım. Şimdi tam emekliliğimi yaşıyorum.

“Biri kız, ikisi erkek üç çocuğum var. Üçü de Almanya'da yaşıyor. Kızım herhangi bir işyerinde çalışmıyor. Büyük oğlum işçiydi. Malulen emekli oldu. Küçük oğlum üniversiteyi kazanmıştı; biz döndükten sonra da çalışma zorunluluğu çıktı, okulu bıraktı. Şimdi haftada üç gün çalışan bir dükkan işletiyor.”

Harb-İş Sendikası'nın eski genel sekreteri Yılmaz Örnek 1935 yılında Eskişehir'de doğdu. Babası esnaftı. İlkokulu Eskişehir'de okudu. Daha sonra Sanat Enstitüsü'ne gitti. Tesviye bölümünden 1951-1952 döneminde mezun oldu.

“Babam esnaftı. Tamir atelyesi vardı. Tenekecilik yapardı. İnşaat olukları, soba, o zaman naylon çıkmamış, abdest ibriğinden bal ve yağ kutularına ve cezvelere kadar birçok eşya. Esas Sivrihisarlıymış. 1933 yılında Eskişehir'e yerleşmiş. Sanatkarmış. Sivrihisar'da birkaç kişi varmış bu işi yapan. 'Ben de kısmetimi burada arayım,' deyip Eskişehir'e gelmiş. Dört çocuklu ailenin en büyüğüyüm. Annem ev hanımı. O da Sivrihisarlıydı. Köyde arazileri yoktu. Dört kardeşe babamdan bir kerpiç ev, bir kerpiç dükkan kaldı. Onlar da istimlak edildi.

“Tatilde ve hatta okul döneminde öğle paydosunda bile babamın dükkanında çalışırdım. Babamın geliri ancak idare ederdi. Kimseye muhtaç olmadık. Babam, helal kazanç peşinde koşan bir insandı. Yokluk çekmedik. Ama büyük bir varlık içerisinde de değildik.

“Okulu bitirdikten sonra, 25 Mart 1953 tarihinde Eskişehir'de Hava İkmal'de 97 kuruş saat ücretiyle birinci sınıf işçi olarak işe başladım. Bu miktarın 7 kuruşu yemek parasıydı.

“İşyerimiz Milli Müdafaa Vekaleti'ne bağlıydı. Milli Müdafaa Vekaleti dahili talimatnamesi uygulanıyordu. İşçi mümessiliği vardı. Kadir Abi işçi mümessiliydi.

“Hava İkmal, o tarihlerde İş Kanununun en iyi uygulandığı işyerlerinden birisiydi. Ben işyerine girdikten sonra, 'burada neye bağlı olarak çalışıyorum,' diye merak ettim. Dahili talimatnameyi aradım, ama bulamadım. Sonunda bir başka sanat okulu mezunu bir abimden buldum. Bana birkaç günlüğüne dahili talimatnameyi verdi. Oradan okuyup öğrendim. İşyerimizde subaylar vardı. Ayrıca, 3656 sayılı yasaya göre müteferrik müstahdem adıyla sivil memur çalışıyordu. Bunlara ek olarak, 5434'e göre sivil memur vardı. Daha sonra hepsi 5434 içinde birleştirildi. Bu sivil memurlar genellikle idari kademelerde çalışırlardı. Sayıları işçi sayısından azdı. Hava İkmalde 900 civarında işçi vardı. Daha sonraları, 1967-68 yıllarında işçi sayısı 1100 oldu.

“Ben işyerine girdiğimde işyerinde Tayyare İşçileri Sendikası vardı. Tayyare İşçileri Sendikası 1951 yılında kurulmuş. 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Yasası'na göre yeniden düzenlendi. Askeri işyerlerinde sendikaların kurulması, işçilerin kendi aralarında sosyal yardımlaşmasına yönelik bir çalışma olarak görülmüş, bir sakınca yaratmamış, hatta himaye edilmiş. Bir yerden odun getirilmiş, işçiye dağıtılmış. Kuru bakliyat, nohut, mercimek alınmış. Bunlar, sendika vasıtasıyla işçiye dağıtılmış. Daha sonra Hava İkmal Merkezi Mensupları Yardımlaşma Sandığı kurulmuş. Müstakil bir hükmi şahsiyet olarak kurulmuş.

“Eskişehir Emniyet Müdürlüğü'nde Dernekler Masasında Faruk Amca diye bir sivil polis memuru vardı. Kongre sonuçlarını oraya götürürdük. İzin mürcaatlarımızı oraya verirdik. Bu Faruk Amca, Sendikanın ilk kurucularından Konyalı bir işçiden söz etti. Onun ne yaptığını sordu. 'Sağ mı?' dedim. Dedi ki, 'o ağbınızın sizin sendikanın kurulmasında büyük emeği var; sizin sendikanın tüzüğünü pembe bir pelür kağıda yazıp getirdiler; o gün sendikaların kurulmasına izin verilmişti; tüzüğü geçirdik; akşam gaz lambasıyla çalıştık; akşam da Milli Savunma'dan sendikaların kurulmasına verilen izin kaldırıldı; ama siz hükmi şahsiyet kazanmıştınız.' Galiba fiili bir yasak varmış. Milli Savunma Bakanı da galiba Şemi Ergin imiş o tarihlerde.

“Sendikanın toplantıları olurdu. Aidat 50 kuruştü. Elden toplanıyordu. Bir süre sonra bana işçi temsilciliği teklifi geldi. İşçi temsilcisi seçildim. 1968 yılında yönetim kuruluna girdim. 1971 yılında başkan vekili oldum. O tarihlerde bir İsrail gezisi oldu. Histadrut'u tanıdım. TÜRK-İŞ'i tanıdım. Benim açımdan doğal liderim Seyfi Demirsoy, teknik açıdan da Halil Tunç'tur. Onların sözlerinden zaman zaman kullandığımız laflar vardır. Demirsoy, bir TÜRK-İŞ genel kurulunda, acımasız bir kısım eleştirilerden sonra, bir kısım haklı eleştirileri de cevaplandırırken, 'konuşanları gördünüz, biz bu dönemde bazı olumlu işler de yaptık, şeytan taşlamaktan

³⁵ Harb-İş Sendikası eski Genel Sekreteri Yılmaz Örnek ile 25 Şubat 1999 günü Eskişehir'de kendi işyerinde görüştüm.

ibadete de vakit bulamadık,' dedi. Halil Tunç da, 'sendikacılar idealist olmalı, ama realist de olmalı; eğer adımlarını fazla açıp koşarlarsa tepetaklak olabilirler,' demişti.

"1950'li yıllarda Eskişehir Hava İkmal Merkezinin çırak okulu vardı. İşçilerin çoğu çırak okulundan mezun olanlardı. İşyerimiz daha sonraki yıllarda Eskişehir Sanat Okulundan beslendi. Eskişehir'deki diğer işyerleri de bu durumdaydı. Hava İkmal sanat enstitüsünden mezun en kaliteli işçileri alırdı. İşyerimiz ilerleyen teknolojiyi izlerdi. Arkadaşlarımız Amerika'da açılan çeşitli kurslarda yetiştiler. Bugün bunların içerisinde Ankara'da F16 imalatında çalışanlar var. O yıllarda köyüyle bağı devam eden, köylü olarak hatırlayabildiğim bir elin parmakları kadar az sayıda işçi vardı. Bunların bir kısmı meydançılık gibi işlerde çalışırdı. İstanbul'dan, Bursa'dan, askeri sanatlardan işçi vardı. Askeri sanatlardan mezun iki ustamız vardı.

"İstiklal Savaşından sonra, savaşta babasını kaybeden yetimler için askeri sanat okulları adı altında bir sanat okulu kurulmuş. Çok bilgili ustalar yetişmiş burada. Cevdet Elçin usta askeri sanatlardan mezundu. Kazım Karabekir'in girişimi olabilir. Galiba Zonguldak'ta da bir askeri sanat okulu varmış.

"1950'li yıllarda, 1953-1955 arası Eskişehir'de 30 bin civarında sigortalı işçi çalışıyordu.

"İlk işe girişte benden önce girenler 60-70 kuruş saat ücretiyle başlamışlar. Ben 90 kuruş saat ücretiyle girince, 'sen iyi aldın,' dediler. Daha sonra 100-110 kuruş oldu saat ücretleri. Aldığımız paranın satınalma gücü vardı. Ayın 25'inde işe girdim. Beş günlük çalışma sonunda 27,5 lira para geçti elime. O 27,5 liranın bereketini hiç bulamadım, dersem, doğru olur.

"1963 yılında evlendim. Babamlarla birlikte, iki katlı evimizin üst katında oturdum. 1965 yılında ayrı eve çıktım. İki oda bir salondtu, 10 lira kira ödüyordum. Zemin veya zemin altıydı. Daha sonra 20 liralık bir eve geçtik. Kira vermeme rağmen rahat geçinebiliyordum. Ayrıca anneme babama da yardım ediyordum. Kışlık yakıtlarını alabiliyordum. Kurban bayramlarında kurbanlarını alabiliyordum. İşçilikten aldığım ücretle bu desteği verebilmem mümkündü.

"1950'li yıllarda işyerinde çok iyi bir uyum ve tesianüt vardı. Askeri memurlarla ve askerlerle hiçbir sorun çıkmazdı.

"O yıllarda işyerinde direniş türü bir olay söz konusu değildi. 1974 senesine kadar, işyerinde çalıştığım süre içinde işyerinden akseden çözemediğim hiçbir sorun olmadı. Her problemi uygun zaman, uygun mekan, uygun insan prensibiyle çözdüm. Geriye dönüp baktığım zaman, o çalışma dönemimde sürtüşmeye, direnişe varacak hiçbir durumumuzun olmadığını görüyorum. İşverenden de hiçbir sorun çıkmadı. Altını çizerek söylemek gerekirse, bizim sendikacılık çalışmamız sırasında ideoloji yer almadı. Ona hiç yer vermedik. "İzm"lerden kaçındım. Arkadaşlarımızı da ona göre yetiştirdik. Zaten fabrikamızda da ona göre birşey yoktu.

"1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile sendika aidatlarının işçi ücretlerinden bordrodan kesilmesi uygulamasının getirilmesi öncesinde, askeri maliyenin iş yüküne bir katkıda bulunarak, sendika aidatlarının kaynaktan kesilmesini sağladık. Bunu da sempatik tazyik diyebileceğimiz bir anlayışla gerçekleştirdik.

"Eskişehir'de kanundaki hakkımız kullanılarak toplulukla iş ihtilafı çıkartıldı. Ayrıca, zamanında ödenmeyen bir ayakkabı için sırayla notere gittik. Vekalet verdik. Ayakkabı hususunda galiba istediğimizi elde ettik.

"Eskişehir Hava İkmal'de ilk sendika 1951 yılında kuruldu. Hep tek sendika kaldı. Başka bir sendika kurulmadı. İşçi arasında bölünme olmadı. Anlatılanlara göre, sendika ilk kurulurken öyle büyük bir baskı filan da olmamış.

"İşyerinde işçi temsilciliği odası vardı. Sendika ise Şair Fuzuli Caddesi, Ertuğrul Bey Sokaktaki bir yerde kurulmuş. Aralarında para toplamak suretiyle binayı satın alıyorlar. 1976-78 döneminde de binayı yıktırıp yeni biramızı yaptırdık. Binanın alt katını tüketim kooperatifine

verdik. Üstü sendika oldu. Bir katı da Hava İkmal Merkezi Yardımlaşma Derneğine verdik. Daha sonra o binayı satarak bir sokak üst tarafta yeni bir yer satın aldılar.

“1950’li yıllarda işçinin genel eğilimi DP’liydi. Bana göre, 1950 yılında Türkiye’de bir rejim değişikliği oldu. Bunun adına, tabiri caizse, bir halk hareketi, bir halk ferahlaması demek mümkün. Daha önce harp yıllarının verdiği sıkıntılar vardı. İsmet Paşa’nın tavrı statükocuydu. Sanayileşme pek de ileri noktaya gidememişti. Kendi yağımızla kavrulduğumuz dönemden bir çıkış aranıyordu. Halkın hürriyetleri ve ekonomik gelişmeler 1950 sonrasında başladı ve teknoloji süratle gelişti. Gerek demiryollarında, gerek sanayide önemli atılımlar sağlandı. Mesela, Eskişehir’de şeker fabrikası 1933 yılında kurulmuş. Yanılmıyorsam 1958-60’larda fabrika yapan fabrika duruma gelmişti; diğer illerde kurulan fabrikaların ekipmanı buranın atelyelerinde hazırlanıyordu.

“27 Mayıs’ta işçinin tavrı ne oldu? Türkiye’yi bu noktaya getiren olayları biliyoruz. Demokrat Parti’nin politik hataları olmuşsa, onu ben bilemiyorum. Demokrat Parti hareketine ve 46 ruhu dediğimiz ruha karşı böyle bir olay gerçekleşti. Sonuçları da malum, bizim kuşak için hüznün verici; bu olay üç devlet adamımızın asılmasıyla tarihte yerini aldı. Bizim camiamızda 27 Mayıs’a ve sonrasında bazı olaylara tepki gösterilmedi, gösterilemezdi zaten; askeri işyerlerindeydik. Ama olanları içimize pek sindiremedik.

“27 Mayıs sonrasında işten atılan oldu muydu? Atılan pek hatırlamıyorum 27 Mayıs sonrasında. 27 Mayıs öncesinde başlayan Vatan Cephesi olaylarında yer almış bazı arkadaşlarımızın ve ağabeylerimizin, CHP görüşünü benimseyen bazı arkadaşlarımız tarafından jurnallendiği söylenirdi. Bunları hikaye olarak dinlemiştik. Onun haricinde, birkaç işçinin ifadesinin alındığını, ancak bunun sonucunda birşey çıkmadığını anımsıyorum.

“1958 yılı ortalarında askere gittim, 1960 haziranında muhabere yedeksubayı olarak terhis oldum.

“Askerden terhis edildiğim günlerde birçok işyerinde ve özellikle belediyelerde aşırı istihdam yapıldığı ve işyerlerinden işçilerin çıkarıldığına dair gazetelerde haber ve halk arasında söylentiler vardı. Terhis olacağıma yakın iş bulabilecek miyim endişesi taşıdığımı hatırlıyorum. Senelik iznimi kullanmayıp bir ay önce terhis oldum ki, devre arkadaşarımdan önce iş aramaya başlayayım diyordum. Terhis olduktan sonra ilk olarak eski işyerime başvurudum. ‘Low altitude bombing’ sistemi oluşturulacağı, bunun için Amerika’ya gönderilebilecek durumda olduğum ve hemen işbaşı yapmam gerektiği söylendi. Terhisimi takiben hemen başvuruda bulundum fabrikaya. Yeni baştan imtihanla ve yeni bir ücretle işbaşı yaptım. Askere giderken usta olarak ayrılmıştım. Yine usta olarak işbaşı yaptım. Tesviyeci olarak işe yeniden girdiğimde, işyerinde yeni kurulan kalibrasyon atelyesinde atış bombardıman nişangah sistemi ile ilgili birimde 216 kuruş saat ücretiyle işbaşı yaptım.

“1963 yılında Fransa’ya gönderildim. Bir ay kalibrasyon kursu gördüm.

“İşe geri döndükten sonra da işyeri sendika temsilcisi seçildim. 1967 yılında ise Eskişehir’deki sendikanın yönetim kurulunda görev aldım.

“Beni toplum hayatına iten en önemli sebep, annemin çok sevecen ve insanlara yardım etmeyi seven bir insan olmasıydı. Ayrıca, ilkokul öğretmenimizin beni tüketim kooperatifi gibi bir birimin yönetimine alması da beni etkiledi. Sanat okuluna girdiğimde kişiliğim daha gelişmişti. Biraz da milliyetçilik duygularıyla, okulumuzun bayrağının kirlenmiş ve yıpranmış olduğunu gördüm. Bir iki arkadaşımızla okul müdürüne çıktık. Bayrağın durumunu anlattık. ‘Eğer okulun parası yoksa, biz bu bayrağı kendi harçlıklarımızla değiştirmek istiyoruz,’ dedik. O bayrak hemen değiştirildi. Müdür bizi öpüp kutladı.

“Daha sonra okul radyosu fikri çıktı. Okulumuz içinde amplifikatör ile yayın yapan bir sistem kurduk. Radyoda şiirler okunuyordu ve teknik konularda bilgiler veriliyordu. Daha sonra Eskişehir’de yayın yapan bir öğrenci radyosu başkaları tarafından kuruldu. Sanat Okulu Mezunları Cemiyetinin Eskişehir şubesinin kuruluşunda da görev aldım; yönetiminde çalıştım. Bugün aktivitesini kaybetmiş olmasına rağmen, bazı idealist arkadaşlarımız bu cemiyetin levhasını hala ayakta tutuyorlar. Tayyare fabrikasına gelişimde Sanat Okulu Mezunları

Cemiyetinde kazandığım deneyim arkadaşlar arasında etkili olmama neden oldu ve temsilciliğe layık görüldüm. Daha sonra bu ölçüler içerisinde kendi kesimimizde sosyal haklarımızın gelişmesi konularında aktif olmaya çalıştım. O da beni sendikacılığa itti. Hiçbir zaman profesyonel sendikacı olmayı düşünmedim. Sendikadaki görevimi amatör olarak götürdüm. İletişimin çok önemli olduğuna inandım. Birçok işkolu sendikası cesaret edemediği bir işi yaptım; sendika olarak bir gazete çıkardım. Dört sayfalık bir gazeteyi yedi sekiz sayı çıkardık. Dizgisinden yazılarına kadar uğraştım. İşçi hareketinin giderek yoğunluk kazandığı bir dönemde yerimizi aldık. Ali Demirayak Eskişehir bölge temsilcimizdi. Sendikal alanda gelişmemiz konusunda bizi yüreklendirirdi. Ona gerekli vefayı gösterememenin ezikliğini duyuyorum. Bazı sendikaların da eksik davrandığını hissediyorum. Aranmadığının üzüntüsünü bana birkaç defa iletmişti. Demiryolu işçilerinin çok bulunduğu bir bölgede tatlı sattığını duyunca, kendisine moral vermeye çalıştım.

“1967 yılında yönetim kurulu üyesi oldum. TÜRK-İŞ Eğitim Müdürü İsmail Suakar ve arkadaşları o tarihlerde sendikanın başındaydı. Biz muhalefet ekibiydik. Önder de bendim. İlk genel kurulda görevi devraldık. Ancak bizim muhalif olmamızın nedeni sadece hizmet yarışı idi. Amacımız, üyelere daha iyi hizmet verebilmek, üyelerimizi daha iyi temsil edebilmektir. Sendika başkanlığını amatör olarak sürdürdüm. Üye sayım ve tüzüğü müsaite olmasına rağmen başka yola başvurmam. ‘Ben şahsi kaderimi, işçinin parmağına bağlamam,’ derdim.”

Yılmaz Örnek Harb-İş Sendikası'nın 1974 yılı şubat ayında toplanan genel kurulunda genel sekreterlik görevine seçildi. Ankara'da amatör kadro yoktu. Bu nedenle, profesyonel olmak zorunda kaldı. 1980 yılında emekli oldu, ancak Sendikadaki görevini sürdürdü. 1983 yılına kadar Türk Harb-İş Genel Sekreteri olarak devam etti.

“Çalışmalarım sırasında tüketim kooperatifliğini de teşvik ettim. İncanımaya göre, toplu sözleşmeyle alınan ücret piyasa şartlarında bakkala, belirli satıcılara gidiyordu. Eğer toplu sözleşmeyle işçinin ücretlerini geliştirirken bir taraftan onların satın almalarında rol oynayıp, onların birinci elden hizmet elde etmelerini sağlayıp, gelecek geliri de onlara iade edebilirsem, hayat standartlarını biraz daha yükseltebilirim diye düşünürdüm. Bu yüzden Eskişehir Harb-İş Mensupları Tüketim Kooperatifi'nin kurulmasına öncülük ettim. Bu arada da Eskişehir'de belirli gelirli olanların aynı düşünce doğrultusunda Belirli Gelirli Tüketim Kooperatifi adı altında kurulmasına çalıştım. Bu kooperatifi öğretmenler, Sosyal Sigortalarda çalışan memurlar, diğer sendikacılar birlikte kurduk. Harb-İş Tüketim Kooperatifi, ben Ankara'da bulunduğum sırada, Türkiye'deki enflasyonist gidiş karşısında ekonomik düşünce trendini yakalayamaması nedeniyle çöküntü yaşadı. Sanıyorum kendi içinde tasfiye kuruluna gidip tasfiye oldular ben Ankara'dayken. Belirli Gelirli Tüketim Kooperatifi ise çok gelişti. Emin Birsen, Petrol-İş Sendikası Eskişehir Şubesi'nin başkanıydı. İki tane bina aldı. Kooperatifin mülkiyetine geçirdi. Daha sonraki yönetimler döneminde ise çok hızlı enflasyon ve Ordu Pazarı ve Migros gibi büyük süpermarketlerin açılması sebebiyle bizim tüketim kooperatifimiz küçüldü. Binalarımızdan ikisi de satıldı. Kalan ortaklara paylaşılacak. Tasfiye kurulu bu görevi sürdürüyor.

“Eskişehir'de yapı-konut kooperatifi çalışmalarım da oldu. 50 lira aidatla Harb-İş Mensupları Yapı Kooperatifi'ni kurduk. Uzunca zaman bu paralar birikti. Baştan 100 - 120 arkadaşımızın kayıtlı olmasına rağmen, zaman içerisinde 24 ortak kaldık. İş başardık. SSK kredisiyle 47.500 liraya sobalı dairelerimizi malettik. Bu arada Tepebaşı'nda Havacılar Kooperatifi adıyla bir arkadaşımızın bir girişimi oldu. O da mensuplarımızın konut ihtiyacının karşılanmasında çok yararlı oldu. Daha sonra TÜRK-İŞ bölge temsilciliğinin öncülüğünde mahalli sendika başkanları olarak Tepebaşı SSK hastanesinin çevresindeki SSK toplu konutlarını yaptırıldı ve Eskişehir sigortalılarının konut sorununun çözümüne katkıda bulduk. Konutlar kurayla dağıtıldı. 2272 konut olarak başladı. Daha sonra katılımlar da oldu.

“Sendikal çalışmalarım sırasında hiçbir biçimde siyasi faaliyetim olmadı. Benim her türlü siyasi görüşe mensup üyelerim olacaktır. ‘Onların tümünün temsil sorumluluğunu taşıdığım sürece, siyasi kanaatim ne olursa olsun, partilerüstü düşünmek zorundayım,’ dedim ve ona uygun hareket ettim. Aynı anlayışım bugün de devam ediyor. Hiçbir siyasi kuruluşa girmedim.

“Toplu pazarlık sisteminde ücret çok önemlidir. Ancak Türkiye’de işçi sendikaları seyyanen zam veya yüzdeli zam konusunda uzun süre açmaza girdiler. Türk Harb-İş olarak biz yeni bir sistem getirdik. Belli miktarda ücrete seyyanen zam yaptık. Onun üzerinde kalan ücrete yüzdeli zam uygulattık. Bu sistem Türk Harb-İş’in katkısıdır. Benim bugün bile hoş karşıladığım bir olay, Prof.Dr.Turhan Esener’in bizim sendikadan bahsederken, ‘hem toplu sözleşme hazırlıklarını, hem istatistiki bilgilerini takdir ediyorum,’ demesidir. Gerçekten de toplu sözleşme pazarlığı bilimsel yapıldı. Harb-İş’in Türk sendikacılık hareketine getirdiği bu yeni uygulamanın öneminin altını çiziyorum.”

Yılmaz Örnek 1963 yılında evlendi. Bir oğlu bir kızı var. Oğlu Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü mezunu. Halen İstanbul’da. Kızı ise Eskişehir Anadolu Üniversitesi Çalışma Ekonomisi bölümünde.

“1983 yılında Türk Harb-İş Genel Sekreterliği görevini bıraktıktan bir süre sonra Eskişehir’e döndüm. 1992 yılına kadar hiçbir işte çalışmadım. 1993 yılında sağlık sektöründe bir anonim şirketin kurucusu ve yüzde 2 oranında bir hisseyle mecburi hissedarı oldum. Yüzde 2’nin altında bir hisse sahibi olmak mümkün değildi. Bu nedenle, asgari miktarla ortak oldum. Şimdi Çapa Ortopedi Şirketi’nde çalışıyorum.”